ՇԱԲԱԹ
ՓԵՏՐՈՒԱՐ 1
SAMEDI
1er FEVRIER
2003

LE NUMERO: 1 €

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884 - 1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
E-MAIL : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 230 Եւրօ — Վեցամսեայ : 122 Եւրօ
Արտասահման : Տար. 270 Եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)
247 Եւրօ (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 1 Եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

78րդ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 20.613 — Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN — 78e ANNEE — N° 20.613

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Յունուար 30 / 31)

Վ. ՕՍԿԱՆԵԱՆ ՓԱՐԻԶ ՀԱՍԱՒ

Արտաքին Գործերու նախարար Վարդան Օսկանեանի գլխաւորած պատուիրակութիւնը Յունուար 30ին Փարիզ ժամանեց, մասնակցելու համար «Ֆրօ–Արմենիա. Հայաստան 21րդ դարուն» խորհրդաժողովին: Նախարարը ժողովին ելոյթ կ'ունենայ Փետրուար Մէկին: Փետրուար 2ին, նախարարը եւ իրեն ընկերացող պատուիրակութիւնը աշխատանքի այցով կը մեկնին Ուաշինկթըն: Հայաստան կը վերադառնան Փետր. 5–ին:

ՔԱՂԱՔԱՊԵՏՆԵՐՈՒ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄԸ

Մոսկուայի քաղաքապետ Եու. Լուժկով որ պաշտօնական այցելութեամբ Երեւան գացած է, օդակայանին մէջ իսկ տուած մամուլի ասուլիսին ըսած է թէ իր ղեկավարած մայրաքաղաքին տարողութիւնը գրեթէ մէկ երրորդը կը կազմէ Հայաստանի եւ Ռուսաստանի առեւտրատնտեսական կապերուն եւ փափաք յայտնած է համագործակցութիւնը զարգացնելու: Խօսելով Հայաստանի դիմագրաւած փոխադրական դժուարութիւններուն մասին Լուժկով ըսած է թէ կը փորձեն մշակել նոր երթուղիի մը ծրագիրը՝ Իրանի վրայով:

Նոյն օրը, Յունուար 30–ին, տեղի ունեցած է Մոսկուայի եւ Երեւանի քաղաքապետներուն հանդիպումը: Անոնք ստորագրած են 2003–2004 տարեշրջանի համագործակցութեան փաստաթուղթը: Երեւանի քաղաքապետը Ռ. Նազարեան ընդգծած է որ անցեալ տարի Մոսկուան եղաւ Հայաստանի ամէնէն կարեւոր գործընկերը. ապրանքներու շրջանառութիւնը կազմած է աւելի քան 50 միլիոն տոլար: Եու. Լուժկով ալ իր խօսքին մէջ բաղդատելով ծաւալը իրենց առեւտրատնտեսական յարաբերութիւններուն Բելառուսիոյ եւ Հայաստանի միջեւ, ըսած է թէ Հայաստանի հետ համագործակցութիւնը դեռ հեռու է կարելի լաւագոյն մակարդակէն:

Յունուար 31–ին ալ Լուժկովի կը շնորհուէր Երեւանի պատուոյ քաղաքացիի կոչում:

ՆԱԽԱՐԱՐԸ ՀԻՒԼԷԱԿԱՅԱՆԻՆ ՄԱՍԻՆ

Ուժանիւթի նախարար Արմէն Մովսիսեան հիւլէակայանի փակման վերաբերող Եւրոպական Միութեան պահանջներուն անդրադառնալով, լրագրողներուն ըսած է թէ այնքան ատեն որ Հայաստան անոր համարժէք ուժանիւթ արտադրող այլ միջոց չունի, չի փակեր զայն: Նախատեսուած է Ապրիլին դադար տալ կայանին գործունէութեան, որպէսզի կարելի ըլլայ իրագործել լիցքաւորելու եւ վերանորոգելու աշխատանքները:

ԸՆՏՐԱՊԱՅՔԱՐ

Հայաստանի նախագահական ընտրութեան հետզհետէ մօտեցող թուականին հետ թափ կը ստանայ նաեւ ընտրապայքարը: Այսպէս, թեկնածուներ նախաձեռնած են այցերու Հանրապետութեան զանազան անկիւնները: Ռ. Քոչարեան Յունուար 30–ին նախ այցելած է գիտահետազօտական «Բիոտեխնոլոգիա» հիմնարկը եւ «Ռոքարմ» ընկերութիւնը, ապա հանդիպում ունեցած է մայրաքաղաքի Նոր Նորքի համայնքի ընտրողներուն հետ: Նախագահական այլ թեկնածու մը՝ Արամ Կարապետեան Յունուար 30–ին այցելած է Գեղարքունիքի մարզի Վարդենիսի տարածքաշրջանը: Հանրահաւաքը բացած է երեսփոխան Հայկ Բաբուխանեան, որ Հայաստանը ներկայացուցած է «օկուպացուած» կարգավիճակի մէջ: Արամ Կարապետեան իր ելոյթին մէջ ըսած է թէ ընտրուելու պարագային բանտարկել պիտի տայ յանցագործ բոլոր իշխանաւորները:

Նախագահի ուրիշ թեկնածու մը՝ Արամ Սարգսեան ալ գացած է Արմաւիր, հանդիպելու ընտրողներուն: Անոր ելոյթներուն առանցքը կազմած են բարեփոխումները եւ արմատական տեղաշարժը: Ա. Սարգսեան Արմաւիրի իր ելոյթին մէջ շեշտած է.– «Մենք ատէր ենք կանգնելու մեր ձայներին, լինի դա խելքով, թէ պէտք լինի՝ նաեւ ուժով: Չենք թողնելու որ խախտումներ լինեն ընտրութիւններում»:

ԱՌԵՒՏՈՒՐԻ ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹԵԱՆ ԱՆԴԱՄԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Առեւտուրի համաշխարհային կազմակերպութեան գլխաւոր տնօրէնին պաշտօնական գրութեամբ յայտնուած է որ Հայաստան Փետրուար 5–էն պաշտօնապէս անդամ կը դառնայ: Այդ անդամակցութիւնը կը սպասուի որ նպաստէ Հայաստանի արտադրումներու մարզին եւ երկիրը համարկուի համաշխարհային տնտեսութեան: Առեւտուրի եւ տնտեսական զարգացման փոխ – նախարար Տիգրան Դաւթեանի համոզումով, նոյն անդամակցութիւնը կրնայ զարկ տալ նաեւ օտարերկրեայ ներդրումներու աճին:

ԵՒՐՈՊԱԿԱՆ ԱՌԵՒՏՈՒՐԻ ՊԱԼԱՏ

Երեւանի մէջ, Փետրուար 7–ին բացումը կը կատարուի Հայաստանի մէջ առեւտրական գործունէութեամբ զբաղող եւրոպական ընկերութիւններու առեւտուրի պալատին: Պալատին գլխաւոր նպատակն է զարկ տալ Եւրոպական Միութեան երկիրներու եւ Հայաստանի միջեւ առեւտրական գործակցութեան:

ԻՐԱՔԻ ԵՒ ՔՈՒԷՅԹԻ ՀԱՅ ԳԱՂՈՒԹՆԵՐՈՒՆ ՄԱՍԻՆ

Հակառակ մեր ջանքերուն, անկարելի դարձած է կապ հաստատել Պաղտատի հետ, տեղեկութիւններ առնելու համար տեղւոյն հայ գաղութին մասին:

Յունուար 30–ին, կրցանք կապ հաստատել Քուէյթի հետ եւ պարզուեցաւ որ, Քուէյթէն ալ որեւէ կապ կարելի չէ ունենալ Իրաքի հետ: Սահմանը փակ է, հեռաձայնային կապ ալ չկայ: Քուէյթի հայ գաղութը, որ 5000 հոգիէ կը բաղկանայ, բաւական մտահոգ է եւ ամէն օր մեկնումներ կան դէպի Սուրիա, Լիբանան եւ Սաուտի Արաբիա: Հաւանական կը նկատուէր որ օդակայանն ալ փակուի Փետրուար 10–ին: Երկու միլիոն բնակչութեան բաժնուած են կազի դիմակներ:

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ԻՐԱՔ

ԵՒՐՈՊԱ ՄԻԱԿԱՄ ՉԷ

ՈՒԱՇԻՆԿԹԸՆ Կ'ՈՂՋՈՒՆԷ ՈՒԹԵՐՈՒ ՆԱՄԱԿԸ

Ուաշինկթըն կրկին կը խորհի Սատտամ Հիւսէյնի աքսորին մասին: Յունուար 30–ին, յայտարարած է որ քանի մը շաբաթ կը մնայ դիւանագիտութեան լուծելու համար իրաքեան տագնապը եւ Ս. Հիւսէյն պէտք է աքսորի ճամբան բռնէ: Մեծն – Բրիտանիոյ վարչապետը արտայայտուած է Ապահովութեան Խորհուրդի Բ. բանաձեւի մը ի նպաստ, բայց, ամէնէն տխուր պատկերը կը պարզէ Եւրոպան, իր պառակտումով: Արդարեւ, ութերու նամակը, զոր հրատարակեց անգլիական «Թայմզ» օրաթերթը Յունուար 30–ին, մեծ ուրախութիւն պատճառած է Ուաշինկթընի: Միացեալ – Նահանգներու կողքին մնալու իրենց դիրքաւորումը արտայայտողներն էին. – Անգլիա, Սպանիա, Իտալիա, Լեհաստան, Չեխիա, Հունգարիա, Փորթուկալ, եւ Դանիա: Անոնցմէ երեքը դեռ վերջնական մուտք չեն գործած Եւրոպական Միութիւն, բայց եւ այնպէս բաւական ցաւալի է որ նման ընթացք մը, երբ Գերմանիա եւ Ֆրանսա դէմ կ'արտայայտուին ամերիկեան միակողմանի որեւէ նախաձեռնութեան, հրապարակուի, ուրախացնելով Պուշը: Իրենց այդ նամակին մէջ, անոնք կը շեշտեն որ «անդրատլանտեան կապը, երաշխիքը մեր ազատութեան, պէտք չէ զոհը դառնայ իրաքեան ներկայ վարչակարգին միջազգային ապահովութեան սպառնալու յարատեւ ջանքերուն»:

Պուշ շատ գոհ է, անշուշտ, եւ Սպիտակ Տան բանբերը ըսած է թէ նախագահը կ'ուզէ իր երախտագիտութիւնը արտայայտել եւրոպայի ութ ղեկավարներուն, որոնք իրենց զօրակցութիւնը յայտնեցին ԱՄՆ–ու քաղաքականութեան: Նախագահը շատ հպարտ է որ իրեն զօրավիգ են այդքան կարեւոր ղեկավարներ:

Ֆրանսա կ'ուզէ մեծ կարեւորութիւն չտալ ութերու այդ յայտարարութեան, շեշտելով թէ անակնկալ մը չէ եւ թէ բովանդակութեան մէջ շատ բաներ կան, զոր Ֆրանսա կրնար ստորագրել, մանաւանդ ինչ կը վերաբերի Իրաքի ապազինման:

Յունաստան, որ կը նախագահէ Եւրոպական Միութեան, ցաւ յայտնած է որ Եւրոպայի պառակտումը հրապարակաւ արտայայտուի և աւելցուցած որ նման ընթացք մը չօժանդակեր հասարակաց մօտեցումի մը: Իտալիա արդարացուցած է իր ստորագրութիւնը, անհրաժեշտ գտնելով որ Եւրոպա միացեալ մնայ եւ գինակից Ամերիկայի:

Հոլանտա յայտարարած է որ մերժած է ստորագրել չշեշտելու համար Եւրոպական Միութեան ծոցը տիրող տարակարծութիւնները:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՊԱՂԵՍՏԻՆՑԻՔ մտահոգ են Շարոնի տարած յաղթանակէն, տեղական հասարակութեանց նախարարը՝ Սայէպ Էրաքաթ յայտարարած է՝ ամէն ինչ պիտի վատթարանայ: Շարոն վերագրաւեց Այսրյորդանանը իր պաշտօնավարութեան շրջանին, հիմա, Գազայի գօտին ալ պիտի վերագրաւէ: Համաս շարժումի մէկ ղեկավարն ալ կ'ակնկալէ որ պատերազմի եւ Պաղեստինցիներու դէմ ոճիրներու սաստկացում մը ըլլայ, նաեւ պաղեստինեան պինեալ դիմադրութեան: Արդէն իսկ, ընտրութեան յաջորդ օրը, իսրայէլեան բանակը քանի մը գործողութիւններու ձեռնարկած է Այսրյորդանան: Թիւլքարէմի մէջ, միսթարաւիմներու (որպէս պաղեստինցի ծպտուած իսրայէլցի զինուորներ) խումբ մը երկու Պաղեստինցի սպաննած է, որոնք Ալ – Աքսայի անդամ էին: 15 հոգի ալ ձերբակալուած է: Բանակը գործողութիւններու ձեռնարկած է նաեւ Նապլուս եւ Ժենին, ուր շուրջ երեսուն վիրաւորներ կային Յունուար 30–ին:

ԶՕՐԱՎԱՐ ՀԻՒՍԷՅԻՆ ԳԸՎՐԸՔՕՂԼՈՒ, Թրքական սպայակոյտի նախկին պետ, կոչնչուցուած է իր դատը «Առանց սահմանի Թղթակիցներու» դէմ, իրեն դէմ գործուած վարկաբեկումին համար: 2002 Մայիսին, ԷՌ-ԷՍ-ԷՖ-ը (Առանց սահմանի Թղթակիցներ) Սէն – Լազար կայարանի «Կորսուած քայլերու» սրահին գետինը գծագրութիւն մը զետեղած էր, ուր կ'ընկերանային «մամուլի ազատութեան գիշատիչներ»ու դէմքերը, ի շարս որոնց Թուրք զօրավարին: Այս վերջինը 100 հազար Եւրօ վնասուց հատուցում կը պահանջէր:

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՄԷՋ գործազրկութիւնը զգալի յաւելում մը կրած է Դեկտեմբերին, 0,8% համեմատութեամբ եւ գործազուրկներու թիւը հասցնելով 2 միլիոն 306 հազար 800–ի: Ընդհանուր ձեւով գործազրկութեան համեմատութիւնը կը հասնի 9,10%–ի: Ամիսներէ ի վեր ամէնէն բարձր յաւելումն է: Ֆրանսա, բաղդատմամբ 2001 Դեկտեմբերին, 100 հազար աւելի աշխատանք փնտռողներ ունի:

ԵՐԿՈՒ ԳՈՐԷԱՆԵՐՈՒ վեհաժողովը որ տեղի ունեցաւ 2000 Յունիսին «գնուեր» է: Արդարեւ, Հարաւային Գորէայի հաշուեքննիչ Ատեանի խորհրդականները հաստատեցին որ, 200 միլիոն տոլար քաշուեր է Պետութեան մէկ դրամատունէն վեհաժողովէն մէկ շաբաթ առաջ եւ գաղտնաբար փոխանցուած է Հիւսիսային Գորէա: Այս գումարը, որպէս կաշառք ծառայած բայց փոխանցուեր է Հիւսիսային Գորէա:

(Շար.ը Դ. էջ)

ՎԱՂԸ՝

«ՅԱՌԱՋ - ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ»

Վաղը, լոյս կը տեսնէ «Յառաջ միտք եւ արուեստ»ի նոր (289) թիւը ամբողջովին նուիրուած Զ. Որբունիի, իր հարիւրամեակին առթիւ, հետեւեալ բովանդակութեամբ.–

Ընկալումի պատմութիւն մը
Մ. ՆՇԱՆԵԱՆ

Զ. Որբունի եւ օրագրութիւնը
ԳՐ. ՊԸԼՏԵԱՆ

Այսօրուան թիւով իսկ կը հրատարակենք հատուածներ Զ. Որբունիի օրագրէն եւ իր մէկ վէպէն, որ տեղ գտած է իր օրագրութեան մէջ:

100 ՋԱՐԵՀ ՈՐԲՈՒՆԻ 100

ՕՐԱԳՐԻ ԷՋԵՐ

1959, Օգոստոս 22, Սէնթ Մարի սիւռ Մէռ. – (գիշեր) Իրիկունը վարպետը դասախօսութիւնը ինծի յանձնեց: Երկու օր է կը դասախօսեմ, բայց այս իրիկուն կարգը իրն է, ու տուաւ ինծի բացակայելու պատրուակ մը: Այսպէսով փախուստ տուինք (ճամբարէն) դէպի Փոռնիք, միասին անցընելու համար իրիկուն մը ճաշարանի մը մէջ ձկնեղէն ճաշակելով:

Արդարեւ, ձկնորսներու այս ծովախորշին մէջ ձուկերը ուղղակի զգլխիչ են:

Օգոստոս 22, Սէնթ Մառի. – (Խաբեբայ) Սահակեանին հետ միասին այս տարուան հաշիններուս ընդհանուր գումարը 350.000 Ֆրանքի կը հասնի: Այս վերջին դուռն է, ալ ազատած եմ զգայնականութիւններէ: Եթէ մէկը աչքերուս առջեւ մեռնի օգնութեան ձեռք չեմ երկարեր այլեւս ոչ մէկ կերպով եւ այս ոչ թէ մերժելու համար, այլ՝ ուղղելու համար ինքզինքս: Ես ամէն բանէ առաջ ինքզինքս պիտի չինեմ, բոլորովին նոր մարդ մը, մարդը:

Օգոստոս 28, Սէնթ Մառի սիւռ Մէռ. – Նորէն Խաչիկը միտքս կու գայ: Էթրըթա ինծի տուած այցելութենէն ի վեր (1927–ին) այս զարմանալի տղուն ճակատագիրը միտքէս չի հեռանար: 1927–ին Փարի–Փլաժ էի, ամառը: Այս անգամ Խաչիկը եկաւ բայց ոչ հետս աշխատելու: 10–15 օր մնաց: Նոյն ապշահար մարդն էր, ինչ որ էր Սկիւտար Պէրպէրեան վարժարանը պզտիկներուն դասարանին ուսուցիչը: Ընկերս Գարոնին հետ վերջին ծայր «մօտէռն» կեանք մը կ'ապրէինք կիներու վոհմակի մը մէջ: Բոլորն ալ ազնուական կիներ էին, ֆրանսացի եւ անգլիացի: Երբ Խաչիկը եկաւ կեանքս քիչ մը կանոնաւորուեցաւ: Բայց Խաչիկ կ'ուզէր տեսնել թէ ինչպէ՞ս, ի՞նչ արուեստով կը մօտենայի կիներուն: Այս ցուցադրութեան ընթացքին էր որ ծուղակը ինկայ եւ որ տարիներ տեւած էր սուտի խաբէութեան ամբողջ ոստայնի մը մէջ ինքնութիւն պահելու ճիգս պարզապէս, երբ պարզ կարսոններ էինք այդ կիներուն ապրած փալասներուն մէջ: Ամբողջ Փարի–Փլաժի մէջ ոչ ոք գիտէր թէ փալասի մէջ ծառայող էինք, ես ու Գարոնին, որ փախած էր Իտալիայէն Մուսոլինիի ռեժիմին սպառնալիքներէն եւ որ նուրբ երաժիշտ մըն էր ամբողջութեամբ երաժիշտ ընտանիքի մը մէջ: Ան ինքզինքը «պաճիէ»ի զաւակի տեղ անցուցած էր, իսկ ես իր բարեկամը՝ ռուս բանաստեղծ: Կատարեալ աւեր կը գործէինք, մանաւա՛նդ անգլիացի կոմսուհիներու մօտ: Գարոնի մինակը սաստիկ տխուր էր, առանց բան մը կորսնցնելու իր վայելչութենէն, ընդհակառակն, բան մը կ'աւելցնէր իր հեգնական կեցուածքին վրայ: Սկսանք մեր կեանքի նախկին ընթացքը: Այդ շրջանին Խաչիկը ճանչցաւ աղջիկ մը, որ յետագային մայրը եղաւ իր երկու մանչերուն, Կարոյին եւ Հայկակին:

Փարի–Փլաժի այդ ամառը Նիկողոսը իր կնոջը եւ կնոջը աղջկանը հետ եկաւ: Բայց ինքզինք չցուցուց, մինչդեռ տիկին Զապէլ Եսայեանը մասնաւորապէս ինծի համար եկած էր ու անմոռանալի օրեր անցուցինք միասին ծովեզերքի աւազին մէջ խրած կիսովին: Զ. Եսայեանը իմ ճշմարիտ ջերմաչափս եղաւ, անով ես զգացի որ իմ գրական փորձերս իմաստ մը ունէին եւ ինծմէ բան մը կը սպասուէր:

Կը խորհիմ թէ Փարի–Փլաժի այդ «մօտէռն» շրջանակին մէջէն առաւ Նիկողոս իր վէպակին նիւթը:

Գալով Խաչիկին, անդադար կը գրէր ան: Գրեթէ ամէն իրիկուն մէկ երկու քերթուած ունէր ինծի կարդալիք: Եւ քերթուածներուն մեծ մասին աղբիւրը ինծի ծանօթ էր: «Քալէ կառապան», որ Փարի–Փլաժն է: Խաչիկ բնաւ չէր կարդար, ես անյագ կարդացող էի: Ան միշտ կը նեղանար ինծի, կը գտնէր որ ապուշ բան է ուրիշին գրածները կարդալ, երբ գրող ենք: Աւելորդ ժամանակի կորուստ կը նկատէր ընթերցանութիւնը: Ի հարկէ, կարդալը ինծի ժամանակ չէր ձգեր գրելու: Ամբողջ երեսուն տարի Խաչիկ Զուլֆայեանը լուռ ու մունջ ամէն օր գրեց եւ երբ գրելը լմնցուց անյատակ ծարաւ մը ունեցաւ կարդալու: Ամէն օր նոր բան մը եղածի պէս կարդացածները կը պատմէր ինծի, նոր «գիւտ» մը կ'ընէր, զարմացած, ապշած: Մխրճուած էր հինգած Նիցշէին մէջ եւ օր մըն ալ սկսաւ իրարու վրայ հինգ հատորներու քերթուածներ հրատարակել: Կը պատրաստուէր մինակը Հայաստան մեկնիլ: Մայրը մեռաւ: Յետոյ մօրաքոյրը, կարծես անոր արտօնութիւն տալու համար որ Հայաստան երթայ: Օր մըն ալ ստահակ մը մտաւ ժամագործի իր կրպակը, ձեռքերը վեր, փամփուշտ մը եւ ահա մեր Խաչիկը կը վերջացնէր իր կեանքի շրջանակը: Հինգ հատորներ: Այլեւս իր կեանքը իմաստ մը չունէր ու գնաց:

Բայց ո՞վ կը խորհի հինգ հատորներուն մէջ գտնուած քանի մը գեղեցիկ կտորներուն մասին:

Փարիզ, Օգոստոս 29. – «Քննանալով կը յաղթենք հիւանդութեան եւ ծերութեան» վերնագրի տակ կը կարդամ «Ցառաջ»ի մէջ առնուած Պոլսոյ «Սուրբ Փրկիչ» բժշկական հանդէսէն: Այս խրատները չեն պատճառաբանուած, որպէսզի կարելի ըլլայ ընդունիլ, եւ ամէն բան կլլել դեղահատներու պէս: Օրինակ մը՝ «շնչառութիւնը դեր ունի: Շատ կարեւոր է լաւ շնչել, որպէսզի մարմինը առատ թթուածին ստանայ»: Ի՞նչ գիտութիւն, բժիշկը չի՞ գիտեր որ առատ թթուածինը կրնայ վնասակար ըլլալ անձի մը, որուն արիւնը պէտք եղած քանակութեամբ աղ չի պարունակեր: Քունի մասին խօսելէ առաջ պէտք է բացատրել թէ ի՛նչ է քունը: Անկարելի է առանց ատոր ճշգրիտ պատասխան տալ: Թերթը կ'ըսէ «առաջին ժամերն են քնանալու լաւագոյն ժամերը, բայց հակառակ տիրող կարծիքին, կէս գիշերէն առաջուան քունը աւելի լաւորակ չէ քան կէս գիշերէն վերջինը»:

Ամէնէն լաւորակ քունը ժամը տասէն առտուան ժամը երկուքն է: Եւ ատոր պատճառները կան զորս բժիշկը չի գիտեր: Շատ քնացողը արդէն կէս մը հիւանդ է, այսինքն երկար քնանալը առողջութեան նշան չէ: Ընդհակառակն: Ի՞նչ է անքնութիւնը. «շատ անգամ քնանալու վախն է, քան բուն իսկ անքնութիւնը»: Կատարեալ անհեթեթութիւն մը: Հապա ի՞նչ է վախը: Ի՞նչպէս կը խնամեն վախը, որպէսզի մարդը քնանայ: Զի բաւեր ըսել «վախը» քան թէ «անքնութիւնը»: Ապուշ բան մը դուրս կու գայ: Զչարունակենք, որովհետեւ խենթենալիք տգիտութեան մը մէջ պիտի իյնանք:

Էթրըթա, 1959, Յուլիս 14. – Զարմանալի բան անցեալի այս յանկարծական յաճախանքը: Կարծես մէկէն շրջապատուած ըլլայի ուրուականներով: Այս տետրակը հետս բերած էի օգտուելով երեք օրեայ արձակուրդէն, գրելու համար պատմուածք մը, զոր խոստացած եմ: Բայց ահա, անկարելի է, անցեալը բռնած է կոկորդէս ու կ'ուզէ պարպուիլ մէջէս:

Հակիլ անցեալին վրայ, որ այսպէս խառնիճաղանճ կը յայտնուի: Մարդ չի գիտեր թէ ուրկէ՛ կը սկսի, որո՞ւն տայ առաջին տեղը: Ամէնէն աւելի Խաչիկին դէմքն է, որ տեղ կը գրաւէ, կը կլանէ զիս: Խեղճ Խաչիկ, որ պատերազմէն վերջ օր մը ստահակի մը մէկ փամփուշտին զոհ գնաց իր ժամագործի կրպակին մէջ: Իր կրպակը, ինծի համար, ամբողջ հէքեաթ մըն է, որ անգիր վէպերուս մէջ յանկարծ կը փռուի ու չեմ գիտեր թէ ո՞ւր կը տանի զիս: Այնքան մեծ է անոր խեղճութեան բանաստեղծականութիւնը: Օր մը ես պէտք է ամբողջութեամբ պարպուիմ այդ յիշատակներէն: Ահա հոս է բանաստեղծութեան հրաշքը. պարպըւիլ, թեթեւնալ, նիհարնալ, ու երջանկանալ:

1924–ին Փարիզ եկայ Մարսէյլէն: Պատահաբար հանդիպեցայ Իզմիրցի կաղ հայրենակիցի մը, որ զիս տարաւ իր աշխատած պանդոկը: Ինքը աման լուացող էր, ես եղայ սրճեփ. պարոն Պէրնարի պանդոկը, Ֆոպուր Մոնմարթրի ճիշդ աջին վրայ բացուող նեղ փողոցը: Ահա նոր յիշատակներ կը յաճախեն ինծի: Քարտուղարուհին Օր. Մարս, բանաստեղծուհի, տիկին Շափիւր, տնօրէնուհի, «սեւ մազեր»ու տէր Նիք Նիքը, զարմանալի Իզմիրցի կաղ հայորդին, որուն անունը միտքս չկայ:

Բայց վերադառնանք Էթրըթա, որուն գազինոյին առաջին սրճեփն էի: Խաչիկը զիս հայութեան կապող կապն էր: Կանչեցի զինքը: Եկաւ, իբրեւ գազինոյին աւելածու: Երբ կապոյտ կրծկալը վզին անցուց, զարմանալի տակնուվրայութիւն եկաւ վրան: Յուզուած էր, ստորադասման զգացում մը, զոր ինքը մէկէն վերածեց հպարտութեան, եւ ճառեր խօսեցաւ ինծի պրոլետարական առաքինութեան վրայ: Այնքան կապուեցաւ այդ հըպարտութեան, որ մանաւոր կերպով, նոյնիսկ փողոցները վրան կը պահէր իր կապոյտ կրծկալը: Մինչդեռ ես, գործս լմնցուցած, ճէնթլմէնի կը վերածուէի քաղելով այսպէսով Խաչիկին հեգնանքները, որ քանի մը օրուան պրոլետար էր, մինչդեռ ես մէկուկէս տարուան աւագութիւն ունէի այդ ուղղութեան մէջ եւ պրոլետարական պայքարին:

Այդ Թուականէն քսաներկու տարի վերջ Խաչիկը մնաց նոյն տղան, նոյն երախան պիտի ըլլէր քիչ մնաց: Կարծես աշխարհը նոր բան մը եղած ըլլար, ինչ բանի վրայ որ իյնար նայուածքը, զարմանք կը պատճառէր իրեն: Ամէն ինչ նոր էր, ամէն ինչ դէպք մըն էր ու իր տղայական հարցումներուն յաճախ ջղայնանալով կը պատասխանէի:

Ու հիմա սիրտս ցաւ մը կը զգայ: Ինչո՞ւ մայրական համբերութիւն չունէի: Հարցումները չէին միայն զիս ջղայնացընողը, այլ մանաւանդ իր խոշոր բացուած ու զարմանքով լեցուն աչքերը: «Վունտըրպար», հիմա գիտեմ որ հոդ էր անոր բանաստեղծութեան աղբիւրը:

Ահա գազինոն, որ արդիականացած է: Այն ատեն տախտակաշէն էր, խարխուլ, բայց պէսպիսուն եւ հայլայֆ զբօսաշըրջիկներով լեցուն: Հիմա աւելի ժողովրդականացած ու նուազ նորոյթ կը թուի: Սրճարանին տեղն ալ փոխուած է, պատուհանէն որ փողոցին վրայ կը բացուէր, կը դիտէի մերկասրունք գեղեցիկ աղջիկները. մերթ Խաչիկին սիլուէթը կ'անցնէր ամպերուն մէջէն, աչքերը բացած իր խոշորացոյց ակնոցներուն ետեւէն: Աշխատաւորներուն սրահն ալ տեղը փոխեր է: Հոն է որ օր մը ձախողեցայ կազմակերպած բողոքս: Աշխատաւորները դըժգոհ էին կերակուրներէն: Անոնց գըլուխը անցայ, ձեւ տուի բողոքին եւ ներկայացուցի տնօրէնին: Բայց երբ տնօրէնը վար իջաւ ու ճաշակեց կերակուրները եւ հարց տուաւ ոչ ոք բերանը բացաւ: Այն ատեն տնօրէնը ինծի դարձաւ եւ զիս անարգեց տնօրէնի մը անվայել ձեւով:

– Ահ, ի՛նչ հասարակ էք, – պոռացի երեսին եւ հետեւեալ օրը մեկնեցայ Փարիզ:

«ՋՐՀԵՂԵՂԷՆ ԱՌԱՋ»
(հատուած մը վէպէն)

Զ. Մ. ՈՐԲՈՒՆԻ

Թէյի ափսէի մը նման հարթ ու տափարակ է մեր քաղաքը՝ սեղմուած երկու հրուանդաններու մէջտեղ: Հեռուն, երկնակամարին տակ երազի պէս կը խոկան բլուրները: Արեւը դեռ հորիզոնէն դուրս չելած բիւր բիւր ճառագայթներ կ'արձակէ այդ դաշտին վրայ եւ թելերու փոխուած ճառագայթները քաղաքին վերեւ կը հիւսեն հսկայական ոստայն մը, որ քիչ քիչ կը ցնդի երազի մը պէս, երբ արեւը կը յայտնուի արեւելքի հրուանդանին ետեւէն ու կը հոսի քաղաքին վրայ սնդիկի մը նման, եւ ժպիտ դարձած կը դրկէ քաղաքը իր անուշ քաղցրութեանը մէջ: Երկար պողոտայ մը կը մեկնի արեւելքի գետէն ու բութ անկիւն մը կազմելով քաղաքին մէջտեղը, կը կտրուի, յետոյ ճամբան կը շարունակէ, քաղաքը կը ճեղքէ եւ ուղիղ գիծով կը դիմէ արեւմուտքի գետը: Այդ երկու գետերը մեր քաղաքին հսկիչ պահակներն են, հեռուէն առանց որ քաղաքը անոնց ափերուն հասնի: Արեւոտ օր մըն է: Չեմ գիտեր օրուան ո՞ր պահն է, բայց արեւը այնքան զօրաւոր է, որ փողոցներուն սալարկն ու քարէ տուները կարծես երկինքէն թափող արեւուն մէջ հանգչած կը ննջէ: Երկար պողոտային բութ անկիւնը հիմա անհունութիւն մըն է երախան գրեթէ սարսափեցնող, որ կանգնած է հոն, թեւերը տարածած, պողոտային անիրականութիւն օժտող արեւին մէջ: Երախան խուճապահար է ամէն ինչ իր մէջ ձուլող, հաւասարեցնող լոյսի անապատին մէջ ու աղիողորմ ձայնով մը կը պոռայ. «մամա՛, մամա՛», կուրծքը ուռեցուցած, պայթելու աստիճան: Ու խոշոր աչքերուն արցունքը գետի պէս կը հոսի: Ինչո՞ւ, չես գիտեր, մարդ մարդասանք չըկայ փողոցին մէջ. մինակութեան ըղձայնութիւնը կը չարչարէ տղան որ օդին մէջ անդադար կ'արձակէ իր սրտակեղէք կանչը. «մամա՛, մամա՛»:

Պողոտան բութ անկիւնին վրայ բեկանուած՝ կը նմանի խաչուած Յիսուսին, որ տարածած է թեւերը, եւ կեդրոնը՝ բութ անկիւնին վրայ, խելակորոյս երախան անոր գլուխն է, որ աշխարհի ցաւերուն տակ ծռած է կուրծքին վրայ: Այդ երախան ես եմ: Առաջին պատկերը, զոր կը գտնեմ ինծմէ երբ մտովին կ'իջնեմ կեանքիս աստիճաններէն:

1966, Մայիս 9, Երկուշաբթի. – Ժամը ինն ատենները հեռաձայնը հնչեց: Ծիրմէճեանին պանդոկապետը կը ծանուցանէ Գրիգորին մահը, որ տեղի ունեցեր է Ուրբաթ, Մայիս 6–ի իրիկունը: Միայն Շաբաթ իրիկուն է, որ Գրիգորը չտեսնելով կը հետաքրքրուի իրմով եւ սենեակին դուռը զարնելով ներս կը մտնէ եւ զայն կը գտնէ մեռած, ինկած գետինը, անկողնին կոթնած դիրքի մէջ: Բժիշկը կը հաստատէ ստամոքսի արիւնահոսութիւն: Նոյն իրիկունը Պուրպոն Լը Շաթօ փողոցի մեր տունը հեռաձայնած է ու պատասխան չէ ստացած: Միայն Երկուշաբթի առաւօտ մեր դռնապան տիկինին դիմելով կրցած է ունենալ մեր հեռաձայնին թիւը: Պանդոկապետին ձայնին մէջ չեչտ մը կար, որով կը սպառնար, եթէ մեռելով զբաղող չըլլայ, կրնայ մարմինը բժշկական համալսարանին յանձնուիլ: Անմիջապէս դուրս նետուեցայ: Գացի պանդոկ, որ տանը քովն է: Նոյն սպառնանքին տակ հարկադրուեցայ անմիջապէս գործի անցնիլ Գրիգորին մարմինը փրկելու համար: Ոստիկանապետը ինծի ապահովեց որ սենեակին բանալին իր քովն էր, բայց պէտք է աճապարել: Հեռաձայնեցի եկեղեցի, յուղարկաւորութեան օրը որոշելու համար: Ուզեցի յուղարկաւորութեան ընկերութեան մը հասցէն: Տուին Ռոպոթի Լուվրի կողմի հասցէն: Յետոյ հեռաձայնեցի Բարեգործականի մտաւորականներու դամբանին համար: Տուին Թոփաքեանի հասցէն: Վերադարձայ ոստիկանատուն, ուր ինծի ապահովութիւն տուին, որ այնքան ատեն որ պաշտօնական գործողութիւնները չեն լրացած՝ պանդոկէն մարմինը դուրս չեն կրնար հանել: Ինծի ղրկեցին քաղաքապետարան՝ դատարանի դիւանապետին, որը խոստացաւ յաջորդ օրը թոյլատրել մարմինը դագաղ դնելու: Պանդոկապետը կը պնդէր այսօր իսկ կատարել այդ գործողութիւնը եւ նորէն կը սպառնար որ իրաւասու էր մարմինը անմիջապէս օրինական բժիշկին (մէտըսէն լէժիսթ) յանձնել: Շուարանքիս մէջ չխորհեցայ թէ այդ բանը այլեւս չէին կրնար ընել, քանի որ դրան բանալին ոստիկանատունն էր: Ասոր վրայ թաղմանական ընկերութեան գործակատարը աւելցուց վախը, որ արդարեւ ըստ ատենի, պանդոկապետը ի զօրու էր մարմինը «մէտըսէն լէժիսթ»ին յանձնել:

Կէսօրին տուն վերադարձիս հեռաձայնը հնչեց: Բալուեանն էր: Յանկարծ վըրաս թեթեւութիւն մը եկաւ: Մինակ չէի: Շուարանքիս մէջ մոռցած էի ուրիշներու օգնութեան դիմելու: Իրաւ է, որ Գրիգորը ամէնուն հետ աւրուած էր. անոր համար միտքս մէկը չէր գար կարենալ հետս իրմով զբաղելու: Տարիներէ ի վեր Գրիգորը ինծմէ զատ մարդու երես տեսած չունէր: Բալուեանէն խնդրեցի, որ Գրողներու Միութեան քարտուղարին դիմէ. քիչ վերջը կ'իմացնէր որ այդ մարդը մերժած էր թ'ու գործով թ'ու ալ դրամապէս օգնել: Բիւզանդը արդէն բնաւ չէր հետաքրքրուած: Բալուեանը պիտի դիմէր նաեւ Աղքատախնամին: Հազիւ ընկալուչը ձեռքէս տեղը դրած՝ տիկին Իվոնն Կալլին հեռաձայնեց: Կիրակի օրն ալ միւս տունը հեռաձայնած էր եւ վերջապէս մեր այս թիւին: Պանդոկապետը ինծի չկարենալով գտնել, դիմած էր տիկին Կալլին: Զինքը ապահովեցի որ արդէն սկսած եմ գործողութիւնները: Իվոնն Կալլին սարսափած էր, ինծի հեռաձայնելէ առաջ խօսած էր Բիւզանդին, որ պատասխանած էր «Իլ ն'օն ֆ'ա լը մէթր տան լա փօս գոմիւն» (Թող հասարակաց փոսին մէջ նետեն):

Հեռաձայնեցի պարոն Թոփաքեանին: Ըսաւ որ դամբարանը միայն մէկ կամ երկու տեղ ունի: Ստիպուած է հաւա-

նութիւնը առնել իր ընկերներուն։

– Կ'երեւի, ըսի, աւելի խռկացող անձնաւորութիւնները վերապահած են այդ երկու տեղերը։

– Խնդրեմ, այդ տեսակ բան չըսի, բայց նայած տեղին սակաւութեան պարզ խորհրդակցութիւն մը պէտք է։

– Բայց ժամանակ չկայ։

– Ես քիչ վերջը լուր կու տամ ձեզի։

«Յառաջ»էն Արփիկը հեռաձայնեց։ Հանգստացուցի զինքը։

Կրկին Ռուպոթէն անցնելէս ետք, որ ինծի ստորագրել տուաւ Թաղումի ծախքերու ստացագիրը, 80.000 Ֆրանքի մօտ բան մը։ Վստահ ըլլալէ վերջ, որ վաղը անպայման դագաղադրութիւնը տեղի կ'ունենայ, Հրանդին գացի, անկէ անցայ «Յառաջ», ուր պարոն Թոփալեան, իմ հեռաձայնս չգտնելով, լուր ձգած էր որ խնդրանքը ընդունուած է։

Կրկին Բալուեանին գացի։ Յետոյ պանդոկ ու չեմ գիտեր ինչպէս տուն հասայ։ Եւ այն ատեն միայն սկսայ մտածել Գրիգորին վրայ։

Երկար խողովակ մըն է Նիքոլին մարմինը։ Զոյգ տանձի ձեւ կորութիւն մը ետեւը, զոյգ մը մանտարին կուրծքին վրայ, բայց երբ բարակ ու երկար թեւերը կը շարժէ, մարմինը դիւթական պար մը կ'ըլլայ ու յանկարծ մէկ թեւը վեր, միւսը գլխէն վեր կ'անշարժանայ, այն ատեն անկարելի է ըսել «Նիքոլ կը մտածէ»։ (Սովորական օր մը)։

«Եւ եղեւ»ը, «Թեկնածու»ն զարմանալի դիւրութեամբ գրուեցան։ Ամիսներէ ի վեր վախով ու դողով փորձեցի «Ասֆալթը» գրել, հազիւ այս օրերս կրցայ ձեռք առնել։ Այսօր գրեցի հինգ էջ, ժամը քանիէն քանիորս։

Մինչեւ հիմա չէի հասկնար վերջին անգամ Փարիզ գալուն Շահնուրին ինծի ըսածը՝ «երանի՜ քեզի, որ կրնաս երկար գործեր գրել, ես չեմ կրնար, չեմ կրնար, շատ կը տառապիմ»։

Ուրեմն Գրիգորը պատմութեան մէջ մուտք կը գործէ Մինասը սենեակ տանելով։ Ի՞նչ պիտի ըսեն իրարու 2 հակընդդէմ գիրքի մէջ գտնուող ընկերներ։ Իսկ յետոյ... Եթէ Գրիգոր վէպին մէջ մտնէ, այս անպատեհելի քաոսին, ի՞նչ պիտի ըլլայ իր դերը յետագային։ Պիտի մնա՞յ թէ մնայ միայն «Էփիզոտիք» անձնաւորութիւն մը։ Զանձրալի։ Բայց միայն Գրիգորը չէ որ անծանօթ կը մնայ ինծի։ Նիքո՞լը։ Ո՞վ է Նիքոլը, վերջապէս։ Իր հակազդեցութիւնները կու գան իր մոլութենէն։ Անկէ դո՞ւրս։ Ինքը եւ իր կեանքին մէջ։ Նիքոլ Հայուն (Մինասին) հայութեան տագնապէն փախչելու միջոցն է, իր այլազանութիւնն է, բանտարկեալ մը։ Ազատութեան բանտարկեալը եւ «Ասֆալթը» իրարու ձուլելով որոշ դժուարութիւն մը ստեղծեցի ես ինծի։

Ուրեմն Գրիգորը պիտի մնայ, բայց ի՞նչ պիտի ընէ։

Յունիս 3. – Գիշերը պարոն Պառնիէին տիպարը մտքիս մէջ հրաշալիօրէն գծուեցաւ։ Մինասին հետ խօսակցութեամբ երկուքն ալ ճշդուեցան։ Երանի՜ թէ առաւօտուն գրի առած ըլլայի։ Անկարելի է, չեմ գտներ ինչքան ալ գլուխս մէջ պրպտեմ։ Այսուհետեւ պէտք է անմիջապէս արձանագրել։ Նոյնը Գրիգորին պարագային։ Գրիգորին ներկայութիւնը կը նեղէ զիս։ Ինծի արգելք կ'ըլլայ գրելու։ Իրականութիւնը, նոյնիսկ ձեւափոխուած, անկարող եմ ընդօրինակելու։ Ինչ որ հնարուած է, ինչ որ կու գայ պատմութեան ընթացքէն այն տեսակ ջերմութիւն մը կը պատճառէ, որ գրելը կ'ըլլայ գերագոյն հաճոյք մը։ Գրիգորը պէտք է հանել։ Աւելի լաւ է Մինաս ինքը ինքն իր մէջ ապրի, ներքին սկսուած մենախօսութեան մէջ, ներքին լեզուով։

1959, Յուլիս 15, Էթրըլթա. – Պանդոկները տեղ չկար, կառքը տարինք բլուրին գագաթը եւ գիշերեցինք աստղերուն տակ, ծովուն դիմացը, Սէնթ Ատրէսի բարձունքին վրայ։ Վարը Հավրն է մեր ձախին վրայ։ Կինս զմայլեցաւ։

– Ալ պանդոկ չեմ ուզեր, կառքին մէջ կը պառկինք աստղերը աչքերնուս մէջ։

Առաւօտը անցուցինք խոտերուն վրայ երկնցած, կարդալով։ Կէսօրէ վերջ գացինք Ֆէգան։ Կ'ուզէի Լիլին տանիլ Ֆէգան՝ վանքը այցելելու համար։ Իրականութեան մէջ կ'ուզէի անգամ մըն ալ տեսնել հեծանիւի արկածիս տեղը 1927–ին։ Երբ Խաչիկ մեկնեցաւ, եղբայրը, Օննիկը, Էթրըլթա եկաւ։ Շրջակայքը այցելելու համար ինծի հեծանիւ նստիլ սորվեցուց ու մեր առաջին երկար պտոյտը ըրինք Ֆէգան երթալով, բայց Ֆէգանէն առաջ զառիվայրէն երկուքի ճիւղաւորուող ճամբուն եզերքի փոսին մէջ գլորեցայ օդին մէջ հինգ մեթր բարձրանալէ ետք։ Հեծանիւը կոնակս վերադարձանք Էթրըլթա։ Ամէն անգամ որ Օննիկը ինծի տեսնէ, չի կրնար չխորհիլ այդ արկածին վրայ, որմէ հրաշքով դուրս ելած էի։

Յուլիս 16. – Կինս վար իջաւ գնումներու համար։ Օդը քիչ մը պաղեցաւ։ Անձրեւ կայ օդին մէջ։ Կառքին մէջ երկնցած կը կարդամ Էքերմանի Կէօթէի հետ ունեցած խօսակցութիւնները։ Վալդեր Սքոթի նամակը ուղղուած Կէօթէի։ Չեմ գիտեր ինչո՞ւ աչքերս լեցուեցան։ Գիրքը գոցեցի պահ մը եւ ընթացք տուի որ արցունքները խաղաղօրէն թափին։ Կոկորդս սեղմուած էր։ Երբ այդ արցունքները սպառեցան, տարօրինակ երջանկութիւն մը հաստատուեցաւ հոգիիս մէջ։ Ի՞նչ երանութիւն, տէր իմ, ինչ երանութիւն։ Այդ թոնը որով գրուած է Վալտեր Սքոթի նամակը, սիրազեղ, բարեկիրթ, հետաքրքիր Կէօթէի առօրեայ կեանքին վերաբերող բաներով, որ կը զգաս թէ ի՞նչ մեծ է արուեստին հրաշքը ժողովուրդներու գձձութեան վերեւ։

Յուլիս 17. – Այս իրիկուն վերադարձանք։ Ի՜նչ խաղաղութիւն է տանս մէջ։ Ոչ մէկ տեղ այսքան անդորրութիւն, այսքան ազատութիւն, կարծես քանի աշխարհը վրադ կը պզտիկնայ ազատութիւնդ կը մեծնայ։ Նոյն զգացումը ունեցած էի երբ Գերմանիա 21 բանտի օրերուս աւարտման խնդրեցի բանտապահ էնթասպայ Մաքսէն, որ չարունակէ զիս պահել իրեն հետ իբրեւ թարգման նորէն։ Մաքս զարմացաւ, խնդաց բանտ սիրող այս տղուն վրայ ու զիս նետեց դուրսի խառնիճաղանճին մէջ։

Օգոստոս 17, 59. – Կինս այսօր վերադարձաւ Սէնթ Մարի սիւր Մէռի մեր բանակումէն։ Մեկնած պահուն վարպետը, Զաքուրավա Օսավան, իրեն ընկերացած է ճամբուն երկայնքին ուր մէկէն ծռելով գետնէն ծաղիկ մը կը քաղէ ու կը նուիրէ կնոջս։

– Ես հաւատացած եմ, կ'ըսէ Լիլի, այդ ծաղիկը հոն չկար առաջ։ Ինչպէս կ'ըլլայ որ ամբողջ օրը լեցուն մարդ կ'անցնի հոնկէ եւ ոչ ոք չէ տեսած այդ ծաղիկը։ Վստահ եմ որ երբ ձեռքը երկարեց, հոն ծաղիկ չկար։ Շատ շատ թերեւս կոկոն մը, զոր իր ձեռքը անմիջապէս փթթեցուց։ Արդարեւ դաշտային համեստ ծաղիկ մը իր ամբողջ փառքովը։ Ու յիշեցի մեր «Րէժիմ»ին սկիզբը։ Յաճախ մեր օրկաններուն մէջ որոշ տկարացումներ տեղի կ'ունենան։ Երիկամունքներս աղէկնալէն առաջ որոշ դժուարութիւններ պատճառեցին եւ ուստի գիշերները միզելու կ'ելլէի, ինչ որ դէշ նշան էր։ Օր մը վարպետը խօսակցութեան մը ընթացքին ըսաւ.

– Այո, այո, այս գիշեր ժամը մէկին ատեններր Լիման (իր կինը) ձեռքս տեսաւ։ Հոգ մի ընէք, շուտով կը հանդարտի։

«Այս գիշեր Լիման ձեզի տեսաւ»։ Սարսուռ մը անցաւ ներսէս։ Երբեք սովորութիւն չունիմ հարց տալու իրեն։ Ամէն առեղծուած պէտք է անձնապէս լուծել առանց ոեւէ մէկուն միջամտութեանը, բայց յենուելով իր դաստիարակութեան վրայ։ Երկար ատեն գիշերները պատուհանները գոցելու փափաք ունեցայ, բայց չէի համարձակեր, ընդհակառակը մասնաւորապէս զանոնք բաց կը ձգէի, բայց միշտ ներսիդիս սարսուռով մը՝ թէ ահա յանկարծ ինքը կամ Տիկին Օսավան ներս պիտի մտնեն պատուհանէ մը։

Օգոստոս 17, կէս գիշեր. – Երէկ Պօղոս Սնապեանի երկու բարեկամները եկան Մինաս բարովի։ Առիթէն օգտուելով հարցուցի թէ արդեօք կը ճանչնայի՞ն Յարութիւն Սահակեանը։ Արդէն «էֆֆէնտի»ն հանրածանօթ է եղեր իր առաւ-փախութիւններով։ Բոլոր ծանօթներուն պարտքի տակ է, 650 լիբանանեան ոսկի պարտական է Սնապեանին։ Ահա պատճառը որով ան կը թափառի այս կողմերը մէկը միւսը շորթելով։ Կարծեմ ես եղայ իր գլխաւոր զոհը, որովհետեւ կրցաւ իր ուզածին ամէնամօտ բանը՝ Բէ Իէի (բրէնսիբ իւնիք) տարածումը Մերձաւոր – Արեւելքի մէջ շահագործել։

Օգոստոս 18, (գնացքին մէջ) – Մարդ մը արտին մէջ, ուղիղ, աջ ձեռքը տարածած, կը յառաջանայ դանդաղ, կը հեռանայ նոյնպէս։ Քանի կը հեռանայ կը պզտիկնայ, խաղ հեռանկարի, բայց ան կը մեծնայ, կը մեծնայ մտքիս մէջ, կ'ըլլայ արտ, կ'ըլլայ մարդ։ Արտը մեծ է, մարդը կ'ըլլայ մեծ։ Քիչ վերջը պիտի երթայ երկննալ նստարանին վրայ վաստակած օրը վայելելու համար, հանդարտ ու խաղաղ։ Հոն ալ ան մտքիս մէջ կ'երեւայ մեծ մարդ։ Խորհիլ թէ քաղաքին փողոցները սլքտացող, սրճարաններու մէջ յորանջող մարդիկ իրենք իրենց նուազուրդը կ'ըլլան։

Բայց փիլիսոփային համար քաղաքին խրթին կեանքին մէջ կնճռոտ երեւոյթները աւելի հետաքրքրութիւն մը ունին։ Ի՞նչ պիտի ըսէր սա առեղծուածային պարզութեան վրայ։ Դաշտը, մարդը, դաշտին մէջ համակ բանաստեղծութիւն է եւ ոչ թէ վէպ, բայց բանաստեղծութիւնը այսօր դարձած է պարզապէս մըտային արտադրութիւն մը, որով ան կը հեռանայ կեանքէն, եւ դժգոհանալու իրաւունք չունի, եթէ զանգուածները չեն հետաքրքրուիր իրմով։

Զ. Մ. ՈՐԲՈՒՆԻ

ՅՈԲԵԼԵԱՐ ԶԱՒԷՆ ԱՐՔ. ՉԻՆՉԻՆԵԱՆ

ՈՒՂԵՒՈՐՈՒԹԻՒՆ ՄԸ ՀԱՒԱՏՔԻ ԼՈՒՍԱՒՈՐ ԱՐԱՀԵՏՆԵՐՈՎ

ԵԹԷ ՅԵՏԱԴԱՐՁ ՀԱՅԵԱՑՔ մը նետենք իր անցած ուղիին վրայ, անպայման կը տեսնենք նախասահմանութեան մը լուսեղէն գիծը։ Մօր անունը՝ Վարդապետեան՝ շատ համեստ նշան մըն է անշուշտ. կը ծնի Ս. Գէորգի տօնի նախատօնակին, ու կը մեծնայ, հասակ կ'առնէ հաւատքի յաւերժական օրրան՝ Սուրիա – Պաղեստին – Եգիպտոսի մէջ։ Իր կեանքի ուղին գծուա՞ծ է արդէն։ Ո՞վ կրնայ ինքնավստահ հաստատել... Այդ նախասահմանութիւնը հազիւ զգացումներուն լեզուով կարելի է ընկալել։ Այդ ուղին սկիզբ առնելով Հալէպէն, կը բացուի Երուսաղէմի վրայ, աւելի ճիշդ՝ Սուրբ քաղաքի Սրբոց Թարգմանչաց ազգային վարժարանի դարպասին առջեւ, ուրկէ մէկ քայլ հեռու Սրբոց Յակոբեանց Վանքի Ժառանգաւորաց վարժարանն է։

Էակի մը կազմաւորումը հասկնալու համար չի բաւեր սահմանափակուիլ ընտանեկան միջավայրին, այլ կենսականօրէն անհրաժեշտ է ընդարձակել միջավայրին սահմանները, ընդգրկելու համար այդ նեղ սահմաններէն անդին ինկող տարածքները։ Եւ այդ ընելու համար, կարդացէք կեանքի մը թուականները...

Գէորգ տասը տարեկան է արդէն, երբ կը շղթայազերծուի Համաշխարհային Երկրորդ պատերազմը, մինչ արդէն իր ծնողները կը չարունակեն տուայտիլ բարօր կեանքի մը ի խնդիր, կրելով Առաջին Աշխարհամարտի վաղորդայնին տեղահանութեան հետեւանքները։ Սկիզբը՝ նաւակատիք ընտանիքի մը կեանքի տեղահանութիւն Կիլիկիայէն Հալէպ, ապա Հալէպէն վերադարձ Կիլիկիա, յուսադրումներու կը յաջորդեն առաջին յուսախաբութիւնները։ Ու դարձեալ կամաւոր տեղահանութիւն։ Արտաքին աշխարհի այս դէպքերն են որ կը հիւսեն կեանքին լուսանցքը։ Բայց երէկ եթէ այդ դէպքերը հիմնականօրէն կը պատահէին հեռաւո՜ր Եւրոպայի մէջ, անոնք տեղական զօնաւորումներով կ'արձագանգէին Միջին – Արեւելքի մէջ, ուր քիչ ետք դէպքերը գահավէժ պիտի ընթանային խոր փոփոխութիւններ յառաջացնելով շրջանին մէջ։ Հազիւ Երկրորդ աշխարհամարտը աւարտած՝ Միջին – Արեւելք կը մտնէր յարաճուն սաստկութեամբ վերիվայրումներու հանգրուանի մը մէջ, որոնք մինչեւ այսօր, կէս դար ու աւելի տարիներ ետք կը շարունակուին տարբերակեալ բորբոքումներով, եւ որոնց առանցքը – կրկնակի իմաստով՝ աշխարհագրական ու հոգեւոր – կը կազմէ սրբավայր Երուսաղէմը։

Քիչերու կեանքին մէջ թուականները կրնան այսքա՛ն յատկանշական զուգահեռ հանգրուաններ կազմել։ Այս պարագային իր կեանքին առընչուող թուականներուն ընթերցումը կ'ընծայէ երբեմն չափերով շրջանակ մը՝ պատկերացումը ամբողջացնելով։ Այսպէս, իւրաքանչիւր հանգրուանին, քիչ մը առաջ կամ քիչ մը ետք կը պատահին միջազգային կամ համազգային տարողութեամբ աւագ դէպքեր։

– Արդարեւ, 1947-ի Նոյեմբերին, ՄԱԿ-ի Ընդհանուր Ժողովը կը վաւերացնէ Պաղեստինի բաժանումը իբր անջատ երկու պետութիւն՝ հրէական ու պաղեստինեան։ Արտաքին աշխարհի հաւասարակշռութիւնը խախտած կը մնայ, մինչ պատանի Գէորգ հազիւ տասնըութը տարեկան է, – 1951–ին սարկաւագ Գէորգ կը ձեռնադրուի Աբեղայ՝ վերանուանուելով Տ. Զաւէն Աբեղայ։ 1954–ին կը ստանայ Վարդապետական աստիճան։ Հազիւ երկու տարի ետք Նոր պատերազմ, մինչ ազգային – եկեղեցական կեանքը կ'ենթարկուի փոթորկումներու՝ զօրաւոր մակընթացութիւններով, որոնք խոր հետքեր պիտի ձգէին մեր հաւաքական կեանքին մէջ, Էջմիածին – Անթիլիաս – Երուսաղէմ և Աղեքսանդրիա... – 1963-ին Զաւէն Վրդ. Աղեքսանդրիոյ մէջ, ձեռամբ Վազգէն Ա. Հայրապետի կը ստանայ Ծայրագոյն Վարդապետի աստիճան, իսկ երկու տարի ետք, այս անգամ Սուրբ Էջմիածնի մէջ, դարձեալ Վեհափառ Վազգէն Հայրապետի ձեռամբ՝ Եպիսկոպոսական աստիճան, երբ առաջնորդական փոխանորդ էր Աղեքսանդրիոյ մէջ։ – 1967՝ արաբեւիսրայէլեան նոր պատերազմ։ – Տակաւին 1973՝ նոր պատերազմ. ապա չորս տարի ետք եգիպտեւիսրայէլեան պատմական հաշտութիւն, այսինքն 1977, երբ կ'ընտրուի Եգիպտահայ Թեմի Առաջնորդ ի Գահիրէ։ – Եւ ի լրումն չարքին՝ 1982՝ նոր պատերազմ։ 34 տարուան մէջ հինգ պատերազմ, մինչ վեցերորդը կը մերժէ իր անունը տալ։ Այսքան յարատեւօրէն խռովեալ ժամանակներու մէջ ապրող անձ մը կրնայ միայն խաղաղութեան մարդ ըլլալ...

Այսպէս՝ հանգրուաններուն թուագրումը կը նպաստէ անխարդախօրէն լուսաւորելու մարդու մը, առաւել եւս հոգեւորականի մը կեանքի ուղին, եւ մանաւանդ գնահատելու առաքելութեան մակարդակին ընթացող հետեւողական գործունէութիւն մը։ Այնուհետեւ այս գործընթացով կը գտնուի բոլոր պարագաներուն համար գործադրելի տարազ – չափանիշը՝ մարդը ե՛ւ ժամանակին եւ միջավայրին մէջ։ Կարեւոր է ժամանակը, բայց կարեւոր է նաեւ գործունէութեան տարածքը, այս պարագային՝ Գահիրէ, ուր կը սկսի պաշտօնավարել։ Երբեմնի մայր գաղութը սփիւռքահայութեան՝ արդէն սկսած է քայքայուիլ ճիշդ այդ քաղաքական վերիվայրումներուն ու ցնցումներուն հետեւանքով։

Ծանր առաքելութեան մը յանձնառու կ'ըլլար Զաւէն Եպիսկոպոս, երբ կը հրաւիրուէր ստանձնելու պատասխանատուութիւնը այդ առաջնորդութեան։ Էջմիածին – Անթիլիաս – Երուսաղէմ - Գահիրէ՝ յստակօրէն տեսանելի է գիծը։ Եթէ Պատրիարքական Աթոռանիստ քաղաք մը չէ Գահիրէ, ինչպէս են Պոլիսն ու Երուսաղէմը, այսուհանդերձ ազգային տեսակէտէն, ան կը հանդիսանայ պատրիարքական մակարդակի վրայ հոգեկան բեւեռ մը սփիւռքահայ իրականութեան մէջ, ձգողութեան կեդրոն մը՝ այն իրագործումներով ու ներդրումներով, ու մտաւորական ճառագայթներով, որոնք այսօր կապուած կը մնան Եգիպտոսի մայրաքաղաքին անուան՝ սփիւռքի կազմաւորման տեսակէտէն։

Այսօր, իր վաստակին յոբելենական գնահատման հանգրուանին, հոգեկան բաւարարութեամբ կը յայտնաբերենք արժանիքները մեծարեալին, որ աւանդական պատուաբեր մակարդակի վրայ պահեց այդ ոստանին դիրքը՝ իր անբասիր հովուապետական հետեւողականօրէն ներդաշնակ ու նուիրեալ գործունէութեամբ։

Եթէ կարելի ըլլար քանի մը պարզագոյն բառերով տարազել գնահատանքի խօսք մը կամ բանաձեւ մը, առանց վիրաւորելու իր համեստութիւնը, կրնանք՝ յանդորրութիւն մեր խղճին, երախտագիտական զգացումներով տողերուն ըսել թէ խաղաղութեան մարդ՝ իր գերագոյն փառասիրութիւնը եղաւ առաջին օրէն ծառայել իր ազգին՝ հաւատքին լոյսով առաջնորդուած։

Յոբելեար Հոգեւորականին ընծայուած սրտաբուխ մեծարանքը կը կազմէ իր անձին բացայայտ համեստութեան եւ իր հետեւողական ծառայասիրութեան ու նուիրումի առաքինութեանց գնահատութիւնը։

ՆԱԶԱՐԷԹ ԹՕՓԱԼԵԱՆ

(Փարիզ)

(Շար. Ա. էջէն)

ըէայի ղեկավարը որ ընդունի վեհաժողովը: Ծանօթ է որ այդ վեհաժողովին շնորհիւ Հարաւային Կորէայի ղեկավարը՝ Քիմ Տաէ – Եունկ նօպէլի խաղաղութեան մրցանակին արժանացաւ:

ՊԱՐՍԻԿ ԱՅԱԹՈԼԱՆ՝ Ալի Մոնթազերի, հինգ տարի հսկողութեան տակ մնալէ ետք, ազատ արձակուած է Յունուար 30–ին: Ազատ արձակման այս որոշումը ողջմտութիւն մը կը նկատուի եւ ոչ թէ զիջում մը: Իր տունը հաւաքուած 600 հաւատացեալներու առջեւ, 80–ամեայ Այաթոլան յայտարարած է՝ «Ազատուած ու բացարձակ տէրն է, բոլոր հաւատացեալներուն կրօնական հրամանատարութեան իշխանութիւն մը տուած է: Բայց, այդ իշխանութիւնը բացարձակ չէ, սահմանափակ է» Ալի Մոնթազերի իսլամական իշխանութեան այլախոհ մեծ դէմքերէն մէկը նկատուած էր, 1979–էն ի վեր:

ԱԼԺԵՐԱՅԻ անհետացած երեսփոխան՝ Ապտէլմալէք Պէնսարայի դիակը գտնուած է Փարիզի 8–րդ թաղամասը, իր կառքին մէջ: Անհետացած էր Յունուար 9–էն ի վեր:

ՉԷՉԷՆ ՆԱԽԿԻՆ ՆԱԽԱՐԱՐ ՄԸ քաղաքական քաղցութիւններ ստեղծած է Ֆրանսական իշխանութեանց Յունուար 18–էն ի վեր: Ամմանէն հասնող ճամբորդ մը, որ որպէս անուն տուած է Լոմ – Ալի Ալղամով եւ ըսած թէ Առեւտուրի նախարար եղած է 1997–էն 1999 Չէչէնիոյ անկախապաշտ կառավարութեան մէջ, ապաստանի խնդրանք ըրած է Ֆրանսայէն, Վրաստան ապաստանելէ ետք: Ներկայիս, հարցը չէ լուծուած, Ֆրանսա ապաստան չի տար, կը ջանայ ճամբու դնել Յունուար 25–ին, բայց, ենթական կը մերժէ: Ներկայիս օդակայանին ըսպասման գօտիին մէջ է եւ կը սպասէ իր պարագային քննութեան (Փետրուար 5) արդիւնքին: Կնճռոտ հարց մը Պուտինի Փարիզ ժամանումի (Փետրուար 10) նախօրեակին:

ԱԹՈՍ լերան շուրջ հարիւր վանականներ «հերձուածող» նկատուած իրենց նուիրապետութեան կողմէ, Յունուար 29–էն ի վեր շրջափակման ենթարկուած են ոստիկանութեան կողմէ, որ գիրենք պիտի վտարէ, եթէ վանքէն դուրս ելլեն: Պոլսոյ տիեզերական Պատրիարքութիւնը, որմէ կախում ունի կէս ինքնավար վանական այդ համայնքը, հրահանգած էր այդ վտարումը Դեկտեմբերին, որովհետեւ վանքը, որ երեսուն տարի է ինքնագլուխ կը գործէ, չընդունիր, օրինակ, Արեւելքի Եկեղեցիին մերձեցումը Հռոմի հետ: Այլախոհները պաստառ մը պարզած են, ուր գրուած է.– «Ուղղափառութիւն կամ՝ մահ»: Պատրիարքութեան պայմանաժամը կը լրանար Յունուար 28-ին, բայց, ըմբոստ վանականները մերժած են հնազանդիլ, Մեթոտիոս մեծաւորը ամբաստանած է իշխանութիւնը, որ անօթի կը ձգէ իր միաբանները, շրջափակելով պարենաւորումը 20 օրէ ի վեր:

ASSOCIATION SAINTE-CROIX DES ARMENIENS CATHOLIQUES DE FRANCE

Lourdes 2003

du 28 au 31 mai

PELERINAGE ARMENIEN DE FRANCE

Départs de PARIS — ARNOUVILLE — LYON — MARSEILLE — ST-CHAMOND

Renseignements :

Eparchie : 01 40 51 11 90
Paris : 01 44 59 23 50
Arnouville : 01 39 85 15 56
Marseille : 04 91 48 19 60
St-Chamond : 04 77 22 09 86
Lyon et Valence : 04 72 44 97 39

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Իսի լէ Մուլինոյի Ս. Մարիամ Աստուածածին եկեղեցին շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուէրները, Շաֆէ Գալայճեանի մահուան առթիւ, փոխան ծաղկեպսակի.–

Պր. Անդրէ Թուրեան, Պր. Գլօտ Գափամաճեան, Պ. Ալէն Պօղոսեան 50–ական Եւրօ, Տիկին Էլիզապէթ Մեսրոպեան 30 Եւրօ, Տիկին Փօլէթ Պօղոսեան 40 Եւրօ, Տիկին Գալայճեանի դրացիները 54 Եւրօ, Տիկին Մատլէն Ժիյէ 100 Եւրօ, Ոմն 300 Եւրօ, Տէր եւ Տիկին Քրիստիան Կիյօթօ 10 Եւրօ, Օր. Մարիան Կիյօթօ 20 Եւրօ, Եկեղեցւոյ տիկնանց 50 Եւրօ, Տիկին Հռիփսիմէ Ալեքսանեանի մահուան առթիւ, Տիկին Արշա Քիստիկեան 150 Եւրօ, Ոմն 300 Եւրօ:

GALERIE FRAMOND

3, rue des Saints-Pères, 75006 Paris

ACCROCHAGE DU NOUVEL AN' 2003

HUILES DESSINS
AQUARELLES
PASTELS ENCRES
GOUACHES
COLLAGES
TEMPERAS

Du 23 janvier au 28 février

tous les jours ouvrables,
de 10h à 12h30 et de 14h30 à 19h

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՑ ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

ՀԱՅՈՑ ՀԱՒԱՏՔ ԵՒ ԱՒԱՆԴՈՒԹԻՒՆ Յանձնախումբը

«ԼՈՒՍԱՒՈՐՉԻ ԼՍԱՐԱՆ»

հանդիպումներու ծիրին մէջ կը հրաւիրէ

«ՃԱՆՉՆԱՆՔ ՄԵՐ ԵԿԵՂԵՑՒՈՅ ՀԱՅՐԵՐՆ ՈՒ ԱՆՈՆՑ ԺԱՌԱՆԳՈՒԹԻՒՆԸ»

ընթերցանութեան շարքին իր հերթական հանդիպման որ տեղի կ'ունենայ

Չորեքշաբթի, Փետրուար 12, ժամը 19–ին

Ուղեկցութեամբ՝
ԶԱՏԻԿ ՎՐԴ. ԱՒԵՏԻՔԵԱՆԻ

«Սահակ–Մեսրոպ» Մշակ. Կեդրոնի
«Արծրունի Զրբաշեան» սրահին մէջ
339, avenue du Prado — 13008 Marseille

ՓԵՏՐՈՒԱՐ 1-ԷՆ «ՑԱՌԱՋ»ի ընթացիկ ազդերու սակագինը

	€	
Մահագդ	140	(167,44)
Հոգեհանգիստ	125	(149,50)
Շնորհակալիք	125	(149,50)
Հարսնիք–Նշանտուք	125	(149,50)
Ծնունդ	125	(149,50)

Բոլոր ազդերու սակերուն վրայ, հարկ է աւելցնել 19,60% Թէ.Վէ.Ա. (տե՛ս. փակագծի մէջ ընդհ. գումարը):

Այս գիները կը վերաբերին մէկ անգամ հրատարակելի ազդերու, ՄԻՆՉԵՒ ՄԷԿ ՔԱՌՈՐԴ ՍԻՒՆԱԿ (25 տող) մահազդներու պարագային եւ 1/8–րդ (12–13 տող) միւսներուն:

Առեւտրական եւ այլ ծանուցումներու համար, դիմել Թերթին Վարչութեան:

SPECTACLE EXCEPTIONNEL

Armen's Armenian Story

RENCONTRE DE LA TRADITION ET DE LA MODERNITE

Réunis dans une création mondiale
70 chanteurs, danseurs et musiciens
vous ouvrent les portes de l'Arménie

Avec : **Jivan KASPARIAN**
Shouchane PETROSSIAN
l'Orchestre Symphonique d'Arménie
Et de nombreux autres artistes

— LYON : BOURSE DU TRAVAIL — **les 7 et 8 février**
organisé par le collectif des associations lyonnaises
au profit de l'école Markarian-Papazian

— MARSEILLE : LE DOME — **9 février**

Locations : Palais des Sports: 0 825 038 039
FNAC : 0 892 707 507
et points de vente habituels

Renseignements : C.B.A.F. Lyon - Villeurbanne 04 78 26 28 71

CABINET TERZIYAN

Toutes Assurances — Toutes Compagnies

MEILLEURS PRIX — MEILLEURES CONDITIONS
AUTO — MULTIRISQUES HABITATION ET COMMERCE
MALADIE — PREVOYANCE RETRAITE VIE CAPITALISATION

13, rue Lamartine, 75009 PARIS
Tél. : 01. 42. 82. 01. 41 +

Ապահովագրական Ձեր հարցերուն համար մի՛ վարանիք դիմելու մեզի

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 PARIS
SIRET : 571 027 317 000 15 **Commission paritaire : No 55935**

ԿԻՐԱԿԻ ՓԵՏՐՈՒԱՐ 2
DIMANCHE 2 FEVRIER 2003
LE NUMERO: 1 €

ՅԱՌԱՋ
ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ
Թիւ 289

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH
LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
E-MAIL : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 230 Եւրօ — Վեցամսեայ : 122 Եւրօ
Արտասահման : Տար. 270 Եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)
247 Եւրօ (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 1 Եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

78րդ ՏԱՐԻ – Թիւ 20.614 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 78e ANNEE — N° 20.614

100 ԶԱՐԵՀ ՈՐԲՈՒՆԻ 100

Զ. ՈՐԲՈՒՆԻ ԵՒ ՕՐԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ

Գրեց՝ ԳՐԻԳՈՐ ՊԸԼՏԵԱՆ

Իր վիպաշարքին, պատմուածքներուն կողքին, երբեմն անոնց մէջ, Որբունի շուրջ կէս դարու վրայ երկարող օրագրական էջեր ունի, մասամբ անտիպ: Ըստ երեւոյթին՝ ան այդ արտադրութիւնը երբեք «մտերիմ» չէ նկատած. հատուածներ տպած է մամուլին մէջ, եւ ասիկա շատ կանուխէն: Այն օրերուն երբ «Մենք»ի տղաքը, ամէն մէկը իր ձեւով, հանգանակ մը կը փորձէր ձեւակերպել պարբերականին մէկ անկիւնը, Որբունի նոյն թիւին մէջ կը հրատարակէ «Գրպանի տետրակ» խորագիրով, օրագրական բնոյթի գրութիւն մը, որ կը կրէ 1930 թուականը: Աւելի ուշ «Ապագա»յի մէջ լոյս կը տեսնէ «Հիւանդանոցի օրագիր»ը, «Անի»ի մէջ «Պատերազմի օրագիր», որ կորսուած ձեռագրէ կտոր մըն է միայն: Յետագային, «Սփիւռք»ի մէջ եւ «Յառաջ»ի կը յայտնուին նոր հատուածներ: Ասոնք կը նշեն երկու բան. նախ՝ օրագրական գործունէութեան յարատեւումը, ապա՝ անոր յղումը ընթերցող հասարակութեան:

ՍԵՌԸ

Մեր գրականութեան մէջ, օրագրութիւնը այնքան ալ զարգացած «սեռ» մը չէ: Գոյութիւն ունի Եղիայի 1895-ի «Մտերիմ օրագիր»ը, որուն մասին Շահնուր գրած է[1] եւ անկէ հատուածներ մէջբերած: Կան Իսահակեանի տետրակները, Զարենցի քանի մը էջերը, Կ. Զարեանի «Ցուպատար»ին ինծի ծանօթ մասերը[2]: Որբունիի սերունդէն՝ Նարդունի պահած է «Աքսորի օրագիր» մը, որ ամբողջական չէ դժբախտաբար[3] եւ Վ. Շուշանեան[4] որունը տակաւին կը մնայ անպարագրկելի: Թերեւս ուշադրութենէս կը վրիպին ուրիշ դեռ անտիպ կամ անծանօթ արտադրութիւններ: Ասիկա հռետորական նախազգուշութիւն մը թող չընկատուի, քանի որ օրագրութիւնը, իր բնոյթով իսկ, սովորաբար սահմանուած չէ հրապարակումի եւ պարտի մնալ, գոնէ որոշ ատեն, պահուած կամ ծառայող անձնական գործածութեան մը: Ի զուր չէ որ Ֆրանսացիք կը խօսին «մտերիմ օրագրի» մասին, Գերմանացիք՝ «գաղտնի օրագրի» մասին, մինչ անգլերէնը, քիչ մը մեր հայերէնին նման, իր diary բառը ունի, որ որեւէ շփոթ չի ստեղծեր լրագրին հետ:

Օրագիրը համեմատաբար նոր գործունէութիւն մըն է եւ իր ամէնէն հին կերպերուն մէջ կ'ընկերանայ ճամբորդական գրութիւններուն (Մոնթէյն): Անգլիացի Ս. Փէփիսէն եւ անոր օրագիրէն ետք (1669) ԺԸ.-ԺԹ. դարու անցման շրջանին է որ կը կազմաւորուի «սեռ»ը, Մէն տը Պիրանի, Պէնժամէն Գոնսթանի, Սթենտալի, Մօրիս տը Կէրէնի, մանաւանդ Ամիէլի, ապա Կոնքուր եղբայրներու գրչին տակ: Որբունի կը յիշատակէ Ամիէլի եւ Շարլ տիւ Պոսի օրագիրները. ծանօթ չէր կրնար ըլլալ Քաֆքայի, Վ. Վուլֆի, Անայիս Նինի, Ժիտի օրագիրներուն. վերջինս իր իսկ կենդանութեան արդէն հրատարակած էր անկէ ընդարձակ մասեր: Անցեալ դարասկիզբէն ասդին օրագրութիւնը դարձած է որոշ գրողներու հետեւողական արտադրութիւնը (Վալերի, Ժ. Կրին, Գլ. Մօրիաք). ոչ միայն աշխատանոցը, այլեւ «գործը»: Այստեղ նկատի չեմ կրնար առնել իբրեւ օրագրութիւն գրուած որոշ վէպեր: Շուշանեանի Ամրան գիշերներուն մէջ կայ «Անկարելի օրագիր» բաժին մը, Որբունիի Եւ եղեւ մարդուն մէջ Սրբուհիի օրագրէն ընդարձակ հատուած մը. ծանօթ է անշուշտ Ժիտի Դրամանենգները վէպին կից գրուած վէպին օրագիրը: Օրագրական վէպը անշուշտ նոյն հանգամանքները չունի ինչպէս գրագէտի մը օրագիրը, քանի որ առաջինը կը ներկայանայ իբրեւ վիպանք, երկրորդը իբրեւ ճշմարտութեան մը բացայայտում: Թէեւ ձեւական մեծ տարբերութիւնները մէկը չեն զանազաներ միւսէն:

Այս շատ արագ նկարագրութիւնը չի սպառեր օրագրութեան նիւթը եւ «սեռ»ին հետզհետէ գտած տեղը գրականութեան մէջ. պարզապէս կը գծէ շրջարկը որուն մէջ կ'արձանագրուի Որբունիի օրագրութիւնը: Բոլորովին անտեղի է խօսիլ «ազդեցութեան» մասին: Իր ժամանակին գրողն է Որբունի եւ օրագրական գործունէութիւնը կը մտնէ գրողի իսկ հարցադրութեան մէջ: Եւ ահա հարցումը. ի՞նչ դեր կը կատարէ օրագրութիւնը Որբունիի արտադրութեան մէջ: Արդեօք անոր հետ կապ մը ունի՞, չունի՞: Հարցումին ձեւակերպումը պատասխան մը գուշակել կու տայ անշուշտ: Ասիկա անդեղչելի կէտ մը կը մնայ այնքան ատեն երբ չենք տեսներ հիմնական տուեալը. Որբունի իր ողջութեան հրատարակած է օրագրային էջեր, եւ մահէն քանի մը ամիս առաջ՝ ջանացած է ամբողջութիւնը ի մի բերել ու մեքենագրել:

Օրագրութեան կիրառումին կը պատկանին «նօթագրութիւններ»ը, որոնք կու գան գուցէ «գրպանի անթուակիր» տետրակներէ եւ պարզ գրառումներ են: Ատոնք սակայն մտած են թուականային կարգի մը մէջ: Ինչպէս ամէն նման ձեռնարկ Որբունիի օրագիրը կը կրկնէ օրին ու տեղին նշումները, կանոնաւոր յաջորդականութեամբ մը. կու տայ դէմքեր, դէպքեր, փորձառութիւններ, կը թելադրէ ընթերցումներ, կը պարզէ դատումներ ու խորհրդածութիւններ, խառն ի խուռն, տեսակ մը «անմիջականութեամբ», յեղաստեղծօրէն, ձեւին ու կառուցուածքին հանդէպ ակնյայտ անտարբերութեամբ, տեւական յղումով մը անշուշտ ոչ այնքան գրագէտին որքան «մարդուն» որ կայ գրագէտի ետին կամ մէջ: Օրագրութիւնը կը սնանի այս երկդիմութենէն, որ կ'ընծայէ ընթերցողին. ներաշխարհի մը դռները կը թուի բանալ, որ զերծ ըլլար վիպանքէն ու «գրականութենէն», լեզուէն ու ասոր բանադարձումներէն անաղարտ մնացած գետին մը, մէկ խօսքով՝ իր ամբողջ մերկութեամբ տրուող հոգիի մը ներքին ոլորտը կը խոստանայ մեզի:

Սակայն իբրեւ գրութիւն՝ օրագրութիւնը յօրինուածք մըն է եւ գրողները, այդ յօրինուածքի յաճախակի հերքումներուն մէջ իսկ կը հաստատեն այս կէտը, երբ նկատի կ'առնեն, ուղղակի կամ անուղղակի կերպով, հաւանական ընթերցողը: Օրագրողը կը գրէ ինքն իրեն համար, եւ ասիկա շատ սովորական հաստատում մըն է օրագրողներու մօտ: Եւ հակառակ ասոր, այս ինքն-իրեն-համարը տեղ մը կը դառնայ ուրիշի-համար մը: Օրինակ մը միայն: Երբ Շուշանեան կը գրէ. «Այս խորհրդածութիւնները կ'ընեմ կարդալով այս օրագրին վերջին էջերը: Ամէն ինչ կեղծ, անկատար, շըպարուած կը թուի հոն: Ուրկէ՞ կու գայ այս զգացումը: Դէպքերն ու միջադէպերը ճիշդ ըլլալով հանդերձ՝ մնայուն ճիգ մը կայ ամէն ինչ մնայուն ու դիւրին գեղեցկութեան մը անդրադարձումին տակ տեսնելու: Իրողութեան մէջ՝ այս ամբողջ օրագրին վրայ կը տատանի անորոշ յոյս մը. օր մը ընթերցող ունենալու»: Ցարացուցային պարագայ: Օրագրողը ինք արդէն գիտէ որ ինչ որ սահմանուած է մնալու «մտերիմ» ու փակ, խորքին մէջ, գրուած է «ընթերցողի առնչութեամբ», ինչպէս կը գրէ Շուշանեան: Պէտք չկա՛յ մտածելու որ «հանրային գործիչի» գրականութիւն կ'ընէ, քանի որ ինչ որ լեզուականի մակարդակին կը պատկանի սահմանուած է դառնալու հանրային. միակ վճռականը յաճախ ժամանակամիջոցն է:

Ամէն օրագրողի նման Որբունի ալ հակելով ինքն իր վրայ կը փորձէ ստեղծել արտաքինին հակադրուող ներքին տարածութիւն մը. հոն կ'ուզէ դիտել, տեսածն ու զգացածը գրել, անկեղծօրէն, առանց շպարի, սուտի, նկատառումի: «Ձեռքս կը դողայ: Եթէ այս արատը կ'ընեմ թուղթին վրայ, որովհետեւ մատներս կը պրկուին: Եւ սակայն պէտք է դնեմ հոս ամբողջութեամբ անկեղծութիւնը եւ զգացումներս առանց ամըչնալու կամ հպարտանալու»: Օրագիրը կը գրուի հապճեպ, արագ, սեղմ, գրեթէ հեռագրային ոճով, երբեմն թերի նախադասութիւններով: Հիմնական ձգտումն է ներքին մարդը, ինչպէս կ'ըսէր Պօղոս, յայտնաբերել, գրել անոր մտածումներն ու զգացումները: Եւ քանի որ Որբունի չի հաւատար աւանդական հոգեբանութեան, քիչ մը գերիրապաշտներուն պէս (Լէրիս) կը պատմէ նաեւ իր երազները. Պէյրութի «Անի»ի մէջ տպած է արդէն «Երազներու լեզուն» անունով գրութիւն մը, ուր երազներուն կը հետեւին մեկնաբանութիւնները. ասոնք կը բխին օրագրէն:

Օրագրողը վերստին կը կարդայ իր գրած էջերը: Օրագրութեան կրկնողական եզրին վրայ դանդաղելու հարկը չեմ տեսներ, բացայայտ է ասիկա: Ոչ միայն նոյն վճիռները կրնան գրուիլ բազմաթիւ անգամներ, այլեւ օրերու նոյն շրջանակն է որ կը կազմէ անոնց բովան-

(Շար.ը Գ. էջ)

(1) Կրակը կողքիս, Փարիզ, 1973:

(2) Նաւատոմար, Երեւան 1999:

(3) Անթիլիաս 2000, խմբագրեց Գր. Շահինեան: Օրագիրը նախապէս տըպուած է Փարիզ «Կեանք եւ արուեստ»ին մէջ, Նարդունիի կենդանութեան:

(4) «Նոր Դար»ի հրատարակած Օրագիրը (Երեւան 1999) մասնակի եւ բաւական այլանդակուած գրութիւն մըն է (խմբագրեց Տ. Տասնապետեան): Անկէ առաջ «Նայիրի» լոյս ընծայած էր Շուշանեանի օրագրէն մասեր: Շուշանեան ինք իսկ «Հայրենիք»ին մէջ տպուելու համար ղրկած էր ընդարձակ օրագիր մը (Հայրենիք 1943): Առայժմ մեզի կը պակսի քննական տարրական պահանջքներ գոհացնող ամբողջական հրատարակութիւն մը: «Բագին» վերջերս սկսած է վերստին հրատարակել «Նայիրի»ի բնագիրը:

ԸՆԿԱԼՈՒՄԻ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ՄԸ

Գրեց՝ ՄԱՐԿ. ՆՇԱՆԵԱՆ

Վերնագիրս կ'ըսէ՝ «Ընկալումի պատմութիւն մը», բայց շատ աւելի ճիշդ պիտի ըլլար եթէ ըսէր՝ «Չընկալումի պատմութիւն մը»: Անկասկած բառ մը պէտք է նկարագրելու համար Զարեհ Որբունիի վիպական գործին տարօրինակ ճակատագիրը Ի. դարուն եւ ատկէ անդին:

Ծննդեան հարիւրամեակին առիթով պատշաճութիւնը պիտի ուզէր ի հարկէ, որ մեծարանքի տուրք մը վճարէինք գրողին, որ բացատրէինք անոր բացառիկ տեղը Սփիւռքի հայալեզու վիպագրութեան ընթացքին մէջ եւ ինչո՞ւ չէ՝ մեր մարդկային պարտքը իր գործին եւ իր անձին նկատմամբ: Ճիշդ երեք ու կէս տասնամեակ առաջ սկսած եմ կարդալ Որբունիին վէպերը, Յարութիւն Քիւրքճեանի դրդումով: Նոյն օրերուն ծանօթացած եմ վիպագիրին, գարնանային օր մը, Փարիզի ԼԷ Տէօ Մակօ սրճարանի դարպասին, իմ պէյրութահայ բարեկամներուս ընկերակցութեամբ: Ի՞նչ հանդիպում էր: Ներկայ էր նաեւ Նիկողոս Սարաֆեան, զոր նոյնպէս կը տեսնէի առաջին անգամ ըլլալով: Երկուքը սերնդակից՝ ՄԵՃՖի օրերէն մինչեւ 1968ի այդ պայծառ յետմիջօրէին ի՞նչ ճամբաներէ, ի՞նչ ստեղծագործական արկածախնդրութիւններէ, ի՞նչ յուսախաբութիւններէ անցած էին: Չէին ալ տեսնըւեր: Այդ օրը՝ բացառութիւն էր, կ'երեւի: Ատկէ անդին զիրենք երբեք միասին չեմ տեսած: Տարբեր խառնուածքներու տէր էին, տարբեր կեանքեր ունէին, ընտանեկան շատ տարբեր պարագաներ: Որբունի Փարիզի կեդրոնը կը բնակէր, մեր հանդիպավայրէն երկու քայլ անդին, Սարաֆեան՝ մօտիկ արուարձան մը: Իրենց այդ օրուան խօսակցութենէն կը յիշեմ միայն կատակով նետուած խօսքեր միասին Փարիզի մէջ նոր գրական հանդէս մը հրատարակելու մասին:

Պիտի չըսեմ անշուշտ, որ հոն որոշուեցաւ, մէկ անգամէն, չափահասութեան տարիներուս կոչումը: Պիտի չպնդեմ, որ հոն ծնունդ առաւ ամբողջ կեանքի մը մտասեւեռումը, այդ մէկ հանդիպումով փարիզեան սրճարանի մը դարպասին: Կոչումին ընդերկրեայ ճամբաները անքննելի են: Եւ ամէն պարագայի՝ օրէնքէ դուրս հանդիպում մըն էր: Բնական աշխարհի մը մէջ, պէտք չէ տեղի ունենար: Ֆրանսա ծնած, հայկական դպրոց չտեսած եւ տակաւին հազիւ քանի մը բառ հայերէն կարդացած պատանի մը պէտք չէ հանդիպէր Սփիւռքի գրականութեան եւ Սփիւռքի ճակատագրին երկու մեծ, մեծագոյն, ներկայացուցիչներուն: Նոյն «ժամանակ»ին չէինք պատկաներ, իրենք եւ ես: Ընդհակառակն՝ ամէն ինչ սահմանուած ու տեղաւորուած էր յառաջագունէ, որպէսզի երբեք չհանդիպիմ իրենց, որպէսզի երբեք չընկալեմ զիրենք, որպէսզի իրենց գործը մնայ ընդմիշտ անընկալելի, իմ նմաններէս, եւ ուրեմն՝ ապագայէն:

Որբունիէն անդրանիկ ընթերցումս ըրի 1968ի այդ օրերուն: 1964ին լոյս տեսած էր իր Եւ եղեւ մարդը: Ատկէ ի վեր, այդ մէկ վէպին պատճառով, իմ դարս, իմ ժամանակս եղան Որբունիական դար ու Որբունիական ժամանակ: Ա՛յդ է, որ կ'ուզեմ բացատրել նախ, դառնալէ առաջ ընկալումի պատմութիւններուն:

Որբունին ի միջի այլոց գրող մը չէր, երեսունական թուականներուն Փարիզի մէջ ծաղկած սերունդին պատկանող եւ վաթսունական թուականներէն սկսեալ իր գլխաւոր գործերը արտադրած գրող մը, որուն կարելի ըլլար հետեւաբար կոկիկ տեղ մը հրամցնել գրականութեան պատմութիւններուն եւ արեւմտահայերէնի ծաղկաքաղներուն մէջ: Պարզ ու մեկին՝ Զարեհ Որբունին իր վէպերով, իր գրականութեամբ, իմ կեանքս յեղափոխած է երբ քսան տարեկան էի կամ չկայի տակաւին: Հոս՝ ո՛չ մէկ չափազանցութիւն: Իմ կեանքիս տուած է իր ուղղութիւնը, իր իմաստը, իր ընթացքը, իր գունաւորումը, եւ ուսերուս բեռցուցած է բնականաբար պարտքի ու պարտականութեան անկրելի եւ անհատուցելի պաշար մը, ծանրութիւն մը: Երկուքը միաժամանակ: Լոյս մը: Կեանքի մը, իմ կեանքիս, առաւօտեան ժամերուն լոյսը հանդիսացած է ան եւ մինչեւ այսօր, մինչեւ այս իրիկնային ժամերուն՝ նոյն լոյսն է, որ կը ցոլայ իմ աչքիս իբրեւ ուղենիշ եւ ուղեցոյց:

Բայց պարտք մը նաեւ: Իմանալով որ իր վէպերը կը կարդայի, Որբունին ինքը խնդրած է ինծմէ գրել անոնց մասին, այդ առաջին, ճակատագրական հանդիպումէն քանի մը շաբաթ կամ քանի մը ամիս ետքը, 1968ի ամառը, փարիզեան ուսանողական յեղափոխութեան օրերու անմիջական վաղորդայնին: Ֆրանսահայ էի, Ֆրանսերէնի հմուտ (ո՛չ շատ հմուտ այդ շրջանին, ի հարկէ): Բացայայտօրէն՝ Որբունին կ'ուզէր, որ իր մասին գրուէր Ֆրանսերէն լեզուով: Նաե՛ւ Ֆրանսերէն լեզուով: Ամէն պարագայի մէջ՝ ինծմէ սպասածը ա՛յդ էր կարծէք, ըսուած թերեւս անցողակի եւ ոչ թէ շեշտակի: Բայց պարտքն ու պարտականութիւնը հոնկէ սկսած են: Անկարելի էր: Չունէի տուեալները, անհրաժեշտ լայնախոհութիւնը, պէտք եղած պաշարը: Փորձած եմ գէշ աղէկ, տարիներու ընթացքին, հասնիլ ակնկալութեան ենթադրած մակարդակին: Չեմ յաջողած: Գրած եմ ի հարկէ Որբունիի մասին բազմաթիւ անգամներ, բայց երբեք իր սպասածը (եւ ուրեմն ի՛մ սպասածս) չեմ կրցած գրել: Ճիշդ է, որ 1968էն առաջին գրական աշխատասիրութիւնս, Ֆրանսերէն լեզուով, «Սփիւռքեան» փիլիսոփայութիւն մը կ'ուզէր զարգացնել, որուն կեդրոնական կռուանը Որբունիի Եւ եղեւն էր: Ճիշդ է, որ Որբունիի վիպական գործին ուսումնասիրութիւններ նուիրած եմ, ընդհանրապէս հայերէն: Ճիշդ է, որ իր մասին յաճախ դասախօսած եմ եւ վերջին տարիներուն՝ Գոլումպիա համալսարանէն ներս Որբունիի գործերը դասաւանդութեան առարկայ դարձուցած եմ, ուսանողներ գործի մըղած եմ: Թարգմանած եմ նաեւ (Ասփալթը Ֆրանսերէն) եւ թարգմանել տըւած եմ (Թեկնածուն վերջերս թարգմանուեցաւ անգլերէնի Գոլումպիայի Ֆեսճեան հիմնադրամի օժանդակութեամբ եւ թարգմանութիւնը լոյս պիտի տեսնէ գալ տարի, Writers of Disaster շարքիս երրորդ հատորին մէջ, ներածականով մը հանդերձ): Բայց այս ամբողջը բաւական չէր: Պարտքը մնաց անհատուցելի:

Բուն նպատակս հոս սակայն իմ հիացումիս եւ իմ պարտքիս մասին խօսիլ չէր: 17 տարի առաջ, Յունուար 1986ին, գրողին մահուան հինգերորդ տարելիցին առիթով, Մոնրէալ լոյս տեսնող Հորիզոն թերթին «Գրական Յաւելուած»ը իր բացումը կը կատարէր Որբունիին նուիրուած համարով մը, իմ՝ նուաստիս խմբագրութեամբ: Հոն կային Որբունիէն էջեր («Օրագիր 1975», «Տիգրան» անտիպ վէպէն հատուած մը, 1946ին լոյս տեսած «Երազներու լեզուն» յուշագրութենէն կտոր մը), նաեւ՝ 1979ին հետը ունեցած հարցազրոյցիս մէկ բաժինը, «Մենք»ի շրջանին մասին: Կը կարդամ ներածական գրութենէս փրցուած առաջին տողերը. «Որբունի, ինչպէս Սփիւռքի գրականութեան եւ իմացականութեան շատ մը ուրիշ կարկառուն դէմքեր, իր անունով միայն ծանօթ է: Իր գործերը ո՛չ միայն դժուար կը գտնուին, այլեւ կ'երեւի՝ դժուար կը կարդացուին: Գրադէտին վաստակը կը մնայ մեծ մասամբ անպեղ դաշտ մը...»: Արդէն իսկ ընկալումի հարցն էր գլխս մտահոգողը: Այսքան տարի ետք անվրէպ կերպով ի զօրու կը մնան այդ խօսքերը: Պիտի բանամ ուրեմն հիմա ընկալումին նուիրուած գլուխը:

Վերը ըսի. «Նոյն ժամանակին չէինք պատկաներ, իրենք (Սարաֆեան եւ Որբունի) ու ես: Ամէն ինչ նախասահմանուած, ամէն ինչ տեղաւորուած էր, որպէսզի երբեք չհանդիպիմ իրենց, որպէսզի երբեք չընկալեմ զիրենք»: Ճիշդ է, որ այսօր Սարաֆեանի անունն ու գործերը դուրս կը հանուին հետզհետէ իրենց քաւարանէն: Աւարտաճառեր կը գրուին: Ուսումնասիրութիւններ լոյս կը տեսնեն: Հարիւրամեակներ կը նշուին Երեւանի մէջ: Ինչ որ բացարձակապէս չի նշանակեր անշուշտ, որ անընկալելիութիւնը յաղթահարուած է: Բայց և այնպէս՝ հայալեզու հայութիւնը իր անունը կ'իմանայ: Որբունիի անունը, ինչպէս պիտի բացատրեմ քիչ ետքը, այդ «իմացում»ին իսկ չէ հասած: Բայց յստակ է, որ երկուքին համար ալ՝ գործին իսկական ընկալումը կ'ենթադրէ անընկալելիի եզրին փորձառութիւնն ու նկատառումը: Իրականութեան մէջ, ընկալումի երեւութապէս արտա-գրական բնանիւթին ընդմէջէն կարծէք այդ անընկալելին է, որ կը հետապնդեմ այսքան տարիէ ի վեր: Յստակ է. կռիւ մը կայ մէջս, եղած է միշտ: Հանդիպումին անհաւանականութիւնը, արգիլումը (այո, արգիլումը) նոյնքան կարեւոր կը թուին իմ աչքիս, որքան՝ Որբունիի գործին ընթերցումը իբրեւ վէպ ու գրականութիւն: Չընկալումի արտաքին հրամայականը, այդ հրամայականին նկատառումը (չեմ ըսեր անպայման՝ յաղթահարումը) նոյնքան անշրջանցելի, նոյնքան անհրաժեշտ կը թուին: Այդ պատճառով է, եւ միայն այդ պատճառով, որ Որբունիին հետ իմ անձնական հանդիպումս, գարնանային օր մը, փարիզեան յեղափոխական օրերուն, 35 տարի առաջ, եւ իմ անձնական աշխատանքս հասնելու համար իր պահանջին, ինծմէ սպասածին, անեկդոտային ու մանրավիպային չեն: Շատ անդին են մանրավիպայինէն: Իմ տեսադաշտէս դիտուած անշուշտ՝ յարացուցական են: Ներքին ճակատն է գլխս հետաքրքրողը, արգիլումին հետ ներքին ճակատումը: Տասնամեակներու վրայ երկարող մտասեւեռումի մը պէս: Եւ Որբունիին գործը հետեւաբար՝ զէնք մը, դաշնակից մը, հականեխիչ մը, դրօշ մը, փաստ մը, գրաւարկ մը, էական: Իրմով կը պատմականանայի: Եւ բնական է՝ փոխադարձաբար:

Որբունիին գործը էապէս՝ սփիւռքեան վիպագրութիւն է: Սփիւռքեան է իր բոլոր յայտնի թեմաներով, որոնց կարգին կրնամ թուել առանց ծանրանալու եւ առանց մանրամասնելու՝ օտարութեան հետ հանդիպումը, հայրական օրէնքին բացակայութիւնը, Աղէտին ժառանգութիւնը, տոհմապղծական տարածքի մը բացայայտումը, վկայագրական յետ-Եղեռնեան կեցուածքին հետ (ու դէմ) ներյայտ բայց տեւական վիճարկումը, եւ այլն: Յայտնիէն ու բացայայտէն անդին, կայ նաեւ աւելի թաքուն խաւ մը, որ կը պահանջէ ընթերցողական որոշ սեւեռում մը: Այդ խաւին կը պատկանի Որբունիի մօտ գրողական եզրի կիրառումը իբրեւ սրբագրութիւն: Ինչ որ կը նշանակէ երկու բան: Նախ՝ անանուն աւերի մը հետ յարակայ դիմառդիմութիւնը, այդ աւերը «սրբագրելու» աշխատանքը: Յետոյ եւ ատոր հետ սերտ առընչութեամբ մը՝ կրօնականէն անդին գտնուող սրբագնութեան մը հանդիպելու տարօրինակ եւ պէտք է ըսել՝ անսպասելի գիտակցութիւն մը: Սրբագրութեան ընդմէջէն՝ աւերին փորձառութիւնը կը դառնայ սրբագնութեան մը գրառումը: Այս բոլոր տարրերը հոս թուեցի խառնիխուռն կերպով: Ասոնցմէ ոմանք բացատրած եմ ընդերկար զանազան առիթներով: Գրիգոր Պըլտեանի խորաթափանց ուսումնասիրութիւններուն մէջ ալ՝ կ'երեւին անոնք տարբեր ոճով մը ներկայացուած բայց նոյն ընդհանուր մտադրութեամբ: Ի դէպ, այդ ուսումնասիրութիւններն են, որոնք կը բանան ամենալայն հորիզոնը Որբունիական արտադրութիւնը ընկալելու ուղղութեամբ: Ասոնց կարգին՝ Մարտի մէջ տպուած երկար անդրադարձը «Հալածուածները» շարքին երկրորդ միաւորին՝ Թեկնածու վէպին մասին:

Ուրիշ տարրեր, որոնք իմ աչքիս նոյնքան էական են, ինչպէս վկայագրութեան հարցին շուրջ գրական վիճարկումը (որ նոյնպէս կը ծաւալի Թեկնածուին մէջ) կը սպասեն իրենց արժանաւոր բացայայտման: Վերջին հաշուով, ըսենք որ Որբունիական վէպը կ'առաջարկէ ցանկութեան (ցանկութեան հասած աւերներուն) պատմութիւնը: Կը պատմէ մեր պատմութիւնը իբրեւ ցանկութեան պատմութիւն, խոտորուած ցանկութեան մը պատմութիւնը, իր արկածներով, իր հաւաքական տարածականութեամբ (եւ ո՛չ թէ օրինակ քաղաքական ստորոգութիւններով ու դիպուածական պատմութեան կեղծ ու տափակ միջոցներով): Կը ստիպէ, որ մտածենք մեր ճակատագրին մասին ցանկութեան էարանութեան մը ընդմէջէն: Ու առաջին ընթերցումէս երեսունհինգ տարի ետքը, նշանախեց մը իսկ չէ փոխուած այդ արտադրութեան նկատմամբ իմ առաջին տպաւորութենէս. Որբունիին վէպը հիմնաքարն է հնարաւոր բայց ապագայ, տակաւին ապագայ (եւ հաւանաբար՝ ընդմիշտ ապագայ) ըսփիւռքեան մտածողութեան մը. սփիւռքեան «գոյավիճակ»ը հասկնալու, զայն ստանձնելու նախապայմանը: Օտարութեան հետ ստեղծարան եւ վերանորոգիչ ճակատումներու հանդիպավայրը:

Իսկ չընկալո՞ւմը, կրկին: Ահաւասիկ, առանց ծամծմելու: Որբունիին գործը դժուար ընթեռնլի է: Այդպէս կ'ըսուի: Եւ եղեւ մարդէն եւ Թեկնածուէն սկսեալ, ճիշդ է որ ան ունի իր մէջ արդիական վէպին բոլոր յատկանիշները ու յայտնի է, որ Ֆրանսական «նոր վէպ»ի (nouveau romanի) շարժումը (առաջին հերթին՝ Գլոտ Սիմոնը) ազդած է վիպագիրին վրայ: Ազդած է անուղղակի կերպով, ցոյց տալով իրեն որ կարելի էր ազատագրուիլ վիպականութեան դասական ձեւերէն, պատմողական ժամանակի պայմանականութենէն, որ ժամանակի կոտրակումը կրնար արձանագրուիլ վէպի մը տեւողութեան մէջ: Բայց ասոնք չեն, որ Որբունիի վէպը դժուար ընթեռնլի կը դարձնեն: Ի վերջոյ Գլոտ Սիմոնին վէպերը իրենց կառոյցով նոյնքան ու աւելի բարդ էին ու բարդութիւնը չարգիլեց, որ ամբողջ աշխարհը կարդայ զանոնք:

Պէտք է ըսել ճշմարտութիւնը: Որբունիի վէպերը ո՛չ թէ դժուար ընթեռնլի են, այլ՝ բացարձակապէս անընթեռնլի մնացած են հայ ու հայախօս կրթուած զանգուածին եւ նոյնիսկ գիրէ ու գրականութենէ հասկցող, թէկուզ նուազ զանգուածային հասարակութեան համար: Մնացած են անընկալելի, ինչպէս կ'ըսէի սկիզբը: Ապշեցուցիչ երեւոյթ մըն է, եթէ խորհիք: Սփիւռքեան փորձառութեան կիզակէտին մօտեցող վէպը մնացած է կատարելապէս անծանօթ Սփիւռքի հասարակութեան: Մտած է թերեւս քանի մը դասագիրքերու մէջ: Բայց չէ մտած ամէն պարագայի գիտակցութիւններէն ներս, տարրական իմաստով մը: Ո՛չ թէ միայն չէ հասկցուած, չէ վերլուծուած, չէ մարսուած: Այլ չէ հասած իսկ հաւանական ընթերցողներու ձեռքը:

Կայ հրատարակութիւններու ցրուածութեան բաժինը, այդ հանգամանքը բացատրելի ընող: Բայց այդ տեսակի բացատրութիւնները մինչեւ տեղ մը միայն ի զօրու են: Ի վերջոյ, Փարիզ, Պոլիս եւ մանաւանդ Պէյրութ, Որբունիի այս կամ այն գործը կարելի էր ճարել ու փորձել ծանօթանալ: Կայ անդիտութեան, կայ մտային ծուլութեան բաժինը, ըՍփիւռքի յատկանիշները: Բայց նորէն կ'ըսեմ. ասոնք չեն բացատրեր ու չեն մեղմացներ կատարեալ այլուրութեան մը զգացումը: Կարծէք Որբունին ուրիշ մոլորակէ մը խօսէր եւ ո՛չ թէ Սփիւռքէն: Կամ արդեօք Սփիւռքը իսկապէ՞ս ուրիշ մոլորակ մըն է, բոլորի աչքին եւ մասնաւորապէս անոնց աչքին՝ որոնք մաս կը կազմեն այդ անհաւաք, անդէմ, անհեռատես, անգոյն, անմշակոյթ, անանց-

Զ. ՈՐԲՈՒՆԻ ԵՒ ՕՐԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ

(Շար. Ա. էջէն)

դակը: Օրագրի ժամանակը կլոր է ծխախին տարուան նման, դարձող ինքն իր վրայ, բերող իր հետ նոյն թուականները, ծննդեան, մահուան, եւ այլ դէպքերու: Հոն բանողը կը նկատէ նախապէս գրածին անկատարութիւնը եւ տարբերութիւնը ցանկութեան ու արդիւնքին միջեւ, որովհետեւ գրուածը եղած է արագ ու սղագիր: Կը նկատէ ներքին բեկումը նաեւ, յետոյ՝ անկարելիութիւնը գրածը վերամշակելու, սրբագրելու, վերջնականին հասցնելու. «Ամէն անգամ կը սկըսիմ այս էջերը այն մտահոգութեամբ որ անոնք գրուին հանդարտ ու մօտաւորապէս վերջնական ըլլալու ցանկութեամբ: Երբեք չեմ կրցած որ այդպէս ըլլայ: Միշտ ալ կարծես թէ վազելով գրած եմ, չոգեկառքին հետ մրցումի ելածի պէս: Նայինք ո՞վ առաջ կը հասնի հանգրուաններն: Գիտեմ, բնաւ ժամանակ պիտի չունենամ վերամշակելու, սրբագրելու: Պիտի մնան սխալներով, լեզուն եւ մըտածումները անկատար վիճակի մէջ, հաւանաբար սխալ ըմբռնուելու ստիպողութեան տակ: Հիմա նորէն ընելիքիս լեցուն պատկերը տալու միտքով կը սկըսիմ եւ գիտեմ սակայն որ թափթփած բան մը դուրս պիտի գայ» (Նոյեմբեր 1972): Ինքն իր գրութիւնը դատողը փորձառութիւնը կ՚ընէ ժամանակաւորին, յեղյեղուկին պիտի ըսէի, աւելին՝ այդ տեսակ մը հատուածումին, կոտորակումին, որ օրագիրը ի յայտ կը բերէ եւ զայն կը կազմաւորէ, կոտորակում՝ որ ուրիշ բան չէ եթէ ոչ գրողին:

Օրագրի մուտքին, իր իսկ կողմէ մեքենագրուած օրինակին վրայ, «Ցուցարան» խորագրուած գրութեան մը մէջ, Որբունի կը նշէ որ «գրուածքները պիտի ըլլան վայրկեանական անխնամ գրութիւններ –ինչպէս սովորութիւնս է...»: Հակասութիւն մը տեսնելը որքան դիւրին է այնքան ալ զուրկ է շահեկանութենէ. օրագիր մը համակարգ մը չէ, յօդուած մը, «գրական գործ մը», որ մտածումի, ոճի արտայայտութեան, ինչպէս կ՚ըսեն, միակերպութեամբ եւ միագոյնութեամբ բնորոշուի: Որքան ալ իր հակասութիւններէն, իր անաւարտութենէն տառապի, խորքին մէջ օրագրողը ինքզինք զերծ կը կացուցանէ չհակասելու կանոնէն, որովհետեւ այն Եսը որ կը պարզէ կամ կը բեմադրէ, բովանդակ մըն է բազմաթիւ Եսերու, տարիներու երկայնքին բազմապատկուած, միշտ ենթակայ այլացումի, տատանումի, փոփոխութեան: Ուստի՝ մասամբ չմշակուած, «հում» կտորներու հաւաքում մըն է օրագիրը: Նոյնիսկ երբ Որբունի առիթն ունի սրբագրելու, ըսել կ՚ուզեմ երբ զայն կը մեքենագրէ կամ կ՚արտագրէ հրապարակումի համար, չի կատարեր վերամշակումի աշխատանքը զոր կը ցանկայ սակայն: Ասիկա չի դադրիր լուսաբանելէ գրողին կեցուածքը. ի հարկէ անկեղծութեան որոնում մը, բայց նաեւստանձնուած անփութութիւն մը, ձեւին, ոճին հանդէպ անտարբերութիւն մը, որ պիտի կոչեմ négligéի գեղագիտութիւն:

Օրագրի մուտքին, ըսի, Որբունի հարկը կը տեսնէ բացատրելու իր ազգանունին փոփոխութիւնը Պէրպէրեան վարժարանի մէջ, 1921-ին եւ զայն կ՚առընչէ անշուշտ «համաշխարհային պատերազմէն վերջ եւ Թուրքին կողմէ բնաջնջման ենթարկուած մեր ժողովուրդին կրած տառապանքներուն հետեւանքով, տեսակ մը անօրէն օրէնք էր եղած Պէրպէրեան վարժարանի մէջ Թրքական ծագումով անունները (փոխել), ինչպէս իմ անունս՝ Լօքմաքճեան. Լօքմաք–որբ առաջին օրն իսկ դասարանի տետրակին մէջ կնքուեցայ Որբունի»: Անունը, որ գրագէտին անունն է, կը ծնի Աղէտէն, իբրեւ անոր հակազդեցութիւն, իբրեւ անոր մէկ «թարգմանութիւնը»: Օրագիրը որ կը նշէ դէպքը կը կատարէ իր դերը՝ հիմնել գրագէտը, եւ ասով կը դառնայ յիշատակարան մը:

Արդ՝ նոյն այդ շրջարկին մէջ կ՚արձանագրուի օրագրութիւնը: Կ՚արտագրեմ 1931-ին գրուած նօթ մը. «Ուրկէ՞ այս նօթերը առնելու գաղափարը: Դեռ Պոլսէն սկսած եմ, Պէրպէրեան գոլէճէն: Ցետոյ Մարսէյլ, ձգած նորէն՝ թափառական կեանքիս բոլոր կայանները: Չէի ուզեր վերսկսիլ: Մխ–մինակը եղաւ: Պահանջէ մը: Գուշակութի՞ւն մը: Զպիտի կրնամ ամբողջացնել ծրագիրներս: Պիտի ձգեմ այն նօթերս, որպէսզի օր մը հմուտ Հայեր ուսումնասիրեն "Որբունիի մը պարագան": Հմուտները միշտ ալ իրենց փառքը հիւսած են խեղճ բանաստեղծներու պարագաներով»: Դուք եւ ես, սիրելի ընթերցող, ահա հմուտի դիրքին մէջ: Միայն թէ նշանակալից չէ՞ արդեօք օրագրին կողմէ մեր իսկ գոյութեան վկայակոչումը, կարծէք թէ ժամանակակիցն ըլլայինք այս գրութեան որ մեզ հմտօրէն կը ներառնէ իր մէջ, արդէն 1931-ին եւ կ՚ենթադրէ մեզ:

Որբունի «պարագան» կը սկսի որբութենէն եւ որդեգրումէն նոր անունի մը, որ պիտի դառնայ գրագէտինը եւ ոչ մարդունը (անձնաթուղթինը): Իսկ անունը կը յուշէ որ օրագրութիւնը չի գար անձէն, այլ գրագէտէն: Այս վերջինս փաստօրէն իր առաջին գրական փորձերը կ՚ընէ վարժարանին մէջ, երբ ոտանաւորներ կը գրէր: Ատոնք կէս դար ետք գրագէտը կը զետեղէ իր օրագրին սկիզբը, «ոչ թէ իբրեւ բանաստեղծութիւն, այլ իբրեւ ապագային վերյիշուելիք նիւթ մանկական աշխարհի զգացումներէս»: Այդ «գրական» նախափորձերուն փոխադրումը օրագրին մէջ բաւական նշանակալից արարք է. կարելի չէ բացատրել միմիայն նման էջեր փրկելու մտահոգութեամբ (այլապէս արդարացի): Ըսուածի սահմաններուն մէջ մնալով, կրնանք մըտածել որ այդ պատանեկան ոտանաւորները կու գան լեցնել անյիշատակ ժամանակի պարապ էջերը, անոնք որ բացակայ են օրագրէն, կարծէք թէ մեծապէս անհրաժեշտ ըլլար ունենալ «ապագային վերյիշուելիք» սկզբնական ժամանակի մնացորդներ: Կարծէք թէ բուն հարցը կը վերաբերէր ոչ այնքան այդ մանկական զգացումներուն, որքան որբացած մանկութեան (Որբունի ծրագրած էր վէպ մը այդ մանկութեան մասին՝ Զրիեղեղէն առաջը, որմէ միայն քանի մը էջ գըրած է):

Որբունի նոյն այս «լեցնելու» միջոցին պիտի դիմէ, երբ պիտի հասնի 1940 թուականին: Հոն ալ պարապ մը գոյութիւն ունի: Բ. Համաշխարհային պատերազմի առաջին ամիսներուն կորսընցուցած է օրագրին մէկ մասը, «Մարդուն մորթը» անունով վէպի մը ձեռագիրը եւ ուրիշ գրութիւններ: Օրագրի ժամանակը ինչպէ՞ս լեցնել եթէ ոչ արտագրելով բանտարկութեան շրջանին գըրուած քերթուածները. «Անգամ մը եւս ոտանաւորի ձեւով գրուած գրութիւններուս տեղ կու տամ հոս իբրեւ տեսակ մը օրագիր, մանաւանդ որ երբեք հրապարակուելու պատիւին պիտի չարժանանային, իրաւ է որ անոնք տեսակ մը ոըդայական խրախճանքի կը նմանին, բայց եւ այնպէս պատերազմին անցքը կը ներկայացնեն ժամանակին վրայէն»: Ահաւասիկ նոյն արարքը եւ յարանոյն լուծումը: Հարկը կը զգամ նշելու որ միայն այդ երկու շրջաններուն համար Որբունի կը դիմէ նման ռազմավարութեան, քանի որ օրագրին մէջ ո՛չ բոլոր օրերը, ոչ ալ բոլոր ամիսներն ու տարիները ներկայ են. կան պարապներ, ոստումներ, որոնք յաճախ նշուած են, ինչպէս սովոր են ընել գրեթէ բոլոր օրագրողները, երբ ձեռք կ՚առնեն իրենց տետրակը եւ կ՚անդրադառնան բացին:

1915-ը եւ 1940-ը ներկայ են միշտ կորուստի մը առընչուած: Որքան ալ տարօրինակ թուի, սոյդ է որ այդ կորուստը դարմանելու համար Որբունի կը դիմէ «որեւէ գրուածքի» արտագրումին: Որեւէ գրուածք այն առեն գըրուած, կը դառնայ, այս ձեւով, օրագրի մաս: Գրականի օրագրացումի պարագայ մըն է ասիկա բացայայտօրէն: Բայց թէ գլխաւորաբար ոտանաւորներ են որ կը կազմեն նման գրուածք ահա զարմանալին: Երբ գրական փորձերը կը դառնան օրագրութիւն, գրականութեամբ կամ անոր տենչով, կը վարակեն օրագրութիւնը: Կը յօրինուի օրագիրը: Ըսել կ՚ուզեմ Որբունի կը ջանայ հաստատել ու պահպանել շարունակական կապ մը գըրութեան երկայնքին, մանաւանդ երբ այդ կապը խզուած կը թուի աղէտալի դէպքով մը: Գրեթէ բնականոն վիճակ մըն է օրագրութեան համար ճակատիլ ժամանակին կամ հմայուիլ անկէ, տարուիլ անով եւ զայն ջանալ բռնել արձանագրելով ինչ որ կը ժամանակագրուի: Որբունիի պարագային, աղէտալի դէպքերը փաստօրէն կը ջնջեն օրագիրը կամ զայն անկարելի կը դարձնեն, կը չքացընեն ինչ որ պէտք է յիշել. ուստի օրագըրութիւնը կը վկայէ կոտորակուած եւ կորուստի ենթակայ յիշողութենէն: Ասոր համար ան կը դառնայ ոչ այնքան կորսուող ժամանակին փնտռտուքը, որքան յիշելիին վերահաստատումը, որեւէ գրութեան ընդմէջէն: (Ասիկա գուցէ ենթադրել պիտի տար որ ամէն գրութիւն օրագրային է զօրութենապէս, virtuel, կարծային կերպով):

Սակայն այդ վերյիշելին միշտ անցեալ մը չէ: Վերյիշելին Եսին մէկ ուրիշն է: Օրագրութիւնը կ՚ենթադրէ հեռաւորում մը, ներքին պատռուածք մը գրողին մէջ, ըսի վերը: Այդ Եսը տեւականապէս դուրս է ինքն իրմէ, կ՚ապրի խախուտ, ստանդական կեանք մը, որ իրեն չընծայեր կանոնաւոր կերպով ազատ ժամեր կամ ժամանակամիջոցներ՝ տրամադրելի՝ գրելիք գործին: Որբունիի օրագիրը չի դադրիր պատկերացնելէ այդ Եսի դաժան առօրեան, հեւիհեւ վազքը, կեանքը շահելուն, ապրելուն, վերապրելուն տենդը, որոնք արդէնք կը հանդիսանան մտային որեւէ կազմակերպուած ճիգի: Որբունիի կեանքը Փօրձըէն (1929) ետք, բազմազբաղ եւ խճողուած, ինքն իրմէ դուրս աշխատաւորի մը կեանքն է, ցրուում մը, մերթ փախուստ մը, մերթ վատնում մը: Առօրեային եւ էականի հակադրութիւնը չէ ասիկա միայն, քանի որ օրագրի մարդը ապրելուն ալ տենչը ունի, փաստելու համար որ կը վերապրի...: Որբունի երբ կը հակի իր օրագրին վրայ գիտէ որ հալածուած մըն է ամէնէն առաջ ինքն իրմէ, թափառական մը, գաղթական մը, որ այդ սփռումի աղէտին մէջ կ՚ուզէ չկորսնցնել ինքզինք, իր արժանապատուութիւնը, ինչպէս կ՚ըսեն, եւ մնալ ժամանակի հոսանքին վրայ՝ գրող: Գրել եւ ապրիլ, ապրիլ ու գրել կը թուին անլուծելիօրէն հակոտնեայ եւ իրարու լըծորդելի:

ՊԱՇՏՕՆԸ

Եւ հոս է որ կը միջամտէ օրագիրը: Ունի կարեւոր պաշտօն մը: Ահա ասիկա, ըսուած այն տարիներուն երբ գրելը կը դառնայ դժուար, անհնար, եւ Փօրձով սկսուած վիպաշարքին հեռանկարը կը նկատուի անմատչելի. «14 ամիս առաջ ճարուած է այս տետրակը, որպէսզի ծառայէր պարզապէս իրիկուընէ իրիկուն մտամփոփումի... Այս նոր պայմաններուն մէջ՝ անկարելի գրական կանոնաւոր եւ լուրջ արտադրութեան, գոնէ պզտիկ վարձատրութիւն մը գտնել այստեղ գրուելիք տողերով, ջանալով առնուազն դիտելու եւ յստակ տեսնելու աւելուլութեամբ, նախ իմ մէջս եւ յետոյ իմ շուրջս: Եւ այս, մանաւանդ ու ամէն բանէ առաջ բացարձակ անկեղծութեամբ» (1950): Ամէն տեսակ արհեստ ընող, կենսաշահութեան համար պայքարող եւ նոյն ատեն Արեւմուտքի հաճոյքներով ու հմայքներով տարուած մարդուն համար՝ օրագիրը մտամփոփումի տեղ մըն է, «հսկումի» պահ մը, երբ կարելի կ՚ըլլայ թէ՛ կեդրոնանալ, թէ՛ մըտածել, միաւորուիլ, պիտի ըսէի: Օրագրային նշումները թէ՛ այդ ցրուումը կը նշեն, քանի որ չեն դադրիր յղուելէ առօրեայ տաղտուկին, թէ՛ ալ ի հարկէ այդ ինքնամփոփումին կը դիմեն, քանի որ կը սեւեռեն առօրեայէն անդին, ինքին ամփոփումը իր վրայ (որով փաստը կը բերեն որ ինքը հեռացած է իրմէ):

Օրագիրը կու տայ խօլական այս ձրգտումը. «Այս օրագիրը բռնելէս ի վեր կը նմանիմ զինուորին որ զէնք ի ձեռին

●►

եալ, տխեղծ հաւաքականութեան: Ո՞րն է ուրեմն Սփիւռքը: Այն մէկը, որ ծընունդ պիտի առնէր Սրբուհիի նշանաւոր ապտակո՞վ Թովմասի դէմքին, Եւ եղեւ մարդի վերջաւորութեան: Թէ ընդհակառակն՝ այդ անդիմութի՞ւնն իսկ, որ երբեմ իսկ չունի որպէսզի սրբուհիներ կարենային զայն ապտակել: Ո՞րն է ըՍփիւռքը: Ոչ-հայալեզուներո՞ւ Սփիւռքը, ինքնութեան անյոյս փնտռտուքի ճանապարհին մոլորած եւ ինքնութեան փընտըռտուքի պատմութենէն անտեղեակ: Թէ հայալեզո՞ւն, այս մէկը ամբողջովին ուղեղալուացուած, ազգայնական մեծատարած, սերունդներու երկայնքին կրկնուող ուղեղալուացումի մը ենթակայ (եւ հետեւաբար՝ նոյնքան ու աւելի անտեղեակ այդպիսի պատմութեան մը հընաւորութեան իսկ մասին): Վերջերս տեսանք միջազգային փիլմարուեստի չափանիշներով՝ թէ ո՛ւր կրնայ տանիլ անդիմութիւնը այն իրողութեան, թէ ինքնութեան փնտռտուքն ալ (եւ ուրեմն՝ անինքնութիւնը իբրեւ փորձառութիւն) ունի ի վերջոյ պատմութիւն մը: Պատմութիւն մը, զոր պէտք է բանալ խաւ առ խաւ, հոգեվերլուծման աշխատանքով: Պատմութիւն մը, որուն անգիտացումով պիտի խրինք հետզհետէ աւելի՝ միամըտութեան խրամատներուն մէջ: Վէպը միայն կրնար պատմականացնել ինքնութիւնն ու անինքնութիւնը, սփիւռքեան փորձառութիւնը, վէպը միայն կրնար պեղել անոնց անմիջական անցեալը: Վէպը միայն կրնար դարձնել մեզ պատմական էակներ, ազատագրելով մեզ տխուր, միամակարդակ եւ մաշած «քլիշէ»ներով ապրող արարածներու վիճակէն: Բայց անգիտութիւնը եւ ուղեղալուացումը այս ձեւով ձեռք ձեռքի տուած՝ դեռ երկար ատեն պիտի իշխեն հաւանաբար մեր ինքնապատկերացումներուն վրայ, աշխարհին հետ մեր յարաբերութեան վրայ: Որբունիի վէպերուն հոգեվերլուծանման աշխատանքը դեռ երկար ատեն պիտի մնայ անտեսանելի:

Մինչ այդ սակայն՝ իր լրումին հասցուած կ՚ըլլանք հին ծրագիր մը, որ երկար ատեն՝ գրեթէ երազի մը պէս կը հնչէր: «Հալածուածները» շարքին բոլոր գիրքերը մէկ կամ երկու ստուար հատորներով լոյս աշխարհ ընծայելու եւ վերջապէս ամբողջ վիպական գործը (Եւ եղեւ մարդն ալ մէջը) մէկ կողքի տակ հասարակութեան մատչելի դարձնելու ծրագրին մասին է խօսքս: Ցիշեցնեմ միայն, որ Որբունիի կենդանութեան օրօք կողքի տակ մտնելու արժանացած են շարքին առաջին չորս միաւորները միայն: Վեցերորդ միաւորը (Զի Էո Է կաբողութիւն) լոյս տեսած է ՆԱՄ-ի երկրորդ համարին մէջ (1983): Հինգերորդը (Տիգրան կամ Վարձու սենեակ) տակաւին անտիպ է:

Մ. Ն.

●►

կը Հետապնդէ իր որսը: Հագիւ գաղափար մը կը յայտնուի գլխուս մէջ փախչելիք տեղ կը փնտռեմ, գործի առեն, Հանդերձարանը, պէտքարանը, դուրսը՝ սրճարանի մը մէկ անկիւնը կամ սենեակս կ'ապաստանիմ, այս տետրակին մէջ մըտցնելու Համար զայն» (1931): Տեւական պայքար մը առօրեային մէջ, անոր դէմ քիչ մը ժամանակ ունենալու եւ բացառաբար զայն տրամադրելու գրելու աշխատանքին: Քանի որ օրագիրը, Որբունիի Համար, ճապէս գրականութեան տանող ճամբան է· «Աղէկ որ սկսայ արձանագրել Հոս ինչ որ կը յայտնուի մտքիս մէջ: Դեռ քանի օրեր անցնին պիտի առանց գրելու...»: Սակայն Որբունի անոնցմէ չէ որոնց օրագիրը Հետզհետէ կու գայ գրաւել երկին տեղը, կուլ կու տայ զայն եւ կ'ամլացնէ լեզուագրութեան մը նանրաբանութեամբ: Օրագիրը բաց միջոց մըն է դէպի ուրիշը, որ երկն է:

Եթէ անիկա առիթ մըն է Հետեւելու մտքին, Հոն յայտնուող գաղափարները արձանագրելու Համար, խղճմտանքին քննարկումը, գիտակցականի եւ անգիտակիցի պեղումը, ուր մէկը ինքզինք կը փնտռէ կամ կը փորձէ գտնել, նոյն ատեն եւ ամէնէն առաջ անիկա գրելու վարժութիւն մըն է· «Գոհ եմ օրագրէս, ոչ թէ Հոն գրածներուս Համար որոնք թերեւս ուրիշները չեն Հետաքրքրեր, նոյնիսկ խնդան, բայց ես գոհ եմ: Գոնէ գրելու վարժութիւն կ'ընեմ, բառերուն Հետ կապս չեմ կորսնցներ, երբ մանաւանդ անոնք այնքան ալ Հարուստ չեն: Տակաւին Հայերէն բառերը ինծմէ կը խուսափին եւ ստիպուած եմ Ֆրանսերէն ընթերցանութեան ատեն որոշ բառեր փնտռելու Հայերէն բառարանին մէջ: Յաճախ կը պատաՀի որ յանկարծ մոռնամ, չգտնեմ բառ մը, այն ատեն, չուտ, բառարանը ձեռք կ'առնեմ ու Ֆրանսերէնով Հայերէնը վերստին մտքիս մէջ կը խոթեմ եւ փոխադարձաբար» (1972): Նման Հատուածներ տագնապ մը կը մատնեն որ չի վերաբերիր միայն Ֆրանսական միջավայրի մէջ Հայերէն գրելու դժուարութեան: Որբունի ոչ առաջին գրողն է ոչ ալ վերջինը որ կը բախի լեզուական խոչընդոտի մը, երկլեզուութենէն բխող (իրողութիւնը չեմ տարուած Հերքելու): Նոյնպէս միակը չէ որուն կըրթութիւնը թերի է... (ի՞նչ ըսել է): Հարցը կը վերաբերի երկփեղկումի ստեղծած ցրօնքի ներքին վիճակին· ասոր յայտարար նշաններն են լեզուները ի Հարկէ: Այդ ցրօնքին դէմ է որ օրագիրը կը բանի իբրեւ վարժութիւն, օրական Հրահանգ ու փորձ, փորձառութիւն տըւող, առանց վերջնականի մը Հեռանկարին, ինչպէս նուագածուն որ ամէն օր իր Հրահանգները կը կատարէ, որպէսզի մատները պահպանեն իրենց ճկունութիւնը, կարծես թէ սորվուածը պէտք ըլլար միշտ սորվիլ:

Որբունիի օրագիրը, ուրիշ չատ մը բաներ ըլլալով Հանդերձ (իր սերունդին մէկ խճանկարը, իր կենսագրութեան Համար անՀրաժեշտ վկայութիւնը), գլխաւորաբար գրելու խափանուած ցանկութեան մը վայրն է· ինչ ալ ըլլայ «մտերիմ» կոչուածին գրաւած տեղը (մտերիմը մտքին վերաբերողը չէ՞, ոգիին), ան չի դադրիր գրելէ այդ գրելուն մասին: Ուստի՝ օրագիրը գրելու եւ չկարենալ գրելու տեւական պայքարը, չարունակական տրամը կ'արձանագրէ: Կը կազմէ վէպերուն լուսանցքը կամ աշխատանոցը, եթէ կ'ուզէք, քանի որ վէպերը կը նշեն այդ տրամին զանցումը, այս կամ այն չափով (Թեկնածունի մէջ ի գործ դրուած Հնարքները ցոյց կու տան որ խնդիրը այնքան ալ պարզ չէ):

Բայց ինչո՞ւ գրել:

«Գրպանի տետրակ»ին մէջ (1930), կայ Հաղուագիւտ Հատուած մը, ուր կ'արտայայտէ· «Պէտք է որ սկսիմ գրել: Ի՞նչ գրել: Պարզապէս գրել, խառն ի խուռն: Առանց որեւէ յառաջադրութեան: Գրել առողջանալու Համար: [illegible]

պայթինք»: Գրել – զգայնել – պարպըւիլ, առանց նախապէս ծրագրելու, առանց նախապատրաստական աշխատանքի: Անիկա գուցէ կը Համապատասխանէ գերիրապաշտներու «մեքենական գըրւածքին» քան վիպասանի կազմակերպըւած աշխատանքին: Ցամենայն դէպս՝ Հատուածը զետեղուած գրութեան սկիզբը՝ թելադրական է «Մենք»ի տղոց առորժակներէն· դուրս տալ ներսը Հաւաքուածը, ոչ թէ արտայայտել այլ պոռալ, պարպուիլ չսատկելու Համար: Գըրելուն ցանկութիւնը փսխելու նման արարք մըն է· Հազուագիւտ զգայնելը ճիշդ ատիկա կը թելադրէ: Շա՜տ զգայուն եւ արուեստի վերին մտաՀոգութիւններու միայն Հետամուտ Հոգիները անշուշտ ախտաժէտ, scatologique նկատեն սակա· թող քալեն դէպի աղբիւրը լոյսին: Ստոյգ է սակայն որ առայժմ գրականութեան վսեմութենէն ու գեղեցիկէն Հեռու ենք, քանի որ այդ գրականութիւնն է որ խնդրոյ առարկայ է Հոս: Հարցը այն է որ ախտաժէտ կոչածս Որբունիի մօտ տեւականապէս յայտնուող ձգտում մըն է· ուտելիք, խոՀանոց, պէտքեր, աղբ, թափօններ եւ այն բոլորը որ կը վերաբերին մարմնին, սեռին, սեռի խոտորումներուն, ներկայ՝ օրագրին մէջ, կը սերին գրելու տեսակ մը բնախօսական մակարդակէն: Անիկա նուազ մտաւորական արարք է քան Ֆիզիքական Հակազդեցութիւն: Պարպուիլ մը՝ որբութեամբ չանՀետանալու Համար: Կը Հասկցուի ինչու այնքան տիրական տեղ կրնայ գրաւել թեման օրագրին մէջ: Բայց Որբունի գիտէ որ օրագրող արարքը դրամոլութիւն չէ, «գրախտ», ինչպէս կ'ըսէ· վարժութիւնը ըստ ամենայնի խոհական վարժութիւն մըն է, Հինեբուն ոգեկան վարժութեանց Համարժէք, որոնք ի գործ կը դնէին միտքը, յիշողութիւնը, զգացումները զանոնք կեդրոնացնելու սեւեռումի մը մէջ, դիտումի մը ենթարկելու Համար:

Թէ այդ վարժութիւնը խնդրոյ առարկայ կը դարձնէ ամբողջ մտային աշխարհը ատիկա բացայայտ է երբ Որբունի գրելը կը դնէ կարդալու կողքին· «Կ'ուզեմ ի գին ամէն բանի գրել, կարդալ, կարդալ: Անկէ դուրս կեանքը բան չէ ինծի Համար»: Երկու գործողութիւններն ալ պատրաստութիւն կը պաՀանջեն եւ երկուքն ալ կը սկսին օրագրէն: «Գրելու կամ կարդալու սկսելէն առաջ երկար պատրաստութեան պէտք ունիմ, ինչպէս Հեռաւոր ճամբորդութեան մը մեկնելէ առաջ, նախ ընդունիլ Հոգեւին, յետոյ պատրաստուելու, կազմակերպելու իր լայն գիծերուն մէջ գգուշանալու Համար իրմէ անկախ դըժուարութիւններէ, որոնք կրնան ծագիլ այդ երթի ընթացքին... Գրելու եւ կարդալու միջեւ նոյնացում մը կայ, կարդալն ալ գրելու ուրիշ ձեւ մը ըլլալով, այդ պատճառով իսկ դժուարութիւնը Հասարակաց է անոնց միջեւ» (1972): Պատրաստութիւնը ռազմավարութիւն մըն է միայն անակնկալ խափանումները չէզոքացնելու միտող, ոչ թէ գրելիքը առաջուընէ մանրամասնօրէն դասաւորելու (ինչպէս կ'ընէր Զոլա, օրինակ, ի միջի այլոց): ՀրաՀանգը, վարժութիւնը նկատի ունին այս կէտը: Անոնք նախապատրաստութիւնն են երկի Հրեշտակին Հետ մարտին:

ՎԷՊԸ

Օրագիրը Որբունիի ընթերցումներուն մասին ընդարձակ տեղեկութիւններ կու տայ, բայց անոր դիտման կէտը, միակը, ուրիշ է: Գրելն է, եւ գրելը այլեւս կ'առնէ վէպին անունը, սկսուած վիպաշարքին, որուն առթած ներքին անդոՀը կամ առքը տարիներ՝ մէկ կողմէ գրելու ցանկութիւնը կը պաՀէ արթուն, միւս կողմէ կ'անդամալուծէ: 1973-ին կը գրէ· «Քանի որ այսօր ալ կէս էջէն աւելի չկրցայ գրել, կարդալով ու խոկալով անցուցի օրս: Նախ չկարենալ գրելուս պատճառը վստաՀ եմ մեկնելու որոշումս արդիւնքն է: Վէպէս դուրս ելայ՝ անկարող անոր վերադառնալու: Խոկանքներ: Այո, խոկանքներս ընդՀանրապէս միշտ Հալածուածներու շուրջ կը դառնան 1928-էն ի վեր, ընդՀատումներով»: [illegible]

Համար Որբունի կ'երազէ ամէն տեսակ առանձնացում, ապաշխարանք, նոյնիսկ ճգնանք· «Որոշեր էի այս օրագիրը բըռնել, երբ Հոս գալուս Հաստատեցի որ գըրելու անկարողութիւնս Փարիզի բազմազբաղ կեանքս եւ անոր արդիւնքը եղող չափազանց յոգնութիւնս չէ, ուղեղիս յոգնութեան առթած անկարողութիւնն է: Ինչպէս ուրիշ անգամներ, գրելու անկարելիութեան ժամանակաշրջաններուս, փորձած էի օրագրով գրելու վարժութիւն ընել, այս անգամ եւս ուզեցի նոյն եղանակին Հետեւիլ, բայց տեսակ մը ծուլութիւն արգելք Հանդիսացաւ»: Գըրելու անկարելիութի՞ւն, անկարողութի՞ւն: Փաստ է որ երկար ամիսներ, տարիներ վէպը չի գրուիր: Անիկա թաքուն վախ մը կը յարուցանէ, ինչպէս ամէն սկսելի աշխատանք անձկաբեր կ'ըլլայ: Օրագրողը կը ջանայ Հերքել ասիկա առաջ քաշելով նորէն ժամանակի պակասը· «Զըլլայ որ սխալ դատողութիւն բրած ըլլամ այն բանին Համար զոր վախ անուանեցի վէպս չկարենալ սկսելուս պատճառը: Իրականութեան մէջ ժամանակի չգոյութիւնն է ան: Իրաւ է որ միշտ ալ, երբ գործ մը պիտի սկսիմ, ըլլայ ան գըրել, նոյնիսկ յօդուած մը, ըլլայ վէպի մը ընթերցանութիւնը, յետաձգում մը, ձգձգում մը կ'ունենամ: Բայց երբ կը սկսիմ, եթէ ժամանակիս տէրն եմ, այնքան սաՀուն կը կատարեմ...» (1972): Որքա՞ն ճիշդ է վերջին Հաստատումը: Ինքզինք Համոզելու ջանք մը կայ Հոն, ինչպէս ճշմարտութիւն մը: Ցամենայն դէպս՝ ինքնագննումի, ստեղծագործական աշխատանքի վերին քննութիւն մը կը կատարէ օրագրողը ամէն անգամ երբ կը բախի խոչընդոտին, որուն ի վերջոյ չի տիրապետեր:

Սպառիչ էջեր ունի Որբունի գրելու իր կերպին մասին: Երազն ու քունը Հոն էական դեր կը կատարեն· «Իմ լրջօրէն գըրած շրջանիս ամէն գիշեր այդպէս է: Ցանկարծ կ'արթննամ նոյն ժամուն եւ մտքիս մէջ պատրաստ կը գտնեմ գալիք օրուան գրելիքս: Այդպէս է որ օրէ օր կը քալէ վէպս...»: Աւելի անդին, նոյն օրերուն, երբ լաւագոյն ձեւը վէպ գրելու Համար ապաշխարելը կը նկատէ, Որբունի կրկին շեշտը կը դնէ գիշերային աշխատանքին վրայ· «Նախ պառկած ատենս կը սկսիմ մտածել գրելիքիս վըրայ, բայց քունը վրայ Հասնելով ամէն ինչ կը կորսուի, կ'անՀետանայ քունին մէջ: Կ'երեւի այդ քունին մէջ մխրճըւածն է որ ինքնակամ կը շարունակէ մըտածել ու գրուիլ: Արթննալս ալ ըլլալու է անոր լքումին, փթթումին արդիւնքը, ինչպէս Հասուն պտուղ մը որ կը ճեղքըւի» (1970): Պիտի չերթամ մինչեւ իր գլխաւոր Հերոսին՝ բանաստեղծ Մինաս Երազեան մականունը առընչելու այս մըտային աշխատանքին, բայց կարելի չէ չնկատել արթնութեան ու քունին, ներքին խուլ շարժման տրուած տեղը ստեղծումի գործին մէջ: Քունը մութին մէջ էջք մըն է, վերադարձ մը գրեթէ սկզբնական սաղմնային վիճակին ու ջուրերուն: Միայն թէ օրագրողը մեծ քնացող մը չէ, երկին չափազանց սեւեռումը կ'արտադրէ ջլատիչ եւ սպառիչ անքնութիւն· այսինքն՝ երկի բացակայութիւն կամ երկէն խուսափում:

Ինչպէս չատ մը ուրիշ գրողներ՝ Որբունի կը նշէ գրած էջերուն թիւը ու այն արգելքները որոնց պատճառով չի յաջողիր գրել: Իր վերջին վէպերու յօրինման տարիներուն, կը թելադրէ, խօսքը ինքն իրեն ուղղելով· «Տասնըչորս ամիս է մէկ էջ գրած չունիս: Հիմա վէպդ գրուած էր արդէն: Եւ յաջորդն ալ սկսած կ'ըլլայիր: Ուրեմն՝ առաջին Հատուածը սեւեռեմ այստեղ, այսինքն՝ ուղեղիս մէջ» (1973): Այնպէս կը թուի որ տարբերութիւն չկայ թուղթին եւ ուղեղին միջեւ: Օրագրի էջը սեւեռումի տեղն է վէպէն Հատուածի մը: Գուցէ անոր Համար որ արդէն պատրաստ կառոյցում մը չենթադրեր, ան թոյլ կու տայ մտքին որ յառաջանայ անարգել, անշուշտ Հատուածաբար: Եւ այսպէս Որբունի վիպաշարքի այս կամ այն Հատորին Համար նօթագրութիւններ կ'ընէ, երբեմն կարճ, երբեմն երկար գրառումներ· Յաճախ կու տայ վիպաշարքի [illegible]

յատակ է այն ալ վիպաշարքի ամբողջին զօրին ներկայութիւնն է օրագրողի մտքին մէջ· ասոր փաստը կը բերեն գրառումները, սա կամ նա մանրամասնութիւնը կամ միջադէպը: Անոնք չեն Հետեւիր որոշ կարգի մը· անգամ մը նօթ մը կը վերաբերի Նուարդը վէպին, անգամ մը Զրիներէն առաջին (երկուքն ալ չեն գրուած), կարծէք թէ վէպերը գոյութիւն ունենային արդէն տեղ մը, ամփոփ, Որբունիի մտքին մէջ: Դժբախտաբար Որբունիի ընդՀանուր ծրագիրը չէ չարադրած քանի մը էջի մէջ, առանկ է- ջի չենք Հանդիպիր իր մօտ, ոչ ալ Փրուստի նման ամբողջին արագ չարադիրը: Որովհետեւ Հալածուածները աւելի՞ բազմակեդրոն է, աւելի՞ պայթած քան Կորսուած ժամանակին փնտռտուքը: Վիպաշարքին մասին Որբունիի բոլոր նշումները ցոյց կու տան որ, եթէ անոր ամբողջականութիւնը խնդրոյ առարկայ չէ եղած բնաւ, իրագործումը ենթակայ մնացած է տեւական փոփոխութեան:

Գրագէտին վարանումները ի Հարկէ չաՀեկան են: Նոյնքան չաՀեկան է տատանումը երկու լեզուներուն միջեւ: Ստոյգ է որ երեսունական թուականներուն սկիզբը, Փորձի Հրատարակութենէն ետք, Որբունի կը սկսի գրել Ֆրանսերէն: Արխիւին մէջ մնացած է Solitudes խորագրով մեքենագիր օրինակ մը Հինգ պատմուածքներէ, որոնցմէ մին տըպւած է Commune թերթին մէջ, 1930-ին: Օրագիրը որոշ տեղեկութիւններ կու տայ Ֆրանսերէն այլ արտադրութեան մասին, որ կը մնայ միշտ վիպային: 1931-ին Որբունի ծրագիր մը կը կազմէ· «ա· վերջացնել Ալպէռ Կոան վէպը· բ· թարգմանել առաջին վէպս՝ Փորձը· գ· անկէ սենարիօ մը պատրաստել ֆիլմի Համար, ինքս անձամբ ֆիլմի վերածել օփերաթէօրի մը Հետ· դ· պատրաստել Ալպէռ Կոանի երկրորդ Հատորը· ե· չարունակել Հալածուածները, միւս Հատորները Ֆրանսերէն, զ· եւ խորՀիլ մեծ վէպիս Dieu est mort: Այո, կը նախընտրեմ այս տիտղոսը քան թէ Les Arméniens...»: Ուրիշ տեղ, կորսուած ձեռագիրներուն մէջէն կը յիշատակուի Le Grand cirque խորագրով վէպ մը «կիսովին գրուած»: Սակայն երազներու բացատրութեան ընթացքին Որբունի ակնարկութիւն կ'ընէ Ֆրանսերէն Հատորի մը, որ ըստ երեւոյթին մերժըւած է, եւ կը գրէ· «Քիչ քիչ կ'ընդունիմ գաղափարը թէ պէտք է Հրաժարիլ, թէ պէտք է որ ձեռագիրս նետեմ զզրոցիս մէջ ու ձեռք զարնեմ լրջօրէն Հայերէն գործերուս: Կը պատրաստուիմ արդէն ձեռք նետել "ԳոՀարիկ"ը կամ "Հալածուածները Բ· Հատորը"» (1933): Մէկ լեզուէն միւսը անցումը բոլորովին չի յաջողիր, կը մնայ փորձութիւն: Աւելի ուշ, խօսելով ՇաՀնուրի մասին, Որբունի կ'անդրադառնայ Հարցին· «Ան է որ մեր ճղճիմութիւնները փորձեց մեծ պաստառի մը վրայ բերել, բայց փոխանակ քալելու, միշտ վեր եւ յառաջ, ինկաւ ուրիշ լեզուի մը մէջ, իր մեծնալու ճամբէն Հեռանալով... Զկրցաւ վերադառնալ Հայերէնով մեծութեան... ՇաՀնուր մեծ կարելիութիւններով յղի բաժնուեցաւ մեզմէ, որովհետեւ ճզմուեցաւ երկու լեզուներու միջեւ» (1975):

Ժամանակի մը պատկերը, կեանքի մը «ներքին պատմութիւնը», ինքնացումի մը ողիսականը, գրելու տագնապի մը խըճճախաղը՝ Որբունիի օրագիրը՝ գրական ե՞րկ: Անկախ անկէ որ «գրական երկ» Հասկացողութիւնը միանշանակ կերպով սաՀմանելի չէ եւ կը մնայ միգամածային, կարելի է ըսել որ գրութիւնը օժտուած է օրագրի «սեռին» բոլոր յատկանիշներով, որոնց յետինը չէ գրականութեան Հետ սիրաբանութիւնը: Նշումներ եղան արդէն: Նուազ գրուած, նուազ մըտաւորական քան Զարեանի կամ Շուշանեանի ձեռնարկները, Որբունիի օրագիրը վիպաշարքին ներքին, չըսուած երեսն է: Շրջօ՞նր: Աւելին՝ այնտեղ Որբունի կ'իրագործէ, ակամայ, ինչ որ կը ջանայ ընել վէպին մէջ· խորտակել «պատմութիւնը», մնալով Հանդերձ ժամանակին մէջ: Հոն խօսող ձայնը գրագէտինն է միշտ, տեսակ մը տարագրուող ձայն՝ որ [illegible]

ԳՐ. ՊԵԼՏԵԱՆ

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch» — 83, rue d'Hauteville - 75010 Paris — Commission Paritaire No 55935

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՓԵՏՐՈՒԱՐ 4
MARDI
4 FEVRIER
2003

LE NUMERO: 1 €

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
E-MAIL : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 230 եւրօ — Վեցամսեայ : 122 եւրօ
Արտասահման : Տար. 270 եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)
247 եւրօ (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 1 եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

78րդ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 20.615 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 78e ANNEE — N° 20.615

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԳՈԼՈՄՊԻԱ ամերիկեան այերանաւը, որ Շաբաթ օր, Փետրուար 1-ին, դէպի երկիր վերադարձի ճամբուն վրայ էր, քանդուեցաւ Թեքսասի վրայ, ցամաքէն 63 քիլոմեթր բարձրութեան վրայ: Արկածը պատահած էր երբ այերանաւը մթնոլորտ կը մտնէր եւ առաջին վարկածներու համաձայն պատճառը կը նկատուի չափազանցեալ ջերմութիւն մը ձախ թեւին վրայ: Գոլոմպիա 16 օր առաջ թռիչք առած էր եօթը հոգինոց անձնակազմով մը, 6 Ամերիկացի (որոնց մէջ երկու կին) եւ առաջին անգամ ըլլալով մէկ Իսրայէլացի: Ցաւումը մեծ է բովանդակ ԱՄՆ-ու մէջ եւ նաեւ Իսրայէլ: Միացեալ - Նահանգներու մէջ, բոլոր դրօշակները կէս պարզուած էին, Իսրայէլի մէջ ալ սուգ յայտարարուած էր:

Լ. ԺՈՍՓԷՆ, վերջապէս խօսեցաւ, հրապարակ իջաւ յօդուածով մը, որ լոյս տեսաւ Փետրուար 1-ի «Մոնտ»ի երկու էջերուն մէջ: Ըստ իրեն, խօսիլ՝ չի նշանակեր վերադառնալ: Հեռացած է քաղաքական կեանքէն, կրկին պիտի չըլլայ, այլեւս պաշտօն չունի եւ պաշտօն չի փնտռեր: Կը մնայ պարզ շարքային մը, բայց եւ այնպէս կ'արտայայտուի: Ընդունելով հանդերձ թէ պարտութեան մէջ, պատասխանատուութեան բաժին ունի, համոզուած է որ Ժ. Փ. Շըվէնըմանի ընտրարշաւը վնասակար եւ քանդիչ եղաւ: Կը քննադատէ աջի վարած քաղաքականութիւնը, որովհետեւ չի բաւեր հակա - Ժոսփէն եւ հակա - Ժիսփէ պայքար մը յաջողելու համար: Դէմ է Իրաքի դէմ որեւէ պատերազմի, որ կ'ապակայունացնէ: Ընկերվարական կուսակցութիւնը, իր համագումարէն ետք, պէտք է լաւագոյն Ա. քարտուղարը ընտրէ եւ իրեն կը թուի որ Ֆ. Հոլանտ այդ անձն է: Ընդհանուր ձեւով, ընդունելով հանդերձ պատասխանատուութեան բաժին մը, Ժոսփէն, այս գրութեամբ, կը թողէ բազմատարր ձախը եւ իր պարտութեան բուն յանցաւորները կը նկատէ Շըվէնըմանը, համայնավարները եւ կանաչները:

ԵՐԵՍՓՈԽԱՆԱԿԱՆ ՄԱՍՆԱԿԻ երկու ընտրութիւններուն, որոնք տեղի ունեցան Փետրուար 2-ին, Ռոպէր Հիւ պարտուեցաւ Վալ տ'Ուազի 5-րդ ընտրաշրջանին մէջ, ձայներու միայն 48,22%-ը ստանալով, մինչ աջի թեկնածու Ժորժ Մոթրոն կը յաղթէր ձայներու 51,58%-ով: Ընդհանուր տպաւորութիւնն այն է որ համայնավար նախկին ընդհանուր քարտուղարին քաղաքական ասպարէզը վերջ կը գտնէ: Փարիզի 17-րդ ընտրաշրջանին մէջ, ընկերվարական Անիք Լըփըթի յաղթեց ձայներու 54,82%-ով ընդդէմ Ժիսփէի պաշտպանեալ՝ Փաթրիք Սթեֆանինիի:

ՄԱԿ-Ի ՔՆՆԻՉՆԵՐՈՒ ղեկավարը՝ Հանս Պլիքս բացարձակապէս հերքեց Սպիտակ Տան ամբաստանութիւնները Իրաքի դէմ: Հարցազրոյցի մը ընթացքին «Նիւ-Եորք Թայմզ»ի, Պլիքս կ'ըսէ թէ այդ ամբաստանութիւնները ոչ մէկ հիմ ունին եւ թէ Ապահովութեան Խորհուրդին ներկայացուցած իր հաշուեկշիռը ոչ մէկ ձեւով կ'արդարացնէ պատերազմ մը: Ըստ իրեն Ալ - Քաիտայի հետ աւելի սերտ կապեր ունեցող երկիրներ կան, ինչպէս Աֆղանիստանը: Պլիքս բոլորովին կը հերքէ նաեւ, որ իր խումբը գտած ըլլայ թէ Պաղտատ պահած է եւ տեղափոխած ապօրէնի զինամթերքներ, առ-

(Շար.ը Դ. էջ)

Վ. ՕՍԿԱՆԵԱՆԻ ՄԱՄՈՒԼԻ ԱՍՈՒԼԻՍԸ ԵՒ «ՓՐՕ-ԱՐՄԵՆԻԱ»ՅԻ ԸՆԴՈՒՆԵԼՈՒԹԻՒՆԸ

Յունուարի վերջին ու Փետրուարի առաջին օրերը հայկականով յագեցած շաբաթավերջ մը եղան Փարիզի մէջ: Հայ Դատի Եւրոպայի Յանձնախումբին գլխաւորութեամբ կազմակերպուած «Փրօ Արմենիա» միջազգային ժողովը մօտ 20 երկրէ աւելի քան հարիւր մասնակիցներու պատկառելի ցանկով մը գլխաւոր տեղը գրաւեց շաբաթավերջին: Անոր նախորդեց Յունուար 31-ին «Սոֆիթէլ» պանդոկին մէկ սրահին մէջ Հայաստանի Արտաքին գործերու Նախարար Վարդան Օսկանեանի մամուլի ասուլիսը: Իսկ փակումը կրնար նկատուիլ Փետր. 1-ի պարի ու նուագի երեկոյթը, ներկայացուած՝ «Արմէնին հայկական պատմութիւնը» վերտառութեամբ (Փարիզի մարզական պալատին մէջ), եթէ ճաշակի ու որակի անհաւասարելի հակասութիւն մը չկազմէր ան օրուան լուրջ, լեցուն միջուկով, լաւ կազմակերպուած ձեռնարկին հետ:

Ինչ կը վերաբերի շաբաթավերջին առաջին ձեռնարկին, Վ. Օսկանեանի մամուլի ասուլիսին, քանի մը տասնեակ լրագրող խմբած էր ան, հայ եւ ոչ-հայ: Նախարարը ամփոփ խօսքով մը ողջունեց «Փրօ – Արմենիա»յի կազմակերպումը, շեշտեց կարեւորութիւնը, ապա անցաւ պատասխանելու ներկաներու բազմաթիւ ու բազմաբնոյթ հարցումներուն: Անոնք վերաբերեցան հայեւթուրք հաշտութեան, կամ մերձեցումի քօղով ներկայացուած ձեռնարկներու, Հայաստան – Թուրքիա յարաբերութիւններուն, համաշխարհայնացումի հարցին, Թուրքիոյ Եւրոպական Միութեան անդամակցութեան Հայաստանի արժեւորումին, Հայաստան – ՕԹԱՆ կապերուն, մահապատիժի ջնջումին ու երկքաղաքացիութեան օրէնքին հեռանկարներուն, Ջուղայի հայկական գերեզմանատան քանդումին մասին նորագոյն տուեալներուն, եւլն.:

Հայեւ Թուրք հաշտութեան, մերձեցումի ջանքով կազմակերպուած ձեռնարկներուն նկատմամբ Հայաստանի արտաքին քաղաքականութեան մասին խօսելով, նախարարը ըսաւ թէ տարբեր առիթներով յայտնած են իրենց դիրքորոշումը. Հայաստան միշտ ողջունած է Թուրքիոյ հետ որեւէ մակարդակի երկխօսութիւն: Այսուհանդերձ, ան շեշտեց երկու կէտ. մինչեւ հիմա այդ ուղղութեամբ եղած ծանօթ փորձերը երբեք չեն կրնար պետական մակարդակով երկխօսութիւնը փոխարինել, ապա՝ նման նախաձեռնութիւն պէտք չէ ճեղքեր գոյացնէ մեր համայնքներուն եւ Հայաստանի միջեւ: Պատասխանելով, լրագրողներունըսած է թէ Մինչեւ այսօրուան փորձերուն մէջ Հայաստան կազմակերպչական որեւէ դեր չէ ունեցած. ո՛չ որպէս նախաձեռնող, ո՛չ ալ որպէս մասնակից:

Այս պարագան, ինչպէս բացատրեց Վ. Օսկանեան պատասխանելով այլ հարցումի մը, Հայաստանը խորականութեան չի մղեր Թուրքիոյ մասնակցութեամբ ծրագրի մը գործադրութեան, ինչպէս՝ ՕԹԱՆ-ի Յունիսի զինավարժութիւնները Երեւանի մէջ: Ընդհակառակն, առիթ մը կը նկատուի ցոյց տալու թէ յարաբերութիւններու չգոյութեան պայմաններու մէջ ալ կարելի է քայլերու ընդառաջել որոնք կրնան կացութեան բարելաւման օգնել:

Իսկ ինչ կը վերաբերի Թուրքիոյ Եւրոպայի անդամակցութեան, առիթ կասկած ունի անկէ թէ Եւրոպական Միութիւնը ինչպիսի անդամներ կ'ուզէ ունենալ իր կազմին մէջ: Հայաստանի համար տեղին ու ողջունելի են Թուրքիայէն մինչեւ 2004 պահանջուած քաղաքական եւ իրաւական բարեփոխումները: Նախարարին մօտեցումը այն է որ նոյնիսկ աւելի յստակութեամբ պէտք է ըսուէր որ Թուրքիա մինչ այդ հարկ է բարիդրացիական յարաբերութիւններ մշակէ շրջանի բոլոր երկիրներուն հետ, մանաւանդ Հայաստանի:

Իրաքեան հարցին մէջ Հայաստան համաձայն է այդ երկրին զինաթափումին: Պէտք է Պաղտատ գործադրէ ՄԱԿ-ի 1441 թիւ բանաձեւին ոգին ու տառը: Իսկ թէ այդ կնճիռին մէջ ի՞նչ ներկայութիւն կրնայ ունենալ քարիզէ զուրկ Հայաստանը, Վ. Օսկանեանի տեսակէտը հետեւեալն է. ճիշդ է որ Հայաստան փոքր երկիր է, սակայն իր տեղն ու դերը ունի տարածաշրջանին մէջ եւ ներկայի կացութեան մէջ այդ տեղն ու դերը կ'ամրապնդուին: Այս առումով ալ կը շեշտուի «Փրօ-Արմենիա»յի իմաստը, ան առիթ տալով որ Հայաստանի բարեկամ դէմքերու թելադրանքները առաւել յըստակատեսութեան ազդակ ըլլան:

Նախարարը համաշխարհայնացումի հոլովոյթին մէջ Հայաստանի նման փոքր երկրի մը սպառնացող վտանգ չի տեսներ: Կ'ըսէ թէ կարելի չէ այդ հոլովոյթէն դուրս մնալ, քանի որ նման ընթացք ամբողջական մեկուսացումի կրնայ յանգեցնել: Մանաւանդ, Հայաստանի գոյատեւելու փաստով հարուստ անցեալը որոշ երաշխիք է սպառնալիքներու հաւանականութեան դէմ:

Հայաստանի մէջ մահապատիժի ջնջումին ու երկքաղաքացիութեան հարցին մասին Վ. Օսկանեան ամենայն յստակութեամբ ըսաւ թէ առաջինը անվարան կարգադրուած, վերջացած կ'ըլլար եթէ տեղի ունեցած չըլլային 1999 Հոկտ. 27-ի դէպքերը: Ամէն պարագայի մէջ, վճռականութիւնը կար Եւրոպայի Խորհուրդին կողմէ տրուած պայմանաժամին աւարտէն առաջ, մինչեւ Մայիսի վերջ, այդ ջնջումը կատարելու օրինականօրէն: Իսկ երկքաղաքացիութիւնը արդէն տեղ գտած է Նախագահ Ռ. Քոչարեանի կողմէ Խորհրդարանին տրըուած սահմանադրական բարեփոխումներու ծրագրին մէջ:

Մամուլի ասուլիսին նիւթ եղաւ նաեւ Ջուղայի հայկական հինաւուրց գերեզմանատան քանդումը Ազրպէյճանցիներու կողմէ: Հայաստանի ղեկավարութիւնը հակազդեցութեան քայլեր առա՞ծ էր միջազգային դիմումներ կատարելով: Վ. Օսկանեան հաստատեց թէ իրապէս մեծ վնաս կրած էր գերեզմանատունը, յատկապէս խաչքարերը: «Բոլորի լուսանկար փաստերը ունենք եւ ներկայացրել ենք միջազգային ատեանների» ըսաւ ան: Ինք նամակ գրած էր ԻՒՆԷՍՔՕ-ի տնօրէնին ուրկէ արագօրէն արձագանգ տրուած էր եւ ներկայացուցիչ ղրկուած, տեղւոյն վրայ քննելու պատահածը: Տարբեր երկիրներու հայկական դեսպանատուներուն միջոցով ջանք կը տարուէր ճնշում բանեցնելու որ վերջ տրուի այդ քանդիչ ընթացքին եւ եթէ կարելի ըլլայ վերականգնումի աշխատանք կատարուի:

Ֆրանսացի լրագրող մըն ալ ուզեց գիտնալ թէ Եւրոպական Միութիւնը Թուրքիոյ անդամակցութիւնը ընդունելու պարագային, երբ Միութեան սահմանը հասնէր մինչեւ Կարս, Հայաստան կը մտածէ՞ր իր ալ անդամակցութեան մասին: Վ. Օսկանեան մերժեց Հայաստանի պարագան կապել Թուրքիոյ անդամակցութեան, աւելցնելով. «Գուցէ Շաբաթը Ուրբաթից շուտ գայ»: Հայաստան միշտ յայտնած էր նման անդամակցութեան մակարդակը ունենալու յաւակնութիւն: Մանաւանդ որ յաճախ այդ մակարդակը նուաճելու ընթացքը աւելի կարեւոր էր, քան՝ ինքը անդամակցութիւնը:

Փակելէ առաջ այս գլուխը, հարկ է շեշտել օրուան թարգմանչուհիին՝ Անահիտ Մեսրոպեանի ուշագրաւ ձեռնհասութիւնը: Կարելի չէր չմտածել թէ երբ Հայաստանի մէջ ,նման կարողութեան տէր ուժեր կան, ինչո՛ւ այնքան անդամներ թարգմանութեան մարզին մէջ ցոյց տրուած անկարողութիւններ ամօթով ձըգած են մեզ:

Նոյն իրիկունը «Էնթէրալիէ» պանդոկին մէջ մասնակից պատուիրակութիւններուն ընդունելութիւն մը սարքուած էր: Բարի գալուստի խօսքով հանդէս եկան Հայ Դատի Ֆրանսայի Յանձնախումբին նախագահը Յարութ Մարտիրոսեան, Հայաստանի դեսպանը Է. Նալպանտեան, Հայկական Կազմակերպութիւններու Համախմբումին նախագահը Ա. Գրիգորեան եւ յանուն Հ.Յ.Դ.-ի Ֆրանսայի կազմակերպութեան՝ Շաւլ Փափազեան:

Պատուիրակութիւններու անդամներուն, հրաւիրեալներու կողքին ներկայ էին Ալֆորվիլի եւ Իսիի քաղաքապետները Ռ. Ռուքէ եւ Ա. Սանթինի, նաեւ Փլէսի Ռոպէնսոնի երեսփոխան-քաղաքապետ Մ. Փէմզէք:

Շատ անհարկի կրկնութիւններով երկարած երեկոյթ մըն էր որ թէեւ ծանօթ առաջին չփումներու, առաջին ծանօթութիւններու:

Ա. ԹՈԹՈՑԵԱՆ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Փետրուար 3)

Ռ. ՔՈՉԱՐԵԱՆ ԸՆԴՈՒՆԱԾ ԵՈՒ. ԼՈՒԺԿՈՎԸ

Նախագահ Ռ. Քոչարեան Յունուար 31-ին ընդունած է Մոսկուայի քաղաքապետը եւ անոր ընկերացող պատուիրակութիւնը: Զրուցակիցները մեծ ուշադրութեամբ ձեռք առած են երկու մայրաքաղաքներուն միջեւ առեւտրատնտեսական կապերու ընդլայնումին նիւթը: Ե. Լուժկով գոհունակութիւն յայտնած է վերջին տարիներուն Երեւանի մէջ կատարուող բարեկարգումի աշխատանքներուն: Նախագահն ու քաղաքապետը պատրաստակամութիւն յայտնած են մըշակոյթի եւ մարդասիրական ոլորտներուն մէջ ալ իրենց գործակցութիւնը ընդլայնելու:

ԳԱՆԱՏԱ

ԵՐԵՍՓՈԽԱՆ ՍԱՐԳԻՍ ԱՍԱՏՈՒՐԵԱՆԻ ՆՈՐ ՊԱՇՏՕՆԸ

Մոնրէալի մեր պաշտօնակիցը՝ «Ապագայ» կը հաղորդէ որ Պրամփթըն Սենթըր ընտրաշրջանի Ազատական կուսակցութեան երեսփոխան՝ Սարգիս Ասատուրեան Յունուար 13-ին, վարչապետ Ժան Քրեթիէնի կողմէ խորհրդական քարտուղար նշանակուած է Քաղաքացիութեան եւ Ներգաղթի Նախարարութեան մօտ:

ԶՈՀՈՂՈՒԹԻՒՆՆԵՐԻ ՄԱՐԴԸ՝

ՍՏԵՓԱՆ ՍՐԱՊԵԱՆ

(1908 – 1972)

Այսօրուայ հեռաւորութիւնից, երբ վերադառնում ենք նախասփիւռքեան կացութեանը, թէկուզեւ ուրուագծօրէն, չենք կարող անտես առնել «անձինքը նուիրեալ». նրանց, որոնց շնորհիւ, ու ինչո՞ւ չէ, ինքնամոռացումի արտայայտում ու արդասիք է Սփիւռքը իբրեւ աշխարհատարած հայութեան վերահաստատ ինքնութեան վկայութիւն։ Այս ամէնը միայն յիշում ենք՝ յագուրդ տալով Հայի մեր ինքնաճանաչութեանը, մանաւանդ այն մարդոց պարագային, ովքեր մշակոյթի ու գրականութեան անունով չէ որ իրենց վաստակն են աւանդել, այլ եղել են դժուարագոյն սփիւռքեան տարիների թանիբուն լծակները՝ Շ. Միսաքեանի բառերով, միշտ «պատնէշին վրայ», իրենց հայամտած նպատակաբերումով, ազգային-բարերարական ուղղամիտ դիրքորոշումներով, յաճախօրէն փորձելով «աններկայանալի» պահել իրենց անունն ու գործը։ Այդպիսիք եղել են Սփիւռքն ամբողջէն փայփայողները, որոնց նշանաբանն նաեւ եղել է. «Թող գործը խօսի» համեստամիտ ըմբռնումը։ Եւ մեզ համար այսօր աւելի քան արժեւոր (գուցէ եւ պարտաւորեցնող) է նրանց նկարագիրը մեր մէջ ունենալու, ոգեկոչումի անմոռացկոտութիւնը։ Մանաւանդ եթէ նրանց չափազանց խօսուն կեանքը եւ գործը անդրադառնալի հետագիծ է թողել, իրենց ապրած ժամանակաշրջանն ու տագնապներն ընդհանրացնող...

Սփիւռքեան այսօրուայ աւագ սերունդն անհնարին է որ խորին յուզումով եւ երախտապարտութեամբ չյիշի Ստեփան (Ստեֆանօ) Սրապեանին. բանաստեղծ Արամայիս Սրապեանի եղբօրը։ Եւ ոչ միայն սփիւռքեան յիշեալ սերունդը, քանզի 50 – 60-ական թուականներին Իտալիոյ հայ համայնքի նախագահի ծաւալած (ապրել է Միլանօ քաղաքում) ինքնամոռաց գործունէութեան արձագանգները «լսելի են» եղել նաեւ Հայաստանում։ Սփիւռքի եւ Հայաստանի ղեկավար շրջանակներին եւ արուեստագէտ խաւին զինք ճանաչողները, եթէ իրենց տպաւորութիւնը հարցնէք, միաբերան կրնան պատասխանել. «Սքանչելի մարդ մը, բարի, ազնիւ, ծառայասէր, ջերմ ու հաղորդական, զոհողութեան մարմնացումը...» (այս եւ մնացեալ մէջբերումները, ըստ Անդրանիկ Ծառուկեանի «Անկայծող Հայեր Եւրոպայի լոյսերուն մէջ» հատորի (Պէյրութ, 1999)։

Արդ, կարդալով այս տողերը, շատեր թէ՛ Հայաստան, թէ՛ ի սփիւռս, Ստեփան Սրապեանին ճանաչողները, անշուշտ, ոչ միայն յուզումի պահեր պէտք է ապրեն, այլեւ վերապրեն նրա մտերմութիւնը վայելած օրերը։ Եւ պատահական չէ որ «նախաձեռնութեան ոգու» տէր գործիչի, մտաւորականի իր կարեւորութիւններով ու հայութեան նկատմամբ անխախտ հաւատքով լեցուն մարդու մահուան լուրը առնելով Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս Վազգէն Ա. ասել է. «Ափսոս, ախ, ափսոս մեր սիրելի Ստեփանին»։ Ուշագրաւ է ժամանակի յայտնի հասարակական գործիչ, Սփիւռքահայութեան հետ կապերի կոմիտէի նախագահ Վարդգէս Համազասպեանի կարծիքը. «Ես հաւատացած եմ որ երբ մի օր ասպարէզից քաշուէք եւ ձեր յուշերը գրէք, գրական գեղեցիկ գործ դուրս կու գայ»։ Եւ նա Ս. Սրապեանի ինքնատիպ ոճին արժէքն ու «համը» ճանչցող միակ անձը չէ։ Ա. Ծառուկեանի հաստատմամբ. «Յուշեր գրելու ժամանակ չունեցաւ, բայց իր «Լառուսնե՛րը» — գոնէ միահատոր «Լառուս» մըն ալ ես ունիմ իմ մօտ — պիտի մէկտեղուէին, խոշոր կապոց մը կազմեն ու ղրկուէին Հայաստան, ի պահ, հետեւեալ մակագրութեամբ. «օգտագործելի 25 տարի ետք միայն»։ Վերջին քսանամեակի ընթացքին չկայ ազգային հարց մը, վէճ մը կամ իրադարձութիւն մը, մեծ կամ պզտիկ դէպք մը հայ կեանքէն ներս, որոնց շուրջ բացօրէն ու ազատօրէն գրուած չըլլայ այդ նամակներուն մէջ։ Վերլուծումներ, դատումներ, վճիռներ... Բայց կրնայ պատահիլ որ ապագային, Սփիւռքի պատմութիւնը գրող մէկը շահեկան որոշ նիւթեր գտնէ այնտեղ...»։

Խնդրայարոյց իրաւ Սփիւռքի իրաւ պատմութեան նկատմամբ փայփայելի վերաբերմունքն է, ոչ միայն այսօրինակ «հայրենիքը իրենց կողմնացոյցը դարձած» մարդոց ճակատագրի (Եղեռնի սերունդի ճակատագրի), այլեւ նրանց կեանքի (որ Սփիւռքի ընդհանրական նկարագիրն էր) վաւերագրումների միջոցաւ։ Ցիրաւի, ժամանակներն իրենց բազմաշերտութեամբ, իրադարձումների ծաւալումներով ու զարգացումներով, աւելի առարկայական ու ճշմարտօրոշ են արտայայտւում ազգային, հանրային կեանքի նուիրեալների նամակներում, նօթագրութիւններում, քան գրագէտների (ինչ-ինչ առումներով արդէն սպասելի ենթակայականութիւն ընդգրկող) ստեղծագործութիւններում։

Արդ, Սփիւռքի պահպանման նախաձեռնողութեամբ ապրողի խօսք ու մտածում չէ միայն խնդրոյ առարկան, այլ նոյնիսկ՝ տագնապ։ Այլեւս վերապրող սերունդը չէ՛ «հրապարակին տէրը»։ Յաջորդող սերունդն էլ որ ապրեց, մաքառեց հաւատքով՝ «բարձունքներու ծարաւը աչքերուն», այսօր էլ մնացորդաց մէջ սակաւ ներկայութիւն ունի։ Ուրեմն հրամայական պահանջ է՝ անկորուստ պահելու, ժառանգելի դարձնելու ըՍփիւռքի մաքառումների իրաւ պատմութիւնը։ Այդ պատմութիւնը վերստին, այլեւս չի գրուելու, այն կայ եւ մենք նրա անխնամ տէրն ենք։

Եթէ ոչ հիմա, այդ ե՞րբ պէտք է տիրոջ հոգածութեամբ վերաբերուենք, համահաւաքենք պատմութեան այսօր արդէն կորնչելի բեկորները։ Ստեփան Սրապեանի եւ մնացեալ գործիչների տարիների մաքառումի վաստակը, այն նուիրումով ու այլընտրանք չճանաչող վճռակամութեամբ, ինչպէս որ ինքն է վերաբերուել Հրանդ Նազարեանցի եւ այլոց դիւանը կորստից փրկելու ջանքերը գործադրելով։ Վստահութիւնն ունենք որ այս ցանկութիւնը «լսելի» կը լինի ոչ միայն նրանց ովքեր առընչութիւն ունեցել են Ս. Սրապեանի հետ, այլեւ նրա զաւակներին. քանզի, «սերունդի մը վիպերգութիւնը» գալոց համար է աւանդելի, ամէնքիս հոգածութեամբ։

ԱՐԹԻՒՐ ԱՆԴՐԱՆԻԿԵԱՆ

Երեւան

ԽԱՒԱՐԻՆ ՄԷՋ ԱՉՔ ՔԹԹԵԼ...

ԵՐՈՒԱՆԴ ԿՈՊԷԼԵԱՆ

Որքա՜ն խօսուն եւ իմաստալից բացատրութիւն մըն է այս մէկը, որ ի տարբերութիւն սառոյցին վրայ գիր գրելուն՝ դրական կողմ մը ունի, որովհետեւ կամք մը, վճռակամութիւն մը կ՚արտայայտէ բան մը ընելու, գործ մը տեսնելու, բայց անթոյլատու պայմաններու մէջ. այլապէս՝ նպատակը բարի է։

Թէ ինչո՞ւ այսօր այսպէս սկսանք մեր յօդուածին՝ բացատրենք, որպէսզի շահագրգիռները բանան իրենց աչքերը եւ շարժման անցնին պարտքն ու պատշաճը տնօրինելու համար, քանի տրամադրութիւնները կան՝ վնասին շահու կողմը ուղղելու համար, հոգ չէ թէ մօտաւորապէս ութսուն տարիներ վերջ։

Փարիզի «Մաշտոց» Հայ Լեզուի Պաշտպանութեան Միութիւնը Հայաստանի մէջ ուսուցիչներու եւ ուսանողներու միջեւ կազմակերպեր է շարադրութեան մրցում մը, որուն նիւթն էր «Մեսրոպեան գիւտի դերը՝ Քրիստոնէութեան ընդունման, 16 դարերու ընթացքին ազգային – մշակութային դէմքի վրայ պատմագեղարուեստական հսկայ ժառանգութեան ստեղծման եւ համազգային միասնականութեան իր խոր նշանակութեան մէջ»։

Մրցոյթին պայմանն էր՝ գրութիւնները գրել Մեսրոպեան դասական ուղղագրութեամբ։ Մասնակցած էին 31 հոգի եւ ուշագրաւ պարագաներ նկատելի էին Դատակազմի յայտարարութեան մէջ։ Անշուշտ ամէնէն ուշագրաւն էր մասնակցութեան պայմանը՝ Դասական Մեսրոպեան Ուղղագրութեան գործածութիւնը։ Անշուշտ այս պարագան բոլորէն աւելի մեզ խանդավառող էր ու յուսադրող։ Նաեւ մասնակցողներուն ցուցաբերած գնահատանքը, հոգածութիւնն ու գուրգուրանքը Հայոց Լեզուի նկատմամբ՝ իբրեւ Մայրենիք, հայրենիքի գաղափարին զուգահեռ, երբ լուրջ ու մտահոգիչ համեմատութիւններու կը հասնի այսօրերս արտագաղթի ալիքը։

Իսկապէս, Մեսրոպեան Ուղղագրութեան բռնաբարումը միշտ մտահոգած է մասնաւորաբար Հայաստանի իրա՛ւ ազգասէր ու հայրենասէր մտաւորականները, որոնք երբեք չեն կրցած մարսել Աբեղեանական ուղղագրութիւնը եւ միշտ ջանացած են ըստ կարելւոյն խուսափիլ անկէ։

Ուշագրաւ են նաեւ կազմակերպուած մրցանքին ընթացքին մասնակիցներուն կողմէ ձեռք առնուած ու մշակուած նիւթերը, որոնց գրեթէ բոլորն ալ ակներեւ ընդդիմութիւն մը կ՚արտայայտեն՝ աւելի քան ութսուն տարի գոյատեւող պարտադրանքի մը դէմ։ Մրցանքին մասնակցողներէն մէկը իրաւամբ Մեսրոպ Մաշտոցը կը նկատէ Հայ Ժողովուրդի Երկրորդ Լուսաւորիչը՝ անոր չափ սուրբ ու պաշտելի, որուն շնորհիւ փիւնիկի պէս մեր ժողովուրդը վերածնաւ իր մոխիրներուն մէջէն՝ իբրեւ յաւերժութեան ուղեւոր եւ ի զուր չէ որ աշխարհի վրայ ոչ մէկ ժողովուրդի բանաստեղծները այսքան կրակոտ տողեր նուիրած են այս Մեծասքանչը կերտողներուն՝ զանոնք աստուածացնելու աստիճան։ Ահա անոնցմէ այնքան սրտախօսիկ վերջին օրինակ մըն ալ. — «Դու՝ մեր Հայկական եւ Արամական, / Չկարողացան քեզ խլել մեզնից, / Ոչ խարդաւանքով արամէական, / Ոչ բիւզանդական սրով անազնիւ, / Ոչ Ահրիմանի ահեղ նետերով, / Ոչ Քրիստոսի մարդ – չմարդութեամբ, / Ոչ ճշմարտութեամբ, / Ոչ էլ սուսերով, / Չես խլուի երբեք, / Ինչպէս արիւնից գոյնը չի խլւում»։

«Մաշտոց»ի մրցանքը, հակառակ իր համեմատաբար համեստ տարողութեան, իսկութեանը մէջ նոր ազատագրում մը եւ վերածնունդ է Հայ Ժողովուրդին համար։ Ողջունե՛նք զայն ու յարգը գիտնա՛նք։

«Ակօս»

ԱՆՑԵԱԼԻ ԱՊԱԳԱՆ

ԲԱԽՈՒՄԸ

ԱՇԽԱՐՀԻ ԿԵՆՍԱԲԱՆԱԿԱՆ ՀԱՐՍՏՈՒԹԵԱՄԲ ՅԱՏԿԱՆՇՈՒԱԾ ԿԵԴՐՈՆՆԵՐԸ ՆԱԵՒ ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ԱՅԼԱԶԱՆՈՒԹԵԱՆ ԳԱՆՁԱՐԱՆՆԵՐ ԵՆ, ՈՐՈՆՔ ՍԱԿԱՅՆ ԿԸ ԳՏՆՈՒԻՆ ԱՆՀԵՏԱՆԱԼՈՒ ՍԵՄԻՆ։ ԴԷՊԻ ԱՐԴԻԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ ԱՆՑՈՒՄԸ ԿԸ ՅԱՋՈՂԻ, ԵՐԲ ՀԱՒԱՔԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ ՄԸ ԻՐ ՍԵՓԱԿԱՆ ՊՐԻՍՄԱԿԷՆ Կ՚ԱՆՑԸՆԷ ԶԱՅՆ

Աշխարհի զանազան վայրերուն մէջ շուրջ 6500 լեզուներ կը խօսուին. անոնցմէ ոմանք՝ միայն քանի մը տարեցներու կողմէ։ Կը նախատեսուի, որ յառաջիկայ 100 տարիներուն այս լեզուներուն կէսը անհետացած ըլլայ։ Այսօր աւելի մեծ ուշադրութեամբ կ՚ուսումնասիրենք եւ կը յարգենք մեկուսացած եւ աւանդական այն հազարաւոր մշակոյթները, որոնք «վայրենի» կամ «նախնական» պիտակով խարանուած էին տակաւին 20 կամ 30 տարի առաջ, սակայն որոնց մեծամասնութիւնը անխուսափելիօրէն պիտի ձուլուի տիրապետող մշակոյթներու մէջ, եւ որոնց լեզուները պիտի փոխարինուին գլխաւոր լեզուով մը, ինչպէս՝ անգլերէն, չինարէն, սպաներէն եւ հինդի։

Չենք կրնար ողբալ այս կորուստը, որովհետեւ անիկա կրնայ առիթ մը ըլլալ, որ տուեալ մշակոյթները օգտուին աւելի ընդարձակ աշխարհի մը ընձեռած կարելիութիւններէն։ Սակայն նաեւ գիտենք, թէ անհետացող իւրաքանչիւր լեզուի հետ կը կորսուի աշխարհահայեացք մը։ Հիւսիսային Ամերիկայի Ալկոնքուին ցեղախումբին լեզուներուն մէջ գոյականները արական եւ իգական դասաւորումներու չեն բաժնուած, ինչպէս՝ ռոմանական բազմաթիւ լեզուներու մէջ, այլ՝ «շնչաւոր» կամ «անշունչ» դասաւորումներու։ Նման կառոյցի մը վրայ հիմնուած լեզու մը խօսիլ կը նշանակէ աշխարհը դիտել տարբեր ոսպնեակով։ Անհետացող բնութեան եւ կորստեան սեմին գտնուող մշակոյթներու միջեւ խոր կապ մը կայ. աշխարհի այն շրջաններուն մէջ, ուր կենսաբանական հարստութեան համեմատութիւնը իր գագաթնակէտին վրայ կը գտնուի, լեզուական եւ մշակութային այլազանութիւնը ամէնէն աւելի հարուստ է։

Այս ներհուն կապին կը գիտակցին նման հաւաքականութիւններու մէջ ապրողները։ Հնդկաստանի Վարանասի շրջանին մէջ Գանգէս գետին փրկութեան ձեռնարկած անձը՝ Վ. Պ. Միշրա տեղւոյն տաճարին առաջնորդն է, միաժամանակ՝ ջրաբաշխական ճարտարագիտութեան դասախօս մը։ Գետը մաքրելու անոր մտասեւեռումը մասամբ կու գայ անոր շուրջ հազարամեակներու ընթացքին արմատացած, սակայն գետին հետզհետէ վատթարացող ապականութեան պատճառով կորստեան դատապարտուած կրօնական աւանդութիւնները պահպանելու մղումէն։ Իբրեւ նուիրեալ հինտու մը, որ Գանգէսը կը նկատէ անաղարտ եւ մաքրագործող սրբազան աստուածուհի մը, Միշրա կը փափաքի ամէն օր լողնալ գետին ջուրերուն մէջ, սակայն, երբ իբրեւ ճարտարագէտ կը չափէ ջուրին պարունակած նիւթերուն համեմատութիւնը, կը գիտակցի, թէ որքա՛ն վտանգաւոր է իր փափաքին գոհացում տալը։

«Պայքար եւ փոթորիկ կայ հոգիիս մէջ, — կ՚ըսէ Միշրա։ — Կ՚ուզեմ սրբազան լոգանք մը առնել, որուն կարիքը կը զգամ ապրելու համար։ Չեմ կրնար օրը սկսիլ առանց սրբազան լոգանքի։ Սակայն միաժամանակ գիտեմ, թէ գետին ջուրերը լաւ վիճակի մէջ չեն։ Գիտեմ՝ ի՛նչ կը նշանակէ կենսաքիմիական թթուածինի պահանջը, գիտեմ նաեւ, թէ ի՛նչ է աղտը», կ՚ըսէ ան՝ ակնարկելով ջուրին ապականութեան։ Միշրա բոլորէն աւելի կը հասկնայ, թէ բնութեան աւրումը նաեւ մշակութային հարց է։ «Խնդրեմ՝ զանոնք նկատեցէք վտանգուած արարածներ. այն մարդիկը, որոնք գետին հետ ապրող կապ մը ունին», կ՚ըսէ ան։

Գանգէսի ապականութեան հարցին մէջ կը խտանայ այսօրուան աշխարհին հիմնական բախումը՝ մէկ կողմէ բարելաւուած կեանքի, նիւթեղէն հանգստութեան եւ արեւմտեան գիտելիքներ իւրացնելու ձգտումին, միւս կողմէ՝ մշակութային արժէքները պահպանելու նախանձախնդրութեան միջեւ։ Ա՛յս է մեր ժամանակներու գլխաւոր թատրոնը։

Արաբական աշխարհին մէջ ասիկա չափազանց դժուար հարց մըն է եւ իսլամ արմատականներուն զայրոյթին կորիզը կը կազմէ։ Այս պատճառով անոնք պատկերասփիւռի գործիքներ կը ջարդեն եւ կը յարձակին արեւմտեան ընկերութեան խորհրդանիշներու վրայ, ինչպէս՝ Համաշխարհային Առեւտուրի Կեդրոնը։

Բարեբախտաբար, իրենց կարեւորութեան պատճառով աշխարհի այլազան արտայայտութիւններն ու աւանդութիւնները կրնան շատ աւելի ճկունութիւն ցուցաբերել, քան ինչ որ կը կարծենք, եւ ասիկա՝ դրական կամ ժխտական միջոցներով։ Բարգաւաճող երկիրներ արեւմտեան արհեստագիտութիւնը կ՚իւրացնեն իրենց սեփական միջոցներով. արդիւնքը հաւանաբար խառնածին մշակոյթի անսպասելի եւ բարդ ձեւ մը կրնայ ըլլալ։ Լաւագոյն վիճակին մէջ կը գտնուին այն մշակոյթները, որոնք ուղղակի կը դիմագրաւեն փոփոխութիւնը, եւ՝ իրենց սեփական միջոցներով։

«Այս բոլորը մեզի կը պատկանին, ուզենք կամ չուզենք, — կ՚ըսէ Միշրա։ — Անոնք միջոցներ են։ Կարելի է զանոնք օգտագործել գեղեցկօրէն։ Կարծէք առիւծ մը կը քշենք. հարկ է բաւական զօրաւոր ըլլալ առիւծը ընտելացնելու համար, այլապէս անիկա կուլ կու տայ քեզ»։

Գիշեր մը Վարանասիի մէջ քաղաքը կ՚ոգեկոչէր Շիվա եւ Փարվաթի աստուածներուն ամուսնութեան տարեդարձը։ Շիվա այն աստուածն է, որ ենթադրաբար Գանգէսը երկիր իջեցուցած է իր մազին հանգուցուած գանգուրներէն։ Շիվայի նուիրուած բազմաթիւ սրբավայրեր զարդարուած են ելեկտրական պլըպլացող լոյսերով, որոնք կը տրոփեն

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐՈՒՆ ՀԵՏ

Ի՞ՆՉ ԲԱՆԻ ԿԸ ԾԱՌԱՅԷ ԱԼՊԻՈՆ

Լոնտոն լոյս տեսնող արաբական «Ալ Հայաթ» օրաթերթը այս խորագրին տակ կը վերլուծէ Մեծն-Բրիտանիոյ քաղաքականութիւնը: Թոնի Պլէր, կը գրէ Սալեհմահա Գարրախեան, շատ յստակ էր՝ եթէ Արաբները դէմ են Իրաքի դէմ պատերազմի մը, պատճառն այն չէ որ կը համակրին Սատտամ Հիւսէյնի, այլ որովհետեւ Արեւմուտքի մերձարեւելեան քաղաքականութիւնը շեշտակի երկդիմութիւն մը կը ցուցաբերէ: Խիստ ընթացք մը Իրաքի նկատմամբ եւ թուլամտութիւն Թել-Ավիվի հանդէպ: Բարելաւելու համար յարաբերութիւնները արաբ-մահմետական աշխարհին հետ, տրամաբանական է որ վերսկսի Իսրայէլացիներու եւ Պաղեստինցիներու միջեւ խաղաղութեան գործընթացը:

Մեծն-Բրիտանիա ուզեց քաղաքական լուծում մը նախաձեռնութիւնը ստանձնել կամ, գոնէ, բարեկամեցողութեան փաստեր տալ արաբական հանրային կարծիքներուն: Այդ ձեւով է, միայն, ըստ Լոնտոնի, որ կարելի կ'ըլլայ արդարացնել զինուորական միջամտութիւն մը Իրաքի մէջ: Ընդհակառակն, Միացեալ-Նահանգները չեն խորհիր որ, շրջանին մէջ քաղաքական անիրաւութիւնները կը վնասեն իրենց շահերուն: Կը կարծեն որ թոյլ կու տան ճնշում բանեցնելու կողմերուն վրայ: Անգլիա, կը խորհի որ այդ դիրքորոշումը սխալ է եւ վնասակար, բայց, միջոցները չունի ազդելու այդ ուղղութեամբ: Անգլիական անկարողութիւնը յստակօրէն բացայայտուեցաւ Լոնտոնի վերջին նախաձեռնութեան առթիւ: Թոնի Պլէր, հրաւիրած էր Յունուար 14-ին, Պաղեստինցիները կլոր սեղանի մը, խօսելու համար Պաղեստինեան Իշխանութեան բարենորոգումներու մասին: Այս նախաձեռնութիւնը Իսրայէլի մերժումին բախեցաւ, այս վերջինը արգելք հանդիսանալով պաղեստինեան պատուիրակութեան մեկնումին, ոճրափորձի մը պատրուակով (Թել-Ավիվ, Յունուար 5): Անգլիական դիւանագիտութեան տրուած այս ապտակին դիմաց, Գոլին Փաուըլ գոհացաւ «ցաւ» յայտնելով, այլ խօսքով իրաւունք տալով Արիէլ Շարոնի: Այս ընթացքը ցոյց կու տայ որ Ուաշինկթըն չի փափաքիր զոհելու բրիտանացի իր զինակիցը, երբ խնդրոյ առարկայ է Իսրայէլ: Այս անկիւնէն դիտուած, հասկնալի է որ Թոնի Պլէրի նախաձեռնութիւնը ոչ մէկ կարելիութիւն ունէր յաջողելու:

Իրականին մէջ, Սպիտակ Տունը չի խորհիր որ բրիտանացի իր զինակիցին գործօն օժանդակութեան կարիքն ունի եւ կը նախընտրէ ապաւինիլ իր ուժերուն: Դեսպանները, որոնք վերջերս լսեցին Թոնի Պլէրը, որ կը խօսէր երկխօսութեան եւ արեւմուտքի ու արաբ-իսլամական աշխարհին լաւ յարաբերութեանց մասին, գիտեն որ անգլիական կառավարութեան ձեռքերը կապուած են այն հլու-հնազանդ դիրքի պատճառաւ, զոր ունի Միացեալ-Նահանգներու նկատմամբ: Ինչ կը վերաբերի Մերձաւոր-Արեւելքին, այդ դիրքը կը նշանակէ նոյնանալ իսրայէլեան քաղաքականութեան հետ: Արդ, ի՞նչ բանի կը ծառայէ ուրեմն Ալպիոն:

Թ. Ա. Թ.

ՈՉ-ԻՍԼԱՄՆԵՐՈՒ ԶԻՆՈՒՈՐԱԿԱՆ ԾԱՌԱՅՈՒԹԻՒՆԸ ՕՍՄԱՆԵԱՆ ԵՒ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ՇՐՋԱՆՆԵՐՈՒՆ

Թուրք մամուլի «Աքսիոն» թերթը վերջին թիւին մէջ տեղ տուած է Է. Աճարի գրութեան ուր նիւթ կ'ըլլայ նախկին գնդապետ Ի. Խօզոնլէքի մէկ ուսումնասիրութիւնը. ան Թուրքիոյ փոքրամասնութիւններուն զինուորական ծառայութեան եւ պատերազմներու ընթացքին տուած զոհերուն մասին է: Ըլլալով նաեւ վաւերագրական ֆիլմերու ղեկավար, գնդապետը որոշած է ուսումնասիրութիւնը տեսագրել, եթէ հովանաւոր մը գտնէ:

Խօզոնլէք կը գրէ թէ շատ կարեւոր է արձանագրել որ անցեալ դարասկիզբին ոչ-իսլամ փոքրամասնութիւններն ալ Թուրքերու հետ ամէն ճակատի վրայ կռիւի մասնակցած ու զոհուած են: Ասիկա իրեն ըսել կու տայ թէ պէտք չէ իրենց երկրին հաւատարիմ այդ մարդիկը եւ չար նպատակներու տէր միւսները նոյն ակնոցով դիտել:

Ուսումնասիրութեան մէջ կ'ըսուի թէ ոչ-իսլամներու պարտադիր զինուորական ծառայութիւնը 1909 Յուլիս 9-ին կիրարկութեան դրուած է. առաջին շրջանին Պոլսոյ, Հիճազի, Եէմէնի, Պասրայի մէջ չէ գործադրուած. ատկէ զատ, կրօնաւորներն ու նախակրթարանի ուսուցիչները դուրս ձգուած են: Ընդհանուր կանոնը այն էր որ զինուորութեան վայրը վիճակով կ'որոշուէր ու արեւելքի բնակիչները արեւմտեան շրջաններ, արեւմուտքէն եկողներն ալ արեւելեան կողմը կը ղրկուէին:

Անփորձութեան շրջանին աւարտին բոլոր զինուորներ իրենց կրօնական գիրքին վրայ ձեռք դնելով թրքերէն երդում կ'ընէին: Ոչ-իսլամները օսմանցի զինուորին համար նախատեսուած տօնական օրերէն զատ, իրենց կրօնական տօներուն ալ արձակուրդի իրաւունք կ'ունենային: 1910-ին զինուորական վարժարաններու եւ զօրանոցներու ոչ-իսլամներուն Շաբաթ եւ Կիրակի օրերը արտօնութիւն կը տրուէր իրենց աղօթատեղին երթալու:

Խօզոնլէք պատերազմներու ընթացքին զոհուած ոչ-իսլամներու անունները գտնելու մարզին մէջ որոշակի դժուարութեան բախած է: Ա. աշխարհամարտին բնական է որ ոչ-իսլամ զոհերուն դիակները Պոլիս փոխադրել կարելի չէր: Իսկ Շիշլիի հայկական գերեզմանատան մէջ այս ուղղութեամբ կատարուած պրպտումներով, զինուորական ծառայութեան ընթացքին մահացած երկու ոչ-իսլամի տապան գտնուած է:

ՄԱՄՈՒԼ

BULLETIN DE LA SOCIETE HISTORIQUE ALEXANDRE SOUTSOS *

KHOR VIRAP ET L'ARARAT

Վերոնշեալ Տեղեկագիրը 2002 Հոկտեմբերի իր թիւին մէջ յօդուած մը հրատարակած է Ֆօթինի Միթրուէն, խորագրուած՝ «Վերադարձ Հայաստանէն» ուր ան կը նկարագրէ իր այցելութիւնը (կազմակերպողը եղած է Աշխարհագրութեան Ընկերակցութիւնը, ամէնէն հիներէն մէկը, հիմնուած 1821-ին): Տեսածին կողքին, կ'անդրադառնայ նաեւ պատմական կէտերու, տնտեսական կացութեան, օրուան դէպքերուն:

Այս նոյն թիւին մէջ, կան նաեւ շահեկան այլ գրութիւններ եւ զուիցերացի փաստաբան եւ դիւանագէտ՝ Լուի Ռամպէրի մէկ վկայութիւնը Փիէր Լոթիի մասին, որու հանդիպած է 1904-ին, Պոլսոյ ֆրանսական դեսպանատունը:

* 9, rue de la Verrerie, 75004 Paris

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ԱԼԵՔՍԱՆՏՐՈՒՊՈԼՍՈՑ (Յունաստան) Թրաքի Փալաս պանդոկին մէջ, յատուկ ելոյթ մը կազմակերպուած է Դեկտեմբեր 2-ին, Հաշմանդամներու Համաշխարհային Օրուան առթիւ, Համազգայինի Արամ Խաչատրեան մասնաճիւղի եւ շրջանի միութիւններու կողմէ, որու ընթացքին հանդէս եկած է Հայաստանի «Կոմիտաս» քառեակը, որուն մաս կը կազմեն Եդուարդ Թադեւոսեան (ջութակ), Սուրէն Հախնազարեան (ջութակ), Ալեքսանդր Գոզմեան (ջութակ) եւ Արամ Թալալեան (թաւջութակ):

ԱԹԷՆՔԻ արուարձաններէն Թաւրոյի քաղաքապետութեան նախաձեռնութեամբ, Դեկտեմբեր 14-ին եւ 15-ին, տեղի ունեցած է աւանդական պարերու չորրորդ փառատօնը, որուն այլ ազգութիւններու կարգին ելոյթ ունեցած է Համազգայինի «Նայիրի» պարախումբը: Պարախումբին պարուսոյցն է Յովհաննէս Խաչիկեան, օժանդակ ունենալով Արտա Մեսչեան եւ Սերգօ Մովսէսեան:

Հնդկա-փոփ-տիսքօ երաժշտութեան թրթիռներով: Այս երաժշտութիւնը այսօր բոլորովին տարբեր բան մը կ'ըսէ Շիվայի սրբավայրերուն շուրջ հաւաքուած հաւատացեալներուն, քան ինչ որ կ'ըսէր նախորդ սերունդին կամ հազարամեակ մը առաջ: Այս մարդիկը պարզապէս իրենց մշակոյթին յարմարցուցած էին Արեւմտեան աշխարհին յատուկ բան մը, զոր սիրած էին: «Կ'ենթադրեմ, որ Հնդկաստանի մէջ այս առիթը պիտի ընտելացուի», կ'ըսէ Միշրա հրճուանքով:

Թերեւս ասիկա լաւագոյնն է, որ կարելի է յուսալ: Այս ձեւով կարելի պիտի ըլլայ ղեկավարել եւ ուղղել փոփոխութիւնները կամ տիրապետել անոնց, փոխանակ փորձելու կասեցնել անոնց ընթացքը եւ սառեցնել անցեալը:

Պատրաստեց՝
Լ. ԿԻՒԼՕՑԵԱՆ-ՄՐԱՊԵԱՆ

ԽԱՆՁՈՒԱԾ ՕՐԵՐԸ

Գրեց՝ ՊԵՐՃՈՒՀԻ

7

Պէտք է տեսնեմ զինքը, նոյնիսկ Զարոյին կամքին հակառակ:

Մտքերէս կ'արթննամ թութ ծախողի մը բարձր ձայնէն.

– Թո՛ւթ, թո՛ւթ, քաղցր թո՛ւթ...

Զարոն ընդոստ տեղէն կ'ելլայ: Շարժումները ջղային են: Թութ գնելու համար ալ այսպիսի իրարանցում, կը մտածեմ զարմացած:

– Թո՛ւթ, քաղցր թութ, – կը պոռայ ծախողն ալ տեսակ մը յամառութեամբ:

Վերջապէս, Զարոն սակառը ձեռքը փողոց կ'ելլայ թութ գնելու: Հետաքրքրութիւնս զիս ոտքի կը հանէ, եւ ճիշդ ասանտրուհիիս աջէն պէս վարագոյրին բացուածքէն կը նայիմ փողոց:

Զարոն ծռած կը նայի թութերուն եւ կը խօսի. կը խօսի, կարծես չի հաւնիր, կը քննադատէ: Ծախողն ալ կը պատասխանէ բարկացած ձեւով մը թէ՝ «առանկ ապրանք չհաւնիլ կ'ըլլա՞յ»:

Վերջապէս, ծախողը խոշոր թուղթ մը կը դնէ սակառին մէջ, կը կշռէ թութը, կը պարպէ սակառին մէջ ու կ'երթայ:

Ես կը նստիմ տեղս նախ քան Զարոյին ներս մտնելը: Կը նայիմ իրեն ուշադրութեամբ: Մտադրաղ ձեւ մը ունի: Ինքնիրեն կը խօսի եւ թութով սակառը, թանկագին ապրանքի մը պէս, չի գիտեր ուր դնէ, որ ապահով ըլլայ:

Երեւի կը վախնայ, որ Սուրէնը շատ ուտէ, կը մտածեմ:

– Սուրէ՛ն, – կ'ըսէ Զարոն, – տղա՛ս, գնա՛ այս դրամով կէս քաշ մը բրինձ առ:

Սուրէնին դուրս ելլալուն պէս, Զարոն վարագոյրը վար կ'առնէ, յետոյ սնտուկը կը քաշէ տախտակամածին մէկ մեծ քառակուսի մասը կը վերցնէ, ձեռքովը հողը կը հրէ կը բանայ ու թութին սակառին մէջէն ծրար մը առնելով կը դնէ փոսին մէջ, կը ծածկէ հողով ու կրկին տախտակամածին քառակուսին տեղը կը տեղաւորէ ու կը քաշէ սնտուկը իր նախկին տեղը:

– Ահա թէ ինչու չեկայ քեզի, – կ'ըսէ Զարոն ինձ դառնալով: – Այս փոքրիկ տնակը թէ՛ պահեստ է, թէ՛ հաղորդակցութեան կեդրոն: Տեսակ մը Տեղեկատու Բիւրօ:

Հիմա կը հասկնամ թէ ինչո՛ւ նախորդ իրիկունը Զարոն ինձ տեսնելուն պէս առաջին հարցումը եղած էր. «Հետեւող կա՞յ»: Ինձ դիմաւորելու այս խօսքերը, իմ այդ վիճակիս մէջ, վշտացուցեր էր զիս: Հիմա կը հասկնայի ու տեսակ մը ամօթ կը զգայի... Իմ անձնական վշտով տարուած՝ ես բոլորովին մոռցեր էի գործը, որու համար հազարաւորներ զոհուեր էին եւ որուն համար այն էակը, որ կը մարմնաւորէր իմ ամբողջ տիեզերքս, գացած էր թերեւս անվերադարձ:

8

Բանտարկուած եւ գաւառները տարուած մօտաւորապէս երեք հարիւր մտաւորականներէն եւ քաղաքական գործիչներէն զատ կային Պոլսոյ մէջ պահուածներ: Ասոնք պատահմամբ իրենց տները չէին գտնուած «որսի» գիշերը եւ բնականաբար ա՛լ չէին վերադարձած՝ իմացած ըլլալով պատահածը:

Պահուածները տեղափոխութեան գործը անձնուիրաբար ստանձնած էին խումբ մը երիտասարդ հայուհիներ: Ասոնք նախօրօք կը դիմէին իրենց վստահելի ծանօթներուն, մասնաւորապէս օտար, եւ հաւանութիւն ստանալէ վերջ կը տեղափոխէին «պահուած»ը: Այս վերջինը մէկ շաբաթէն աւելի չէր կրնար նոյն տունը մնալ առանց վտանգուելու եւ վտանգելու:

Տեղափոխուող մտաւորականը կը հագուէր թրքուհիի մը պէս, եթէ իր կազմուածքը կը ներէր, կամ կը ծպտուէր ճերմակ մազերով ու մօրուքով կորաքամակ ծերունիի մը պէս ու կը հետեւէր զոյգ մը օրիորդներուն, որոնք շքեղօրէն հագուած ու ֆրանսերէն կամ անգլերէն բարձր խօսելով ու խնդալով կ'անցնէին փողոցներէն: Ասոնք ֆրանսական կամ ամերիկեան վարժարանները ուսած՝ այդ լեզուները կը խօսէին իրենց մայրենի լեզուին պէս:

Այս օրիորդները չէին կասկածուեր փողոցներու ոստիկաններէն: Այս վերջինները նոյնիսկ տեսակ մը յարգանքով կը պատասխանէին անոնց հարցումներուն, երբ օրիորդները իրենց յանդգնութիւնը այնքան առաջ կը տանէին, որ բոլորովին անվտանգ երեւալու համար, կանգ կ'առնէին ու ոստիկաններու բերնէ թէ իրենց երթալիք փողոցին ուղղութիւնը կը հարցնէին:

Երբեմն փողոցներէն կ'անցնէին թէնիս ճերմակ հագուստներով օրիորդներ՝ ձեռքերնին ճամբորդական սիրուն փոքրիկ պայուսակներով եւ թէնիսի ռաքէթներով:

Տեսնողը պիտի ըսէր. «Ահա հարուստ եւրոպացի օրիորդ մը, որ թէնիս խաղալու կ'երթայ ու պայուսակին մէջ դրած է ճերմակ կօշիկները եւ գնդակները»: Ոչ ոքի մտքէն պիտի անցնէր, որ այդ սիրուն աղջիկները, արհեստական կերպով խարտեաշ, իրենց կեանքը վտանգի դրած էին, բռնելու պարագային, որովհետեւ իրենց սիրուն պայուսակներուն մէջ, ճերմակ կօշիկներուն եւ գնդակներուն տակ, պահուած էին ատրճանակներ, որոնք պէտք է հասցնէին պահուած քաղաքական գործիչներուն: Ասոնք բոլորն ալ վճռած էին կեանքերնուն վերջ դնել բռնուելու ժամանակ: Այս մահը նախընտրելի էր քան միւսը, որ իրենց կը սպասէր եւ որ պիտի գար բարոյական եւ ֆիզիքական անլուր տառապանքներէ վերջ:

Երիտասարդ հայուհիներու յանձնուած էր նաեւ ուրիշ գործ մը:

Արտասահմանէն գեղեցիկ կազմուած գրքեր կու գային օտար հիւանդանոցներու, հիւպատոսարաններու կամ բարձրագոյն վարժարաններու անունով: «Յանձնելի Օրիորդ Քլարային», կամ «Օրիորդ Ալիսին» եւ կամ «Օրիորդ Ռեժինային»: Այս անունին տակ պահուած հայ օրիորդը, որ պաշտօնեաներ կը ճանչնար այդ հաստատութիւններու մէջ, կ'երթար գիրքը կը ստանար:

(Շար. 23)

Ս. ՅԱԿՈԲ - ԼԻՈՆ

ՏԵԱՌՆԸՆԴԱՌԱՋ

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, Փետրուար 13

Երեկոյեան ժամը 16–ին կը կատարուի Տեառնընդառաջի նախատօնակ, Անդաստան եւ մոմավառութիւն։

ՈՒՐԲԱԹ, Փետրուար 14

ՏԵԱՌՆԸՆԴԱՌԱՋ

Այս առթիւ Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ առաւօտեան ժամը 10–ին պատարագ կը մատուցուի խորանին վարագոյրը բաց։

Օրուան պատարագը կը մատուցանէ եւ կը քարոզէ՝

ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ԶԱՔԱՐԵԱՆ

Հայրապետական Պատուիրակի Փոխանորդ Լիոնի եւ Շրջակայից

ՍՈՒՐԲ ՍԱՐԳԻՍ

ՇԱԲԱԹ, Փետրուար 15

Տօն է ՍՈՒՐԲ ՍԱՐԳՍԻ

Այս առթիւ Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ պատարագ կը մատուցուի առաւօտեան ժամը 10–ին։

Կը պատարագէ՝

ԻՍԱՀԱԿ Ա. ՔՀՆՑ. ՀԷՔԻՄԵԱՆ

(Շար. Ա. էջէն)

գելք ըլլալու համար, որ քննութեան ենթարկուին, ինչպէս պնդած է Գ. Փաուըլ։ Կը հերքէ նաեւ Պուշի այն յայտարարութիւնը, ըստ որուն Իրաքցի գաղտնի գործակալներ որպէս գիտնականներ ներկայացած են։ Կարծեմ, կ'ըսէ Պլիքս, տարաւիելի բան կ'ըլլար որ այս ամբողջը գինեալ ուժի գործածութեամբ վերջ գտնէր։

ԹՈՒՐՔԻՈՅ Ազգային Ապահովութեան հիմնարկը վեցուկէս ժամուան ժողովէ մը ետք որոշած է Իրաքի դէմ ԱՄՆ–ու պահանջներուն ընդառաջել։ Թէ՛ Հիւսիսային Իրաքի Թուրք զինուորներուն թիւը պիտի աւելնայ, թէ՛ արտօնութիւն պիտի տրուի որ ամերիկացի զինուորներ Թուրքոյ տարածքէն Իրաք փոխադրուին։ Անգարա որպէս բացատրութիւն, կ'ըսէ թէ Իրաքի դէմ զինեալ գործողութիւն մը անկերեւ է եւ եթէ Թուրքիա ձեռնպահ մնայ, յառաջիկայ հարիւր տարուան համար շրջանին մէջ իր ազդեցութեան ուժը կը կորսնցնէ։ Թուրք մամուլ կը խօսի 14 միլիառ տոլարի «հատուցում»ին մասին ալ զոր Ուաշինկթըն խոստացած է Թուրքիոյ։

ՔՈԹ Տ'ԻՎՈՒԱՌԻ կացութիւնը օրէ օր կը վատթարանայ եւ խռովութիւններ ալ ծագած են Ապիճան եւ օդակայանը, ուրկէ կը մեկնին Ֆրանսացիները։ Արտաքին Նախարար՝ Տ. տը Վիլըփէն յայտարարած է որ Նախագահ Կպակպօ պատասխանատու է Ֆրանսացիներուն եւ բոլոր օտարականներուն կեանքին։ Երկու մեռեալ ալ կար, մէկը՝ ապստամբներէն, ինչ որ աւելի լարած է մթնոլորտը։ Հակաֆրանսական ցոյցերը կը շարունակուին եւ ընդհանուր ձեւով, իշխանութիւնները չեն ուզեր ընդունիլ Փարիզ գոյացած համաձայնագիրը։

ՀԱՆԳՍՏԵԱՆ ԹՈՇԱԿՆԵՐՈՒ դատը պաշտպանելու համար, Փետրուար 1–ին, ամբողջ Ֆրանսայի մէջ, 300 հազար հոգի ցոյցերու ձեռնարկած էին։ Կը սպասուէր Ռաֆարէնի ելոյթին Փետրուար 3–ին։ Ան պիտի պարզէր կառավարութեան ծրագիրը։

ՀԵՊՐՈՆԻ ՄԷՋ, Իսրայէլեան բանակը հիմնայատակ քարուքանդ ըրած է 22 պաղեստինեան շէնքեր, զորս ապօրինի կը նկատեն Իսրայէլացիները։

ՃԱՏՐԱԿ

ԳԱՍՊԱՐՈՎ ՊԱՐՏՈՒԱԾ

Կ. Գասպարով համակարգիչին հետ մրցումին երրորդ հանդիպումին պարտուած է ու կողմերը հաւասար դիրք ունեցած։ Երկուքն ալ 1·5–ական կէտ ունին։ Մնացած է երեք հանդիպում։

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԴԵՍՊԱՆԱՏՈՒՆ

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ

Տեղեկացնում ենք, որ 2003 թուականի Փետրուարի 19–ին կայանալու է Հայաստանի Հանրապետութեան Նախագահի ընտրութիւններ։

Այս կապակցութեամբ Փարիզում ՀՀ դեսպանութիւնում բացուելու է ընտրական տեղամաս, որտեղ Ֆրանսիայում գտնուող 18 տարեկանը լրացած ՀՀ քաղաքացիները քուէարկելու հնարաւորութիւն կ'ունենան։

Ընտրական տեղամասը գործելու է ժամը 8–ից մինչեւ 20 տեղական ժամով։

Ֆրանսիայում ՀՀ դեսպանութիւնը 2003 թուականի Փետրուարի 19–ին հրաւիրում է ՀՀ քաղաքացիներին մասնակցել ՀՀ Նախագահի ընտրութիւններին։

ՖՐԱՆՍԻԱՅՈՒՄ
ՀՀ ԴԵՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆ

Փարիզ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՑ ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ
ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ
ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

ՀԱՅՈՑ ՀԱՒԱՏՔ ԵՒ ԱՒԱՆԴՈՒԹԻՒՆ
Յանձնախումբը

«Լ Ո Ւ Ս Ա Ւ Ո Ր Չ Ի
Լ Ս Ա Ր Ա Ն»

հանդիպումներու ծիրին մէջ
կը հրաւիրէ

«ՃԱՆՉՆԱՆՔ
ՄԵՐ ԵԿԵՂԵՑՒՈՅ
ՀԱՅՐԵՐՆ ՈՒ ԱՆՈՆՑ
ԺԱՌԱՆԳՈՒԹԻՒՆԸ»

ընթերցանութեան շարքին
իր հերթական հանդիպման
որ տեղի կ'ունենայ

Չորեքշաբթի, Փետրուար 12, ժամը 19–ին

Ուղեկցութեամբ՝
ԶԱՏԻԿ ՎՐԴ. ԱՒԵՏԻՔԵԱՆԻ

«Սահակ–Մեսրոպ» Մշակ. Կեդրոնի
«Արծրունի Զրբաշեան» սրահին մէջ
339, avenue du Prado — 13008 Marseille

GALERIE FRAMOND
3, rue des Saints-Pères, 75006 Paris

ACCROCHAGE
DU NOUVEL
AN' 2003

HUILES DESSINS
AQUARELLES
PASTELS ENCRES
GOUACHES
COLLAGES
TEMPERAS

Du 23 janvier au 28 février

tous les jours ouvrables,
de 10h à 12h30 et de 14h30 à 19h

ASSOCIATION SAINTE-CROIX
DES ARMENIENS CATHOLIQUES
DE FRANCE

Lourdes 2003

du 28 au 31 mai
PELERINAGE ARMENIEN DE FRANCE
Départs de PARIS — ARNOUVILLE — LYON — MARSEILLE — ST-CHAMOND
Renseignements :
Eparchie : 01 40 51 11 90
Paris : 01 44 59 23 50
Arnouville : 01 39 85 15 56
Marseille : 04 91 48 19 60
St-Chamond : 04 77 22 09 86
Lyon et Valence : 04 72 44 97 39

Voyage en Arménie

OECUMENIQUE, CULTUREL, HUMANITAIRE
Du 21 au 28 Avril
(prix : 1.065 euros)

Accompagnateur : pasteur Samuel Sahagian
Organisé par Solidarité Protestante France-Arménie (SPFA)

Pour s'inscrire, envoyer acompte de 155 euros
à S P F A, 1, rue Cabanis, 75014 PARIS
☎ 01. 47. 35. 30. 23

(Programme détaillé sur demande)

les Coupons d'Alsace

21, av. d'Helvétie
25203 MONTBÉLIARD
Tél. 03 81 94 38 10

Z.I. Les Arbletiers
25400 AUDINCOURT
Tél. 03 81 35 51 93

65, avenue Jean Jaures
90000 BELFORT
Tél. 03 84 21 62 66

SPECTACLE EXCEPTIONNEL

Armen's Armenian Story

RENCONTRE DE LA TRADITION ET DE LA MODERNITE

Réunis dans une création mondiale
70 chanteurs, danseurs et musiciens
vous ouvrent les portes de l'Arménie

Avec : Jivan KASPARIAN
Shouchane PETROSSIAN
l'Orchestre Symphonique d'Arménie
Et de nombreux autres artistes

— LYON : BOURSE DU TRAVAIL — les 7 et 8 février
organisé par le collectif des associations lyonnaises
au profit de l'école Markarian-Papazian

— MARSEILLE : LE DOME — 9 février

Locations : FNAC : 0 892 707 507
et points de vente habituels

Renseignements : C.B.A.F. Lyon - Villeurbanne 04 78 26 28 71

CROIX BLEUE
DES ARMENIENS
DE FRANCE
SECTION PARIS

DU 16 AU 23 FEVRIER
La Section Archalouys TATHEOSSIAN
de Paris organise son

séjour familial

dans le Centre de Vacances à Bellefontaine (JURA).
Prix compétitifs ! ! !
Ambiance arménienne assurée ! ! !
Surtout n'hésitez pas, venez avec vos enfants, petits-enfants ou amis et rejoignez-nous sur les pistes de ski, de luge ou tout simplement dans le Centre.
Renseignements et inscriptions auprès de :
• Araxie : 01.39.83.71.19 (de 19h à 21h)
• Brigitte : 01.45.79.78.97 (de 9h à 19h)
• Alice : 01.42.93.03.56 (de 19h à 22h).

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

ՓԵՏՐՈՒԱՐ 1-ԷՆ
«ՅԱՌԱՋ»ի
ընթացիկ ազդերու
սակագինը

	€	
Մահազդ	140	(167,44)
Հոգեհանգիստ	125	(149,50)
Շնորհակալիք	125	(149,50)
Հարսնիք–Նշանտուք	125	(149,50)
Ծնունդ	125	(149,50)

Բոլոր ազդերու սակերուն վրայ, հարկ է աւելցնել 19,60% Թէ.Վէ.Ա. (տե՛ս. փակագծի մէջ ընդհ. գումարը)։

Այս գիները կը վերաբերին մէկ անգամ հրատարակելի ազդերու, ՄԻՆՉԵՒ ՄԷԿ ՔԱՌՈՐԴ ՍԻՒՆԱԿ (25 տող) մահազդներու պարագային եւ 1/8–րդ (12–13 տող) միւսներուն։

Առեւտրական եւ այլ ծանուցումներու համար, դիմել թերթին Վարչութեան։

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՓԵՏՐՈՒԱՐ 5
MERCREDI
5 FEVRIER
2003

LE NUMERO: 1 €

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
E-MAIL : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 230 եւրօ — Վեցամսեայ : 122 եւրօ
Արտասահման : Տար. 270 եւրօ (Ամերիկա՝ օդային առաքում)
247 եւրօ (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 1 եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

78րդ ՏԱՐԻ - Թիւ 20.616 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 78e ANNEE — N° 20.616

«ՓՐՕ-ԱՐՄԵՆԻԱ» ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԺՈՂՈՎԸ

(ՓԵՏՐՈՒԱՐ 1)

Ա. ԹՈԹՈՅԵԱՆ

Ա.

Փետրուար 1 Շաբաթ առաւօտ Ծերակոյտի Գլէմանսօ սրահին մէջ որ գրեթէ ամբողջութեամբ լեցուած էր մասնակից պատուիրակութիւններով, անձնաւորութիւններով ու հրաւիրեալներով, սկսաւ Փրօ-Արմենիա միջազգային ժողովը: Բացումի նիստին խօսք առին կազմակերպիչ յանձնախումբին կողմէ Հանրի Փափազեան որ ողջունեց մասնակիցները, տուաւ օրուան ծրագիրը, Հայ Դատի Եւրոպայի գրասենեակի տնօրէնը Լ. Լէյլէքեան որ կարդաց Ծերակոյտի նախագահ Ք. Փոնսըլէի խօսքը, Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Արամ Ա. Կաթողիկոս, Հայաստանի Խորհրդարանի նախագահ Արմէն Խաչատրեան, Արտաքին գործերու նախարար Վ. Օսկանեան, Հ.Յ.Դ. Համաշխարհային Բիւրոյի նախագահ Հրանդ Մարգարեան, Արժանթինի նախկին նախագահը Ռ. Ռ. Ալֆոնսին, Դումայի փոխ-նախագահ Արթիւր Չիլինկարով եւ ինչպէս ինք իր անձը ներկայացուց՝ «յանձնառու խորհրդարանական» Ֆ. Ռոշպլուան:

Արամ Ա. Կիլիկիոյ Աթոռին ամբողջական եւ անվերապահ յանձնառութիւնը յայտնելէ ետք ազգաշինութեան եւ ազգային պահանջատիրութեան պայքարին, շարունակեց ֆրանսերէն: Հայաստանն ու հայութիւնը զետեղելով աշխարհի ներկայ համայնապատկերին մէջ, Արամ Ա. ծանրացաւ կարգ մը կէտերու վրայ. համաշխարհայնացումի հոլովոյթին մէջ ուր մշտական ներկայ մըն է մասնայատկութիւններու դէմ ցցուած սպառնալիքը, Հայաստան կրնայ իր մշակութային արժէքներով պատուար կանգնիլ անոր: Իսկ որպէս առաջին քրիստոնեայ պետութիւն, ունի ժողովրդավարութեան ու կրօնքին միասնութեան փորձառութիւնը: Հայ ժողովուրդը, ըսաւ ան, զոհն է ներկայի արժէքներէն մարդկային իրաւունքներու բախումին՝ ռազմավարական շահերու հետ: «Հայաստանի հետ ու Հայաստանի թեր ըլլալ» ինչպէս սահմանեց Փրօ-Արմենիայի իմաստը, կը նշանակէր Ֆրանսայի օրինակին հետեւիլ, որպէսզի նաեւ չկրկնուի 1915-ին պատահածը որեւէ ժողովուրդի: Ներկայի աշխարհէն անպակաս է բռնութեան երեւոյթը որուն Արամ Ա. հակադրեց երկխօսութիւնը. իսկ Արեւելք - Արեւմուտք բեւեռներու շեշտումին մէջ իր երկփեղկուած անցեալով Հայաստան լաւագոյն փորձառութիւնը ունի կամուրջի դեր կատարելու համար:

Գաղափարական պատին անկումէն ի վեր վերակազմակերպումի հոլովոյթ ապրող Եւրոպան հարկ է գիտնայ պահպանել ազգ - պետութիւններու մասնայատկութիւնը, մշակոյթներու որակը, բարոյական, մարդկային արժէքները:

Խորհրդարանի նախագահ Ա. Խաչատրեան շեշտեց անկախութեան երազին իրականացումէն ետք Հայաստանի պետականութիւնը միասնաբար ամրապնդելու հրամայականը, քանի որ Սփիւռքի կենսունակութիւնն ալ պայմանաւորուած է Հայաստանով:

Վ. Օսկանեան անգլերէն իր ելոյթով անդրադարձաւ Հայաստանի հեռանկարներուն. գործազրկութեան դարման գտնել, կաշառակերութեան վերջ տալ, ապագայի հաւատք ներշնչել, Ղարաբաղի ինքնորոշման հասնիլ որպէսզի իրականանայ խաղաղ, բարեկեցիկ երկրի երազը: Անդրադառնալով բնական պաշարներու բացակայութեան Նախարարը ըսաւ թէ կարելի է զայն փոխարինել «մեր եւ ձեր մարդկային արժէքներով»:

Հ. Մարգարեան եւս որպէս միասնական ճիգ պահանջող նպատակ, թուեց Պետութեան զարգացումը, ժողովուրդին բարգաւաճումը, ցեղասպանութեան ճանաչումն ու իրաւունքներու հատուցումը, Վրաստանի հայութեան իրաւունքներուն ճանաչումը:

Մասնակիցներու բազմութեան ամէնէն համակրելի դէմքերէն էր Արժանթինի նախկին նախագահը որ Հայաստանի ու հայութեան իսկական անկեղծ բարեկամի մը շեշտով պատրաստակամութիւն յայտնեց օգնելու եւ ցեղասպանութեան ճանաչումը հարկաւոր նկատեց, աւելցնելով որ պէտք է պատասխանատուն ներողութիւն խնդրէ:

Ա. Չիլինկարով համառօտակի գծեց Ռուսաստանի աւելի քան 2 միլիոն հայութեան պատկերը: Յիշեց 1995-ին Դումային կողմէ ցեղասպանութեան դատապարտումը, ապա գոհունակութեամբ անդրադարձաւ «Ռուսաստանի Հայերու Միութեան» կազմակերպումին, ըսելով թէ անոր յաջորդ քայլը կ'ըլլայ համաշխարհային հայկական կազմակերպութիւն մը իրականութիւն դարձնել:

Ինչպէս քանի՛ նախորդները, անկեղծ բարեկամի խօսք էր Ֆ. Ռոշպլուանի արտասանածն ալ: Հաւաքական հրաշալի աշխատանքի մը արդիւնք նկատելէ ետք ցեղասպանութեան Ֆրանսայի կողմէ ճանաչումը, հարկաւոր նկատեց Կէսոյի օրէնքին ընդլայնումը որուն նպատակով ինք արդէն օրէնքի բանաձեւ մը յանձնած էր խումբ մը ընկերներու հետ:

Ժամը կէսօրին մօտ էր արդէն, երբ սկսաւ ժողովին առաջին նիստը որ յատկացուած էր Հայ Դատին, ցեղասպանութեան եւ ԻԱ. դարուն: Հայ Դատի ԱՄՆ-ու յանձնախումբի նախագահ Քէն Խաչիկեանի նախագահած բաժինը ունէր երեք զեկուցաբեր. պատմաբան Ի. Թէրնոնը, Հայ Դատի Եւրոպայի Յանձնախումբի նախագահուհի Հիլտա Չոպոյեանը եւ Հ.Յ.Դ.-ի Ֆրանսայի նախագահ Մուրատ Փափազեանը:

Ժողովին ողեւոր ընթացքին վրայ պաղ ջուր լեցնելու ազդեցութիւնը գործեց Ի. Թէրնոնի կողմէ Իսրայէլէն հրաւիրեալ Եաիր Օրոնի նամակին թարգմանաբար ընթերցումը: Հայամէտ կեցուածքով ծանօթ գիտնականը կազմակերպիչ յանձնախումբի նախագահին ուղղած նամակով կը բացատրէր իր բացակայութիւնը (տե՛ս. քովի սիւնակները Ի. Թէրնոնի գրութիւնն ու նամակը). ապա կը վստահեցնէր թէ հակառակ ամէն բանի, պիտի շարունակէր աշխատիլ 1915-ի իրողութեան Իսրայէլի ու ամբողջ աշխարհին կողմէ ճանաչումին համար: Նամակին արդար վրդովումով ընթերցումէն ետք, Ի. Թէրնոն խօսեցաւ ցեղասպանութեան ուսումնասիրման բազմաբնոյթ աշխատութիւններուն վերջին տասնամեակներու աշխուժացումին մասին: Նշեց կարեւոր թուականները, անցքերը, հրատարակութիւնները, եզրակացնելու համար որ ցանքը կատարուած է, հունձքը՝ պատրաստ:

Նկատի առնուած ժամանակաշրջանին քաղաքական մարզի գործունէութեան անդրադարձաւ Հ. Չոպոյեան, ամփոփելով Եւրոպայի մէջ տարուած աշխատանքը: Ըսաւ թէ այս գործունէութեան առումով յարմարագոյն պահն է Եւրո-

(Շար.ը Դ. էջ)

La tache

YVES TERNON

Il y a quelques semaines, les responsables de la conférence internationale «Pro-Armenia» —qui s'est tenue à Paris du 31 janvier au 2 février—, ont invité le Professeur Yair Auron, de Tel-Aviv, à intervenir sur le premier des trois thèmes retenus: la cause arménienne, le génocide et le XXIe siècle. Comme on sait, le Professeur Auron lutte, depuis des années, avec Israël Charny, pour faire connaître et reconnaître le génocide arménien en Israël. Il a participé à maintes reprises, aussi bien en France qu'aux Etats-Unis et en Russie, à des colloques. Nous avons à ces occasions travaillé ensemble et noué des relations d'amitié. Or, ce samedi matin 1er février, alors que je me préparais à partir pour le Sénat où avait lieu la conférence, il m'appela au téléphone bouleversé. On lui avait fait comprendre qu'il était indésirable. Il me fit parvenir par fax le contenu d'une lettre qu'il adressait au responsable qui l'avait invité et il me demandait que cette lettre fût lue. Je partageai son émotion. Arrivé au Sénat où je devais faire une communication, je compris aussitôt que les organisateurs français de la conférence, la Fédération euro-arménienne pour la justice et la démocratie, étaient, eux aussi, profondément choqués par cette mesure discriminatoire. Ils reconnurent qu'ils avaient dû céder à des pressions venues des instances supérieures de leur parti. J'exigeais, comme Yair Auron m'en avait prié, que le contenu de sa lettre fût communiqué au public et je me proposais de le faire, ce qui fut spontanément accepté. Comme j'ignorais encore les circonstances exactes de ce rejet, je ne fis que lire ce texte, sans commentaire. Je constatais que cette dérogation grave aux règles de l'hospitalité ne provoquait pas de réaction particulière de la salle. Je ne parvenais pas à interpréter le sentiment général: gêne ou incompréhension. C'est pourquoi, il me parut nécessaire de ne pas laisser les choses en l'état. Au retour du Sénat j'appelai Yair Auron pour l'informer que sa lettre avait été lue et je lui demandai de me raconter ce qui s'était exactement passé. La veille de la conférence, le jeudi 30 janvier, me dit-il, alors qu'il avait reçu ses billets et que les valises étaient faites, un responsable dachnak, d'un autre pays que la France, lui fit comprendre qu'à la demande de délégués libanais à la conférence, sa présence n'était pas souhaitable et le pria de renoncer à venir. Il entra alors en contact avec son hôte français qui lui expliqua qu'en France tous ceux qui étaient informés étaient blessés par cette décision, mais qu'ils avaient dû s'incliner. Je ressens, en tant que citoyen français, que chercheur sur le génocide arménien, en tant que proche —ô combien— de la communauté arménienne, un sentiment de honte que je préfère exposer publiquement plutôt que de le refouler, car cette affaire —il s'agit bien d'une affaire— doit éclater et il faut vider l'abcès ensemble. Résumons la: Yair Auron a été interdit de conférence à Paris, sur un ordre venu de l'étranger, parce qu'il était Israélien, parce qu'il était Juif. Je me déclare totalement solidaire de mon ami Yair. Si je n'ait pas ce samedi matin, au Sénat, laissé éclater publiquement mon indignation et que je me suis contenté de lire sa lettre avant ma propre intervention, c'est parce que j'étais insuffisamment informé et que je croyais naïvement que la lecture de cette lettre déclancherait une réaction. Comme il n'en fut rien, je ne veux pas laisser retomber le soufflé. Voici la lettre. Elle est rédigée en anglais, mais je l'ai traduite fidèlement et c'est avec son accord qu'elle est publiée. Je ne marque pas le nom du destinataire, car il ne s'agit en aucun cas d'une attaque **ad hominem :**

31 Janvier 2003

Cher Monsieur XX,

Veuillez avoir l'amabilité de lire cette lettre et ma brève intervention devant les participants de la Conférence Pro-Armenia.

Les pressions de dernière minute venues de quelques délégués pour annuler ma participation sont inacceptables. Le fait que je suis un Juif israëlien ne saurait, en aucun cas, être une raison pour annuler mon invitation.

Vous serez conscient que ce geste prend une signification particulière en considérant le fait que le thème de la conférence (tel qu'il figure sur mon invitation) traite du génocide arménien et de son déni. Nous ne pouvons pas non plus oublier que nous, Arméniens et Juifs, fûmes tous deux victimes de haine raciale et, plus tard, de génocide.

Bien que je puisse comprendre que vous ayez dû céder à des pressions, il ne m'est pas possible de ratifier votre décision.

Permettez-moi d'ajouter que les organisateurs de la conférence sur l'Holocauste et le génocide en Israël, en 1982, furent confrontés à des pressions similaires. Les Turcs exigeaient des Israëliens qu'ils annulent l'invitation des chercheurs arméniens, mais les Israëliens ne succombèrent pas à de telles pressions.

Souvenons-nous que notre lutte commune pour la reconnaissance du génocide arménien est porteuse, pour moi du moins, d'une signification morale majeure et que, dans notre combat moral commun, nous devons être cohérents. Je peux vous assurer que je poursuivrai ma lutte pour la reconnaissance du génocide arménien par Israël et par le monde. C'est mon obligation personnelle comme être humain, c'est mon obligation comme Juif et comme Israëlien.

YAIR AURON

Il me paraît essentiel que, dans notre pays, chaque citoyen français d'identité arménienne comprenne l'importance de cette affaire. Des pressions partisanes, motivées par des préjugés racistes autant que par une situation politique explosive au Moyen-Orient, ont provoqué l'exclusion d'un homme qui a pris, dans son pays, des risques pour défendre une cause qu'il savait juste: celle de la reconnaissance du génocide arménien. J'espère de tout cœur que mon indignation sera partagée. Pour ma part, je ne laisserai pas la gangrène de l'antisémitisme gagner mon pays sans réagir.

ՀԱՇՈՒԵՓԱԿԻՆ ՄԵԾ ՓՈՒՇԸ

Հայաստանի առօրեային տիրող գլխաւոր նիւթը ընտրական նախօրեակի անցուդարձն է: Շուրջ երկու շաբաթէն Հայաստանցին չորրորդ անգամ քուէատուփի պիտի դիմէ (Փետրուար 19) ընտրելու համար երկրին նոր նախագահը: Թէեւ տիրող ընդհանուր համոզումը այն է որ ընտրութենէն աւելի հաւանական է վերընտրութիւն մը:

Նման ակնկալութեան տրամաբանական հիմը կ'ըլլար ներկայի նախագահին պատճառած գոհունակութիւնը. գոնէ լուրջ մեծամասնութեան մը: Սակայն, դժուար է այս տրամաբանութեամբ բացատրել վերընտրութեան հաւանականութիւնը: Հակառակ խոստումներու, նաեւ կատարուած որոշ բաներու, գոհունակութեան շօշափելի արտայայտութիւն գտնել շատ դժուար է ժողովուրդին կողմէ: Խախուտ, լայն չափով սփիւռքահայկանին հիմնուած տնտեսութեան մը հետեւանքները լայնօրէն զգալի են զանգուածներու վրայ. գործազրկութիւնը կը պահէ լայնածաւալ բնոյթը, աշխատողներուն շահածն ալ յաճախ նուազագոյն պահանջին բաւարար ըլլալէ շատ հեռու է, յատկապէս հանրային մարզին մէջ. կը բաւէ անդրադառնալ ուսուցիչներու, մշակոյթի գործիչներու, եւ այլն աշխատավարձքին: Աւելի ծանր է նպաստընկալներու, թոշակառուներու պարագան: Եւ այս բոլորին դէմ 40 հազար աշխատատեղի բացուած ըլլալուն լուրերը, պարզ է որ ոչ ոք լուրջի կ'առնէ: Այս բոլորին միացած սաստկաշունչ ձմրան մը ծանր լուծը, Հայաստանցիին օրակարգին առաջին տեղը զետեղած է վերապրումի ջանքը. պէտք է վառելիք ճարել, հիւանդ երախային դեղ ու դարման, ցուրտէն սառած ու պայթած ջուրի, կոյուղիի խողովակները նորոգող գործաւոր:

Նման իրադրութեան մէջ, բնականը պիտի ըլլար տպաւորիչ, համոզիչ դիւրին ընտրապայքար մը, ընդդիմութեան թեկնածուներուն համար: Այնքան շատ մարզեր կան օգտագործելի որպէս քարոզչութեան ատաղձ: Եւ վստահաբար, ժողովուրդը ամէն բանէ աւելի պէտք ունի իր սրտէն խօսող դէմքերու, պայմանով որ կարենան հաւատք ներշնչել: Թէեւ, անկախութեան առաջին տասնամեակի այնքան յուսախաբութիւններէն ետք, դժուարը ոչ թէ քննադատելը, կամ խոստումներ ընելն է, այլ հաւատք ներշնչելը: Ու ատիկա պէտք է բացատրութիւններէն մէկը նկատել իշխանութեան մակարդակի անցքերուն հանդէպ հետզհետէ շեշտուող անտարբերութեան:

Իսկ երբ նման պայմաններու մէջ շատ կը խօսուի Ռ. Քոչարեանի վերընտրութեան հաւանականութեան մասին, ատիկա միտք կը բերէ շարք մը հարցականներ. առ ի չգոյէ սպասուած թեկնածուին, ժողովուրդը պիտի նախընտրէ գոնէ գիտցածո՞վ շարունակել, նոր դէմքի մը նոր յուսախաբութիւններու վա՞խը ուղղութիւն կու տայ քուէներու, թէ վերընտրութեան մէջ դեր կրնան կատարել քուէներէն տարբեր ազդակներ ալ:

Ինչ որ ալ ըլլայ պարագան, որպէս Հայաստանի նախագահ, ղեկավարութեան առաջին հնգամեակի մը աւարտը ու մանաւանդ երկրորդ հնգամեակի մըն ալ նոյն աթոռին թեկնածուի դիրքը հաշուեփակ մը կը պարտադրէ Ռ. Քոչարեանի: Հաշուեփակ որ խոստումներէ, ծրագիրներէ շատ աւելի ազդեցիկ է քուէներուն ուղղութիւն տալու առումով: Նման հաշուեփակի մէջ տեղ պէտք է գտնէին ժողովուրդին ի նպաստ կատարուածներն ու չկատարուածները: Թէեւ, ժողովուրդը իր մորթին վրայ զգացածով լաւագոյն դիրքի վրայ գտնուողն է նման հաշուեփակ մը ընելու համար: Երեւանի մէջ, Լինսի հիմնարկին միջոցներով կատարուած ճամբու շինութեան, կամ նորոգութեան ծաւալուն գործը որքա՞ն դրական կէտ կ'արժէ Երեւանցիին համար:

Կամ, Ռուսաստանի կուտակուած պարտքին փոխարէն հիմնարկութիւններ, շահաբեր ու մարտավարական հաստատութիւններ յանձնելու լուծումը ի՞նչ արժեւորում կը գտնէ Հայաստանցիին կողմէ: Նման հետաքրքրութիւններու պատասխանող հաշուեփակ մը իրապաշտ բան պիտի ըլլար, նաեւ անկեղծութեան ցուցանիշ. բայց, այնպէս կը թուի որ նման մտահոգութիւն տեղ չունի ընտրապայքարի ծրագիրներուն մէջ, եւ աւելի ցաւալին ալ այն է որ ատկէ շատ անհանգստացող ալ չկայ:

Ընդհանուր այս մթնոլորտին մէջ «Հայկական ժամանակ»ը (Յունուար 23) ուրիշ յիշեցում մը կ'ընէ. «Հաշուետուութիւն» խորագրուած էջի մը մէջ կը խօսի Ռ. Քոչարեանի «Հինգ տարուանց» վերնագրով հաշուետուութեան մասին: Հոնկէ, կ'ըսուի թէ, կը բացակային յանցաւորութեան դէմ պայքարի, անհարեկչութեան դէմ պայքարի, աղմկոտ սպանութիւններու բացայայտումին մասին տուեալներ: Եւ որպէս օժանդակութիւն Ռ. Քոչարեանի ընտրական կեդրոնին, յիշեցումի կարգով կը տրուին վերջին հինգ տարուան այդ մարզի դէպքերը. սպանութիւն, «անձնասպանութիւն», «առեղծուածային մահեր»: Հասկնալի է որ խօսքը կը վերաբերի պաշտօնական անձնաւորութիւններու եւ ո՛չ օրինակ Հրազդանի կիրճին մէջ գտնուած դիակի մը, կամ պարզ ոճիրի մը զոհին:

Էջը ուր տեղ գտած են 19 լուսանկար ու 20 անուն, ամէն մէկ ենթակայի սպանութեան մասին ամփոփ նշումներ, իսկապէս ամօթի փաստաթուղթ մըն է: Պէտք է անմիջապէս աւելցնել թէեւ որ նման փաստաթուղթեր Ռ. Քոչարեանի հնգամեակին մենաշնորհը չեն ու նախորդ իշխանութեան տարիներուն մէջ ալ կան առանց լուսաբանուելու ձգուած ոճիրներ որոնց զոհերուն ամէնէն անմոռանալիներէն է «Ղարաբաղ կոմիտէ»ի անդամ, Երեւանի քաղաքապետ Համբարձում Գալստեանը:

«Հայկական ժամանակ»ի ցանկը կը գլխաւորէ Հայաստանի գլխաւոր դատախազ Հենրիկ Խաչատրեանը: 1988 Օգոստոս 6-ին սպաննուած էր հրազէնի կրակոցով, իր աշխատասենեակին մէջ: Կատարուած հետաքննութիւնը յանգած էր պաշտօնական այն վարկածին թէ զինքը սպաննած է փոխադրութեան դատախազ Արամ Կարապետեան, ապա անձնասպան եղած:

Երկրորդ եւ երրորդ զոհերը ամէնէն զարմանալիներն են, պատկանելով պաշտպանութեան, ապահովութեան մարզերուն: Վահրամ Խորխոռունին Պաշտպանութեան փոխ-նախարար, գնդապետ էր երբ սպաննուեցաւ 1998 Դեկտեմբեր 10-ին, իր բնակարանին մուտքին: Հոս վարկած ալ չկայ, ուղղակի «սպանութիւնը բացայայտուած չէ»: Արծրուն Մարգարեան Ներքին գործերու եւ Ազգային ապահովութեան նախարար էր, սպաննուեցաւ 1999 Փետրուար 9-ին: Պաշտօնական բացատրութիւնը այն եղաւ որ երկու կրակոցով անձնասպան եղած է: Նախ կրակած է գլխուն, ապա սրտին...:

Չորրորդը տարաբախտ լրագրող, քաղաքական մեկնաբան Տիգրան Հայրապետեանն է. սպաննուեցաւ ճիշդ ամիս մը ետք. Մարտ 9-ին: Հոս «սպաննուեցաւ»ը կրնայ առարկութեան տեղի տալ, քանի որ այս անգամ անոր գլուխը, կամ սիրտը փամփուշտներու թիրախ չեղան. ան մեռաւ ինքնաշարժի արկածով... կէս գիշերին իր ծնողքին տան մօտը ինքնաշարժ մը իր գտնուած մայթին վրայ ելաւ ու երիտասարդը ճզմեց պատին դէմ: Ըսուեցաւ թէ արկած է: Միջոց մը ետք յայտարարուեցաւ թէ յանցաւոր վարորդը գտնուած է եւ երիտասարդ ուսանող մըն է: Ոչ մէկ համոզիչ բան ըսուեցաւ նման «արկած»ի մը պատճառին մասին: Վարորդը կարճ ժամանակ բանտարկուած մնալէ ետք, վերագտաւ իր ազատութիւնը:

Անշուշտ, նոյն տարուան ամէնէն սարսափելի ոճիրը Հոկտեմբեր 27-ին գործուածն էր, Խորհրդարանի դահլիճին մէջ: Թերթին ցանկը տեղ տուած է անոր ութ զոհերուն ալ. Վազգէն Սարգսեան՝ Հայաստանի վարչապետը, Կարէն Դեմիրճեան՝ Ազգային Ժողովի նախագահը, Իւրի Բախշեան եւ Ռուբէն Միրոյեան՝ Ազգային Ժողովի փոխ-նախագահները, Լէոնարդ Պետրոսեան՝ նախարար, Արմենակ Արմենակեան, Հենրիկ Աբրահամեան եւ Միքայէլ Քոթանեան՝ երեսփոխաններ, սպաննուեցան Ազգային Ժողովի նիստին ընթացքին, Նայիրի Յունանեանի գլխաւորած ոճրագործ խումբին կողմէ: Ծանօթ է որ այս դատը կը շարունակուի, գործուած ոճիրին չափ ամօթալի ընթացքով մը ու այլեւս ոչ ոք յոյս ունի որ իր կեանքը կը բաւէ վճիռին ականատես, ունկնդիր ըլլալու...:

Սպանութիւններու այս շղթան 2000-ի օղակ չունի: Կը շարունակուի 2001 Սեպտեմբեր 11-ին Գագիկ Պողոսեանի սպանութեամբ: Ան ալ վարչապետի խորհրդական ու անոր հսկողութեան ծառայութեան պետ: Չէր կրցած իր անձը պաշտպանել տանը դրան անցուած նռնակին պայթումէն: Հոս ալ լակոնական նոյն վերջաբանը. «Սպանութիւնը բացայայտուած չէ»:

Ցանկին վերջին երկու անունները չունին այդ վերջաբանը: Վերջինթերը Ջաւախքի բնակիչ Պօղոս Պօղոսեանն է որ նախագահին թիկնապահներուն ծեծին տակ մահացաւ 2001 Սեպտեմբեր 25-ին Երեւանի «Առագաստ» սրճարանին մէջ: Ամենայն լրջութեամբ, արարքը «անդիտակից սպանութիւն» որակուեցաւ, թիկնապահներէն մէկը դատապարտուեցաւ երկու տարուան «պայմանական ազատազրկման»...:

Աւելի քան տարի մը ետք, 2002 Դեկտեմբեր 28-ին, ինք ալ ծնողքին բնակարանին մուտքին, սպաննուեցաւ լրագրող Տիգրան Նաղդալեանը. Նախագահն էր հանրային հեռատեսիլ-ձայնասփիւռի խորհուրդին: Համեմատած՝ 1999 Հոկտեմբեր 27-ի ոճիրին դատավարութեան, շատ կանուխ է վերջաբան փնտռելու համար, քանի որ «նախաքննութիւնը շարունակւում է»: Թէեւ, նկատի առած նախընթացները, եւ մանաւանդ օրէ օր աւելի շեշտուող համոզումները թէ Նաղդալեանի սպանութեան հետաքննութեան մէջ պէտք է առաջնային տեղ գրաւէ Հոկտեմբեր 27-ի ոճիրին հետ առընչութեան մարզը, դժուար չէ լուսաբանութենէ զուրկ մնալիք թղթածրարներու շարքին դասել այս մէկն ալ:

Հետաքրքրական է տեսնել նոյն էջին վրայի Բ., աւելի փոքր ցանկը ուր վեց անուն կայ: «Առեղծուածային մահեր» խորագրին տակ զետեղուած են Համայնավար կուսակցութեան Ա. քարտուղար Սերգէյ Բադալեանի, Ժողովրդավար հայրենիք կուսակցութեան հիմնադիր-նախագահ Եդուարդ Եգորեանի, Երեսփոխան Վահան Զատիկեանի, իրաւաբանութեան փրոֆէսէօր Վլադիմիր Նազարեանի եւ երեսփոխան Սուրէն Աւետիսեանի մահերը: Այս վեցն ալ մահացած են 1999 Օգոստոս-2002 Յուլիս միջեւ: Թերթը այս անկիւնին տուած խորագիրէն զատ բացատրութիւն չի տար թէ ինչո՞ւ կասկածելի կը նկատէ այդ մահերը: Մահուան պատճառները,- սրտի կաթուած, անձնասպանութիւն, կառքի արկած-, յաճախ ընկերացած են «պաշտօնական» որակումին:

Երբ մարդ մէկ էջի վրայ համախմբուած կը տեսնէ այս մահերու պարագաները, կ'անդրադառնայ թէ որքա՛ն ահաւոր բեռ ու պարտք մը կը կազմեն անոնք իշխանութեան մը համար: Հակառակ որ անոնցմէ իւրաքանչիւրը իր պատահած օրէն մինչեւ հետաքննութեան աւարտը ահագին զարմանք ու զայրոյթ պատճառած էր:

Թերթը էջը փակած է հաստատումով մը. Ռ. Քոչարեանի նախընտրական ծրագրին մէջ ոչինչ կայ անհարեկչութեան եւ սպանութիւններու մասին: Կը յաջորդէ յոյսը որ նախագահ-թեկնածուին ընտրական կեդրոնը յառաջիկային այդ մասին ընդարձակ պարզաբանումներով հանդէս կու գայ:

Յունուար 23-ի թիւով յայտնուած յոյսը իրականութիւն չէր դարձած Փետրուարի սկիզբը: Իսկ ընտրութիւնը Փետրուար 19-ին է: Յոյսին յոյս մնալու ստուգութեան քով, որպէս «մխիթարութիւն» կարելի է զետեղել թերեւս տեսակէտը թէ Հայաստանի ժողովուրդին մեծամասնութիւնը անտարբերութեան շատ մօտիկ կեցուածք մը ունի ոճիրներուն, ոճրագործներուն, «պաշտօնական»ին ու կասկածներուն ալ նկատմամբ...:

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ԱՆՈՒԱՆԻ ՀԱՅԵՐ

ԾՆԾՂԱՅԻ ՎԱՐՊԵՏԻՆ ՄԱՀԸ

400 ՏԱՐՈՒԱՆ ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ ԱՒԱՆԴՈՒԹԻՒՆ ՄԸ ԵՒ ԱՐՀԵՍՏԻ ԳԱՂՏՆԻՔ ՄԸ ՊԱՀՊԱՆԱԾ ԱՐՄԱՆԴ ՋԻԼՃԵԱՆ ԿԸ ՄԱՀԱՆԱՅ 81 ՏԱՐԵԿԱՆԻՆ: «ԼՈՍ ԱՆՃԸԼԸՍ ԹԱՅՄԶ» ԹԵՐԹԻՆ ՄԷՋ ԼՈՅՍ ՏԵՍԱԾ Է ՀԵՏԵՒԵԱԼ ՄԱՀԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ

Արմանդ Ջիլճեան, որ աւելի քան երկու տասնամեակէ ի վեր կը գլխաւորէ շուրջ 400 տարուան ընտանեկան գործ մը եւ ծնծղաներ կը հայթայթէ համերգասրահներու եւ երաժշտական ակումբներու բեմերուն վրայ հարուածային գործիքներ նուագող ամէնէն անուանի երաժիշտներուն, մահացաւ Դեկտ. 26-ին, Արիզոնայի Սքոթսդէյլ շրջանին մէջ, քաղցկեղի պատճառով:

Ջիլճեան ծանօթ անուն մը կրնայ չըլլալ երաժշտական ասպարէզէն դուրս, սակայն ձայնասփիւռէն երաժշտութիւն ունկնդրող կամ ամփոփ սկաւառակի գործիք մը ունեցող իւրաքանչիւր անձ հաւանաբար տարիներու ընթացքին քանի մը հազար անգամ լսած է «Ջիլճեան» ծնծղայի մը ձայնը:

«Քէյ. Քոսթանթինոփըլ», «Քէյ. Քասթըմ Սփէշըլ Տրայ Հայհէթ», «Էյ. Զիլճեան Էնտ Սի» ծնծղաները եւ Ջիլճեանի արտադրած տասնեակ մը այլ ծնծղաները գործածողներուն շարքին են Ռինկօ Սթար, որ կ'ըսուի, թէ «Էյ. Զիլճեան» ծնծղաներ գործածած է «Պիթըլզ»ի դասական բոլոր արձանագրութիւններուն համար, «Մեթալիքա» խումբէն Լարս Ուլրիչ, «Քրիմ» խումբէն Ճինճըր Պէյքըր եւ Ճիմի Հենտրիքսի թմբկահարը՝ Մի՛չ Միչէլ գործածած են Ջիլճեանի արտադրած ծնծղաները:

Արմանդ Ջիլճեան ժառանգորդն էր ընկերութեան մը, որ հիմնուած է 1623-ին՝ Կոստանդնուպոլսոյ մէջ: Անոր պապերէն՝ Աւետիս, որ մետաղը ոսկիի վերածելու ձեւ մը կ'որոնէր, յայտնաբերած էր գաղտնի բաղադրութիւն մը՝ թիթեղը, պղինձը եւ քիչ մը արծաթ իրարու խառնելով: Զանոնք մետաղի բարակ շերտերու վերածելով՝ ան շինած էր երաժշտական գործիք մը, որ կը շաչէր, առանց ճեղքուելու:

Այնուհետեւ Աւետիս ստացած է Ջիլճեան մականունը: Թրքերէնով «զիլ» կը նշանակէ ծնծղայ, իսկ «ճի»՝ շինող: Ան հիմը դրած է գործի մը, որուն մէջ սերունդէ սերունդ երէց մանչ զաւակէն երէց մանչ զաւակը փոխանցուած է ծնծղաներուն պատրաստութեան գաղտնիքը, որ փոխանցուած է Արմանդի հօր՝ Աւետիս Ջիլճեան Գ.ի:

Սակայն Աւետիս Ջիլճեան Գ. մահանալէն առաջ ուզած է արդար ըլլալ իր երկու մանչերուն նկատմամբ, հետեւաբար գաղտնիքը փոխանցած է Արմանդի եւ անոր կրտսեր եղբօր՝ Ռապըրթի: Այսպէս, ան պատճառ դարձած է իրաւական հակամարտութեան մը եւ Ռապըրթ գործէն բաժնուած է 1981-ին՝ հիմը դնելու համար քանատական «Սապեան» ընկերութեան, որ բուռն մրցակցութեան մէջ է «Զիլճեան» ընկերութեան հետ:

Արմանդ Ջիլճեան ինքնին հեռացաւ ընտանեկան աւանդութենէն, երբ իր մահէն տարիներ առաջ յայտարարեց, թէ

իր աղջիկը՝ Քրէյկի պիտի յաջորդէր իրեն: Ան առաջին կինն է, որ ընկերութեան հիմնուելէն ի վեր կը ժառանգէ այս դիրքը: Քրէյկի Զիլճեան Մասաչուսէյցի Նորուէլ շրջանին մէջ հաստատուած ընկերութեան գլխաւոր պատասխանատուն դարձաւ 1999–ին:

«Աւետիս Զիլճեան» ընկերութիւնը, որ 17–րդ դարուն Թուրք զինուորներուն կ'ապահովէր անոնց թշնամիները սարսափի մատնող երաժշտական աղմկոտ գործիքներ, ժամանակի ընթացքին եղափոխուած է եւ հարուածային գործիքներ պահուած՝ 19–րդ դարու յօրինողներու, ինչպէս՝ Պերլիոզի եւ Վակնէրի դէպի կրքոտ դադաթնակէտեր բարձրացող համանուագներուն:

«Զիլճեան» ընկերութիւնը 20–րդ դարու սկիզբը արդէն գլխաւոր արտադրիչն էր ճազ խումբերու, ռոք էնտ ռոլ նուագախումբերու, դպրոցական երաժշտական խումբերու եւ սիմֆոնիք նուագախումբերու մէջ գրեթէ անխուսափելի ներկայութիւն դարձած ծնծղային: Անիկա յետադային սկսաւ նաեւ թմբուկի դաւազաններ արտադրել: 2001–ին ընկերութեան վաճառքը հասած է 37 միլիոն տոլարի:

Թեւ ձայնով մարդ մը՝ Արմանտ Զիլճեան ծանօթ էր իր ընկերականութեամբ եւ ջերմութեամբ: «Զիլճեան» ընկերութեան համացանցի կայքին մէջ անոր մէկ խօսքը յարգանքի տուրք կը մատուցէ ճազ թմբկահարներ Ճին Քրուփայի եւ Զիք Ուէպի, որոնք ծնծղան ներմուծած են երաժշտական արդի աշխարհին մէջ:

Զիլճեանի համաձայն, Քրուփա սկսած է ծնծղայ գործածել երաժշտութեան մէջ ժամանակի կշռոյթը պահելու եւ խորքի երաժշտութիւն ապահովելու համար: Դեր մը, որուն համար կ'օգտագործուէր թմբուկը: Քրուփայի գործը դիւրացնելու նպատակով «Զիլճեան» ընկերութիւնը կատարելագործած է «Թաւալուն» (ռայտ) ծնծղան, որ այժմ քանի մը թմբուկներէ բաղկացած հարուածային գործիքին մէջ արդէն ծանօթ է չինկա չինկ, չինկա չինկ կշռոյթը պահելու իր յատկութեամբ:

«Յանկարծ ծնծղան դարձաւ թմբուկներուն կշռոյթը ճշդող գործիքը եւ անոնց միջեւ ուժը, – կը գրէ Զիլճեան համացանցի իր կայքին մէջ: – «Թաւալուն» ծնծղան կը ճշդէր ժամանակը, որ աւելի կը ծօծուէր եւ կը տատանէր, քան՝ երկկողմանի թմբուկը: Սակայն այս նպատակին ծառայող ծնծղաները աւելի բարակ պէտք էր ըլլային: Ճին Քրուփա առաջին անձն էր, որ մեր գործարանը եկաւ այս մասին խօսելու հօրս հետ»:

Զիլճեան կը գրէ, թէ բարակ ծնծղաներ գոյութիւն չունէին, երբ ընկերութիւնը Թուրքիայէն Միացեալ – Նահանգներ փոխադրուած է 1929–ին:

«Պոլսոյ մէջ շինուած բոլոր հին «Քէյ. Զիլճեան»ները նուագախումբի ծնծղաներու նման էին եւ ծանր էին, – կը գրէ ան: – Այդ օրերուն կշռութային հարուածները կը հնչէին երկկողմանի թմբուկին վրայ դաւազանին հպումներով: Ապա երգին վերջաւորութեան դաւազանները կը պայթեցնէին կշռոյթը: Որեւէ բան կը ծառայէր այս նպատակին: Աղբի թիթեղ մը նոյնքան լաւ կրնար հնչել: Ծնծղաները որեւէ կարեւորութիւն չունէին»:

Քրուփայի առաջարկին վրայ աւելի բարակ ծնծղաներ շինելը «գործը դրաւ ճիշդ հունի մէջ», Պի–պոփ, սուինգ, ճազ եւ երաժշտական այլ ոճերու դոհացում տալու համար, կը գրէ Զիլճեան, ընկերութեան պատմութեան նուիրուած գրութեան մը մէջ:

Արմանտ Զիլճեանի ակնարկութիւններէն կարելի է հետեւցնել, թէ ան նաեւ թմբկահար էր եւ իր գրասենեակին մէջ կը պահէր երկու թմբուկ՝ «Զիլճեան» ծնծղաներ փորձելու եւ զանոնք իրեն այցելող երաժիշտներուն ցոյց տալու համար:

Թմբկահար Մաքս Ռոչ Հարուածային Արուեստներու ընկերութեան մէկ պատասխանատուն ըսած է, թէ Արմանտ Զիլճեան երաժշտական տաղանդ ունէր: Այս ընկերութիւնը Զիլճեանը ընդունած է իր հռչակաւոր աստղերու հոյլին մէջ:

«Տեսած եմ, թէ ինչպէս Զիլճեան ճարպիկ հնարքներ կը գործէ ծնծղաներով եւ քանի մը դաւազաններով, – կ'ըսէ Ռոչ: – Կրնամ ըսել, թէ ան մեծ թմբկահար մը կրնար ըլլալ»:

Արմանտ Զիլճեան ծնած է Քուինսի (Մասաչուսէց) եւ իր հօր գործատան մէջ սկսած է աշխատիլ 14 տարեկանին:

«Մանկութեանս օրերուն դպրոցէն խոյս կու տայի, երբ տեղեակ կ'ըլլայի, թէ թմբկահար մը պիտի այցելէր, – ըսած է ան «Մատրըն Տրամըր» թերթին յօդուածագիրներէն Ռիք Հեմփթընի: Երբ նուագախումբ մը կը ժամանէր մեր քաղաք, անոր թմբկահարները, ինչպէս՝ Շիք Ուէպի, Ճին Քրուփա, Լիոնէլ Հեմփթըն, շրջանառքով կու գային Նորթ Քուինսի, ուր նախապէս կը գտնուէր գործարանը: Կը մեռնէի անոնց հետ խօսելու համար, կամ՝ լսելու անոնց նուագը եւ ծնծղաները փորձելը»:

Զիլճեան Քոլկէյթի համալսարանը յաճախած է Բ. աշխարհամարտէն առաջ, երբ Ամերիկայի ծովային եզերապահ գունդերուն մաս կազմելով՝ իր զինուորական ծառայութիւնը կատարած է Խաղաղականի մէջ:

Պատերազմէն ետք ան վերադարձած է գործի՝ աշխատելով իր հօր գործարանին «ձուլարանին» մէջ, նաեւ՝ բեռներու ծրարումի սենեակին մէջ: Ան կը զոյգէր «Հայհէթ» ծնծղաները, որոնք շիք – շիք ձայնը կը հանէին, երբ կը նուագէին ոտնակալով, սակայն «ես զանոնք կը ճանչնայի ձեռքս բռնելով, առանց ոտնակալի: Ապա կը զատէի «Թաւալուն» ծնծղաները եւ «չառաչող» ծնծղաները», կը գրէ ան:

Զիլճեան իր ընտանիքին ընկերութեան նախագահը նշանակուած է 1977–ին եւ գլխաւոր պատասխանատուն՝ 1979–ին: Ան պատուոյ տոքթորայի տիտղոս ստացած է երաժշտութեան «Պըրքլի» դպրոցէն եւ մաս կը կազմէ Հոլիվուտի «Կիթառ կեդրոնին» ռոք երաժշտութեան աստղերու հոյլին: Վերջերս ան արժանացաւ «Մատրըն Տրամըր» թերթին խմբագիրներու յաջողութեան մրցանակին:

Զիլճեան կ'ապրէր իր կնոջ՝ Անտրայի հետ: Ան ունի եղբայր մը եւ երկու այլ աղջիկներ՝ Տէպի Զիլճեան, որ ընկերութեան մարդկային աղբիւրներու բաժանմունքին փոխ – նախագահն է, եւ Ուէնտի Մէթց, մանչ մը՝ Ռապըրթ, 3 հօրեղբայրներ, 8 թոռներ եւ երկու ծոռներ:

Պատրաստեց՝
Լ. ԿԻՒԼՕՑԵԱՆ – ՄՐԱՊԵԱՆ

ԴՈՂՈՒԹԻՆ ԴՈՂՈՒԹ

ԳԱՀԻՐԷԻ աւետման հայ կաթողիկէ աթոռանիստ եկեղեցւոյ մէջ, Դեկտեմբեր 15–ին, հանդիսաւոր պատարագ մը կատարուած է ներկայութեամբ Յովհաննէս – Պետրոս ԺԸ. կաթողիկոս – պատրիարքին, որու ընթացքին, ձեռամբ կաթողիկոսին թագադիր ծայրագոյն վարդապետի աստիճանի տուչութիւն կատարուած է Պօղոս Ծ. Վրդ. Հաքիմեանի, Եգիպտոսի Հայ կաթողիկէ համայնքի ժողովրդապետի պաշտօնին կոչուելուն առթիւ: Արարողութեան ներկայ եղած են քոյր եկեղեցիներու առաջնորդները եւ դիւանագիտական մարմիններու ներկայացուցիչներ: Արարողութեան ընթացքին Յովհ. – Պետրոս ԺԸ. կարդացած է Ներսէս – Պետրոս ԺԹ. կաթողիկոս – պատրիարքի 2002, Հոկտեմբեր 4 թուակիր որոշումնագիր – կոնդակը Պօղոս Ծ. Վրդ. Հաքիմեանի ժողովրդապետ նշանակուելուն առթիւ: Ապա, ելոյթ ունեցած է Պօղոս Ծ. Վրդ. Հաքիմեան: Աւարտին, եկեղեցւոյ կից, առաջնորդարանի սրահին մէջ տեղի ունեցած է ընդունելութիւն մը:

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ԺԱՖ-Ի ԱՐԱՔՍ ԵՒ ՍԱՍՈՒՆԸ ՌՈՄԱՆԻ ՄԷՋ

Կիրակի, Յունուար 26–ին կէսօրէ ետք Ռոման քաղաքի, Գորտըլիէր մեծ սրահին մէջ, տեղի ունեցաւ Մարսէյլի ԺԱՖ-ի Արաքս եւ Սասուն պարախումբի բացառիկ ելոյթը. նուիրուած վաստակաւոր պարուսոյց Վանուշ Խանամիրեանի 75–ամեակին, «Վանուշ լէժանտ տ'Արմէնի» վերնագրին տակ:

Այս հանդիսութիւնը կազմակերպած էր, Ռոմանի Հայկական Բարեկամական Միութիւնը աջակցութեամբ տեղւոյն քաղաքապետարանին:

Հանդիսութեան ներկայ էին քաղաքապետարանի կարգ մը անձնաւորութիւններ, եւ բազմաթիւ հանդիսականներ շուրջ 400 հոգի:

Տեղւոյն Միութեան նախագահը Պր. Մուրատ Զեքիճի, ողջունեց բոլոր ներկաները եւ հպարտանքով ներկայացուց արուեստագէտները՝ 40 պարող եւ 11 հոգիէ բաղկացած նուագախումբը:

Թէեւ Վ. Խանամիրեան ներկայ չէր, սակայն տեսերիզով հայկական տեսարժան վայրերու կողքին ցոյց տրուեցան վարպետին նկարները: Երկու երիտասարդներ յուզուած, պարախումբին անունով իրենց երախտագիտական զգացումները արտայայտեցին, արժեւորելով անոր երկար տարիներու վաստակը եւ այն ինչ որ դաստիարակած է իրենց, հայկական ոգի եւ դարերու ընդմէջէն վերապրած պարարուեստին թեքնիքը եւ սէրը:

Գեղարուեստական բաժինը սկսաւ տղոց բերդապարով: Անոնք հայկական գեղեցիկ տարազներ հագած, արագ եւ ճկուն շարժումներով, նուագի կշռոյթին ընկերակցութեամբ, մթնոլորտը ջերմացուցին:

Յետոյ աղջիկները նազանքով, ժպիտով եւ սահուն քայլերով ներկայացուցին բազմաթիւ պարեր: Այսպէս առանց դադարի խմբական պարերը շարունակուեցան, մինչեւ վերջինը՝ աւանդական քոչարին: 40 հոգի բեմին վրայ հայկական գիւղի մը բնակչութեան տպաւորութիւնը կը ձգէին:

Ներկաները յոտնկայս երկա՜ր ծափահարութիւններով իրենց գոհունակութիւնը արտայայտեցին:

Հանդէսի վերջաւորութեան ԺաՖի եւ պարախումբի նախագահը Փասքալ Շամասեան, որ ինքն ալ կը մասնակցէր պարերուն, իր խորին շնորհակալութիւնը յայտնեց Ռոմանի վարչական կազմին եւ բոլոր ներկաներուն:

ՇԱՔԷ ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ

ԽԱՆՁՈՒԱԾ ՕՐԵՐԸ

Գրեց՝ ՊԵՐՃՈՒՀԻ

8

Եկած գրքերը նոր լոյս տեսած վէպեր էին անգլերէն կամ ֆրանսերէն, սիրային սովորական վէպեր, որ սատացող օրիորդը թեւին տակ նետած՝ անհոգ կ'անցնէր փողոցներէն, կիսաձայն երգ մը մրմռալով:

Երկու պահուած մատուրականներու կամ քաղաքական գործիչներու կեանքը դրուած էր այդ գրքին մէջ, որովհետեւ ամէն մէկ կողքի կազմին մէջ օտար անցագիր մը կար զետեղուած:

Օտար պետութեան պատկանող երկու անցագիր, երկու ազատ երիտասարդ կեանք:

Որոշուած էր նախ երիտասարդները, ուսանողները հեռացնել: Միւսները՝ տարիքոտները, փորձուածները որոշած էին ամէն գնով մնալ՝ ժողովուրդը աւելի վհատութեան չմատնելու եւ մանաւանդ դուրսին հետ կապ պահելու համար:

Խումբ մը ուրիշ օրիորդներ կապ կը պահէին պահուածներուն հետ, մէկէն միւսը լուրեր եւ հրահանգներ տանելով:

Տարիքոտ եւ հասարակ դասակարգի պատկանող կիներն ալ անգործ նստած չէին: Անոնք իրենց մառաններուն կամ պարտէզներուն հողին տակ կը պահէին իրեն բերուած ծրարները, քաղաքական խոշոր կուսակցութեան մը արխիւները, տարիներէ ի վեր կատարուած թղթակցութիւնները: Կը պահէին մինչեւ անգամ օտար հեղինակներու գրքերը, եթէ անոնք կը խօսէին ընկերային հարցերու կամ ազատատենչ գաղափարներու մասին:

Մէկ այդպիսի գրքի սեփականութիւն կրնար կեանքի մը կորստեան պատճառ դառնալ:

Պէտք էր սորվե՜լ, տարփակե՜լ, թաղել ամէն երազ, կոտրել ամէն թռիչք եւ ըլլալ հողին հաւասար: Ըլլալ կենդանի մեռեալ:

Ծրարներու տեղափոխութեան գործը դիւրացնելու համար, տարիքոտ այրեր սիրով կը կատարէին փողոցի վաճառորդի գործը: Անոնք պտուղ, բանջարեղէն եւ այլն կը ծախէին եւ մէկ տեղէն միւսը ծրարներ կը տեղափոխէին կամ լուրեր կը տանէին, կը բերէին շատ դիւրութեամբ:

Արտասահմանէն եկած նամակները մեծ մասամբ կու գային օտար բարձրագոյն վարժարանի մէջ գիշերօթիկ աշակերտուհիի մը հասցէով: Այդ նամակները առհասարակ շատ անմեղ բովանդակութիւններ կ'ունենային:

Ազգական մըն էր, որ գիշերօթիկ աշակերտուհիին լուրեր կու տար ընտանիքին անդամներուն մասին: Կինը հիւանդացած էր, զաւակը քննութիւնները յաջող անցուցած էր: Բայց բաւական էր, որ այդ նամակը անցնէր պահուած Աշոտի ձեռքը, որ նամակը փոխուէր, կարծես հրաշքով, երկար նամակի մը, ուր լուրեր տրուէին առհասարակ քաղաքական կացութեան մասին, բանտարկըլուածներու համար կատարուած դիմումներու հետեւանքի մասին օտար պետութիւններու քով:

Արտասահմանէն եկող նամակներն ալ տեղ կը հասնէին շրջիկ օրիորդներու միջոցով:

Լուր տանող–բերողներու, «պահեստ» ունեցողներու մէջ ամէնէն ուշագրաւ տեղը կը բռնէր Զարօ Մայրիկը: Անոր համար վախ բառը գոյութիւն չունէր, երբ խնդիրը կը վերաբերէր ազատագրական շարժման, որուն զոհ գացեր էր իր մէկ հատիկ զաւակը:

Զարօն ուրիշ կերպով ալ օգտակար էր: Ան Թրքուհիներու քով կար կարելու կ'երթար եւ շատ լուրեր կ'իմանար, – լուրեր, որոնց մասին թերթերը լուռ կը մնային:

Զարոյի վստահութիւն ներշնչող լուրջ դէմքը կը քակէր լեզուները: Ան Թրքուհիները, որոնց քով կ'աշխատէր, զինքը իբրեւ իրենցը կը նկատէին եւ ամէն բան կը պատմէին: «Բնաւ կեաւուրի նման չես» կ'ըսէին: Շատ անգամ իրեն խորհուրդ կու տային, որ փոքրիկը թլփատել տայ, մահմետականացնէ, որպէսզի ապագայ ունենայ...

Այս, Զարօ Մայրիկը առաջինը տեղեկացած էր Շապին Գարահիսարի հերոսական դիմադրութեան մասին:

Սապիհա Հանըմը, Թուրք սպայի մը կինը, որուն քով կարի գացած էր, ըսած էր իրեն, կարծես թաղային սովորական դէպքի մը մասին ըլլար խօսքը:

– Պէյիս զարմանքը դեռ չէ անցած: Չի հասկնար թէ, ինչպէ՞ս Գարահիսարի կեաւուրները կրցած են քաղաքապետարանը եւ ուրիշ կարեւոր դիրքեր գրաւել, մինչեւ որ կիները, երախաներն ու ծերունիները բերդ կը բարձրանան ուտելիքի պաշարներով: Ամբողջ ժողովուրդին բերդ քաշուելէն վերջ միայն, զինուած տղամարդիկը իրենք ալ քաղաքը թողելով գացած միացած են անոնց: Օրերով դիմադրած են, տղամարդիկը զէնքերով, կիներն ու երախաները քարերով: Երբ պէյս եւ ուրիշ սպաներ իրենց զինուորներով վերջապէս յաջողած են բերդը գրաւել ու ներս մտնել, հոն գտած են միայն քանի մը ցնդած պառաւներ, երախաներ ու խելագար կիներ: Մնացեալը «լէշ»երու ցուցահանդէս:

(Շար. 24)

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ ԹՂԹԻՏ

Կինը կանգնում է կշեռքին: Ամուսինը քմծիծաղում է՝ նայելով սլաքին.

– Գիտե՞ս թէ ինչքան պիտի լինէր բոյդ, որպէսզի համապատասխանէր քաշիդ:

– Դէ, ինչքա՞ն:

– Հինգուկէս մեթր:

(Շար. Ա. էջէն)

պայի անդամակցութեան Թուրքիոյ ներկայի ջանքերուն աշխուժացումը: Իսկ Մ. Փափազեան յիշեցուց 1965-ին Հայ Դատի Յանձնախումբի կազմութենէն՝ մինչեւ Ֆրանսայի ճանաչումը երկարած ցանազան հանգրուանները:

Նոյն նիւթին խօսք առնելու համար արձանագրուած էին Արժանթինէն, Ռուսաստանէն, Վրաստանէն, Լիբանանէն, Ուրուկուէյէն, Գանատայէն, Յունաստանէն, Կիպրոսէն խումբ մը պատուիրակներ: Ամէնուն կողմէ շեշտուածը եղաւ ցեղասպանութեան ճանաչումին անհրաժեշտութիւնը, անոր բացակայութեան կրկնութեան մշտակայ սպառնալիքը: Անոնցմէ Հայ Դատի Մոսկուայի Յանձնախումբէն Ս. Պաղտասարեան Ռուսաստանի ներկայի հայ բազմամարդ համայնքն ալ ցեղասպանութեան մէկ հետեւանքը կը նկատէր, քանի որ նոյն պատճառով փոքրացած Հայաստան մը զանոնք տնտեսական աղքակով գաղթի մղած էր: Վրաստանի երեսփոխան Վան Բայբուրդեան կը խօսէր վիրահայ գաղութին մասին, Ուրուկուէյի Խորհրդարանին կողմէ ցեղասպանութեան ճանաչումին կ՚անդրադառնար ծերակուտական Ռ. Միչէլինի որ ղաւակն էր այդ ճանաչումին համար պայքար մղած անձերէն մէկուն որ յետոյ Արժանթին աքսորուած, հոն սպաննուած էր:

Նստաշրջանը փակուեցաւ Յունաստանի նախկին Արտաքին գործերու նախարար Թ. Փանկալոսի ելոյթով: Ան յիշեցուց թէ իր երկրին օրէնսդրութիւնը Ֆրանսականէն տարբեր ըլլալով յատուկ օրէնք հռչակած չէ, բայց ճանչցած է 1915-ը, Ապրիլ 24-ն ալ անոր ոգեկոչումի օրն է: Թուրքիոյ ուրացումը նոյնինքն Թուրք ժողովուրդին համար ապառողջ երեւոյթ նկատեց, շեշտելով որ եւրոպացի ըլլալու համար այդ երկիրը պէտք է նոյն արժէքները դաւանի. սխալներու եւ պատմական իրողութեան առանձնում: «Եթէ ես Թուրք մտաւորական ըլլայի, յանուն ժողովուրդիս կը պայքարէի որ ղեկավարութիւնը ընդունի ազգ. պատմութեան փայլուն ու մռայլ էջերը հաւասարապէս» ըսաւ ան: Իսկ Թուրքերու հետ բարեկամութեան թելադրանքներուն որպէս պատասխան յիշեցուց Վ. Պրանտի եւ միւսներուն կեցուածքը:

Ա. Թ.

Ս. ՅԱԿՈԲ - ԼԻՈՆ

ՏԵԱՌՆԸՆԴԱՌԱՋ

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, Փետրուար 13

Երեկոյեան ժամը 16-ին կը կատարուի Տեառնընդառաջի նախատօնակ, Անդաստան եւ մոմավառութիւն:

ՈՒՐԲԱԹ, Փետրուար 14

ՏԵԱՌՆԸՆԴԱՌԱՋ

Այս առթիւ Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ առաւօտեան ժամը 10-ին պատարագ կը մատուցուի խորանին վարագոյրը բաց:

Օրուան պատարագը կը մատուցանէ եւ կը քարոզէ՝

ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ԶԱՔԱՐԵԱՆ
Հայրապետական Պատուիրակի փոխանորդ
Լիոնի եւ Շրջակայից

ՍՈՒՐԲ ՍԱՐԳԻՍ

ՇԱԲԱԹ, Փետրուար 15

Տօն է ՍՈՒՐԲ ՍԱՐԳՍԻ

Այս առթիւ Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ պատարագ կը մատուցուի առաւօտեան ժամը 10-ին:

Կը պատարագէ՝
ԻՍԱՀԱԿ Ա. ՔՀՆՑ. ՀԷՔԻՄԵԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՑ ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ
ՄԱՐՍԷՅԼԻ
ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ
ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

ՀԱՅՈՑ ՀԱՒԱՏՔ ԵՒ ԱՒԱՆԴՈՒԹԻՒՆ
Յանձնախումբը

«ԼՈՒՍԱՒՈՐՉԻ
ԼՍԱՐԱՆ»

հանդիպումներու ծիրին մէջ
կը հրաւիրէ

«ՃԱՆՉՆԱՆՔ ՄԵՐ ԵԿԵՂԵՑՒՈՅ ՀԱՅՐԵՐՆ ՈՒ ԱՆՈՆՑ ԺԱՌԱՆԳՈՒԹԻՒՆԸ»

ընթերցանութեան շարքին
իր հերթական հանդիպման
որ տեղի կ՚ունենայ

Չորեքշաբթի, Փետրուար 12, ժամը 19-ին

Ուղեկցութեամբ՝
ԶԱՏԻԿ ՎՐԴ. ԱՒԵՏԻՔԵԱՆԻ

«Սահակ-Մեսրոպ» Մշակ. Կեդրոնի
«Արծրունի Զրբաշեան» սրահին մէջ
339, avenue du Prado — 13008 Marseille

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

«ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆ եղաւ Հրեաներուն եւ գնչուներուն համար Բ. աշխարհամարտին, նաեւ իմ կարծիքովս, Հայերուն 1915-ին» կ՚ըսէ Փիէր Վիտալ - Նաքէ «Ֆիկառօ»յի տուած հարցազրոյցի մը ընթացքին (Փետրուար 4): Պատմաբանը նախաբանը գրած է Հիւմըն Ռայթս Ուաչի տեղեկագրին «Ցեղասպանութիւն Իրաքի մէջ» խորագրուած եւ այդ առթիւ է որ կը ծանրանայ ցեղասպանութիւն որակումին վրայ: Տեղեկագիրը մանրամասնօրէն կը նկարագրէ Քիւրտերու դէմ գործուած ցեղասպանութիւնը Ս. Հիւսէյնի վարչակարգին կողմէ:

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՎԱՐՉԱՊԵՏԸ՝ Ժ. Փ. Ռաֆարէն, Տնտեսական եւ Ընկերային Խորհուրդին առջեւ, Փետրուար 3-ին, ներկայացուց հանգստեան թոշակներու բարեփոխման իր ծրագրին ընդհանուր գիծերը, առանց մտնելու մանրամասնութեան մէջ, լայն տեղ ձգելով խորհրդակցութիւններու սենտիքաներու հետ: Բարենորոգումը անհրաժեշտ նկատեց եւ ան տեղի պիտի ունենայ նախքան ամառը: Պէտք է ամէնէն լայն համաձայնութեան գալ: Նախագծուած լուծումներ չունի, բայց, որոշ գաղափար մը տուաւ, յայտնելով թէ հարկ է ներդաշնակութիւն մը ստեղծել հանրային եւ ոչ հանրային ճիւղերու միջեւ (37,5 տարի հանրային ճիւղին մէջ եւ 40 ոչ - հանրային): Բարենորոգումը հետզհետէ պիտի ըլլայ, կ՚ուզէ քաջալերել 55 տարեկանէն վեր գտնուողներու աշխատանքը: Խնդրոյ առարկայ պիտի չըլլայ հանգստեան կոչուելու օրինաւոր տարիքը որ 60 է: Սենտիքաները, առ այժմ, խոհեմ են սպասողական դիրքի մէջ: Ամէն պարագայի մէջ, Ռաֆարէն ալ խոհեմ է եւ նախապատուութիւն կու տայ ընկերային երկխօսութեան:

ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ վարչապետը՝ Կերհարտ Շրէօտէր ջախջախիչ պարտութիւն մը կրեց, Փետրուար 2-ին, Հեսէի եւ Յած - Սաքսի լանտերու մէջ, վերջին ըլլալով իր իսկ «բերդը»: Շրջանային այս ընտրութեան մէջ, պահպանողականները 69 լիազօրագիրներու վրայ ձեռք ձգեցին 41 լիազօրագրեր Պունտըսռաթի, որ լանտերու խորհրդարանն է եւ առանց որուն ոչ մէկ օրինագիծ կրնայ քուէարկուիլ: Շրէօտէր այլեւս ինքզինք պիտի գտնէ տեսակ մը համակեցութեան մէջ: Սակայն ցեցաւ խոստովանիլ որ իր կուսակցութեան պատմութեան ամէնէն դառն պարտութիւններէն մէկն է:

ԳԱԶԱՅԻ ՄԷՋ, երկու պաղեստինցի գիւղացիներ սպաննուած են Իսրայէլեան հրասայլէ մը արձակուած կրակոցներէն:

ԼԻԲԱՆԱՆ բողոք ներկայացուց ՄԱԿ-ի մօտ Իսրայէլեան թռիչքներու դէմ իր հողամասին վրայ, որոնք բազմացած են:

ԱԼԺԵՐԻԱ ամբողջութեամբ մութին մէջ մնաց Փետր. 3-ի իրիկունը աւելի քան երկու ժամ: Կը կարծուի որ այդ արկածը հետեւանք էր Ալժէի նոր կեդրոնին խանգարման: Այս վերջինին բացումը նոր կատարուած էր եւ կոչուած էր վերջ տալու խանգարումներու:

«ՅԱՌԱՋ»

ՓԵՏՐՈՒԱՐ 1-ԷՆ «ՅԱՌԱՋ»ի ըեթացիկ ազդերու սակագինը

	€	
Մահազդ	140	(167,44)
Հոգեհանգիստ	125	(149,50)
Շնորհակալիք	125	(149,50)
Հարսնիք-Նշանտուք	125	(149,50)
Ծնունդ	125	(149,50)

Բոլոր ազդերու սակերուն վրայ, հարկ է աւելցնել 19,60% Թէ.Վէ.Ա. (տե՛ս. փակագծի մէջ ընդհ. գումարը):

Այս գիները կը վերաբերին մէկ անգամ հրատարակելի ազդերու, ՄԻՆՉԵՒ ՄԷԿ ՔԱՌՈՐԴ ՍԻՒՆԱԿ (25 տող) մահազդներու պարագային եւ 1/8-րդ (12-13 տող) մնացեալին:

Առեւտրական եւ այլ ծանուցումներու համար, դիմել Թերթին Վարչութեան:

ԳՈՐԾ ԿԸ ՓՆՏՌԷ

Երախայ կամ տարեց խնամող կին մը աշխատանք կը փնտռէ:

Հեռաձայնել՝

Աննա Յովհաննիսեան

01 - 39 - 87 - 63 - 96

GALERIE FRAMOND
3, rue des Saints-Pères, 75006 Paris

ACCROCHAGE
DU NOUVEL
AN' 2003

HUILES DESSINS
AQUARELLES
PASTELS ENCRES
GOUACHES
COLLAGES
TEMPERAS

Du 23 janvier au 28 février
tous les jours ouvrables,
de 10h à 12h30 et de 14h30 à 19h

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԺԱՄԱՑ

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Փետրուար 3 / 4)

2003-Ը Ս. ԷՋՄԻԱԾՆԻ ՏԱՐԻ

Ամենայն Հայոց Գարեգին Բ. Կաթողիկոսը Փետրուար 2-ի կոնդակով 2003 տարին Սուրբ Էջմիածնի յոբելենական տարի հռչակած է: Կոնդակին ընթերցումը կատարած է Նոր Նախիջեւանի եւ Ռուսաստանի Թեմակալ առաջնորդ Եզրաս Եպիսկոպոս Ներսիսեան: Կաթողիկոսը Նուիրապետական աթոռներու գահակալներուն, Թեմակալ առաջնորդներուն, հոգեւոր դասուն եւ հաւատացեալներու ուղղուած պատգամով կը թելադրէ ազգահաւաք ու հայրենաշէն գործերով նշել մեծ յոբելեանը:

ՃԱՏՐԵԿ

ԳԱՍՊԱՐՈՎԻ ԵՐԿՐՈՐԴ ՀԱՒԱՍԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

Կ. Գասպարով հաւասար արդիւնքով աւարտած է համակարգիչին հետ չորրորդ խաղն ալ: Կողմերը երկուական կէտ ունին: Մնացած է երկու խաղ:

SPECTACLE EXCEPTIONNEL

Armen's Armenian Story

RENCONTRE DE LA TRADITION ET DE LA MODERNITE

Réunis dans une création mondiale
70 chanteurs, danseurs et musiciens
vous ouvrent les portes de l'Arménie

Avec : Jivan KASPARIAN
Shouchane PETROSSIAN
l'Orchestre Symphonique d'Arménie
Et de nombreux autres artistes

— LYON : BOURSE DU TRAVAIL — les 7 et 8 février
organisé par le collectif des associations lyonnaises
au profit de l'école Markarian-Papazian

— MARSEILLE : LE DOME — 9 février

Locations : FNAC ; 0 892 707 507
et points de vente habituels

Renseignements : C.B.A.F. Lyon - Villeurbanne 04 78 26 28 71

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 PARIS
SIRET : 571 027 317 000 15 Commission paritaire : No 55935

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ ՓԵՏՐՈՒԱՐ 6
JEUDI 6 FEVRIER
2003

LE NUMERO: 1 €

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
E-MAIL : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 230 եւրօ — Վեցամսեայ : 122 եւրօ
Արտասահման : Տար· 270 եւրօ (Ամերիկա առաքում)
247 եւրօ (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 1 եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

78րդ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 20·617 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 78e ANNEE — N° 20·617

«ՓՐՕ-ԱՐՄԵՆԻԱ» ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԺՈՂՈՎԸ

(ՓԵՏՐՈՒԱՐ 1)

Ա· ԹՈԹՈՅԵԱՆ

Բ·

Փետրուար 1-ի յայտագրին Բ· եւ Գ· բաժինները ժամանակի առումով բաւական նեղուեցին ունեցան, քանի որ նախորդները գրաւած էին յատկացուած ժամանակին աւելի քան կէսը: «Հայաստանը եւ Հայերը ԻԱ· դարուն» նիւթով Բ· նիստէն առաջ զօրակցութեան խօսքով հանդէս եկաւ Ընկերվար միջազգայնականին ընդհանուր քարտուղարը Լուիս Ժագա: Բաւական երկար ելոյթ մը ունեցաւ Հայաստանի նախագահին տնտեսական խորհրդական Վահրամ Ներսիսեանց որ նիստին նախագահողն էր: Ան նիւթ ըրաւ անկախութեան յաջորդած տնտեսական մարզի բարեփոխումները որոնք հիմնուած էին իշխանութեան բաշխումին վրայ: Խօսեցաւ հողին սեփականաշնորհման, մարդոց հողերանութիւնը փոխելու դժուարութեան, պետական մենաշնորհը թօթափելու ընթացքին, արեւմուտեան ժողովրդավարութեան հասնելու երկար ժամանակին մասին: Հայաստանի Քաղաքացիութեան նախարար Դաւիթ Լոխեան ներկայացուց ենթակառոյցներու զարգացումը, ընկերային ներդրումներուն Հայաստանի տնտեսական բարգաւաճումին մէջ կատարած կարեւոր դերը:

Տնտեսական մարզին պատկանող հետաքրքրական զեկուցում մըն էր Գրէտի Ակրիքոլի խորհրդականներու նախագահ Ժ· - Լ· Փէրրոնի ունեցածը: Ան խօսեցաւ Հայաստանի հողագործական վարկատու դրամատան հիմնումի պարագային մասին: Հակառակ սկզբնական վարանումներու, նախաձեռնութիւնը յաջողած էր նախ Արտաշատի, Արմաւիրի, Լոռիի մէջ, ապա տարածուած բոլոր շրջանները: Այսօր մեծ նեցուկ էր դրամատունը երկրին մէջ ուր ժողովուրդին 30%-ը հողագործութեամբ կը զբաղի: Մինչեւ այսօր տրուած վարկերը 98% համեմատութեամբ հատուցուած են:

Նոյն նիստին խօսք առին նաեւ Ռուսաստանի նախկին վարչապետ Ն· Ռիժքով, Արցախի Մշակոյթի եւ Երիտասարդութեան նախարար Արմէն Սարգսեան, Վրաստանի Խորհրդարանի փոխ-նախագահ Գ· Շուկարով, Պրագիէն Արմենակ Ջերքէզեան եւ Տոմինիք Սմթոս Քահն:

Հետաքրքրական էր տեսնել թէ Ռուսաստանի նախկին վարչապետ մը ինչպէս թափով կը պաշտպանէ Հայաստանի կիրարկուած շրջափակումը, զայն տնտեսական բարգաւաճումի խոչընդոտ նկատելով: Օրուան հետաքրքրական ելոյթներէն էր նաեւ Արցախի Մշակոյթի ու երիտասարդութեան նախարար Արմէն Սարգսեանի ունեցածը: Ան Արցախեան շարժումը դիտելով ազգային-ազատագրականին ու քաղաքականին հետ նաեւ տնտեսական, ընկերային եւ մշակութային տեսանկիւններէ, զայն գետեղեց շրջանային քաղաքականութեան զուգահեռին վրայ: Ատոր մէջ տեսաւ անոր յաջողութեան մէկ կարեւոր ազդակը: Որպէսզի ներկայի համարկումի եւ համաշխարհայնացումի հոլովոյթին մէջ լիովին արժեւորուէր տնտեսական, ժողովրդավարական եւ մարտավարական գործօնի անոր դերը, հարկ էր ազատագրուած շրջաններով հանդերձ, Արցախի տնտեսութիւնը համարկուէր Հայաստանի արեւելեան գօտիին· ատիկա կ'օգնէր ազատագրուած տարածքներու բնակեցման, դերին կը պատրաստէր կովկասեան համարկումին, կը զօրացնէր Հայաստանի արեւելեան շրջանին պաշտպանական համակարգը:

Հայաստանի զօրակից բարեկամի մը խօսքն էր Տ· Սմթոս Քահնի հակիրճ ուղերձը զոր աւարտեց օգնական ըլլալու պատրաստակամութեամբ:

Վրաստանէն Գ· Շուկարով նիւթ ըրաւ յետխորհրդային ընդհանուր անկայունութեան մէջ Կովկասի յատուկ տեղը: Ըսաւ թէ անհրաժեշտ է աշխատելու նոր ոճ իւրացնել: Խօսեցաւ Ջաւախքի մասին ալ· երկրին 6 հայ երեսփոխաններէն երկուքը այդ շրջանէն էին: Ճիշդ է որ հոն հարցեր կային, բայց ամբողջ Վրաստան նոյն պատկերը կը պարզէր ու այսօր այդ հարցերը լուծելու կարողութենէն զուրկ էր:

Աւարտի ժամուն շատ բան չէր մնացած երբ սկսաւ Գ· նիստը, խորագրուած՝ «Հայերը եւ Հայաստան ԻԱ· դարուն»: Բոլոր ելոյթ ունեցողներն ալ ստիպուեցան աճապարել, կրճատել իրենց ելոյթները· պէտք է ըսել որ սրահն ալ օրուան երկրորդ կէսին հազիւ կէս լեցուն էր ու հետեւողները յոգնութեան նշաններ ցոյց կու տային: Գլխաւոր ելոյթները ունեցան Հայաստանի Կրթութեան նախարար Լեւոն Մկրտչեան, երեսփոխան Աշուան Վարդանեան, ԼՂՀ Ազգային Ժողովի նախագահ Օլեգ Եսայեան: Առաջինը նիւթ ըրաւ նոր դարուն մարտահրաւէրներուն ընդհանուր նպատակներով ընդառաջելու, միաւորուելու պարտաւորութիւնը: Ա· Վարդանեան կերպով մը շարունակեց ըսուածը, թէ Հայաստանի անկախութիւնը հիմնական խնդիր դարձուցած էր հզօր ու արդար պետութեան կազմակերպումը, Սփիւռքի կազմակերպումը եւ այս երկուքին կարողականութեան համադրումը: Նոյն գաղափարները արտայայտեց ԼՂՀ Ազգային Ժողովի նախագահն ալ, այս «բարդ եւ տեւական գործընթաց»ին մէջ Հայաստանը համարելով հայ ժողովուրդին յոյսը, Սփիւռքը՝ պատիւը, իսկ Ղարաբաղը՝ խիղճը:

Այս երեքին հետեւեցան՝ շարք մը ելոյթներ. Պաշտպանութեան փոխ-նախարար Ֆ· Սորէթ (Արժանթին), երեսփոխան Վ· Լիսարիտէս (Կիպրոս), համալսարանի դասախօս Մ· Հասսասեան (Պաղեստին), երեսփոխան Հ· Մովսիսեան (Վրաստան) խօսեցան Հայաստանի հետ լաւ յարաբերութիւններու մասին, զօրակցութիւն յայտնեցին ցեղասպանութեան ճանաչումի գործին: Հ· Մովսիսեան նիւթ ըրաւ արեւելք-արեւմուտք երկխօսութեան մէջ Հայաստանի կարողական կարեւոր դերը, յետոյ խօսեցաւ Ջաւախքի մասին: Հոն ապրող հայութիւնը ազգային նկարագիրը ամէնէն անաղարտ պահպանած հատուած մըն էր որ այսօր օժանդակութեան կը կարօտէր:

Օրուան ու ձեռնարկին վերջին խօսք առնողը եղաւ Հայաստանի Ազգային Ժողովի Պաշտպանութեան եւ Ազգ· ապահովութեան յանձնաժողովի նախագահ Վահան Յովհաննիսեան: Կրկնեց թէ սկըսող նոր դարը մարտահրաւէրներ ունէր Հայաստանի համար եւ ծանրացաւ ցեղասպանութեան ճանաչումին, անոր հետեւանքները յաղթահարելու, կորուստները դարմանելու պարտաւորութեան վրայ:

Որպէս անակնկալ առաջին անդրադարձ, հարկ է չեշտել նման տարողութեամբ ձեռնարկի մը կարեւոր երեւոյթը եւ կազմակերպչական ուղղութեամբ տարուած լուրջ աշխատանքը: Ապա, հրեայ պատմաբան Ե· Օրոնի դէմ կատարուած անընդունելիին վրայ կանգ առնել պահ մը: Ի՞նչպէս կարելի եղաւ նեղմտութեան սահեր ձգել այս կարգի ձեռնարկի մը վրայ, ինչ որ ալ ըլլան պատճառաբանութիւնները: Ի վերջոյ, կարելի չէ մոռնալ որ Ե· Օրոնի հրաւէրը վերջին պահուն ղրկուած էր, կամ անակնկալօրէն յայտնուած էին անոր ներկայութիւնը անբաղձալի ընող ազդակները:

Որպէսզի ամօթի այդ սահերով չփակուի նախաձեռնութիւնը, նուազագոյնն է որ կազմակերպիչ մարմինը հրապարակաւ ներողութեան խօսք ուղղէ անարգուած գիտնականին:

ՕՐՈՒԱՆ ԴԻՊՈՒԱԾԸ

ՖՐԱՆՔՕ-ԱՆԳԼԻԱԿԱՆ ՏԱՐԱԿԱՐԾՈՒԹԻՒՆ

ԹԱՐԷՔ ԱԶԻԶ· - «ՊՈՒՇ Կ'ՈՒԶԷ ԻՐԱՔԸ ԳԱՂԹԱՎԱՅՐԻ ՎԵՐԱԾԵԼ»

Թուրքի մէջ, ուր տեղի ունեցաւ իրենց հանդիպումը, Փետրուար 4-ին, Շիրաք եւ Պլէր չկրցան համաձայնիլ Իրաքի շուրջ եւ ոչ մէկը կրցաւ համոզել միւսը: Շիրաք վճռական մնաց եւ դլուխ գլխի տեսակցութիւնը վերջ գտաւ «սիրալիր անհամաձայնութեամբ», ինչպէս որակած է ֆրանսացի դիւանագէտ մը: Ֆրանսա չուզեր պատերազմի մասին խօսիլ իսկ, Շիրաք կը կրկնէ թէ պատերազմը ամէնէն գէշ լուծումն է, այդ շրջանը յաւելեալ հակամարտութեան մը պէտք չունի եւ ի պահանջեալ հարկին կը յիշեցնէ վէթոյի իր սպառնալիքը: Ֆրանսայի համար ամէն ինչ պէտք է Ապահովութեան Խորհուրդէն անցնի: Հոն է որ, Փետրուար 5-ին, Գոլին Փաուըլ 90 վայրկեանի ընթացքին պէտք է ներկայացնէր Ուաշինկթընի ունեցած «փաստերը» Իրաքի դէմ, բայց, նախապէս արդէն հաստատուած էր որ ոչ մէկ փաստ կայ, այլ միայն՝ ենթադրութիւններ: Բայց եւ այնպէս, կը պատրաստուի յետ-Հիւսէյն շրջանը, Անգլիացիները երեք տարիներու գրաւում մը կը նախատեսեն: Փետրուար 3-ին, Թ· Պլէր, երեսփոխաններուն առջեւ, յայտարարած է որ պատերազմը այլեւս անխուսափելի է եւ 31 հազար զինուորներ կազմ ու պատրաստ են:

Իրաքի թիւ 2-ը՝ Թարէք Ազիզ հարցազրոյց մը տուած է «Ֆիկառօ»յի (Փետր· 5): Ան կ'ըսէ թէ Գոլին Փաուըլ պիտի չկարենայ ապացուցանել որ Իրաք զանգուածային բնաջնջման զէնքեր ունի: Թ· Ազիզ կը շեշտէ թէ Իրաք ոչ մէկ կապ ունի Ալ-Քաիտայի հետ եւ թէ իրաքեան վարչակարգը միշտ բուռն կերպով պայքարած է իսլամապաշտութեան եւ ղաւանապաշտութեան դէմ: Ինչո՞ւ Ամերիկա զինեալ միջամտութիւն կը պատրաստէ, Ազիզի համար պատասխանը պարզ է՝ Իրաքը անգլեւամերիկեան գաղթավայրի վերածելու համար: Նախորդ օրը, բրիտանական հեռատեսիլի «Չէնըլ 4» կայանը հարցազրոյց մը սփռած է Սատտամ Հիւսէյնի եւ աշխատաւորական նախկին նախարար՝ Թոնի Պէնի միջեւ: Այս զրոյցին ընթացքին ալ, Հիւսէյն բոլորովին հերքած է անգլեւամերիկեան մեղադրանքները եւ ամբաստանած Անգլիան եւ Ամե-

(Շար·ը Դ· էջ)

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

«ԱՐՄԵՆՓՐԵՍ»

(Փետրուար 4 / 5)

ԵՐԵՍՓՈԽԱՆ ՀԱՅԿ ԲԱԲՈՒԽԱՆԵԱՆ ԴԱՇՈՒՆԱՀԱՐՈՒԱԾ

Փետրուար 4, Երեքշաբթի կէսօրէ ետք Արտաշատի մէջ ՍԻՄ-ի (Սահմանադրական Իրաւունք Միութիւն) փոխ-նախագահ Հ· Բաբուխանեան դաշունահարուած է անծանօթներու կողմէ: Ան նաեւ ընտրական կեդրոնին պետն է Թեկնածու Արամ Կարապետեանի: Հարուածը տըրուած է սրտի շրջանին: Վիրաւորը անմիջապէս գործողութեան ենթարկուած է, կեանքը վտանգուած չէ: Դէպքին առընչութեամբ շուրջ 20 ականատես ոստիկանատուն կանչուած են:

Նախագահ Ռ· Քոչարեան, վարչապետ Ա· Մարգարեան, Ազգային Ժողովի նախագահ Ա· Խաչատրեան յայտարարութիւններով դատապարտած են կատարուածը: Դատապարտած են նաեւ ընտրութեան որպէս դէտ Հայաստան գտնուող Օ - ԷՍ - Սէ - Ը-ի ներկայացուցիչները:

ԳԱՐԵԳԻՆ Բ·-Ի ՀԵՌԱՁԱՅՆԻ ԶՐՈՅՑԸ ԻՍԼԱՄՆԵՐՈՒ ԿՐՕՆԱՊԵՏԻՆ ՀԵՏ

Որպէս պատասխան Կովկասի իսլամներու կրօնապետին Յունուար 30-ի հեռաձայնին, Գարեգին Բ· Փետրուար 4-ին հեռաձայնած է Ա· Փաշազատէին, գինքը տեղեակ պահելու համար ԼՂՀ նախագահ Ա· Ղուկասեանի հետ ունեցած հեռաձայնի զրոյցին:

Այս վերջինը պատրաստակամութիւն յայտնած է ազատ արձակելու Յունուար 8-ին վիրաւոր գերի ինկած ազրբէջանցի զինուորը:

Գարեգին Բ· յայտնած է թէ ազրբէջանցի գերին բժշկական խնամքի տակ կը գտնուի եւ անոր արձակման առընչութեամբ հարկ է որ ԼՂՀ եւ Ազրբէջանի պատերազմական գերիներու, պատանդներու եւ կորսուածներու պետական յանձնաժողովները ճշդեն է· Արիեւը վերադարձնելու մանրամասնութիւններ:

ԱՄՆ-ՈՒ ՕԳՆՈՒԹԻՒՆԸ

Նախագահ Պուշի վարչակազմին 2004-ի պիւտճէով կը նախատեսուի 49·5 միլիոն տոլար յատկացնել Հայաստանին, անցեալ տարուան առաջարկուած 70-էն, ապա Գոնկրէսին կողմէ հաստատուած ու տըրուած 90·2 միլիոնին փոխարէն: Իսկ Ազրբէջանին որուն անցեալ պիւտճէով 46 միլիոն տոլար տրուած էր, այս տարի կը ծրագրուի տալ 41·5 միլիոն տոլար: Հայկական շրջանակներու ջանքով կ'ակնկալուի որ Գոնկրէսի հայամէտ անդամները ճնշում բանեցնեն, որպէսզի Հայաստանի կատարուելիք օժանդակութիւնը համապատասխան ըլլայ պահովութեան, տնտեսութեան եւ շրջանային զարգացման հարցերուն մէջ Հայաստան - ԱՄՆ գործակցութեան ներկայի չափերուն:

ՀԱՅ ՄԵԾ ԳԵՐԴԱՍՏԱՆՆԵՐ

ՂԱՐԱԽԱՆԵԱՆՆԵՐԸ ԶԻՆՈՒՈՐԱԿԱՆ ՈՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՈՒԺ՝ ԶԱՐՄԱՀԱԼԻ ՄԷՋ

– ԵԱՒԱՐ ԽԱՆ ՄԵՀՐԱԲ ՂԱՐԱԽԱՆԵԱՆ –

Ղարախանեանները մեծ գերդաստանը, Զարմահալի հայաբնակ գիւղերուն մէջ տեղաւորուելէ ետք, դաւառի հայութեան առաջնորդող ուժերէն դարձաւ: Անոնք պաշտպան կանգնեցան ժողովուրդին, օգնեցին բոլորին եւ մեծ դեր ունեցան հայաբնակ նոր բնակավայրերու կազմաւորման մէջ: Իսկ Մեհրաբ Ղարախանեանի օրով անոնք խանի տիտղոս ձեռք ձգեցին եւ պետական մակարդակի վրայ երեւելի դարձան:

ՂԱՐԱԽԱՆԵԱՆՆԵՐԸ ՊԱՇՏՊԱՆ՝ ԳԱՒԱՌԻ ՀԱՅՈՒԹԵԱՆ

Քիլա Գրիգորի մահէն ետք, իբրեւ Ղարախանեաններու տոհմապետ անոր յաջորդեց զաւակը՝ Նազար: Հօր եւ մեծ հայրերուն նման հեղինակաւոր, ուղղամիտ, բարեսիրտ եւ ծառայասէր՝ ան տէր կանգնեցաւ իր տոհմին եւ Զարմահալի հայութեան եւ պաշտպանեց ժողովուրդը ամէն տեսակի կեղեքիչներէն եւ հարստահարիչներէն:

Պախթիար եւ ղաշղայ թափառաշրջիկ ցեղախումբեր, որոնք ամրան ամիսներուն Ֆարսի եւ Խուզիստանի իրենց ձմեռանոցները ձգելով իրենց անասուններու հօտերով Զարմահալի լեռները կը բարձրանային, սկսան ցորեն, գարի, անասուններ, խոտ, հաւ եւ դրամ պահանջել հայ գիւղացիներէն: Արդէն իսկ թշուառ պայմաններու տակ ապրող գիւղացիները ստիպուած ինքնապաշտպանութեան դիմեցին: Ցեղախումբային ուժին՝ թափառաշրջիկները աւազակախումբեր կազմելով յարձակումներ կազմակերպեցին հայկական գիւղերուն վրայ եւ աւարի տուին, ինչ որ կրնային: Բախումները հետզհետէ սաստկացան եւ հայկական մեկուսացած գիւղերու բնակիչները ստիպուած աւելի ապահով գիւղեր փոխադրուեցան:

Ղարախանեանները, որոնք իրենց կռուիններով զինուորական նկատառելի ուժ կը ներկայացնէին, ամէն անգամ ալ յաջողեցան դէմ դնել ցեղախումբերու սանձարձակութիւններուն ու յարձակումներուն եւ ետ մղել զանոնք: Անոնք միաժամանակ մեծ դեր ունեցան ցեղախումբերու դէմ ժողովուրդին մղած դիմադրութեան մէջ: Անոնց միջնաբերդ Սիրաք գիւղը, իր դիրքին եւ կռուողներուն շնորհիւ, եւ հակառակ հայկական միւս գիւղերէն մեկուսացած ըլլալուն, դերծ մնաց աւերածութիւններէ: Այս պայմաններուն տակ տարբեր գիւղերէ գաղթական ընտանիքներ, որոնք իրենց ամբողջ ունեցուածքը կորսնցուցած եւ թշուառութեան մատնուած էին, Սիրաք՝ Ղարախանեաններուն մօտ ապաստան եւ պաշտպանութիւն ու ապահովութիւն գտան: Սիրաքի բնակչութիւնը ստուարացաւ, գիւղը ընդարձակուեցաւ եւ նոր բնակարաններ կառուցուեցան. այս ժամանակ ալ Սիրաք երեք թաղերու բաժնուեցաւ. Ցածի գալա, Միջի գալա եւ Նոր կամ Վերի գալա:

Ղարախանեան տոհմին պետերը, Սիրաքի եւ Ահմատապատի մէջ կեդրոնացած, հետզհետէ աւելի հեղինակութիւն, համբաւ ու հռչակ ձեռք ձգեցին թէ՛ հայութեան եւ թէ պախթիար ու այլ ցեղախումբերու մօտ. Վաստիկանի Մելիք Տէր – Պետրոսի գերդաստանին կողքին, Ղարախանեաններ գաւառի հայութեան առաջնորդող գլխաւոր ուժը կը ներկայացնէին:

Զարմահալի հայկական գիւղերուն վրայ ցեղախումբերուն յարձակումները սաստկացան, երբ աֆղաններ 1722–ին Պարսկաստան ներխուժելով գրաւեցին Սպահանը եւ աւերածութեան ու անիշխանութեան մատնեցին երկիրը: Ստեղծուած կացութենէն օգտուելով՝ աւազակախումբերը աւելի սանձարձակ թալանի ու աւարառութեան ձեռնարկեցին հայկական գիւղերուն դէմ: Այդ օրերուն եւս Ղարախանեանները իրենց կարելիութեան սահմաններուն մէջ տէր ու պաշտպան կանգնեցան ժողովուրդին, իսկ հեռաւոր գիւղերէ հալածականն ու թշուառութեան մատնուած ընտանիքներ իրենց մօտ ապաստան գտան:

Աֆղաններուն Իրանէն հեռացումէն ետք (1729–ին), պախթիարները աւելի զօրացած եւ պարսկական արքունիքէն լայն իրաւասութիւններ ստացած՝ կամայական տուրքեր սկսան պարտադրել հայ գիւղացիներուն: Նատիր շահ թէեւ 1740–ական տարիներուն յաջողեցաւ ժամանակաւորապէս ընկճել պախթիարները, բայց իր կարգին ծանր տուրքեր պարտադրեց ժողովուրդին, ու հասաւ կեղեքումի սահմանին: Երբ Թիւրքմէն Ղաջար ցեղախումբը 1779–ին արքայական հարստութիւն հիմնեց Իրանի մէջ, պախթիարներ ամրապնդեցին իրենց իշխանութիւնը Զարմահալի մէջ:

Այս ժամանակաշրջանին Ղարախանեաններու տոհմապետ դարձաւ Խուդադ (Խուդադադ). ան պետական ու խանական շրջանակներու հետ սերտ կապեր ունէր. այդ կապերուն շնորհիւ յաջողեցաւ պաշտպան կանգնիլ ժողովուրդի իրաւունքներուն եւ օգտակար եղաւ բոլորին:

Խուդադ չորս մանչ զաւակ ունէր՝ Խեչիկ (Խաչատուր), Սիմէոն, Մկրտիչ եւ Մկրտում, որոնցմէ իւրաքանչիւրը թէ՛ իրենց տոհմական միջնաբերդ Սիրաքի եւ թէ հայաբնակ այլ գիւղերու տանուտէրեր դարձան:

Զարմահալի հայ գիւղացիներուն վիճակը ծանրացաւ 1770 – 1780-ական տարիներէն սկսեալ եւ ԺԹ. դարուն սկիզբը երաշտի, իրերյաջորդ սովերու եւ ցեղախմբային պատերազմներու ու աւերածութիւններու պատճառով: Այս ժամանակներէն սկսեալ Սիրաքի Ղարախանեաններէն կարգ մը ընտանիքներ դէպի Խուզիստան առեւտուրի ձեռնարկեցին. խաչինքներու տէր ըլլալով՝ անոնք մեծ քանակութեամբ իւղ, ոչխար, ձի, ջորի, ինչպէս նաեւ աղուէսի մորթ կ՚արտահանէին:

Ղարախանեանները Սիրաքի շուրջ բաւականաչափ կալուածներ, արտեր ու այգիներ ունէին, որոնց բարիքներէն օգտուելով բարեկեցիկ էին. ժամանակի ընթացքին իրենց աշխատանքէն բաժին մը խնայելով՝ անոնք ընդարձակ հողամասեր գնեցին: Իսկ Ահմատապատ գիւղը իր հողերով արքունական կալուած էր, այնպէս որ Ղարախանեանները հոն սեփական կալուածներ չունէին եւ պետութեան կողմէ տրուած հողերը կը մշակէին:

Ցեղապային, եւ յատկապէս 1840–ական տարիներէն սկսեալ Սիրաքի հողերուն մէկ մասը եւ Ահմատապատի հողերը խանական կալուած դարձան, երբ, այլ գիւղերու շարքին, պախթիարի խաներ զանազան միջոցներով ձեռք ձգեցին զանոնք: Խաներ 1890–ական տարիներուն Ահմատապատ գիւղը գնեցին Նասրէտտին շահէն:

ԱՍՊԵՏ ՄԱՆՃԻԿԵԱՆ

(Մնացեալը յաջորդով)

ՍՏԱՑԱՆՔ

ԳԱՆՁԱՍԱՐ
Բերիոյ Թեմի Ազգային Առաջնորդարանի պաշտօնաթերթ
ԲԱՑԱՌԻԿ 2003
ՀԱԼԷՊ, 2003

ԼԱՒ ՄԸ
(Սակուրը, Ձալուբիրը, Զինակը, Կոտաքը, Երիցուկը)

ԱՐՄԱՆ ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ

Պոլիս, 2003

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ ՄԱՄՈՒԼ

ԵԴՈՒԱՐԴ ԽԱՉԻԿԵԱՆ.

«ԵՐԿՆՔԻ ՀԵՏ ԿԱՊՈՒԱԾ ԽՆԴԻՐՆԵՐԸ ՇԱՏ ԵՆ»

ՀԱՐՑԱԶՐՈՅՑ՝
ԲԻՒՐԱԿԱՆԻ ՎԻԿՏՈՐ ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԵԱՆ ԱՍՏՂԱԴԻՏԱՐԱՆԻ ՏՆՕՐԷՆԻ ՀԵՏ

Նշանաւոր աստղագէտ Եդուարդ Խաչիկեանը շուրջ 51 տարի է, ինչ աշխատում է Բիւրականի աստղադիտարանում՝ կրտսեր գիտաշխատողից դառնալով ակադեմիկոս՝ ղեկավարելով Բիւրականի հռչակաւոր աստղադիտարանը: 1967 թ. ընտրուել է միջազգային աստղագիտութեան ընկերութեան անդամ: 1991 թ. Պուէնոս Այրէսում ընտրուել է աստղաբոյլերի յանձնաժողովի նախագահ: Եղել է խորհրդային Միութեան աստղագիտութեան խորհրդի անդամ, բազմիցս ղեկավարել է խորհրդային աստղագէտների պատուիրակութիւնը միջազգային գիտաժողովներում: Եդուարդ Խաչիկեանը առաջինն էր աշխարհում, որ ուսումնասիրեց Բիւրականի աստղադիտարանի յայտնաբերած անդր մանուշակագոյն մնացորդով աստղաբոյլերը եւ անուանեց Մարգարեանի աստղաբոյլեր: Ամերիկեան աստղագէտները այդ առիթով գրեցին.– "Մենք շնորհակալ ենք Խաչիկեանից, որ մեր մէջ հետաքրքրութիւն առաջացրեց Մարգարեանի աստղաբոյլերի նկատմամբ":

– Պարոն Խաչիկեան, ի՞նչ գիտական ներուժ ունի Վիկտոր Համբարձումեան Բիւրականի աստղադիտարանը:

– Խորհրդային Միութեան փլուզումից յետոյ մեր գիտական ներուժը կրճատուել է մի քանի անգամ: Աստղադիտարանում աշխատում են 80 գիտնականներ՝ մէկ ակադեմիկոս, մէկ թղթակից անդամ, ինը տոքթոր, քառասուն գիտութեան թեկնածու: Տասնմէկ գիտական թեմաներ են հետազօտում մեր աստղագէտները:

– Ինչպիսի՞ խնդիրներ են ծառացած աստղադիտարանի առջեւ, երբ պետութեան կողմից այսօր գրեթէ անտեսուած է գիտութիւնը:

– Աստղադիտարանը իր 50 հեկտար տարածքով յայտնուել է շատ ծանր իրավիճակում: 1999 թ. առ այսօր մենք չենք ստացել բազային ֆինանսաւորում, բացի աշխատավարձից: Երկնքի հետ կապուած խնդիրները շատ են: Բիւրականն ունի լաւ դիտակ՝ 2,6 մեթր տրամագծով, գրեթէ 5 միլիոն տոլար արժողութեամբ, որը միակն է ողջ տարածաշրջանում եւ Ասիայում: Դիտակը աշխատցնելու համար հարկաւոր են ֆինանսներ, իսկ միջին տեսակի մէկ արդիական ընդունիչը արժէ շուրջ 50 հազար տոլար: Աստղերի լոյսը այնքան թոյլ է, որ փոշին ու ծուխը խանգարում են աշխատելուն: Բիւրականում մեզ խանգարում է նոյնիսկ Երեւանի լոյսը: Համաձայն կառավարութեան որոշման՝ 2,6 մեթր տրամագիծ ունեցող դիտակը որոշակի հեռաւորութեամբ ազատ տարածք պէտք է ունենայ սակայն, Բիւրականի գիւղապետարանը, հաշուի չառնելով այդ հանգամանքը, շարունակում է հողատարածքների յատկացումը: Դժուարութեամբ ենք լուծում տրանսպորտի, ջրի, անգամ կապի խնդիրները:

– Եթէ Պետութիւնը չի ֆինանսաւորում, ապա ի՞նչ միջոցներով է գոյատեւում աստղադիտարանը:

– Մենք հասանք այն բանին, որ կառավարութիւնը 2003 թ. աստղադիտարանին յատկացնելու է 10 միլիոն դրամ: Սակայն այդ գումարը շատ քիչ է: Մենք միջազգային փոխ – համագործակցութեան մէջ ենք աշխարհի շատ աստղադիտարանների եւ նշանաւոր աստղագէտների հետ: Մեզ միշտ աջակցում է ԱՄՆ–ի Կոռնելի համալսարանի փրոֆէսօր, մեր հայրենակից Եդուարդ Թերզեանը, մենք հնարաւորութիւն ունենք դիտումներ կատարելու նրանց դիտակով: Մեր դիտակից օգտւում են ե՛ւ Եւրոպայի, ե՛ւ Ասիայի աստղագէտները, որոնք էլ մեզ աջակցում են: 1993 թ. ստորագրուել է հայ – ֆրանսիական աստղագէտների փոխ – համագործակցութեան պայմանագիրը, որը շարունակւում է առ այսօր: Այս տարի դիտակի վրայ տեղադրուել է «Սքորփիոն» ընդունիչը, որը ֆինանսաւորել են չինացի մեր գործընկերները:

Հրանտ Վարդանեանը աստղադիտարանին միշտ ապահովում է վառելանիւթով: Արա Բաբաջանեանը առաջարկել է «Առնօ Բաբաջանեան» ֆոնդից ֆինանսական օգնութիւն: Սակայն աստղադիտարանին անհրաժեշտ է պետական հոգածութիւն: Ես այնքան լաւ եմ յիշում, երբ Կարէն Դեմիրճեանը դարձաւ կենտկոմի առաջին քարտուղար, առաջին այցը, մէկ, թէ երկու օր յետոյ կատարեց Բիւրականի աստղադիտարան:

– Այսօր ինչպիսի՞ն են Բիւրականի աստղադիտարանի եւ Ռուսաստանի Դաշնութեան գիտնականների փոխ – յարաբերութիւնները:

– Մինչեւ Խորհրդային Միութեան փլուզումը մեր կապերը շատ սերտ էին: Յիշեցնեմ, որ աստղաֆիզիկայի առաջին ամպիոնը Խորհրդային Միութիւնում՝ Սանկտ Պետերբուրգում, բացել է Վիկտոր Համբարձումեանը: Սանկտ Պետերբուրգի համալսարանը Բիւրականում ունի հարաւային աստղադիտակ, որտեղ իրենց ուսումնասիրութիւններն են կատարում ռուս ուսանողները: Կապերը այժմ էլ շարունակւում են, բայց ոչ նախկին խորութեամբ: Մենք յաճախ ենք օգտւում Ռուսաստանի յատուկ աստղադիտարանի 6 մեթր տրամագծի դիտակից: Ռուսական ակադեմիայի կից գոյութիւն ունի յատուկ յանձնաժողով՝ բաղկացած առաջատար գիտնականներից: Այդ յանձնաժողովն է որոշում, թէ ինչ թեմա պէտք է հետազօտուի այդ յատուկ դիտակով: Շուրջ 25 տարի է Ռուսաստանի ակադեմիան ինձ, որպէս աստղաբոյլերի մասնագէտի, ընտրում է այդ յանձնաժողովի անդամ: 2003 թ. առաջին կէսի համար 10%–ի դիտումների թոյլատուութիւն ստացել է Բիւրականի աստղադիտարանը: Բիւրականի աստղադիտարանում է հրապարակւում «Աստրոֆիզիկա» հանդէսը, որի խմբագրական կազմի անդամներ են Ռուսաստանի ճանաչուած գիտնականները: Այս հանդէսը թարգմանւում է ԱՄՆ–ում եւ տարածւում ողջ գիտական աշխարհում:

– Բիւրականի աստղադիտարանը չի՞ կորցրել իր նշանակութիւնը արտամթնոլորտային աստղագիտութեան համակարգի առկայութեան դէպքում:

– Ի հարկէ, ո՛չ: Աշխարհի շատ երկրներում միլիոնաւոր տոլարներ են տրամադրում աստղագիտութեան զարգացմանը: Արեւմտեան երկրներում կառուցւում են 10 մեթր, 8 մեթր տրամագծով դիտակներ: Աշխարհի միակ մեծ արտամթնոլորտային՝ Հաբլի դիտակը, որը դուրս է բերուել ուղեծիր ԱՄՆ–ի կողմից եւ արժէ շուրջ 2 միլիառ տոլար, չի կարող բաւարարել աշխարհի 7000 աստղագէտներին: Չնայած մեր դիտակը միջին չափսի է, սակայն նրա վրայ տեղադրուած են ժամանակակից սարքաւորումներ, եւ կատարւում են այնպիսի հետազօտութիւններ, որոնք մեծ հետաքրքրութիւն են առաջացնում աստղագիտութեան բնագաւառում:

– Կա՞յ, արդեօք, արտերկրային քաղաքակրթութիւն:

– Արեգակնային համակարգութիւնում չկայ. եթէ լինէր, մենք նրանց հետ վաղուց կապուած կը լինէինք: Բայց որ մեր արեգակնային համակարգութիւնից դուրս կայ դրանում ես համոզուած եմ: Աշխարհում առաջին անգամ Բիւրականի աստղադիտարանում են անցկացուել միջազգային եւ համախորհրդային գիտաժողովներ՝ նուիրուած արտերկրեայ քաղաքակրթութեանը: Գիտաժողովի նպատակն էր՝ ինչպէ՞ս պէտք է կապուենք

ՕՐՈՒԱՆ ՀԱՐՑԵՐ

ԲՈԼՈՐ ՊԱՏԵՐԱԶՄՆԵՐԸ ՇԱՏ ԱՂՏՈՏ ԵՆ

Վերջին տարիներուն զինուորական հեղինակութիւններ ու գիտնականներ ուշադրութիւն կը հրաւիրեն պատերազմի պատճառելիք բնապահպանական ծանրակշիռ հարցերուն: Նոյնիսկ շատեր բնապահպան հետեւանքները շատ աւելի վնասակար կը նկատեն, քան՝ քաղաքական, տնտեսական, կամ ընկերայինները: Անոնք կը յիշեցնեն թէ Գամպոճի, կամ Անկոլայի մէջ գիւղացիներ, անասուններ կը շարունակեն մեռնիլ, նախկին պատերազմներու ընթացքին գետեղուած ականներու պատճառով: Վիէթնամի մէջ այսօր ալ հաշմանդամ, կամ կազմաւորումի լուրջ թերիներով երախաներ կը ծնին, ամերիկեան օդանաւերէ շրջանին վրայ բոյսերը փճացնող փոշիներու թափուելէն 30 տարի ետքը: Պատերազմներու ընթացքին գետնին հաւասարեցուած անտառներ կան, որոնք տակաւին ամբողջութեամբ չեն վերականգնած:

Յետադարձ ակնարկով մը այս պարագաները դիւրութեամբ նախատեսելի կը թուին: Բայց գործողութիւններու առօրեայ հոսքին մէջ ընդհանրապէս կ'անտեսուին: Այսօր, Իրաքի դէմ նոր պատերազմին հաւանականութիւնը առիթը կ'ընծայէ շրջապատին կրելիք ծանր հետեւանքները կշռելու, անոնց առջեւը առնելու, կամ գոնէ թեթեւցնելու, նոյնիսկ հրաժարիլ տալու վտանգին տանող քայլերէն: Ինչ որ տեղի ունեցաւ 1990-ական թուականներու սկիզբին, Ծոցի պատերազմին, բաւական խօսուն նախընթաց մըն է:

1991-ին, Ս. Հիւսէյնի զօրքերը երբ նահանջի դիմեցին, Քուէյթի քարիւղի անծայրածիր դաշտերուն բոլոր ծորակները բացին ու կրակ տուին նաւթահորերուն: Շուրջ 60 միլիոն տակառի պարունակութեան չափ քարիւղ ողողեց գետինը, 46 քառակուսի քիլոմեթր տարածքով: Ինը ամիսէն կարելի եղաւ մարել 613 հորերը եւ ցրուել սեւ ծուխը որ կը ծածկէր ամբողջ շրջանը: Այդ ծուխին պատճառով 10 աստիճան պակսեցաւ ջերմութիւնը. իսկ բժիշկներ կը սպասեն տեսնելու թէ քաղցկեղի քանի՛ պարագայ պիտի յայտնուի, քարիւղով ծանրացած այդ օդը շնչած բնակչութենէն:

Նոյնիսկ կատարուած ռմբակոծումէն առաջ, իրաքցի զինուորները սկսած էին տասնեակ մը միլիոն տակառ քարիւղ թափել Ծոցի խորունկ ջուրերուն մէջ, ծովու կողմէն ներխուժումի մը առջեւը ըլլալու համար: Քարիւղի խաւը ծովափին 1600 քիլոմեթրի վրայ տարածուեցաւ: Սակայն, դաշնակից ուժերն ալ յանցանքի բաժին մը ունին, քանի որ ռմբակոծեցին իրաքեան հողին վրայի քարիւղի տարածաւորումները: Ատկէ զատ, ամերիկեան եւ իրաքեան հրասայլեր տակնուվրայ ըրին անապատին գետնի հողը որ ծայր աստիճան փափուկ բնապահական համակարգ մը կը պարփակէր: Պատերազմէն ետք, քուէյթցի պատասխանատուներ ըսած էին թէ անապատի շարժական աւազակոյտերը նախկինին կրկինը ծաւալ ստացած էին եւ թէ փոշիներու փոթորիկները մրցանչային մակարդակի հասած:

1998-ին միջազգային Կանաչ խաչը որ Մ. Գորբաչովի կողմէ հիմնուած կազմակերպութիւն է, քննած էր պատերազմին աւերը, բնական միջավայրին վրայ: Ծոցին ջուրերը զարմանալի դիմադրականութեան մը փաստը տուած էին, իսկ բոյսերուն առողջութիւնը տեղն էր, ի տարբերութիւն՝ աշխարհի այլ շրջաններուն մէջ անցած – դարձածին: Այսուհանդերձ, 1999-ին բրիտանական թերթ մը կը գրէր թէ մեծ թիւով ձուկեր կը մեռնէին ապականութեան հետեւանք թթուածինի բացակայութեան պատճառով: Քուէյթ այդ երեւոյթին յանցաւորը նկատեց Իրաքը որ երկրին հարաւի ճահիճները չորցուցած էր, պատժելու համար այդ շրջանի բնակիչները որոնք շիի էին եւ Ուաշինկթընի դրդումով ապստամբած Ս. Հիւսէյնի դէմ:

Քուէյթի հողին ծծած քարիւղի քանակութիւնը երկրին ըմպելի ջուրին 40%-ը ապականած է եւ երկու ամսուան ըմպելի ջուր կը մնայ միայն, եթէ նոր պատերազմ մը քանդէ ծովի ջուրը աղեթափի ընող գործատուները:

Միւս կողմէն, ԱՄՆ-ու մէջ մտահոգութեան աղբիւր է, վէճերը կը շարունակուին խորհրդաւոր ախտանշաններուն մասին որոնցմէ կը տառապին Ծոցի պատերազմին շուրջ հարիւր հազար մասնակիցները: Կը կարծուի որ իւրանիումով պատրաստուած ու հրասայլերու դէմ գործածուած ականներու հետեւանք են այդ ախտանշանները:

Ծոցի պատերազմին մասին պատրաստուած հանրագիտարան մը կը գրէ թէ պատմութեան մէջ առաջին պարագան էր որ նահանջող բանակ մը կ'աւերէր շրջապատը: Մինչդեռ, Իրաքցիներուն ըմբռնումով, օրինակ՝ Ռուսերուն ըրածէն տարբեր չէր Նափոլէոնի բանակներուն առջեւ: Տարբերութիւնը այն է որ քանդումի միջոցները այսօր անհամեմատօրէն աւելի հզօր են եւ շատ աւելի բազմատեսակ: 1991-ին Ս. Հիւսէյն չգործածեց ամէնէն ահաւոր զէնքը որ կենսաբանականն էր եւ քիմիականը: Սակայն, այդ օրերուն այնքան նեղ կացութեան մատնուած չէր Ս. Հիւսէյն եւ իր վրայ եղած յարձակումին պատասխանելու համար ի միջի այլոց, ունէր քուէյթեան քարիւղը:

Իրաքի դէմ նոր պատերազմի մը ձեռնարկելէ առաջ, հարկ է ամենայն լրջութեամբ նկատի առնուին այս պարագաները: Եւ շատ հաւանական է որ այդ նոր պատերազմին ապականութեան դէմ աշխատողներու խումբերը աւելի կարեւոր գործ ունենան կատարելիք, քան՝ ռազմական ամէնէն արդիական սարքաւորումներով օժտուած զօրաբաժինները:

ՔԱՂՀԱՆ

ԷՍԱԵԱՆԻ ԲԱԺԱԿԻ ՕՐԸ

Իրապէս իւրայատուկ է մթնոլորտը փարիզահայ Էսաեան Սանուց Միութեան բաժակի օրուան: Հոն կը տիրէ ընտանեկան մտերմիկ շունչ մը: Այս տարի եւս աւանդական այս օրը ջերմ ընդունելութիւն գտաւ հարիւրի մօտ էսաեանցիներու եւ համակիրներու ներկայութեամբ: Ժրաջան պատրաստութիւն տեսած էին վարչութեան անդամները որոնք յաջողեցան իրենց չնչին միջոցներով հասնիլ ոչ արհամարհելի արդիւնքի մը: Եթէ նկատի առնենք այն պարագան թէ միութիւնը ոչինչ ունի իբրեւ պիւտճէ եւ իրեն կարգախօս ընդունած է հաւաքածը բաժնել, վերեւ բռնածը կ'արդարանայ անմիջապէս:

Ըստ ընկալեալ սովորութեան, Յունուար 19-ին ալ բացումը կատարելով Տիկին Մ. Շէրիք ներկաները հրաւիրեց յարգանքի տուրք մատուցանելու մէկ վայրկեանի լռութեամբ, էսաեանի հիմնադիր, ուսուցիչ եւ անդարձ մեկնող սաներուն: Ապա բաժակները բարձրացան էսաեանի, էսաեանցիներու, նաեւ քոյր վարժարաններու կենաց: Տարեկան հաշուետուութեան ընթացքին ան շեշտեց թէ վերջին ընդհանուր ժողովէն յետոյ վարչութիւնը փոփոխութիւն կրած է եւ կը բաղկանայ հետեւեալ անձերէն. — Տիկիններ՝ Անահիտ Թէրզեան, Ալիս Թէքֆէեան, Ժանէթ Հէքիմեան, Մարգրիտ Շէրիք, Անի Սահակեան, Վերժին Տէմիրճեան: Մշակութային գործունէութեան շրջանակին մէջ ան մատնանշեց երեք տարիէ ի վեր շարունակուող եւ հետզհետէ աւելի ոգեւոր ընդունելութեան արժանացող միջվարժարանային «Հայոց պատմութեան եւ մշակոյթի մրցոյթ»ը, աւելցնելով որ այս տարուան մասնակիցներուն թիւը պիտի ըլլայ եօթանասունի շուրջ եւ մրցոյթը տեղի պիտի ունենայ Մարտ 30-ին: Տիկին Շէրիք հաղորդեց տեղեկութիւններ փոխանցելով ներկաներուն էսաեանի ներկայ վիճակին մասին, մատնանշեց թէ երկսեռ աշակերտութեան թիւը 308-ն է, այս տարի կարգ մը էսաեանցիներ բացառիկ յաջողութիւններ արձանագրած են, ինչպէսին են Թուրքիոյ տարածքին ճատրակի միջվարժարանային մրցոյթի առաջնութիւն մը միջնակարգի բաժինէն, նաեւ երրորդ մրցանակ մը լիսէականներու միջեւ, իսկ անգլերէնի մարզին մէջ էսաեանցի մը գրաւած 67-րդ տեղը տասնեակ հազարաւոր մասնակիցներու մէջ:

Յետոյ կարգաւ խօսք տրուեցաւ քոյր միութիւններու ներկայացուցիչներուն: Քաղաքս հիւրաբար գտնուող պոլսաբնակ մտաւորական, բժիշկ Հերման Արաքս ելոյթ ունեցաւ էսաեանի աշակերտութեան շրջանի իր յուշերը պատմելով, սրամիտ ակնարկներով համեմելով զանոնք: Եղան անհատական կարճ ելոյթներ արտասանութեան եւ երգի:

Այս տարի էսաեանցիներուն միասնական աշխատութեամբ մէջտեղ դրուած էին վիճակահանութեան տրամադրուած այլազան նուէրներ որոնք կը բաղկանային ձեռական աշխատութիւններէ, նաեւ բազմաթիւ անակնկալ ծրարներէ: Առանց բացառութեան իւրաքանչիւր վիճակի նուէր մը յատկացուած էր: Նախատեսուածէն աւելի շատ վիճակները սպառեցան եւ այսպէսով ձեռք ձգուած գումարը տեղւոյն վրայ յանձնուեցաւ «Համագործակցութիւն Հայաստանի» բարենպատակ կազմակերպութեան ներկայացուցիչին:

Բաժակի այս տարուան օրը ոգեւոր եւ մտերմիկ մթնոլորտի մը մէջ վերջ գտաւ:

ՆԵՐԿԱՅ ՄԸ

նրանց հետ, ի՞նչ լեզուով խօսենք, խօսե՞նք, թէ չխօսենք եւ այլն:

— Յաճախ ենք մեզ սարսափի մէջ պահում. մեր մոլորակին չի՞ սպառնում բախում երկնային այլ մարմնի հետ:

— Երկրագունդը գրեթէ 5 միլիառ տարի գոյութիւն ունի, եւ այդ երկարատեւ ժամանակաշրջանում չի փլուզուել մէկ այլ մոլորակի բախումից: Մի քանի ամիս առաջ մեծ աղմուկ բարձրացաւ, թէ 2019 թ. մեր մոլորակի վրայ կ'ընկնի աստղակերպ: 17 տարուայ ընթացքում ճշգրիտ հաշուարկել նրա ուղեծրի շարժումը, գրեթէ, անհնարին է: Եթէ Դուք հարցնէիք՝ չորս – հինգ ամիս անց կը բախուի՞, թէ՞ ոչ, ապա, երկնային մեխանիկայի օրէնքների հիման վրայ, կարող ենք հաշուարկել, թէ ինչ ուղեծրով կը շարժուի աստղակերպը: Իմ հեռուստատեսութիւնից յետոյ ամէն ինչ հանդարտուեց: Այդ ամէնը սենսացիայի համար է:

— Պարոն Խաչիկեան, ինչպէ՞ս էք յիշում Վիկտոր Համբարձումեանին:

— Ես Վ. Համբարձումեանին ընդհանրապէս չեմ մոռանում: Նրա հետ են կապուած իմ կեանքի լաւագոյն տարիները, իմ ողջ գիտական կեանքն ու գործունէութիւնը: Վ. Համբարձումեանը տիտան էր աստղագիտութեան բնագաւառում: Աշխարհը Հայաստանը ճանաչեց նաեւ Վ. Համբարձումեանի շնորհիւ: Սակայն, այսօր շատ քիչ են անդրադառնում եւ յիշում նրան: 1958 թ. նա առաջ քաշեց գործօն աստղաբոյլերի թեզը: Այդ տեսակէտը համարուեց կոպեռնիկեան գաղափար: Վ. Համբարձումեանին յատուկ էին նաեւ մարդկային ամենանուրբ զգացողութիւնները. շատ էր սիրում եւ գնահատում դասական երաժշտութիւնը, յատկապէս՝ պալետայինը: Յաճախ էր իր ուսանող ակադեմիկոս Սոբոլեւի հետ մրցութեան մէջ մտնում՝ անգիր ասելով Պուշկինի, Լերմոնտովի, Տուրգենեւի ստեղծագործութիւններից: 2003 թուականին լրանում է մեծ գիտնականի 95-ամեակը. ես յոյս ունեմ, որ կառավարութիւնը, գոնէ այս հարցում, մեզ կ'օգնի: Քանզի աստղագիտութիւն ունեցող երկիրն աշխարհում համարւում է բարձր մտաւորական ներուժ ունեցող երկիր: Ուրեմն, փառք ու պատիւ այն ժողովրդին, որը ծնել է Վիկտոր Համբարձումեանին:

ԱՐՈՒՍԵԱԿ ՂԱՄԲԱՐԵԱՆ

ԽԱՆՁՈՒԱԾ ՕՐԵՐԸ

Գրեց՝ ՊԵՐՃՈՒՀԻ

8

Ջարօն շրթները սեղմած կը լսէ, երբեմն երբեմն գլխով հաւանութեան նշաններ ընելով.

— Գիտե՞ս, — կը շարունակէ Թրքուհին, — քիչ է մնացեր, որ պէյս կեավուր կին մը բերէր իր հետը: Տասնըվեց — տասնըեօթը տարեկան մէլէքի պէս գեղեցիկ աղջիկ է եղեր: Աղջիկը մօրը փակած բաժնուիլ չուզեր եղեր. «Մայրիկ, մի՛ թողուր, կ'ըսէ եղեր, ձեռքովդ սպաննէ, բայց մի՛ թողուր զիս այս գազանին»: Երբ պէյս տեսեր է, որ ճար չկայ, մէկ հարուածով երկուքին ալ գործը տեսեր է: Լաւ է ըրեր: Մուխս պիտի մարէր: Պէյս յիսունը անց, ես քառասունընոց, առ ջահել կինը եթէ բերէր, ա՛լ իմ երեսս նայող կ'ըլլա՞ր... Թէեւ ճարը գիտէի: Աղբարս, Ահմէտն ալ երիտասարդ կին մը բերաւ. «Այս երկրորդ կինս պիտի ըլլայ», ըսաւ: Վարդենիի պէս աղջիկ մըն էր, հազիւ տասնըվեց տարեկան, մէկ նայէիր, հազար նայելդ կու գար: Հարսս խորամանկութեամբ շարժեցաւ. սիրով ընդունեց: «Երկու հոգի պիտի ըլլանք մեր պէյը երջանկացնելու համար», ըսաւ: Բայց յաջորդ օրը կեավուր աղջիկը ա՛լ չարթնցաւ: Է՜հ, այնպիսի բոյսեր կան, որ երկար քուն մը կը բերեն: Աղբարս իր նոր կնկան համը չտեսած, հարսս ամէն բան վերջացուց: Լաւ ա՛լ ըրաւ: Հարսս կ'ըսէ, թէ աղջիկը հասկցեր է, որ խմածը թունաւոր է, նորէն խմեր է: «Շնորհակալ եմ», ըսեր է. — «Այսպէս ե՛ւ քեզի համար լաւ պիտի ըլլայ եւ թէ ինծի համար», ու խմեր է, իր կրօնքին աղօթքը ընելէ վերջ: Աղբարս հասկցաւ թէ չհասկցաւ եղածը, չեմ գիտեր: «Աս մեռաւ», ըսեր է, «ուրիշ մը պիտի բերեմ»: Բայց ալ Անատոլու չգնաց որ բերէ:

Ջարօն, ցոյց չտալու համար իր յուզումը, կարին վրայ ծռած, սկսեր է արագ արագ քանդել, իբրեւ թէ սխալ կարած է եւ թէ ըրած սխալը զինք աւելի կը հետաքրքրէ քան Սաֆիհա հանըմին պատմածները:

— Պէյիս ըսի որ, գաւառ կրկին երթալուն, եթէ տեսնայ գեղեցիկ պզտիկ մը, մանչ ըլլայ թէ աղջիկ, թո՛ղ հետը բերէ, միայն թէ շատ գեղեցիկ պէտք է ըլլայ, չէ՞, կեավուրներին տղան գեղեցիկ կ'ըլլայ եւ խելացի: Թուրքի պէս կը մեծցնեմ: Պզտիկները շուտ կը մոռնան, շուտ ալ կը սորվին: Այն ժամանակ, ապլա, աղուոր հագուստներ պիտի կարես, հա՛ քեզ տեսնեմ:

— Գլխուս վրայ, հանըմ, պուպրիկի պէս պիտի հագցնեմ ձեր պէյին բերելիք տղան կամ աղջիկը:

Յետոյ Սաֆիհա հանըմը ցոյց էր տուեր ամուսնոյն բերած գոհարեղէնները Շապին Գարահիսարէն: Մատանիներ, ապարանջան, մանեակներ...

— Տե՛ս, ըսեր է, մէյ մը ձեռքդ ա՛ռ սա ոսկիէ շղթան, քաշ մը կայ, գուցէ եւ աւելի, այնքա՜ն ծանր է: Բռնէ՛, բռնէ՛, մի՛ քաշուիր: Այդ ինչպէ՜ս կը դողաս. այսչափ գոհարեղէն մէկ անգամէն տեսնելու վարժուած չես, ապլա, առկից է: Բռնէ՛, չօշափէ, կարօտդ ա՛ռ: Կին ես վերջապէս, սիրտդ կ'ուզէ: Պէյս կ'ըսէ, թէ կեավուրը փոխուեցաւ, առաջուանը չէ: Այս բոլորին պատճառը «Փէտայի»ներն են: Պէտք է անոնց արմատը չորցընել: Պէյս իրաւունք ունի. կեավուրը ո՞վ է, որ ապիդ Թուրքին դէմը կենայ: Առաջ «տուր» կ'ըսէիր, հայրը ունեցածը կու տար: Հիմա, մինչեւ չսատկեցնես, բան չես առնար: Ահա՛ այս բոլոր ոսկեղէնները արիւնով թաթախուած էին: Հոգիս ելաւ, մինչեւ լուացի, մաքրեցի...

— Հէլպէթ տէ, — կ'ըսէ Ջարօն, – Թուրքին դէմ կայնողին իր պատիժը պէտք է տալ... Ուրեմն, բերդ քաշուողները բոլորն ալ կոտորուե՞ր են, հէչ չէ՞ մնացեր...

— Անանկ ըլլար, ի՜նչ աղէկ: Երբ զինուած կեավուրները տեսեր են, որ ալ շատ փամփուշտ չէ մնացեր՝ կրակելով, կրակելով ճեղքեր են պաշարման շղթան ու քաշուեր են լեռը, շատ մը սատկածներ թողելով... Բերդին մէջ մնացող կիներէն շատեր, զաւակներնին գրկած, ինքզինքնին ժայռերէն վար են նետեր: Մէկ մասն ալ թոյն է առեր...

(Շար. 25)

ՅԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Կրընոպլէն Տէր եւ Տիկին Վարդան եւ Մարկրիթ Բաբախեան Տիգրան Սանճեանի մահուան առթիւ իրենց ցաւակցութիւնները կը յայտնեն ողբացեալին ընտանիքին եւ այս տխուր առթիւ 30 Եւրօ կը նուիրեն «Յառաջ»ին իր յիշատակին։

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Էքս – ան – Փրովանսէն Տիկին Սիմա Համբարեան 40 Եւրօ կը նուիրէ «Յառաջ»ին վաչէ Ծ. վրդ. Իգնատիոսեանի յիշատակին։

(Շար. Ա. էջէն)

րիկան որոնց նպատակն է Միջին – Արեւելքի քարիւղի հակակշիռը ձեռք առնել։

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՔՈՒ Տ'ԻՎՈՒԱՌԻ կացութիւնը օրէ օր կը վատթարանայ եւ պարզուեցաւ որ Տ. որ Վիլըփէն ձախողած է իր առաքելութեան մէջ։ Նախագահ Կպակպոյի կինը, որ շատ ազդեցիկ է, յայտարարած է որ պէտք է նետել Մարքուսիսի համաձայնագրերը։ Տեղւոյն Ֆրանսացիներն ալ շատ դժգոհ են, կը դատապարտեն Ֆրանսան որ իրենց տէր չըլլար, մեկնումները շատ դէչ կազմակերպուած են։ Տակաւին 12 հազար Ֆրանսացի կայ Ապիճան։

ՖՐԱՆՍԱՑԻ ՄՏԱՒՈՐԱԿԱՆՆԵՐՈՒ խումբ մը պատասխանելով խարայէլեան խաղաղապաշտ շարժումին, վեց օրուան այցելութիւն մը կատարած են Երուսաղէմ, Գազա, Նազարէթ եւ Թել – Ավիվ։ Խումբին մէջ եղած են Հրեաներ եւ ոչ – Հրեաներ, նախկին դեսպան Սթեֆան Հեսէլ եւ ընդվզած են ի տես Պաղեստինցիներու կեանքին։ Այս վերջինը բսած է թէ կացութիւնը խոտոր կը համեմատի մարդկային իրաւանց եւ ժողովրդավար քաղաքակրթութեան հետ։

«ԻՒՄԱՆԻԹԷ», Համայնավար կուսակցութեան պաշտօնաթերթը հանգանակութեան մը ձեռնարկած է, որպէսզի կարենայ բացը գոցել եւ ապագան ապահովել։ 46.300 է միայն իր ընթերցողներու թիւը եւ բացն ալ՝ 1.8 միլիոն Եւրօ։

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ – ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, Փետրուար 13

Դ. ՕՐ ՄԵԾԻ ՊԱՀՈՑ
ՏԵԱՌՆԸՆԴԱՌԱՋԻ ՆԱԽԱՏՕՆԱԿ

Կէսօրէ ետք, ժամը 16.30–ին, Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Տաճարին մէջ, Երեկոյեան Ժամերգութիւն կը կատարուի, որու աւարտին՝

ՏԵԱՌՆԸՆԴԱՌԱՋԻ

Նախատօնակ, Անդաստան եւ Մոմավառութիւն տեղի կ'ունենան

ՈՒՐԲԱԹ, Փետրուար 14

ՏԵԱՌՆԸՆԴԱՌԱՋ
ՏՕՆ ՔԱՌԱՍՆՕՐԵԱՅ
ԳԱԼՍՏԵԱՆՆ ՔՐԻՍՏՈՍԻ
Ի ՏԱՃԱՐՆ

Ժամը 10–ին, Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Տաճարին մէջ պատարագ կը մատուցուի։

ՇԱԲԱԹ, Փետրուար 15

ՏՕՆ ՍՐԲՈՑՆ՝ ՍԱՐԳՍԻ ԶՕՐԱՎԱՐԻՆ
եւ
ՈՐԴՒՈՅ ՆՈՐԱ ՄԱՐՏԻՐՈՍԻՆ
եւ
ԶՕՐԵՔՏԱՍԱՆ ԶԻՆՈՒՈՐԱՑՆ

Ժամը 10–ին, Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Տաճարին մէջ պատարագ կը մատուցուի։

ՓԵՏՐՈՒԱՐ 1-ԷՆ «ՅԱՌԱՋ»ի ընթացիկ ազդերու սակացինը

	€	
Մահազդ	140	(167,44)
Հոգեհանգիստ	125	(149,50)
Շնորհակալիք	125	(149,50)
Հարսնիք–Նշանտուք	125	(149,50)
Ծնունդ	125	(149,50)

Բոլոր ազդերու սակերուն վրայ, հարկ է աւելցնել 19,60% Թէ.Վէ.Ա. (տե՛ս. փակագծի մէջ ընդհ. գումարը)։

Այս գիները կը վերաբերին մէկ անգամ հրատարակելի ազդերու, ՄԻՆՉԵՒ ՄԷԿ ՔԱՌՈՐԴ ՍԻՒՆԱԿ (25 տող) մահազդներու պարագային եւ 1/8–րդ (12–13 տող) մնացեալին։

Առեւտրական եւ այլ ծանուցումներու համար, դիմել Թերթին Վարչութեան։

ՍՐԲԱՏԱՌ ԿՈՆԴԱԿ ՁՕՆՈՒԱԾ ՄԱՅՐ ԱԹՈՌ ՍՈՒՐԲ ԷՋՄԻԱԾՆԻ 1700-ԱՄԵԱԿԻՆ

Նեկրկայիս կը ծանուցանենք Ֆրանսայի Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ Հոգեւոր մեր զաւակներուն, թէ Հայրապետական սոյն Կոնդակը հանդիսաւորապէս պիտի կարդացուի Եկեղեցիներուն բեմերէն՝ այս Կիրակի, Փետրուար 9–ին, ի ժամու Սրբոյ պատարագին։

Կը հրաւիրուինք ամէնքս, բարեպաշտական տպրումով փութալ «յունկն Հայրապետի խրատին»։

Նոյն առեն աղօթելու վասն արեւշատութեան Հայոց Հայրապետին եւ յաւերժ անսասանութեան մեր Սուրբ Եկեղեցւոյն։

ԴԻՒԱՆ
ՀԱՅՐԱՊԵՏԱԿԱՆ
ՊԱՏՈՒԻՐԱԿՈՒԹԵԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՑ ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

ՀԱՅՈՑ ՀԱՒԱՏՔ ԵՒ ԱՒԱՆԴՈՒԹԻՒՆ
Յանձնախումբը

«ԼՈՒՍԱՒՈՐՉԻ ԼՍԱՐԱՆ»

հանդիպումներու ծիրին մէջ
կը հրաւիրէ

«ՃԱՆՉՆԱՆՔ ՄԵՐ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ ՀԱՅՐԵՐՆ ՈՒ ԱՆՈՆՑ ԺԱՌԱՆԳՈՒԹԻՒՆԸ»

ընթերցանութեան շարքին
իր հերթական հանդիպման
որ տեղի կ'ունենայ

Չորեքշաբթի, Փետրուար 12, ժամը 19–ին

Ուղեկցութեամբ՝
ԶԱՏԻԿ ՎՐԴ. ԱՒԵՏԻՔԵԱՆԻ

«Սահակ–Մեսրոպ» Մշակ. Կեդրոնի
«Արծրունի Զրբաշեան» սրահին մէջ
339, avenue du Prado — 13008 Marseille

Ս. ՅԱԿՈԲ – ԼԻՈՆ

ՏԵԱՌՆԸՆԴԱՌԱՋ

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, Փետրուար 13

Երեկոյեան ժամը 16–ին կը կատարուի Տեառնընդառաջի Նախատօնակ, Անդաստան եւ մոմավառութիւն։

ՈՒՐԲԱԹ, Փետրուար 14

ՏԵԱՌՆԸՆԴԱՌԱՋ

Այս առթիւ Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ առաւօտեան ժամը 10–ին պատարագ կը մատուցուի խորանին վարագոյրը բաց։

Օրուան պատարագը կը մատուցանէ եւ կը քարոզէ՝

ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ԶԱՔԱՐԵԱՆ
Հայրապետական Պատուիրակի Փոխանորդ
Լիոնի եւ Շրջակայից

ՍՈՒՐԲ ՍԱՐԳԻՍ

ՇԱԲԱԹ, Փետրուար 15

Տօն է ՍՈՒՐԲ ՍԱՐԳՍԻ

Այս առթիւ Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ պատարագ կը մատուցուի առաւօտեան ժամը 10–ին։

Կը պատարագէ՝
ԻՍԱՀԱԿ Ա. ՔՀՆՅ. ՀԷՔԻՄԵԱՆ

ASSOCIATION SAINTE-CROIX
DES ARMENIENS CATHOLIQUES
DE FRANCE

Lourdes 2003

du 28 au 31 mai
PELERINAGE ARMENIEN DE FRANCE
Départs de PARIS — ARNOUVILLE — LYON — MARSEILLE — ST-CHAMOND
Renseignements :
Eparchie : 01 40 51 11 90
Paris : 01 44 59 23 50
Arnouville : 01 39 85 15 56
Marseille : 04 91 48 19 60
St-Chamond : 04 77 22 09 86
Lyon et Valence : 04 72 44 97 39

CROIX BLEUE
DES ARMENIENS
DE FRANCE
SECTION PARIS

DU 16 AU 23 FEVRIER

La Section Archalouys TATHEOSSIAN de Paris organise son

séjour familial

dans le Centre de Vacances à Bellefontaine (JURA).
Prix compétitifs ! ! !
Ambiance arménienne assurée ! ! !
Surtout n'hésitez pas, venez avec vos enfants, petits-enfants ou amis et rejoignez-nous sur les pistes de ski, de luge ou tout simplement dans le Centre.
Renseignements et Inscriptions auprès de :
- Araxie : 01.39.83.71.19 (de 19h à 21h)
- Brigitte : 01.45.79.78.97 (de 9h à 19h)
- Alice : 01.42.93.03.56 (de 19h à 22h)

SPECTACLE EXCEPTIONNEL

Armen's Armenian Story

RENCONTRE DE LA TRADITION ET DE LA MODERNITE

Réunis dans une création mondiale
70 chanteurs, danseurs et musiciens
vous ouvrent les portes de l'Arménie

Avec : Jivan KASPARIAN
Shouchane PETROSSIAN
l'Orchestre Symphonique d'Arménie
Et de nombreux autres artistes

— LYON : BOURSE DU TRAVAIL — les 7 et 8 février
organisé par le collectif des associations lyonnaises
au profit de l'école Markarian-Papazian

— MARSEILLE : LE DOME — 9 février

Locations : FNAC : 0 892 707 507
et points de vente habituels

Renseignements : C.B.A.F. Lyon - Villeurbanne 04 78 26 28 71

GALERIE FRAMOND
3, rue des Saints-Pères, 75006 Paris

ACCROCHAGE
DU NOUVEL
AN 2003

HUILES DESSINS
AQUARELLES
PASTELS ENCRES
GOUACHES
COLLAGES
TEMPERAS

Du 23 janvier au 28 février
tous les jours ouvrables,
de 10h à 12h30 et de 14h30 à 19h

TISSUS DES URSULES
Tout le décor de la maison
Siège Social 9, rue J. Duclos
42400 St-Chamond

SAINT-ETIENNE
SAINT-CHAMOND
CANNES LA BOCCA
VILLENEUVE-LOUBET

ՈՒՐԲԱԹ
ՓԵՏՐՈՒԱՐ 7
VENDREDI
7 FEVRIER
2003
LE NUMERO: 1 €

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
E-MAIL : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 230 Եւրօ — Վեցամսեայ : 122 Եւրօ
Արտասահման : Տար. 270 Եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)
247 Եւրօ (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 1 Եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

78ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 20·618
Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN
78e ANNEE — N° 20·618

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

Ի Ր Ա Ք

ՓՈՒԸԼ ՉՀԱՄՈԶԵՑ

ՊԱՂՏԱՏԻ ՀԱՄԱՐ «ԱՄԵՐԻԿԵԱՆ ՇՕ» ՄԸՆ ԷՐ

Շատ կը սպասուէր ԱՄՆ-ու Արտաքին նախարար՝ Գոլին Փաուըլի ելոյթին, փետրուար 5-ին, Ապահովութեան Խորհուրդին առջեւ: Ան 90 վայրկեաններու ընթացքին պարտէր ներկայացնել այնպիսի փաստեր Իրաքի դէմ, որ բոլորը համոզուէին որ առանց պատերազմի չիք փրկութիւն:

Արդ, Գ. Փաուըլ ոչ մէկ անժխտելի փաստ կրցաւ բերել: Ան լսել տուաւ հեռաձայնային խօսակցութիւններ, անձերու միջեւ զորս ներկայացուց որպէս Իրաքի բարձրաստիճան սպաներ եւ որոնք կը խօսին զինամթերքի փոխադրութեան մասին: Արդ, ամէն մարդ գիտէ, որ ներկայի թեքնիքով նման բաներ դիւրութեամբ կրնան պատրաստուիլ եւ ոչ մէկ ձեւով իբրեւ փաստ կրնան ծառայել: Նախարարը ցոյց տուաւ նկարներ արբանեակէ առնուած, որոնք, ըստ իրեն քննուած կայաններ են, պարպուած քննութենէն քիչ առաջ: Ուրեմն, Փաուըլի համար, Պաղտատ չի գործակցիր եւ ուրեմն, ի մօտոյ, պէտք է առոր գինը վճարէ: Ապահովութեան Խորհուրդի այս բացառիկ նիստին, մնայուն հինգ անդամները՝ Չինաստան, Ֆրանսա, Մեծն-Բրիտանիա, ԱՄՆ, Ռուսաստան ղրկած էին իրենց Արտաքին նախարարները, երեք ուրիշներ (Անկոլա, Կինէա, Սուրիոյ) ՄԱԿ-ի մօտ իրենց դեսպանները: Ներկայ էին նաեւ Քոֆի Անան եւ Իրաք գացած քննիչներու երկու պետերը: Իրաք, որ անդամ չէ Խորհուրդին, ներկայացուցիչ մը ղրկած էր: Իր տեղեկատուութեան աւելի կշիռ տալու համար, Փաուըլ չէ մոռցած սրուակ մըն ալ ցոյց տալու, որ ածխախտի մանրէ մը կը կրէ, նման Ս. Հիւսէյնի ունեցածներուն, մեծաքանակ:

Ամէն պարագայի մէջ, հակառակ իր թափած ջանքերուն, Փաուըլ չէ համոզած եւ ոչինչ փոխուած է զանազան երկիրներու դիրքերուն մէջ: Ֆրանսա, Ռուսաստան եւ Չինաստան նոյն գիծի վրայ կը մնան եւ կը պնդեն որ հարկ է շարունակել քննութիւնները: Ռուսաստանի Արտաքին նախարարին համար, միայն ՄԱԿ-ի քննիչները կրնան որոշել թէ որքա՞ն ժամանակ հարկաւոր է:

Մեծն-Բրիտանիա կը սպասէ Փետր. 14-ին, որ վճռական թուական մըն է իրեն համար: Այդ օրը, քննիչները նոր զեկուցում մը պիտի տան: Եթէ, Իրաքի գործակցութեան չգոյութիւնը շարունակուի, այն ատեն Խորհուրդը պէտք է ստանձնէ իր պատասխանատուութիւնները: Արտաքին նախարարը կ՚ըսէ թէ Ս. Հիւսէյն սպառնալիք կը կարդայ բոլորին: Գերմանիա թերահաւատ կը մնայ: Արտաքին նախարարը շեշտելով թէ տեղեկատուութեան մասնագէտ չէ, կը գտնէ թէ մասնագէտները պէտք է քննեն այդ ամբողջը (Փաուըլի «փաստերը»), ապա, որոշում տրուի: Իսրայէլ, անշուշտ, ներկայացուածը գոհացուցիչ կը գտնէ: Ըստ Արտաքին նախարարին, Փաուըլ յստակ կերպով ցոյց տուած է Իրաքի վարչակարգին բուն նկարագիրը եւ փաստած է այդ վարչակարգին ներկայացուցած սպառնալիքը շրջանին եւ համայն աշխարհին համար:

Արեւելեան Եւրոպայի տասը երկիրներ, թեկնածու ՕԹԱՆ-ի, հասարակաց յայտարարութեամբ մը իրենց զօրակցութիւնը յայտնած են Միացեալ-Նահանգներուն: Այդ երկիրներն են.- Պալթեան երեք երկիրները, ինչպէս նաեւ Պուլկարիա, Ռումանիա, Սլովաքիա, Սլովենիա, Ալպանիա, Խրուաթիա եւ Մակեդոնիա:

Ինչ կը վերաբերի Իրաքի, Փաուըլի ներկայացուցած փաստաթուղթերը վաւերական չեն եւ կը ձգտին պատրուակ մը տալ արդարացնելու համար զինուորական միջամտութիւն մը: Իրաքի Տեղեկատուութեան նախարարը յայտարարած է որ կրնան հաստատել որ բոլոր ենթադրութիւնները անհիմն են եւ ոչ մէկ նորութիւն կը բերեն ՍԻԱ-ի նախորդ տեղեկագրերուն բաղդատմամբ: Հեռատեսիլի կայանին խօսնակն ալ «կատակերգութիւն» որակած է Փաուըլի ամբաստանագիրը: Իրաքի համար, պարզապէս, ամերիկեան շօ մըն է:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(փետրուար 5 / 6)

Վ. ՕՍԿԱՆԵԱՆԻ ՈՒԱՇԻՆԿԹԸՆԻ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄՆԵՐԸ

Արտաքին գործերու նախարար Վ. Օսկանեան որ աշխատանքի այցով մը ԱՄՆ կը գտնուի, Փետրուար 4-ին հանդիպումներ ունեցած է շարք մը բարձրաստիճան պաշտօնեաներու հետ: Նիւթ եղած են հայեւամերիկեան յարաբերութիւններու ներկայ փուլն եւ զարգացման հեռանկարները, Ղարաբաղի հարցին կարգաւորման հոլովոյթը, Իրաքի շուրջ ստեղծուած իրավիճակը, Հայաստանի նախագահական ընտրութեան առնչուող հարցեր, եւ այլն:

ՕԴԱՅԻՆ ԳԻԾԵՐՈՒ ՊԱՐՏՔԻՆ ՊԱՏՃԱՌՈՎ

Ռուսաստանի օդային ընկերութիւնները Փետրուար 4-ին հեռագրով մը տեղեկացուցած են հայկական օդային գիծերուն թէ կը ստիպուին արգիլել հայկական օդանաւերու ռուսական օդային տարածք մուտքը, եթէ քայլեր չառնուին 2 միլիոն տոլարի պարտքը վճարելու համար: Հայկական գիծերը վճարած են մօտ 40 հազար տոլար, վերստանալով թռիչքներու արտօնութիւն: Ռուս իր գործընկերներուն հետ այս խնդրին շուրջ բանակցելու համար Փետրուար 5-ին Մոսկուա մեկնած է Հայկական օդային գիծերու տնօրէն Արսէն Աւետիսեանը:

«ԱՐՄԷՆԻՆ ՀԱՅԿ. ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ» ԿԱՄ՝ ԵՐԳՈՎ-ՊԱՐՈՎ ՄՂՁԱՒԱՆՋ

Օրերէ ի վեր զանազան միջոցներով ծանուցուած «երաժշտական» երեկոյթ մը տեղի ունեցաւ Փետրուար 1-ին, Փարիզի Մարզական պալատին մէջ: «Աւանդականին ու Նորարարութեան ձուլում»ի արդիւնք ներկայացուած ձեռնարկը կազմուած էր նուագէ, երգ ու պարէ: Ունէր անգլերէնով նշուած խորագիր մըն ալ. «Արմէնին հայկական պատմութիւնը»: Կազմակերպիչն էր Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչը:

Կատարուած ծանուցումը, քարոզչական աշխատանքը, միջազգային համբաւի տէր դուդուկահար Ջիւան Գասպարեանի անունը եւ անշուշտ, խումբին Հայաստանէն եկած ըլլալու պարագան, նաեւ, թերեւս «աւանդականին ու նորարարութեան ձուլում»ի տարազը, առաջին նկատուած պատճառներն էին այդ հսկայածաւալ սրահին գրեթէ ամբողջովին լեցուելուն: Ո՞վ կրնար միտքէն անցընել որ այդ փայլուն ցուցափեղկին ետին անճաշակութենէ, անճոռնիութենէ տարբեր բան չկայ: Այս երկու որակումներէն լայնօրէն բաժին առած նուագախումբի նուագ, բեմայարդարում, զգեստաւորում, երգ ու պար պարտադրուեցան հանդիսականներու որոնք վստահաբար իրենց անկիւնէն պիտի չշարժէին երբեք շնորհքով բան մը մտիկ ընելու, եթէ ան չունենար «Հայաստանեան» պիտակը, կամ Կապոյտ Խաչի նման կազմակերպիչ մը: Անարդար չըլլալու համար, որպէս բացառութիւն պէտք է նշել երգչուհի Շուշան Պետրոսեանի պատուաբեր ձայնը ու հայկական Փոլքլորի բազմաձայն երգերու խումբը որոնք իսկապէս կորսուած կաթիլներ եղան տգեղութիւններու ծովու մը մէջ: Ինչ կը վերաբերի դուդուկի վարպետին, այդ նոյն ծովուն վարիչները նոյնիսկ յարգանքը չունեցան անոր արուեստին, ձգելու համար որ նուագէ առանձին, պատառ մը գոհացում տալու համար գեղեցիկը փնտռող ականջներու:

Այս պատիժ ներկայացումին «յղացող ու իրականացնող»ն էր Արմէն Կարապետեան, «Պարագրութեան հեղինակ»ն ու վարիչը՝ Նորայր Մեհրաբեան, «երաժշտական պատշաճեցումներ»ու տէրը՝ Խաչիկ Սահակեան, իսկ «երաժշտական ղեկավար»ը՝ Ռուպէր Մլքեան: Ահա՛ ամբողջ յանցախումբը:

Այսուհանդերձ, արձանագրելէ ետք երեւոյթը ու արձագանգելէ ետք դժգոհութեան, բողոքի, պայրոյթի բազմաթիւ հակազդեցութիւններու որոնք հասան խմբագրատուն, պէտք է անդրադառնալ հիմնական երկու հարցի: Աշխարհի ո՛րեւէ մէկ անկիւնը, շուկայի մէջ կամ բեմի վրայ, ամէն մարդ ազատ է իր ապրանքը վաճառքի հանելու. զայն գովելու, պանծացնելու ալ, կարելի առաւելագոյն յաճախորդ որսալու նպատակով: Ո՞վ կ՚ըլլայ մեղաւորը երբ փակ աչքերով կ՚երթաս, բարձր գինով կը գնես որդնոտ ապրանքը, ուրախ ուրախ տուն կը բերես ու դուռ-դրացի ալ կը հրաւիրես համտեսելու: Հետաքրքրական է գիտնալ թէ Կապոյտ Խաչի պատասխանատուներէն մէկը, մէկ քանին դիտա՞ծ էին նախապէս «Արմէնին պատմութիւնը», զայն հրաւիրելու որոշումը տալէ առաջ:

Կայ մետալին երկրորդ երեսն ալ. երբ կը ծրագրուի օրինակ՝ երգ ու պարի յայտագիրով երեկոյթ կազմակերպել, ո՞վ, ի՞նչ բան անտեսելու կը մղէ տեղական առողջ ուժերը, այս պարագային՝ ըսե՛նք «Նաւասարդ»ը մը ու մեծ ծախքերու, սիրտհատումի, կազմակերպչական անհամար բարդութիւններու գնով կը նախընտրուին շատ թէական որակով ապրանքներ: Հեռուի սուրբին զօրութիւնը ա՞յս աստիճան ամուր նստած է մեր մէջ:

Քանի՛ «Կիլիկիա», Սայաթ Նովա, Ջիւան Գասպարեան ու նման արժէքներ պէտք է անտեսուին, անարգուին տակաւին, որպէսզի վերջապէս հասկնանք թէ հասած է սուրբին ալ կեղծն ու հարազատը զանազանելու ժամանակը: Քանի՞ . . . :

Ա. ԹՈԹՈՅԵԱՆ

Ք Ա Ն Ի Մ Ը Տ Ո Ղ Ո Վ

ՊԷՐՆԱՐ ԼԷՈՒԻՍ Թրքանպաստ թեզերու ծանօթ պատմաբանը Պոլսոյ մէջ դասախօսած է «Թուրքիոյ, ՄԱԿ-ի, Եւրոպայի, ԱՄՆ-ու եւ Միջին-Արեւելքի մասին տեսակէտներ ու խորհրդածութիւններ» նիւթին մասին: Անդրադառնալով Եւրոպական Միութեան եւ Թուրքիոյ յարաբերութիւններուն մասին, ըսած է թէ ներկայի կացութեան մէջ շատ բարդ մարզ է առիկա: Իր կարծիքով՝ Եւրոպական Միութիւնը պատրաստ չէ 70 միլիոննոց մահմետական երկիր մը ընդունելու եւ այդ անդամակցութեամբ սահմանակից ըլլալու Սուրիոյ, Իրանի, Իրաքի:

ՔՈԹ Տ'ԻՎՈՒԱՐԻ նախագահը կը շարունակէ յետաձգել այն ճառը, զոր պէտք է արտասանէ Մարքուսիսի համաձայնագրերու մասին: Այս առնչութեամբ, Կպակպօ ՄԱԿ-ի նեցուկը չգտաւ, ընդհակառակն, Ապահովութեան Խորհուրդը այդ համաձայնագրերուն ի նպաստ արտայայտուեցաւ եւ միաձայնութեամբ արտօնեց ֆրանսական ուժերուն եւ արեւմտեան Ափրիկէի պետութիւններու տնտեսական հասարակապետութեան երաշխաւորեն վտանգուած բնակիչներուն ապահովութիւնը: ՄԱԿ-ը փաստ ունի նաեւ որ Կպակպօ մաս ունի ընդդիմադիրներու հալածեալ մաքրագործումներուն մէջ: Այս մաքրագործումները կ՚ընեն «մահուան խորհրդաւոր հեծեալներ» սարսափ տարածելով Ապիճանի մէջ:

ԱԼԺԵՐԻՈՅ նախագահը Փարիզ եկաւ փետրուար 5-ին եւ գլուխ գլխի տեսակցութիւն մը ունեցաւ նախագահ Շիրաքի հետ: Ելիզէի բանբերը յայտարարած է այս առթիւ, որ Պուտեֆլիքայի այցելութիւնը աշխատանքի այցելութեան մը բնոյթն ունէր, պատրաստելու համար Շիրաքի այցելութիւնը Ալժերիա գալ ամիս:

ԵՐԵՔ ՊԱՂԵՍՏԻՆՑԻՆԵՐ սպաննուած են գրաւեալ հողամասերուն մէջ, իսրայէլեան բանակին կողմէ: 65 տարեկան կնոջ մը դիակն ալ գտնուած է իսրայէլեան ուժերու քարուքանդ ըրած շէնքերուն աւերակներուն տակ:

ՀԱՄԱՅՆԱՎԱՐ ՅԵՂԱՓՈԽԱԿԱՆ լիկան եւ Բանուորական Ուժը (Արլէթ Լակիյէ) բողոք բարձրացուցած են ԳՐԻՖ-ի (Ֆրանսայի Հրէական Հաստատութեանց Ներկայացուցչական Խորհուրդ) դէմ որպէսզի պատիժ կրեն նախագահին արտասանած «ատելի ամբաստանութիւնները» իրենց դէմ: Ռ. Քիւքէրման դատապարտած էր «կանաչ, թուխ, կարմիր հակահրէական զինակցութիւն մը» ԳՐԻՖ-ի տարեկան ճաշի իր ելոյթին մէջ:

ԵՒՐՈՊԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ խարդախութեան դէմ պայքարի գրասենեակը քննութիւն մը բացած է Պաղեստինեան Իշխանութեան յատկացուած դրամագլուխներու իւրացման շուրջ: Այս յայտարարութիւնը եղած է Փետրուար 5-ին, նախորդ օրը 170 երեսփոխաններ (Եւրոպական Խորհրդարանի) յանձնախումբի մը ստեղծումը պահանջած էին, որովհետեւ կասկածներ կան կաշառակերութեան եւ դրամին օգտագործման Իսրայէլի դէմ ոճրափորձերու համար:

ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ ՄԷՋ գործազրկութիւնը մտահոգիչ աճ մը արձանագրած է եւ Յունուարին գործազուրկներու թիւը 4·623 միլիոնի հասած էր, համեմատութիւնն ալ 11·1%-ի:

ՀԱՅ ՄԵԾ ԳԵՐԴԱՍՏԱՆՆԵՐ

ՂԱՐԱԽԱՆԵԱՆՆԵՐԸ ԶԻՆՈՒՈՐԱԿԱՆ ՈՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՈՒԺ՝ ՉԱՐՄԱՀԱԼԻ ՄԷՋ

– ԵԱՒԱՐ ԽԱՆ ՄԵՀՐԱԲ ՂԱՐԱԽԱՆԵԱՆ –

(Բ. եւ վերջին մաս)

ԵԱՒԱՐ ԽԱՆ ՄԵՀՐԱԲ ՂԱՐԱԽԱՆԵԱՆ

Ղարախանեան տոհմին ամէնէն հեղինակաւոր դէմքերէն դարձաւ Մկրտում Ղարախանեանի զաւակը՝ Մեհրաբ: Ծընած՝ 1827-ին Սիրաք. նկարագիրով՝ բարեպաշտ, եկեղեցասէր ու ծառայասէր:

Տանուտիրութեան իրաւունք եւ քիխայութեան տիտղոս ստանալով՝ ան սերտ կապեր հաստատեց պախթիարի ցեղապետ աւատապետ խաներուն հետ, որոնք արդէն Չարմահալի հայ գիւղերուն մեծ մասը իւրացուցած էին. Քիխա Մեհրաբ իր կապերուն բերումով աշխատեցաւ լեզու գտնել անոնց հետ եւ օգտակար ըլլալ ժողովուրդին, որ ենթակայ էր կամայական տուրքերու, եւ արդէն շատեր խաներուն աւատական ծառայութեան մտած էին: Այս ժամանակ պախթիարի Տուրաքի ցեղախումբի պետ Հիւսէյն Գուլի խան նուաճեց իր մրցակիցները եւ անսահմանափակ ուժ ձեռք ձգելով՝ ամբողջ պախթիարները իր թեւարկութեան տակ առաւ. Նասրէտտին շահ զայն պախթիարներու գերագոյն ղեկավար՝ իլխանի հռչակեց: Քեխա Մեհրաբ գործակցեցաւ Հիւսէյն Գուլի իլխանիի եւ անոր ընտանիքին ու մերձաւորներուն հետ եւ անոնց ու գաւառի հայութեան միջեւ գլխաւոր կապը դարձաւ. Հայերու ու պախթիարներու միջեւ որեւէ հարցի լուծման կամ բանակցութեան պարագային իր ներկայութիւնն ու դերակատարութիւնը անհրաժեշտ կը նկատուէր:

Քեխա Մեհրաբի տանուտիրութեան օրով, 1866-ին Սիրաքի Ղարախանեաններու թաղամասին մէջ գտնուող Սուրբ Գէորգ հին եկեղեցին քակուեցաւ եւ անոր փոխարէն նոր եւ գեղակերտ եկեղեցի կառուցուեցաւ:

Քեխա Մեհրաբ 1868-ին Սուրբ Էջմիածին ուխտի գնաց. մեկնելէ առաջ տոհմին ղեկավարութիւնը եւ Սիրաքի տանուտիրութիւնը յանձնեց եղբօր զաւկին՝ Եղիազարի: Վերադարձին, նախքան ծննդավայր երթալը, ան ուղղուեցաւ Թեհրան եւ ներկայանալով Նասրէտտին շահին՝ անոր պատմեց իր ուխտագնացութեան եւ Էջմիածինէն տպաւորութիւնները: Շահը գնահատելով անոր ջերմեռանդութիւնը, եկեղեցասիրութիւնը, բարեգործութիւնները եւ պարսկական գահին հանդէպ հաւատարմութիւնը՝ Շիր Խուրշիտ բարեգործական շքանշանը նուիրեց եւ Եաւարի (Եաւար խան) տիտղոս տուաւ անոր (Եաւար զինուորական տիտղոս մըն է. կը նշանակէ նաեւ ժողովուրդի ղեկավար, առաջնորդ): Այս կապակցութեամբ շահը հրովարտակ մը ստորագրեց, ուր արձանագրուած է.

«Որովհետեւ մեծապատիւ քրիստոնեայ Մեհրաբ բէկ, Սպահանի Չարմահալի գաւառի մեծ Ղարախանի թոռը, հայ ժողովուրդի հանդարտութեան եւ պահպանութեան համար ամէն ջանք ի գործ դըրած է եւ անոր տոհմը սերունդէ սերունդ ծառայած է մեր տէրութեան, հետեւաբար ան կ'արժանանայ թագաւորի շնորհին, կը պարգեւատրուի Շիրա Խուրշիտ շքանշանով եւ անոր կը շնորհուի Եաւարի տիտղոսը»:

Քեխա Մեհրաբ այնուհետեւ ծանօթ դարձաւ Եաւար խան անունով. խանի տիտղոսը փոխանցուեցաւ նաեւ անոր զաւակներուն:

Չարմահալի մէջ 1870-ի տարեսկիզբին, ձիւն ու սառնամանիքին ծայր առաւ ահաւոր սով մը, երբ ժողովուրդին ուտելիքները սպառեցաւ. շատեր իրենց տունն ու տեղը ձգելով ճամբայ ելան շրջակայ գաւառներ՝ մուրալու եւ կտոր մը հաց ճարելու համար. շատեր ալ սովամահ եղան: Այդ օրերուն Ղարախանեանները հնարաւորին չափ օգնեցին ժողովուրդին: Եաւար խան Մեհրաբ Ղարախանեան այնուհետեւ Նոր Ջուղայի մէջ բնակութիւն հաստատեց:

Պախթիարներու իլխանի (ընդհանուր ցեղապետ) եւ Տուրաքի ցեղախումբի պետ Հիւսէյն Գուլի խան որոշեց ապստամբիլ, յարձակիլ Թեհրանի վրայ եւ Պախթիարի լեռներուն վրայ անկախութիւն հռչակել. բայց գաղտնիքը երեւան ելաւ, եւ ան սպաննուեցաւ 1882-ին, իսկ դաւադիր միւս խաները ձերբակալուեցան:

Ձերբակալութենէ խուսափելու համար Հիւսէյն Գուլի խանի անդրանիկ զաւակը՝ Իսֆանտիար խան եւ ուրիշ քանի մը խաներ փախան Նոր Ջուղայ եւ Եաւար Մեհրաբ խանի տունը հասնելով՝ անկէ ապաստան խնդրեցին: Մեհրաբ խան ընդունեցաւ զանոնք եւ պահեց իր տան մէջ ամբողջ երկու տարի: Կառավարութիւնը երբ իմացաւ, որ Եաւար Մեհրաբ խանի մօտ թաքնուած են փախստականները, շահին հրամանով ձերբակալուեցան Մեհրաբ, Իսֆանտիար եւ միւս խաները եւ բանտարկուեցան: Բայց յետոյ շահին հետ գործակցող պախթիարի կարգ մը խաներու միջամտութեան շնորհիւ Մեհրաբ, Իսֆանտիար եւ բանտարկուած միւս խաները ազատ արձակուեցան:

Եաւար Մեհրաբ խան այնուհետեւ մնաց Նոր Ջուղա, թէեւ յաճախակիօրէն կ'այցելէր Չարմահալ: Նոր Ջուղայի անոր բնակարանը բաց էր բոլորին, ուր կըրնար մտնել ոեւէ անձ, քաղաքէն թէ գաւառներէն եւ անոր հիւրասիրութիւնը վայելել. ան օգտակար կ'ըլլար գիւղացիներուն՝ թայֆայական վէճերուն ու կռիւներուն ժամանակ:

Եաւէր խան մօտիկ բարեկամն էր պախթիարի Տուրաքի ցեղախումբի պետերէն Ալի Գուլի խան Սարտար Ասատի, որ պարսկական յեղափոխութեան ղեկավար դէմքերէն դարձաւ:

Եաւար խան Մեհրաբ Ղարախանեան մահացաւ հարիւր տարեկան հասակին, 1927, Մայիս 25-ին, Նոր Ջուղայի մէջ:

ՂԱՐԱԽԱՆԵԱՆՆԵՐ ՄԱՄՈՒՔԱՅԻ, ՍԻՆԱԳԱՆԻ ԵՒ ԱՂԲՈՒԼԱՂԻ ՄԷՋ

Պախթիարի Մոհամէտ խան 1855-ին Մնարի եւ Փաստղաստ լեռներուն ստորոտին հիմը դրաւ բնակավայրի մը եւ զայն յանձնեց իր եղբայրներուն. գիւղը կոչուեցաւ Մամուքա:

Գիւղի հիմնադրութենէն անմիջապէս ետք, պախթիարներուն համաձայնութեամբ ու հրաւէրով հայկական գիւղերէն ընտանիքներ գաղթեցին հոն եւ բնակութիւն հաստատեցին: Նոյն օրերուն Սիրաքի Ղարախանեան տոհմի Փուլադեան ճիւղէն ընտանիքներ գացին հաստատուեցան հոն: Մամուքա արագօրէն բազմանալով երկու թաղերու բաժնուեցաւ. Դրսի գալա եւ Միջի գալա. գիւղը պարսպապատուեցաւ եւ երկու դարպասներով օժտուեցաւ: 1863-ին կառուցուեցաւ Սուրբ Աստուածածին եկեղեցին:

1881-ին, երբ Բեալլար լերան լանջերուն հիմնուեցաւ Սինագան գիւղը, Սիրաքէն, Ղարախանեաններու Փուլադեան ճիւղէն ընտանիքներ գացին հաստատուեցան հոն: Սինագանի մէջ 1897-ին կառուցուեցաւ Սուրբ Աստուածածին եկեղեցին:

Սինագանի Փուլադեանները խնամիական կապեր հաստատեցին իրենց համագիւղացի Բանդարեան եւ Մարգարեան ընտանիքներուն հետ, եւ Փուլադեաններէն ոմանք իրենց մօրենական տան ազգանունն ալ կցելով՝ ճանչցուեցան իբրեւ Բանդարեան – Փուլադեան կամ Մարգարեան – Փուլադեան:

Ղարախանեան ընտանիքներ գացին հաստատուեցան նաեւ Սինագանի հանդիպակաց դաշտին վրայ գտնուող Աղբուլաղ գիւղին մէջ. Աղբուլաղ Չարմահալի հայկական ամէնէն հին գիւղերէն էր, բայց յետագային լքուած էր, երբ 1901 – 1902-ին տարբեր գիւղերէ ընտանիքներ գացին հաստատուեցան հոն եւ շէնցուցին հին գիւղը: Պախթիարի Տուրաքի ցեղախումբի պետերէն Ալիաքպար խան Հաճի Իլխանի, Աղբուլաղի գլխաւոր հողատէրը, նեցուկ կանգնեցաւ հայութեան: Գրիգոր Ղարախանեան Աղբուլաղի տանուտէրը եղաւ եւ մեծ դեր ունեցաւ գիւղի զարգացման ու վերելքին մէջ. 1912-ին կառուցուեցաւ Սուրբ Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցին, 1925-ին՝ դպրոցը:

«Ազդակ» ԱՍՊԵՏ ՄԱՆՃԻԿԵԱՆ

ՄԱՐՄԱՐԱ
ՑՈՒՑԱՏԵՍ

ՈՂՋՈ՜ՅՆ ԿՆՈՋԱԿԱՆ ՀՄԱՅՔԻՆ

Անցնող 90, 80 կամ 70 տարիներու ընթացքին Սիպիլի բանաստեղծական վաստակը թերեւս որոշ փայլ մը կորսնցուց [illegible] Սիպիլի բանաստեղծութիւնները կը կարդացուէին հեւ ի հեւ [illegible] գրողները գրա[illegible] Սիպիլի բանաստեղծութիւններուն մասին: [illegible] հայ աղջիկներու [illegible] աշխատանքի [illegible] կ'ե[illegible] ձեռագործներ կը [illegible] կ'ելլէր ու տուն [illegible] աղջիկնե[illegible] պարահանդէսի [illegible] համար: Իր վե[illegible] սեռի բազ[illegible]

Այսպիսի կին մըն էր ան՝ որ օր մը [illegible] Աստուծոյ եւ բաց էր. Տէր, եթէ [illegible] ըլլայիր, փոխանակ [illegible] մը կը [illegible] վրայէն կը վեր[illegible]: Այսպիսի հա[illegible] կիներու ու մայրերու [illegible]:

«[illegible] Աստուծոյ» բանաստեղծութիւնը Սիպիլի ամէնէն յաջող բանաստեղծութիւններէն մէկն է: Եւ հիմա այդ [illegible] մը պիտի [illegible] բանաստեղծութիւն [illegible] գովաբանութիւնն է [illegible] շնորհներուն: Այս [illegible] «ինչո՞ւ, ինչո՞ւ»: Ա[illegible] մըն է այս, որ [illegible] Աստուծոյ: Սիպիլ, «[illegible] Աստուծոյ» խորագրեալ [illegible] էր Աստուծոյ [illegible] տեսնել մայրական [illegible] ու բարի դէմք մը, [illegible] կնոջական շնորհ[illegible]ները արդէն ան[illegible] էին, [illegible] բաւարար, որ ըլ[illegible] ուրիշ գեղեցկու[illegible] չէր մնացած: Ս[illegible] էր անշուշտ, բա[illegible] մը, [illegible] ամէն բանէ վեր գա[illegible]:

Տէ՛ր, եթէ հուր վառէով յոյսէն
անթափանց
յօրինեցիր կինն այնքան բարձր,
այնքան վեր,
ինչո՞ւ արեւն ալ վառեցիր լուսապանծ·
իր նայուածքն կանք սփռելու
չէ՞ր բաւեր···

Եթէ վարդին բուրմունքներով
օծեցիր
կնոջ ժպիտն, իր պերճանքներն
ու ցաւեր,
ծաղիկներով ինչո՞ւ պճնել դաշտն
անծիր·
իր խունկն աշխարհն հմայելու
չէ՞ր բաւեր:

Ահաւասիկ բանաստեղծուհին հարցը [illegible] դատաստանին առջեւ: [illegible] պահանջել Աս[illegible] այնքան բարձր, [illegible] էր կինը, այնքան [illegible] օժտած էր [illegible] կար նաեւ վա[illegible] կնոջ նայուածքը [illegible] ամբողջ աշ[illegible] Տէրը վարդի բուր[illegible] կնոջ ժպիտը, այլեւս [illegible] դաշտերը զարդարել [illegible] խունկը չէ՞ր բաւեր [illegible]:

[illegible] հակադրութիւններու վր[illegible] բանաստեղծուհին [illegible] պատկեր մը ստեղ[illegible] դէմքի վրայ: Ու[illegible] ան մեզի [illegible], կնոջա[illegible] ժպիտին ու [illegible] ու բնութեան [illegible] անշուք կը մնան, երկրորդական կը մնան, նոյնիսկ աւելորդ կը մնան:

Սիպիլ գաղափարական ինքնատիպ գիւտի մը վրայ հիմնած է իր այս բանաստեղծութիւնը եւ այդ գիւտն է որ բանաստեղծութիւնը կը դարձնէ Սիպիլի գրական ժառանգութեան քանի մը թանկագին կտորներէն մէկը:

Կարդանք բանաստեղծութեան վերջին երեք տուներն ալ, որպէսզի անգամ մը եւս մտնենք բանաստեղծին հոգեբանութենէն ներս.

Ինչո՞ւ կոհակն, ինչո՞ւ անտառն
ու վտակ,
ինչո՞ւ երկինքն ստեղծեցիր ու ծովեր,
եթէ կնոջ պիտի տայիր օր մը կեանք·
Աչքն իր հոգւոյն խորհուրդներուդ
չէ՞ր բաւեր:

Եթէ կինը հակադրութիւն մ'ըլլիր
պերճ
բարւոյն, չարին, որ փոթորկէր
ու թովէր,
ինչո՞ւ պատրանք տուիր կեանքին,
յոյսին վերջ·
իր հմայքը մարդ տանջելու
չէ՞ր բաւեր:

Եթէ վսեմ հմայքներով երկնածիր
սիրտ մը տուիր իրեն, պատիժ
կամ նուէր,
ինչո՞ւ սիրով աշխարհն ամբողջ
լեցուցիր·
Իր սէրն անհուն տիեզերքին
չէ՞ր բաւեր:

Այստեղ վերջ կը գտնէ «ինչու»ներու շարքը, ինչու»ներ՝ որոնք իրականութեան մէջ պատասխանի չեն սպասեր:

Դարձեալ ցատքելով չափազանցութիւններու վրայէն, նաեւ լեզուական կամ կառուցուածքային մէկ երկու տկարութիւններու վրայէն, ողջունենք այս երջանիկ բանաստեղծութեան ընդհ. գաղափարախօսութիւնը, մանաւանդ վերջին տողէն ցոլացող պատգամը, որ հարցումի ձեւով տրուելով հանդերձ, հաստատում է ու վաւերացում:

Կնոջ սէրը չէ՞ր բաւեր անհուն տիեզերքին:

Ռ. Հ.

Օրուան հարցեր

ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ ԹԱՏՐՈՆԻՆ ՊԱՏԱՆԴՆԵՐՈՒՆ ԴԱՏԸ

Մոսկուայի Դուպրովկա Թատրոնին պատանդներէն եւ հոն մեռածներու պարագաներէն 24 հոգի դատարան դիմած են, Մոսկուայի քաղաքապետարանէն վընասուց հատուցում պահանջելով: Ցանձնուած թղթածրարներուն պահանջած ընդհանուր գումարը շուրջ 60 միլիոն տոլարի կը հասնի: Թատրոնին ամբողջ ներկաները պատանդ բռնելու գործողութիւնը տեղի ունեցած էր Հոկտեմբերի վերջ, իսկ առաջին բողոքները յայտնուած էին արդէն Նոյեմբերի կէսին: Փաստաբան Տրունով անոնց թելադրած է չյօժարել կառավարութեան առաջարկելիք հատուցումին, եւ շատ աւելին պահանջել դատարանին առջեւ: Կամաւոր կերպով ստանձնած է անոնց թղթածրարները պատրաստելու, զիրենք ներկայացնելու գործը: Այնպէս կը թուի թէ դատի դիմելու գաղափարին տէրն ալ ինք է, տուժակիրներէն առաջ:

Ներկայիս իր գրասենեակին հինգ գործակիցները ստանձնած են զոհերուն եւ անոնց ընտանիքներուն պաշտպանութեան գործը: Շփում հաստատուած է նոյնիսկ Մոսկուայէն դուրս ապրողներուն հետ եւ քիչ ատենէն այլ դիմումներ ալ պիտի ըլլան: Բարոյական հատուցում որպէս, անձ գլուխ շուրջ մէկ միլիոն տոլար կը պահանջուի: Զոհերը կը նախընտրեն շատ չխօսիլ նիւթականին մասին, ըսելով որ զիրենք գլխաւոր հետաքրքրողը դրամը չէ, այլ սկզբունքը:

Փաստաբանները մեծ մասամբ չեն կարծեր որ դատարանը պահանջուած հատուցումները կ'ընդունի: Այդ պատճառով ալ Տրունով իրաւագիտական մարզէն ա-

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐՈՒՆ ՀԵՏ

ԻՐԱՔ

ԵԳԻՊՏԱԿԱՆ ՏԵՍԱԿԷՏԸ ԵՒ ԹՈՒՐՔԻԱ

Գահիրէի «Ալ Վաֆտ» թերթը հատ մտահոգիչ կը գտնէ Պոլիս գումարուած Յունուար 23-ի ժողովը, կարգ մը արաբական երկիրներու, Թուրքիոյ եւ Իրանի ներկայութեամբ: Հարց կու տայ՝ ինչո՞ւ հաւաքուիլ Թուրքիոյ հովանիին տակ: Արաբները այդքա՞ն անճրկա՞ծ են, որ այլեւս անկարելի դարձած է որ իրենք կազմակերպեն [illegible] վեհաժողով մը քննելու համար աղէտը (Իրաքի պատերազմ) որ կը սպառնայ այսօր արաբական աշխարհին, մինչ կը դիզուին զինեալ ուժեր եւ օդանաւակիր նաւեր, շրջանը վերածելով ամերիկեան զինուորական կայանի մը: Եւ ի՞նչ իմաստ պէտք է տալ այդ ժողովին, այն պահուն երբ Միացեալ–Նահանգները անդադար կը խօսին Ս. Հիւսէյնի հրաժարման մասին, որպէս միակ միջոցը կեցնելու համար զինուորական միջամտութիւն մը: Արդ, արաբական ոչ մէկ երկիր կրնայ զօրավիգ ըլլալ նման լուծումի մը, որ նախընթաց մը կը ստեղծէ, որ կրնայ կիրարկուիլ պետական այլ ղեկավարներու:

Յետոյ, ինչպէս ապաստանիլ Թուրքիոյ եւին, քանի Թուրքիա կապուած է Իսրայէլի պաշտպանութեան եւ ապահովութեան ռազմագիտական համաձայնագրով: Թուրքիա մը, որ աւելի քան 22 ամբարտակ բարձրացուցած է կասեցնելու համար Տիգրիսի եւ Եփրատի ջուրերը ի վնաս Սուրիոյ եւ Իրաքի եւ որ, Միացեալ–Նահանգներու համար զինուորական պատրաստ կայան մը կը ներկայացնէ, մեկնակէտ ծառայելով Իրաքի վրայ յարձակման մը: Թուրքիա կրնա՞յ այսօր արաբական քարտը խաղալ եւ մեզի այն տպաւորութիւնը տալ, որ Արաբներուն հետ նոյն տեղն է: Մենք գիտենք իր յարաբերութիւնները Միացեալ–Նահանգներուն հետ եւ իր մասնակցութիւնը ՕԹԱՆ-ի ուխտին:

Յետոյ, Արաբները մոռցա՞ն, Թրքական վերջին յայտարարութիւնները, ուր կը պնդէ Թուրքիոյ պատմական իրաւունքները Մուսուլի եւ Քերքիւքի վրայ: Կասկած չկայ, Թրքական շահերը հակոտնեայ են արաբական շահերուն: Ամէնէն հաւանականը այն է որ, Թրքական առաջարկը եղած է Միացեալ–Նահանգներու հետ համաձայնութեամբ: Տարօրինակ է որ Արաբները փրկութիւն որոնեն Թուրքիոյ ճամբով:

Թ. Ա. Թ.

ՀԱՍՑԱՆՔ

ՍԻՈՆ
ամսագիր կրօնական – գրական
բանասիրական
պաշտօնաթերթ Երուսաղէմի
հայ պատրիարքութեան

Յուլիս – Դեկտեմբեր, Թիւ 7 – 12, 2002
ԵՐՈՒՍԱՂԷՄ

ւելի, կը ջանայ հարցը զետեղել հանրային կարծիքի կալուածին մէջ: Իրաւաբան մը բացատրած է թէ նման պարագաներու միշտ աւելի ազդեցիկ ձեւ է հաւաքական դիմումը, թէեւ ռուսական ոչ նախկին, ոչ նոր պատժագիրքը այդ մասին ոչինչ կ՚ըսէ:

Մոսկուայի քաղաքապետութեան իրաւագիտական բաժինը անդրադառնալով հարցին, յայտնած է թէ բողոքարկուներու ամբաստանութիւնները շատ տարտամ են, ինչ որ անկարելի կը դարձնէ իրենց կողմէ պաշտպանողական մը պատրաստելու գործը: Մարդիկը Թղթածրարներ յանձնած են, որոնց մէջ չկան անհրաժեշտ փաստաթուղթերը, հակառակ որ նախապատրաստական հանդիպումի մը ընթացքին դատաւորը բացատրած է թէ ինչեր պէտք էր կցել դիմումնագրերուն:

Դժուար է մտածել արդէն որ Մոսկուայի կաճառի անդամ փաստաբանը չէր գիտեր թէ նման Թղթածրար մը ինչպէս կը պատրաստուի: Իրաւագիտական մարզէն աւելի հանրային կարծիքը շարժման մղելու անոր մտադրութիւնն իսկ ապացոյց կը նկատուի որ շատ մեծ յոյս կապել ճիշդ չէ հատուցումի դատին: Այսուհանդերձ, Մոսկուայի այժմէականութեան հետաքրքրական էջերէն է ան:

ՔԱՂՀԱՆ

ՄԱՄԼՈՅ ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

(Թիւ 1)

ՎԵՆԵՏԻԿԻ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆԻ ՀԱՅ ԼԵԶՈՒԻ ԵՒ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ԱՄԱՌՆԱՅԻՆ ԽՏԱՑԵԱԼ ԴԱՍԸՆԹԱՑՔ

(Օգոստոս 2003)

Վենետիկի Համալսարանի Հայ Լեզուի եւ Մշակոյթի ամառնային խտացեալ դասընթացքը, գործակցութեամբ Պօ–Արաքս Ընկերակցութեան, տեղի պիտի ունենայ Օգոստոս 4 – 20: Քննութիւնները Օգոստոս 21-ին: Ժամանում՝ Օգոստոս 1 – 2, մեկնում՝ Օգոստոս 22 – 23-ին: Դասընթացքը ունի չորս մակարդակ՝ բացարձակ սկսնակներէ մինչեւ յառաջացեալներ: Դասերը տեղի կ՚ունենան Երկուշաբթիէն Ուրբաթ, օրը հինգ պահ՝ առաւօտեան: Դասերու ներկայութիւնը պարտադիր է: Մասնակցութեան համար պահանջուած նուազագոյն տարիքն է 18: Դիմումները պէտք է կատարել անձամբ եւ գրաւոր, նշելով միշտ հեռախօսի, հեռապատճէնի (ֆաքս) թիւ մը եւ ելեկտրոնային փոստի հասցէ մը: Դասընթացքին զուգահեռ տեղի պիտի ունենան մշակութային այլ եւ այլ ձեռնարկներ:

Արձանագրութեան սակն է՝ 630 Եւրօ կամ համապատասխան տարադրամով՝ ըստ օրուան սակին: Այս գումարին 400 Եւրոյի բաժինը պէտք է վճարուի կանխաւ՝ մինչեւ Մայիս 31-ի պայմանաժամը: Արձանագրութեան մնացեալ մասը կը վճարուի անպայման մուտքի օրը: Առանց հաշիւը լրիւ փակած ըլլալու կարելի չէ բնակավայր մտնել: 10% զեղչ մը կը կատարուի անոնց՝ որոնք նախապէս ալ արդիւնքով մասնակցած են դասընթացքին, գոնէ երկու անգամ: Նոյն զեղչը կը կատարուի նաեւ միասին եկող մօտիկ ազգականներէն մէկուն (ծնողք, քոյր, եղբայր, կողակից): Արձանագրութեան սակը ո՛չ մէկ պարագայի կը փոխուի եւ կատարուած վճարումը ո՛րեւէ պատճառով ետ չի դարձուիր:

Ամէն չէք, որ պէտք է անպայման դրամատնային եւ միջազգային ըլլայ, պէտք է հասցէագրուի միայն՝

ASSOCIAZIONE PADUS-ARAXES

եւ ղրկուի՝

Assoc. Padus-Araxes
c/o Dip. Studi Eurasiatici
San Polo 2035 — 30125 Venezia (Italia):

Ընդունելի չեն անձնական եւ փոստային չէքերը: Ամէն չէք պէտք է ունենայ դրամատան երաշխիքը եւ յենու բաժնեկից խալական դրամատան մը: Կը խնդրուի չղրկել դրամատնային փոխանցումի, միջնորդչէքի բարձր սակերուն պատճառով: Ամէն պարագայի մէջ դրամատնային բոլոր ծախքերը դիմողին կը պատկանի:

Կ՚ընձեռուի բնակութեան հնարաւորութիւն համալսարանական ուսանողատուն մը (Residenza Abazia) պատմական Վենետիկի մէջ օժտուած՝ խոհանոցային յարմարութիւններով: Օգոստոս 1 – 23 ներառեալ, ամբողջ շրջանին համար, բնակութեան սակն է՝ շուրջ 800 Եւրօ առանձին սենեակի մէջ, շուրջ 600 Եւրօ երկու հոգինոց սենեակի մէջ: Այս դասաշրջանի ժամկէտներուն մէջ կարելի չէ օրական հաշիւ կիրարկել: Ճաշ մը կամ ընթրիք մը, Համալսարանի սեղանատան մէջ, պիտի արժէ շուրջ 5 Եւրօ, վճարելի՝ տեղւոյն վրայ:

Յաւելեալ տեղեկութիւններու համար հեռապատճէնել՝ +39·041·2414448 թիւին, կամ ել-գիր մը ղրկել հետեւեալ հասցէին՝

daniela@padus-araxes.com

Ի հարկին հեռաձայնել +39·041·2414448 թիւին Երկուշաբթի եւ Հինգշաբթի առաւօտները ժամը 9·30 – 12·30, եւ կամ +39·347·4562981 թիւին՝ Երեքշաբթի, Չորեքշաբթի եւ Ուրբաթ իրիկունները ժամը 20 – 22 (Իտալիոյ ժամով): Լաւ ստուգել երկիրներու միջեւ ժամերու տարբերութիւնը: Բացակայութեան պարագային կրկին փորձել եւ յստակ ու հասկնալի լուր մը թողուլ ընկալուչին՝ նշելով անուն եւ հեռախօսի համար: Երբեք չհեռաձայնել Վենետիկի Համալսարանը:

Publications reçues

INTERPRETATION OF THE SONGS OF THE BADARAK

Archibishop TORKOM MANOOGIAN

St-James Press, Jerusalem 2002

ԽԱՆՁՈՒԱԾ ՕՐԵՐԸ

Գրեց՝ ՊԵՐՃՈՒՀԻ

8

Պէյս կ՚ըսէ թէ՝ տեսեր է, ինչպէս երկու կիներ կը կռուէին թոյնէն մեծ բաժին մը ունենալու համար: Կեանքը քաղցր է, երեւի շատեր մինչեւ վերջին վայրկեանը կը յուսային, որ մերինները չպիտի կրնան բերդ մտնալ...

Սալիհա հանըմը կը խնդայ: Ըլլալի՞ք բան է, որ Թուրքը նահանջէ կեավուրի առջ:

– Ինչ որ ամէնէն զարմանալին է, – կ՚աւելցնէ Սալիհա հանըմը, – ա՛տ կեավուրներուն զինուիլն է: Պէյս կ՚ըսէ թէ՝ թող թռչունը կը խուզարկենք, ու կեավուրները նորէն կը զինուին...

– Չեմ հասկնար, – կ՚ըսէ Զարօն իր ամենամխամիտ ձեւը առնելով,- ինչո՞ւ համար այդ մարդիկը կիներով, երախաներով, ծերուկներով բերդ կ՚ելլան կամ լեռ կը քաշուին, փոխանակ տուներնուն մէջ հանգիստ ապրելու... Խելագարնե՞ր են, ի՞նչ են... Իրա՛ւ որ խելքս չի հասնիր...

Թրքուհին չփոթեր է: Չէր կրնար ըսել անշուշտ, որ Շապին Գարահիսարի ժողովուրդը սիրով ձգած է տունն ու տեղը, իր արտն ու այգին եւ լեռներն ելած հաճոյքի համար: Չէր կրնար խոստովանիլ, որ եթէ այդպէս ըրած է, անոր համար է, որ կառավարութիւնը զիրենք տեղահանել ու անապատները քշել կ՚ուզէր, ճամբան կոտրելու համար, ինչպէս եղած էին միւս գաւառները:

Սալիհա հանըմը, պատասխանի փոխարէն ուսերը թօթուեր էր մէկու մը պէս, որ ինքն ալ չի հասկնար թէ ի՞նչպէս այդպիսի յիմար բաներ ընողներ կան աշխարհի վրայ ու խօսակցութեան նիւթը փոխեր էր:

Զարոյի իմացած լուրը Շապին Գարահիսարի մասին, յետոյ հաստատուեցաւ ուրիշ աղբիւրներէ ալ ու շշուկով տարածուեցաւ Պոլսոյ Հայերու մէջ, հպարտութեամբ բայց եւ թախիծով լեցնելով անոնց հոգիները:

Զարօն ուրիշ Թրքուհիի մը տունը, ուր նմանապէս կարի կ՚երթար երկար տարիներէ ի վեր, երեք – չորս տարեկան փոքրիկ աղջնակ մը տեսեր էր: Այդ Թրքուհին, Այիշէ հանըմը, անզաւակ էր: Ամուսինը, զօհարեղէններու շարքին, Թամզարայէն բերած էր այդ սիրուն փոքրիկ հայուհին, ծնողները կոտրել տալէ վերջ: Փոքրիկին անունը Ֆաթիմէ դրած էին: Ան տան մէջ շարժող պուպրիկի մը պէս սիրուած էր: Սեւ առատ խոպոպները կ՚եզերէին գունատ, բայց իրապէս քանդակի արժանի դէմք մը: Երբ որ ան վար նայէր, թարթիչները այնքա՛ն երկար եւ խիտ կ՚երեւային, որ մարդ մը կը կարծէր թէ ան չպիտի կրնայ երբեք աչքերը բանալ անոնց ծանրութեան տակ, իսկ երբ ան աչքերը վեր բարձրացնէր ու քեզ նայէր, նայուածքը գուրգուրանքի մը պէս մեղմ էր ու հաճելի:

Առաջին օրերը փոքրիկը շատ էր լացեր՝ «մայրի՛կ, մայրի՛կ» պոռալով: Մերժեր էր ուտել ու գիշերները քունէն արթննալով փորձեր էր փախչիլ: Սակայն, քիչ – քիչ մանկական յիշողութեանը մէջ անցեալը աղօտացեր էր ու փոքրիկը հետզհետէ ընտելացեր էր իր նոր միջավայրին: Սկսեր էր խաղալ իրեն տրուած պէս պէս խաղալիքներով, վազվզել տանը մէջ, ուր բոլորն ալ իրեն հետ լաւ կը վարուէին: Սկսեր էր Թուրքերէն հասկընալ ու թոթովելով խօսիլ:

Փոքրիկը Զարոյին հետ շատ կապուած էր, որովհետեւ Զարօն մինակ մնալուն պէս, անոր հետ հայերէն կը խօսէր:

– Անունդ ի՞նչ է, – հարցուցեր էր, երբ առաջին անգամ մինակ մնացեր էին:

– Ազնիւ, – ըսեր էր փոքրիկը ու մըտածկոտ՝ աչքերը յառեր էր կէտի մը, մէկու մը պէս, որ փախչող պատկերի մը ետեւէն կը վազէ:

Կարծես այդ լեզուն իր առջեւ կը բանար տխուր, բայց եւ սիրելի յիշատակներ: Յետոյ երկար նայեր էր Զարոյին ու իրեն մօտենալով հարցուցեր էր.

– Դուն իմ մեծ մայրի՞կս ես: Ըսէ՛, մեծ մայրի՞կս ես դուն: Ո՞ւր է Մուկուշը:

– Մուկուշը ո՞վ է, ձագո՛ւկս:

– Մուշուկը իմ աղբարիկս է: Մուկուշը մայրիկիս հետ հօ՛փ ինկաւ մե՛ծ քարին վրայ: Խոշոր, շա՛տ խոշոր դանակ մը կար: Մամաս զիս գրկեց, պոռաց, պոռա՛ց, բայց մարդը զիս նորէն քաշեց, տարաւ: Ես մարդուն մազերը քաշեցի, որ ձգէ զիս, քաշե՛ցի, քաշե՛ցի...

– Մամայիդ անունը ի՞նչ էր, աղջիկս, – հարցուցեր էր Զարօն:

Փոքրիկը լռեր էր, չէր գիտեր, կամ հարցումը իրեն զարմանալի էր թուեր: Մամային անունը՝ մամա է, ալ ուրիշ ի՞նչ...

– Հապա մեծ մայրիկդ մամայիդ ի՞նչ կ՚ըսէր, երբ կանչէր: Լա՛ւ մտածէ:

– Մեծ մայրիկս կ՚ըսէր. «Ա՛ղջի, ա՛ղջի»... «Ա՛ղջի, պզտիկին ծիծ տուր, կուլայ նէ»:

Այսպէս հատ ու կտոր խօսակցութիւններ մնացեր էին Ազնիւի մանկական յիշողութեանը մէջ:

Ազնիւին տուած այս սակաւաթիւ տեղեկութիւններն ալ թանկագին էին Զարոյի համար, որովհետեւ ան մտադրած էր Ազնիւը հեռացնել այդ տունէն, պահել ապահով ընտանիքի մը քով, մինչեւ որ յառաջիկային, խաղաղ օրերուն, թերթերու մէջ յայտարարութիւններ տալով կարենար գտնել ընտանիքի անդամներէն մէկը: Զարօն յոյս ունէր, որ փոքրիկը քիչ քիչ ուրիշ անուններ ալ պիտի յիշէր: Հակառակ պարագային, եղած տեղեկութիւններն ալ կը բաւէին: Իր անունը, եղբօր անունը, ուր տեղացի ըլլալը որոշ էր, որպէսզի Թամզարայի պէս փոքրիկ քաղաքի մը ազատուած բնակիչները իմանային թէ Ազնիւ ո՞ր ընտանիքի կը պատկանէր, թէ այդ ընտանիքէն ազատուածներ կայի՞ն:

(Շար. 26)

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ–ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, *Փետրուար* 13

Դ. ՕՐ ՄԵԾԻ ՊԱՀՈՑ
ՏԵԱՌՆԸՆԴԱՌԱՋԻ ՆԱԽԱՏՕՆԱԿ

Կէսօրէ ետք, ժամը 16·30–ին, Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Տաճարին մէջ, Երեկոյեան Ժամերգութիւն կը կատարուի, որու աւարտին՝

ՏԵԱՌՆԸՆԴԱՌԱՋԻ

Նախատօնակ, Անդաստան եւ Մոմավառութիւն տեղի կ'ունենան

ՈՒՐԲԱԹ, *Փետրուար* 14

ՏԵԱՌՆԸՆԴԱՌԱՋ
ՏՕՆ ՔԱՌԱՍՆՕՐԵԱՅ
ԳԱԼՍՏԵԱՆՆ ՔՐԻՍՏՈՍԻ
Ի ՏԱՃԱՐՆ

Ժամը 10–ին, Փարիզի Ս. Յովհաննէս–Մկրտիչ Մայր Տաճարին մէջ պատարագ կը մատուցուի:

ՇԱԲԱԹ, *Փետրուար* 15

ՏՕՆ ՍՐԲՈՑՆ՝ ՍԱՐԳՍԻ ԶՕՐԱՎԱՐԻՆ
եւ
ՈՐԴԻՈՑ ՆՈՐԱ ՄԱՐՏԻՐՈՍԻՆ
եւ
ՔՈՐԵՔՏԱՍԱՆ ԶԻՆՈՒՈՐԱՑՆ

Ժամը 10–ին, Փարիզի Ս. Յովհաննէս–Մկրտիչ Մայր Տաճարին մէջ պատարագ կը մատուցուի:

Ս. ՅԱԿՈԲ - ԼԻՈՆ

ՏԵԱՌՆԸՆԴԱՌԱՋ

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, *Փետրուար* 13

Երեկոյեան ժամը 16–ին կը կատարուի Տեառնընդառաջի *Նախատօնակ, Անդաստան եւ մոմավառութիւն:*

ՈՒՐԲԱԹ, *Փետրուար* 14

ՏԵԱՌՆԸՆԴԱՌԱՋ

Այս առթիւ Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ առաւօտեան ժամը 10–ին պատարագ կը մատուցուի խորանին վարագոյրը բաց:

Օրուան պատարագը կը մատուցանէ եւ կը քարոզէ՝

ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ԶԱՔԱՐԵԱՆ
Հայրապետական Պատուիրակի Փոխանորդ Լիոնի եւ Շրջակայից

ՍՈՒՐԲ ՍԱՐԳԻՍ

ՇԱԲԱԹ, *Փետրուար* 15

Տօն է ՍՈՒՐԲ ՍԱՐԳՍԻ

Այս առթիւ Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ պատարագ կը մատուցուի առաւօտեան ժամը 10–ին:

Կը պատարագէ՝

ԻՍԱՀԱԿ Ա. ՔՀՆՑ. ՀԷՔԻՄԵԱՆ

ՓԵՏՐՈՒԱՐ 1-ԷՆ «ՅԱՌԱՋ»ի ընթացիկ ազդերու սակագինը

	€	
Մահազդ	140	(167,44)
Հոգեհանգիստ	125	(149,50)
Շնորհակալիք	125	(149,50)
Հարսնիք–Նշանտուք	125	(149,50)
Ծնունդ	125	(149,50)

Բոլոր ազդերու սակերուն վրայ, հարկ է աւելցնել 19,60% Թ.Վ.Ա. (տե'ս. փակագծի մէջ ընդհ. գումարը):

Այս գիները կը վերաբերին մէկ անգամ հրատարակելի ազդերու, ՄԻՆՉԵՒ ՄԷԿ ՔԱՌՈՐԴ ՍԻՒՆԱԿ *(25 տող) մահազդներու պարագային եւ 1/8–րդ (12–13 տող) միւսներուն:*

Առեւտրական եւ այլ ծանուցումներու համար, դիմել Թերթին Վարչութեան:

ԳՈՐԾ ԿԸ ՓՆՏՌԷ

Հայաստանցի կին մը որեւէ աշխատանք կը փնտռէ երախայ կամ տարեց անձ խնամել, տունի մաքրութիւն ընել եւ այլն:
Հեռաձայնել՝ Տիկին Հռիփսիմէ
06 – 17 – 45 – 44 – 04

ASSOCIATION SAINTE-CROIX DES ARMENIENS CATHOLIQUES DE FRANCE

Lourdes 2003

du 28 au 31 mai

PELERINAGE ARMENIEN DE FRANCE

Départs de PARIS — ARNOUVILLE — LYON — MARSEILLE — ST-CHAMOND

Renseignements :

Eparchie : 01 40 51 11 90
Paris : 01 44 59 23 50
Arnouville : 01 39 85 15 56
Marseille : 04 91 48 19 60
St-Chamond : 04 77 22 09 86
Lyon et Valence : 04 72 44 97 39

ԾՆՆԴԵԱՆ
ՄԿՐՏՈՒԹԵԱՆ
ԱՄՈՒՍՆՈՒԹԵԱՆ

ԵՐԿԼԵԶՈՒ
ՁԵՐ ՀՐԱՒԷՐՆԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ

ԴԻՄԵՑԷ՛Ք «ՅԱՌԱՋ»ի ՏՊԱՐԱՆԸ

ՆՆԱՄՈՒԱԾ ԱՇԽԱՏԱՆՔ,
ԱՐԱԳ ՅԱՆՁՆՈՒՄ

Տեղւոյն վրայ ճոխ խաբազով

GALERIE FRAMOND
3, rue des Saints-Pères, 75006 Paris

ACCROCHAGE
DU NOUVEL
AN' 2003

HUILES DESSINS
AQUARELLES
PASTELS ENCRES
GOUACHES
COLLAGES
TEMPERAS

Du 23 janvier au 28 février

tous les jours ouvrables,
de 10h à 12h30 et de 14h30 à 19h

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

SECTION PARIS

DU 16 AU 23 FEVRIER

La Section **Archalouys TATHEOSSIAN** de Paris organise son

séjour familial

dans le Centre de Vacances à Bellefontaine (JURA).

Prix compétitifs ! ! !

Ambiance arménienne assurée ! ! !

Surtout n'hésitez pas, venez avec vos enfants, petits-enfants ou amis et rejoignez-nous sur les pistes de ski, de luge ou tout simplement dans le Centre.

Renseignements et inscriptions auprès de :

- Araxie : 01.39.83.71.19 (de 19h à 21h)
- Brigitte : 01.45.79.78.97 (de 9h à 19h)
- Alice : 01.42.93.03.56 (de 19h à 22h).

⁂

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Ալֆորվիլի Էլէն Բիւզանդ մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է Տիկին Յասմիկ Նարիրեան – Գէւոնեանէ 50 Եւրօ:

ՄՐԲԱՏԱՌ ԿՈՆԴԱԿ

ՁՕՆՈՒԱԾ

ՄԱՅՐ ԱԹՈՌ ՍՈՒՐԲ ԷՋՄԻԱԾՆԻ 1700-ԱՄԵԱԿԻՆ

Ներկայիս կը ծանուցանենք Ֆրանսայի Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ Հոգեւոր մեր զաւակներուն, թէ Հայրապետական սոյն Կոնդակը հանդիսաւորապէս պիտի կարդացուի Եկեղեցիներուն բեմերէն՝ այս Կիրակի, Փետրուար 9–ին, ի ժամու Սրբոյ պատարագին:

Կը հրաւիրուինք ամէնքս, բարեպաշտական ապրումով փութալ «յունկն Հայրապետի խրատին»:

Նոյն ատեն աղօթելու փառն արեւշատութեան Հայոց Հայրապետին եւ յաւերժանսասանութեան մեր Սուրբ Եկեղեցւոյն:

ԴԻՒԱՆ
ՀԱՅՐԱՊԵՏԱԿԱՆ
ՊԱՏՈՒԻՐԱԿՈՒԹԵԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՑ ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

ՀԱՅՈՑ ՀԱՒԱՏՔ ԵՒ ԱՒԱՆԴՈՒԹԻՒՆ
Յանձնախումբը

«ԼՈՒՍԱՒՈՐՉԻ ԼՍԱՐԱՆ»

հանդիպումներու ծիրին մէջ կը հրաւիրէ

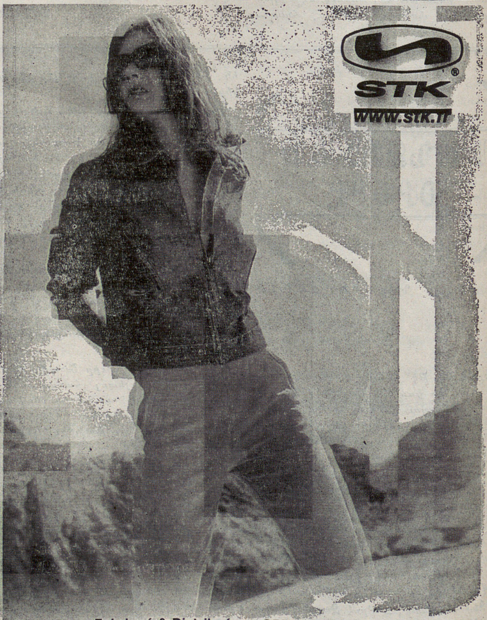
«ՃԱՆՉՆԱՆՔ ՄԵՐ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ ՀԱՅՐԵՐՆ ՈՒ ԱՆՈՆՑ ԺԱՌԱՆԳՈՒԹԻՒՆԸ»

ընթերցանութեան շարքին իր հերթական հանդիպման որ տեղի կ'ունենայ

Չորեքշաբթի, Փետրուար 12, ժամը 19–ին

Ուղեկցութեամբ՝
ԶԱՏԻԿ ՎՐԴ. ԱՒԵՏԻՔԵԱՆԻ

«Սահակ–Մեսրոպ» *Մշակ. Կեդրոնի*
«Արծրունի Զրբաշեան» *սրահին մէջ*
339, avenue du Prado — 13008 Marseille

Fabriqué & Distribué par CEPOVETT S.A
150, ancienne route de Beaujeu - GLEIZÉ BP 421
69653 VILLEFRANCHE / SAÔNE CEDEX
Tél : 04 74 62 47 00 - Fax : 04 74 68 20 09 - Em@il : stk@stk.fr

Imprimé sur les Presses du **Journal «HARATCH»**
83, rue d'Hauteville — 75010 PARIS
SIRET : 571 027 317 000 15 Commission paritaire : No 55935

ՇԱԲԱԹ – ԿԻՐԱԿԻ
ՓԵՏՐՈՒԱՐ 8-9
SAMEDI - DIMANCHE
8-9 FEVRIER
2003

LE NUMERO: 1 €

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
E-MAIL : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 230 Եւրօ — Վեցամսեայ : 122 Եւրօ
Արտասահման : Տար. 270 Եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)
247 Եւրօ (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 1 Եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

78ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 20.619 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 78e ANNEE — N° 20.619

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

Ի Ր Ա Ք

ՊՈՒՇ՝ «ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ ԱՆԽՈՒՍԱՓԵԼԻ Է» ՇԻՐԱՔ՝ «ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ ԱՆԽՈՒՍԱՓԵԼԻ ՉԷ»

Հինգշաբթի իրիկուն, Փետրուար 6-ին, Սպիտակ Տունէն արտասանած իր ելոյթին մէջ, Պուշ յայտարարեց թէ հարցը փակուած է, Սատտամ Հիւսէյն կորսնցուցած է իր վերջին կարելիութիւնը եւ այլեւս զինեալ ուժի գործածութեան ժամը եկած է։ Ապահովութեան Խորհուրդը պէտք է քուէարկէ երկրորդ բանաձեւ մը եւ արտօնէ պատերազմը։ Թէեւ Պուշ այդ արտօնութեան պէտք չունի եւ սպասելու ալ տրամադիր չէ։ Ցատակ ու վճռական է իր արտայայտութիւններուն մէջ եւ ոչ մէկ ուրիշ երկրի (Ֆրանսա, Ռուսաստան) կարծիքին կարեւորութիւն կու տայ։ Ան կ'ըսէ. – «Կարելի է ակնկալել որ Սատտամ Հիւսէյն զէնքումներու նոր շարքի մը ձեռնարկէ, պարապ եւ ստայօդ։ Անկասկած խաբէութեան խաղը պիտի խաղայ»։ Ու Պուշ կը բացատրէ որ հարկ է շրջանը – Միջին Արեւելք – վերակազմել ի շահ Միացեալ – Նահանգներու եւ իր զինակիցներուն։ Այսինքն, կ'ուզէ որ համայն աշխարհ ամերիկանայ։ Ի պաշտպանութիւն իր դատին, կը շեշտէ. – «Նոյեմբեր 8-ին, Իրաքի անմիջական ապազինումը պահանջելով, ՄԱԿ-ի Ապահովութեան Խորհուրդը յստակութեամբ եւ հեղինակաւոր ձեւով արտայայտուեցաւ։ Այսօր, պէտք է ցոյց տայ որ իր խօսքերը իմաստ մը ունին։ Իր պահանջները պարզած ըլլալով, Ապահովութեան Խորհուրդը պէտք չէ նահանջէ, երբ մենատէր մը աւարէզ կը կարդայ իրեն եւ վրան կը խնդայ»։ Պուշ, դեռ կ'աւելցնէ որ բանաձեւերն ալ ոչ մէկ բանի կը ծառայեն եթէ անոնց չընկերանայ վճռականութիւնը։ Այս վերջին խօսքերը, բացէ ի բաց կը վերաբերին Ֆրանսայի, Ռուսաստանի, Գերմանիոյ եւ Չինաստանի, որոնք միշտ կը պահանջեն որ քննութիւնները շարունակուին։ Ֆրանսա յստակօրէն ճշդած էր իր դիրքը Գ. Փաուըլի բերած «փաստերէն» ետք ալ։ Շիրաք շեշտած է, անգամ մը եւս՝ «կը մերժենք նկատել որ պատերազմը անխուսափելի է», Էլիզէի բանբերն ալ ճշդած է որ Գ. Փաուըլի տեղեկագիրը Ֆրանսայի դիրքը փոխելու բնոյթ չունի։ Նոյնն է Ռուսաստանի դիրքը։ Իվանովի համար «Փաուըլ ոչ մէկ նոր եւ նշանակալից փաստ բերաւ»։ Պուտին ալ, որ Փետր. 10-ին, Երկուշաբթի օր Փարիզ կը հասնի, շեշտած է որ բացարձակապէս համաձայն է Շիրաքի հետ։

Լոնտոնի մէջ, նոյն իրիկուն, Փետր. 6, Թոնի Պլէր շատ նեղ կացութեան մատնուած է, 50 վայրկեաններու երկայնքին, լրագրողներու կողմէ, որոնք որեւէ ձեւով չէին կրնար համոզուիլ որ պատերազմը անհրաժեշտ է։ Մէկը զինք դատապարտած է որ անմեղ արիւն հոսեցնել պիտի տայ, ուրիշ կին մը հարցուցած թէ, իր մէջ քրիստոնեայ մարդը խղճի խայթ չունի՞։ Գաղտնիք չէ որ Անգլիոյ հանրային կարծիքը բոլորովին դէմ է պատերազմին եւ Թ. Պլէր բնաւ չի յաջողիր պաշտպանել իր, աւելի ճիշդ Ճ. Պուշի դատը։ Այսօր, Քուէյթի վրայ յարձակման հարց չկայ, ոչ մէկ անժխտելի փաստ կայ որ Պաղտատ կապ ունի Ալ – Քայիտայի հետ եւ ուրեմն, ոչ մէկ տրամաբանութիւն կ'արդարացնէ այս պատերազմը։

Թուրքիոյ Խորհրդարանն ալ 196-ի դէմ 308 ձայնով, Փետրուար 6-ին, արտօնեց որ զինարուեստի քանի մը հազար ամերիկացի զինուորներ գործեն օդակայաններու եւ նաւահանգիստներու մէջ, որպէսզի անոնք կարենան 20 հազար ամերիկացի զինուորներու անցքը ապահովել։ Թուրքիա, այս ձեւով, ԱՄՆ-ու կողքին է, բայց եւ այնպէս, Ուաշինկթընի սպասած գլխաւոր բանաձեւը, այն մէկը որ ամերիկեան բանակին պիտի արտօնէր որ տեղաւորուի «յարձակման խարիսխ մը» հաստատելու համար դէպի հիւսիսային – Իրաք, Խորհրդարանին պիտի ներկայացուի աւելի ուշ, այսինքն պայրամի կրօնական արձակուրդէն (Փետրուար 17) յետոյ, ԱՄՆ-ու փոխ – նախագահ՝ Տիք Չէնէ 40 վայրկեան հեռաձայնային խօսակցութիւն ունեցած է վարչապետ Կիւլի հետ, որպէսզի համոզէ, բայց չէ յաջողած։ Թուրքերու մեծ մասը եւ նաեւ երեսփոխաններ դէմ են ամերիկեան բանակի զանգուածային տեղաւորման մը թրքական հողամասին վրայ։ Դէմ են նաեւ որեւէ գործողութեան Իրաքի դէմ։ Բայց, վարչակարգին համար, հարցը ուրիշ է։ Կիւլ ըսած կ'ըլլայ. – «Կ'ուզենք որ Թուրքիա կարենայ հակակշռել իրաքեան Քիւրտիստանը։ Կ'ուզենք որ, թրքական զօրքերը, քառապատիկ աւելի քան ամերիկեան զօրքերը, մտնեն հիւսիսային Իրաք»։

Եւ «Ենի Շաֆաք» օրաթերթին համաձայն, ընդդիմութեան պետն ալ՝ Տէնիզ Պայքալ յայտարարած է թէ չընդդիմանար ազգ. շահերու նման պաշտպանութեան մը։ Մամուլի ասուլիսի մը ընթացքին, Փետրուար 6-ին, Կիւլ յայտարարած է որ թուրք զինուորները պատերազմին պիտի չմասնակցին։ Պիտի չկռուին։ Հիւսիսային Իրաք պիտի գտնուին առաջքն առնելու համար ջարդերուն, գաղթականներու հոսքին եւ անկախ Քիւրտիստանի պետութեան մը հաստատման։ Կիւլ կ'ուզէ որ թուրք զինուորները այս բոլոր պարտականութիւնները կատարեն առանց մէկ փամփուշտ արձակելու։ Իրաքի ապագան, արդէն գլխաւոր նիւթը եղած էք, նոյն օրը (Փետրուար 6) տեսակ մը «պատերազմական խորհուրդի» որ Անգարա համախմբած էր Թուրք եւ Ամերիկացի եւ Իրաքցի Քիւրտեր։ Իրաքեան Քիւրտիստանի ժողովրդավար կուսակցութեան Անգարայի ներկայացուցիչը՝ Սաֆէթ Տիզայի ըսած է թէ կողմնակից են դաշնակցային եւ ժողովրդավար Իրաքի մը։ Թուրքերու գլխաւոր մտահոգութիւնն այն է որ իրաքցի Քիւրտերը, օգտուելով ամերիկեան գործողութենէ մը, Քէրքիւքը գրաւեն, որ երկրին քարիւղային արտադրութեան երկրորդ կեդրոնն է։ Թուրք իշխանութիւնները չեն ծածկեր որ Քէրքիւքի քարիւղին մէկ մասը պիտի պահանջեն, ըստ 1926-ին ստորագրուած համաձայնագրերու։

ԱՄՆ ազդարարութիւն մը հրապարակած են, Փետրուար 6-ին, հրաւիրելով աշխարհի իրենց բոլոր քաղաքացիները որ աչալուրջ ըլլան ահաբեկչութեան ոճրափորձերու «չնչուող սպառնալիքին դէմ»։

Ք Ա Ն Ի Մ Ը Տ Ո Ղ Ո Վ

ՀԻՒՍԻՍԱՅԻՆ ԳՈՐԷԱ կը սպառնայ Ուաշինկթընի, յայտարարելով որ զարկ կու տայ հիւլէական իր կայանին «խաղաղապաշտ նպատակներով», աւելցնելով թէ կը պատասխանէ «ամբողջական պատերազմով», ամերիկեան որեւէ ռմբակոծութեան այդ կայքին վրայ։ Արտաքին նախարարութեան մէկ պատասխանատու՝ Ռի Փիոնկ – Կափ սպառնացած է Միացեալ – Նահանգներուն, որոնց կը խոստանայ «կանխարգիլող հարուած մը», եթէ ԱՄՆ զինուորական իր ուժը ամրապնդէ շրջանին մէջ։

ՎԵՑ ՊԱՂԵՍՏԻՆՑԻՆԵՐ եւ երկու Իսրայէլացիներ սպաննուած են Փետր. 6-ին Գազա եւ Այսրյորդանան, իսրայէլեան բանակի մէկ գործողութեան ընթացքին։ Միւս կողմէ, 24 Պաղեստինցիներ ձերբակալուած են Իսրայէլեան բանակին կողմէ, Այսրյորդանանի զանազան շրջաններուն։

ՊԱՅՐՈՒ, Իւ – Տէ – Էֆ-ի նախագահ, Փետրուար 6-ին, յաջողած է մէկ սեղանի շուրջ համախմբել նախագահական հինգ նախկին թեկնածուներ (Մամէն, Սէն – Ժոս, Շըվէնըման, Տը Վիլիէ) բողոքելու համար ընտրական օրէնքի նախատեսուած փոփոխութեան դէմ։ Իրենց համար եւրոպական ընտրական ապագայ օրէնքը անհասկնալի եւ մութ է, մինչ շրջանային բարենորոգումը կը սպառնայ զանազան հոսանքներու ներկայացուցչութեան։ Իւ – Տէ – Էֆ եւ իր դաշնակիցները կը պատրաստուին, ընկերվարականներուն և համայնավարներուն հետ վիճարկումը փոխել, անդադար անտեղի սրբագրութիւններ առաջարկելով օրինագիծին։

ՖՐԱՆՍԱՅԻ օդանաւային երկրորդ ընկերութիւնը, Էռ Լիպ կարելի չեղաւ փրկել, Ֆրանսական կառավարութեան եւ հոլանտական ԻՄՔԱ ընկերութեան բանակցութիւնները ձախողեցան, քանի ԻՄՔԱ հրաժարեցաւ ներդրում ընել։ Փետրուար 6-ին, Էռ Լիպ-ի բոլոր օդանաւերու թռիչքները դադրած էին եւ հազարաւոր ճամբորդներ մէջտեղ մնացած, անճրկած ու դժգոհ։ Տագնապի մէջ են նաեւ 3200 աշխատաւորները։ Փոխադրութեանց նախարարը՝ Ժիլ տը Ռոպիէն յայտարարեց թէ կառավարութիւնը ամէն ջանք պիտի թափէ այլ ընկերութեանց մօտ տեղաւորելու համար աշխատաւորները, որոնց բարկութիւնը մեծ է։

ՇԱՐԺԱՆԿԱՐԻ Պէրլինի 53-րդ փառատօնը բացուեցաւ Փետր. 6-ին։ Դատական կազմին կը նախագահէ, ինչպէս գրած էինք Աթոմ Եղոյեան։ Փառատօնը վերջ կը գտնէ Փետրուար 16-ին։ Կը ներկայացուին 22 շարժանկարներ, որոնց մէջ չորս Ֆրանսական։

ՄԱԼԹԱ, Մարտ 8-ին, Եւրոպական Միութեան 10 թեկնածու երկիրներէն, առաջինը պիտի ըլլայ արտայայտուելու համար իր անդամակցութեան շուրջ։ Կղզին 380 հազար բնակիչ ունի։

ՃԱՏՐԱԿ

ԳԱՍՊԱՐՈՎԻ Գ. ՀԱՒԱՍԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

Փետրուար 5-ին, համակարգիչին դէմ Կ. Գասպարովի 5-րդ հանդիպումին արդիւնքն ալ հաւասարութիւն եղաւ 50 վայրկեանի խաղէ մը ետք։ Ներկայիս կողմերը ունին 2.5-ական կէտ։ Վերջին խաղն ալ (Փետրուար 7) նոյն արդիւնքով աւարտելու պարագային թէ՛ համակարգիչը, թէ Գասպարով պիտի պարգեւատրուին 250-հազարական տոլարով։ Իսկ եթէ մէկը յաղթէ, ան պիտի ստանայ 300 հազար տոլար, պարտեալը միայն 200 հազար։

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

ՄԱՀ ԼԵՒՈՆ ՀԱԽՎԵՐԴԵԱՆԻ

Փետրուար 6-ին երկարատեւ հիւանդութենէ մը ետք մահացած է արուեստաբան Լեւոն Հախվէրդեան։ Ծնած էր 1924-ին Վանաձոր, աւարտած՝ Երեւանի Թատերական հիմնարկին թատերագիտութեան բաժինը։ Թատրոնի, ժամանակակից գրականութեան մասին ունի բազմաթիւ հատորներ, հրատարակած է յօդուածներ «Գրական թերթ»ի, «Սովետական Հայաստան»ի եւ այլ թերթերու մէջ։ Անդամ էր Գիտութիւններու ազգային ակադեմիայի, վերջին 15 տարուան ընթացքին վարած էր ակադեմիային Արուեստի հիմնարկին տնօրէնութիւնը։

ԱԴՐԲԵՋԱՆՑԻ ԳԵՐԻՆ ՅԱՆՁՆՈՒԵՑԱՒ ԻՐ ԵՐԿՐԻՆ

Փետրուար 6-ին Աղդամի սահմանագծին վրայ Ադրբեջանցիներուն յանձնուած է վիրաւոր գերի ինկած զինուորը։ Յանձնումը կատարուած է միջազգային Կարմիր խաչի ներկայացուցիչներուն միջնորդութեամբ։

ՀԱՄԱՅՆԱՎԱՐ ԹԵԿՆԱԾՈՒՆ ՀՐԱԺԱՐԱԾ

Համայնավար կուսակցութեան Ա. քարտուղար Վլադիմիր Դարբինեան հրաժարած է նախագահութեան թեկնածութենէն, ի նպաստ Ազգային միաբանութեան թեկնածու Արտաշէս Գեղամեանի։ Բացատրելով իր որոշումը, Վ. Դարբինեան ըսած է թէ Ա. Գեղամեան քաղաքական փորձառութիւն ունի, նաեւ այլ յատկանիշներ։ Համայնավար կուսակցութեան բիւրոյէն Գ. Թադեւոսեանի համաձայն, հաւանական է որ յառաջիկայ օրերուն ի նպաստ Ա. Գեղամեանի հրաժարի նաեւ «Սոցիալիստական Հայաստան» Միութեան թեկնածուն Գառնիկ Մարգարեան։

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Փետրուար 6 / 7

ԱՐՏԱՇԱՏԻ ՄԵՂԱՒՈՐՆԵՐԸ ԱՆՊԱՅՄԱՆ ԿԸ ՊԱՏԺՈՒԻՆ

Ոստիկանութեան պետի տեղակալ Յովհաննէս Վարեան Կեդրոնական ընտրական Արմաւիրէ մէջ նախագահութեան թեկ – Արմաւիրի մէջ. Նախագահութեան թեկնածու Հայկ Բաբուխանեանը դաշունահարողները բոլորն ալ կը պատժուին։ Ըսած է թէ Փետրուար 7-ին նոյն վայրի հանրահաւաքը աւելի խիստ հսկողութեան տակ տեղի կ'ունենայ, մանաւանդ որ տեղեկութիւն ստացուած է որ անկարգութիւններ կրնան կրկնուիլ։ Իր համոզումով, միջադէպին պատճառը ոչ թէ ոստիկանի պակասը, այլ թեկնածուին կրակոցները եղած են։

ԼՂՀ

145 ՀԱԶԱՐ 298 ԲՆԱԿԻՉ

Ազգային վիճակագրական վարչութեան տուեալներուն համաձայն, 2003 Յունուար 1-ին 145 հազար 298 հոգի կ'ապրէր Լեռնային Ղարաբաղի Հանրապետութեան մէջ։ Նախորդ տարուան համեմատութեամբ այդ թիւը 1.1% յաւելում արձանագրած է։ 2002-ին հոն ծնած է 2.190 երախայ, մահացած՝ 1940 հոգի։

ՖՐՕ-ԱՐՄԵՆԻԱ 2003

ՈՐՊԷՍ ՎԵՐՋԱԲԱՆ

Հայ Դատի Եւրոպայի, Ամերիկայի, Մոսկուայի եւ Միջին Ասիոյ յանձնախումբերուն կողմէ պատրաստուած Ֆրօ-Արմենիա միջազգային ժողովը որ տեղի ունեցաւ Փետրուար 1-ին Ծերակոյտի Գլէմանսօ սրահին մէջ, մեկնակէտ ունէր յետխորհրդային ներկայ աշխարհին մէջ նոր անկախութեան տիրացած Հայաստանի դիւանագիտական, քաղաքական, ընկերային ու մշակութային իւրայատկութիւնները միջազգային շրջանակին ներկայացնելու գործը։ Ատոր համար ընտրուած ձեւն ու կազմուած ծրագիրը զոյգ նպատակ կը հետապնդէին. ձեւը՝ հրաւիրելն էր Հայաստանի ու հայութեան բարեկամ քաղաքական դէմքեր. ատիկա թէ՛ իրենց յանձնառութիւնը նորոգելու միջոց մը կ'ըլլար, թէ՛ փաստը կու տար թէ Հայ Դատի կազմերը անտարբեր չեն մինչեւ այսօր կատարուածին։ Ինչ կը վերաբերի ծրագրին, Հայաստանի անկախացումով յայտնուած նոր իրավիճակը ըլլալով հանդերձ մեկնակէտը, հոն կը զետեղուէր ամբողջ հայութիւնը որպէս նորանկախ այդ պետութեան լրացուցիչ մասը։ Այս մօտեցումով էր որ երեք նիստերուն առաջինը յատկացուած էր Հայ Դատին, ցեղասպանութեան, երկրորդը՝ համաշխարհայնացումի հոլովոյթին մէջ Հայաստանի կովկասեան տնտեսութեան համարկումին, իսկ վերջինը ԻԱ. դարուն մէջ Հայաստանի ու հայութեան։

Ֆրօ-Արմենիային առիթով թէ՛ պատրաստուած թղթածրարը, թէ՛ ելոյթ ունեցողներ յիշեցին դար մը առաջուան նախընթացը։ ԺԹ. դարու վերջին քսանամեակին միջազգային շրջանակին մէջ ծնած ու զարգացած հայասէր շարժումին մէկ արդիւնքը եղած էր հանրահաւաքներու շարքը, Փարիզի ու այլ մայրաքաղաքներու մէջ։ Ֆրօ-Արմենիա մկրտուած այդ շարժումը Ֆրանսայի մէջ ներդրուած էր, ինչպէս ծանօթ է, Ժօրէսի, Ա. Ֆրանսի, Գլէմանսոյի, Տ. տը Փրէսանսէի նման քաղաքական ու մշակոյթի դէմքեր։ Անոնք խմբուած էին համանուն թերթին խմբագրապետ Փիէռ Գիյարի շուրջ։ Ֆրօ-Արմենիա երկշաբաթաթերթը հրատարակուած էր 1900-1908 տարիներուն։

Հասկնալի է որ նշուած տասնամեակները Օսմանեան կայսրութեան մէջ Հայերու հալածանքներուն շեշտուած շրջանը կը կազմեն եւ ատիկա է որ շարժման մղած է Արեւմուտքի մարդասէրները։ Իսկ այսօր, նոյն անունով միջազգային ժողովի մը կազմակերպումը, լռելեայն արձագանգ մը կ'ըլլայ այդ տարիներու իրավիճակին։ Այսօր, պարզ է որ հայութիւնը կեղեքող նոյն ձեւի կայսրութիւն մը գոյութիւն չունի, սակայն, աշխարհի յարաճուն փոփոխութիւնները լուրջ մարտահրաւէրներու պատրաստ գտնուելու նոյն թելադրանքը կ'ընեն։

Աշխարհի չորս ծագէն աւելի քան 20 երկրէ շուրջ հարիւր հրաւիրեալ խմբուած նման նախաձեռնութեան մը գլխաւորաբար պիւտճէն, նոյնիսկ ենթադրուածով, մեզի նման շատ սահմանափակ միջոցներու եւ անհամեմատօրէն աւելի մեծ «հարկատուներ»ու տէր հաւաքականութեան մը համար, մտածելու կը մղէ թէ ինչ օգուտ կը բերէ եղածը։ Անմիջական, գործնական օգուտի մը մասին չի կրնար խօսք ըլլալ անշուշտ։ Քաղաքական հոլովոյթները երկար ժամանակի մէջ կը խմորուին, տեւական հետաքրքրութիւն ու «խնամք» պահանջելով։ Երկու խօսքով ամփոփելու համար, կարելի է եղածը մեր կարողութեան չափով «խնամք»ի ջանք մը նկատել։ Մանաւանդ որ օտար մասնակիցներու կարեւոր խումբ մը այսօր ալ քաղաքական կարեւոր դիրքերու տէր էր ու ամբողջ աշխարհին հետ գործ ունեցող մերինին նման ժողովուրդի մը համար նպաստաւոր ստորակէտ մը անգամ կարելի չէ արհամարհել։ Ասկէ զատ, որպէս մարդկային, բարոյական կողմ, մինչեւ այսօր բարեկամութեան փաստը տուած անձնաւորութիւններու երկու օրուան հիւրասիրութիւն մը, իրենց նման ուրիշներու հետ հանդիպումի ստեղծած առիթն ալ պարտքի գիտակցութիւն կը նշանակէ։ Ոչ մէկ համեմատութիւն կարելի է անշուշտ, բայց կ'արժէ մտածել թէ նման բաներու ինչ պիւտճէ կը տրամադրէ Թուրքիան, նոյնիսկ քարոզչական անստոյգ արդիւնքներու համար։ Յաւելեալ, ինչպէս ըսուեցաւ, Ֆրօ-Արմենիայի շուրջ 150 հազար Եւրոյի պիւտճէին մեծ մասը գոյացած էր նուիրատուութիւններով։

Ինչպէս արդէն գրուեցաւ, նման կարեւոր նախաձեռնութեան մը համար արատ մը կազմեց հրեայ պատմաբան Ե. Օրոնի հանդէպ ցուցաբերուած վերաբերումը։ Վստահաբար, պատասխանատու կազմակերպիչներու համար ամէնէն ծանրակշիռ խնդիրն է ան ու անոր «լուծում» գտնելու գործը։ Ն. Օրոնի նման հեղինակութեան մը մասնակցութիւնը անգնահատելի բան էր նման ձեռնարկի համար։

Ժողովը իր բուն նիւթին, նպատակներուն զուգահեռ, կարգ մը քովնտի պարագաներ ալ ուշադրութեան յանձնեց։ Մէկը անշուշտ ժամանակի ծրագրաւորումին խնդիրն էր։ Ընթացքին մէջ անհաւասարութիւն ստեղծող ազդակ եղաւ ան. թէեւ անխուսափելի էր ատիկա, երբ միակ օրուան մը մէջ աւելի քան 40 ելոյթ պէտք էր տեղաւորել։ Նոյն պատճառով արդէն որեւէ նիւթի քննարկում ալ տեղի չունեցաւ. ոչ իսկ ամէն մէկ նիստէ ետք ամփոփելու, եզրակացնելու աշխատանք մը։

Ինչ կը վերաբերի հայ մասնակիցներու ներկայութեան, ամէնէն հետաքրքրականն էր տեսնել թէ այդքա՛ն երկրի մէջ -Ռուսաստան, ԱՄՆ, Յունաստան, Լիբանան, Կիպրոս, Վրաստան, Գանատա, Սուրիա, Ուկրանիա, Իրան- քաղաքական բարձրագոյն մակարդակներ գրաւած Հայեր կան. երեսփոխան, նախարար, ծերակուտական, քաղաքապետ, եւլն.։ Առիթ չեղաւ, անշուշտ, բոլորը լսելու։ Բայց իրենց ներկայութիւնը դրական երեւոյթ էր իրենց հետաքրքրութեան, յանձնառութեան փաստով։

Հետաքրքրական էր լսել Վրաստանի հայ երեսփոխաններուն արտայայտութիւնները։ Անոնք իսկապէս օրինակ էին յաջող համարկումի մը։ Կը խօսէին հայութեան ունեցած խնդիրներուն մասին, նոյն ատեն յայտնուելով երկրին հարազատ քաղաքացիի դիրքէն։ Ու դիւրին էր նշմարել որ այդ երկակի պատկանելիութիւնը շատոնց դադրած է հարց ըլլալէ իրենց համար. կամ բնաւ չէ եղած։

Շատերու համար հարցական ազդակ էր Հայաստան - Արցախ պատուիրակութեան բաւական ստուար կազմը, աւելի քան 20 հոգիով։ Մանաւանդ որ անկէ մեծամասնութիւն մը չեղաւ ելոյթներուն լրջութեամբ հետեւողը։ Նոյնիսկ սրահին մէջ ներկայ գտնուողներէն ոմանք ուշադրութիւն գրաւեցին զուգընթաց թարգմանութեան ընկալուչները երբեք չգործածելով։ Եւ ըսել որ ելոյթները հինգ լեզուով եղան. հայերէն, ֆրանսերէն, անգլերէն, ռուսերէն եւ սպաներէն։ Իսկապէս հպարտութեան պատճառ է եթէ ընկալուչ չգործածող մեր քաղաքական դէմքերը քաջատեղեակ էին այս լեզուներուն...։

Այս առումով հակոտնեայ օրինակ մըն էր Ռուսաստանի նախկին վարչապետը Ն. Ռիժկով. ան այդ ընկալուչը ձեռքէն չձգեց մինչեւ վերջին ելոյթը, հաւանօրէն ամչնալով իր հայ պաշտօնակիցներուն լեզուագիտական պաշարին քով ցուցաբերած բոպիկութենէն...։

Լեզուներու գործածութեան մարզը ներհայկական շրջանակին առնչուած մէկ-երկու նշումի ալ արժանի է։ Տեսականօրէն, հայերէնը հասարակաց լեզուի հանգամանքը պէտք է պահէր զանազան երկիրներէ հայ մասնակիցներուն համար։ Մինչդեռ վերոնշեալ հինգ լեզուն ալ գործածուեցաւ անոնց կողմէ։ Անշուշտ մեծ մասը հայերէն արտայայտուեցաւ. բայց կ'արժէ արձանագրել որ Արամ Ա.ի ելոյթը ֆրանսերէն էր, Հայաստանի Արտաքին գործերու նախարարը անգլերէն արտայայտուեցաւ, ուրիշներ ռուսերէն, եւլն.։

Երեւոյթը ա՛լ աւելի դժուար կը բացատրուի երբ նկատի առնուի զուգընթաց թարգմանութեան գոյութիւնը։ Բոլոր ելոյթները կարելի էր ունկնդրել հայերէն, ֆրանսերէն կամ անգլերէն թարգմանութեամբ։

Ուշադրութիւն գրաւող պարագայ մը, -թերեւս երկրորդական, երրորդական կարգի-, եղաւ հայերէն թարգմանութեան միայն արեւելահայերէն տարբերակը։ Այս մատնանշումը կատարուած թարգմանութեան որակին հետ կապ չունի. շատ լաւ էր ան։ Սակայն, Սփիւռքին ջանքով ու նիւթականով կազմակերպուած ձեռնարկի մը որուն մէջ մեծագոյն տեղը յատկացուած էր ցեղասպանութեան, հաւանօրէն կ'արժէր որոշ բծախնդրութիւն մը չզլանալ վերապրած լեզուին։

Մնացածը՝ հիւրասիրութիւն, պանդոկ, ճաշ, փարիզեան գիշերային պտոյտներ, քնեակով համեմուած երեկոյթներ, բոլորին գոհունակութեան արժանացան արդարօրէն։

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

«ՈՉ-ԻՍԼԱՄՆԵՐՈՒ ԿԵԱՆՔԵՐ – ԻՐ ՍԵՓԱԿԱՆ ՀՈՂԻՆ ՎՐԱՅ ԿԵԱՒՈՒՐ ՆԿԱՏՈՒԻԼ»

«Մարմարա», Յունուար 27-ի իր թիւով կ'արձագանգէ «Ռատիքալ» թերթի նախորդ օրուան թիւին մէջ լոյս տեսած առաջին յօդուածի մը վերոնշեալ խորագրով, կցելով իր խորհրդածութիւնները.-

Այսպիսի յօդուած մը ասկէ առաջ ո՛չ մէկ թերթ կը հրատարակէր քանի տարի առաջ։ Այսօր ուրեմն շատ բան փոխուած է երկրին մէջ։ Հասած են յառաջապահ խմբագիրներ, հասած են յառաջապահ թղթակիցներ ու աշխատակիցներ, որոնք լայնախոհ են եւ իրատես։ Եահեա Գոչօղլու արդէն իր այս յօդուածաշարքը կը նուիրէ իր հօրը՝ Խօքքէշ Գոչօղլուի յիշատակին, որ իրեն սորվեցուցեր է լայնախոհութեամբ նայիլ բազմամշակութային կեանքին։

Երէկուան յօդուածին մէջ իրենց կեանքը կը պատմէին երեք Հայեր, փաստաբան Տիրան Պաքար, դաշնակահար՝ Սայաթ Զամանի մեծ մայրը՝ Մառի Թովմասեան եւ Պէշիկթաշի նախկին Թաղային Խորհուրդի Ատենապետ՝ Սուրէն Պալօղլու։ Երեքն ալ, ընթացք տալով տրուած հարցումներու, կը պատմէին ոչ-իսլամ ըլլալու հետեւանքով ապրուած դրուագներ, որոնք հետք մը թողած են իրենց կեանքին մէջ։ Յօդուածագիրը այս շարքը պատրաստելու համար տեսակցած է 15 հոգիի հետ։ 15 հոգին մեծ բան չէ 110 հազար համրող փոքրամասնութիւններու համար, մնաց որ անոնք դժուարաւ ընդունած են խօսիլ, նոյնիսկ ոմանք խուսափած են ամէն ինչ պատմելէ։

Փաստաբան Տիրան Պաքար կը խօսի 20 դասակարգ զինուորահաւաքի, Ունեւորութեան Տուրքի կամ Սեպտեմբեր 6-7-ի դէպքերուն մասին։ Իր ընտանիքը ասոնցմէ շատ չէ վնասուած, թէեւ հայրը մասնակցած է 20 դասակարգի զինահաւաքին։ Որպէս փաստաբան, իր մեծագոյն փափաքն էր դատաւոր ըլլալ, բայց երբեք չդիմեց, նախ մտածելով որ արդէն պիտի չընդունուի, յետոյ վախնալով որ մարդիկ զինք իր սեփական հողերուն վրայ «կեավուր դատաւոր» պիտի կոչեն։

Մառի Թովմասեանի պատմութիւնը տարբեր համեմ մը ունի։ Ան կը յիշէ իր մանկութենէն տխուր յիշատակ մը։ Դպրոցը իրեն պարտականութիւն տրուած էր կարդալ Աթաթիւրքի նշանաւոր «Պատգամը Երիտասարդութեան»։ Երբ կը կարդար, առջեւի կարգերէն սպայ մը կանգնեցաւ ու պոռաց .«Թուրք մը չկրցա՞ք գտնել որ այս Հայուն կարդացնել կու տաք այս պատգամը»։ Թէեւ այդ սպան դուրս նետեցին եւ իրմէ խնդրեցին որ կրկին արտասանէ, բայց ինք երբեք չմոռցաւ այս դրուագը։ Նաեւ չմոռցաւ որ երբ երախայ էր, անգամ մը Ֆլորիայի մէջ գրաւեց Աթաթիւրքի ուշադրութիւնը։

Աթաթիւրք սիրեց զինքը ու ըսաւ որ զինքը որդեգրել ու զարգացնել կ'ուզէ։ Ծնողքը սաստիկ վախցաւ, իրենց զաւկէն բաժնուիլ չուզեց եւ հազարումէկ դժուարութեամբ Աթաթիւրքին բացատրուեցաւ որ աղջկան ծնողքը չարտօներ։ Աթաթիւրք հասկացողութիւն ցոյց տուաւ. «Ասիկա բանի ուժով չըլլար» ըսաւ։

Իսկ Սուրէն Պալի համար թղթակիցը կ'ըսէ. ««Չկրցաւ ուսանիլ, բայց թաղական եղաւ»։ Սուրէն Պալ իր ուսումը չկրցաւ շարունակել Մաքրուհեան վարժարանի մէջ, որովհետեւ թէեւ զինքը ընդունեցան որպէս ձրիավարժ, բայց դասագիրք մը առնելու իսկ դրամ չունէր։ Գործի կեանքի մէջ իր ճամբան չինեց եւ օր մըն ալ Թաղային Խորհուրդի Ատենապետ դարձաւ իր եկեղեցիին համար։ Ան կը պատմէ թէ ինչպիսի անիրաւութիւններ կատարուած էին եկեղեցիին ու դպրոցին կալուածներուն դէմ, որոնց սեփականաթուղթերը ձեռք բերուեցան հազարումէկ դժուարութիւններով։

Ի՞ՆՉ Կ'ԸՍԷ ՍԱՐԳԻՍ ՉԷՐՔԷԶՕՂԼՈՒ

Յօդուածաշարքին այսօրուան թիւին հիւրն է Սարգիս Չէրքէզօղլու, որուն հայրը Էրճիլի մէջ տեղահանութենէ փրկուեր է շնորհիւ Տէլի Մուսթաֆա անուն աղայի մը, որ այդ շրջանին ըսեր է. «Եթէ մենք երկրին «ձաւար»ն ենք, դուք ալ «իւղ»ն էք։ Առանց կեավուրի երկի՞ր կ'ըլլայ»։ Այս բարի մարդը իր տան մէջ հիւրասիրելով տեղահանութենէ փրկեր է Սարգիս Չէրքէզօղլուի ընտանիքը։ Սարգիս Չէրքէզօղլուն ալ մէկն է անոնցմէ, որոնք դրամի չգոյութեան հետեւանքով չկրցան ուսանիլ։ Ինք ատաղձագործ եղաւ։ Իր կարծիքն այն է թէ բոլոր կառավարութիւնները Հայերու կը նային տարբեր աչքով։ Թուղթի վրայ իբրեւ թէ հաւասար ենք, բայց ատիկա պարապ խօսք է։ Այս երկրին մէջ մէկ հատ Հայ ադրահաւաք կամ պետական պաշտօնեայ չկայ։ Աթաթիւրք իր շրջանին գտնէ հայ մը, հրեայ մը ու յոյն մը Խորհրդարան կ'առնէր որպէս խորհրդանշական ներկայութիւն։ Այդ ալ ձեւական էր, բայց հիմա այդքանն ալ չկայ։

Յօդուածաշարքին մէջ, Եահեա Գոչօղլու կ'անդրադառնայ նաեւ տեղահանութեան եւ ցեղասպանութեան մասին եղած բանավէճերուն։ Կուտանք յաջորդ թիւով։

Օրուան հարցեր

ԵՒՐՈՊԱՅԻ ԲԱԶՄԱՁԱՅՆ ԴԻՒԱՆԱԳԻՏՈՒԹԵԱՆ ՕԳՈՒՏՆԵՐԸ

Իտալական «Իլ Ռիֆորմիսթա» թերթը անդրադառնալով Իրաքեան տագնապին, կը գրէ թէ արտաքին քաղաքականութեան մէջ Եւրոպայի բազմաձայնութիւնը պատճառ եղաւ որ պատերազմը անխուսափելի բնոյթ ստանայ։ Եւրոպայի երկիրները միութիւն մը կազմելով հանդերձ, չունին համաբաւսաց կեցուածք։ Բրիտանիոյ վարչապետը իր գերմանացի պաշտօնակիցէն տարբեր գաղափարներու տէր է, երկուքն ալ ձախակողմեան հոսանքի պատկանելով հանդերձ։ Նոյնն է Մատրիտի ու Փարիզի պարագան, հակառակ որ երկու երկիրներն ալ աջակողմեան կառավարութիւններ ունին։ Եւրոպական երկիրներուն ազգային շահերը այնքան տարբեր են իրարմէ որ կարելի չըլլար արտաքին համարակաց քաղաքականութիւն մը մշակել։ Ատով ալ կը բացատրուի ԱՄՆ-ու դէմ յարաբերութիւններու մէջ միաձայնութեան մը բացակայութիւնը։

Յաճախ կ՚ըսուի թէ եթէ Եւրոպա յաջողէր նոյն դիրքէն յայտնուիլ ԱՄՆ-ու դէմ, այս վերջիններըստիպուած պիտի ըլլային նկատի առնելու այդ դիրքը։ Սակայն, պէտք չէ մոռնալ որ եւրոպական չորս կարեւոր պետութիւններ, (Ֆրանսա, Բրիտանիա, Գերմանիա, Սպանիա) ներկայացուցիչ ունին ՄԱԿ-ի Ապահովութեան Խորհուրդին մէջ. երբ անոնք նոյն կեցուածքը ցոյց չեն տար, ատիկա կը նշանակէ թէ չեն կրնար ընել ատիկա։ Իսկ բազմաձայն Եւրոպան արդէն ըրաւ իր կարելին Իրաքեան տագնապին մէջ ԱՄՆ-ու ընթացքը արգելակելու համար։

Միւս կողմէ, անկարելի է չմտածել որ եթէ Եւրոպա յաջողէր համարակաց քաղաքականութիւն մը որոշել ու հաւատարիմ մնալ անոր, ներկայի իրադրութեան մէջ շատ հաւանօրէն հակամերիկեան կեցուածք մը պիտի որդեգրէր։ Ատիկա ալ պիտի նուազեցնէր Ուաշինկթընի վրայ իր ազդեցութիւնը եւ իրաւունք տար պատերազմի կողմնակից ամերիկացի բազէներուն։ Եթէ Եւրոպան առաջին օրէն որպէս Իրաքի երդուեալ թշնամի հանդէս գար, Պուշ ազատ-արձակ պիտի ընէր ամերիկեան ազգային շահերու պաշտպանութեան համար հարկաւոր նկատածը, առանց բազմակողմանի ճակատի մը հետ գործ ունենալու։ Մինչդեռ, Եւրոպայի բազմաձայնութիւնը հաւանական պատճառն է տագնապին ՄԱԿ-ի շրջանակին մէջ խրելուն եւ ամերիկեան զօրքին վերապահութեան։ Այնքան ատեն որ ԱՄՆ-ու գինեալ ուժին հետ համեմատական տարհամոզիչ բանակի տէր չէ (այսինքն՝ երբեք), շահ չունի Արեւմուտքը պառակտելու մէջ։ Այդ պատճառով ալ, հակառակ կերպով, արտաքին բազմաձայն քաղաքականութիւնը աւելի ազդեցիկ կը թուի ըլլալ, քան՝ միակամ կեցուածք մը։

ՔԱՂՀԱՆ

ԱՆՐԻ ԹՐՈՒԱՅԵԱՅԻ ՇԱԲԱԹԱԿԱՆ ՕՐԱԳԻՐԸ

«Լիպերասիոն» օրաթերթը Շաբաթ-Կիրակիի իր թիւին մէջ, սովորութիւն ունի էջ մը յանձնելու գրողի մը կամ ուեւէ մտաւորականի կամ արուեստագէտի որ, շաբաթական օրագրի մը ձեւին տակ, անդրադառնայ անցնող դէպքերուն։ Վերջին շաբաթը (Փետրուար 1 - 2) արտայայտուողն էր 92-ամեայ գրագէտ, ակադեմական Անրի Թրուայա, որ մաքի եռանդի պայծառութեամբ կը վերլուծէր շաբթուան անցուդարձերը։ Գրագէտը, դեռ վերջերս լոյս ընծայած էր իր նոր կենսագրութիւններէն մէկը նուիրուած «Պօղոս Ա. դէշ սիրուած ցարը»ին։

Առաջին տողերով, կը յիշէ Դոստոյեւսկիի մէկ սահմանումը մարդուն՝ «անձ մը, որ ամէն բանի կը վարժուի։ Ահա, կը խորհիմ լաւագոյն սահմանումը, զոր կարելի է տալ մարդուն»։ Եւ կ՚աւելցնէ թէ ներկայիս կ՚ապրինք այդ տարազին համաձայն, վարժուելով մեր ընկերութեան նոր դիմագիծին։ Աշխարհը այնքան յառաջացաւ բրտութեան եւ անպատկառութեան մէջ, որ ուեւէ բնակարանի անձի մը համար, երջանկութեան գաղաթնակէտն է, երբ իրիկունը տուն կը մտնէ, առանց որեւէ վնաս կամ նեղութիւն կրած ըլլալու օրուան մէջ։ Մէկ կողմ դնելով բնական աղէտները, ինչպէս ողողումները, երկրաշարժները, համաճարակները կամ ծովափներու ապականութիւնը մազութէն, ամէն մէկուն համար, սփոփանքի պատճառներ կան, երբ կրնայ տուն վերադառնալ թեթեւ սրտով։

Ուրեմն, կը շարունակէ Թրուայա, պէտք է նախանձիլ այն դասատուէն որ բնակարանը կը վերադառնէ առանց ապտակ մը ստացած ըլլալու դասարանը, կամ աշակերտէն, որ դաշունահարուած չէ ջղագրգիռ դասընկերոջմէ մը, կամ կառքի մը սեփականատիրոջմէն, որուն կառքը կրակի չէ տրուած խումբ մը պատանիներու կողմէ, որոնք ձրի զուարճութիւններ կը փնտռեն։

Գրագէտը, ապա, կ՚անդրադառնայ աշխարհակցութեան, զոր տրամաբանական հետեւանքը կը նկատէ ծայրայեղութեան հասած հանդուրժողութեան մը եւ լուռ քաջալերանքին հին աշխարհի խաթարման։

Իրաքի դէմ հաւանական պատերազմի մը գաղափարը եւ դիւանագիտական լուծումի մը կողմնակիցներու բազմութիւնը մտածել կու տայ իրեն թէ արդեօք Պուշ, խորքին մէջ, չուրախնար գաղտնաբար որ այդքան ատելութիւն կը սերմանէ այդքան երկիրներու մէջ։ Նկատած է որ, Պօղոս Ա. ցարն ալ, որու մասին գրած է վերջերս, մասնաւոր հաճոյք մը կը գտնար անհաճոյ ըլլալէ։ Ռուս ցարը եւ ամերիկացի ցարը չե՞ն հնազանդիր նոյն փափաքին՝ իրենց շուրջ համախմբել բազմաթիւ դժգոհներ, համոզուելու համար, մի անգամ ընդ միշտ, իրենց անձնական գերակայութեան։

Ա. Թրուայա որ լաւ կը ճանչնայ Ռուսաստանը եւ ցարերը Պօղոս Ա.-էն ետք, կը խօսի նաեւ Ալեքսանդր Բ.-ի մասին, որ հակառակ իր ազատական վարուելակերպին մահափորձի մը զոհ կրնար երթալ։ Անծանօթ մը կրակած էր վրան, երբ ցարը կը պտըտէր իր ընտանիքին հետ։ Հրաշքով ազատած էր եւ ոճրագործը անմիջապէս ձերբակալուած։ Ու գրագէտին համար, առիթ է վերադառնալու ահաբեկչութեան, այդ «ռուսական մասնագիտութիւնը» կը գրէ, որ օրէ օր կը յառաջդիմէր։ Ատենին, ամէնէն յատկանշական ոճիրը եղաւ զօրավար Տրեպովի, Ս. Պետերբուրգի ոստիկանապետին, 28-ամեայ երիտասարդ յեղափոխական կնոջ մը՝ Վերա Զասուլիչի կողմէ, որ զինք կը մեղադրէր ապտակած ըլլալուն համար քաղաքական բանտարկեալ մը, որ մերժած էր զինք ողջունել։ Այդ դատավարութեան ընթացքին, յաջորդական փկաները դատապարտեցին Տրեպովի բռնամոլ ընթացքը բանտարկեալին հանդէպ եւ ի վերջոյ համակրական մթնոլորտ մը ստեղծուած է եւ Տրեպովը դարձած է ամբաստանեալ եւ Վերան ալ՝ ամբաստանող։ Եւ Վերա ազատ արձակուեցաւ։ Ու մեկնելով ասկէ, Թրուայա կը յիշէ որ քաղաքական սպանութեան համաճարակը արագացաւ։ Աջ - ձախ ըսպաննեցին կայսերական դատախազները, ոստիկանապետեր, մամուլի ղեկավարներ, զորս ահաբեկիչները «վնասակար կը նկատէին»։ Այս ոճիրները աւելի կը ձգտէին կառավարութեան անկարողութիւնը ցոյց տալու, քան բնակչութիւնը սարսափի ենթարկելու։

Վերջաւորութեան գրագէտը կ՚ըսէ թէ Տոլստոյի մէկ նախադասութիւնը իր միտքը կը յաճախէ։ «Ի՞նչ է արուեստը» գրքոյկին մէջ, ան կը գրէ. - «Արուեստը գործունէութիւն մըն է որ թոյլ կու տայ մարդուն ազդել իր նմաններուն վրայ, արտաքին կարգ մը նշաններով, անոնց մէջ ծնունդ տալու համար կամ վերապրեցնելու, զգացումները զորս ունեցած է»։ Ազնուական կը գտնէ այս սահմանումը, որ գրագէտին կու տայ իր ժամանակակիցները դաստիարակելու պարտականութիւնը։ Ու որքան տարիները կը կշռեն իր վրայ, անոր կը թուի թէ գրագէտը նուազ իր գաղափարներուն ծառան է քան իր հերոսներուն, նուազ կրնայ դատել քան վկայել։ Եւ այդ կէտին վրայ, ինքզինք աւելի մօտ կը գտնայ Չեխովի քան Տոլստոյի։ Պաշտօնակիցի մը իր թերագրանքներուն մէջ, Չեխով կը նշէ որ Լուսնի լոյս մը ողեկոչելու լաւագոյն ձեւը, պարզապէս թելադրանքին մէջ է հոյակապ ներդաշնակութեան մը եւ ոչ թէ Լուսնի նկարագրութեան։

Թ. Ա. Թ.

ՋՐԱՇԷՆԻ ՄԷՋ ՆԱԽԱՔՐԻՍՏՈՆԷԱԿԱՆ ԴԱՄԲԱՐԱՆ ԳՏՆՈՒԱԾ

Լոռիի Ջրաշէն գիւղին մէջ Զարգարեան ընտանիքին տան պարտէզին հնադարեան դամբարան գտնուած է, մարդկային 3 կմախքով, ձիու եւ գոմէշի ատամներով, խեցեղէն անօթներով եւ այլ կենդանիներու ոսկորներով։ Տանտէրը բաած է թէ ալերով ծածկուած հոր մըն ալ յայտնաբերուած է երկրաշարժէն ետք, տան նորոգութեան ընթացքին, բայց առանց ուսումնասիրուելու կրկին փակուած։

Շրջանը կարօտ է լուրջ հետազօտութեան. պարտէզին պատին վրայ դրուած է բանդակազարդ քարէ տախտակ մըն ալ որուն վրայ կայ հաւասարաթեւ խաչ մը եւ երկնային երկու լուսատուներու խորհրդանիշը։

Մասնագէտներու կարծիքով, գտածոներուն մասին հանգամանօրէն կարենալ արտայայտուելու համար պէտք է սպասել հետազօտութիւններու արդիւնքին, սակայն արդէն յսկակ է թէ մարդոց եւ կենդանիներու միասին թաղումը նախաքրիստոնէական շրջանի սովորութիւն է։

ԽԱՆՁՈՒԱԾ ՕՐԵՐԸ

Գրեց՝ ՊԵՐՃՈՒՀԻ

8

Փոքրիկին մայրը հաւանաբար սպաննուած էր, քանի որ խոշոր դանակի մը խօսքը կ՚ընէր Ազնիւը, բայց եղբայրը՝ Մուկուչ, թերեւս ազատուած ըլլար։ Եղած էին բազմաթիւ դէպքեր, երբ սպաննուած մօրը գրկին մէջ փոքրիկները կամ թեթեւ վիրաւորուած եւ կամ ողջ մնացած էին, յետոյ մանուկ հոգիներու համար զարմանալի զգուշութեամբ դուրս սողացեր էին մահուան գրկէն, իրենց մօր գրկէն եւ, մինակ թափառելէ, ամէն ժայռի տակ կամ փոսի մէջ պահուելէ վերջ, յաջողեր էին միանալ հրաշքով ազատուած փախստական խումբերու, որոնք ցորեկները լեռներու եւ քարայրներու մէջ պահուելով, գիշերները քալելով, երբեմն անունդ խոտ կամ վայրի պտուղներ ուտելով, յաջողեր էին անցնիլ սահմանը, այլակերպած, անմարդկային դէմքով ու կերպարանքով, բայց ազատ...

Փոքրիկ Ազնիւը փախցնելը դիւրին գործ չէր Պոլսոյ պէս տեղ մը։ Ան միշտ Այիշէ հանըմի կամ սպասուհիին ընկերակցութեամբ դուրս կ՚ելլար, իսկ ուղղակի տունէն հեռացնելը անհնար էր առանց վտանգելու Զարօն եւ Զարօյին հետ իր տնակը, պահուած իրերն ու թանկագին փաստաթուղթերը։ Պիտի վտանգուէր մանաւանդ այնքան դժուարութեամբ կազմակերպուած հաղորդակցութեան եւ պահեստի գործը։

Մինչեւ փախուստը յաջողցնելը, Զարօն կ՚աշխատէր, հնար եղածին չափ, Ազնիւին մէջ վառ պահել իր ընտանիքին մէկ քանի անդամներուն մասին իր ունեցած յուշերը՝ այդ մասին խօսելով ամէն անգամ, երբ մինակ մնալու առիթ ներկայանար։ Առիթները բազմաթիւ էին։ Երբ որ Զարօյին կարի գացած օրերը Այիշէ հանըմը հիւր ունենար, փոքրիկը կը մնար Զարօյին հետ, որ կատարեալ վստահութիւն կը վայելէր տանը մէջ։ Մինակ կը մնային նաեւ, երբ Այիշէ հանըմ կարուած հագուստին համար անհրաժեշտ ուեւէ գնումի համար շուկայ երթար։

Այիշէ հանըմը շատ հպարտ էր գեղեցիկ Ֆաթիմէով։ Բոլոր իրեն այցելող հիւրերուն ցոյց կու տար զայն պուպրիկի պէս զարդարուած։

- Անունդ ի՞նչ է, - կը հարցնէր թուրքերէն Այիշէ հանըմը Ազնիւին, հիւրերու ներկայութեան։

- Ֆաթիմէ, - կը պատասխանէր Ազնիւ չարաճճի ժպիտով, մէկու մը պէս, որ խաղ մը կը խաղայ։

Ան քանի մը անգամ խիստ յանդիմանուեր էր, երբ պատասխաներ էր, որ իր անունը Ազնիւ է։

- Թո՞ւրք ես թէ կեավուր, - կը հարցնէր նորէն Այիշէ հանըմ։

- Թուրք եմ, - կ՚ըսէր Ազնիւ, ինքնապաշտպանութեան բնազդով, նախօրօք իրեն տրուած դասին համաձայն։

Ու Այիշէ հանըմը հպարտ էր ու երջանիկ։

Բայց երբ Զարօն կը հարցնէր.

- Անունդ ի՞նչ է, աղջիկս։

- Ազնի՛ւ, - կ՚ըսէր աղջիկը հաստատ ձայնով։

- Դուն թո՞ւրք ես, Ազնի՛ւ, - կը հարցնէր Զարօն նորէն։

- Ո՛չ, - կ՚ըսէր Ազնիւ աւելի վճռական ու իր գեղեցիկ խոշոր աչքերը կը յառէր Զարօյին։

- Հապա ի՞նչ ես։

Փոքրիկը կը շփոթէր։ Ազգութեան մասին դեռ գաղափար չունէր կամ գիտցածը արդէն մոռցած էր։ Կը լռէր, որովհետեւ բնազդաբար կը զգար, որ Զարօյին՝ իր «մեծ մայրիկին», թուրք եմ պէտք չէր որ ըսէր։

- Հապա ի՞նչ ես, - կը կրկնէր Զարօն։

- Ես մամայիս պէս եմ, - կը պատասխանէր վերջապէս Ազնիւ. - Մամայիս պէս, Մուկուչին պէս, Արաքսին պէս, - եւ բառերուն վախէն կու գար կը պահուըտէր Զարօյին գոգնոցին տակ։

- Արաքսի՞ն պէս ալ, - ըսեր էր Զարօն՝ ուրախ, որ նոր անուն մըն ալ կը լսէ. - Արաքսը ո՞վ է, սիրելիս։

- Արաքսը պզտիկ պզտիկ աղջիկ մըն է, օրօրոցին մէջ կը քնանայ ու մամայէս ծիծ կ՚ուտէ։ Միշտ կը քնանայ ու փիս փիս անկողինը կը թրջէ։

Ազնիւ, աչքերը յառած կէտի մը, կ՚երազէ ու կը ժպտի։ Իր փոքրիկ քոյրը օրօրոց կերպով աչքին առջեւ կը պատկերանայ։ Կը յիշէ, որ շատ անգամ ինքն ալ կ՚ուզէր օրօրոցին մէջ պառկիլ, որպէսզի մայրիկը զինքն ալ այսպէս գրկէր ու օրօրէր...

Զարօն երբեք փոքրիկին չէր սորվեցներ ըսել, որ հայ է՝ վախնալով, որ օր մը անզգուշութեամբ բերնէն կը փախցնէ ու կը պատժուի։

Օր մը Ազնիւ մօտեցեր էր Զարօյին ու ըսեր էր կամաց ձայնով.

- Ա՛լ տուն երթանք, մեծ մայրիկ։

- Տո՞ւն, աս տունը քուկդ չէ՞ հապա։

- Չէ՛, ես մամայիս տունը կ՚ուզեմ երթալ։ Ասոնք Մուկուչին պիտի տամ, - խաղալիկները ցոյց տալով, - ասոնք Արաքսին, ասոնք ալ ինծի... Ա՛լ տուն երթանք։

Զարօն պինդ գրկեր էր փոքրիկը ու ըսեր էր.

- Օր մը պիտի երթանք, օր մը... անպատճառ։

- Շո՛ւտ, շո՛ւտ երթանք մեծ մայրիկ։ Մամաս կուլայ քարին վրայ։ Մեծ դանակը առնենք ու փիս մարդուն փորը ճեղքենք։

Ազնիւ մոռցեր էր արդէն, որ փիս մարդը հիմա իր «հայրիկ»ը եղած էր, որուն անունն ու կրօնքը պիտի ունենար, եթէ հոն մնար։ Փիս մարդը, որ զինքը կը գրկէր, կը համբուրէր, իբր թէ իրապէս իր հայրը եղած ըլլար եւ, ո՛վ գիտէ, թերեւս օր մը պիտի ուզէր իրեն համար ըլլալ նաեւ այլ բան, քան հայրիկ... Բազմաթիւ էինք դէպքեր, երբ աղջկան հասուննալէն առաջ իսկ, սուտ հայրը պղծած էր զայն՝ իր կրքերուն զոհ ընելով։

(Շար. 27)

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ

Տիկին Ժագլին Ուիժերիի (ծնեալ՝ Թապոյեան) մահուան առթիւ, Երմոնէ Պօղոսեան 100 Եւրօ կը նուիրէ «Յառաջ»ին փոխան ծաղիկի:

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Իրենց սիրելի ազգականին՝ Հռիփսիմէ Ալիքսանեանի թարմ յիշատակին, Տէր եւ Տիկին Պետրոս Խաչատուրեան 75 Եւրօ կը նուիրեն «Յառաջ»ին:

Ս. ՄԵՍՐՈՊ ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ԿԵԴՐՈՆ

ԳՐԱԿԱՆ ԵՐԵԿՈՅԹ

Հինգշաբթի, Փետր. 20, ժամը 20.30–ին

ՄԽԻԹԱՐԵԱՆ ՄԻԱԲԱՆՈՒԹԵԱՆ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉՆԵՐԸ,

ՀԱՅՐ ՂԵՒՈՆԴ ԱԼԻՇԱՆ

"Ծագէ՛, հայ հանճար, փայլէ՛ բիւր բոցեր,
Իմանան ազգեր, թէ Հայք չեն անցեր":

Բանախօս՝
ԿԱՐԷՆ ՍԻՄՈՆԵԱՆ

Ընթերցումները՝
ԼԻԼԻԹ ՍԻՄՈՆԵԱՆ

au 10 bis, rue Thouin, Paris Ve
Métro : Cardinal Lemoine - Monge

Մուտքը ազատ է:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԴԵՍՊԱՆԱՏՈՒՆ

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ

Տեղեկացնում ենք, որ 2003 թուականի Փետրուարի 19–ին կայանալու է Հայաստանի Հանրապետութեան Նախագահի ընտրութիւններ:

Այս կապակցութեամբ Փարիզում ՀՀ դեսպանութիւնում բացուելու է ընտրական տեղամաս, որտեղ Ֆրանսիայում գտնուող 18 տարեկանը լրացած ՀՀ քաղաքացիները քուէարկելու հնարաւորութիւն կ'ունենան:

Ընտրական տեղամասը գործելու է ժամը 8–ից մինչեւ 20 տեղական ժամով:

Ֆրանսիայում ՀՀ դեսպանութիւնը 2003 թուականի Փետրուարի 19–ին հրաւիրում է ՀՀ քաղաքացիներին մասնակցել ՀՀ Նախագահի ընտրութիւններին:

ՖՐԱՆՍԻԱՅՈՒՄ
ՀՀ ԴԵՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆ

Փարիզ

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

SECTION PARIS

DU 16 AU 23 FEVRIER

La Section **Archalouys TATHEOSSIAN** de Paris organise son

séjour familial

dans le Centre de Vacances à Bellefontaine (JURA).
Prix compétitifs ! ! !
Ambiance arménienne assurée ! ! !
Surtout n'hésitez pas, venez avec vos enfants, petits-enfants ou amis et rejoignez-nous sur les pistes de ski, de luge ou tout simplement dans le Centre.
Renseignements et inscriptions auprès de :

- Araxie : 01.39.83.71.19 (de 19h à 21h)
- Brigitte : 01.45.79.78.97 (de 9h à 19h)
- Alice : 01.42.93.03.56 (de 19h à 22h).

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ–ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, Փետրուար 13

Դ. ՕՐ ՄԵԾԻ ՊԱՀՈՑ
ՏԵԱՌՆԸՆԴԱՌԱՋԻ ՆԱԽԱՏՕՆԱԿ

Կէսօրէ ետք, ժամը 16.30–ին, Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Տաճարին մէջ, Երեկոյեան Ժամերգութիւն կը կատարուի, որու աւարտին՝

ՏԵԱՌՆԸՆԴԱՌԱՋԻ

Նախատօնակ, Անդաստան եւ Մոմավառութիւն տեղի կ'ունենան

ՈՒՐԲԱԹ, Փետրուար 14

ՏԵԱՌՆԸՆԴԱՌԱՋ
ՏՕՆ ՔԱՌԱՍՆՕՐԵԱՅ
ԳԱԼՍՏԵԱՆՆ ՔՐԻՍՏՈՍԻ
Ի ՏԱՃԱՐՆ

Ժամը 10–ին, Փարիզի Ս. Յովհաննէս–Մկրտիչ Մայր Տաճարին մէջ պատարագ կը մատուցուի:

ՇԱԲԱԹ, Փետրուար 15

ՏՕՆ ՍՐԲՈՑՆ՝ ՍԱՐԳՍԻ ԶՕՐԱՎԱՐԻՆ
եւ
ՈՐԴՒՈՅ ՆՈՐԱ ՄԱՐՏԻՐՈՍԻՆ
եւ
ԶՕՐԵՔՏԱՍԱՆ ԶԻՆՈՒՈՐԱՑՆ

Ժամը 10–ին, Փարիզի Ս. Յովհաննէս–Մկրտիչ Մայր Տաճարին մէջ պատարագ կը մատուցուի:

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Կապոյտ Խաչի Իսիի Տ. Սէրէնկիւլեան մասնաճիւղը իր խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնէ Աստղիկ Ճանիկեանին եւ զաւակներուն, Տէր եւ Տիկին Նշան Միքայէլեանի եւ ընտանեկան բոլոր պարագաներուն իրենց ամուսնոյն, հօր, մեծհօր, քեռայրին՝ Միքայէլ Ճանիկեանի մահուան առթիւ:

1 SEMAINE EN ARMÉNIE
AVION + HOTEL + TRANSFERT

EN COLLABORATION AVEC LA NOUVELLE COMPAGNIE D'AVIATION
ARMENIAN INTERNATIONAL AIRWAYS

SUPER PROMOTION
575 €*
VALABLE JUSQU'AU 31 MARS 2003
* PRIX A PARTIR DE

SABERATOURS
19 RUE ST. ROCH - 75001 PARIS
TEL 01 42 96 10 10 - FAX 01 42 96 18 77

SEVAN VOYAGES
48 COURS DE LA LIBERTE - 69003 LYON
TEL 04 78 60 13 66 - FAX 04 78 60 92 26

WASTEELS VOYAGES
67 LA CANNEBIERE - 13001 MARSEILLE
TEL 04 95 09 30 60 - FAX 04 95 09 30 61

Sabera@wanadoo.fr www.saberatours.fr

CABINET TERZIYAN

Toutes Assurances — Toutes Compagnies

MEILLEURS PRIX — MEILLEURES CONDITIONS
AUTO — MULTIRISQUES HABITATION ET COMMERCE
MALADIE — PREVOYANCE RETRAITE VIE CAPITALISATION

13, rue Lamartine, 75009 PARIS
Tél. : 01. 42. 82. 01. 41 +

Ապահովագրական Ձեր հարցերուն համար մի՛ վարանիք դիմելու մեզի

ՍՐԲԱՏԱՌ ԿՈՆԴԱԿ

ՁՕՆՈՒԱԾ
ՄԱՅՐ ԱԹՈՌ ՍՈՒՐԲ ԷՋՄԻԱԾՆԻ 1700-ԱՄԵԱԿԻՆ

Ներկայիս կը ծանուցանենք Ֆրանսայի Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ Հօտերուն ու մեր զաւակներուն, թէ Հայրապետական սոյն կոնդակը հանդիսաւորապէս պիտի կարդացուի Եկեղեցիներուն բեմերէն՝ այս Կիրակի, Փետրուար 9–ին, ի ժամու Սրբոյ պատարագին:

Կը հրաւիրուինք ամէնքս, բարեպաշտական ապրումով փութալ «յունկն Հայրապետի խրատին»:

Նոյն առթիւ աղօթելու վասն արեւշատութեան Հայոց Հայրապետին եւ յաւերժանմասնութեան մեր Սուրբ Եկեղեցւոյն:

ԴԻՒԱՆ
ՀԱՅՐԱՊԵՏԱԿԱՆ
ՊԱՏՈՒԻՐԱԿՈՒԹԵԱՆ

ASSOCIATION SAINTE-CROIX DES ARMENIENS CATHOLIQUES DE FRANCE

Lourdes 2003

du 28 au 31 mai

PELERINAGE ARMENIEN DE FRANCE

Départs de PARIS — ARNOUVILLE — LYON — MARSEILLE — ST-CHAMOND

Renseignements :

Eparchie : 01 40 51 11 90
Paris : 01 44 59 23 50
Arnouville : 01 39 85 15 56
Marseille : 04 91 48 19 60
St-Chamond : 04 77 22 09 86
Lyon et Valence : 04 72 44 97 39

Ս. ՅԱԿՈԲ - ԼԻՈՆ

ՏԵԱՌՆԸՆԴԱՌԱՋ

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, Փետրուար 13

Երեկոյեան ժամը 16–ին կը կատարուի Տեառնընդառաջի Նախատօնակ, Անդաստան եւ մոմավառութիւն:

ՈՒՐԲԱԹ, Փետրուար 14

ՏԵԱՌՆԸՆԴԱՌԱՋ

Այս առթիւ Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ առաւօտեան ժամը 10–ին պատարագ կը մատուցուի խորանին վարագոյրը բաց:

Օրուան պատարագը կը մատուցանէ եւ կը քարոզէ՝

ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ԶԱՔԱՐԵԱՆ
Հայրապետական Պատուիրակի փոխանորդ Լիոնի եւ Շրջակայից

ՍՈՒՐԲ ՍԱՐԳԻՍ

ՇԱԲԱԹ, Փետրուար 15

Տօն է ՍՈՒՐԲ ՍԱՐԳՍԻ

Այս առթիւ Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ պատարագ կը մատուցուի առաւօտեան ժամը 10–ին:

Կը պատարագէ՝
ԻՍԱՀԱԿ Ա. ՔՀՆՅ. ՀԷՔԻՄԵԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՑ ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

ՀԱՅՈՑ ՀԱՒԱՏՔ ԵՒ ԱՒԱՆԴՈՒԹԻՒՆ
Յանձնախումբը

«ԼՈՒՍԱՒՈՐՉԻ ԼՍԱՐԱՆ»

հանդիպումներու ծիրին մէջ
կը հրաւիրէ

«ՃԱՆՉՆԱՆՔ ՄԵՐ ԵԿԵՂԵՑՒՈՅ ՀԱՅՐԵՐՆ ՈՒ ԱՆՈՆՑ ԺԱՌԱՆԳՈՒԹԻՒՆԸ»

ընթերցանութեան շարքին
իր հերթական հանդիպման
որ տեղի կ'ունենայ

Չորեքշաբթի, Փետրուար 12, ժամը 19–ին

Ուղեկցութեամբ՝
ՉԱՏԻԿ ՎՐԴ. ԱՒԵՏԻՔԵԱՆԻ

«Սահակ–Մեսրոպ» Մշակ. Կեդրոնի
«Արծրունի Չրքաշեան» սրահին մէջ
339, avenue du Prado — 13008 Marseille

ՓԵՏՐՈՒԱՐ 1-ԷՆ «ՅԱՌԱՋ»ի ընթացիկ ազդերու սակագինը

	€	
Մահազդ	140	(167,44)
Հոգեհանգիստ	125	(149,50)
Շնորհակալիք	125	(149,50)
Հարսնիք–Նշանտուք	125	(149,50)
Ծնունդ	125	(149,50)

Բոլոր ազդերու սակերուն վրայ, հարկ է աւելցնել 19,60% Թէ.Վէ.Ա. (տե՛ս. փակագծի մէջ ընդհ. գումարը):

Այս գիները կը վերաբերին մէկ անգամ հրատարակելի ազդերու, ՄԻՆՉԵՒ ՄԷԿ ՔԱՌՈՐԴ ՍԻՒՆԱԿ (25 տող) մահազդներու պարագային եւ 1/8–րդ (12–13 տող) միւսներուն:

Առեւտրական եւ այլ ծանուցումներու համար, դիմել թերթին վարչութեան:

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 PARIS
SIRET : 571 027 317 000 15 Commission paritaire : No 55935

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՓԵՏՐՈՒԱՐ 11
MARDI
11 FEVRIER
2003

LE NUMERO: 1 €

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
E-MAIL : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 230 եւրօ — Վեցամսեայ : 122 եւրօ
Արտասահման : Տար. 270 եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)
247 եւրօ (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 1 եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

78ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 20.620 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 78e ANNEE — N° 20.620

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ԻՐԱՔ

ԱՄԵՐԻԿԵԱՆ ՆՈՐ ԼՈԶՈՒՆԳԸ՝

ՆԱԽ ԻՐԱՔ, ԱՊԱ ՖՐԱՆՍԱՑԻՆԵՐԸ

ՀԱԿԱՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ԱՐՇԱՒԸ ԿԸ ՍԱՍՏԿԱՆԱՅ

Ամէնէն աւելի Ֆրանսայի դիրքն է եւ ֆրանքօգերմանական համախոհութիւնը, որ կը խանգարէ, աւելին՝ կը ջղագրգռէ Ամերիկան: Ընդհանուր լոզունգն է՝ «Նախ Իրաք, ապա՝ Ֆրանսացիները»: Դեռ Ամերիկացիներ չեն վարանիր ըսելու որ Ֆրանսա քարիւղային իր շահերը կը պաշտպանէ եւ ամէն մարդ գիտէ, որ Ամերիկա քարիւղային որեւէ շահու հետ կապ չունի, իր պայքարը կը տանի յանուն ազատութեան եւ ժողովրդավարութեան, փրկելու համար նաեւ Իրաքի տարաբախտ ժողովուրդը...:

Ամերիկեան «փաստերուն» քով բաւական հետաքրքրական են նաեւ անգլիական «փաստերը» զորս ներկայացուց անցեալ օր Գոլին Փաուըլ Ապահովութեան Խորհուրդին առջեւ: Ինչ որ ներկայացուեցաւ որպէս բրիտանական գաղտնի սպասարկութեանց անժխտելի փաստերը Իրաքի դէմ, ուրիշ բան չէր քան ամերիկացի հետազօտող՝ Իպրահիմ ալ – Մարաշիի 12 տարի առաջ քաղած տեղեկութիւնները, որոնք իրեն ատենախօսին ծառայած են: 2002 Սեպտեմբերին, այդ թէզին մէկ ամփոփումը լոյս տեսած է մասնագիտական պարբերականի մը մէջ: Ընթական յայտարարած է Սան – Ֆրանսիսքօ Գրոնիքըլի որ ներկայացուած 19 էջերու չորսը իր ատենախօսէն առնուած են եւ, կ'աւելցնէ Ալ – Մարաշի ուղղագրական եւ քերականական իմ սխալներովս: «Լրտեսական սպասարկութիւններու» որպէս տեղեկագիր ներկայացուած այդ փաստաթուղթը այլ ընդօրինակութիւններ ալ լցուած է: Ըստ Գէմպրիճի փրոֆեսօր Կլէն Ռանկալայի 11 էջեր ալ ամբողջովին քաղուած են համալսարանական աշխատանքներէ: Թոնի Պլէր, անգամ մը եւս նեղը մնացած, խոստովանած է յայտարարած է որ պէտք է ըսէին թէ ուրկէ՞ առած են այդ (չինծու) փաստերը, որոնց մէկ մասը կը պատկանի ատենախօսի մը, որուն աղբիւրները հիմնուած են 12 տարի առաջ, Իրաքցիներու 1991-ին նետած փաստաթուղթերէն, երբ Քուէյթէն խոյս կուտային եւ անցած են ըմբոստ Քիւրտերու ձեռքը: Ոչ մէկ կապ այսօրուան գաղտնի զինայթերքին հետ, ինչպէս ներկայացուցած են Ամերիկացիք եւ Անգլիացիք:

Մոնիխի մէջ, Շաբաթ, Փետր. 8-ին, Պաշտպանութեան նուիրուած ժողովին, ԱՄՆ-ու Միացեալ – Նահանգներու եւ Ֆրանսայի Պաշտպանութեան նախարարները բաւական սուր երկխօսութիւն մը ունեցած են, երբ Ռըմսֆելտ յարձակած է «հին Եւրոպային» վրայ, շեշտելով թէ Ֆրանսայի եւ Գերմանիոյ դիրքը սխալ է, անոնք կղզիացուելու վտանգին մէջ են, աւելի քան ԱՄՆ-ը կղզիացնելու: Տիկին Ալլիօ – Մարի դիտել տուած է ամերիկացի նախարարին որ. – «Զինակից ըլլալ, կը նշանակէ երկխօսութիւն եւ փոխադարձ յարգանք: Կը նշանակէ որ պէտք է խուսափիլ անհիմն ամբաստանութիւններէ եւ ստայօղ հաստատումներէ»:

Նոյն օրը, սակայն, բաւական անհաճոյ դէպքեր ալ պատահած են, երբ Ֆրանսա եւ Գերմանիա հակասական արտայայտութիւններով շփոթութիւն ստեղծած են: Արդարեւ, նոյն օրը «Տէր Շփիկըլ» պարբերականը կը յայտնէր թէ Իրաքի համար Ֆրանքօգերման գաղտնի ծրագիր մը կար: Բայց, Ֆրանսա հերքած է, մինչ Գերմանիա հաստատած է: Ի վերջոյ, յստակ է որ նման ծրագիր մը կայ, ան կը նախատեսէ ՄԱԿ-ի սաղաւարտաւորներու զետեղում Իրաքի երկայնքին:

Ամէն պարագայի մէջ, Ֆրանսայի եւ Գերմանիոյ կողքին են Ռուսաստան եւ Չինաստան: Պուտին, որ Փետրուար 10-ին Փարիզ հասնելէ առաջ, Պէրլին էր, յայտարարած է որ ներկայիս ոչ մէկ հիմնական պատճառ կայ պատերազմի դիմելու: Բայց, Ռըմսֆելտ չի հանդուրժեր որեւէ ընդդիմութեան: Պելժիա իսկ մտադիր է վեթոյի իր իրաւունքը գործածելու ՕԹԱՆ-ի մէջ, Ֆրանսայի եւ Գերմանիոյ հետ ընդդիմանալու համար ՕԹԱՆ-ի զօրակցութեան Իրաքի դէմ պատերազմին ատեն:

Մնաց որ, շաբաթավերջին յայտնուեցաւ թէ Պաղտատ շատ աւելի սերտ զոր-

(Շար.ը Դ. էջ)

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(փետրուար 8 / 10)

ԿԱՇԿԱԾԵԱԼ ՄԸ ՁԵՐԲԱԿԱԼՈՒԱԾ

Փետր. 4-ին Արտաշատի մէջ Նախագահութեան թեկնածու Արամ Կարապետեանի ընտրական կեդրոնին պետ՝ երեսփոխան Հ. Բաբուխանեանը դաշունահարելու կասկածով ձերբակալուած է Արտաշատի Մրգաւան գիւղէն Գրիգոր Օհանեանը: Ան խոստովանած է յանցանքը:

Դատախազութեան կողմէ հարցաքննուած 50 ականատեսի մէջ գտնուած են վիրաւորը ինքը, վարորդը, երեսփոխան Հրանտ Խաչատրեանի եղբայրը Հրայր Խաչատրեան:

ԱԹՈՄԱԿԱՅԱՆԻՆ ԱՊԱԳԱՆ

Փետրուար 7-ին Ռուսաստանի Ուժանիւթի նախարարը Ա. Ռումեանցեւ ըսած է թէ Հայաստանի աթոմակայանը պիտի կառավարէ «Ռուսաստանի միասնական ուժանիւթի համակարգեր» ընկերութիւնը, անոր եկամուտով վճարելով միջուկային վառելանիւթին փոխարէն Ուժանիւթի նախարարութեան եղած պարտքը: Ան աւելցուցած է թէ Երեւանի մէջ ստորագրուած միջկառավարական համաձայնագրին մէջ աթոմակայանը Ռուսաստանի Ուժանիւթի նախարարութեան կառավարման յանձնելու մասին ոչ մէկ խօսք կայ, հաւաստելով որ աթոմակայանը կը շահագործեն հայ մասնագէտները: Կատարուածը կայանը յանձնել է վերոնշեալ ռուսական ընկերութեան տնտեսական կառավարման:

ՅԱՐՁԱԿՈՒՄ ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒ ԳՐԱՍԵՆԵԱԿՆԵՐՈՒՆ ՎՐԱՅ

Արարատի մարզին մէջ, Փետր. 7-ին, ընդդիմութեան ուժերու հանրահաւաքէն ետք յարձակում գործուած է «Օրինաց երկիր» եւ «Հանրապետական» կուսակցութիւններուն գրասենեակներուն վրայ ուր ներկայիս կը գործէ Ռ. Քոչարեանի ընտրական կեդրոնը: Նոյն ձեւի յարձակում մը գործուած է Դալարու գիւղին մէջ ալ:

ՆԱԽԻՋԵՒԱՆԻ ՄԷՋ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՅՈՒՇԱՐՁԱՆ ՉԿԱՅ...

Վ. Օսկանեանի Փարիզի մամուլի ասուլիսին (Յունուար 31) ըրած հաստատումին թէ Ազրպէյճանցիները քանդած են Նախիջեւանի հայկական գերեզմանատան խաչքարերը, հակազդած է Ազրպէյճանի Արտաքին գործերու նախարարը: Ան ըսած է թէ պատրաստ է ԻՒՆԷՍՔՕ-ի ներկայացուցիչները ընդունելու եւ ցոյց տալու որ կեղծիք է Հայաստանի նախարարին ըսածը:

Աւելի արմատական կեցուածքով յայտնուած է Նախիջեւանի պատմաբան Վ. Բախշալիեւ, ըսելով որ Նախիջեւանի մէջ հայկական յուշարձան չկայ, թէ նման յայտարարութիւններ միջազգային հանրային կարծիքը մոլորեցնելու նպատակը ունին:

PRO ARMENIA

Paris, le 7 février 2003

Dr Yair Auron
Senior Lecturer
The Open University of Israel
Kibbutzim College of Education
Israel

Cher Monsieur Auron,

Pour faire suite à notre conversation téléphonique du 30 janvier 2003, je tiens à vous informer que le courrier que vous m'aviez adressé a été lu en séance plénière de la «Conférence Internationale Pro Armenia», ainsi que nous en étions convenu. Notre ami Yves Ternon a souhaité en donner lecture, en préambule à son intervention, ce que nous avons spontanément accepté. Vous savez combien nous regrettons cette erreur, et nous comprenons bien volontiers que vous vous soyez senti offensé par cette malencontreuse initiative de dernière minute.

J'ai par ailleurs, personnellement pris contact avec Mr Levon Mkrtchyan, Ministre de l'Education Nationale et des Sciences d'Arménie, à qui nous avons proposé qu'il vous soit rendu, par une invitation à Erevan, l'hommage qui vous est dû. La série de conférences que vous pourriez donner dans le cadre de «History Institute of the National Academy of Sciences of Armenia» et de «Armenian Genocide Museum and Institute in Erevan» aura, de plus, l'avantage de susciter un intérêt indiscutable auprès des auditeurs arméniens.

En outre, je vous invite à trouver, ci-joint, le texte de communiqué que nous allons adresser à l'ensemble de la presse qui avait été informée de la tenue de la «Conférence Internationale Pro Armenia».

Et enfin, si vous en êtes d'accord, je me propose, en compagnie d'une délégation comprenant des organisateurs de la Conférence, de vous rencontrer très prochainement en Israël afin d'évoquer de vive voix cette malheureuse affaire et de tenter de l'aplanir.

En espérant que ces différents éléments recueilleront votre adhésion et dans l'espoir de vous rencontrer prochainement, je vous prie d'agréer, monsieur, l'expression de mes sentiments respecteux.

HENRI PAPAZIAN
Comité d'organisation de la Conférence Internationale Pro Armenia

Paris, le 7 février 2003

COMMUNIQUE

Eminent chercheur, spécialiste internationalement reconnu de l'histoire du génocide arménien, le professeur Auron s'est inconditionnellement inscrit à nos côtés dans le combat que nous menons pour la reconnaissance du génocide perpétré à l'encontre du peuple arménien. Et c'est donc tout naturellement que nous l'avions invité, ains que d'autres experts, à apporter sa contribution dans le cadre de la «Conférence Internationale Pro Armenia», traitant de l'intégration de l'Arménie dans le XXIe siècle.

Le contexte politique du Moyen Orient, la fragilité et l'inquiétude de certaines de nos communautés, ébranlées par l'imminence d'une grave crise militaire dans la région, ont amené les organisateurs de la Conférence Pro Armenia à prendre, dans l'urgence, des mesures de prudence dont la pertinence s'est rapidement avérée contestable.

Les organisateurs de la conférence Pro Armenia regrettent profondément les dispositions prises à l'égard du professeur Auron et conçoivent qu'elles ne se justifiaient pas.

Ce dernier leur ayant adressé une lettre de protestation, ils ont spontanément accepté qu'elle soit publiquement lue durant la conférence, et elle sera, ainsi que tous les textes des participants, disponible sur le site Internet de la Conférence.

Par ailleurs, et afin que ne subsiste aucun doute, personnel ou collectif, à l'encontre du professeur Auron, nous avons souhaité qu'il lui soit rendu, en Arménie, l'hommage qui lui est dû, et il est d'ores et déjà invité à Erevan pour une série de conférences dans le cadre de «History Institute of the National Academy of Sciences of Armenia» et de «Armenian Genocide Museum and Institute in Erevan».

Nous ne doutons pas un seul instant que le Professeur Auron donnera une suite favorable à cette invitation dont l'intérêt scientifique n'échappe à personne.

CONFERENCE INTERNATIONALE PRO ARMENIA

ՓՈՒՇԱՆ ՏՈՄՍԻ

115-ՐԴԻՆ ԾՆՈՒՆԴԸ «ԱՊԱԿԵՆՏՐՈՆ, ԿԵՆՏՐՈՆԱՁԻԳ»...

Հայրենական մամուլը կը տեղեկացնէ թէ Հայաստանի մէջ «ծնունդ է 115-րդ կուսակցութիւնը»: Լուր մը՝ որ հաւանաբար նախանձը գրգռէ ռամկավարական կամ ժողովրդավարական կոչուած բոլոր մեծ ու պզտիկ պետութիւններուն, սկսեալ Ամերիկայի Միացեալ – Նահանգներէն, ուր կան միայն երկու մեծ կուսակցութիւններ եւ մի քանի հատ ալ ուրիշներ, որոնց գոյութեան ժողովուրդը տեղեակ կ՚ըլլայ ամէն քառամեակին: Ամէն պարագայի, Ուաշինկթըն որ այնքան փութկոտութիւն ցոյց կու տայ մատնանշելու աշխարհի երկիրներու մէջ ժողովրդավարական խախտումի երեւոյթները, պարտի գոնէ շնորհաւորական գիր մը ղրկել Երեւան, իր բարձր գնահատանքը յայտնելու համար խոշոր իրաւակարգի մը վայել այս վերջին երեւոյթին համար:

Նորաբոյս կուսակցութիւնը կը կոչուի «Ազգային Քրիստոնէական Միութիւն», եւ որպէսզի աւելի եւս իմաստաւորէ իր լոյս աշխարհ գալը, հիմնուած է Յունուար 6-ին, Հայկական Ծնունդի օրը:

Մամուլի արձագանգներէն երեւան կու գայ թէ կուսակցութեան առաջին ժողովին, հիմնադիր ղեկավարները նկատած են որ «Հանրապետութիւնում Հայ Իրաւունքը շարունակում է մնալ խաթարուած վիճակում», եւ թէ «ազգանպաստ գործունէութիւնը հանդիպում է թէ՛ օրինական, թէ՛ ապօրինի խոչընդոտներին»: Այսուհանդերձ, կամ հակառակ ատոր, հիմնադիրները Հայ Իրաւունքի պաշտպանութեան իբրեւ միակ երաշխիք իրենց քուէները տուած են Նախագահ Քոչարեանի թեկնածութեան:

Մեռասաներորդ ժամուն հիմնուած Ազգային Քրիստոնէական Միութիւնը ունի իր նախընթացը, որ դրսեւորուած էր նախկին նախագահ Լեւոն Տէր – Պետրոսեանի շրջանին, երբ նոյնպէս նախընտրական շրջանին յանկարծ ստեղծուած էր կուսակցութեան նման միութիւն մը, որ կը կոչուէր «Շամիրամ»: Կանանց այս ընկերակցութիւնը մէկ օրէն միւսը դարձած էր աւելի հզօր քան որեւէ կուսակցութիւն, նկատի չառնելով անշուշտ իր ամուսին – կնքահայրը՝ Հայոց Համազգային Շարժումը:

Այսօր ո՞վ կը յիշէ այդ հայ ամազոններու Միութեան անունը, իսկ ո՞վ պիտի յիշէ վաղը մեր «ազգային քրիստոնեաները», Քոչարեան նախագահ վերընտրուի կամ ոչ: Եւ դեռ ո՞վ գիտէ 115 կուսակցութիւններէն հարիւրին անունները, որոնք կորսուած են պետական արձանագրութեանց տոմարներուն մէջ: Եւ ժողովուրդը իրաւունք ալ ունի զանոնք անտեսելու քանի, ըստ վիճակագրութեանց, երկրին բնակչութեան միայն չորս տոկոսը կուսակցութիւններու անդամ են կամ կը հաւատան անոնց գործունէութեան: Եւ ժողովուրդին բնազդը չի սխալիր, երբ կը տեսնէ թէ կուսակցութիւնները կա՛մ մի քանի անհատներէ կազմուած պիզնէս է, կամ ալ իրենց դաւանած սկզբունքները անտեսող պատեհապաշտ ընկերակցութիւններ:

Նորաստեղծ կուսակցութեան հիմնադիր ժողովը ժամանակը եւ ճաշակը ունեցած է եղրով մը նաեւ պարզելու իր «խոխոլկիան» – «Գաղափարական կենտրոնաձիգ կազմակերպութիւն, որ գործում է ապակենտրոն սկզբունքներով»:

Անշուշտ դեռ յստակ չէ կուսակցութեան գաղափարաբանութիւնը, սակայն որոշ կը թուի անոր առաքելութիւնը, նկատի առնելով ծննդեան թուականը, «քրիստոնէական» մկրտութիւնը եւ քաղաքական առաջին – եւ վերջի՞ն – որոշումը: Պատգամը պարզ է. – Գացէ՛ք եւ ապակեդրոնաբար տարածեցէք, ինչպէս ժամանակին առաքեալները ըրին, սրբազան գաղափարաբանութիւնը թէ՝ Հայկական Իրաւունքի երաշխիքն եւ պաշտպանն է Նախագահ Ռոպէր Քոչարեան, եւ ձեր քուէները տուէք անոր:

Մնացեալները՝ «կեդրոնաձիգ» թէ «ապակեդրոն» բառեր են, որոնք շուտով գիրք պիտի բնաջնջէն:

Պոսթըն ԳՐԻԳՈՐ ՔԷՕՍԷԵԱՆ

«ՈՒ՞Ր ԵՆ ՀԱՅԵՐԸ»

ՀԱՐՑ ԿՈՒ ՏԱՅ ԱՄԵՐԻԿԱՑԻ ԼՐԱԳՐՈՂԸ

«Լոս Անճըլըս Թայմզ» թերթը Փետր. 3-ի թիւին մէջ տեղ տուած է Քրիսթոֆըր Ռէյնոլցի յօդուածին ուր նիւթ կ՚ըլլայ տեղւոյն «Ուիզընթալ» կեդրոնին «Լայնախոհութեան Թանգարան»ին մէջ Հայերու բացակայութիւնը: Թանգարանը բացուած է 1993-ին եւ այս տարի կը նշուի տասնամեակը: Անոր հիմնադիրներուն գլխաւոր նպատակը եղած է Ողջակէզին ոգեկոչումը եւ ամբողջ աշխարհի մէջ կանխակալ կարծիքներու եւ հալածանքներու հետապնդումը: Սակայն, հետզհետէ աւելցող հետաքրքրութիւն մը հարց կու տայ թանգարանի պատասխանատուներուն թէ «Ո՞ւր են Հայերը»:

Այդ բացակայութիւնը քննադատողներէն շատեր կը պնդեն թէ թանգարանը հրաժարած է սկզբնական իր նպատակէն եւ մէկդի ձգած Հայերու ցեղասպանութիւնը, որպէս հետեւանք՝ Հրեայ ղեկավարներու եւ ցեղասպանութիւնը կիրարկողներու յաջորդ Թուրք կառավարութեան միջեւ ԻԱ. դարու քաղաքական դաշինքին: ԱՄՆ-ու Արեւմտեան շրջանի Հայ Դատի պատասխանատուներէն Արտաշէս Քացախեան կ՚ըսէ թէ ծիծաղելի է Ի. դարուն մասին խօսիլ, առանց յիշելու Հայերու ցեղասպանութիւնը: Կ՚աւելցնէ թէ ատիկա պիտի նմանէր ԱՄՆ-ու պատմութեան ուսուցումը սկսելու քաղաքացիական պատերազմէն:

Թանգարանին տնօրէնը Լ. Կէֆթ կը հաստատէ թէ Հայերու ցեղասպանութիւնը տեղ գտած էր ընդհանուր ծանօթացումի ժապաւէնի մը մէջ, բայց մաս չէր կազմած մնայուն ցուցադրութեան: Իսկ այդ ժապաւէնը ցուցադրուած էր 1993-էն մինչեւ 1997: Այսուհանդերձ, ան «անիրաւաշտ ու սխալ» կը նկատէ քննադատութիւնները: Կ՚աւելցնէ թէ թանգարանը հայ ջոհերը ցեղասպանութեան ջոհեր կը նկատէ եւ զանազան ձեւերով զարկ տուած է անոր ներկայացումին: Նշուած ժապաւէնէն զատ, ժամանակաւոր ցուցահանդէսներ կազմակերպուած են, իսկ փափաքող այցելուները թանգարանին գրադարանին մէջ Հայերու մասին գիրքեր եւ տեսերիզներ կրնան գտնել: Հաստատած է նաեւ որ Հայերու ցեղասպանութիւնը «շատ շուտով» տեղ պիտի գտնէ հաստատութեան մնայուն ցուցահանդէսներուն շարքին մէջ:

Յօդուածագիրը յիշելէ ետք պատմաբաններու մեծամասնութեան կողմէ ընդունուած թեզը թէ 1915-ին 1·5 միլիոն Հայ բնաջնջուած է, կ՚ըսէ թէ Ա. Եղոյեանի «Արարատ»ը, Սամանթա Փաուըրի «Ամերիկա եւ ցեղասպանութեան դարաշրջանը» հատորը վերջերս թարմացուցած են նիւթը, իսկ հայ գործիչները պահը յարմար դատելով զարկ տուած են իրենց քարոզչութեան: Արդիւնքը պատմութեան, յիշողութեան եւ ողբերգութեան մասին եռակողմ փշոտ վիճաբանութիւն մը եղած է Լոս – Անճըլըսի 500 հազար Հրեաներուն, 150 հազար Հայերուն եւ 5 հազար Թուրքերուն միջեւ, խաչորացոյցի տակ առնելով թանգարանին պատասխանատուները:

Փիլիսոփայութեան դասախօս Ճոն Ք. Ռոթ որ 30 տարի ուսումնասիրութեան նիւթ ըրած է Ողջակէզն ու ցեղասպանութիւնը, կ՚ըսէ թէ ԱՄՆ-ու մէջ ներկայիս պայքար կայ թէ ինչպէս ձեւը պէտք է գտնել Հայերու ցեղասպանութեան ճանաչումին եւ ամէն բան կապուած է Թուրքիոյ, ՕԹԱՆ-ի եւ Միջին – Արեւելքի քաղաքականութեան:

Մշակոյթի եւ պատմութեան նիւթերու համալսարանի դասախօս Էլիազար Պարքանի կարծիքով՝ «Յիշողութեան քաղաքականութեան նիւթ է» ատիկա եւ քաղաքական կեցուածք է Հայերու ցեղասպանութեան թանգարանին մէջ տեղ տալ, կամ չտալու խնդիրը:

«Ս. Ուիզընթալ» կեդրոնը որպէս ոչ շահաբեր հաստատութիւն, հիմնուած է 1970-ական թուականներու վերջերուն, ռաբունի Մարվին Հիէրի կողմէ, «Ողջակէզի շրջանակին մէջ ցեղասպանութեան եւ կանխակալ կարծիքներու առընչուած դաստիարակութիւն եւ ընկերային գործունէութիւն տանելու» առաքելութեամբ: Այդ նպատակին համար տարեկան շուրջ 28 միլիոն տոլար կը ծախսուի:

«Ուիզընթալ» կեդրոնին պատասխանատուները կ՚ըսեն թէ ԱՄՆ-ու շատ մը հրեայ ղեկավարներ նկատի առած պատմութեան ընթացքին Թուրքիոյ լաւ վերաբերումը հրեայ իր բնակչութեան նկատմամբ, նաեւ Միջին – Արեւելքի մէջ Իսրայէլի եւ ԱՄՆ-ու շահերուն նեցուկ Թուրքիոյ հանգամանքը, ուշադիր են թրքական զգացումներու նկատմամբ: Վերջերս, Նոյեմբեր 10-ին կեդրոնը մերժած է Եւրոպական Միութիւնը ընդունելու Թուրքիոյ անդամակցութիւնը:

«Երբ կայ ընկերութիւն մը որ քեզ չի պարտադրեր կէթթոյական կեանքի, Թուրքիոյ նկատմամբ բարի զգացումներ կը սնուցանուին շատ մը Հրեաներու կողմէ որոնց մաս կը կազմեմ ես» կ՚ըսէ ռաբբայ Աբրահամ Գուփըր որ կեդրոնին փոխ – տնօրէնն է: Ան Թուրքիոյ հետ իրենց յարաբերութիւններուն պայծառ մէկ պահը կը տեսնէ աքսորի սարսափելի ու թշուառ տարիներուն մէջ:

Երբ թանգարանը բացուած է 1993-ին, Գուփըր հարց տուած է թէ Թուրքերը գոհ կ՚ըլլա՞ն եթէ հոն հատուած մը ներկայացուի Հայերու ցեղասպանութենէն. պատասխանը ժխտական եղած է անշուշտ: Նամակներ ստացած, այցելուներ ընդունած են: Այսուհանդերձ, կը շեշտէ թէ անոնք ոչ մէկ դեր ունեցած են թանգարանին որոշումներուն մէջ:

Լոս – Անճըլըսի Թուրք հիւպատոսը Էօ. Քըվանչ կ՚ըսէ թէ հիւպատոսարանը մասնակցած չէ կեդրոնին, կամ թանգարանին եւ ոչ մէկ ջանք ըրած է ազդելու անոնց ցուցադրութիւններուն: Ինք այցելած է թանգարանը եւ իրենց դիրքը քաջ ծանօթ է թէ՛ Հայերուն, թէ՛ թանգարանին: Այդ դիրքը այն է որ 1915-ին ծայր առած տագնապը արժանի չէ թանգարանին մէջ տեղ գտնելու, եթէ պիտի ներկայացուի որպէս Հայերու ցեղասպանութիւն: Հիւպատոսը կը կրկնէ պաշտօնական տեսակէտը թէ ճիշդ է որ սարսափելի ողբերգութիւն մը պատահեցաւ եւ այո՛, շատ Հայեր ահաւոր պայմաններու մէջ իրենց կեանքը կորսնցուցին, բայց պատերազմ էր եւ աւելի քան 2·5 միլիոն Թուրքեր եւ իսլամներ ալ նոյն վախճանը ունեցան:

Մինչ այդ, համալսարանական շրջանակներու մէջ Թուրք պաշտօնատարներ կը ջանան կրթաթոշակներով, յատկացումներով դիրքեր ձեռք ձգել:

«Ուաշինկթընի Ողջակէզի Թանգարանը» հատորին հեղինակները Ռօայնպէրկ եւ Ֆլինէլի նիւթ ըրած են 1915-ի ցեղասպանութիւնը թանգարանին մէջ ընդգրկելու Ամերիկահայերու աշխոյժ ջանքերը եւ Իսրայէլի դեսպանատան լոպիական աշխատանքը, հիմնուած Թուրքիոյ կեցուածքին վրայ:

Վերջերս Ողջակէզի թանգարանին պատասխանատուները մնայուն ցուցադրութեան մէջ տեղ տուին կոտորածներու երեք նշումներու, որոնցմէ մէկը Հիթլէրի Լեհաստանի արշաւանքին առթիւ արտասանած ծանօթ խօսքն է. «Ի վերջոյ, ո՞վ այսօր կը խօսի Հայերու բնաջնջումին մասին»:

Առաջին օրէն իսկ «Ուիզընթալ» կեդրոնը դարձած է հայեւթուրք պայքարին գաղափարական նոր դաշտը:

1985-ին, Գալիֆորնիոյ նախկին կառավարիչ Ճ. Տէօքմէճեանի օրով 5 միլիոն տոլարի նուիրատուութիւն եղած էր հրէական թանգարանին, այն ակնկալութեամբ որ հայկական պարագան ալ հոն տեղ պիտի գտնէր: Բացումէն առաջ ռաբբայ Հիէրի հաստատումն ալ այդ ուղղութեամբ էր:

Այսօր, տնօրէնը կ՚ըսէ թէ «շատ շուտով» բացակայութիւնը կը դարմանուի. սակայն, ստոյգ թուական չի տար: Իսկ կլէնտէյլ լոյս տեսնող «Գալիֆորնիա Գուրիըր» թերթին տնօրէնը Յ. Սասունեան թերահաւատ է. չի կարծեր որ Թանգարանէն Հայերու ցեղասպանութեան բացակայութիւնը ցուցադրուած նմոյշներու, նիւթերու անմեղ վերակարգաւորումի մը հետեւանք է: Ապա կը յիշեցնէ Թուրք կառավարութեան ու հրեայ – ամերիկեան բազմաթիւ կազմակերպութիւններու սերտ գործակցութիւնը:

Սամանթա Փաուըր, Հարվըրտի Մարդկային իրաւունքներու կեդրոնին գործադիր տնօրէնը եւս վարանոտ է թանգարանին ընտրութեան նկատմամբ: Կ՚ըսէ թէ սխալ է Ի. դարու ցեղասպանութիւններու լուրջ նկատառումէ մը դուրս ձգել հայ ջոհերը:

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

ՄԷԿ ՏԵՂԱՀԱՆՈՒԹԻՒՆ, ՀԱԶԱՐ ԲԱՆԱՎԷՃ

«Ռատիքալ»ի մէջ Եահեա Գոչօղլու երկրի ոչ – իսլամ հայրենակիցներուն յատկացուած իր յօդուածաշարքին Յունուար 27-ի թիւին մէջ բացատրութիւններ կու տայ այն բանավէճերուն մասին, որոնք առաջ կը տարուին ցեղասպանութեան մասին: Յօդուածագիրը կը նշէ որ Օսմանցիները շարունակ հող կը կորսնցնէին ու այլեւս շատ ջղայնոտ դարձած էին: Երբ Վանն ալ անցաւ Ռուսերուն ձեռքը, բաժակը յորդեցաւ: Կառավարութիւնը մինչեւ 1915-ի Մայիսը, 2·345 Հայեր ձերբակալեց: Ասոնցմէ ոմանք հրապարակաւ կախաղան հանուեցան, ոմանք ալ տեղահանուեցան:

Տեղահանութեան որոշումը ընդունուած էր 1915 Մայիս 27-ին: Պաշտօնաթերթին մէջ հրատարակուեցաւ Յունիս 1-ին: Ըստ տեղահանութեան որոշումին, Արեւելեան Նահանգներու 16 – 55 տարեկան Հայերը պիտի ղրկուէին Սուրիա: Հայերը, իրենց վերստին տեղակայուած վայրերուն մէջ բնակչութեան տասը հարիւրէն աւելի շատ պիտի չըլլային: Իրենց նոր տեղերուն մէջ անոնց նախկին պայմանները պիտի ապահովուէին, իրենց կալուածները ծախուելով անոնց տեղ նոր կալուածներ պիտի տրուէին: Աւելի վերջ Արեւմուտքի ու Թրակիոյ Հայերն ալ տեղահանուեցան: 1917-ին Անատոլուի մէջ գրեթէ հայ բնակչութիւն չէր մնացած: Մնացողներն ալ կամ Թուրք ընտանիքներու մօտ ապաստանած մանուկներ կամ կիներ էին, կամ ցան ու ցիր եղած ընտանիքներու անդամներ:

1915-ին Անատոլուի մէջ մահացան ամենաբարձր թիւով մարդիկ եւ այդ դէպքերուն մասին այժմ զանազան տեսակէտներ առաջ կը քշուին: Տեսակէտներէն մէկուն համաձայն, դէմ առ դէմ պատերազմ մըն էր որ մղուեցաւ, կորուստները եղան փոխադարձ: Երկրորդ տեսակէտը այն է թէ աւելի քան մէկ միլիոն Հայեր սպաննուեցան Անատոլուի մէջ եւ ասիկա ցեղասպանութիւն մըն էր: Երրորդ տեսակէտին համաձայն ալ Անատոլուի մէջ ճիշդ է որ մահացած են 300 հազար Հայեր, բայց ասիկա ցեղասպանութիւն չէ:

Օսմանեան պետութիւնը, որ պարտեալ դուրս եկած էր պատերազմէն, Տեղահանութեան որոշումին պատճառաւ դատ բացաւ 1937 պաշտօնեաներու դէմ: Ասոնցմէ 40 հոգին մահապատիժի ենթարկուեցաւ: Բայց մնացեալները Անատոլուի մէջ Ազգային Փրկութեան Պատերազմի օրերուն խոյս տուին ու անպատիժ մնացին:

Ա. աշխարհամարտէն առաջ Պատրիարքարանի տոմարներու համաձայն 2 միլիոն 100 հազար Հայեր կ՚ապրէին, իսկ Օսմանեան աղբիւրները այս թիւը ցոյց կու տան որպէս 1 միլիոն 300 հազար: Տարիներէ ի վեր բանավէճի նիւթ դարձած է այն՝ թէ քանի՞ հոգի մեռած է տեղահանութեան ընթացքին: Մէկ բան ստոյգ է. տեղահանութենէն վերջ Հայոց բնակչութեան թիւը մօտաւորապէս 600 հազար է: Յայտնի չէ թէ մահմետական ընտանիքներու կողմէ որդեգրուած հայ տղոց թիւը ինչ է, բայց ծանօթ է որ այս թիւն ալ շատ բարձր թիւ մըն է:

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՄՔԵՐ

ՊՐԱԶԻԼԻ ՆՈՐ ՆԱԽԱԳԱՀԸ՝ ԼՈՒԼԱ

Շատ բան կը սպասուի իրմէ, բոլոր անոնց կողմէ, որոնք իրեն ի նպաստ քուէարկեցին: Միլիոնաւոր հաւատացեալներ, քրիստոնեայ համայնքներէն մինչեւ աւետարանականները, անցնելով ափրիկեան ծէսերու պաշտողներ հետեւորդներէ կ՚ակնկալեն, որ բացայայտէ իր հաւատալիքները կառավարութեան իր գործելակերպին մէջ:

Առաջին առթիւ, Լուիս Ինիասիօ «Լուլա» տա Սիլվա, կամ պարզապէս Լուլա, այդ իմաստով ուղերձ մը տուաւ: Պիտի չկառավարեմ, ըսաւ, ոչ հեռատեսիլի միջոցաւ, ոչ ալ նախագահական պալատի առանձնութենէն, այլ՝ փողոցէն, ժողովուրդին հետ ուղղակի շփումով:

Ընտրապայքարի ժամանակ, անակնկալի բերած էր ժողովուրդը ինքզինք բաղդատելով Յիսուս – Քրիստոսի հետ: Կ՚ուզէր ըսել թէ իշխանութեան աշխարհը, իրեն առջեւ միշտ խոչընդոտներ դրած էր, մինչ թշուառները իրեն կը հետեւէին մօտէն, «ինչպէս եղած էր Յիսուսի պարագային»: Ինչ որ ալ ըլլայ, կարգ մը ընտրանիներ սկսած են մտահոգուիլ համարձակ ընթացքէն: Ան կը խզէ բոլոր արարողակարգերուն հետ, մօտենալու համար պարզ մարդոց, որոնք իրեն կ՚ընկերանան պաշտօնական բոլոր տեղափոխութեանց ընթացքին: Ոմանք կը խորհին նոյնիսկ թէ, նախագահը պէտք է նուազ այդպէս ներկայանայ եւ համակերպի իր պաշտօնին պարտադրած առանձնութեան:

Ճիշդ է որ, նոր նախագահին ձեռք առած միջոցները այնքան ցուցադրական էին, որ գինք արդէն բաղդատած էին Յովհաննէս ԻԳ.ի, որ Պիոս ԺԲ.ի աւանդապաշտ տարիներէն ետք, նոր վարուելակերպ մը պիտի հաստատէր Վատիկան, իր յարկաբաժիններէն խոյս տալով հիւանդ բարեկամի մը այցելելու համար եւ կապեր ընելով կրօնաւորուհիներուն հետ ունկնդրութիւններու առեն: Անմիջապէս որ ընտրուած էր, Լուլա մազերը կտրել տուած էր իր գիւղի վարսայարդարին, մինչ իր բարեկամները կը կատակէին հետը, գարեջուր խմելով:

Նոր նախագահը կը գիտակցի որ, իր 60 միլիոն ձայներուն մէկ կարեւոր մասը կը պարտի հաւատքի պրազիլական մեծ աշխարհի: Պրազիլ խորապէս կրօնական երկիր մըն է: Հոն, անհաւատ, անաստուած չկայ, մատերական չկայ: Բոլորն ալ բանի մը կը հաւատան կամ շատ մը բաներու միաժամանակ: Ընդհանուր ձեւով, զանազան Եկեղեցիները պահպանողական են վարդապետական գետնի վրայ, բայց, բաց են ընկերային մարզին մէջ: Եկեղեցիներն են, որոնք ձեռք ձեռքի կ՚աշխատին ամէնէն թշուառներուն հետ: Աւետարանական աղանդները, ամէն տարի, աւելի քան մէկ միլիոն հաւատացեալ «կը գողնան» կաթողիկէներէն, որովհետեւ գիտցած են աւելի մօտ ըլլալ աղքատներուն մեծ քաղաքներու ֆաւելաներուն (թիթեղէ տուներ) մէջ, մինչ կաթողիկէները ձգտում ունին հաստատուելու միջին դասակարգներու մէջ: Բողոքական այս «Եկեղեցիները» աւելի քան 40 դաշնակցային երեսփոխան ունին եւ ներկայացուած են նահանգներու բոլոր խորհրդարաններու մէջ: Կրօնական իրենց կարեւորութենէն զատ, քաղաքական, ընկերային եւ տնտեսական մեծ ուժ մը կը ներկայացնեն:

Ինչ որ ըլլան, ամէնէն նպաստաւորեալներու պաշտպանութիւնը կրօնական հաստատութիւններու առաջին մտահոգութիւնը եղած է: Այդ պատճառաւ Աստուծոյ Թագաւորութեան տիեզերական Եկեղեցին (Նոր հոգեգալստեան յատկապէս զօրաւոր աղանդ մը Պրազիլիոյ մէջ) վճռապէս զօրավիգ եղաւ Լուլայի, աղատական կուսակցութեան ճամբով: Նոյննիցուկը կաթողիկէ յառաջդիմական Եկեղեցւոյ «Ազատագրութեան աստուածաբանութեան» կողմնակիցներուն, կամ այլ քրիստոնեայ համայնքներուն կողմէ: Լուլա, նոյնիսկ, ափրիկեան պանտոմպլէ պաշտամունքին օրհնութիւնը ստացած է: Իր ամբողջ կեանքի երկայնքին, Լուլա, որպէս ընկերային եւ հոգեւոր խորհրդական ունեցած է Ֆրէյ Պէթօն, ազատագրութեան աստուածաբանութեան ներշնչողը եւ հեղինակ 40 հատորներու, առաջին կրօնաւորը որ բարեկամական կապ հաստատած է Ֆիտէլ Գասթրոյի հետ: Ընտրապայքարի ամբողջ շրջանին, Ֆրէյ Պէթօ Լուլայի կողքին եղած է: Յայտնած է որ նոր նախագահը, ամբողջ կեանքին, հաւատացեալ մը եղած էր, աւելցնելով՝ «ինչպէս պարագան է բոլոր աղքատներուն, մեր երկրին մէջ»:

Մատրիտի Էլ Փայիս թերթի աշխատակիցը այս տուեալները ներկայացնելով, կը գրէ թէ անոնք թոյլ կու տան որ աւելի լաւ հասկցուի թէ ինչո՞ւ Լուլայի քաղաքական առաջին մեծ որոշումը եղաւ «անօթութիւն զերօ արշաւը»: Հեռատեսիլէն յայտարարեց՝ «Նախագահութեանս չորս տարիներուն վերջաւորութեան, երջանիկ կ՚ըլլամ, եթէ բոլոր Պրազիլացիները, առանց բացառութեան, կարենային օրը երեք ճաշ ընել»: Պատասխանելով այն լրագրողին, որ դիտել կու տար իրեն որ Պետութեան գանձին մէջ, չի գտներ ինչ որ պէտք է ուտելիք տալու համար այն 30 միլիոն Պրազիլացիներուն, որոնք անօթութենէ կը տառապին, կ՚ըսէր «դրամը կը գտնեմ ո՛ւր որ ալ ըլլայ»: Կը կարծուի որ 5 միլիառ տոլար պէտք է, որպէսզի իր երազը կարենայ իրագործել: Համաշխարհային Դրամատունը, ՄԱԿ-ը եւ ՖԱՕ (Անօթութեան դէմ Կազմակերպութիւն) իրենց զօրակցութիւնը բերած են Լուլայի անօթութեան դէմ իր պայքարին մէջ: Եւ, ապահովուած է նաեւ ձեռնարկութիւններու օժանդակութիւնը, որոնց շահն ալ կը պահանջէ որ 30 – 40 միլիոն ընկերութենէն այս դուրս մնացածները սպառումի եւ աշխատանքի շուկային մէջ մտնէին, գարկ տալու համար ազգային տնտեսութեան:

Պրազիլի աղքատները այն համոզումն ունին որ, առաջին անգամ ըլլալով, իրենցմէ մէկը նախագահութեան հասած է, ժողովուրդէն մարդ մը, որ ինք ալ անօթի եղած է եւ ուսում չէ կրցած ընել: Ընտրապայքարի շրջանին, Լուլա յիշեցուցած է որ խկապէս ուտել սկսած է 7 տարեկանին, անկէ առաջ, կը գոհանար օրը գաւաթ մը սուրճով եւ քիչ մը ալիւրով:

Թ. Ա. Թ.

– ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ –

ԹՈՐՈՆԹՕՅԻ Հայ կեդրոնին մէջ, Յունուար 24-ին, մասնակցութեամբ գաղութին մէջ գործող 26 կազմակերպութիւններու, տեղի ունեցած է «Երեկոյ մը Արարատի աստղերուն հետ» բնութագրուած ձեռնարկը, որուն ներկայ եղած են շուրջ 900 հոգի: Հանդիսավարը եղած է Վաչէ Իսքէճեան, որուն բացման խօսքէն ետք, առաջին անգամ ըլլալով ցուցադրուած է «Մէյքինկ օֆ Արարատ» տեսերիզը զոր տրամադրած է Աթոմ Եղոյեան: Այդ տեսերիզին մէջ, Աթոմ Եղոյեանի կողքին, երաժշտահանը Մայքըլ Տանա, նկարչութեան պատասխանատուն՝ Փօլ Սորոսի, հանդերձաւորման պատասխանատուն Պէթ Փասթըրնաք, բեմադրման՝ պատասխանատուն Ֆիլիփ Պարքըր, խմբագրող Սուզըն Շեփթըն, ձայներու պատասխանատու Սթիվըն Մընրօ եւ արտադրողներէն Սանտրա Քանինկհամ, խօսած են իրենց փորձառութիւններուն մասին, ապա Կարինէ Թոռոսեան ներկայացուցած է օրուան հիւրերը եւ վարած է հարցազրոյցը: Արտայայտուած են Կարէն Պօյաճեան, 15 տարեկան (պատանի Կորքիի դերը), Դաւիթ Ալփայ (Րաֆֆիի տիպարը), Արսինէ Խանճեան (Անի), Աթոմ Եղոյեան: Այս վերջինը ըսած է որ Արարատը բեմադրելու լաւագոյն ժամանակը ներկան էր: Բացատրած է որ եթէ «Արարատը» զուտ պատմական շարժանկար մը ըլլար, աւելի դիւրաւ կրնար նկատի չառնուիլ: Ինչ կը վերաբերի Սելիայի տիպարին, որ կարգ մը Հայերու կողմէ աւելորդ նկատուած է, Եղոյեան ըսած է որ կենսական էր ֆիլմին մէջ, որպէս ճշմարտութիւնը ընկալելու տարբերակ, որպէս Րաֆֆիի եւ իր մօր միջեւ զարգացող անհասկացողութեանց դրդապատճառ: Փակման խօսքը արտասանած է Հրանդ Ալխանաք որուն «Ոճիրներ» ցեղասպանութեան նիւթին շուրջ թատերգութիւնը կը ներկայացուի Թորոնթոյի մէջ:

ՆԻՒ – ԵՈՐՔԻ «Նիւ – Եորք Եախթ Գըլըպ»ի մէջ, Յունուար 17-ին տեղի ունեցած ընդունելութեան մը ընթացքին Միացեալ – Նահանգներու արեւելեան թեմի առաջնորդ Օշական Արք. Զօլոյեան Ազգային Առաջնորդարանի «Արծիւ» շքանշանով պարգեւատրած է Աթոմ Եղոյեանը, իսկ դերասանուհի Արսինէ Խանճեանն ալ «Զապէլ Թագուհի» շքանշանով:

ՊՈԼՍՈՅ «Լիւթֆիւ Գըրտար» համերգասրահին մէջ, Յունուար 28-ին, տեղի ունեցած է «Մարալ» պարախումբի եղանակի վերջին ներկայացումը, մեծ խանդավառութիւն ստեղծելով:

ՍՏԱՑԱՆՔ

ԱՀԱ ԵԿԱՒ, ԱՀԱ ԳՆԱՑ, ԴՈՒՔ ԳԻՏԷՔ, ԹԷ ՈՎ

ՈՒԻԼԻԸՄ ՍԱՐՈՅԵԱՆ

Թարգմանեց՝ Վարսենիկ Պետրոսեան (Մինասեան)

Երեւան, 2003

ԽԱՆՁՈՒԱԾ ՕՐԵՐԸ

Գրեց՝ ՊԵՐՃՈՒՀԻ

8

Ձարօն գիտէր այդ: Իր մտահոգութիւններէն մին Ազնիւը եւ անոր պէս ուրիշները, որոնց թիւը հետզհետէ կ՚աւելնար Պոլսոյ մէջ, ազգային էր, յարմար առիթով եւ միաժամանակ, որպէսզի հայ փոքրիկներ պահողները զգուշութիւններ ձեռք չառնէին:

9

Ձարոյէն զատ կար նաեւ ուրիշ կին մը, որ թրքական աւելի լայն շրջանակներու հետ շփման մէջ էր իր բաւական տարօրինակ պաշտօնին հետեւանքով:

Ան արեւելեան բաղնիքներու մէջ «թելլաք» էր, այսինքն՝ բաղնիք եկող կիները լուալու պաշտօն ունէր որոշ գումարի մը փոխարէն:

Անունը Հախիսիմէ էր, բայց Հոռոփ կ՚ըսէին: Ան կարճլիկ, կարմրուկ ու կլորիկ կին մըն էր, որ առաջին նայուածքով մարդու խնդուքը կը բերէր իր խոշոր կարմիր այտերով, փոքրիկ, փայլող չարաճճի աչքերով ու մօտ շրթներուն վրայ յարատեւ թառած բարի ժպիտով: Սակայն, այդ բոլորի տակ անսպառ կամքի ուժ մը եւ հաղուագիւտ բարի սիրտ մը կար պահուած:

Հոռոփ այս ծանր եւ հակառողջական գործը ստանձնած էր միմիայն բաղնիք եկող թրքուհիներու խօսակցութիւնները լսելու եւ անցած դարձածն ու մանաւանդ դէպքը իմանալու համար:

Բաղնիքի մէջ լուացողի պաշտօն ունենալով՝ ան ոչ միայն թրքուհիներու խօսակցութիւնները կը լսէր դաւաններու մէջ կատարուածներու եւ կատարուելիքներու մասին, այլ եւ կրնար մտերմանալ այդ կանանց հետ ու անոնց տները մտնալ ըլլալ:

Արեւելքի մէջ սովորութիւն կայ ամէն ցաւի համար արիւն քաշել տալ, մասնաւորապէս կոնակէն: Յօդացաւի, գլխացաւի, մսելու դէմ «հաճամաթ» ընել կու տան: Այս գործողութիւնը գլխաւորաբար թէլլաքները կ՚ընեն բաղնիքի մէջ: Սակայն, շատ անգամ պէտք կը զգացուի նաեւ դարմանումը կրկնել տալու: Այդ պարագային թէլլաքը կ՚երթայ խնամուող կնոջ տունը:

Արիւն առնելու գործողութիւնը կը կատարուի շատ նախնական ձեւով: Գլխաւոր գործիքը կովի կոտոշ մըն է, որուն սուր ծայրէն ծակ մը բացուած է: Թէլլաքը շատ բարակ գործիքով մը, շատ անգամ ածելիով, քանի մը խազեր կը քաշէ հիւանդին կոնակին վրայ: Երբ քիչ մը արիւն երեւայ, գծուած խազերուն վրայ կը դնէ կոտոշը ու բերանը վերի բացուածքին դնելով կը սկսի մէջի օդը դուրս քաշել, մինչեւ որ բաւական քանակութեամբ արիւն սկսի կաթիլ կոնակէն վար: Հիւանդը կը կարծէ թեթեւութիւն զգալ ու կը խնդրէ թէլլաքէն իրենց տունը երթալ անգամ մը եւս արիւն քաշելու համար:

Այդ դարմանումներու ընթացքին որոշ մտերմութիւն կը ստեղծուի անշուշտ եւ կը խօսուի ամէն նիւթի մասին, մանաւանդ Հոռոփին հետ, որ թրքուհիի տեղ կ՚անցնէր բաղնիքի շրջանակին մէջ:

Հոռոփ երբեմն կը հանդիպէր թրքուհիներու, որոնք զայրոյթով կը խօսէին Հայերու դէմ կատարուած անլուր բարբարոսութիւններու մասին: Անոնք կ՚ըսէին, որ իրենց ամուսիններն ալ վրդովուած են եղածներէն եւ ուրախ էին, որ գոնէ կարգ մը քաղաքներու կուսակալները, որոնց կարգին Էնկիւրիի, Եոզկատի, Երզնկայի, Քասթամոնիի կուսակալները կամ կառավարիչները մերժած էին հնազանդիլ տրուած հրամանին: Անոնք հրաժարեցուած էին իրենց պաշտօնէն եւ փոխարինուած մոլեռանդ ու հայատեաց պաշտօնեաներով:

Թուրք կառավարութենէն տրուած պաշտօնական հրամանը, ուղղուած բոլոր կուսակալներուն, տեղակալներուն ու կառավարիչներուն հետեւեալն էր. –

«Առանց խնայելու ու առանց ողորմելու, մէկ ամսականէն մինչեւ ինըսուն տարեկանը սպաննել, բայց ուշադիր ըլլալ, որ այս սպանդը քաղաքներու մէջ կամ ժողովուրդի ներկայութեան չկատարուի»:

Այս պաշտօնական հրամանագիրը, որ յառաջիկային երեւցաւ հայկական ողբերգութիւններու նուիրուած կարգ մը ուսումնասիրութիւններու մէջ, վաւերական է:

Ոչ միայն կառավարական բարձրաստիճան պաշտօնեաներէն ոմանք կը բողոքէին ու կը մերժէին իրագործել հրամանը, այլ եւ տեղ տեղ ժողովուրդն ալ իր նողկանքը կը յայտնէր ջարդարարներուն:

Դժբախտաբար, շատ փոքր թիւ մը կը կազմէին բողոքողները: Կառավարութիւնը յաջողած էր մահմետական հոգեւոր պետերու միջոցով թուրք ժողովուրդին կրօնական մոլեռանդութիւնը գրգռել քրիստոնեայ Հայերու դէմ, որոնց ջարդելը ոչ միայն մեղք չէ, ոճիր չէ, այլ եւ սպաննիչը իր կատարած սպանութիւններու թուին համեմատութեամբ շնորհներու կ՚արժանանայ իր մահէն վերջ, անդին աշխարհին մէջ:

Իրզրումի մէջ հոճան մզկիթին մէջ քարոզած էր, որ «կեավուր սպաննելը մեղք չէ, նոյնիսկ քաւութիւն է մեղքի, բաւական է միայն, որ ամէն մի սպաննուած հայու համար ծառ մը տնկուի»:

Իրզրումի մէջ խիտ անտառ մը կայ հիմա, ուր ամէն մէկ ծառ մարդու կեանք մը կը ներկայացնէ...

Պոլսոյ թուրք շրջանակներէն ոմանց զայրոյթը, գործուած վայրագութիւններու դէմ սփոփարար էր որոշ չափով, սակայն, իր դրական օգուտը չունէր, որովհետեւ բողոքողները գործնական ոեւէ արարքի չէին դիմեր անշուշտ պայմաններուն բերումով:

Հոռոփ կը նշանակէր բոլոր այն թրքուհիները, որոնք եղածներուն հակառակ կ՚արտայայտուէին՝ յառաջիկային թերեւս կարենալ օգտուելու համար անոնց բարեացակամութենէն:

(Շար. 28)

(Շար. Ա. էջէն)

ծակցութիւն ցոյց տուած է ՄԱԿ-ի քըննիչներու հետ եւ այս վերջիններըս գոհ են եւ լաւատես: 36 ժամերու երկայնքին, Իրաք փաստաթուղթեր յանձնած է հըրթիռներու, մանրէներու եւ այլ հարցերու մասին, ինչ որ պատճառ եղած է որ Հանս Պլիքս եւ Մոհամէտ էլ – Պարատէյ խորհին թէ Փետրուար 14-ին պիտի կարենան գոհացուցիչ տեղեկագիր մը ներկայացնել Ապահովութեան Խորհուրդին:

Տ. Ռըմսֆելտ հարցազրոյց մը տուած է «Ֆիկառօ»յի (Փետրուար 10), որու ընթացքին կը շեշտէ՝ «Ս. Հիւսէյն պէտք է անհետանայ»: Իր նախընտրութիւնը այս է եւ կը խորհի որ անկարելի չէ, ուրիշ մենատէրեր ալ հանգստաւէտ ապաստաններ գտած են իրմէ առաջ: ԱՄՆ-ու Պաշտպանութեան Նախարարը «պատերազմի դեսպան» դարձած է, ինչպէս կը խորագրէ «Ֆիկառօ», ամերիկացի թաղէններուն բաղէն է:

Հետաքրքրական երեւոյթ է, տեսնել որ խակական մեծամասնութիւն մը կայ ԱՄՆ-ու պատերազմական ծրագրին դէմ, բայց, Ուաշինկթընի համար ոչ մէկ կարեւորութիւն ունի, համոզուած է որ միայն ինք իրաւունք ունի եւ թէ իր խօսքը Աստուածանի խօսք է: Տրամաբանական ոչ մէկ հակադրեցութիւն նկատի կ'առնէ, ղիտակցելով հանդերձ թէ ճիշդ առարկութիւններ կան: Ամերիկեան հանրային կարծիքն իսկ դէմ է այդ պատերազմին եւ բոլոր միջոցներու ալ կը դիմեն Ամերիկացիք իրենց խօսքը լսելի դարձնելու համար:

Այսպէս, շուրջ 30 Ամերիկուհիներ, Նիւ – Եորքի Սէնթրըլ Փարքը, ձիւնին մէջ, տողանցած են, մօրէ մերկ, իրենց կուրծքին վրայ «Նօ՛ Պուշ» արձանագրութեամբ: Փետր. 8-ին ալ, 700 աւստրալիացի կիներ են, որոնք նման տողանցք մը ըրած են «ո՛չ պատերազմին» արձանագրութեամբ:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆԻ Դուման, ջախջախիչ մեծամասնութեամբ, օրինագիծ մը քըւէարկած է Փետրուար 5-ին, որ կ'արգիլէ նախադասութեան, լկտի բառերու գործածութիւնը պաշտօնական լեզուին մէջ: Նման արտայայտութիւններ տեղ չունին այլեւս հանրային վարչական մարմիններու, ձայնասփիւռի, ուժանիւթի եւ հաղորդակցութեան ճիւղերուն մէջ: Պատիժները 10-էն 50 ռուբլի են (0.5-էն 1.5 Եւրօ), նաեւ 15 օր բանտարկութիւն կամ երկու ամիս ընդհանուր օգտակարութեան բնոյթ ունեցող գործեր: Օրէնքը կ'արգիլէ նաեւ օտար բառերու գործածութիւնը երբ գոյութիւն ունին համապատասխան ռուսերէն բառերը, ինչ որ անելի դժուար պիտի ըլլայ, երբ պիզնէս, մոպիլըն թելեֆոն, քոմփիւթըր բառերը ամէն օր կը գործածուին: «Լիպերասիոն» (Փետրուար 8) դիտել կու տայ, որ այլեւս Պուտին պիտի չկարենայ ըսել թէ «Չէչէնները պիտի սպաննէ հալածելով մինչեւ արտաքնոցները»...:

Ա. ՇԱՐՈՆ, որ Փետրուար 10-էն պէտք է ձեռնարկէր իր կառավարութիւնը կազմելու, յայտարարեց որ այդ նոր կառավարութեան գլխաւոր պարտականութիւնները պիտի ըլլան վերջ տալ պաղեստինեան ահաբեկչութեան եւ հեռացընել պաղեստինեան ղեկավարութիւնը, այսինքն՝ Արաֆաթը:

ՄԵՔՔԷԻ աւանդական ուխտագնացութիւնը տեղի կ'ունենայ երկու միլիոն ուխտաւորներու մասնակցութեամբ եւ խիստ հսկողութեան տակ: Սաուտի Արաբիոյ իշխանութիւնները հազարաւոր ոստիկաններ գործի լծած են առաջքն առնելու համար որեւէ միջադէպի:

ՔՈԹ Տ'ԻՎՈՒԱՌԻ նախագահը ի վերջոյ արտայայտուեցաւ եւ իր ճառին մէջ, յայտնեց թէ Մարքուսիի համաձայնագիրը կրնայ հիմ ծառայել, այսինքն ոգին պէտք է պահուի: Իր կողմնակիցները գոհ մնացին:

ՄՈՆԱՔՈՅԻ Ազգ. Խորհուրդի (Խորհրդարան) ընտրութիւնը տեղի ունեցաւ Փետրուար 9-ին: 5800 Մոնաքոցիներ (35 հազար բնակչութեան մը վրայ, աւելի քան 100 ազգութիւններու տէր) քուէարկեցին ընդդիմութեան ի նպաստ եւ Ազգ. եւ Ժողովրդական Միութիւնը (Գամփոփա) որ 30 տարի է իշխանութեան գլուխն էր պարտուեցաւ եւ իշխանութեան գըլուխ անցաւ Սթեֆան Վալերի (Միութիւն Մոնաքոյի համար), որ 25-ի վրայ 17-էն 20 աթոռ ապահովեց: Ընտրապայքարը գաղտնի բնոյթ ունէր եւ օտար մամուլը (որու կարգին՝ Ֆրանսականը) չէր կըրցած հետեւիլ:

ԹՈՒՐՔԻՈՅ (Գոլոմպիա) կեդրոնը ռմբափորձ մը գործուած է Փետրուար 7-ի գիշերը էլ Նոկալ գլըպին դէմ: 32 մեռեալ եւ աւելի քան 160 վիրաւորներ կարին: Արարքը կը վերագրուի մարքսիստ կեռիլլային:

ՃԱՏՐԱԿ

ՀԱՒԱՍԱՐՈՒԹԻՒՆ

Կ. Գասպարով – Տիփ ճիւնիըր համակարգիչին խաղաշարքը աւարտած է հաւասար արդիւնքով: Փետրուար 7-ի հանդիպումին ալ կողմերը հաւասար մընացած են ու հաշիւ ըմփոփուած է երեքական կէտով:

Ս. ՄԵՍՐՈՊ ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ԿԵԴՐՈՆ

ԳՐԱԿԱՆ ԵՐԵԿՈՅԹ

Հինգշաբթի, Փետր. 20, ժամը 20.30-ին

ՄԽԻԹԱՐԵԱՆ ՄԻԱԲԱՆՈՒԹԵԱՆ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉՆԵՐԸ,

ՀԱՅՐ ՂԵՒՈՆԴ ԱԼԻՇԱՆ

"Ծագէ՛, հայ հանճար, փայլէ՛ բիւր բոցեր,

Իմանան ազգեր, թէ Հայք չեն անցեր":

Բանախօս՝

ԿԱՐԷՆ ՍԻՄՈՆԵԱՆ

Ընթերցումները՝

ԼԻԼԻԹ ՍԻՄՈՆԵԱՆ

au 10 bis, rue Thouin, Paris V°

Métro : Cardinal Lemoine - Monge

Մուտքը ազատ է:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՑ ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ

ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ

ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

ՀԱՅՈՑ ՀԱՒԱՏՔ ԵՒ ԱՒԱՆԴՈՒԹԻՒՆ

Ցանձնախումբը

«ԼՈՒՍԱՒՈՐՉԻ ԼՍԱՐԱՆ»

հանդիպումներու ծիրին մէջ

կը հրաւիրէ

«ՃԱՆՉՆԱՆՔ ՄԵՐ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ ՀԱՅՐԵՐՆ ՈՒ ԱՆՈՆՑ ԺԱՌԱՆԳՈՒԹԻՒՆԸ»

ընթերցանութեան շարքին

իր հերթական հանդիպման

որ տեղի կ'ունենայ

Չորեքշաբթի, Փետրուար 12, ժամը 19-ին

Ուղեկցութեամբ՝

ՎԱՍԻԿ ՎՐԴ. ԱՒԵՏԻՔԵԱՆԻ

«Սահակ-Մեսրոպ» Մշակ. Կեդրոնի

«Արծրունի Չրքաշեան» սրահին մէջ

339, avenue du Prado — 13008 Marseille

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, Փետրուար 13

Դ. ՕՐ ՄԵԾԻ ՊԱՀՈՑ

ՏԵԱՌՆԸՆԴԱՌԱՋԻ ՆԱԽԱՏՕՆԱԿ

Կէսօրէ ետք, ժամը 16.30-ին, Փարիզի Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Մայր Տաճարին մէջ, Երեկոյեան ժամերգութիւն կը կատարուի, որու աւարտին՝

ՏԵԱՌՆԸՆԴԱՌԱՋԻ

Նախատօնակ, Անդաստան եւ Մոմավառութիւն տեղի կ'ունենան

ՈՒՐԲԱԹ, Փետրուար 14

ՏԵԱՌՆԸՆԴԱՌԱՋ

ՏՕՆ ՔԱՌԱՍՆՕՐԵԱՅ

ԳԱԼՍՏԵԱՆՆ ՔՐԻՍՏՈՍԻ

Ի ՏԱՃԱՐՆ

Ժամը 10-ին, Փարիզի Ս. Յովհաննէս-Մկրտիչ Մայր Տաճարին մէջ պատարագ կը մատուցուի:

ՇԱԲԱԹ, Փետրուար 15

ՏՕՆ ՍՐԲՈՑՆ՝ ՍԱՐԳՍԻ ԶՕՐԱՎԱՐԻՆ

եւ

ՈՐԴՒՈՅ ՆՈՐԱ ՄԱՐՏԻՐՈՍԻՆ

եւ

ԶՕՐԵՔՏԱՍԱՆ ԶԻՆՈՒՈՐԱՑՆ

Ժամը 10-ին, Փարիզի Ս. Յովհաննէս-Մկրտիչ Մայր Տաճարին մէջ պատարագ կը մատուցուի:

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Շէն Ֆրանսայի վարչութիւնն ու անդամները ցաւակցութիւն կը յայտնեն Տիկին Սօնա Հախվէրդեանին, Ռուբէն Հախվէրդեանին (Ռուբէն Երեւանցի) եւ հարազատներուն իրենց ամուսնոյն, հօր եւ հարազատին՝ Լեւոն Հախվերդեանի մահուան առթիւ:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապ. Խաչի Անիէսի Ակնունի մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է 50 Եւրօ Տիկին Ծառուկեանէ եւ 150 Եւրօ Տէր եւ Տիկին Մանուկ Քիւրտօղլեանէ:

Imprimé sur les Presses

du Journal «HARATCH»

83, rue d'Hauteville, 75010 Paris

Siret : 571 027 317 000 15

Commission Paritaire : N° 55935

Ս. ՅԱԿՈԲ - ԼԻՈՆ

ՏԵԱՌՆԸՆԴԱՌԱՋ

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, Փետրուար 13

Երեկոյեան ժամը 16-ին կը կատարուի Տեառնընդառաջի նախատօնակ, Անդաստան եւ մոմավառութիւն:

ՈՒՐԲԱԹ, Փետրուար 14

ՏԵԱՌՆԸՆԴԱՌԱՋ

Այս առթիւ Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ առաւօտեան ժամը 10-ին պատարագ կը մատուցուի խորանին վարագոյրը բաց:

Օրուան պատարագը կը մատուցանէ եւ կը քարոզէ՝

ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ԶԱՔԱՐԵԱՆ

Հայրապետական Պատուիրակի Փոխանորդ Լիոնի եւ Շրջակայից

ՍՈՒՐԲ ՍԱՐԳԻՍ

ՇԱԲԱԹ, Փետրուար 15

Տօն է ՍՈՒՐԲ ՍԱՐԳՍԻ

Այս առթիւ Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ պատարագ կը մատուցուի առաւօտեան ժամը 10-ին:

Կը պատարագէ՝

ԻՍԱՀԱԿ Ա. ՔՀՆՑ. ՀԷՔԻՄԵԱՆ

ՓԵՏՐՈՒԱՐ 1-ԷՆ «ՅԱՌԱՋ»ի

ընթացիկ ազդերու սակագինը

	€	
Մահազդ	140	(167,44)
Հոգեհանգիստ	125	(149,50)
Շնորհակալիք	125	(149,50)
Հարսնիք-Նշանտուք	125	(149,50)
Ծնունդ	125	(149,50)

Բոլոր ազդերու սակերուն վրայ, հարկ է աւելցնել 19,60% Թէ.Վէ.Ա. (տե՛ս. փակագծի մէջ ընդհ. գումարը):

Այս գիները կը վերաբերին մէկ անգամ հրատարակելի ազդերու, ՄԻՆՉԵՒ ՄԷԿ ՔԱՌՈՐԴ ՍԻՒՆԱԿ (25 տող) մահազդներու պարագային եւ 1/8-րդ (12-13 տող) մնացեալին:

Առեւտրական եւ այլ ծանուցումներու համար, դիմել Թերթին Վարչութեան:

«ՅԱՌԱՋ» ՄԱՏԵՆԱՇԱՐ

ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ՕՐԵՐ ԵՒ ԺԱՄԵՐ 16€

ՇԱՀԱՆ ՇԱՀՆՈՒՐ

ՆԱՀԱՆՋԸ ԱՌԱՆՑ ԵՐԳԻ 13€

ԲԱՑ ՏՈՄԱՐԸ 12€

ԿՐԱԿԸ ԿՈՂՔԻՍ 12€

ԵՒ

«ՅԱՌԱՋ - 50»

(Տաղկաքաղ 50-ամեայ հաւաքածոյէն) 19€

Դիմել «ՅԱՌԱՋ»ի:

Թղթատարի ծախք՝ 5 €, հատոր գլուխ:

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՓԵՏՐՈՒԱՐ 12
MERCREDI
12 FEVRIER
2003

LE NUMERO: 1 €

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
E-MAIL : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 230 եւրօ — Վեցամսեայ : 122 եւրօ
Արտասահման : Տար. 270 եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)
247 եւրօ (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 1 եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

78ՐԴ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 20·621 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 78e ANNEE — N° 20·621

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ԻՐԱՔ

ՊՈՒՇ ՅՈՒՍԱԽԱԲ Է ՖՐԱՆՍԱՅԷՆ

ԵՐԵՔ ՎԷԹՕ ՕԹԱՆ-Ի ՄԷՋ

ՓԱՐԻԶ – ՊԷՐԼԻՆ – ՄՈՍԿՈՒԱ ԱՌԱՆՑՔ

Պուշ յուսախաբ է Ֆրանսայէն, որովհետեւ ան «արգիլեց կ'ըլլայ օգնելու Թուրքիոյ նման երկրի մը»: Ֆրանսայի այս դիրքը «կարճատես» կը նկատէ, գտնելով թէ ան բացասական ազդեցութիւն կ'ունենայ ՕԹԱՆ-ի վրայ: Արդարեւ, Փետրուար 10-ին, Պրիւսէլի մէջ, երեք երկիրներ Ֆրանսա, Պելժիա եւ Գերմանիա իրենց վեթօն դրին, մերժելով ամերիկեան առաջարկները, որոնք կը վերաբերէին զինուորական օժանդակութեան մը, պաշտպանելու համար Թուրքիան: Անգարան ալ ովեկոչած էր Ատլանտեան Ուխտի 4-րդ յօդուածը, իր կարգին պահանջելու համար իր հողամասին պաշտպանութիւնը: ԱՄՆ-ու Պաշտպանութեան նախարարն ալ՝ Տ. Ռըմսֆելտ կը գտնէ որ Ֆրանսա, Պելժիա եւ Գերմանիա սխալ մը գործած են ընդդիմանալով Թուրքիոյ որեւէ օժանդակութեան իրաքեան յարձակման մը պարագային: Ան կ'աւելցնէ թէ այդ երեքին որոշումը որեւէ ձեւով չի կրնար ուշացնել զինուորական միջամտութիւն մը: Անոնք, կ'ըսէ, երեք երկիրներ կը ներկայացնեն, մինչ ՕԹԱՆ 19 երկիրներէ կը բաղկանայ, ուրեմն՝ 16 երկիր 3-ի դէմ: Բայց, որովհետեւ Թուրքիոյ ալ դիմումը նեղ կացութեան կը մատնէր այդ երեքը, պարտաւորուեցան հանդիսաւոր յայտարարութեամբ ճշդել թէ ի պահանջեալ հարկին, զօրավիգ են Թուրքիոյ: Պելժիոյ Արտաքին նախարարն ալ, ի պատասխան ամերիկեան բողոքներուն ճշդած է որ զինակից ըլլալ, չի նշանակեր ծառայ ըլլալ: Երեք Եւրոպացիներու վեթօն կը վերաբերի հակահրթիռ Փաթրիոթ հրթիռներու եւ Աւաքս օդանաւերու հաստատման Թուրքիա, ինչ որ Ֆրանսայի համար կանխահաս է:

Իրաքի համար, եթէ Ամերիկացիք կ'ուզեն պատերազմի մէջ նետուիլ, միայն իրենց հարցերը նկատի առնելով, թող առանձին երթան, ան կը շեշտէ՝ կարելի չէ պատերազմ ընել անհամբերութեան կամ կասկածամտութեան պատճառաւ: Թուրքիա, անշուշտ առիթէն կ'օգտուի, յիշեցնելով Ուխտին 4-րդ յօդուածը, ըստ որուն դաշնակիցները պէտք է խորհրդակցին, երբ իրենցմէ մէկը կը գտնէ որ իր հողային ամբողջականութիւնը սպառնալիքի տակ է, ու հրաւիրելով Եւրոպացիները ստանձնելու իրենց պատասխանատուութիւնները: Զլամարտի ընթացքին կ'ըսէ վարչապետ Ապտուլլահ Կիւլ Թուրքիան է որ եւրոպական սահմանները պաշտպանեց: Ամէն պարագայի մէջ, Ֆրանսայի հանրային կարծիքն ալ դէմ է պատերազմին եւ հարցախոյզի մը համաձայն, ժողովուրդին 73%-ը կ'ուզէ որ Ֆրանսա իր վեթօն օգտագործէ Ապահովութեան Խորհուրդին մէջ: Ամէն պարագայի մէջ, ամերիկեան բարկութեան գլխաւոր թիրախը Ֆրանսան է: «Նիւ - Եորք փոսթ» չէ վարանած նոյնիսկ ամերիկացի զինուորներու Նորմանտիի գերեզմաններուն նկարը հրատարակելու գրելով՝ Ֆրանսայի համար մեռան, բայց Ֆրանսան մոռցած է...:

Ռուսաստան ալ Գերմանիոյ եւ Ֆրանսայի կողքին է: Պուտին Փարիզ եկաւ Փետրուար 10-ին եւ միացեալ յայտարարութիւն մը հրապարակուեցաւ երկու երկիրներու եւ Գերմանիոյ անունով: Հոն, կը կրկնեն որ Իրաքի ապազինումը, համաձայն բանաձեւերուն, սկսելով թիւ 687-էն միջազգային հաւաքականութեան հասարակաց նպատակն է: Վստահ են որ պատերազմէն զատ ուրիշ այլընտրանք կայ եւ երեք երկիրները վճռած են Իրաքի ապազինման բոլոր կարելիութիւնները սպառել խաղաղութեամբ:

Եւրոպական Միութեան հերթական նախագահութիւնը ապահովող Յունաստանի վարչապետը՝ Գոսթաս Սիմիթիս վեհաժողովի հրաւիրեց բոլորը Պրիւսէլ, Փետրուար 17-ին: Նոյն առաւօտ ալ ժողով պիտի գումարեն Արտաքին նախարարները օրակարգ ունենալով Իրաքը: Սիմիթիս յայտարարած է որ ամէն ջանք պիտի թափեն որպէսզի Եւրոպա մէկ ձայնով խօսի:

Իրաք գիջում մը եւս ըրաւ, Փետրուար 10-ին, եւ արտօնեց որ, առանց որեւէ նախապայմանի, ամերիկեան լրտեսական օդանաւեր թռիչք կատարեն Իրաքի վրայ, ինչ որ քննիչները կը պահանջէին: Ս. Հիւսէյն կ'ուզէ, սակայն, որ վերջ գտնեն անգլեւամերիկեան ռմբակոծումները, որոնց հետեւանքով, Փետր. 10-ին երկու Իրաքցիներ սպաննուած են: Նախագահ Պուշ յայտարարած է որ ամերիկեան զօրքերը իրենց ամբողջ կարելին պիտի ընեն խնայելու համար անմեղ կեանքեր...:

Պապը բանագնաց մը ղրկած է Պաղտատ յանձին կարդինալ Ռոժէ Էչեկարայի: Յովհ. Պօղոս Բ.ի համար, պէտք է համակերպիլ, որովհետեւ կարելի է խուսափիլ պատերազմէն:

Պատերազմի դէմ ընդհանուր զօրակոչ մը կը պատրաստուի Շաբաթ, Փետրուար 15-ին: Ֆրանսայի մէջ, շուրջ 60 կուսակցութիւններ, սենտիքաներ, միութիւններ, մարդկային իրաւանց լիկան ցոյցի կոչ ըրած են՝ «Իրաքի պատերազմին դէմ» նշանաբանով: Փարիզի ցոյցը կը մեկնի ժամը 14-ին Տանֆէռ - Ռօշըռոյէն:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՉԷՉԷՆԻՈՅ ՄԷՋ, ռմբումներու ընթացքին 3 ոստիկան եւ երեք մարտիկներ սպաննուած են, Կիրակի, Փետր. 9-ին: Միւս կողմէ, երկրին հիւսիսային շրջանին ալ եօթը դիակներ յայտնաբերուած են, որոնց ինքնութիւնը չէ ճշդուած:

ՔԱՊՈՒԼԻ (Աֆղանիստան) մէջ, Փետր. 10-ին, ԻՍԱՖ-ի (Ապահովութեան Օժանդակութեան Միջազգային Ուժ) հրամանատարութիւնը փոխուած է եւ Գերմանիա եւ Հոլանտա Թուրքիոյ տեղը անցած են եւ վեց ամիս պիտի ղեկավարեն 4500 զինուորներէ բաղկացած այդ ուժը:

Ե. ՕՐՈՆԻ ՀԱՐՑԻՆ ԶՕՐԵԱՆ ՀԻՄՆԱՐԿԻ ՀԱԿԱԶԴԵՑՈՒԹԻՒՆԸ

Փրօ-Արմէնիա ժողովին աւարտութեամբ Իսրայէլէն ծանօթ պատմաբան փրոֆեսէօր Ե. Օրոնի անձին դէմ կատարուած անարդարանքը ամօթի ու ընդվզումի լուրջ ալիք ստեղծած է հայ հանրութեան մօտ: Անձնաւորութիւններէ, անհատներէ ու կազմակերպութիւններէ հակազդեցութիւններ կը հասնին, նաեւ կը հրապարակուին: Ենթական իր կարգին, ինչպէս Ի. Թէրնոն ստացած են զօրակցութեան, ցաւ ու վրդովում յայտնող գիրեր:

Այսպէս են Գանատայի Զօրեան Հիմնարկին Փետրուար 6-ի եւ 8-ի երկու հաղորդագրութիւնները: Հիմնարկին ակադեմական խորհուրդին անդամ Ե. Օրոնի անձին հանդէպ ցուցաբերուած վերաբերումը խանգարող ու անընդունելի կը նկատուի. յատկապէս երբ ան մարդկային իրաւունքներու եւ Հայերու ցեղասպանութեան ճանաչումի ծանօթ ջատագով է, իսկ անոր անձին հանդէպ մերժումի կեցուածքը ունեցած է հայկական Սփիւռքի, մշակոյթի ու ցեղասպանութեան նիւթերով ժողով մը:

Վերջին պահուն Իսրայէլացիի մը մասնակցութիւնը մերժողներու կողմէ կազմակերպիչներուն վրայ գործադրուած ճնշումով անոր հրաւէրը չեղեալ նկատելու արարքը արհեստավարժ ընթացքի չափանիշներու բացայայտ ոտնակոխում կը նկատուի. Նաեւ, կ'ըսուի թէ ատիկա շատ անհաճոյ է բոլոր անոնց որոնք անդուլ աշխատանք կը տանին Հայերու ցեղասպանութեան ճանաչումին համար ու անոր ուրացումին դէմ, յատկապէս Իսրայէլի մէջ:

Կը յիշուին այս ուղղութեամբ թէ՛ միջազգային շրջանակներու, թէ՛ Իսրայէլի մէջ, Ե. Օրոնի տարած կարեւոր աշխատանքը, հրատարակութիւնները:

Խորապէս ափսոսալի համարելով կատարուածը, Զօրեան հիմնարկին տնօրէններու խորհուրդը, միացած՝ ակադեմական մասնագէտներու եւ անձնաւորութիւններու, կը դիմէ Փրօ-Արմէնիայի կազմակերպիչներուն որ հանգամանօրէն բացատրեն իրենց ընթացքը եւ հրապարակաւ ընդունին իրենց սխալը:

Հիմնարկը երկու օր ետք նոր հաղորդագրութեամբ մը գոհունակութիւն կը յայտնէ Փրօ-Արմէնիայի կազմակերպիչներուն Փետրուար 7-ի հաղորդագրութեան որով խոր ցաւ կ'արտայայտուէր անարդարանալի արարքին մասին:

Ենթական՝ Ե. Օրոն տեղեկացուցած է հիմնարկին պատասխանատուներուն թէ գնահատած է իրեն ուղղուած զօրակցութեան անմիջական արտայայտութիւնները, նաեւ բազմաթիւ Հայերու կողմէ: Յատուկ շնորհակալութիւն յայտնած է Ի. Թէրնոնի ու Զօրեանի տնօրէններու խորհուրդին:

Մաղթելով որ նման բան երբեք չկրկնուի, Ե. Օրոն վերահաստատած է Հայերու ցեղասպանութեան Իսրայէլի եւ ամբողջ աշխարհի կողմէ ճանաչումին համար պայքարը շարունակելու վճռակամութիւնը: Ատիկա նկատած է իր պարտքը, որպէս մարդ արարած, նաեւ որպէս Հրեայ եւ Իսրայէլացի:

ՀԱՅԵՒԹՈՒՐՔ ՀԱՇՏՈՒԹԵԱՆ ԽՈՒՄԲ

ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԱՆԿԱԽ ԿԵԴՐՈՆԸ ԿԸ ՀԱՍՏԱՏԷ ԹԷ 1915-Ը ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆ ԷՐ

Հայեւթուրք հաշտութեան խումբը որ շուրջ տարիէ մը ի վեր դադրեցուցած է իր գործունէութիւնը, դադարէն առաջ դիմած էր Նիւ-Եորք գտնուող Անցքի շրջանի արդարութեան միջազգային կեդրոնին. անկէ ուզած էր որ անկախ ու անաչառ ուսումնասիրութեան մը նիւթ ընէ 1915-ին կատարուածը ու որոշէ թէ կարելի՞ է 1948-ի ցեղասպանութեան պայմանագրութեան սահմանումին մէջ ընդգրկել Հայերու պարագան:

Այդ կեդրոնը Փետրուար 4-ին հրապարակած է իր քննութեան եզրակացութիւնը, հաստատելով թէ 1915-ին Օսմանեան կայսրութեան մէջ 1·5 միլիոն Հայերու բնաջնջումը կը համապատասխանէ ցեղասպանութեան ընդունուած միջազգային սահմանումին:

Հայեւթուրք հաշտութեան խումբը որուն մաս կը կազմէին չորս հայ, վեց թուրք անդամներ, յայտարարած է թէ մօտ ատենէն պիտի վերսկսին իրենց աշխատանքներուն:

Հետաքրքրական է տեսնել թէ Թուրքիա ինչպէս պիտի հակազդէ միջազգային կեդրոնին այս եզրակացութեան եւ թէ ինչպէս կարելի պիտի ըլլայ շարունակել խումբին յետագայ աշխատանքը:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Փետրուար 10 / 11)

ՆԱԽԱԳԱՀՈՒԹԵԱՆ 9 ԹԵԿՆԱԾՈՒ ՄՆԱՑԱԾ Է

Նախագահութեան թեկնածութենէն Ստեփան Դեմիրճեանի ի նպաստ Արամ Սարգսեանի հրաժարականով 9 թեկնածու մնացած է Փետրուար 19-ի ընտրութեան: Անոնք են. ներկայի նախագահը Ռ. Քոչարեան, Ժողովրդական կուսակցութեան նախագահ Ս. Դեմիրճեան, Ազգային միաբանութեան ղեկավար Արտաշէս Գեղամեան, Ազգային Ժողովրդավարական Միութեան նախագահ Վազգէն Մանուկեան, Սոցիալիստական Հայաստանէն Գառնիկ Մարգարեան, Միաւորուած Հայեր կուսակցութենէն Ռուբէն Աւագեան, «Հեռանկար» ռազմավարական նախաձեռնութիւններու կեդրոնէն Արամ Կարապետեան, Դեմոկրատ կուսակցութեան առաջնորդ Արամ Սարգսեան եւ Ազգային համաձայնութեան ղեկավար Արամ Յարութիւնեան:

ԲԱՔՈՒ-Ի ԲՈՂՈՔԸ ԱՄՆ-ՈՒՆ

Ատրպէյճանէն հանրային կազմակերպութիւններ բողոք յայտնած են ԱՄՆ-ու Արտաքին գործերու նախարարութեան,

(Շար.ը Դ. էջ)

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ ՄԱՄՈՒԼ

ԹԷ ԻՆՉՈ՞Ւ ՀԱՅԱՍՏԱՆԸ 72 ԺԱՄՈՎ ԱՄԵՐԻԿԵԱՆ ԾՈՒՂԱԿԻՆ ՄԷՋ ԻՆԿԱՒ

Ժողովրդային սնոտիքը կ'ըսէ, թէ երբ ամսուան 13-ը Ուրբաթ օրուան կը զուգադիպի, չար բախտ է: (Գոնէ այդպէս է Հիւսիսային Ամերիկայի մէջ, հարաւային կողմն Ամերիկայի սեւկա կապուած է Երեքշաբթի օրերուն հետ): Անցեալ տարուան Ուրբաթ 13-ը չար բախտի օր էր... Հայաստանի համար:

Ընթերցողը կը յիշէ, հաւանաբար, որ Ուրբաթ, Դեկտեմբեր 13-ին, Միացեալ-Նահանգներու կառավարութիւնը «հակահաբեկչական պատերազմ»ի իր ամէնէն տարօրինակ որոշումներէն մէկը առած էր: Այդ օր լուր տրուեցաւ, թէ Երկուշաբթի, Դեկտեմբեր 16-ի Federal Register-ը (ֆրանսական Journal Officiel -ին համազօր) պիտի հրապարակէր որոշում մը, ըստ որուն Հայաստանը պիտի դառնար այն երկիրներէն մէկը, որու ոչ - գաղթական տղամարդ հպատակները պարտադրուած էին գրանցուելու ամերիկեան Գաղթականութեան Սպասարկութեան մօտ: Ինչպէս յայտնի է, այս հրահանգը նախօրօք տրուած էր ենթադրեալ ահաբեկիչներ հիւրընկալող մահմետական երկիրներու համար՝ Իրաք, Իրան, Լիբանան, Լիբիա, Սուտան, Միացեալ Արաբական Էմիրութիւններ, եւ այլն: Խորական ու նոյնիսկ նախատալից հրահանգը թերեւս որոշ տրամաբանութիւն մը ունէր՝ Սեպտեմբեր 11-ի պատահարներուն լոյսին տակ:

Բայց Հայաստանի պարագային, ո՛չ միայն նախատալից էր, այլեւ՝ գայթակղալից:

Ուաշինկթընի հայկական դեսպանատան եւ ամերիկահայութեան արագաշարժ ու վճռակամ հակազդեցութիւնը, գլխաւորութեամբ՝ Ուաշինկթըն գործող երկու կազմակերպութիւններուն (Հայ Դատի Յանձնախումբը եւ Հայկական Համախմբումը), կանխեց այդ հրապարակումը եւ 72 ժամուան ընթացքին լարուած հակահայ ծուղակը կարելի եղաւ չէզոքացնել: Երկուշաբթի, Դեկտեմբեր 16ին, Սպիտակ Տունը չեղեալ կը յայտարարէր Ուրբաթ օրուան որոշումը:

Բայց ինչպէ՞ս պատահեցաւ սխալ: Ուրկէ՞ ուր Հայաստան յայտնուած էր նման ցանկի մը վրայ, երբ դրացի Ատրպէյճանը, որու կապերը Ալ - Քայիտայի հետ շատոնց բացայայտուած էին, առօք - փառօք անպատիժ կը մնար:

Աւելի՛ն. Ապրիլ 24-ի առիթով հրապարակուած ու աչքի փոշի ցանելու կոչուած, «ցեղասպանութիւն» բառը չյիշող հերթական իր յայտարարութեան մէջ (ականջը խօսի երկու տարի առաջ իրեն քուէարկող միամիտ Ամերիկահայերուն), նախագահ Ճորճ Պուշ յիշած էր, այսուհանդերձ, որ Միացեալ - Նահանգները «(...) խորապէս երախտապարտ են Հայաստանի սուր եւ վճռական գործակցութեան համար՝ հակահաբեկչական պայքարին գծով:

Ինչպէս որ Միացեալ-Նահանգները ձեռք երկարեցին հայ ժողովուրդին՝ անցեալ դարուն ապաստան եւ ազատութիւն հայթայթելու համար, նոյն ձեւով Հայաստանը զօրակից ձեռք մը երկարեց ամերիկեան ժողովուրդին՝ Սեպտեմբեր 11-ի վաղորդայնին: Մեր երկու ժողովուրդները միասին են այս պայքարին մէջ՝ քաղաքակրթութիւնը սատարող արժէքներու ի խնդիր»:

Դեկտեմբերի այդ օրերուն, հարցականները շատ էին, բայց որեւէ պաշտօնական բացատրութիւն չտրուեցաւ: Պետական նախարարութեան եւ Ազգային Ապահովութեան Խորհուրդի աղբիւրներ որեւէ պատասխանատուութիւն չստանձնեցին եւ իրենց մտահոգութիւնը յայտարարեցին: Եթէ այս երկու մարմինները գործ չունէին, ուրեմն յստակ է, որ խնդրին ամբողջ պատասխանատուութիւնը կ'իյնար Գաղթականութեան Սպասարկութեան վերադաս մարմինին՝ Արդարադատութեան Նախարարութեան վրայ:

Այժմ, «Փրովիտնս Ճըրնըլ» օրաթերթի Յունուար 21-ի թիւին մէջ, օգնական խմբագիր Ֆիլիփ Թէրզեան «Պզտիկ ցանկ մը ունինք» վերնագրուած իր յօդուածով կը բացայայտէ այս զարմանալի դէպքին ծալքերը:

«Բայց ինչպէ՞ս պատահեցաւ սխալը: Պաշտօնական բացատրութիւն մը, դժբախտաբար, դժուար գտնելի է: Տըրջող տարաձայնութիւն մըն է, որ Արդարադատութեան նախարարութիւնը վերջին հաշուով կ'ուզէ, որ անցագրի կարիքը ունեցող բոլոր օտարականները Գաղթականութեան Սպասարկութեան մօտ արձանագրուին: Քանի որ արդէն յիշուած երկիրները մահմետական են, որոշ մտահոգութիւն եղած էր, թէ ծրագրի որեւէ աստիճանական ծաւալում պէտք է ոչ - մահմետական երկրով մը սկսի: Եւ Ճոն Աշքրոֆթ այքութենին նայեցաւ: Մինչ Ատրպէյճան Ալ - Քայիտան կը հիւրընկալէ իր սահմաններէն ներս, գերազանցօրէն մահմետական է, ինչպէս Ալպանիան: Անտորրան շատ փոքր է, Աւստրիան Արեւմտեան Եւրոպա է, իսկ Անկոլան՝ անդր - Սահարեան Ափրիկէ: Հայաստանը, դժբախտաբար, վիճակահանութիւնը կորսնցուց»:

Կատակ կը հնչէ, չէ՞: Երկրի մը արտաքին քաղաքականութիւնը կ'որոշուի օդը մետաղադրամ մը նետելու պէս: Զարմանալիօրէն, ամերիկացի նախարարին այբբենական կարգին մէջ բացակայ էր... Արժանթինը: Լատինական այբուբենի համաձայն, Արժանթինը ճի՛շդ Հայաստանը կանխող երկիրն է: Բայց, անշուշտ, Արժանթինը որպէս ահաբեկիչ հիւրընկալող երկիր աւելի անհաւատալի պիտի ըլլար, քան Հայաստանը, չէ՞: Թէեւ տեղւոյն արաբական գաղութը կէս միլիոնէն աւելի է, և 1993-1995ին հակաիսրայէլեան եւ հակահրէական երկու պայթումներ եղան...: Իսկ հիմա, 41 երկիրներու մէջ կատարուած հարցախոյզի մը համաձայն՝ Իրաքի հետ պատերազմի հանդէպ կեցուածքին մասին, Արժանթինը հակառակորդներու ամենամեծ համեմատութիւնը ունի՝ 89 առ հարիւր...:

Ինչ որ է, Միացեալ - Նահանգները «չպատժեց» Արժանթինը - արդէն պատժած էր, անոր տնտեսական փլուզումի պատճառներէն մէկը ըլլալով՝ իր արբանեակ Միջազգային Դրամական Հիմնադրամի քաղաքականութիւններու միջոցաւ -, այլ՝ «աշխարհի առաջին քրիստոնեայ պետութիւն» Հայաստանը:

Բայց յօդուածագիրը աւելի հաւատք կ'ընծայէ ուրիշ տարբերակի մը. -

«Ուրիշ բացատրութիւն մը, սակայն, առաւել համոզիչ է: Ռեճէփ Էրտողան՝ Թուրքիան ղեկավարող Իսլամական կուսակցութեան պարագլուխը, Դեկտեմբերին նոր այցելած էր Ուաշինկթըն եւ յուսախաբ էր: Ան ճնշում բանեցուցած էր Պուշի վարչակազմին վրայ, որպէսզի Եւրոպական Միութեան թրքական մուտքին ի խնդիր "լոպի" ընէր, բայց Եւրոպական Միութիւնը թէ՛ Միացեալ - Նահանգները եւ թէ Թուրքիան մերժած էր: Նոյն ժամանակ, Պաշտպանութեան Նախարարութեան փոխ - նախարար Փօլ Ուոլֆովից նոր այցելած էր Անգարա, ուր իրականութենէն զարմանալի հեռացումով մը, գոված էր Թուրքիոյ "պատմական" բարեսիրութիւնը իր փոքրամասնութիւններուն հանդէպ, բացառելով, կ'ենթադրենք, անցեալ դարուն ջարդուած այդ Քիւրտերն ու Հայերը»:

Եւ գիտենք, անշուշտ, որ Թուրքիան միշտ կարիքը ունի զուրգուրոտ ձեռքի մը, որ իրեն «յիշեցնէ», որ շատ... անհրաժեշտ է: Արդ, ինչպէ՞ս մխիթարել յուսախաբ հիւրը: Թէրզեան կ'եզրակացնէ. -

«Տրուած ըլլալով Թուրքիոյ ռազմագիտական կարեւորութիւնը Իրաքի հետ պատերազմի մը պարագային, Ճ. Պուշի վարչակազմը կը դժկամակէր Էրտողանի ձեռնունայն վերադարձը արտօնելու: Սպիտակ Տունն ու Պետական նախարարութիւնը նաեւ ձանձրացած էին Հայերէն, որ անցեալ գարնան ձախողութեան մատնած էին ԱՄՆ - Իսրայէլ առեւտրական համաձայնագրի մը մէջ գաղտնիօրէն Թուրքիան սահեցնելու ճիգերը: Աւելի լաւ ձեւ մը կա՞ր Թուրքերը գոհացնելու, նոյնիսկ խորհրդանշական կերպով, քան գործնապէս թելադրել, որ Հայաստանը հակահաբեկչական պատերազմի սխալ կողմը կը գտնուի: Փայլուն գործիք մըն էր ուր ներքշուած գաղափար մը: Ու բարեբախտաբար բոլոր մտահոգ կողմերուն համար, հոյակապ հակադարձութիւն մը ունեցաւ»:

Սպասենք այս ամերիկապատումի յաջորդական գլուխներուն...:

ՎԱՐԴԱՆ ՄԱՏԹԷՈՍԵԱՆ

Նիւ Ճըրզի

ՊԱՏԱՌԻԿՆԵՐ ԱՌՕՐԵԱՅԻՑ — ԹԱՓԱՌԱՇՐՋԻԿՆԵՐ, ՄՈՒՐԱՑԿԱՆՆԵՐ, ԽԱԲԵԲԱՆՆԵՐ

Ինչի ասես չես հանդիպում առօրեայում, տարօրինակ մարդիկ, խորօրինակ զբաղմունքներ, փող աշխատելու ձեւեր, մեթոդներ: Մարդկանց մի խաւ կայ, որ սովորոյթ է դարձրել բնակարանների դռներ թակել ու բան-ման վաճառել կամ ապրանքափոխանակութիւն կատարել: Սըրանք կպչուն բնաւորութեամբ, յամառ չարչիների պէս ստիպում են իրենց ապրանքը գնել, ու յատկապէս անհրեւս են մեղրավաճառները: Հիմնականում կանայք են՝ մայրաքաղաքի մերձակայ գիւղերից՝ որ դուռը բացելուն պէս ներխուժում են, սկսում գովերգել մեղրը, եթէ չես ուզում, ջուր են խնդրում ու ետեւից մտնում տուն, մեղրի բանկան դնում սեղանին ու վրայ տալիս՝ թէ «մեղրը խեր ա, տնից չհանես», կամ էլ թէ «այս երկու բանկան է մնացել, ծանր-ծանր ետ հօ չեմ տանի» եւ այլն: Ցետոյ բախտդ կը դուշակի, սուրճ կ'ուզի՝ մեղրը «կը սաղացնի» ու կը գնայ: Նմանների գնալուց յետոյ ես միայն տեսնում, որ գնածդ մեղրը ընդամէնը լճակոյզի թանձր մուրաբահիւթ է: Լինում է այնպէս, որ բախտը որեւէ տեղ հանդիպեցնում է կեղծարարին, ու երբ յանդիմանել ես փորձում, այնպիսի երդումներ է սկսում տալ, որ սարսռում ես: Աստուած իր հետ, եթէ դրամի համար այս աստիճանի է հասել:

Տարածուած երեւոյթ է դարձել կազմակերպուած մուրացկանութիւնը. «աշխատանքի նշանակում» ղեկավարի կողմից, որն ինքն է ընտրում խրաքանչիւրի տեղը, յանձնարարականներ տալիս, մետրոյի աստիճաններին կամ այլ տեղ նստեցնում երեխայով կանանց, յետոյ երեխային դրկից դիրկ են փոխանցում:

Երեւանի կենտրոնական փողոցներում (Աբովեան, Սայեաթ-Նովա, Մաշտոցեան), որտեղով չքեղ մեքենաներ յաճախ են անցնում, մուրացկանների տեղերը խիստ կանոնակարգուած են: Նրանք անդիջում են տեղի հարցում, ոմանք էլ ուղղակի մեքենայի առաջն են նետւում, վարորդը ստիպուած կանգնում է, եւ միշտ էլ տուած դրամից դժգոհ են մընում՝ մեքենային տե՛ս, տուած փողին տե՛ս:

Օրական մի քանի անգամ նոյն փողոցով անցնելիս ստիպուած ես լինում լսել աղերսային կանչով մի կնոջ միօրինակ ձայնը: Յաճախ շրջանցում ես:

Երեխաներին մուրացկանութիւն սովորեցնողները օրուայ վերջում հաւաքուած դրամի տէրն են դառնում՝ որոշ մասնաբաժին նրանց թողնելով: Մի ուսանողուհի պատմում էր, թէ ինչպէս էր աշխատանք չունեցողների հաւաքում, ուղարկում մուրացկանութեան՝ խեղճ ու թշուառ արտաքինի տակ քօղարկելով:

Նրանք սնունդ չեն վերցնում, միայն փող: Եթէ պատահում է՝ «օրավարձերը» շատ են լինում, նրանց ղեկավարը մէկ էլ որոշում է տօնել յաջողութիւնը. կերպարանափոխւում, գնում են զուարճանքի:

Մուրացկանների մի խումբ էլ «Բարեկամութիւն» մետրոյի շրջակայքում է է կանգնում: Մի օր նրանց «ղեկավարը» ծեծել էր անդամներից մէկին, ասելով, թէ լաւ չես աշխատել, քիչ ես կանգնել: Մի ծեր կին էլ նոյն աստիճաններին նըստած փող է մուրում, ասում են՝ հասուն տղայ ունի, որ ստիպում է մօրը «փող աշխատել»: Նա էլ ուրիշ ճանապարհ չունի: Կը հանդիպես նաեւ շատ թշուառ վիճակում գտնուող մարդկանց, իրօք որ անճար, հաշմանդամ, երբեմն նստած սառը գետնին, սառոյցների վրայ, դժխահակ ու տխուր:

Փոքր երեխաներ կան, փողոցներում, մետրոյում առեւտուր են անում: Յաճախ կը հանդիպես 7-8 տարեկան մի տըղայի մետրոյի վագոնները փոխելիս: Այս մէկը այնպիսի ձայնով է խնդրում, որ անկարելի է դիմանալ ու որեւէ բան չգընել: Պատահում է, որ փողոցում փոքր տղաներ անսպասելիօրէն այնպէս են քեզ մօտենում, որ անկարելի է դառնում նըրանցից պոկուել, ու վրայ են տալիս «ինչ կը լինի, խնդրում եմ, շատ եմ խնդրում, առէք էլի, շատ եմ խնդրում»: Պէտք է, պէտք չէ՝ գնում ես: Զգիտես ինչու, մտքովդ մի պահ անցնում է, որ չուտասելուկի պէս այս խնդրանքի պատճառը այս կամ այն վաճառասեղաններից ճարպկօրէն թռցրած մանր-մունր ապրանքներից չուտափոյթ ազատուելն է: Այս երեխաներն այսպէս են փող աշխատում:

Ուշ երեկոյեան մետրոյի անցուղու սեղանավաճառներից մէկի մօտ 6 տարեկան մի տղայ է գնում-գալիս: Կապոյտ աչքերով, գեղեցիկ: Առեւտուր անողներին է օգնում: Ծնողներ ունի, բայց հարբեցողներ են: Արտեմը համակրելի, համարձակ տղայ է, աշխոյժ, ճարպիկ: Երբ շատ է մրսում, գնում մետրոյում պըտտւում, տաքանում, գալիս է: Շրջապատում իրեն սիրում են, կերակրում, փող են տալիս, յաճախ է գնում մօտակայ Մերգելեան ինստիտուտ, այնտեղ մարդիկ իրեն ճանաչում են, ուտելիք են տալիս: Աչքը կուշտ է, գողութիւն չի անում: Օրական մի քանի անգամ կողքի նպարավաճառից ուտելու բան է խընդրում: Դրամ չի շահում, ցրտից ոտքերը գետնին է շարունակ դոփում ու քթի տակ մռթմռթում, երգում է: Օրն այսպէս է մթնացնում այս երեխան, ժամը 10-ին, 11-ին գնում է տուն, ծնողները կամ քընած են լինում, կամ տանը չեն:

Ինձ նայում է կասկածանքով: Երբ հարցեր եմ տալիս, իր «գործընկերը» նարինջ վաճառող կինը, երեխային ասում է, թէ քեզ ուզում են ուրիշ տուն տեղափոխել: Նա արագ լրջանում ու հարցնում է. «իսկ ինքը երեխայ չունի՞»: Կինը շարունակում է՝ «Լաւ կ'ապրես, մանկապարտէզ, դպրոց կը գնաս, լաւ տղայ կը դառնաս»: Երեխան հետաքրքրւում, լըռում է, աչքերի արտայայտութիւնը փոխւում է:

Կինը շարունակում է կամաց ձայնով. «Տուն ունի, բայց տէր չունի, լաւ չէ՞ մանկատուն տանեն, յաճախ ոստիկանները գալիս, զրուցում են, տանում բաժին»:

Առաւօտեան Արտեմը այնտեղ չէր, չգիտէին, թէ ինչու չէր եկել:

Գլխահակ ես, ցուրտը աւելի է սաստկանում, մէջդ ինչ-որ բան ճմլւում է: Ասում են՝ ճակատագիրը ծնւում է ամէն մարդու հետ: Բայց ասում են նաեւ, որ շնորհակալ եղիր կարօտեալին, որովհետեւ նա օգնութեան կարիք ունենալով՝ հնարաւորութիւն է տալիս քեզ բարութիւն անելու:

ՄԵԼԱՆԻԱ ԲԱԴԱԼԵԱՆ

«Ազգ», Յունուար 29

ԹՈՒՐՔԻԱ - ՅՈՒՆԱՍՏԱՆ
ՀԱՄԱՐԱԿԱՑ ԱՆՑԵԱԼ, ՆՈՐ ՀԵՌԱՆԿԱՐՆԵՐ

Փարիզի Արեւելեան լեզուներու հիմնարկին մէջ Յունուար 28-ին կազմակերպուած էր պալքանեան ուսումնասիրութիւններու օր մը, նուիրուած՝ «Թուրքիա եւ Յունաստան. Համարակաց անցեալ մը եւ նոր հեռանկարներ» նիւթին: Ան հետաքրքրական է նաեւ Հայերու համար, յատկապէս այս օրերուն երբ օրակարգի վրայ են անցեալը հաշուեյարդարի ենթարկելու եւ Թուրքիոյ հետ հաշտուելու թելադրանքներ:

Առաւօտեան նիստը յատկացուեցաւ երկու ժողովուրդներուն մշակութային յարաբերութիւններուն (գրականութիւն, երաժշտութիւն): Կարճ խօսքով՝ նիւթերու որոնք մերձեցնող բնոյթ կը կրեն:

Յետմիջօրէի օրակարգին վրայ տեղ գտան 1830-էն ի վեր հակառակորդ երկու պետութիւններու՝ Յունաստանի ու Թուրքիոյ քաղաքական եւ համայնքային խնդիրներու մարզին մէջ յայտնուող նոր հեռանկարները: Այդ հակառակութիւնը 1999-էն ի վեր մեղմացած է, ինչպէս կը վկայէ յունական կառավարութեան ուշագրաւ անկիւնադարձը որով զօրակցութիւն տրուեցաւ Թուրքիոյ Եւրոպայի անդամակցութեան եւ այն ջանքերը որոնք ի գործ կը դրուին բանակցային կարգաւորում մը բերելու կիպրական տագնապին:

Յետմիջօրէի ելոյթ ունեցողներէն եղան Սէմիհ Վանէր, Ճորճ Փրէվէլաքիս եւ Սթեֆան Երասիմոս:

Ժօէլ Տալէկրի նիւթն էր «Թուրքիոյ եւ Յունաստանի յոյն եւ թուրք փոքրամասնութիւններուն փափուկ կացութիւնը»: Այդ կացութիւնը Լօզանի դաշնագրէն (1923) ցոյց կու տայ որ եթէ նոյնիսկ փոքրամասնութիւններու իրաւունքները կողմերէն յարգուած էին տառացի կերպով, այդ համայնքներուն պատկանողները նկատուած էին «կասկածելի տարրեր», կամ նոյնիսկ «երկրորդ կարգի քաղաքացիներ»: 2003-ին կացութիւնը հաւասարազօր չէ երկու երկիրներուն մէջ: Հակառակ արտագաղթին ու խառն ամուսնութիւններու, Յունաստանի մէջ Արեւմտեան Թրակիոյ բնակիչ 50 հազար մահմետականներ կան որոնք կարեւոր չափով եւրոպական յատկացում կը ստանան: Մինչ Պոլսոյ մէջ միայն երեք հազար Յոյն մնացած է (որուն 600-ը պատրիարքարանին շուրջ)· անոնց վարժարանները գրեթէ ամայի են: Սակայն, Յունաց պատրիարքարանը միջազգային դեր մը կը կատարէ:

Ճ. Փրէվէլաքիս դիտել տուաւ որ յոյն փոքրամասնութիւնը Թուրքիա մնացած էր Աթէնք-Անգարա համաձայնութեամբ, նոյնիսկ եթէ «համայնքապատկան կալուած»ներու հարցը լուծուած չէր:

Ս. Վանէր մատնանշեց Պերլինի պատին անկումէն (1989) ի վեր կեցուածքներու զարգացումը որով վերջ տրուած էր Ջրլամարտի տրամադրութեան եւ թոյլ տրուած որ Թուրքիա մուտք գործէ կովկասեան, ասիական եւ պալքանեան շրջանակներուն մէջ: Ատոր զուգահեռ, Թուրքիոյ մէջ ուշագրաւ էր բանակէն դուրս նոր դերակատարներու (գործի մարդիկ, լրագրողներ, մտաւորականներ) յայտնութիւնը: Ան նշեց նաեւ թէ հրեայ փոքրամասնութիւնը Թուրքիոյ մէջ քաղաքական դերակատար չէ, այլ՝ տնտեսական: Ոչ մէկ ակնարկութիւն եղաւ հայ համայնքին գոյութեան:

Մարդարան եւ լեզուաբան Ճ. Տրէթթա վերլուծեց 1923-էն ի վեր Յունաստան հաստատուած պոնտացի Յոյներուն դէպի իրենց հարազատ գիւղերը կատարած ուխտագնացութիւններուն կերպն ու իմաստը: 60-ական թուականներէն ի վեր անոնք խմբական ճամբորդութիւններ կը կազմակերպեն որոնք զբօսաշրջական բնոյթի չեն, այլ՝ խակական ուխտագնացութիւններ որոնք կապը կը պահպանեն ընտանեկան յիշողութեան մը եւ Սեւ Ծովու ափերուն միջեւ (այդ շրջանին մէջ կան օրթոտոքսներու վանքեր ուր այսօր իսլամական տօնակատարութիւններ տեղի կ'ունենան): Ուխտաւորները պոնտացի տեղաբնակ ժողովուրդին մէջ կը գտնեն իրենց բարբառը, խոհանոցը, նախնիներու հարազատ բարքերը: Անոնց մէջ այդ առիթով կը շեշտուի իրենց կրկնակի ինքնութիւնը· Յոյնի եւ Պոնտացիի:

Ճ. Փրէվէլաքիս ծագումով յոյն փրանսացի աշխարհագէտ, երդիծանքի շեշտով մը ըսաւ թէ վերջին շրջանին իր պաշտօնակիցները բազմաթիւ դիմումներու թիրախ եղած էին, որպէսզի ճշդեն Եւրոպայի սահմանները: Ան կը մերժէ Յոյներու եւ Թուրքերու ժառանգական թշնամիի որակումը եւ հաշտութեան կողմնակից է: Շրջանային անկայուն կացութեան պատճառած վախին, արեւմտեան ծաւալապաշտութեան հանդէպ արտայայտուած կասկածներու, Կիպրոսի մարմնաւորած «ներքին ճեղք»ին մէջ ան կը տեսնէ հաշտութեան ձգտում մը: Մինչ Ամերիկացիները կը մղեն միացումի, Եւրոպական Միութիւնը «ժխտական կամք» արտայայտելով Կիպրոսի անդամակցութիւնը ընդունեցաւ, առանց կցելու վերամիացումին: Ատոր եւս միշտ կայ Թուրքիոյ Եւրոպա մուտքը, սա հակառութեամբ ուրեմն թէ Եւրոպական Միութիւնը ներյայտ ձեւով կ'ընդունի որ Թուրքիա իր անդամ պետութիւններէն մէկուն հողը գրաւէ:

Ս. Երասիմոս որուն Թուրքիոյ նկատմամբ համակրանքը բացայայտ է, իր կարգին քննարկեց երկու պետութեան Պալքաններու մէջ ունեցած դերը: Յունաստան մեծ առաւելութիւնը ունի Եւրոպական Միութեան անդամ ըլլալու եւ շատ զգուշաւոր է շրջանային իր դաշինքներուն նկատմամբ: Թուրքիա ազդեցութեան տակ է 2001-ի տնտեսական տագնապին, նոյնիսկ եթէ աշխարհաքաղաքական ծրագիրներ ունի, ինչպէս՝ Եւրոպական միութեան դէմ Ալպանիան, Պոսնիան, Գոսովոն եւ Մակեդոնիան ընդգրկող պահպանական գօտիի մը ստեղծումը: Թուրքիա չունի նաեւ կովկասեան եւ Կեդրոնական Ասիոյ իր նկրտումներուն յարիր միջոցներ: Ինչ որ չահարկեց Ջրլամարտի տարիներուն, իր աշխարհաքաղաքական դիրքն էր: Այսօր եւս, միլիառ տոլարներու հասնող ամերիկեան յատկացումներու դէմ շահարկածը նոյն դիրքն է:

Ժիլ Պէրթրան որ յատկապէս եկած էր Օքսֆորտէն, կեդրոնացաւ Կիպրոսի վրայ: Նախ կանգ առաւ Յունուար 14-ի մեծ հանրահաւաքին վրայ, որպէս հաշտութեան կամքի արտայայտութիւն: Ան խմբած էր կիպրացի Թուրքերուն աւելի քան մէկ երրորդը որոնք կը դատապարտէին Թուրքիոյ զինուորական հովանաւորութիւնը, զիրենք յոյն իրենց հայրենակիցներէն բաժնող պատը եւ իրենց բաժին ինկած աղքատութիւնը: Յետոյ պաստառի մը վրայ ցոյց տուաւ ՄԱԿ-ի ընդհանուր քարտուղար Ք. Անանի առաջարկած Սահմանադրական համակարգը: Ան կը վերաբերէր տեսակ մը դաշնակցութեան ուր «բաղկացուցիչ երկու պետութիւններ» ներկայացուած պիտի ըլլային: Յաջորդած վիճարկումին մեծ թիւով դիտողութիւններ եղան «Համարակաց պետութեան» ծրագրին որ երէկ Ղարաբաղի, իսկ այսօր Իրաքի Քիւրտերուն առաջարկուած կարգաւորում էր:

Դիտողութիւններուն տրուած պատասխանը այն եղաւ որ խաղաղութիւնը հաստատելու համար պէտք էր գտնել գանցել Ազգ Պետութեան տրամաբանութիւնը եւ երեւակայութիւն ունենալ:

ԱՆԱՀԻՏ ՏԷՐ - ՄԻՆԱՍԵԱՆ

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ԳՈՒՄԳԱՊՈՒԻ Աթոռանիստ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ, Յունուար 26-ին, տեղի ունեցած է տարուան վերջին մատաղօրհնութիւնը, ապա, Սիրոյ սեղան մը կազմակերպուած է Կեդրոնական Ազգային վարժարանին ի նպաստ: Կրօնական թէ աշխարհիկ հանդիսութեանց նախագահած է Մեսրոպ Պատրիարք: Պատարագի աւարտին Սիրոյ սեղանը տեղի ունեցած է Պէզճեան Ամիրա սրահին մէջ: Բարի գալուստի խօսքը արտասանած է Պր. Սեդրակ Թօքատ, որ նշած է թէ բոլորին պարտականութիւնն է ձեռք ձեռքի տալ ու միասնական ջանքերով կանգուն պահել համայնքին հաստատութիւններն ու վարժարանները: Յետոյ, խօսք առած է խնամակալութեան ատենապետ՝ Արման Շիրին, որ թուային տուեալներով բացատրութիւններ տուած է աշակերտութեան եւ ուսուցչական կազմին մասին: Վարժարանին մէջ, այս տարի, կ'ուսանին 190 աշակերտներ, որոնց կը դասաւանդեն 38 ուսուցիչներ: Հաւաքոյթը վարած է նախկին կեդրոնականցի Օր. Նարօտ Նայիր: Գործադրուած է գեղարուեստական յայտագիր մը, ապա, ելոյթներ ունեցած են կեդրոնականցի աշակերտներ: Եղած են նուիրատուութիւններ եւ, պիւֆէն հաւասարակշռուած է: Հուսկ բանքը արտասանած է Շահան Արք.: Սիրոյ սեղանը իր աւարտին հասած է Պատրիարքին գլխաւորութեամբ երգուած Տէրունական աղօթքով:

[illegible]

ՄՈՒՐԱՏԵԱՆ _ ՋԱՄԻՋԵԱՆ

Յունուար 29-ի մեր թիւով, արձագանգած էինք այս երկու արուեստագէտներուն - քամանչա եւ Թոնթրպաս - առաջին հանդիպումին Մարսէյլ: Այժմ, խտացեալ սալի հրապարակումին առթիւ, նոր հանդիպում մը տեղի կ'ունենայ, Փետր. 14-ին (*) ժամը 20-ին: Սալը խորագրուած է՝ Աշխարհը պատուհան մըն է:

* La Maroquinerie,
23, rue Boyer, 75020 Paris

ԽԱՆՁՈՒԱԾ ՕՐԵՐԸ

Գրեց՝ ՊԵՐՃՈՒՀԻ

9

Ծանր էր հոտուի աշխատանքը բաղնիքին մէջ: Այդ պաշտօնը կատարելու համար երկաթէ առողջութիւն պէտք էր ունենալ: Ճանչնալու է արեւելեան բաղնիքը, գաղափար կազմելու համար, թէ ինչ է հոն յաճախորդ լուացողի գործ ունենալը:

Լուացողները, այսինքն՝ թէլլաքները, բոլորովին մերկ (միայն քառակուսի լաթով մը կը ծածկեն իրենց մարմնոյն որոշ մասերը) ամբողջ օրը կ'անցընեն բաղնիքի խեղդող օդին մէջ: Լուացուելու մարմարէ սրահին չորս պատերուն մէջ ամբացուած բազմաթիւ ծորակներէն դէպի իրենց առջեւ գտնուող աւազանիկները վազող տաք ջուրէն, կանանց թաց մարմիններէն ու մազերէն այնպիսի շոգի մը կը բարձրանայ, որ շատ անգամ մէկ ծորակէն միւսը տեսնել հնարաւոր չէ, Լուացուելու յատկացուած մարմարէ բաժանմունքները օդ չեն առներ ուեէ տեղէ: Լոյսը կու գայ բարձր գմբէթաձեւ առաստաղէն, ուր կլոր կամ հակթաձեւ փոքրիկ ապակիներ անցուած են: Մտնող ելլողի համար բացուած դուռէն միայն քիչ մը օդ կու գայ ներս: Տիրող գոլորշին առաստաղին վրայ պաղելով կաթիլ-կաթիլ կ'իյնայ լուացուող կանանց վրայ՝ թեթեւ սարսուռ մը առաջացնելով:

Բոլոր ծորակներուն առջեւ գտնուող աւազանիկներու շուրջ ծունկի վրայ կամ ծալապատիկ շարուած են լուացուող կիները՝ ձեռքերնին ճերմակ ու դեղին մետաղէ փայլուն թասեր, ծորակէն կամ աւազանիկէն ջուր առնելու եւ լուացուելու համար: Շատ անգամ թասերը իրար կը զարնուին, որովհետեւ ձեռքերը միեւնոյն ժամանակ կ'երկննան տաք կամ պաղ ջուր առնելու համար: Թասերու հրպումէն առաջ եկած աղմուկը գմբէթին զարնուելով, հազար արձագանգով կը կրկնուի ու կու գայ միանալ կանանց խօսակցութիւններուն կամ կռիւի աղմուկներուն:

Կռիւը անպակաս է: Ծորակին շուրջ խռնուած կիներէն ամէն մէկը կ'ուզէ նախ ինքը լեցնել ձեռքի թասը եւ ահա կը սկսի թասով մենամարտը... Հայհոյանքներով, սուր բացագանչութիւններով համեմուած:

Երբեմն միջադէպը չի վերջանար միայն թասի մենամարտով: Յանկարծ թասերը վար կը նետուին ու մերկ կիները ոտքի կանգնած՝ աչքերնին կատաղի կայծերով լեցուն, կը յարձակին իրարու վրայ, հարուածելով իրար կամ իրարու մազ քաշելով, մինչեւ որ բաղնիքի մէջ ոստիկանի դեր կատարող թէլլաքները գան միջամտելու: Անոնք կը զատեն կռուողները քանի մը յանդիմանական խօսքերով կամ գօտեմարտներով, ըստ կանանց դիրքին կամ տարիքին, ու վերջ կը դնեն կռիւին:

Եթէ կռուող կիներէն մին քրիստոնեայ է, մոռցած է պահ մը այդ պարագան եւ համարձակած է պնդել ջուր առնելու համար, երբեմն այնքան կը ծեծուի (այդ կախում ունի այդ օրը բաղնիք եկողներու տրամադրութենէն եւ մտայնութենէն), որ թէլլաքները կը միջամտեն, ծեծուած կինը կը հեռացնեն լուացուելու սրահէն, կ'օգնեն որ հագուի ու ճամբու կը դնեն... առանց լուացուած ըլլալու:

Արեւելեան բաղնիքները, սակայն, առանց նկատի առնելու առողջապահութեան կամ կենցաղագիտութեան բացակայութիւնը, ունին իրենց հետաքրքիր, մինչեւ անգամ գրաւիչ կողմերը դիտել սիրող մէկու մը համար: Հոն չեն պակսիր գեղեցիկ պատկերներ:

Արեւելցի կինը բաղնիք կ'երթայ ամբողջ օրուան համար, կերուխումը հետը բերած: Ան ուշ ուշ բաղնիք կ'երթայ, բայց գացած պարագային ամբողջ օրը կը լուացուի, կը կարծէ մաքրուիլ այնքան որ կարենայ առնուազն ամիս մը ա'լ լուացուելու պէտք չունենալ...

Արդէն այս ձեւով բաղնիք եկող եւ լուացուող կին մը, եթէ յաճախ գայ, կրնայ իր կեանքը կրճատել ապահովաբար: Օդի պակասէն, տաքէն մարողները ուշադրութիւն իսկ չեն գրաւեր, այնքան յաճախադէպ են եւ ... լուացուելու աբարողութեան բնական մէկ մասը կը կազմեն: Այդ է պատճառը թերեւս, որ լուացուելէ վերջ կիները զիրար կը շնորհաւորեն, լուրջ գործ մը կատարած եւ կամ ծանր վտանգէ մը ազատուածի պէս:

Բաղնիք կու գան ամբողջ ընտանիքի մը կին անդամները, երբեմն դրացիներով, ազգականներով, կարծես հանդիսաւոր արարողութեան մը ներկայ գտնուելու համար:

Եթէ աղջիկտեսի բաղնիք է, միայն մօտիկ ազգականներ կը հրաւիրուին աղջիկը իր ամբողջութեան մէջ տեսնելու, գաղափար կազմելու եւ իրենց կարծիքը յայտնելու համար: Ասիկա տեսակ մը քննութիւն է, որ հարսնցուն անտրտունջ կը տանի: Փեսային ազգականները մօտէն կը քննեն աղջկան մարմնին բոլոր գծերը, մինչեւ որ սկսին գովեստները կամ տիրէ պերճախօս լռութիւն մը...

Իսկ եթէ նորահարսի մը առաջին բաղնիքն է, կամ հարսը լուալու արարողութիւն է ամուսնութեան նախօրեակին, հարս ու փեսայի ազգականները, մօտիկ բարեկամներ ու դրացիներ մասնաւոր հրաւէր կը ստանան բաղնիք երթալու համար: Երբեմն այդ նպատակով ամբողջ բաղնիքը կամ միայն մէկ բաժանմունքը կը վարձուի, վարձողներու ատիճանին կամ քսակին համեմատ:

Հրաւիրեալ կիներու համար մասնաւոր ճաշ կը բերուի կէս օրին եւ փառաւոր սեղան մը կը սարքուի բաղնիքի փորին վրայ (մարմարեայ լայն չերտ մը, որ քիչ մը աւելի բարձր է քան թրջուած քարէ յատակը եւ որ կը գտնուի գրեթէ բոլոր արեւելեան բաղնիքներու մէջ): Բոլորը ծալապատիկ կը նստին մարմարեայի վրայ փռուած սփռոցին քով եւ անյագաբար կ'ուտեն զանազան համադամ կերակուրները, որոնց կարգին անխուսափելի փիլաւն ու բաքլաւան:

(Շար. 29)

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ–ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, Փետրուար 13

Դ. ՕՐ ՄԵԾԻ ՊԱՀՈՑ
ՏԵԱՌՆԸՆԴԱՌԱՋԻ ՆԱԽԱՏՕՆԱԿ

Կէսօրէ ետք, ժամը 16·30–ին, Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Տաճարին մէջ, Երեկոյեան Ժամերգութիւն կը կատարուի, որու աւարտին՝
ՏԵԱՌՆԸՆԴԱՌԱՋԻ
Նախատօնակ, Անդաստան եւ Մոմավառութիւն տեղի կ'ունենան

ՈՒՐԲԱԹ, Փետրուար 14

ՏԵԱՌՆԸՆԴԱՌԱՋ
ՏՕՆ ՔԱՌԱՍՆՕՐԵԱՅ
ԳԱԼՍՏԵԱՆՆ ՔՐԻՍՏՈՍԻ
Ի ՏԱՃԱՐՆ

Ժամը 10–ին, Փարիզի Ս. Յովհաննէս–Մկրտիչ Մայր Տաճարին մէջ պատարագ կը մատուցուի:

ՇԱԲԱԹ, Փետրուար 15

ՏՕՆ ՍՐԲՈՑՆ՝ ՍԱՐԳՍԻ ԶՕՐԱՎԱՐԻՆ
եւ
ՈՐԴՒՈՅ ՆՈՐԱ ՄԱՐՏԻՐՈՍԻՆ
եւ
ԶՕՐԵՔՏԱՍԱՆ ԶԻՆՈՒՈՐԱՑՆ

Ժամը 10–ին, Փարիզի Ս. Յովհաննէս–Մկրտիչ Մայր Տաճարին մէջ պատարագ կը մատուցուի:

Ս. ՅԱԿՈԲ – ԼԻՈՆ

ՏԵԱՌՆԸՆԴԱՌԱՋ

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, Փետրուար 13
Երեկոյեան ժամը 16–ին կը կատարուի Տեառնընդառաջի Նախատօնակ, Անդաստան եւ մոմավառութիւն:

ՈՒՐԲԱԹ, Փետրուար 14

ՏԵԱՌՆԸՆԴԱՌԱՋ

Այս առթիւ Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ առաւօտեան ժամը 10–ին պատարագ կը մատուցուի խորանին վարագոյրը բաց:

Օրուան պատարագը կը մատուցանէ եւ կը քարոզէ՝
ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ԶԱՔԱՐԵԱՆ
Հայրապետական Պատուիրակի Փոխանորդ Լիոնի եւ Շրջակայից

ՍՈՒՐԲ ՍԱՐԳԻՍ

ՇԱԲԱԹ, Փետրուար 15

Տօն է ՍՈՒՐԲ ՍԱՐԳՍԻ
Այս առթիւ Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ պատարագ կը մատուցուի առաւօտեան ժամը 10–ին:
Կը պատարագէ՝
ԻՍԱՀԱԿ Ա. ՔՀՆՑ. ՀԷՔԻՄԵԱՆ

Ս. ՄԵՍՐՈՊ ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ԿԵԴՐՈՆ

ԳՐԱԿԱՆ ԵՐԵԿՈՅԹ

Հինգշաբթի, փետր. 20, ժամը 20·30–ին

ՄԽԻԹԱՐԵԱՆ ՄԻԱԲԱՆՈՒԹԵԱՆ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉՆԵՐԸ,
ՀԱՅՐ ՂԵՒՈՆԴ ԱԼԻՇԱՆ

"Մագէ՛, հայ հանճար, փայլէ՛ բիւր բոցեր,
Իմանան ազգեր, թէ Հայք չեն անցեր":

Բանախօս՝
ԿԱՐԷՆ ՍԻՄՈՆԵԱՆ

Ընթերցումները՝
ԼԻԼԻԹ ՍԻՄՈՆԵԱՆ

au 10 bis, rue Thouin, Paris V^e
Métro : Cardinal Lemoine - Monge

Մուտքը ազատ է:

ASSOCIATION SAINTE-CROIX
DES ARMENIENS CATHOLIQUES
DE FRANCE

Lourdes 2003

du 28 au 31 mai

PELERINAGE ARMENIEN DE FRANCE

Départs de PARIS — ARNOUVILLE — LYON — MARSEILLE — ST-CHAMOND

Renseignements :

Eparchie : 01 40 51 11 90
Paris : 01 44 59 23 50
Arnouville : 01 39 85 15 56
Marseille : 04 91 48 19 60
St-Chamond : 04 77 22 09 86
Lyon et Valence : 04 72 44 97 39

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Արնուվիլի Աստղիկ մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուէրները. – Տիկին Լիւսի Կիրօ 45 Եւրօ, Տիկին Ֆրանսուհի Սիքարճեան 25 Եւրօ Յակոբ Սօժիի մահուան առթիւ եւ իր ցաւակցութիւնները Տիկին Նատիա Սօժիի:

Voyage en Arménie

OECUMENIQUE, CULTUREL, HUMANITAIRE
Du 21 au 28 Avril
(prix : 1.065 euros)

Accompagnateur : **pasteur Samuel Sahagian**
Organisé par Solidarité Protestante France-Arménie (SPFA)

Pour s'inscrire, envoyer acompte de 155 euros
à **S P F A**, 1, rue Cabanis, 75014 PARIS
☎ 01. 47. 35. 30. 23

——— (Programme détaillé sur demande) ———

(Շար. Ա. էջէն)

պահանջելով որ վերջ տան Լեռնային Ղարաբաղին կատարուած ամերիկեան օժանդակութեան: Ազրպէջանցիները վիրաւորուած են որ Ուաշինկթըն կը վստահեցնէ թէ Ազրպէջանի հողային ամբողջականութիւնը կը պաշտպանէ, բայց կը շարունակէ միլիոնաւոր տոլարներ տրամադրել Ղարաբաղի: Հ. Ալիեւի խորհրդական Ն. Մամեդով Ամերիկացիները մեղադրած է Ղարաբաղի հարցին մէջ երկդիմի քաղաքականութիւն վարելով:

Լ. ՀԱԽՎԷՐԴԵԱՆԻ ԹԱՂՈՒՄԸ

Փետրուար 8, Շաբաթ օր վարչապետ Ա. Մարգարեանի գլխաւորութեամբ պաշտօնական դէմքերու, մտաւորականներու, ուսանողներու ներկայութեան սգահանդէս մը կատարուած է ակադեմիկոս Լ. Հախվէրդեանի համար, Գիտութեան ակադեմիային մէջ: Իսկ թաղումը կատարուած է Երեւանի քաղաքային պանթէոնին մէջ ուր ելոյթներ ունեցած են Մշակոյթի նախարար Ռ. Շառոյեան, Գիտութեան ակադեմիայէն Վլադիմիր Բարխուդարեան, Արուեստի հիմնարկէն Գ. Գէօդակեան, Գրականութեան հիմնարկէն Ա. Եղիազարեան, Գրողներու Միութենէն Դաւիթ Մուրադեան:

ԲԱՑՈՒՄ ԵՒՐՈՊԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԱՌԵՒՏՈՒՐԻ ՊԱԼԱՏԻՆ

Փետրուար 7–ին Երեւանի մէջ պաշտօնապէս բացուած է Եւրոպական Միութեան առեւտրական պալատը: Բացումը կատարած են Հայաստանի մէջ առեւտուր ընող եւրոպական ընկերութիւններու միութեան նախագահ Ծ. Սթարք եւ Առեւտուրի եւ տնտեսական զարգացման նախարար Կարէն Ճշմարիտեան:

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՑ ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ
ՄԱՐՍԷՅԼԻ
ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ
ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

ՀԱՅՈՑ ՀԱՒԱՏՔ ԵՒ ԱՒԱՆԴՈՒԹԻՒՆ
Յանձնախումբը

« Լ Ո Ւ Ս Ա Ւ Ո Ր Չ Ի
Լ Ս Ա Ր Ա Ն »

հանդիպումներու ծիրին մէջ
կը հրաւիրէ

**«ՃԱՆՉՆԱՆՔ
ՄԵՐ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ
ՀԱՅՐԵՐՆ ՈՒ ԱՆՈՆՑ
ԺԱՌԱՆԳՈՒԹԻՒՆԸ»**

ընթերցանութեան շարքին
իր հերթական հանդիպման
որ տեղի կ'ունենայ

Չորեքշաբթի, Փետրուար 12, ժամը 19–ին

Ուղեկցութեամբ՝
ԶԱՏԻԿ ՎՐԴ. ԱՒԵՏԻՔԵԱՆԻ

«Սահակ–Մեսրոպ» Մշակ. Կեդրոնի
«Արծրունի Զրբաշեան» սրահին մէջ
339, avenue du Prado — 13008 Marseille

Les Coupons d'Alsace

**21, av. d'Helvétie
25203 MONTBÉLIARD
Tél. 03 81 94 38 10**

**Z.I. Les Arbletiers
25400 AUDINCOURT
Tél. 03 81 35 51 93**

**65, avenue Jean Jaures
90000 BELFORT
Tél. 03 84 21 62 66**

«ՅԱՌԱՋ» ՄԱՏԵՆԱՇԱՐ

ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ՕՐԵՐ ԵՒ ԺԱՄԵՐ	16€

ՇԱՀԱՆ ՇԱՀՆՈՒՐ

ՆԱՀԱՆՋԸ ԱՌԱՆՑ ԵՐԳԻ	13€
ԲԱՑ ՏՈՄԱՐԸ	12€
ԿՐԱԿԸ ԿՈՂՔԻՍ	12€

ԵՒ

«ՅԱՌԱՋ - 50»
(Տաղկախաղ 50-ամեայ հատափածոյեն) 19€

Դիմել «Յ Ա Ռ Ա Ջ»ի:
Թղթատարի ծախք՝ 5 €, հատը գլուխ:

ՓԵՏՐՈՒԱՐ 1-ԷՆ «ՅԱՌԱՋ»Ի ընթացիկ ազդերու սակագինը

	€	
Մահազդ	140	(167,44)
Հոգեհանգիստ	125	(149,50)
Շնորհակալիք	125	(149,50)
Հարսնիք–Նշանտուք	125	(149,50)
Ծնունդ	125	(149,50)

Բոլոր ազդերու սակերուն վրայ, հարկ է աւելցնել 19,60% Թէ.Վէ.Ա. (տե'ս. փակագծի մէջ ընդհ. գումարը):

Այս գիները կը վերաբերին մէկ անգամ հրատարակելի ազդերու, ՄԻՆՉԵՒ ՄԷԿ ՔԱՌՈՐԴ ՍԻՒՆԱԿ (25 տող) մահազդներու պարագային եւ 1/8–րդ (12–13 տող) մնացեալին:

Առեւտրական եւ այլ ծանուցումներու համար, դիմել Թերթին Վարչութեան:

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՓԵՏՐՈՒԱՐ 13
JEUDI
13 FEVRIER
2003

LE NUMERO: 1 €

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
E-MAIL : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 230 եւրօ — Վեցամսեայ : 122 եւրօ
Արտասահման : Տար. 270 եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)
247 եւրօ (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 1 եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

78ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 20.622 — Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN — 78e ANNEE — N° 20.622

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

Ի Ր Ա Ք

ՈՒԱՇԻՆԿԹԸՆԻ ՀԱՄԱՐ ՄԻԱԿ ԼՈՒԾՈՒՄԸ ՊԱՏԵՐԱԶՄՆ Է

ՄԻՇՏ ՅԱՐՁԱԿՈՒՄՆԵՐ ՖՐԱՆՍԱՅԻ ԵՒ ՇԻՐԱՔԻ ՎՐԱՅ

Ուաշինկթըն չի կրնար ընդունիլ որ կարգ մը երկիրներ չհետեւին Միացեալ – Նահանգներու, տարբեր կարծիք ունենան, օրինակ խորհին թէ կարելի է խուսափիլ պատերազմէ մը, որուն արդարացումները տրամաբանական ոչ մէկ հիմք ունին։ Ամերիկեան մամուլը չի կրնար ինքզինք զսպել հակաֆրանսական իր արշաւին մէջ, չի ծածկեր իր կատաղութիւնը, «ռնացող առնէտ» կ՚որակէ Շիրաքը, Ֆրանսան կը վերածէ «Սատամի կառատ»ի մը, Ֆրանսացիներն ալ «անձնատուր եղող կապիկներու»։ Ամէնէն աւելի դժգոհութիւն եւ բարկութիւն պատճառած է ՕԹԱՆ-ի ժողովին ընթացքին Ֆրանսայի վէթօն (աւելի քան միւս երկուքին՝ Գերմանիա եւ Պելժիա)։ Եւ հոս, Ուաշինկթըն կը շեշտէ որ հարցը չի վերաբերիր Իրաքի այլ՝ Թուրքիոյ։ ՕԹԱՆ պարտի պաշտպանել իր անդամներէն մէկը եւ թէ մէկ կողմէ՝ ԱՄՆ-ու եւ Մեծ - Բրիտանիոյ եւ միւս կողմէ Ֆրանսայի եւ Գերմանիոյ տարակարծութիւնները կ՚ամրապնդեն Ս. Հիւսէյնը։ Փետրուար 11-ին, Գ. Փաուըլ ամբաստանած է Ֆրանսան, Պելժիան եւ Գերմանիան, որոնք կ՚օգտագործեն իրենց կարողութիւնը ՕԹԱՆ-ի ծոցը, ճնշում բանեցնելու համար Ապահովութեան Խորհուրդին վրայ։ ՕԹԱՆ-ը, կ՚ըսէ ամերիկացի նախարարը, պարտի ընել ինչ որ պէտք է զօրավիգ ըլլալու համար Թուրքիոյ, մինչ վէթոյի երեք հեղինակներուն համար ընդառաջել ամերիկեան դիմումներուն, կը նշանակէ արդէն իսկ ձեռնարկել պատերազմի մը գաղափարին։ Ամէն պարագայի մէջ, ամէն օր, խաղաղ լուծումի մը կողմնակիցները կը բազմանան, թէեւ Ուաշինկթընի շատ հոգը չէ։ Փարիզ – Պէրլին – Մոսկուա հասարակաց յայտարարութեան միացաւ Փեքին։ Մնաց որ, Ապահովութեան Խորհուրդին 15 անդամներուն 11-ը կողմնակից են Իրաք կատարուած քննութիւններու երկարաձգման։ Արդէն, ինչ որ ֆրանքօ-գերմանական գաղտնի ծրագիր որակուեցաւ, ուրիշ բան չէ քան այդ քննութեան ոչ միայն երկարաձգումը, այլեւ ամրապնդումը, քննիչներու թիւը եռապատկելով, կցելով օդանաւային հսկողութիւններ (Ֆրանսա առաջարկած է երկու Միրաժ 4 տրամադրել այդ նպատակաւ)։

Խիստ հետաքրքրական էր այն զուգադիպութիւնը որ պատահեցաւ Փետրուար 11-ին։ Արդարեւ, մինչ Պուշ, շաբաթներէ ի վեր կը ծանրանայ Իրաք – Պէն Լատէն գործակցութեան մը վրայ, առանց որեւէ փաստի եւ ոչ ոք կը յաջողի համոզել, յանկարծ Փետրուար 11-ին, Քաթարի հեռատեսիլի նշանաւոր կայանը՝ Ալ – Ժեզիրա սփռեց Պէն Լատէնի մէկ նոր տեսերիզը, ուր ան կը դատապարտէ «Իսլամի նախկին մայրաքաղաքը վերագրաւելու խաչակիրներու պատրաստութիւնները» եւ կը սպառնայ անձնասպանական նոր ոճրափորձեր գործել Իսլամի թշնամիներուն դէմ, նման այն ոճրափորձերուն, որոնք սարսափ պատճառեցին Ամերիկացիներուն եւ Իսրայէլացիներուն (Սեպտեմբեր 11 եւ Մոմպազա Քենիա)։ Ըստ իրեն, Իրաքի դէմ պատերազմ մը թիրախ ունի բոլոր մահմետականները։ Պէն Լատէն կը հրաւիրէ մահմետականները կռուելու Պաղտատի Պաաս կուսակցութեան անդամներու կողքին «խաչակիրներու դէմ»։ Ան, դեռ կը շեշտէ որ, Միացեալ – Նահանգները, Իրաքը գրաւելով, կ՚ուզեն իրագործել սիոնական երազը՝ Մեծ Իսրայէլը հաստատել շրջանին մէջ։

Այս տեսերիզը կը հասնի ճիշդ ատենին Ամերիկացիներուն համար եւ ԱՄՆ-ու Արտաքին Նախարարութեան բանբերը՝ Ռիչըրտ Պուշըր անմիջապէս յայտարարած է որ Պէն Լատէնի այս ուղերձը կը հաստատէ իր կապը Իրաքի հետ։ Անոնք կապուած են, կ՚ըսէ հասարակաց ատելութեամբ մը։

Ռուսաստանի Արտաքին նախարարը՝ Իվանով հարցազրոյց մը տուած է «Ֆիկառօ»յի (Փետրուար 12), ուր ան կը շեշտէ թէ Սեպտեմբերէն ի վեր, Ռուսաստան տրամաբանական դիրք մը ունի։ ՄԱԿ-ի քննիչները պէտք է կատարեն իրենց դերը, ԱՄՆ եւ Անգլիա պահանջեցին նոր բանաձեւ մը, հակառակ մեր (Ռուսաստանի) վերապահութեան համակերպեցանք։ Անոր նպատակը (1441 թիւ բանաձեւին) քաղաքական լուծումի մը յանգիլ էր։ Պէտք չէ չափազանցել տարակարծութիւնները։

Մինչ ծիրանաւոր Էջէկատայ Պաղտատ է եւ Պապէն նամակ մը ունի Ս. Հիւսէյնի յանձնելիք, Իրաքի թիւ 2-ը՝ Թարէք Ազիզ, Ուրբաթ օր, Փետրուար 14-ին, պիտի ընդունուի Պապին կողմէ։

Ք Ա Ն Ի Մ Ը Տ Ո Ղ Ո Վ

ԹՈՒՐՔԻՈՅ Բաքու-ի դեսպանը Ա. Չէվիքճօղ մամուլի ասուլիսի մը խօսելով Ղարաբաղի կնճիռին մասին, ըսած է թէ իր երկիրը միշտ զօրավիգ է Ազրպէյճանի ու տեղեակ թէ այդ կնճիռը ի՛նչ խընդիրներ ստեղծած է Ազրպէյճանի համար։ «Թուրքիա կը փափաքի որ բանակցութեան ճամբով խաղաղ լուծում մը գտնուի անոր, սակայն, միջազգային օրէնքներու հակասող բաներ կան։ Հայաստան անարդարօրէն գրաւման տակ կը պահէ Ազրպէյճանի հողերը, ինչ որ լուծումը խոչընդոտող ազդակ է»։ Վերջաւորութեան Թուրք դեսպանը թելադրած է Ազրպէյճանի ու Թուրք ժողովուրդին համբերութեան բաժակը չյորդեցնել։

ՊԱՂԵՍՏԻՆՑԻ ութ տարեկան մանչուկ մը սպաննուած է, Փետրուար 11-ին, Այսրյորդանանի հիւսիսը իսրայէլացի զինուորներու կողմէ, Իսրայէլացի մըն ալ սպաննուած է Բեթղեհէմ։ 2-րդ Ինթիֆատայէն ի վեր (2000, Սեպտեմբեր) 2937 հոգի սպաննուած են, որոնց 2193-ը՝ Պաղեստինցի։

ՄԵՔՔԷԻ ՄԷՋ, 14 ուխտաւորներ մեռած են բազմութեան հրմշտուքէն։ Տարեկան այս ուխտագնացութեան զոհերը անխուսափելի են։

ՏԱՆԻԷԼ ԹՈՄՔԱՆ ՏԻՒ ՓԼԱՆԹԻԷ, ֆրանսական շարժանկարի ծանօթ դէմքերէն, սրտի սուր տագնապի մը զոհ գնաց Փետրուար 11-ին, Պէրլին, ուր գացած էր Պէրլինալէի (Շարժանկարի փառատօն) առթիւ, պալատին կից սըրճարանի մը մէջ։ Արտադրիչ, բեմադիր, քրոնիկագիր, Տանիէլ Թոմքան տիւ Փլանթիէ, 61 տարեկան կեանքի ընկերուհի ունեցած էր Իզապէլ Հիւփէրը, Մարի – Քրիստին Պարօն, Սոֆին (սպաննուած Իրլանտա, 1996-ին խորհրդաւոր պայմաններու մէջ)։ 1998-ին կրկին ամուսնացած էր Մելիթա Նիքոլիչի հետ։ Հայր էր հինգ զաւակներու։ Փառատօնը խորապէս ցնցուած է այս յանկարծական մահէն։

ՎՐԱՍՏԱՆԻ Խորհրդարանը օրինագիծ մը քուէարկած է Փետրուար 11-ին, որ կ՚արգիլէ երեսփոխաններուն եւ իրենց թիկնապահներուն զէնք կրել Խորհրդարանէն ներս։

ՓՈՒՆՋ ՏՈՄՍԻ

ԱՅՈ՛, ՊԷՏՔ Է ՊԱՏԵՐԱԶՄԻԼ...

Այո՛, ժամանակն է որ անյապաղ միանանք եւ առանց աւելի եւս տնտնալու յառաջ շարժին բոլոր ժողովրդավարական երկիրները – մարդկային իրաւունքներու պաշտպան Արեւմտեան բոլոր պետութիւնները եւ քաղաքակիրթ ազգերը – տապալելու համար իրաւակարգ մը, որ տասնամեակներէ ի վեր կը ղեկավարուի զինուորականներու երկաթեայ բռունցքով, անոնք գտնուին քուլիսին առջեւ կամ ետին։

Վարչակարգ մը՝ որ իր ծանր թաթը դրած է իր քաղաքացիներուն վրայ, չընչահեղձ կ՚ընէ զանոնք, հաստատած է սարսափի համատարած դրութիւն մը, իր բանտերը վերածելով անլուր չարչարանքի կեդրոններու։

Իրաւակարգ մը, ուր փոքրամասնութիւնները երկրորդ կարգի քաղաքացիներ են, որոնք կ՚ապրին հոգեկան երկիւղի մէջ, եւ միայն քիչ մը ապահով կը զգան եթէ պարբերաբար իշխանութիւններուն փաստը տան իրենց քաղաքացիական անտարկուսելի հաւատարմութեան, յայտնելով նաեւ գնահատանք եւ երախտագիտութիւն իրենց շնորհուած բարիքներուն համար։

Վերջապէս երկիր մը՝ ուր գլխաւոր փոքրամասնութեան անդամներուն – 12 միլիոն Քիւրտերուն – արգիլուած է իրենց մայրենի լեզուով խօսիլ, երգել, դպրոց եւ մամուլ ունենալ, եւ կամ արտայայտուիլ իրենց ինքնութեան մասին, եթէ չեն ուզեր նկատուիլ հայրենիքի դաւաճան, եւ կրել ծանրածանր հետեւանքները, ով որ ալ ըլլան անոնք, պարզ քաղաքացի թէ խորհրդարանին ընտրեալ մէկ անդամը։

Պէտք է այլեւս տապալել քաղաքակրթութեան ամօթը եղող իրաւակարգ մը, որ դեռ միայն վերջին 15 տարիներուն քանդեց եւ հրկիզեց չորս հազար գիւղեր, տարագրեց եւ տեղահանեց շուրջ կէս միլիոն բնակչութիւն, թշուառութեան մատնեց իր իսկ քաղաքացիները, առանց որ պիղատոսեան Արեւմուտքը արգելք ըլլայ կամ պատիժներու ենթարկէ այդ Ջարդին պատասխանատուները։

Կարելի չէ վստահիլ նման պետութեան մը ,որ բազմիցս բռնաբարած է դրացի երկրին սահմանները, եւ որուն զօրքերը, օժտուած գերարդիական զէնքերով, թափանցած են անոնցմէ մղոններով ներս, ռմբակոծելով շրջանները, սպաննելով ազատամարտիկները, որոնց միակ ուզածն էր իրենց ինքնութեան ազատ արտայայտութիւնը եւ քաղաքացիներուն միջեւ հաւասարութիւնը։ Ու այս ապօրինի զինուորական արշաւանքները անարգել եւ անազմուկ կրկնուած են տարիներու երկայնքին։ Ու դեռ պետութիւն մը՝ որուն բազմահազար ուժերը գրաւուած կը պահեն օտար գերիշխան պետութեան մը հողամասին կարեւոր մէկ տարածքը։

«Ալ կը բաւէ», ինչպէս արդարօրէն պիտի ըսէր Միացեալ – Նահանգներու նախագահ Ճորճ Պուշ, գործնապէս մտածելով թէ անյապաղ «Բարին պէտք է յաղթէ Չարին», եւ թէ տուեալ երկրին ճզմուած եւ կիսաքաղց ժողովուրդը պէտք է վայելէ «ժողովրդավարութեան եւ երկրին հարստութեան բարիքները»։ Պէտք է նաեւ որ «Հին Եւրոպան» – ամերիկեան Պաշտպանութեան նախարար Ռըմսֆելտի գիտարար որակումով – դուրս գայ ԺԸ. դարու իր մեղկ մտածելակերպէն ու զօրակցի Ազատ աշխարհի փրկարար առաքելութեան։

Բայց վայրկեա՛ն մը. – ո՞ր երկրին մասին է խօսքը։ Մոռցանք նախապէս ճշդելու թէ խօսքը կը վերաբերի Թուրքիոյ եւ ոչ թէ Իրաքի։ Այն՝ որ թեկնածու է Եւրոպական Միութեան անդամակցութեան եւ նոյնիսկ հասած կը թուի ըլլալ անոր դրան սեմին։

Ու հիմա դուք մտանաշեցէք այն երկիրը, որ Թուրքիան վերածեց արդիական զինարանի, եւ որուն տուած թռանները են որ սփռեցին համատարած մահ եւ աւեր քրտաբնակ շրջաններուն։ Պէտք չէ մոռնալ նաեւ զինուորականին ընկերակցած միլիառաւոր տոլարի տնտեսական օժանդակութիւնները ու դեռ նորանոր շռայլ խոստումները, երբ յառաջիկայ օրերուն Թրքական բանակը կրկին արշաւէ Իրաքի քրտաբնակ շրջանները, այս անգամ երկա՛ր ժամանակով իր քաղաքակրթական առաքելութիւնը կիրարկելու համար իրեն այնքան սրտամօտիկ քիւրտ բնակչութեան վրայ, այս անգամ իրաքցի։

Ի վերջոյ, Թուրքիան «Հին Եւրոպա» չէ...

ԳՐԻԳՈՐ ՔԷՕՍԷԵԱՆ

Պոսթըն

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Փետրուար 11 / 12)

Մ. ՊՈՃՈԼԵԱՆԻ ԴԱՏԻՆ ՎԵՐԱՔՆՆՈՒԹԻՒՆԸ

Քրէական եւ զինուորական գործերու վերաքննիչ ատեանին առջեւ տեղի կ՚ունենայ Թրքագէտ Մ. Պոճոլեանի դատին վերաքննութիւնը։ Փետրուար 11-ի նիստին հրապարակուած են թղթածրարին գրաւոր ապացոյցները, փաստաթուղթերը եւ ամբաստանեալին նախաքննական

(Շար.ը Դ. էջ)

ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ ՎՐԱՍՏԱՆԻ ՀԱՅ ԵՐԵՍՓՈԽԱՆՆԵՐՈՒՆ ՀԵՏ

Փրօ – Արմէնիայի մասնակցութեան համար Վրաստանի հայ երեսփոխաններուն Փարիզ գտնուելու առիթէն օգտուելով, հանդիպումի երեկոյթ մը կազմակերպուած էր ՌԱԿ-ի Ա. Զօպանեան ակումբին կողմէ, Փետրուար 4, Երեքշաբթի օր, Հ.Բ.Ը.Մ.-ի Ա. Մանուկեան կեդրոնին մէջ: Հոն ներկայ էին Վան Բայբուրդեան որ նաեւ գլխաւոր խմբագիրն է «Վրաստան» շաբաթաթերթին, Համլէթ Մովսիսեան, Հէնզէլ Մկոյեան, Եուրա Գչոյեան եւ Արմէն Գէորգեան: Ամէն մէկը խօսեցաւ իր շրջանի հայութեան մասին, տալով թիւեր, մատնանշելով հարցեր:

ՌԱԿ-ի նախագահ Վ. Սիրաբեանի ողջոյնի խօսքէն ետք, Վան Բայբուրդեան ըսաւ թէ Վրաստանի հայութիւնը ներկայիս 500 հազար կը նկատուի: Այս թիւէն 150 հազարը կ՚ապրի Թիֆլիս, 120 հազարը Ջաւախք, 12 հազարը Պաթում, մնացածը գլխաւորաբար խմբուած է Ծալկա ուր հայկական 16 գիւղ կայ, Մառնէուլ (հայկական 12 գիւղ), նաեւ Բոլնիս: Երկրին հայկական վարժարաններուն ընդհանուր թիւը 178-ն է: Կ՚ապրին պետական պիւտճէին յատկացումներով: Մօտ 150 տարուան անցեալով, Կովկասի ամէնէն հինն է Թիֆլիսի հայկական թատրոնը որուն ներկայի ղեկավարն է Արմէն Բայանդուրեան: Թիֆլիսի համալսարանին մէջ բացուած է մանկավարժութեան հայկական բաժին մը, ինչպէս՝ թատերական հիմնարկին մէջ: Հայ համայնքը ունի ձայնասփիւռ, մամուլ: Առաջին անգամ ըլլալով երեսփոխան ընտրուած են վեց Հայեր (Ադրբէջանցիներէն՝ հինգ):

Արմէն Գէորգեան Աճարիոյ հայ համայնքին նախագահն է: Խումբին ամէնէն երիտասարդը: Նախընտրեց ռուսերէն խօսիլ, հայերէնէ ֆրանսերէն թարգմանութեան արդէն խորտուբորտ գետնին վրայ երրորդ տարր մըն ալ աւելցնելով: Ըսաւ թէ Աճարիոյ ինքնավար հանրապետութեան մէջ ուր ընդհանուր բնակչութեան թիւը 300 հազար է, 18 հազար Հայ կ՚ապրի, ունի 3 հազար հայ աշակերտ: Կայ հայկական հինգ դպրոց, ունին ամսաթերթ. վերջերս վերստացած են Մանթաշեւի կողմէ 1895-ին կառուցուած հայկական եկեղեցին որ խորհրդային շրջանին այլ նպատակով գործածուած էր: Եկեղեցիին շուրջը մարմին առած է երիտասարդ Հայերու կազմակերպութիւն մը: Նոր նոր սկսած են ցեղասպանութեան ոգեկոչում կազմակերպել:

Ծալկայէն Եուրա Գչոյեան պատմական հակիրճ տեղեկութիւն տուաւ այդ շրջանի հայութեան արմատներուն մասին. անոնց մեծ մասը 1828-ին Էրզրումէն հոն հասած ու հաստատուած էին: Ժողովուրդին ներկայի գլխաւոր աշխատանքը հողագործութիւնն ու անասնապահութիւնն է: Շրջանը Բ. աշխարհամարտէն ետք բարգաւաճած ըլլալով հանդերձ, այսօր, տասը տարիէ ի վեր կը կրէ ամբողջ Վրաստանի վիճակած դժուարութիւնները: Այսուհանդերձ, ինչպէս ըսաւ Ե. Գչոյեան, Հայերը ապրելու ձեւը գիտցող ըլլալով, իրենց գոյութիւնը կը պահպանեն: Անօթի չեն: Ցաճախադէպ է աշխատանքի համար Ռուսաստան մեկնողներու երեւոյթը: Որպէս յաւելեալ դիտել Ծալկայի մասին, ան յիշեցուց թէ ան Գուսան Հաւասիի հայրենիքն է:

Ախալքալաքէն Համլէթ Մովսիսեան գրեթէ նոյն պատկերը տուաւ իր շրջանին մասին. հոն կայ, ըսաւ, հայկական 55 վարժարան ուր ուսումը կը տրուի հայերէնով, վրացերէնով ու ռուսերէնով: Առանձին դպրոցներ ունին անգլերէնի, գերմաներէնի դասաւանդութիւն: Շուրջ 1800 մեթր բարձրութեամբ այդ բնակավայրը ուր չեն գործեր խորհրդային օրերու գործատուները, հողագործութենէ ու անասնապահութենէ ուրիշ բանի մեծ կարելիութիւն չի տար: Հոն ալ կարեւոր է աշխատանքի համար Ռուսաստան մեկնողներու երեւոյթը: Շատ հարցեր հրատապ լուծումի կարօտ են, ինչպէս՝ դպրոցներու, եկեղեցիներու վերանորոգումը: Վերջիններուն կը ձեռնարկեն տեղացի գործի մարդիկ ու եկեղեցիներ կը վերաբացուին:

Հ. Մովսիսեան որպէս Վրաստանի ամբողջութեան մաս, շեշտեց Ջաւախքի դերն ու դիրքը, Հայաստանի հետ յարաբերութիւններու մէջ: Ըսաւ թէ շրջանը այն եզակիներէն է ուր հայկական ազգային բնանիշերը պահպանուած են:

Նինոծմինդայի երեսփոխան Հէնզէլ Մկոյեան որպէս ղեկավար որ ամէն ամիս երկու անգամ հանդիպում կը կազմակերպէ ժողովուրդին հետ, լաւատեղեակ էր անոնց կացութեան: Ըսածները կը կրկնէին նախորդներուն հաղորդածը: Շրջանի 120 հազար հայութեան մինչեւ 60%-ը մեկնած էր արտասահմանի (գլխաւորաբար Ռուսաստան) մէջ աշխատելու: Ինք ալ ըսաւ թէ առկա հայութեան վերապահուած բան չէ, այլ երկրին ընդհանուր վիճակը: Հակառակ ծանօթ դժուարութիւններուն ան հաւաստեց որ հայ համայնքը ընդհանուր բնակչութեան 50 – 60%-էն աւելի լաւ կեանքի պայմաններ ունէր: Իրենց ուզածը արտասահմանեան ներդրումներ էին որոնցմով կարելի ըլլար աշխատանքի տեղ ու արտադրութիւն ունենալ:

Երկու հազար մեթր բարձրութեամբ այդ բնակավայրը մեծ դժուարութիւններ կ՚ապրէր յատկապէս ձմրան որ ութ ամիս կը տեւէր: Հայկական 35 դպրոցները Նոյեմբերէն կը փակուէին, ջեռուցումի կարելիութիւն չըլլալով: Այս տարի կարելի եղած էր բարերարներ գտնել ու այդ խոչընդոտը յաղթահարել: Գոհացուցիչ չէր հիւանդանոցներու վիճակն ալ:

Երեկոյթին Բ. բաժինը յատկացուեցաւ ներկաներու հարցումներուն. անոնց մէջ գլխաւոր տեղը գրաւեցին Ջաւախքի հարցը, հայկական յուշարձաններու քանդումի պարագաները, Մեսխեթ Թուրքերու վերադարձի նիւթը, Վրաստանի կողմէ ձուլումի քաղաքականութեան կիրարկումը, եւ այլն: Հիւրերը, գլխաւորութեամբ Վ. Բայբուրդեանի, ըսին ու պնդեցին որ Ջաւախքի հայութեան սպառնալիք չկայ, արդէն կ՚ապրի տեսակ մը ինքնավարութեամբ. հոն բոլոր բարձր պաշտօնատարները Հայ են: Ժողովուրդին մեծ մասը նոյնիսկ վրացերէն չի գիտեր: 1995-էն ի վեր ընդունուած է որ շրջանին մէջ պաշտօնական գրագրութիւնը վրացերէնին հետ հայերէն ալ ըլլայ: Կրկնեցին թէ հայութեան դիմագրաւած հարցերը ամբողջ երկրին կը պատկանին, իսկ Ջաւախքի հարցի յարուցումը նախընտրական ժամանակներու շահագործումի արդիւնք է, թէ՛ Հայերու, թէ՛ Վրացիներու կողմէ:

Ինչ կը վերաբերի հայկական յուշարձաններու, ճիշդ է որ եղած են քանդումի արարքներ, բայց Խօջիվանքի գերեզմանատան մասին բարձրացած աղմուկը այնքան ալ տեղին չէր, քանի որ արդէն 1936-ին այդ վայրը զբօսապարտէզի վերածուած էր:

Մեսխեթցի Թուրքերուն վերադարձի հեռանկարէն աւելի ռուսական զինուորական կայաններուն մեկնումի խնդիրն է որ տեղացի հայութիւնը կը մտահոգէ. այդ մեկնումով, անոնք կը զրկուին պաշտպանական կարեւոր ազդակէ մը եւ առկա՝ Թուրքիոյ սահմանակից գօտիի մը մէջ որուն բնակիչները ամուր պահած են անցեալի յիշողութիւնը: Թէեւ, 1944-ին այդ տեղերէն աքսորուած 36 հազար մեսխեթցիներու շառաւիղները այսօր կը ներկայացնեն 500 հազարնոց զանգուած մը, բայց անոնց վերադարձը դիւրին չէ: Խնդրոյ առարկայ վայրերուն հողերը սեփականաշնորհուած են ու Հայերը պիտի չհրաժարին իրենց կալուածներէն որպէսզի Մեսխեթցի Թուրքեր հաստատուին հոն, եթէ անշուշտ, ինչպէս ըսած է Խորհրդարանին մէջ անգամ մը Վ. Բայբուրդեան, այդ Հայերուն առիթ չտրուի որ իրենց կարգին իրենք ալ վերադառնան իրենց պապերուն հողերը, այսինքն՝ Էրզրում:

Վրաստանի մէջ հայութիւնը ձուլելու քաղաքականութեան մը մասին ալ կարելի չէ խօսիլ, իսկ իրենց հայկական մականունները վրացական ձեւով գործածողներու ջախջախիչ մեծամասնութեան մայրը վրացի է, ըստ հինգ երեսփոխաններուն: Կայ շուրջ 3000-ի հասնող Հայերու խումբ մը որ ազգային գիտակցութենէ զուրկ կ՚ապրի:

Երբեմն ներկաներուն հետ աշխոյժ վէճերու ալ դուռ բացող այս բաժինը շարունակուեցաւ նաեւ երեկոյթին յաջորդած պատուասիրութեան ընթացքին: Բեմին պաշտօնականութենէն հեռու, զրոյցը այդ շրջանակին մէջ ստացաւ աւելի անկեղծ բնոյթ:

Վրաստանի հայ երեսփոխաններու խումբը Թիֆլիս վերադարձաւ Փետրուար 7-ի առաւօտուն:

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ԻՏԱԼԱՀԱՅ ԳԱՂԹՕՃԱԽ

ՎԵՆԵՏԻԿ՝ ՀԱՅ ՏՊԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԿԵԴՐՈՆ

Իտալահայ համայնքներու շարքին ԺԵ. դարուն ամէնէն աւելի աշխուժացաւ Վենետիկի գաղթօճախը, ուր սկիզբ առաւ եւ զարգացաւ հայկական տպագրութիւնը: Համայնքին կարկառուն դէմքերէն դարձաւ յատկապէս Անտոն Սուրեան, որ անգնահատելի ծառայութիւններ մատուցեց Վենետիկի:

ՎԵՆԵՏԻԿԻ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԻՐԱՎԻՃԱԿԸ ԺԵ. ԴԱՐՈՒՆ

Վենետիկ մինչեւ ԺԵ. դարուն սկիզբը կը մնար Իտալիոյ եւ նաեւ Եւրոպայի ամէնէն հզօր ուժերէն: Թէեւ այս ժամանակ վերջ գտան Ատլանտեանի, հիւսիսային Անգլիոյ եւ Հոլանտայի հետ առեւտրական աշխուժ կապերը, սակայն Վենետիկ պահեց Եւրոպայի ամէնէն բանուկ առեւտրական կեդրոնի իր հանգամանքը:

Տոճ Ֆրանչեսքօ Ֆոսքարիի օրով, 1420-ական տարիներուն Վենետիկ կռուի բռնուեցաւ իտալական տարբեր քաղաքներու եւ յատկապէս Միլանոյի հետ: Միաժամանակ Օսմանցիք կը յառաջանային Պալքաններու ուղղութեամբ, ուր Վենետիկ գաղթավայրեր ունէր. Թեսաղոնիկէ ինկաւ 1430-ին, Պոլիս՝ 1453-ին, որմէ ետք վենետիկեան գաղթավայրերը բոլորովին մեկուսացան: Վենետիկ կռուի բռնուեցաւ նաեւ Ֆերրարայի հետ, որ 1484-ին գրաւեց Փոլեսինէի շրջանը:

Սպանիա, Ֆրանսա, գերմանական իշխանութիւններ, պապը, Հունգարներ, Սաւուացիք եւ Ֆերրարա 1508-ին մեծ պատերազմի ձեռնարկեցին Վենետիկի դէմ, որ ծանր պարտութիւն կրեց Ակնատելլոյի ճակատամարտին: Պատերազմական վիճակին բերումով Արեւելքի եւ Արեւմուտքի ճամբաները անապահով դարձան եւ Վենետիկ, Արեւելքի շուկաները կորսնցուցած ըլլալով եւ Արեւմուտքի մէջ ալ նոր հողեր նուաճելու հնարաւորութենէն զրկուած ըլլալով, տնտեսական նեղ կացութեան մատնուեցաւ: Այնուհետեւ Վենետիկ իր ամբողջ ուժը կեդրոնացուց Թուրքերուն դէպի Արեւմուտք յառաջխաղացքը կասեցնելու համար:

ՅԱԿՈԲ ՄԵՂԱՊԱՐՏ՝ ՎԵՆԵՏԻԿԻ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՏՊԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՆԱՀԱՊԵՏԸ

Վենետիկ, հակառակ տնտեսական իր դժուարութիւններուն եւ առեւտրական գործառնութիւններու տկարացման, մշակութային ճառագայթման կարեւոր կեդրոնի վերածուած էր. մշակոյթը աւելի մատչելի դարձնելու նպատակով Ալտօ Մանուցիօ զարգացուց տպագրութիւնը, եւ Վենետիկ հաստատուած Հայեր օգտուեցան նպաստաւոր առիթէն:

Առաջին անգամ Յակոբ Մեղապարտ, որ որոշ ժամանակ ապրած ու գործած է Վենետիկի մէջ, տեղացի գրաձուլող վարպետներու մօտ պատրաստել տուաւ հայերէն տեսակ մը բոլորագիր եւ գլխագիր տառատեսակներ, ինչպէս նաեւ՝ զարդագիրեր, պատկերներ, չորս քառանկիւն զարդերու եւ վերնագիրներու յատուկ քանչորս զարդաձեւ շրջանակներու տպագրական տախտակներ եւ 1512-ին տպարան բանալով ձեռնարկեց աշխատանքի: Առաջին անգամ, նոյն տարին ան հրատարակեց «Պարզատումար»ը, որ տոմարագիտական բովանդակութիւն ունի եւ գիտական լուրջ աշխատանքի արդիւնք է: 1513-ին լոյս տեսան հինգ կամ վեց գիրքեր (որոնցմէ հինգը պահպանուած են). «Տաղարան», ուր պահպանուած են ժողովրդական աննման տաղեր, «Բժշկարան եւ հաքիմարան ըստոյգ եւ զարմանալի մեծի Ճալիանոսի (Գալիանոս) հաքիմին արարեալ», «Ուրբաթագիրք», ուր գրուած են հիւանդութենէ առողջանալու աղօթքներ, «Պատարագատետր», ուր Աւետարանէն հատուածներ ամփոփուած են, եւ «Աղթարք», ուր կան չարը խափանելու կարողութիւն ունեցող կախարդական արտայայտութիւններ: Ըսենք, որ միայն «Պատարագատետր»ը ունի հրատարակութեան թուականը, վայրը եւ տպագրիչին անունը կրող յիշատակարան. «Գրեցաւ սուրբ տառս ի ՋԿԲ ի աստուածապահ քաղաքս ի Վէնէժ, որ է Վենետիկ, Ֆռանկստեան, ձեռամբ Մեղապարտ Յակոբին, որք կարդայք, մեղաց թողութիւն խնդրեցէք Աստուծոյ»:

Յակոբ Մեղապարտի հրատարակած գիրքերու վերջաւորութեան դրուած են տպարանին նշանը, որ խաչակիր շրջանակ մըն է երկու գիծերով քառակուսիի մէջ. շրջանակը չորս մասի բաժնուած է, որոնցմէ իւրաքանչիւրին մէջ կայ լատինական սկզբնատառ մը՝ Տ.Ի.Զ.Ա.: Վերծանման փորձի մը համաձայն, D. I. Z. A. սկզբնատառերն են Dei Servus (Աստուծոյ ծառայ) Iakobus (Յակոբ) Zanni (Յովհաննէս) Armenius (Հայ):

Յակոբ Մեղապարտի «Ուրբաթագիրք»ին կախարդական զօրութեան մասին պահպանուած է հետեւեալ դրուագը:

Զմիւռնիայէն նաւերով ճամբայ ելած խումբ մը հայ վաճառականներ, որոնք չմշակուած մետաքսի ու ներկանիւթերու կապոցներ կը տանէին Վենետիկ, պաշարուեցան ծովահէններու քանչորս արագընթաց նաւերով: Օրը Ուրբաթ էր, երկինքը՝ ջինջ, եւ փրկութեան ոչ մէկ յոյս կար: Բոլոր վաճառականները իրենք զիրենք կորսուած համարելով՝ ապաւինեցան «Ուրբաթագիրք»ին: Երեք վաճառականներ սկսան բարձրաձայն կարդալ գիրքը, եւ յանկարծ արեւելքէն յառաջացող թանձր մշուշը պատեց մթնոլորտը՝ խափանելով ծովահէններուն յառաջխաղացքը: Նաւավարներու պետ Գասպար առիթէն օգտուելով աճապարեց եւ յաջողեցաւ նաւերը հասցնել իտալական ցամաք:

ԱԲԳԱՐ ԴՊԻՐ ԵՒ ԱՆՈՐ ՀՐԱՏԱՐԱԿՉԱԿԱՆ ԳՈՐԾՈՒՆԷՈՒԹԻՒՆԸ

Յակոբ Մեղապարտի տպագրական գործին շարունակողը եղաւ Աբգար Դպիր Թոխաթեցի, որուն ընտանիքը կը նկատուէր Հայոց թագաւորներու սերունդէն: Միքայէլ Ա. Սեբաստացի կաթողիկոս, որ 1562-ին Սեբաստիա ապաստանած էր, եպիսկոպոսներու գաղտնի խորհրդակցութենէ մը ետք, Աբգար Դպիրի գլխաւորութեամբ պատգամաւորութիւն մը ուղարկեց Հռոմ՝ Պիոս Դ. պապին մօտ, Հայաստանի ազատագրութեան եւ դաւանական հարցերով: Աբգար Դպիրի առաքելութեան գլխաւոր նպատակն էր համոզել պապը, որպէսզի զինուորական միջամտութեան դիմէ այլազգիներու լուծին տակ հեծող քրիստոնեայ Հայերու պաշտպանութեան համար: Աբգար Դպիրի կ՚ընկերանային զաւակը՝ Սուլթանշահ եւ Աղեքսանդր անունով մերձ մը:

Պատուիրակները 1564-ին Վենետիկ ցամաք ելան, ուր անոնք հանդիպում ունեցան տոճին եւ ծերակոյտի անդամներուն հետ: Այնուհետեւ անոնք ուղղուեցան Հռոմ, ուր սիրալիր ընդունելութեան արժանացան պապին կողմէ: Աբգար Դպիր Հռոմի եպիսկոպոսին փոխանցեց Հայոց Կաթողիկոսին պատգամը: Առաքելութիւնը շօշափելի արդիւնք չտուաւ, բայց պապը, նկատի ունենա-

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

ՈՒՆԵՒՈՐՈՒԹԵԱՆ ԹՈՒՐՔԸ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ ԱՄՕԹԱԼԻ ԷՋ ՄԸ

«Թաուիֆալ»ի մէջ Եաւեա Գոչօղլու կը շարունակէ փոքրամասնութիւններու կեանքին նուիրուած յօդուածաշարքը, որուն Յունուար 29 եւ 30 թիւերուն մէջ կը պատմուի հայ համայնքէն ընտրուած անձերու կեանքէն դրուագներ։ Յոյները եւ Հայերը նոյն հարցերէն տառապած են անշուշտ, բայց Յոյներուն պարագան քանի մը կէտով կը տարբերի։ Կիպրոսի հարցի պատճառաւ հելլէնահպատակներն ու տեղացի Յոյները հեռացուած կամ հեռացած են երկրէն եւ անոնք հիմա կը կազմեն շատ փոքր թիւ մը։ Յօդուածագիրը առանձին բաժնի մէջ կը դանդաղի Ունեւորութեան Տուրքի ամօթալի խնդրին վրայ։ Պատմական ամօթ մը, Ունեւորութեան Տուրքը, կ՚ըսէ յօդուածագիրը։ Այս առանձին բաժնին մէջ ամփոփ կերպով կը պատմուի թէ ինչպէս պատրաստուեցաւ Ունեւորութեան տուրքը եւ ինչպէս գործադրուեցաւ փոքրամասնութիւններու ու կրօնափոխներու վրայ։

ՉՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԱԾ ՁԵՌԱԳԻՐՆԵՐԸ ՉԵՆ ՎԵՐԱԴԱՐՁՈՒԻՐ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱԶԳԱՅԻՆ ԱԿԱԴԵՄԻԱՆ ԿԸ ՊԱՐԳԵՒԱՏՐԷ ՏՈՔԹ. ՄԻՔԱՅԷԼ ԵՍԱՅԵԱՆՆ ՈՒ ՏՈՔԹ. ԶԱՒԷՆ ԵԿԱՒԵԱՆԸ

Գալուստ Կիւլպէնկեան Հիմնարկութեան Հայկական Համայնքներու բաժանմունքը կը շարունակէ իր նիւթական բարիքները սփռել Հայրենիքի եւ Սփիւռքի յառկայէս կրթական, հրատարակչական եւ մշակութային մարզերէն ներս, արժանանալով ընդհանուրին յարգանքին եւ երախտագիտութեան։ Ի միջի այլոց, Հիմնարկութեան նախաձեռնութեամբ միայն 2002 թուականին լոյս ընծայուած են 65 հայագիտական մենագրութիւններ եւ նոյնին նիւթական օժանդակութեամբ շարունակած են լոյս տեսնել հայագիտական բազմաթիւ պարբերաթերթեր։

Հայաստանի Հանրապետութեան Գիտութիւններու Ազգային Ակադեմիան, իր կարգին, «բարձր գնահատելով, բաժանմունքի ազգանուէր գործունէութիւնը եւ բարեգործական մեծ ներդրումները», Ազգային Ակադեմիայի Ոսկէ Յուշամետալով պարգեւատրած է Գալուստ Կիւլպէնկեան Հիմնադրամի տնօրէն խորհուրդի անդամ Տոքթոր Միքայէլ Եսայեանն ու Հայկական Համայնքներու Բաժանմունքի տնօրէն Տոքթոր Զաւէն Եկաւեանը։

ՀՀ Ազգային Ակադեմիայի նախագահ Ֆադէյ Սարգսեան 2003 Փետրուար 5 թուակիր յատուկ գիրով մը այս որոշումը փոխանցած է զոյգ անձնաւորութիւններուն, զանոնք շնորհաւորելով եւ անոնց ներկայացնելով բարեմաղթութիւններ։

ԱՄԵՐԻԿԱՑԻՔ ՀԱՄԱԿՈՒԱԾ ԵՆ ՎԵՐՋԻՆ ԴԱՏԱՍՏԱՆՈՎ

Վերջին հաշուարկումներուն համաձայն, աւելի քան 50 միլիոն Ամերիկացիներ կը կարդան վէպերու շարք մը, որ կը թատերականացնէ «ժամանակին վերջը», ինչպէս զայն կը կոչեն արմատական քրիստոնեաները։

Գիրքերը նաեւ կը փոխանցեն քաղաքական զօրաւոր պատգամ մը։ Անոնց արմատական պատմութիւններուն մէջ Քրիստոս աշխարհ կը վերադառնայ եւ բոլոր քրիստոնեաները երկինք կը բարձրանան, ինչպէս նախատեսուած է Աստուածաշունչի Յայտնութեան գիրքին մէջ։ Ոչ քրիստոնեաները խրարու դէմ կը կռուին. ոմանք ի վերջոյ կը միանան Քրիստոսի եւ ուրիշներ յաւիտենական պատիժի կը դատապարտուին։

Աւետարանական քարոզիչ Թիմ Լեհայի գիրքերը կը հաստատեն աշխարհի վերջը։ Միլիոնաւոր Ամերիկացիներ, եւ ոչ միայն անոնք, որոնք կ՚ապրին հիւսիսային նահանգներու մէջ եւ կը կարծեն, թէ պետութիւնը կը թունաւորէ ջուրը, կը կարդան զանոնք։

«Մարդկային պատմութեան մէջ ինքնակործանումի վախը երբեւիցէ այսքան զօրաւոր չէ եղած, կ՚ըսէ ան։ – Մարդիկ հարց կու տան, թէ ի՛նչ պիտի պատահի ապագային, եւ Աստուածաշունչը անոնց կու տայ պատասխանը»։

Ան նաեւ կը հաւատայ, թէ մինչ աշխարհի վերջը կը մօտենայ, աշխարհ կը գտնուի միայն մէկ պետութեան ամբողջատիրական իշխանութեան տակ։

«Աստուածաշունչը յստակօրէն կ՚ըսէ, թէ աշխարհի վերջին օրերուն մէկ պետութիւն պիտի իշխէ։ Անիկա կրնայ ՄԱԿ-ը ըլլալ, որովհետեւ ՄԱԿ-ը ամբողջութեամբ հակաքրիստոնէական կազմակերպութիւն մըն է, եւ սկիզբէն այդպէս եղած է», կ՚ըսէ ան։

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՊԱՏԳԱՄ

ՄԱԿ-ի վերաբերող ակնարկութիւնը յատկանշական է, որովհետեւ Լեհայի գիրքերուն քաղաքական պատգամին կորիզը կը կազմէ։

Անոր առաջին վէպին մէջ միլիոնաւոր հաւատացեալ քրիստոնեաներ կ՚անհետանան։ Անոնք յանկարծ երկինք կը բարձրացուին։ Աւլանտեանը կարող օդանաւի մը մէջ յանկարծ խուճապ կը ստեղծուի, երբ ճամբորդներ աշխարհէն կը հեռանան, իրենց հագուստներն ու ինչքերը իրենց ետին ձգելով։

Մինչեւ հոս քաղաքական ոչինչ կայ։ Սակայն ՄԱԿ-ի դէմ սուր քննադատութիւն մը ծայր կու տայ, երբ Քրիստոս կը ժամանէ եւ կը դառնայ ՄԱԿ-ի ընդհանուր քարտուղար։ Ան բոլոր երկիրները կը համոզէ, որ ապազինուին։

Կրօնական աջ թեւի շարժումներուն հետեւող մասնագէտ Ռոպ Պոսթընի համաձայն, պատգամը զօրաւոր է անոնց համար, որոնք նման հայեցակէտ մը ընկալելու պատրաստ են։

«Գիտեմ, թէ բազմաթիւ մարդիկ, որոնք կը կարդան այս գիրքերը, հակամէտ են ընկալելու անոր քաղաքական եւ կրօնական պատգամը, եւ այս երկրին մէջ շատեր այնքան ալ չեն զօրակցիր ՄԱԿ-ի, կ՚ըսէ ան։ – Տեսէք, թէ որքան երկար տեւեց, մինչեւ որ Ճորճ Պուշ ՄԱԿ-ը համոզեց Իրաքի դէմ կեցուածք ճշդելու»։

ՀԱՒԱՏԱՓՈԽՆԵՐ

Այս վէպերուն գրաւչութիւնը կը հաստատէ Ռոքի Մաունթի (Հիւսիսային Քարոլայնա) մերձակայքին՝ Սլոապըրկ Տեյլի շրջանին մէջ հաւաքուած ընթերցողները։

«Կործանումը եւ այս աշխարհէն ուրիշ աշխարհ անցումը տեղի պիտի ունենա՛յ», կ՚ըսէ ընթերցող մը։

Ուրիշներ կը հաւատան, թէ Ամերիկացիք արդէն ստացած են ազդանշաններ, որոնք կ՚ըսեն, թէ աշխարհի վերջը մօտ է։

«Երբ Սեպտեմբեր 11-ի յարձակումները պատահեցան, քոյրս հեռաձայնեց եւ ըսաւ, թէ աշխարհի վերջը եկած էր։ Ան անմիջապէս այդպէս զգացած էր, որովհետեւ առաջին վէպը կարդացած էր», կ՚ըսէ կին մը։

Ուրիշ մը կ՚ըսէ, թէ վէպերուն հիման վրայ Աստուածաշունչը ուսումնասիրելը առիթ տուած է, որ այլ կրօններու պատկանող բազմաթիւ անձեր ներգրաւուին եւ հաւատափոխ դառնան։

Ճշմարիտ հաւատացեալներու համար ինքնին աշխարհի մօտալուտ կործանումին մէկ ազդանշանն է այն իրողութիւնը, թէ կան մարդիկ, որոնք հարցականի տակ կ՚առնեն Յայտնութեան գիրքը։

Ճշմարիտ հաւատացեալներ համոզուած են, թէ իրենք պիտի փրկուին։ Անոնք անկասկած շատ ինքնավստահ են։ Եւ եթէ ճիշդ են, իրօք, մե՛նք պիտի ըլլանք վերջին անգամ անոնց վրայ ծիծաղողները... Նաեւ լաւ է, որ աչալուրջ ըլլանք։

Պատրաստեց՝
Լ. ԿԻՒԼՕՅԵԱՆ – ՍՐԱՊԵԱՆ.

լով Աբգարի ազնուական ծագումը, պատրաստակամութիւն յայտնեց զայն առաջադրելու իբրեւ Հայոց թագաւոր։

Առիթը յարմար նկատելով՝ Աբգար Դպիր պապէն արտօնութիւն խնդրեց հայերէն գիրքեր տպագրելու. քահանայապետը եւ անոր թոռը՝ Քարլօ Պորրոմէօ (որ յետագային Միլանոյի արքեպիսկոպոս եղաւ եւ սրբացուեցաւ) հայերէն տառեր կտրել տալով իրաւունք տուին անոր։

Հռոմի մէջ հայերէն տառեր կտրել տալէ ետք Աբգար Դպիր վերադարձաւ Վենետիկ՝ նպատակ ունենալով հոն ընդլայնելու հրատարակչական գործունէութեամբ։ Տոճ Ճիրոլամօ Պրիուլիի արտօնութիւնը եւս ստանալէ ետք, Աբգար 1565-ին հրատարակեց տոմարական աշխատութիւն մը՝ «Խառնայ փնթուր տումարի գեղեցիկ եւ պիտանի» խորագիրով (մէկ էջի վրայ)։ Նոյն տարին ան լոյս ընծայեց «Փոքրիկ մեկնիչ Սաղմոսաց» գրքոյկը, որ բաղկացած է 272 էջերէ. առաջին երկու էջերուն ներկայացուած է գիրքին պատմութիւնը։ Նշենք, որ «Փոքրիկ մեկնիչ Սաղմոսաց»էն երկու օրինակ միայն մնացած է. մէկը՝ Մխիթարեաններու Ս. Ղազարի, իսկ միւսը՝ Միլանոյի Ամպրոզիանա մատենադարաններուն մէջ։

Աբգար Դպիր 1567-ին իր հրատարակչական գործունէութիւնը Վենետիկէն տեղափոխեց Պոլիս, ուր զաւկին՝ Սուլթանշահի հետ Հայոց եկեղեցւոյ բակին մէջ տպարան հիմնեց, որ առաջինն էր Միջին – Արեւելքի մէջ, ուրկէ հրատարակեց վեց գիրք. 1567-ին՝ «Փոքր քերականութիւն», 1568-ին «Պարզատումար», «Ժամագիրք» եւ «Պատարագամատոյց» (միասին) «Տօնացոյց», «Տաղարան», 1569-ին՝ «Մաշտոց»։

ԱՍՊԵՏ ՄԱՆՃԻԿԵԱՆ

ԽԱՆՁՈՒԱԾ ՕՐԵՐԸ

Գրեց՝ ՊԵՐՃՈՒՀԻ

9

Հարսնեւորները եւ առհասարակ բոլոր բաղնիք եկող կիները կու գան իրենց կապոցներով, որոնք պատկառելի քանակ եւ ծաւալ ունին։ Ճերմակեղէններէ, ծանր ու հաստ սրբիչներէ զատ, որոնք շատ անգամ ասկեթելով նաշխուած են, գաւազան թասերէ, ուտելիք – խմելիքէ զատ, անհրաժեշտ է գորգը, զոր կը փռեն հանուելու յատկացուած մասնաւոր տեղերու վրայ, բաղնիքի նախասրահին մէջ։

Ունեւորներուն ծրարները սպասուհիները կը բերեն, գորգը կը փռեն, ծրարները կը տեղաւորեն այնպէս որ հանումները քիչ վերջ օրօրալով չորրորալով երբ որ գան, ամէն ինչ պատրաստ գըտնեն։

Հանուելէ վերջ, ազատ լաթերը, որոնց մօտենալը շատ յանձնարարելի չէ, կը դրուին մասնաւոր կապոցներու մէջ եւ կիները կը փաթթուին քառանկիւնի, զոյնզգոյն մետաքսէ լաթերու մէջ։ Այս մետաքսեայ քառանկիւնի լաթերը, որոնց «փէշտիմալ» անունը կու տան, կը ծածկեն կանանց կուրծքը, փորը ու հակափորը եւ երկու երիզներով կը կապուին մէկ ուսին վրայ։ Փէշտիմալին մէջ փաթթուելէ վերջ, կիները ոտքերնին կ՚անցընեն սատափներով զարդարուած փայտէ բարձր սանտալներ (նալըն) եւ կը մտնեն լուացուելու յատկացուած բաժանմունքները։

Եթէ լուացուող կինը երիտասարդ է եւ գեղեցիկ, ան շատ գրաւիչ է այսպէս փէշտիմալին մէջ փաթթուած, մազերը արձակ ու ոտքերը նաշխուն նալըններու մէջ։ Խումբ մը անոնցմէ, քով քովի, լուացուելու սրահը մտած ժամանակ հաճելի է տեսնել եւ կրնայ լաւ նկարչի մը վրձինին տակ գլուխ գործոց նկար մը տալ։

Անգամ մը, որ կինը ներս մտնէ լուացուելու բաժանմունքը, նախ քան ծորակի մը առջեւ նստիլը, կը հանէ փէշտիմալը, կը ծալէ ու կը դնէ չոր տեղ մը։ Սա լաթին ան պէտք պիտի ունենայ օրուան ընթացքին դուրսի սրահը ելլալու քիչ մը օդ առնելու կամ զովացուցիչ մը խմելու համար։ Յետոյ ծալապատիկ կը նստի ծորակին առջեւ գտնուած ազատ տեղը ու կը սկսի լուացուիլ մինակը, կամ կը դիմէ թելլաքի մը օգնութեան։

Թէլլաքը պատրաստի գովեստներ ունի բոլորին համար։ Մէկը կը գովէ քանդակի արժանի իր մարմարէ կուրծքին համար, որուն վրայի ջուրի կաթիլները ադամանդներու պէս լոյս կու տան ու կը դողդղան։ Միւսին առատ սեւ մազերը, որ խնթեցնող գեղեցկութիւններ կը ծածկեն ապահարար. մէկ ուրիշին ալիք ալիք մխերը (դէր կիները շատ յարգի են Արեւելքի մէջ), որոնց մէջ լողալ ուզէին մէկէ աւելի մարդիկ, բայց որոնց վայելողը մէկ է։ Երջանիկ ամուսինը։

Հարսի մը առաջին անգամ բաղնիք գալու պարագային բոլոր հրաւիրեալները գովեստ մը կ՚ըսեն կազմին, հասակին, փորին, աչքերուն, կուրծքին մասին.—

«Երանի այն մարդուն, որ ձեռք է տըւեր այս գոհարին»։

«Աչքեր չեն, լոյսի ջահեր են»։

«Հասակը մատաղ տունկի մը պէս ճըկուն է»։

Գովեստներ նաեւ հարսին մօրը, որու արգանդը կրցեր է կերտել այս հրաշալիքը։

Այս բոլորը բարձր ձայնով ըսուածներն են։ Փսփսուքով, գաղտնի, ականջէ ականջ խօսուածները բոլորովին այլ իմաստ ունին։

«Մէկ սրունքներուն նայէ, կարծես տաշուած փայտէ երկու կտոր ըլլան»։

«Փոր ըսուած բանը չունի, մայրը իրմէ հազար անգամ աւելի գեղեցիկ է»։

«Վա՜յ ջահիլ փեսային. փայտէ կտոր մը գրկեր աւելի լաւ կ՚ըլլար»...

«Դրամ ունի։ Դրամը ամէն տգեղութիւն կը ծածկէ», կը փսփսայ հրաւիրեալ կին մը, առանց դադրելու, սակայն, հիացող նայուածքով մը հարսը դիտելէ։

Դիտողութիւնները, փսփսուքները կը տեւեն մինչեւ ճաշը, որ ինչպէս ըսինք, փառաւոր է եւ լեզուներն ու տրամադրութիւնները կը քաղցրացնէ։

«Հարսը թէեւ նիհար է, բայց շատ ալ երիտասարդ է, կը գիրնայ անշուշտ ու շատ սիրուն կին մը կ՚ըլլայ»։

«Երբ որ գիրնայ, բերանն ալ այսպէս խոշոր չերեւար»...

«Լաւ մտածես, փեսան գէշ գործ մը չըրաւ այս կինը առնելով։ Շնորհալի է եւ ժպտերես»...

Ճաշը երկար կը տեւէ։ Ողելից ըմպելի չկայ շատ անգամ այս սեղաններու ընթացքին, բայց ուտելիքները բազմատեսակ են, առատ խըղով, օդը ծանր։ Կիները կը կարմրին, կ՚ոգեւորուին ու խօսակցութիւնները ազատ ընթացք կը ստանան։ Նախ կը խօսուի ամէն նիւթի շուրջ, բայց քիչ քիչ սիրային բնոյթ կրող նիւթերն են, որ ոգեւորութիւն կը ստեղծեն։ Կը խօսին ծանօթներու սիրային արկածներու, տեղի ունեցած նոր ամուսնալուծումներու եւ պատճառ տուող մանրամասնութիւններու մասին։ Կը պատմեն սիրային անեկդոտներ շատ համեմուած պատայայտութիւններով։

Յանկարծ երգի ձայն մը կը լսուի։ Սիրային երգ մըն է, որ կիներէն մէկը կը սկսի երգել լացակամած ձայնով, ամէն խօսքի վերջի վանկը երկնցնելով, այրող սրտին օգնութեան կանչողի մը նման։

«Ամա՜ն, կ՚այրիմ, սիրատոչոր կ՚այրիմ, ամա՜ն, ամա՜ն»...

«Սիրածս գիս մոռցաւ, ես կ՚այրիմ, եամա՜ն եամա՜ն»...

(Շար. 30)

5ème Tournoi européen intercommunautaire

Genève 2003

organisé par

L'UNION ARMENIENNE DE SUISSE

- Basket-ball féminin et masculin
- Foot-ball (indoor)
- Volley-ball — mixte
- Ping-Pong féminin et masculin

Le Week-end de Pâques
Samedi et Dimanche
19 et 20 AVRIL A GENEVE

Participants: Des équipes de France, Angleterre, Allemagne, Italie, Belgique, Pays-Bas et Suisse.

— Soirée disco **Samedi 19 avril**
— Grand Bal de clôture **Dimanche 20 avril.**

Pour tous renseignements veuillez appeler à Genève :
Huguette Gabrache +41 22/758.11.14
Viken Vartzbed +41 79/217.49.24

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Իսի լէ Մուլինոյի Սուրբ Մարիամ Աստուածածին եկեղեցւոյ Հոգաբարձութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է վախճանեալ Թիւրաչի մահուան (Յունուար 31) առթիւ հետեւեալ նուէրները. – Սուրէն Քան 25 Եւրօ, Տէր եւ Տիկին Նազար Գայա, Տէր եւ Տիկին Վարուժան Տիքմէ 50–ական Եւրօ, Պր. Անդրանիկ Թորոսեան 30 Եւրօ, Տիկին Եազկիւլ Փեհլիվան 50 Եւրօ, Տէր եւ Տիկին Գասպար Նուպար 40 Եւրօ: Նոյն տխուր առթիւ Թարգմանչաց դպրոցին եղած են հետեւեալ նուէրները. – Տիկին Ա. Գիւլաօղլու 20 Եւրօ, Տէր եւ Տիկին Զաքարիա Հաքալմազ եւ Տէր եւ Տիկին Զաքար Կինէր 50–ական Եւրօ:

(Շար. Ա. էջէն)

պատասխանները: Մ. Պոճոլեան մեղադրուած էր Հայրենիքի դաւաճանութեամբ եւ ի նպաստ Թուրքիոյ լրտեսութեամբ:

ՆՈՐ ՅՈՒՇԱԴՐԱՄՆԵՐ

Հայաստանի Կեդրոնական դրամատունը Փետրուար 10–ին շրջանառութեան մէջ դրած է երկու նոր յուշադրամ. մէկը Գրիգոր Նարեկացիի հազարամեակին, միւսը Արամ Խաչատրեանի ծննդեան հարիւրամեակին առիթով: Առաջինը պատրաստուած է արծաթէ, երկրորդը ոսկիէ: Երկուքն ալ 500–ական հատ հրապարակ հանուած են:

ՄԱՐԶԱԿԱՆ

ՕՍԼՈՅԻ ԲԱԺԱԿԸ

Հայաստանէն 6 ըմբիշներ կը մասնակցին Օսլոյի բաժակի մրցաշարքին որ կը սկսի Փետրուար 14–ին: Փետրուար 11–ին Նորվեկիա մեկնած են Արմէն Անտոնեան, Աշոտ Խաչատրեան, Ռոման Ամոյեան (55 քկ.), Արա Գրիգորեան (74 քկ.), Լեւոն Գեղամեան (84 քկ.) եւ Արման Գեղամեան (94 քկ.):

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ–ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, Փետրուար 13

Դ. ՕՐ ՄԵԾԻ ՊԱՀՈՑ
ՏԵԱՌՆԸՆԴԱՌԱՋԻ ՆԱԽԱՏՕՆԱԿ

Կէսօրէ ետք, ժամը 16.30–ին, Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Տաճարին մէջ, Երեկոյեան Ժամերգութիւն կը կատարուի, որու աւարտին՝

ՏԵԱՌՆԸՆԴԱՌԱՋԻ

Նախատօնակ, Անդաստան եւ Մոմավառութիւն տեղի կ'ունենան

ՈՒՐԲԱԹ, Փետրուար 14

ՏԵԱՌՆԸՆԴԱՌԱՋ
ՏՕՆ ՔԱՌԱՍՆՕՐԵԱՅ
ԳԱԼՍՏԵԱՆՆ ՔՐԻՍՏՈՍԻ
Ի ՏԱՃԱՐՆ

Ժամը 10–ին, Փարիզի Ս. Յովհաննէս–Մկրտիչ Մայր Տաճարին մէջ պատարագ կը մատուցուի:

ՇԱԲԱԹ, Փետրուար 15

ՏՕՆ ՍՐԲՈՑՆ՝ ՍԱՐԳՍԻ ԶՕՐԱՎԱՐԻՆ
եւ
ՈՐԴՒՈՑ ՆՈՐԱ ՄԱՐՏԻՐՈՍԻՆ
եւ
ԶՕՐԵՔՏԱՍԱՆ ԶԻՆՈՒՈՐԱՑՆ

Ժամը 10–ին, Փարիզի Ս. Յովհաննէս–Մկրտիչ Մայր Տաճարին մէջ պատարագ կը մատուցուի:

Ս. ՅԱԿՈԲ – ԼԻՈՆ

ՏԵԱՌՆԸՆԴԱՌԱՋ

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, Փետրուար 13

Երեկոյեան ժամը 16–ին կը կատարուի Տեառնընդառաջի նախատօնակ, Անդաստան եւ մոմավառութիւն:

ՈՒՐԲԱԹ, Փետրուար 14

ՏԵԱՌՆԸՆԴԱՌԱՋ

Այս առթիւ Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ առաւօտեան ժամը 10–ին պատարագ կը մատուցուի խորանին վարագոյրը բաց:

Օրուան պատարագը կը մատուցանէ եւ կը քարոզէ՝
ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ԶԱՔԱՐԵԱՆ
Հայրապետական Պատուիրակի Փոխանորդ Լիոնի եւ Շրջակայից

ՍՈՒՐԲ ՍԱՐԳԻՍ

ՇԱԲԱԹ, Փետրուար 15

Տօն է ՍՈՒՐԲ ՍԱՐԳՍԻ

Այս առթիւ Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ պատարագ կը մատուցուի առաւօտեան ժամը 10–ին:

Կը պատարագէ՝
ԻՍԱՀԱԿ Ա. ՔՀՆՅ. ՀԷՔԻՄԵԱՆ

ASSOCIATION SAINTE-CROIX DES ARMENIENS CATHOLIQUES DE FRANCE

Lourdes 2003

du mercredi 28 au samedi 31 mai

PELERINAGE ARMENIEN DE FRANCE

Départs de PARIS — ARNOUVILLE (TGV)
LYON — MARSEILLE — VALENCE — SAINT-CHAMOND

Les formulaires d'inscription
sont disponibles auprès du Secrétariat de l'Eparchie,
au 10 bis, rue Thouin, 75005 Paris et auprès de nos paroisses

Renseignements :

Eparchie : 01 40 51 11 90	**Paris : 01 44 59 23 50**
Arnouville : 01 39 85 15 56	**Marseille : 04 91 48 19 60**
St-Chamond : 04 77 22 09 86	**Lyon : 04 72 44 97 39**

Prix, comprenant l'aller-retour en TGV de Paris et la Pension complète en Hôtel *** (chambre double) : **300 euros** par personne (**45 euros** suppl. pour chambre individuelle).

—— Les inscriptions seront closes le 30 avril. ——

ՓԵՏՐՈՒԱՐ 1-ԷՆ «ՅԱՌԱՋ»Ի ընթացիկ ազդերու սակագինը

	€	
Մահազդ	140	(167,44)
Հոգեհանգիստ	125	(149,50)
Շնորհակալիք	125	(149,50)
Հարսնիք–Նշանտուք	125	(149,50)
Ծնունդ	125	(149,50)

Բոլոր ազդերու սակերուն վրայ, հարկ է աւելցնել 19,60% Թ.Վ.Ա. (տե՛ս. փակագծի մէջ ընդհ. գումարը):

Այս գիները կը վերաբերին մէկ անգամ հրատարակելի ազդերու, ՄԻՆՉԵՒ ՄԷԿ ՔԱՌՈՐԴ ՍԻՒՆԱԿ (25 տող) մահազդներու պարագային եւ 1/8–րդ (12–13 տող) մնացեալին:

Առեւտրական եւ այլ ծանուցումներու համար, դիմել Թերթին Վարչութեան:

Ս. ՄԵՍՐՈՊ ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ԿԵԴՐՈՆ

ԳՐԱԿԱՆ ԵՐԵԿՈՅԹ

Հինգշաբթի, Փետր. 20, ժամը 20.30–ին

ՄԽԻԹԱՐԵԱՆ ՄԻԱԲԱՆՈՒԹԵԱՆ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉՆԵՐԸ,

ՀԱՅՐ ՂԵՒՈՆԴ ԱԼԻՇԱՆ

"Ծագէ՛, հայ հանճար, փայլէ՛ բիւր բոցեր,
իմանան ազգեր, թէ Հայք չեն անցեր":

Բանախօս՝
ԿԱՐԷՆ ՍԻՄՈՆԵԱՆ

Ընթերցումները՝
ԼԻԼԻԹ ՍԻՄՈՆԵԱՆ

au 10 bis, rue Thouin, Paris Vᵉ
Métro : Cardinal Lemoine - Monge

Մուտքը ազատ է:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Տիկին Սիրանոյշ Սարգիսեանի մահուան առթիւ, Շաւիլի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ Կրօնական Ընկերակցութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է. –

Տէր եւ Տիկին Պօղոս Սարգիսեան, Տիկին Գաթըրին Սարգիսեան եւ զաւակները, Օր. Միրէյլ Սարգիսեան, Օր. Ֆրանսուազ Սարգիսեան, Օր. Նաթալի Սարգիսեան, Տէր եւ Տիկին Յակոբ Պեռեանէ 20–ական Եւրօ:

GALERIE FRAMOND
3, rue des Saints-Pères, 75006 Paris

ACCROCHAGE DU NOUVEL AN' 2003

HUILES DESSINS
AQUARELLES
PASTELS ENCRES
GOUACHES
COLLAGES
TEMPERAS

Du 23 janvier au 28 février

tous les jours ouvrables,
de 10h à 12h30 et de 14h30 à 19h.

«ՅԱՌԱՋ» ՄԱՏԵՆԱՇԱՐ

ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ՕՐԵՐ ԵՒ ԺԱՄԵՐ — 16€

ՇԱՀԱՆ ՇԱՀՆՈՒՐ

ՆԱՀԱՆՋԸ ԱՌԱՆՑ ԵՐԳԻ — 13€
ԲԱՑ ՏՈՄԱՐԸ — 12€
ԿՐԱԿԸ ԿՈՂՔԻՍ — 12€

եւ

«ՅԱՌԱՋ - 50»
(Ծաղկաքաղ 50-ամեայ հաւաքածոյէն) — 19€

Դիմել «ՅԱՌԱՋ»ի:
Թղթատարի ծախք՝ 5 €, հատոր գլուխ:

ՈՒՐԲԱԹ
ՓԵՏՐՈՒԱՐ 14
VENDREDI
14 FEVRIER
2003

LE NUMERO: 1 €

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
E-MAIL : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 230 եւրօ — վեցամսեայ : 122 եւրօ
Արտասահման : Տար. 270 եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)
247 եւրօ (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 1 եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

78րդ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 20.623 — Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN — 78e ANNEE — N° 20.623

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ԻՐԱՔ

ՈՒԱՇԻՆԿԹԸՆ ՊԱՏԺԱՄԻՋՈՑՆԵՐ Կ'ՈՒԶԷ ՖՐԱՆՍԱՅԻ ԴԷՄ

ՇԻՐԱՔ ԿԸ ՓՈՐՁԷ ՍԻՐԱՇԱՀԻԼ ԹՈՒՐՔԻԱՆ

Հակաֆրանսական արշաւը աւելի քան երբեք սաստկացած է Ուաշինկթընէն Լոնտոն: Կատաղութիւնը այնպիսի աստիճանի հասած է, որ թերթերը մրցակցութեան ելած են անուանարկելու եւ դատապարտելու համար Ֆրանսան եւ Ժագ Շիրաքը: Նորմանտիի ամերիկացի զինուորներու շիրիմներու նկարները կը լեցնեն բրիտանական մամուլը: «Տէյլի Մէյլ» նկարին հետ կը շեշտէ Ֆրանսացիներուն ամօթալի ապերախտութիւնը, կը թելադրէ՝ չվստահիլ Պելժիքացիներուն (ՕԹԱՆ-ի երեք վէթօներէն մէկը) եւ երրորդութիւնը կ'որակէ «արհամարհելի երրորդութիւն»: Միայն Միրըրն է, խորապէս պատերազմին դէմ որ կը մեծարէ Եւրոպայի կեցուածքը: Հակառակ հակաֆրանսական այս հալածանքին, Անգլիոյ հանրային կարծիքը պատերազմին դէմ կը մնայ եւ Թոնի Պլէր շատ ցած դիրքի վրայ է հարցախոյզերու մէջ: Ուաշինկթընի մէջ, Ներկայացուցչական ժողովի նախագահը կ'ուզէ որ պատժամիջոցներ ձեռք առնուին Ֆրանսայի դէմ եւ այլեւս հանքային ջուր եւ գինի չներածուին: Տեղւոյն վրայ ալ, Ֆրանսացիները կը հալածուին, դեսպանատան հեռաձայնը խճողուած է վրէժխնդիր կանչերով: Սպիտակ Տան համար Շիրաք պատասխանատուն է ստեղծուած կացութեան: Այս վերջինն ալ հեռաձայնած է Թուրք իր պաշտօնակիցին՝ Ա. Ն. Սեզէրի շեշտելու համար թէ Ֆրանսա ամբողջովին զօրավիգ է Թուրքիոյ եւ թէ կը ստանձնէ իր պարտաւորութիւնները, եթէ Թուրքիա սպառնալիքի տակ ըլլայ: Հակառակ այս մթնոլորտին, Ատլանտեան Ուխտի մօտ դեսպաններու 5-րդ նիստն ալ որեւէ փոփոխութիւն չբերաւ: Ֆրանսա, Գերմանիա, Պելժիա կառչած մնացին իրենց վէթօյին վրայ: Յիշենք որ այդ վէթօն արգելք է Ամերիկացիներուն պահանջին կատարուելուն, այսինքն ՕԹԱՆ-ի հակահրթիռներ եւ օդանաւեր հաստատուելուն Թուրքիա, ըստ Ուխտին Թիւ 4 յօդուածին, որ կը պարտադրէ պաշտպանութիւնը իր մէկ անդամին: Երրորդութեան համար, առ այժմ վտանգ չկայ եւ ՕԹԱՆ չի կրնար նման որոշում մը տալ, կանխելով Ապահովութեան Խորհուրդի տալիք որոշումը Փետրուար 14-ին: Երեք Եւրոպացիներուն այս անզիջող դիրքը աննախընթաց տագնապ մը ստեղծած է Ատլանտեան Ուխտին մէջ, որու 19 անդամներէն միայն մէկը՝ Թուրքիան, մահմետական է:

Քաթարի «Ալ Ժեզիրա» կայանին սփռուած տեսերիզը, ստուգումէ առաջ իսկ, ներկայացուած է Ամերիկացիներուն: Արդարեւ, ցարդ, ամէն անգամ նման պարագաներու մէջ, սպասարկութիւնները առնուազն երեք օր քննութիւններ կ'ընէին եւ հաստատելէ ետք տեսերիզին վաւերական բնոյթը, եւ Պէն Լատէնի ձայնը, կը հրապարակէին: Պէտք է ըսել թէ, եթէ իսկապէս տեսերիզը վաւերական է, Պէն Լատէն թունաւոր նուէր մըն է զոր ըրած է Ս. Հիւսէյնի, տեսակ մը Յուդայի համբոյր:

Ամերիկայէն զատ, Իսրայէլ ալ շատ դժգոհ է Ֆրանսայէն: Շարոնի դիւանագիտական խորհրդականը՝ Զալման Շովալ յայտարարած է որ եւրոպական կարգ մը երկիրներու, ի մասնաւորի Ֆրանսայի դիրքը, անգամ մը եւս ցոյց կու տայ Իսրայէլի որ անկարելի է վստահիլ Եւրոպայի: «Մա'արիւ» թերթն ալ կը գրէ թէ Մոսկուա - Պէրլին - Փարիզ առանցքին ապուշութիւնը կը բացատրէ թէ ինչպէս եւրոպական ցամաքամասը կրցած է ստեղծել պատմութեան ամէնէն տխուր ողբերգութիւնները: Նոյն թերթը Ժագ Շիրաքը կը ծաղրէ դիտել տալով թէ տխուր պիտի ըլլար, եթէ խնդալիք չըլլար, տեսնել Շիրաքը որ Պուշի սխալը կը բացատրէ, մինչ ինք չի կրնար խաղաղութիւն հաստատել Քոթ տ'Իվուարի մէջ: Աւելի հեռու երթալով, աջակողմեան «Հացոֆէ» թերթը չի վարանիր Ֆրանսայի դիրքը կապելու Հրեաներու ցեղասպանութեան, Բ. աշխարհամարտի ընթացքին եւ կը գրէ. - «Ֆրանսա օժանդակեց աւելի քան որեւէ երկիր նեցուկ ըլլալու Սատտամ Հիւսէյնի... Եւրոպա, որ լուռ մնաց Ողջակէզին ընթացքին, Սատտամը կը նախընտրէ որովհետեւ ան կրնայ անկայունացնել սիոնիստ Հրեայ Պետութիւնը»: Ֆրանսայի հանդէպ կասկածամտութիւնը իր ծագումը առած էր 1967-ին իսկ, երբ Տը Կօլ Հրեաները որակած էր «Ինքնավստահ եւ տիրակալ ժողովուրդ»:

Լոնտոնի ֆրանսական դեսպանատունը հազարաւոր քաջալերական նամակներ կը

(Շար.ը Դ. էջ)

ՊՈԼԻՍ

ՄԵՍՐՈՊ ՊԱՏՐԻԱՐՔԻՆ ԴԻՄՈՒՄԸ ՆԵՐՔԻՆ ԳՈՐԾԵՐՈՒ ՆԱԽԱՐԱՐՈՒԹԵԱՆ

Թուրք կառավարութիւնը որոշած է հայ քաղաքացիներու անձնագիրներուն մէջ «Քրիստոնեայ» նշումը փոխել «Այլ քրիստոնեայ»ի, ինչ որ մղած է Պատրիարքը որ դիմում կատարէ Անգարա, պահանջելու համար որ ծրագրուած փոփոխութիւնը տեղի չունենայ: Մեսրոպ Արք. այս մասին ըսած է թէ միայն հայ համայնքին ուղղուած նման կարգադրութիւն պարզապէս կը ծառայէ խտրականութեան:

Թրքական «Ենի Վաթան» թերթը գրած է թէ Թուրքիոյ Հայերը վճռած են հետապնդելու հարցը, մինչեւ որ ձեռքձգեն արդար լուծումը: Պատրիարքարանի խորհրդականներէն Մուրատ Պէրպէրօղլու ալ ըսած է թէ եթէ Պատրիարքին Ներքին գործերու նախարարութեան կատարած դիմումը ապարդիւն մնայ, Մեսրոպ Արք. պիտի դիմէ Մարդկային իրաւունքներու եւրոպական ատեանին:

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՈՐՊԷՍ ՁՕՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆ ՀԱՅ ՀԱՇՏԱՐԱՐՆԵՐՈՒՆ...

Ինչպէս յայտարարուեցաւ, Արդարութեան միջազգային կեդրոնը շուրջ տարուան մը ուսումնասիրութենէ, քննութիւններէ ետք, եզրակացուցած է թէ 1915-ին Օսմանեան կայսրութեան մէջ 1.5 միլիոն Հայերու բնաջնջումը կը համապատասխանէ ցեղասպանութեան 1948-ին ընդունուած միջազգային սահմանումին. այլ խօսքով՝ կատարուածը ցեղասպանութիւն էր: Այդ կեդրոնին դատումին յանձնուած էր հարցը, Հայ-Թուրք հաշտութեան խումբին կողմէ որ չորս Հայէ ու վեց Թուրքէ բաղկացած էր, ԱՄՆ-ու նիւթական ու բարոյական նեցուկով: Հրապարակուած եզրակացութեան հետ, լրատուները յայտնեցին նաեւ թէ յիշեալ խումբը որ մինչ այդ դադրեցուցած էր իր օգտաշատ գործունէութիւնը, մօտատենէն պիտի վերսկսի աշխատանքի:

Ցայտնապէս, հաշտարար ոգիի տէրերը նկատառելի թիւ կը կազմեն մեր իրականութեան մէջ: Հաւանօրէն, այս առաջին խումբին քիչ մը երկարատեւ լռութիւնն էր գլխաւոր պատճառը որ անցեալները հաշտութեան նոր խումբ մըն ալ բուսաւ Փարիզի մէջ եւ ընդ բուսանելն չորացաւ: Սակայն, ոչինչ կրնայ երաշխիք ըլլալ որ երբ կայ տրամադրուած լայն պիւտճէն, քաղաքական խրթին հարց մը կարգաւորելու խայծը, միւս կողմէ՝ որեւէ գնով ինքնացուցադրութեան, քիչ մըն ալ իւղոտելու մարմաջը, նոր խումբեր պիտի չկազմուին յառաջիկայ օրերուն, ամիսներուն:

Առ այժմ, արդէն, առաջին խումբին աշխատանքի վերսկսելու յայտարարութիւնը կը բաւէ վստահ ըլլալու թէ այնքան չարչրկուած, չահագործուած այդ հաշտութիւնը, գոնէ որոշ ատեն մը, ներկայ պիտի ըլլայ հայկական օրակարգերու վրայ: Հաշտարարները պիտի ճամբորդեն մէկ երկրէն ուրիշ մը, ժողովներ պիտի գումարուին, խորհրդակցութիւններ ըլլան, հաղորդագրութիւններ տրուին, եւ այլն:

Հաւանաբար աւելորդ չէ խումբին հայկական ուշադրութեան յանձնել պարագայ մը, որպէս իրենց ազգօգուտ առաքելութեան համեստ նեցուկ... Քանի մը օր առաջ թրքական թերթեր կ'արձագանգէին Թուրքիոյ Պետական նախարար Ք. Թիւզմէնի մէկ յայտարարութեան. ան մերձաւոր ասիական շրջապտոյտի մը Սուրիոյ կայքին հանդիպում ունենալով երկրին Փոխադրութեան, Ելեւմտական, Ճարտարարուեստի, Զբօսաշրջութեան, Շինարարական նախարարներուն հետ ըսած էր թէ պէտք չէ մոռնան որ իրենք բոլորն ալ Օսմանցիներու թոռներն են: Ու «ազգականական» այդ կապին հիմնուելով, Թուրք նախարարը որոշ առանձնաշնորհումներ, նախապատուութիւններ ուզած էր Սուրիայէն:

Ըսուածը նորութիւն չէ, ինչպէս անոր տրուած երկու չափ, երկու կշիռի փաստը: Թուրքիա ամէն անգամ որ ցեղասպանութեան պատասխանատուութիւնը ընդունելու հարցին դէմ յանդիման կը գտնուի, կը յայտնուի օսմանեան անցեալէն խզուած, նոր Հանրապետութեան դիրքէն: Իսկ երբ խնդրոյ առարկայ կ'ըլլան տնտեսական, կամ այլ բնոյթի շահեր, ոչ մէկ անպատեհութիւն կը տեսնուի «Օսմանցիի թոռ»ան ինքնութիւն ստանձնելու մէջ: Նոյնը պատահեցաւ վերջերս, նաեւ Իրաքեան քարիւղին առընչութեամբ, երբ այդ ապրանքը որպէս ռազմավարական գրաւարկ, սկսաւ գրադեցնել միջազգային հանրային կարծիքը: Թուրք քաղաքական դէմքեր ու մամուլը փոշոտած թղթածրարներ լոյսին բերին, փաստելու համար թէ որպէս Օսմանցի, իրաւունք կրնան պահանջել Մուսուլի ու Քէրքիւքի քարիւղէն:

Օսմանցիի թոռ ըլլալու թրքական այս նորագոյն հաւաստումներուն հայ հաշտարարներուն ուշադրութեան յանձնումէն ետք, իրենց կը մնայ որոշել թէ իրե՛նք որ ինքնութեամբ կը ներկայանան իրենց խօսակիցներուն: Հայոց պատմութեան ստուար մատեանը անհամար այլընտրանք կ'ընծայէ այդ ուղղութեամբ:

Սկսած՝ Վարդանէն, կամ Վասակէն...

Թ. ԱՐՓԻ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

Ն. ՅՈՒՆԱՆԵԱՆԻ ԱՆՁՆԱՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ՇՇՈՒԿՆԵՐԸ ԱՆՀԻՄՆ ԵՆ

Վերջին երկու շաբաթներուն Երեւանի մէջ շշուկներ սկսած են շրջիլ թէ Հոկտ. 27-ի ոճրագործ խումբին ղեկավարը Ն. Յունանեան անձնասպան եղած է: Իսկ շրջանէ մը ի վեր այդ դատին տրուած դադարը դատաւոր Սամուէլ Ուզունեանի առողջութեան մասին տարաձայնութիւններու պատճառ դարձած է:

Արդարութեան նախարարութեան մամուլի քարտուղարը պատասխանելով այս մասին հարցումներու, ըսած է թէ շշուկները ճիշդ է որ յամառօրէն կը շրջին, հակառակ տրուած հերքումներու: Կըրկնելէ ետք թէ իրականութեան չեն համապատասխաներ անոնք, աւելցուցած է որ այդ բոլորին նպատակն է ընտրութեան նախօրեակին երկիրը անկայունացնել: Ըսուածը այն է որ Ն. Յունանեան ողջ - առողջ է եւ կը գտնուի Երեւանի կեդրոնական բանտին մէջ:

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Փետրուար 12 / 13)

ԱԶԳԱՅԻՆ ԺՈՂՈՎԻ ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒՆ ՕՐԱՑՈՅՑԸ

Կեդրոնական ընտրական յանձնաժողովը Փետրուար 12-ի նիստին հաստատած է Ազգային ժողովի ընտրութիւններուն օրացոյցը: Ընտրութիւնը տեղի կ'ունենայ Մայիս 25-ին, ժամը 8 - 20:

Ազգային ժողովի համամասնական եւ մեծամասնութեան ընտրակարգով թեկնածուներու առաջադրումի փաստաթուղթերը պէտք է կեդրոնական ընտրական յանձնաժողովին ներկայացուին Մարտ 11-16, իսկ արձանագրութեան անրաժեշտ պաշտօնաթերթիկները՝ Մարտ 21 - 26:

Ընտրարշաւը կը սկսի Ապրիլ 21-ին, կը տեւէ մինչեւ Մայիս 23:

ԿԵՂԾ ԳՆԴԱՊԵՏԸ

Ռուսաստանի ոստիկանութիւնը Լիպեցկի մէջ ձերբակալած է Արթիւր Ստեփանեան անուն հայ մը որ գնդապետի կեղծ ուսադիրներով ու կեղծ փաստաթուղթերով ամիսներէ ի վեր ներկայացած է տարբեր զօրամասեր ու կազմակերպութիւններ ու անոնցմէ նիւթական միջոցներ կորզած: Քննիչներու հարցումին թէ ինչո՛ւ յատկապէս որպէս գնդապետ ներկայացած է, ան ցոյց տալով իր ճաղատը, ըսած է որ անոր չէր վայլեր աւելի ցած աստիճան մը ու համոզիչ չէր ըլլար: Աւելցուցած ալ է որ կին մը իր փաստաթուղթերը գողցած է եւ ինք տարիէ մը ի վեր զինք կը փնտռէ:

ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ

ԹԻՖԼԻՍԻ «ՎՐԱՍՏԱՆ» ԹԵՐԹԻ ԽՄԲԱԳԻՐ ՎԱՆ ԲԱՅԲՈՒՐԴԵԱՆԻ ՀԵՏ

Փրօ–Արմէնիա ժողովը բուն նպատակներուն զուգահեռ, առիթ եղաւ հետաքրքրական հանդիպումներու: Աշխարհի զանազան երկիրներէն Փարիզ հասած պատուիրակութիւններուն մէջ կային մեծ թիւով անձնաւորութիւններ որոնց անունները ծանօթ էին, յաճախ իրենց գործունէութիւնն ալ, սակայն, առիթը չէր եղած անձնապէս հանդիպելու անոնց: Այս կարգի անձնաւորութիւնները մեծամասնութեամբ կը պատկանէին քաղաքական մարզին, բայց կային նաեւ մամուլի, գրական, մշակութային կալուածներուն պատկանողներ:

Այս վերջին խումբէն դէմք մըն էր Վան Բայբուրդեան: Անունը ծանօթ էր որպէս Թիֆլիսի «Վրաստան» թերթին գլխաւոր խմբագիրը եւ նաեւ որպէս երեսփոխան. այս երկրորդ յատկանիշին տեղեկացած էինք, երբ հայկական լրատուներ արձագանգած էին Վրաստանի Խորհրդարանին մէջ անոր մէկ ելոյթին, ուղղուած՝ մեսխեթցի Թուրքերուն կեդրոնական Ասիայէն երկրին հարաւային հայաբնակ շրջանները վերադարձի խնդրին: Վ. Բայբուրդեան ըսած էր թէ իրատեսական չէ պնդել այդ վերադարձին վրայ, հակառակ վրացական իշխանութիւններու Եւրոպական Խորհուրդին առջեւ ունեցած յանձնառութեան. այդ շրջանի հողերը սեփականաշնորհուած են եւ տեղաբնակ Հայեր տրամադիր չեն լքելու իրենց կալուածները: Աւելցուցած էր որ նման հեռանկարի մասին կարելի կ'ըլլայ խօսիլ, եթէ նոյն հայութեան համար ալ պայմաններ ստեղծուին վերադառնալու իրե՛նց պապենական հողերը, այսինքն՝ Էրզրում. չէ՞ որ Ջաւախքի ներկայ հայ բնակչութեան մեծամասնութիւնը 1828–ին Էրզրումէն հոն գաղթի դատապարտուածներու շառաւիղներէ կը բաղկանար:

Վ. Բայբուրդեան 1987–էն ի վեր գլխաւոր խմբագիրն է «Վրաստան»ին որ ներկայիս լոյս կը տեսնէ որպէս շաբաթաթերթ (1994–էն ի վեր): Ան շարունակութիւնն է նախկին «Խորհրդային Վրաստան»ին, հիմնուած՝ 1920 Դեկտեմբեր 15–ին: Այս թուականը կը զուգադիպի Վրաստանի խորհրդայնացման օրերուն որոնց նախօրեակին Վրաստանի մէջ հայկական ութ օրաթերթ եւ երեք ամսագիր լոյս կը տեսնէր: Խորհրդայնացումէն ետք արտօնուեցաւ միայն մէկ թերթ որ Համայնավար կուսակցութեան եւ նախարարներու խորհուրդին օրկանն էր:

Սակայն, Վ. Բայբուրդեան իր խմբագրած թերթին արմատները կը տանի մինչեւ 1841–ին հիմնուած «Կովկաս»ին, ըսելով որ կովկասեան հայկական առաջին այդ թերթին ժառանգորդներն են իրենք: «Վրաստան» մինչեւ 1956 լոյս տեսած է որպէս օրաթերթ, անկէ ետք շաբաթը երեք թիւով շարունակուած մինչեւ 1992:

Խորհրդային Միութեան փլուզումով նիւթական մեծ դժուարութիւններ ծագած են թերթին համար որուն տպաքանակը 48 հազարէն իջած է մինչեւ 2 հազարի (1991 – 1992): Յետոյ սկսած աստիճանաբար բարձրանալ: Այսօր հինգ հազարի մօտ է: Լոյս կը տեսնէ 12 էջով:

Այսօր «Վրաստան»ը կառավարութեան թերթ կը համարուի. կառավարութիւնը կը հայթայթէ նիւթականը, բայց ոչ ամբողջութեամբ: Տարին 10 հազար տոլար կու տայ, մինչ մէկ ամսուան համար (4 կամ 5 թիւ) հարկաւոր է 3 հազար տոլար: Մէկ թիւին վաճառքի գինը 12 սէնթ է:

Շաբաթաթերթին խմբագրութիւնը 20 հոգինոց կազմ մըն է: Մինչեւ 1992 այդ թիւը կրկինը եղած է: Ունեցած են սեփական թղթակիցներ զանազան շրջաններու մէջ. Ջաւախք, Մառնէուլ, Ախալցխա, եւ այլն: Այսօր նոյնը չէ պարագան, հասկնալի պատճառներով:

Հարցումին թէ ի՛նչ վճարում կը ստանան աշխատողները, գլխաւոր խմբագիրը համեմատական մը կ'ընէ նախ. Թիֆլիսի համալսարանի դասախօսը 20 տոլար աշխատավարձք ունի: «Վրաստան»ի բաժնի վարիչը 45 տոլար կը ստանայ: Ի միջի այլոց, կ'ըսուի թէ չորս հոգինոց ընտանիքի մը ապրուստին համար ամսական 300 տոլարի չափ հարկաւոր է:

Կը հարցնեմ թէ ի՞նչպէս կը լուծեն քիչ մը բոլոր համայնքներու հայկական թերթերուն հարցը որ հայերէնի լաւատեղեակ խմբագիր, կամ վերջապէս գրող գտնելն է: Վ. Բայբուրդեան կը պատասխանէ թէ սրբագրիչ, համակարգիչի վրայ աշխատող գտնել դիւրին է, բայց խմբագիր՝ ո՛չ այնքան: Վարժընթացի համար երիտասարդներ կ'առնեն, ուսումի Երեւան կը ղրկեն երբ միջոցը գտնեն, բայց յաճախ հոն գացողը չի վերադառնար:

Հաւանօրէն այս կացութիւնն է նաեւ քիչ մը պատճառը որ 90–ամեայ Բենիկ Սէյրանեան կը շարունակէ վարել Գիտութեան եւ մշակոյթի բաժինը. ինչպէս կ'ըսէ Վ. Բայբուրդեան, ան ամէն օր իր սեղանին գլուխն է, կը գրէ, կը խմբագրէ: Անոր հետ նոյն սիրով կը յիշէ Եւգենիա Գաղուկեանի անունը, ըսելով որ խմբագրութեան քարտուղարուհին է: Ան ալ ծնած է 1919–ին ու կը շարունակէ աշխատիլ ամենայն աշխուժութեամբ: Երկուքը խմբագրութեան «թալիսմաններ»ը կը նկատէ, անոնց հետ գործակցութեան մէջ տեսնելով անոնց չափ երկարատեւ գործունէութիւն ունենալու երաշխիքը:

Շաբաթաթերթը անցեալ Մայիս 18–ին մասնաւոր թիւով մը նշած է իր 15 հազարերորդ թիւը: Այդ հանդրուանը ողջունած են քաղաքական, կրօնաւոր դէմքեր, պաշտօնակիցներ, Վրաստանէն ու Հայաստանէն: Շնորհաւորութեան, գոհունակութեան, խնդակցութեան գիրերը հրատարակուած են առաջին էջէն: Նոյն թիւին մէջ լման էջով մըն ալ ներկայացուած է խմբագրական կազմը: Լուսանկարներով տրուած են բոլորին համառօտ կենսագրականները: 17 անուն խմբած այդ էջէն կը տեղեկանանք թէ մեծամասնութիւնը կը կազմեն Թիֆլիսցիները. թէեւ անոնց կենսագրութեան մէջ յաճախակի են Հայաստանեան կայքերը. շատեր բարձրագոյն ուսում ստացած են Հայաստանեան համալսարաններու մէջ, կամ հոն պաշտօնավարութեան շրջաններ ունեցած: Խմբագրական կազմին մասին վերջին նշում մըն ալ այն է որ կիները մեծամասնութիւն են հոն. կայ եօթը այր, տասը կին:

Քանի որ հաւուաղէպ պատահականութիւններէ դուրս «Վրաստան» շաբաթաթերթը չի հասնիր մեր կողմերը, հարց կու տամ անոր պարունակութեան մասին: Գլխաւոր խմբագիրը կ'ըսէ թէ ընկերի երկու – երեք էջերը յատկացուած կ'ըլլան Վրաստանի քաղաքական իրադրութեան, «որպէսզի ընթերցողը կողմնորոշուի»: Մնացեալը տեղւոյն հայ համայնքին կեանքին մասին է. դպրոց, թատրոն, եւ այլն: Էջ մըն ալ անպայման կը պահուի Հայաստանի, Արցախի լուրերուն:

Վրաստանի զանազան շրջաններուն ցրուումի գործը կ'ըլլայ բաժանորդագրութեան հիմով, թէեւ միշտ հարց կ'ունենան բաժնեգին գանձելու: Եւ որովհետեւ թղթատարով ուղարկել ալ աւելի կը բարձրացնէ թերթին գինը, ամէն մէկ թիւի կապոցներ իրենք կը զետեղեն շրջաններ մեկնող հանրակառքերու մէջ, ուրկէ մէկը կու գայ կ'առնէ ու թիւը կը ցրուէ ընթերցողներուն:

Վ. Բայբուրդեան արդար հպարտութեամբ կ'ըսէ որ թերթը ոչ մէկ պարտք ունի. այդ վիճակը պահպանելու համար փնտռած միջոցներու դիմած է մինչեւ այսօր: Օրինակ, անցեալ տարի Եւրոպական Խորհուրդէն որոշ օժանդակութիւն ունեցած է, թերթին մէջ հաստատելով բաժին մը ուր լոյս տեսած են միջազգային ու վրացական օրէնքներ, առնչուած՝ ազգային փոքրամասնութիւններու, մարդկային իրաւունքներու:

Օժանդակութեան նիւթին մասին ան կ'ըսէ թէ 1996–ին Լուիզ Սիմոն իրենց երկու փոքր համակարգիչ նուիրած է որոնցմով լոյս կը տեսնէ թերթը: Այսօր աւելի ժամանակակից եւ աւելի կատարեալ համակարգիչի մը կարօտ են, որպէսզի դիւրանայ աշխատանքը: Պէտք ունին նաեւ, եւ անհրաժեշտաբար, ժէնէրաթէօռ–ի մը, քանի որ գտնուելով չենքի մը մէջ ուր կան այլ թերթերու խմբագրատուներ ալ, անոնց չվճարած ելեկտրականութեան պատճառով, իրենք ալ կ'ենթարկուին առանց հոսանքի մնալու «պատիժ»ին: Այդ կացութեան միակ դարման կրնայ ըլլալ ժէնէրաթէօռ մը ունենալ:

Վ. Բայբուրդեան ծնած է 1940–ին Թիֆլիս: Ուսման մէկ մասը Մոսկուա կատարելէ ետք, 1966–ին աւարտած է Թիֆլիսի համալսարանին լրագրութեան բաժինը: Այս եղած է վրացական թերթերու Հայաստանի թղթակից: 1975–ին վերադարձած է Թիֆլիս, աշխատած՝ լրատու գործակալութիւններու որպէս թղթակից: 1986–ին եղած է «Սովետական Վրաստան»ի փոխ – խմբագիր, յետոյ յաջորդ տարուընէ գլխաւոր խմբագիրը: Եղած է Վրաստանի Համայնավար կուսակցութեան Կեդրոնական Կոմիտէի յետոյ Բիւրոյի անդամ: 1995–էն ի վեր Վրաստանի Հայերու Միութեան փոխ – նախագահն է:

Փրօ – Արմէնիա ժողովին առիթով քանի մը օրուան փարիզեան այցի մը պահերէն գողցած այս զրոյցին ալ նիւթ եղաւ Ջաւախքի հարցը: Թէեւ, անմիջապէս, պէտք է ըսել որ Վրաստանի հայաբնակ այդ շրջանին մէջ «հարց»ի մը գոյութիւնը ընդունելի տեսակէտ չէ Վ. Բայբուրդեանի համար: Ան կ'ըսէ. «Թէ Ջաւախքում լուրջ հիմնախնդիրներ կան, թէ հայութիւնը իրօք վտանգի է ենթակայ, ամենայն պատասխանատուութեամբ եմ ասում. ճիշդ չէ»: Ապա կ'աւելցնէ. «Իմ ասածը որոշ ծայրայեղ կուսակցութիւններ չեն ուզում իմանալ»: Կը կրկնէ Փետրուար 4–ի հանդիպումին (ՀԲԸՄ–ի Ա. Մանուկեան սրահը) ըսածը թէ հոն կացութիւնը այն է, ինչ Թիֆլիսէն 30 կամ 60 քիլոմեթր անդին: Այս պնդումը պատճառ չէ չխոստովանելու թէ դպրոցներու կացութիւնը անմխիթար է, հարցերը բազմաթիւ են, բայց մեծ մասով տնտեսական բնոյթ ունին եւ ոչ՝ քաղաքական: Նաեւ՝ նոյն վիճակն է վրացական, ռուսական դպրոցներու, շրջաններու պարագային ալ:

Յետոյ, ծանօթ պատկերը հոն եւս. Ախալքալաքի մէջ պէնզինի այնպիսի չքնաղ կայաններ կան որոնց նմանները Արեւմուտքի մէջ դժուար է գտնել: Կան հեռատեսիլի հզօրագոյն անթէններ, պերճաշուք ինքնաշարժներ որոնց տէրերն ալ հայ են. եթէ ուզեն, կրնան օգնել որ կացութիւնը բարելաւուի, բայց չեն օգներ: Ջաւախքի մէջ այսօր բնականոն կեանք ունեցողներու մեծ մասը արտասահմանի մէջ աշխատող ունեցողներն են ու անոնք են որ կ'օգնեն դպրոցին, ճամբու նորոգութեան, եւ այլն:

Որպէս զրոյցը փակելու վերջին խօսք, խմբագիր Վ. Բայբուրդեան կ'ըսէ. «Ես երազում եմ որ մի հարուստ հայ կարգայ այս հարցազրոյցը եւ տեսնի թէ մի ժէնէրաթէօռ–ի կարիք ունենք. մի հատ էլ ժամանակակից համակարգչի: Ուրիշ ոչի՛նչ»:

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՅԵԱՆ

«CRIF»Ը Կ'ԸՆԴՈՒՆԻ ՀԱՅՈՑ ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

ՄԱՐՔ ՔՆՈՊԷԼ – ԻՎ ԹԵՐՆՈՆ ԶՐՈՅՑ

ԳՐԻՖ–ը (Ֆրանսայի Հրեայ Կազմակերպութեանց Ներկայացուցչական Խորհուրդ) համացանցի իր կայքէջին վրայ հրատարակած է շահեկան զրոյց մը Մարք Քնոպէլի եւ Իվ Թերնոնի միջեւ, Հայոց ցեղասպանութեան եւ ընդհանուր ձեւով Թուրքիոյ մասին: Նման լոյս ընծայումը կը հաստատէ նաեւ որ ԳՐԻՖ–ը կը ճանչնայ Հայոց ցեղասպանութիւնը: Առաջին հարցումը, զոր կ'ընէ Մ. Քնոպէլ, կը վերաբերի արդէն այդ հարցին: Ան կ'ըսէ. – «Երկարօրէն ուսումնասիրած էք եւ ամէնէն ականաւոր պատմագէտներէն մէկն էք 1915–ի Հայոց ցեղասպանութեան: Ուսումնասիրած էք նաեւ Հրեաներու դէմ գործուած ցեղասպանութիւնը նացիներու եւ իրենց զինակիցներուն կողմէ: Ի՞նչպէս կը բացատրէք որ Հայոց ցեղասպանութիւնը – հակառակ ըլլալով Հրեաներու ցեղասպանութեան, ճանչցուած չըլլայ: Ի՞նչ կը զգայ հայ գաղութը»: Ու Ի. Թերնոն կը բացատրէ.– «Օսմանեան կայսրութեան գործած ցեղասպանութիւնը Հայերու դէմ 1915–ին եւ 1916–ին, իբրեւ հետեւանք ունեցաւ հայ բնակչութիւնը արմատախիլ ընել իր պատմական հողամասէն՝ Արեւելեան Անատոլուէն: Թուրքիոյ Հանրապետութիւնը ժառանգեց այդ հողամասը եւ զայն կը պահպանէ որպէս իր ամէնէն թանկագին ստացուածքներէն մէկը: Հետեւանքն այն է որ կ'ըդդիմանայ դէպքին որպէս ցեղասպանութիւն որակումին, այդ ոճիրը կ'ենթադրէ բնաջնջման ծրագրումը: Հայերը այդ ժխտումը կ'ընդունին որպէս երկրորդ սպանութիւն մը: Եւ չկարենալով ցեղասպանութեան ճանաչումը ձեռք ձգել Թուրքիոյ կողմէ, պատմական թղթածրարը կը ներկայացնեն միւս ազգերուն, որոնք, երբ կ'ուսումնասիրեն եւ տեղի չեն տար Թուրքիոյ ճնշումներուն, կը հաստատեն որ իսկապէս ցեղասպանութիւն է»:

Քնոպէլ կ'անցնի Բ. հարցումի մը. – «Ի՞նչպէս կ'ըլլայ որ, հակառակ Եւրոպական Խորհրդարանին ներկայացուցած դիմումին 1987 Յունիսին Թուրքիա միշտ չուզեց ճանչնալ Հայոց ցեղասպանութիւնը»: Թերնոն կը պատասխանէ. – «Թուրքիա կը վախնայ որ ճանչնալով հայկական ցեղասպանութիւնը, ծնունդ տայ շարք մը պահանջներու. – հողային, նաեւ տնտեսական, Հայերու ստացուածքներուն ամբողջութիւնը գողցուած ըլլալով Օսմանեան Պետութեան կամ քաղաքացիներուն կողմէ: Բայց, հարկ կ'ըլլայ նաեւ, որ խոստովանի թէ 80 տարի է, խեղաթիւրած է իր պատմութիւնը եւ ինքզինք արդելափակած է ժխտումի, երթալով աւելի անհեթեթ դիրքի մը մէջ, այնքան Օսմանեան իշխանութեան յանցագործութեան փաստերը անուրանալի են: Այդ պատճառով, ցաւալի է որ 1987 Յունիսին Եւրոպական Խորհրդարանին բանաձեւը նկատի չառնուեցաւ 1993–ին Գոփընհակընի սպառնացած չափանիշներուն մէջ, քանի բացայայտ է որ Թուրքիոյ ժողովրդավարութեան անցնելու լաւագոյն թեսթը Հայոց ցեղասպանութեան ճանաչումը կ'ըլլայ»:

Ինչ կը վերաբերի նմանութիւններու Ֆօրիսոնեան ժխտումին, որ կ'ուրանայ նացիներու գործած ցեղասպանութեան եւ Թրքական ժխտումին, Թերնոն կը գտնէ որ հայկական ցեղասպանութեան ժխտումը շատ աւելի նրբամիտ է: Նախ գործն է Պետութեան մը որ քաղաքական եւ նիւթական միջոցներն ունի իր խօսքը տարածելու, իր համալսարանները հակչելու եւ ճնշում բ անեցնելու օտար համալսարանականներու վրայ: Զրոյցը կ'անդրադառնայ նաեւ ցեղասպանութիւն տարազին օրէ օր աւելի յաճախ գործածութեան, տեղի անտեղի: Այդ պատճառով, Թերնոն կը գտնէ որ խուսափելու համար չափազանցութիւններէ, պէտք է «ցեղասպանութիւն» բառին գործածութիւնը սահմանափակել, մանաւանդ 20–րդ դարու դէպքերուն ուր, համախմբուած են այդ տարրերը որոնք այդ

յատուկ յանցագործութիւնները կը յատկանշեն՝ Պետութեան մը ոճրային կամքը, զինք տանող հարց մը լուծելու, ինչ որ ալ ըլլայ անոր բնոյթը, մարդկային խումբի մը ֆիզիքական զանգուածային բնաջնջումով։ Այդ խումբին անդամներուն մահացումը իրենց պատկանելիութեան պատճառով, առանց տարիքի կամ սեռի խտրութեան։ Այս տարրերը, անառարկելի կերպով, խմբուած են միայն ոճրային երեք դրութիւններով՝ Նացիականութիւնը Հրեաներուն եւ ցիկաններու համար 1941-էն 1945, Երիտ. Թուրքերը 1915-ին եւ 1916-ին Հայերու համար, Հութու իշխանութիւնը Ռուանտայի Թութսիներուն համար, 1994-ին։ Երկու ուրիշ պարագաներու ալ, վիճելի ըլլալով հանդերձ, ցեղասպանութիւն որակումը կրնայ նկատի առնուիլ՝ Գամպոճի զանգուածային մարդասպանութիւնները կարմիր Խմերներու կողմէ 1975-էն 1978, խորհրդային իշխանութեան ստեղծած սովը Ուկրանիոյ մէջ 1932 – 1933-ին։ Միւս պարագաներուն, ցեղասպանութիւն չկայ, շատ – շատ կան «ցեղասպանական ջարդեր»։

Թերնոն կ'արտայայտուի նաեւ, ի պատասխան Քնոպէլի հարցումին, Թուրքիոյ անդամակցութեան Եւրոպական Միութեան։ Կը շեշտէ որ, աւելի խորացնելով այն տեսակէտը զոր պարզած էր «Ֆիկառօ»յի մէջ (Դեկտեմբեր 13), Թուրքիոյ մուտքը Եւրոպական Միութիւն պիտի նշանակէր Եւրոպական Միութեան վախճանը։ Փոխանակ եւրոպականացնելու Թուրքիան, ինչպէս կը խորհին կարգ մը ազնի՛ւ հոգիներ, կը թրքացնէ Եւրոպան, մտցնելով բացի 100 միլիոն Թուրքերէ 2050-ի հորիզոնին, 100 միլիոն յաւելեալ Թրքախօսներ։ Նիսի եւ Ամսթերտամի դաշինքներու զօրածութեամբ, Թուրքիա աւելի ձայն կ'ունենայ քան Ֆրանսան եւ եւրոպայի աւելի երեսփոխան, քան՝ Գերմանիան։ Թուրքիա չի պատկանիր եւրոպական տարածքին, այլ միջերկրականեան տարածքին, ինչպէս Իսրայէլ, Լիբանան, արաբական երկիրները եւ Եւրոպայի քանի մը երկիրներ։ Պէտք չէ շինծու տարածքներ շինել ընդառաջելու համար Միացեալ-Նահանգներու Եւրոպան հակակշռելու փափաքին։ Թերնոն կը հաւատայ լաւ Թուրքիոյ իսլամականացման, միակ խոչընդոտը բանակն է եւ ճակատում մը չի բացառեր։

Գալիք տարիներու ընթացքին, տարբեր կը տեսնէ Թուրքիոյ, Քիւրտիստանի, Հայաստանի, Վրաստանի ապագան։ Թուրքիան ասիական երկիր մըն է եւ շրջափակումի ենթարկած է Հայաստանը։ Քիւրտերը ցրուած են երեք երկիրներու մէջ եւ ամէն մէկ երկրի մէջ, իրենց կացութիւնը տարբեր է։ Հաւանական չէ որ անկախ Քիւրտիստան մը ծընունդ առնէ գալիք տասնամեակներուն։ Եթէ պատերազմ մը ծագի Իրաքի մէջ եւ ներկայ վարչակարգը տապալի, Իրաքցի Քիւրտերը (20% բնակչութեան) կարեւոր դեր մը կը խաղան ԱՄՆ-ու հակակշռին տակ գտնուող Իրաքի մէջ։ Ինչ կը վերաբերի Հայաստանի, Հարաւային – Կովկասի երեք երկիրներէն մէկն է։ Նոյնիսկ եթէ հրադադարը պահպանուի, պատերազմի մէջ կը մնայ Ազրբէջանի հետ։ Ղարաբաղի հարցը կարգադրուած չէ։ Կռթնած է մէկ զինակիցի վրայ՝ Ռուսաստանը, ինչ որ զինքը կը դնէ դիւրաբեկ դիրքի մը մէջ։ Վրաստանի հետ իր յարաբերութիւններն ալ լաւ չեն։ Վրաստան կ'ընդդիմանայ Ռուսաստանի չէչէն մարտիկներ ընդունելով եւ հողային հարց մըն ալ դէմ առ դէմ կը հանէ Հայաստանն ու Վրաստանը։ Հուսկ, ԱՄՆ զինուորական գետնի վրայ, ոտք կը դնեն Վրաստան ամրապնդելու համար իրենց դիրքը Ռուսաստանի շուրջ, ինչ որ կը փոխէ Հարաւային – Կովկասի դիմագիծը։

Վերջին հատուածով մը, կը խօսուի Թուրք – իսրայէլեան զինակցութեան մասին։ Իսրայէլ շահ ունի, կ'ըսէ Թերնոն, զինակցելու Թուրքիոյ հետ։ Թուրքիա եւ Սուրիա լաւ յարաբերութիւններ չունին։ Զիրենք դէմ առ դէմ կը հանէ, մանաւանդ, ջրական հարցը։ Բայց, Սուրիա իր երկու դրացիներուն՝ Թուրքիոյ եւ Իսրայէլի, զօրութիւնը չունի։ Ինք ալ, ուզէ – չուզէ պիտի ընէ ինչ որ ԱՄՆ ուզեն։

Զինակցութեանց խաղը, պարտադրըւած քաղաքական իրավիճակին կողմէ, երկու երկիրներու համար, որոնք ըսպառնալիքի տակ են ինչպէս՝ Իսրայէլ եւ Հայաստան, պէտք չէ մնայ Ֆրանսայի մէջ, հայ եւ հրեայ համայնքներու յարաբերութիւններուն։ Եթէ, նոյնիսկ, այդ զինակցութիւնները, ժամանակաւոր կերպով այդ երկու երկիրները հակոտնեայ դրութեանց մէջ կը դնեն, ինչ որ կը միացնէ Հայերն ու Հրեաները – ցեղասպանութեան յիշողութիւնը – աւելի զօրաւոր է, երեւութապէս, քան ինչ որ զիրենք կը բաժնէ։

– ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ –

ՆԻՒ-ՃԸՐԶԻԻ մէջ, Յունուար 26-ին, իր մահկանացուն կնքած է Ս. Դ. Հնչակեան Կուսակցութեան ականաւոր դէմքերէն՝ Արսէն Ճէրէճեան։ Նուիրեալ գործիչներէն եղած է կուսակցութեան, Լիբանանէն սկսեալ։ Անդամ եղած է Շըրջանային վարիչ մարմիններու. երկու շրջան ալ մաս կազմած է կուսակցութեան գերագոյն մարմնին –Կեդրոնական Վարչութիւն–։ Ապահոված է Ս. Դ. Հ. Կ.-եան օրգաններէն «Երիտասարդ Հայաստան»ի հրատարակութիւնը։

ՀԱԼԷՊԻ Ա. Մ. Ժ. Տան կազմակերպութեամբ, Յունուար 17-ին, Լեւոն Շանթ սրահին մէջ տեղի ունեցած է Տոքթոր Նորա Արիսեանի «Հայոց ցեղասպանութիւնը սուրիացի արաբ մատենագիրներու դիտանկիւնէն» նոր հրատարակուած գիրքին ներկայացումը։ Բացման խօսքերը կատարած են Սօսի Սիմոնեան եւ Յարութ Քահուէճեան (հայերէն եւ արաբերէն), ապա բեմը տըրամադրուած է հատորին յառաջաբանը գրող՝ Տոքթոր Ճորճ Ճապպուրի, որ ծնունդով մտաւորական մըն է եւ դասաւանդած է Դամասկոսի եւ այլ երկիրներու համալսարաններուն մէջ եւ այժմ Հալէպի Պետական համալսարանի բարձրագոյն ուսմանց դասախօսներէն մէկն է։ Ան գրաւոր արտայայտուած է գիրքին մասին եւ յոյս յայտնած որ նման գիրքեր կը հրատարակուին նաեւ արաբական այլ երկիրներու մէջ, ուր կան Հայոց ցեղասպանութեան մասին յիշողութիւններ։ Իր կարգին խօսք առած է հեղինակը՝ Նորա Արիսեան, որ արաբերէն իր խօսքին մէջ նշած է թէ «դրական երկուութեան» հաւատացող է եւ հայ ու սուրիացի ըլլալու իրողութիւնը ամէնէն դրական իմաստով ներկայացնելու՝ երկու ժողովուրդներու միջեւ նոր կամուրջ մը նետելու աշխատանք էր կատարածը։ Վերջին խօսքը եղած է թեմին առաջնորդը՝ Սուրէն Արք. Գաթարոյեան։

ՃԻՊԷՅԼԻ (Լիբանան) «Թռչնոց Բոյն»ի տնօրէնութեան պաշտօնը ստանձնած է Մեծի Տան Կիլիկիոյ կաթողիկոսութեան միաբաններէն՝ Շահէ Ծ. Վրդ. Փանոսեան, Արամ Ա. Կաթողիկոսի որոշումով։ «Թռչնոց Բոյն»ը կը վայելէ կաթողիկոսութեան հովանաւորութիւնը, ան Ցեղասպանութեան օրերուն հազարաւոր հայ որբերու ապաստան տուած է։ Նոր տնօրէնը՝ Շահէ Ծ. Վրդ. ծնած է Քեսապ, դպրեվանքի ուսման շրջանը աւարտելէ ետք, 1980 ձեռնադրուած է կուսակրօն քահանայ։ Թեմական, հովուական առաքելութիւն ստանձնելով եղած է Սելանիկի Հայոց հոգեւոր հովիւ, ապա, ծառայած է ԱՄՆ-ու արեւելեան թեմին։ Վերջին շրջանին հոգեւոր հովիւ էր Թորոնթոյի Ս. Աստուածածին եկեղեցւոյ։

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ ՃՊԻՏ

Ընկեր փանջունու անկիւն

ՆՈՐ ՊԱՅՄԱՆԱԳԻՐ ԿԱՄ ՆՈՐ «ԳՈՒՑԷ՝ ՊԱՐՏՔԻ ԴԻՄԱՑ»

Ըստ տեղական դիտորդների, Ռ. Քոչարեանը ժողովրդին առաջարկում է ըստորագրել «Փող՝ ձայնի դիմաց» պայմանագիրը։

Ռ. ՔՈՉԱՐԵԱՆԻ ՆԱԽԸՆՏՐԱԿԱՆ ԴԻՄՈՒՄԸ ԺՈՂՈՎՐԴԻՆ

Ա՛խր, ես ինչպէս վեր կենամ գնամ։
Ա՛խր, ես ինչպէս ուրիշ տեղ մնամ։

ԺՈՂՈՎՐԴԻ ԵՐԳԸ ՊՐԵԶԻԴԵՆՏԻ ՄԱՍԻՆ

(Լուսիկ Քոչեանի ոճով)

Ա՛խ, տանէին, տանէին,
Հայաստանից տանէին։

ԺՈՂՈՎՐԴԻ ՏՐՏՈՒՆՋԸ

Սկսեցինք Ղարաբաղը պաշտպանելով, վերջացրինք ղարաբաղցուց պաշտպանուելով։

ԽԱՆՁՈՒԱԾ ՕՐԵՐԸ

Գրեց՝ ՊԵՐՃՈՒՀԻ

9

Ոմանք կը ձայնակցին երգին, ուրիշներ ամփոփուած աչքերով առաստաղ կը նային, կարծես հոն գտնուող պատուհանիկէ մը «եար»ը զիրենք կը դիտէ հմայուած։

Երգը կը դադրի վերջին ցաւագին կանչով մը։ Պահ մը լուռ մնալէ վերջ, կիները կը սկսին պոռալ. «Քէօչէք»... «քէօչէք»... Պզտիկ հանըմը պէտք է քէօչէք պարէ։

Քանի մը պայմանադրական նազանքներէ վերջ, երիտասարդ կին մը ոտքի կ'ելլայ, կը փաթթուի իր փէշտիմալին ու կը սկսի պարել ներկաներու ծափերուն ու երգին ընկերակցութեամբ։

«Քէօչէք»ը փորի արեւելեան պար մըն է, որ հիմա տարածուած է նաեւ Արեւմուտքի մէջ, բայց հոն պարուած փորի պարերը երբեք չեն կրնար հաւասարուիլ Արեւելքի պարերուն։ Պարող կնոջ փորը կը դողդղայ, կ'ալիքուի, կը ծփայ, պարողի վրայ պար կը պարէ։ Կարծես մարմնոյն ամբողջ զգայնութիւնը հոն է կեդրոնացեր, կարծես, հիմա հիմա, չկրնալով դիմանալ այդքան յուզման, ան պիտի բաժնուի ամբողջութենէն, վար պիտի իյնայ ու պիտի փշրուի մարմարինին վրայ, հասած պտուղի մը պէս։ Սակայն, փորը կը հանդարտի մէկէն ի մէկ։ Հիմա կուրծքն է որ կը յուզուի, կը սարսռայ, կը փոթորկի։ Պարի շարժումներէն փէշտիմալը քիչ մը վար կը սահի, եւ ահա երկու գեղեցիկ կլորութիւններ կ'երեւան իրենց գեղեցիկ մերկութեանը մէջ։ Նայողին կը թուի որ կարմիր պըտուկները յանկարծ ծորակներու պէս պիտի բացուին ու զգլխիչ հեղուկներ պիտի հոսին, կամ թեւեր առած պիտի թռին նման չտեսնուած թռչուններու նման...

«Փորդ սիրոյ գահ է», – կը պոռան կիները, ալեկոծուած։

«Ծիծերդ սիրոյ աղբիւրներ են», – կ'ըսեն ոմանք երազուն։

Խնդուք, կատակներ, հառաչանքներ։

Պէտք է ըսել, որ այս պարը քիչ անգամ կը պարուի զուսպ կամ գրաւիչ ձեւով։ Աւելորդ շարժում մը, գռեհիկ կեցուածք մը շատ անգամ փաւաշոտ ու անվայել չեշտ մը կու տան պարին, մանաւանդ Արեւելքի մէջ։

Պարերն ու երգերը կը վերջանան, ինչպէս նաեւ ճաշը։ Կիները փէշտիմալնուն մէջ կը փաթթուին եւ դուրսի սրահը կ'ելլան քիչ մը օդ առնելու ու հանդըստանալու, յետոյ կրկին կը վերադառնան ծորակներուն առջեւ, լուացուելու արարողութիւնը շարունակելու համար։

Իրիկունը, երբ իրենց կաշին քերթելու չափ լուացուած են, կիները հագուելու սրահը կու գան խեցգետնի նման կարմիր ու շնչակտուր։

Անոնցմէ շատեր, տուն վերադարձին անկողին պիտի մտնան ուժասպառ։ Դիւրին բան չէ։ Լուացուեցա՛ն...

Լուալու պաշտօն ունեցող Թէլլաքներն ալ, որոնց կարգին եւ Հոռոփը, ներկայ են այս կերուխումին եւ ուրախութեան։ Անոնց ալ բաժին կը հանուի առատ ու ճոխ սեղանէն։ Թէլլաքները յաճախ իրենց սրամիտ եւ այրող կատակներով կը մասնակցին խօսակցութեան եւ քրքիջներ կը յարուցանեն։

Հոռոփ իր դերին մէջ է երբ լուացող, բայց բաւական անճարակ է երբ խօսակից կամ կատակող այս շրջանակին մէջ։ Սակայն, անոր դէմքը բնականօրէն այնքան զուարճալի է, անոր ամբողջ էութենէն այնքան բարութիւն կը ժայթքէ, որ հոն գտնուողներուն ոչ մէկուն մտքէն պիտի անցնէր, որ այս կլորիկ կինը, որ այսպէ՛ս բարձր կը խնդայ իրենց կատակներով, որ միջավայրին այսպէ՛ս վարժուած ու յարմար կ'երեւայ, վիրաւոր դատի մը համար եկեր նստեր է իրենց մէջ, – դատ մը, որուն համար կը վտանգէ ոչ միայն իր վաստակը, իր առողջութիւնը, այլ եւ իր կեանքը ամէն վայրկեան վտանգի տակ է...

Երբեմն երբեմն, լուացուելու կամ կերուխումի ժամանակ կիները կը խօսէին գաւառներու մէջ տեղահանութիւններու ընթացքին կատարուածներու մասին։ Անոնք իրենց ամուսինները կամ ազգականներու միջոցով կ'իմանային թէ ինչպէս կը ջարդուէին եւ կը թալանուէին կեավուրները։ Զիրենք հետաքրքրողը ամէնէն աւելի թալանն էր, ամբողջ ժողովուրդէ մը խլուած անհատնում աւարը։ Մաս մը կանանց ալ հետաքրքրողը, երեւի, իրենց ամուսիններուն ազդեցութեան տակ, ամբողջ ժողովուրդին բնաջնջումն էր։ Այդ պարագային մէջ կը տեսնային Թուրք ժողովուրդի մեծութիւնը։

Տեղահանութիւն բառը քաղաքակրթըւած արտայայտութիւնն էր ամբողջ երկրին մէջ գրեթէ միաժամանակ կատարըւած ոճրագործութիւնները բնորոշելու համար։ Թուրքերը, իրենք իրենց մէջ խօսած ժամանակ անշուշտ, աւելի անկեղծ, աւելի ճիշդ կերպով բնորոշող բառեր կը գործածէին։ Անոնք պարզապէս կ'ըսէին «արմատի չորացում» կամ «կեավուրին վերջին օրերը»։

Եթէ չյաջողեցան իրենց ծրագիրները իրագործելուն մէջ, յանցանքը իրապէս իրենցը չէր։ Յանցանքը հայ ժողովուրդին ամէն գնով ապրելու, յարատեւելու, պայքարելու կամքին մէջն էր։

Յանցանքը հայ ժողովուրդին հոգեկան հարստութեան մէջ էր։

Երբ բարձրաստիճան օտար անձնաւորութիւններ, ըլլայ գաւառները, ըլլայ Պոլիս, դիմեր էին Թուրք պատկանեալ իշխանութիւններուն իրենց վրդովմունքը յայտնելու համար, իրենց պատասխանած էին, թէ «եղածները լոկ պատերազմի ժամանակ անհրաժեշտ զգուշական միջոցներ են, թէ յետոյ ամէն ինչ իր բնական ընթացքը պիտի ստանայ եւ բոլորը պիտի վերադառնան իրենց տուները»։

Այդպէս կը պատասխանէին այն ժամանակ կառավարութեան գլուխ գտնուողները, սակայն, քաղաքներէն եւ գիւղերէն տեղահանուած եւ դէպի անապատ – ները քշուած անթիւ անհամար ժողովուրդէն ժամանակ մը վերջ կը մնային միայն ծերունիները կամ իրենց տեսած – ներէն, կրածներէն խելագարուած կանանց ահաւոր խմբեր... Իսկ պարպուած տուները կը լեցուէին Թուրք գաղթականներով կամ նոյնիսկ այդ բնակիչներու սպաննիչներով։

(Շար. 31)

(Շար. Ա. էջէն)

հանին, հրաւիրելով Ֆրանսան որ տուկայ, գնահատելով իր դիրքը:

Սպանիոյ ժողովուրդն ալ չի հետեւիր իր վարչապետին եւ կողմնակից է խաղաղ կարգադրութեան մը:

Լեհաստան վրդոված է եւ Ֆրանսայի Թուրքիոյ օգնութեան չհամնիլը «դայթակղութիւն» կը նկատուի: Ազատական «Ռեչփոսփոլիթա» կը գրէ. – «Միացեալ – Նահանգներուն եւ տկար Թուրքիոյ զօրավիգ ըլլալու մերժումը վախ կը պատճառէ որ վտանգուած որեւէ այլ երկիր նոյն ճակատագրին ենթարկուի»: Իտալիոյ մամուլն ալ, մեծամասնութեամբ ամերիկամէտ, կը ծաղրէ Ֆրանսան եւ Ժ. Շիրաքը: Սթամփայի մէկ ծաղրանկարը կը ներկայացնէ Շիրաքը Նափոլէոնի կերպարով հայելիի մը առջեւ:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՎԱՐՉԱՊԵՏԸ՝ Ժ. Փ. Ռաֆարէն որոշեց օգտագործել Սահմանադրութեան 49–3 յօդուածը, որ թոյլ կուտայ իրեն օրինագիծ մը որդեգրել տալ, առանց վիճարկումի եւ քուէարկութեան: Այս որոշումը տուաւ, որովհետեւ իր մեծամասնութեան մէկ թեւը (Իւ–Տէ–էՖ) եւ ընդդիմութիւնը 13 հազար առաջարկութիւններ ներկայացնելու պատրաստուած էին եւրոպական եւ շրջանային ընտրական նոր օրէնքին վերաբերող այդ օրինագիծին: Պայրուի համար այդ օրինագիծը մահը կը նշանակէ փոքր կուսակցութիւններու եւ ժողովրդավարական բնոյթ չունի:

ՊՈՒՏԻՆ, Ֆրանսա կատարած իր այցելութիւնը վերջացուց Փետր. 12–ին Պորտօ այցելելով, ուր ընդունուեցաւ քաղաքապետին՝ Ա. Ժիւփէի կողմէ: Այս այցելութեան ամէնէն կարեւոր մասն էր՝ «Սպիտակ Ձի»ու գինեկը, որ Սէն Թ'էմիլիոն գինիի լաւագոյն բերքը կ'արտադրէ (գնուած 1998–ին պելժիացիի մը կողմէ): Ի յիշատակ իր այս այցելութեան, ուր շիշեր կան որ 500 Եւրոյի կը ծախուին, Պուտինի նուիրուած է քանի մը շիշեր, համապատասխան իր կեանքին կարեւոր թուականներուն՝ 1952 (ծնունդ), 1983 (ամուսնութիւնը), 1985 եւ 1986 (աղջիկներուն ծնունդները), հուսկ 2000 Կրեմլին իր ժամանումը:

ՖՈՒԹՊՈԼ

ԻՍՐԱՅԷԼ – ՀԱՅԱՍՏԱՆ՝ 2 - 0

Թել - Ավիվի մէջ, ուր Փետր. 12–ին տեղի կ'ունենար Իսրայէլ – Հայաստան ֆութպոլի բարեկամական մրցումը, Հայաստան 0 – 2 պարտուեցաւ:

Նոյն օրը, երկու երկիրներու երիտասարդական հաւաքականներու մրցումն ալ վերջ գտած է 1 – 1 արդիւնքով: Պարտայի 49-րդ վայրկեանին նշանակած կէտին Հայաստանի խումբէն փոխադարձած է Գրիգորեան 60-րդ վայրկեանին:

Ի դէպ, Փարիզի Ֆրանսայի մարզադաշտին վրայ ալ, այսինքն ի'ր դաշտին, Ֆրանսա 0 – 2 պարտուեցաւ Չեխիայէն, բարեկամական հանդիպումի մը ընթացքին, Փետրուար 12–ին:

GALERIE FRAMOND
3, rue des Saints-Pères, 75006 Paris

ACCROCHAGE
DU NOUVEL
AN' 2003

HUILES DESSINS
AQUARELLES
PASTELS ENCRES
GOUACHES
COLLAGES
TEMPERAS

Du 23 janvier au 28 février
tous les jours ouvrables,
de 10h à 12h30 et de 14h30 à 19h

Ս. ՄԵՍՐՈՊ ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ԿԵԴՐՈՆ

ԳՐԱԿԱՆ ԵՐԵԿՈՅԹ

Հինգշաբթի, փետր. 20, ժամը 20.30–ին

ՄԽԻԹԱՐԵԱՆ ՄԻԱԲԱՆՈՒԹԵԱՆ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉՆԵՐԸ,

ՀԱՅՐ ՂԵՒՈՆԴ ԱԼԻՇԱՆ

"Ծագէ՛, հայ հանճար, փայլէ՛ բիւր բոցեր,
Իմանան ազգեր, թէ Հայք չեն անցեր":

Բանախօս՝
ԿԱՐԷՆ ՍԻՄՈՆԵԱՆ

Ընթերցումները՝
ԼԻԼԻԹ ՍԻՄՈՆԵԱՆ

au 10 bis, rue Thouin, Paris Vᵉ
Métro : Cardinal Lemoine - Monge

Մուտքը ազատ է:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԴԵՍՊԱՆԱՏՈՒՆ

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ

Տեղեկացնում ենք, որ 2003 թուականի Փետրուարի 19–ին կայանալու է Հայաստանի Հանրապետութեան Նախագահի ընտրութիւններ:

Այս կապակցութեամբ Փարիզում ՀՀ դեսպանութիւնում բացուելու է ընտրական տեղամաս, որտեղ Ֆրանսիայում գտնուող 18 տարեկանը լրացած ՀՀ քաղաքացիները քուէարկելու հնարաւորութիւն կ'ունենան:

Ընտրական տեղամասը գործելու է ժամը 8–ից մինչեւ 20 տեղական ժամով:

Ֆրանսիայում ՀՀ դեսպանութիւնը 2003 թուականի Փետրուարի 19–ին հրաւիրում է ՀՀ քաղաքացիներին մասնակցել ՀՀ Նախագահի ընտրութիւններին:

ՖՐԱՆՍԻԱՅՈՒՄ
ՀՀ ԴԵՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆ

Փարիզ

ՓԵՏՐՈՒԱՐ 1-ԷՆ
«ՅԱՌԱՋ»ի
ընթացիկ ազդերու սակագինը

	€	
Մահազդ	140	(167,44)
Հոգեհանգիստ	125	(149,50)
Շնորհակալիք	125	(149,50)
Հարսնիք–Նշանտուք	125	(149,50)
Ծնունդ	125	(149,50)

Բոլոր ազդերու սակերուն վրայ, հարկ է աւելցնել 19,60% Թէ.Վէ.Ա. (տե՛ս. փակագծի մէջ ընդհ. գումարը):

Այս գիները կը վերաբերին մէկ անգամ հրատարակելի ազդերու, ՄԻՆՉԵՒ ՄԷԿ ՔԱՌՈՐԴ ՍԻՒՆԱԿ (25 տող) մահազդներու պարագային եւ 1/8–րդ (12–13 տող) մնացեալին:

Առեւտրական եւ այլ ծանուցումներու համար, դիմել Թերթին Վարչութեան:

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ – ՄԿՐՏԻՉ
ՓԱՐԻԶ

ՈՒՐԲԱԹ, փետրուար 14

ՏԵԱՌՆԸՆԴԱՌԱՋ
ՏՕՆ ՔԱՌԱՍՆՕՐԵԱՅ
ԳԱԼՍՏԵԱՆՆ ՔՐԻՍՏՈՍԻ
Ի ՏԱՃԱՐՆ

Ժամը 10–ին, Փարիզի Ս. Յովհաննէս–Մկրտիչ Մայր Տաճարին մէջ պատարագ կը մատուցուի:

ՇԱԲԱԹ, փետրուար 15

ՏՕՆ ՍՐԲՈՑ՝ ՍԱՐԳՍԻ ԶՕՐԱՎԱՐԻՆ
եւ
ՈՐԴՒՈՑ ՆՈՐԱ ՄԱՐՏԻՐՈՍԻՆ
եւ
ԶՕՐԵՔՏԱՍԱՆ ԶԻՆՈՒՈՐԱՑՆ

Ժամը 10–ին, Փարիզի Ս. Յովհաննէս–Մկրտիչ Մայր Տաճարին մէջ պատարագ կը մատուցուի:

Ս. ՅԱԿՈԲ - ԼԻՈՆ
ՏԵԱՌՆԸՆԴԱՌԱՋ

ՈՒՐԲԱԹ, փետրուար 14

ՏԵԱՌՆԸՆԴԱՌԱՋ

Այս առթիւ Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ առաւօտեան ժամը 10–ին պատարագ կը մատուցուի խորանին վարագոյրը բաց:

Օրուան պատարագը կը մատուցանէ եւ կը քարոզէ՝

ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ԶԱՔԱՐԵԱՆ
Հայրապետական Պատուիրակի Փոխանորդ
Լիոնի եւ Շրջակայից

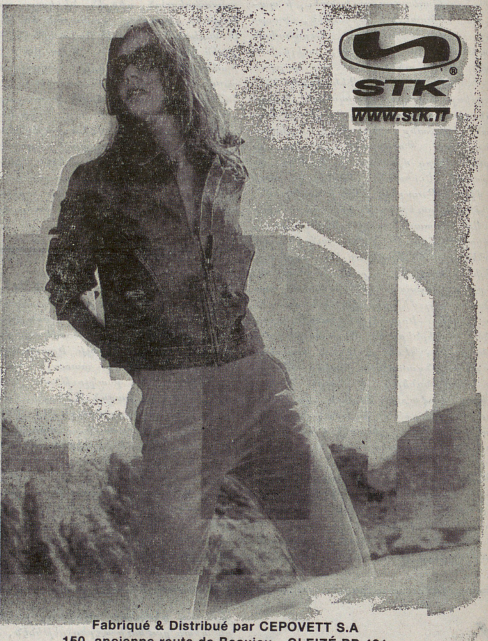
ՍՈՒՐԲ ՍԱՐԳԻՍ

ՇԱԲԱԹ, փետրուար 15

Տօն է ՍՈՒՐԲ ՍԱՐԳՍԻ

Այս առթիւ Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ պատարագ կը մատուցուի առաւօտեան ժամը 10–ին:

Կը պատարագէ՝
ԻՍԱՀԱԿ Ա. ՔՀՆՅ. ՀԷՔԻՄԵԱՆ

Fabriqué & Distribué par CEPOVETT S.A
150, ancienne route de Beaujeu - GLEIZÉ BP 421
69653 VILLEFRANCHE / SAÔNE CEDEX
Tél : 04 74 62 47 00 - Fax : 04 74 68 20 09 - Em@il : stk@stk.fr

ԾՆՆԴԵԱՆ
ՄԿՐՏՈՒԹԵԱՆ
ԱՄՈՒՍՆՈՒԹԵԱՆ
ԵՐԿԼԵԶՈՒ
ՁԵՐ ՀՐԱՒԷՐՆԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ
ԴԻՄԵՑԷ՛Ք «ՅԱՌԱՋ»Ի ՏՊԱՐԱՆԸ

ՆՆԱՄՈՒԱԾ ԱՇԽԱՏԱՆՔ,
ԱՐԱԳ ՅԱՆՁՆՈՒՄ

Տեղւոյն վրայ ճոխ խաբաւուկ

ՇԱԲԱԹ – ԿԻՐԱԿԻ
ՓԵՏՐՈՒԱՐ 15-16
SAMEDI - DIMANCHE
15-16 FEVRIER
2003

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

LE NUMERO: 1 €

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
E-MAIL : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 230 եւրօ — Վեցամսեայ : 122 եւրօ
Արտասահման : Տար. 270 եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)
247 եւրօ (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 1 եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

78ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 20.624 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 78e ANNEE — N° 20.624

Ե. ՕՐՈՆԻ ՀԱՍՏԱՏԱԿԱՄՈՒԹԵԱՆ ԿՈՉԸ, ԱՆՈՐ ՏՈՒՆ ՏՈՒՈՂ ԱԶԴԱԿՆԵՐ ԵՒ ՈՒՐԻՇ ԲԱՆԵՐ

Հրեայ պատմաբան Ե. Օրոն որ այնքան տեղ վերաբերումի մը թիրախ եղաւ Ֆրօ-Արմէնիա ժողովին առթիւ, անձնականը ընդհանուրին զոհել չկրցողներու կողմէ, «Հաստատակամութեան կարեւորութիւնը» խորագրով գրութիւն մը ստորագրած է: Թորոնթոյի Զօրեան Հիմնարկին կողմէ հրապարակուած գրութիւնը անգամ մը եւս նիւթ կ՚ընէ պատահածը, կ՚ըսէ թէ կազմակերպիչները ընդունած են իրենց սխալը, գղջում յայտնած, ապա հաւաստած թէ ժողովին համար Ե. Օրոնի պատրաստած գրութիւնը տեղ պիտի գտնէ ժողովին կայքէջին վրայ:

Ե. Օրոն նաեւ երախտագիտութիւն կը յայտնէ Ի. Թէրնոնի, Ի. Զարնիի, Զօրեան հիմնարկին, ապա կ՚ըսէ թէ իր անձին հանդէպ տեղի ունեցածը կը նկատէ դատողութեան սխալ մը, մոլորանք մը եւ ոչ՝ հայ կազմակերպիչներու կողմէ իր անձին կամ ցեղային պատկանելութեան ուղղուած դիտումնաւոր յարձակում մը:

Աւելի ետք Ե. Օրոն ուշադրութեան կը յանձնէ գինք մտահոգող ուրիշ վտանգ մը, որպէս հետեւանք ճախորդ պատահարին: Ժողովին կազմակերպիչնե-րուն սխալ գործելակերպը որուն անմիջապէս զղջում յայտնեցին, պատճառ եղած է արդէն հակառակ ուղղութեամբ չափազանցուած հակազդեցութեան մը: Ինք նամակներ, խմբագրականներ տեսած է, գրի առնուած՝ Հայերու եւ Հրեաներու կողմէ որոնք կը դատապարտեն Հայերու հակասեմական կեցուածքը, այնպէս մը որ Հայերը միաձոյլ ժողովուրդ են եւ ամէն մէկ հայ յանցաւոր է մարդկութեան դէմ այդ կեցուածքին համար: Իսրայէլացիներն ու Հրեաները պաշտպանելու իրենց եռանդին մէջ, այդ գրութիւններուն հեղինակները իրե՛նք ցեղապաշտ ընթացք կը ցուցաբերեն:

Օրոն այս անդրադարձէն ետք կը յիշեցնէ թէ հակասեմականութեան եւ ընդհանուր առմամբ ցեղապաշտութեան երեւոյթներ ամէն ընկերութեան մէջ կան: Վստահաբար, հակասեմականներ եւ ցեղապաշտներ կան Հայերու եւ իրենց՝ Հրեաներուն միջեւ: Կարեւորը հաստատակամ ըլլալն է այս շատ կարեւոր հարցին նկատմամբ: Ան կը գրէ. «Զենք կրնար խմբակի մը ցեղապաշտութիւնը դատապարտել, մինչ ուրիշ խմբակի մը կը կիրարկենք զայն»:

Գրութիւնը կ՚աւարտի, որպէս մարդ արարած, որպէս Հրեայ, որպէս Իսրայէլի քաղաքացի, Հայերու ցեղասպանութեան ուրացումներուն դէմ պայքարելու հաստատակամութեամբ: Օրոն կ՚ըսէ. «Երբ մէկը կ՚ուրանայ Հայերու Ցեղասպանութիւնը, կը ստեղծէ միջավայր մը ուր ընդունելի կրնայ ըլլալ Հրեաներու Ողջակէզին ալ ուրացում: Ցեղասպանութեան ուրացումը բռնաբարում մըն է ճշմարտութեան ու մարդկային արժանաւորութեան: Որպէս մարդ արարած, Իսրայէլացի ու Հրեայ, պէտք է հաստատակամ ըլլանք, Ամէնքս պէտք է հաստատակամ ըլլանք»:

Անհասկնալի բան չըլլալով հանդերձ, Ե. Օրոնի այս գրութեան մէջ, հարցական մը կը պարտադրէր զայն գրի առնելու պարագան: Ինչո՞ւ գիտնականը հարկը զգացած էր վերարծարծելու նիւթը, երբ տխուր միջադէպը փակած կը նկատուէր:

Այս հետաքրքրութիւնը պատասխան կը գտնէ Հարվըրտի համալսարանի հայագիտական ամպիոնէն Ճէյմս Ռասըլի ստորագրած էջին ընթերցումով: Ֆրօ-Արմէնիայի առիթով Ե. Օրոնը թիրախ առած անհեռատես ընթացքը չահագործելով, Ռասըլ մաղձ կը թափէ հայութեան վրայ, անոր վերագրելով հակասեմական ընդհանուր կեցուածք, առանց բացառութեան. մամուլ, քաղաքական, ակադեմական ու աշխարհական շրջանակները բոլորն ալ առած են իրենց բաժինը: Կ՚ըսէ թէ ինք անձամբ թիրախ եղած է «հայ մամուլի նոր-նացիական յարձակումներուն» եւ այլն: Ատով հանդերձ, ինքզինք կը ներկայացնէ մէկը որ յաճախ հանդէս եկած է Հայ դատի փաստաբանի դերով: Նոյնիսկ քննադատած է իր երկիրը՝ ԱՄՆ-ը եւ իր հրեայ ընկերակիցներուն կերտած Իսրայէլը որոնք կը հետեւին Թրքական քաղաքականութեան: Կ՚աւելցնէ թէ կարելի է առանց սիրելու ժողովուրդ մը, խօսիլ անոր պատմական անցեալին մասին. բայց կարելի չէ պաշտպանութիւնը ստանձնել, առանց յարգանք ու համակրանք ունենալու անոր:

Իր պաշտօնակիցներուն ուղղած գրութեան վերջին պարբերութիւնը ամէնէն ուշագրաւն է. այսուհետեւ Ճ. Ռասըլ կը մերժէ Հայ դատի զօրավիգ ամէն մասնակցութիւն, շարունակելով հանդերձ դասախօսական իր գործունէութեան մէջ նիւթ ընել Ցեղասպանութեան պատմականութիւնը եւ տարածքները: Ատոր զուգահեռ, կ՚ըսէ թէ ամէն ջանք պիտի գործադրէ Հայ համայնքին հակասեմական եւ ցեղապաշտ կեցուածքները փաստելու եւ մատնացոյց ընելու, ներառեալ՝ արաբական եւ իսլամական ահաբեկչութեան զօրակցելու վէճերը եւ հակամերիկեան կեցուածքներ. պիտի աշխատի նաեւ որ յարմար պահուն նման փաստաթուղթեր հասնին օրինապահ իշխանութիւններու եւ մարդկային իրաւունքներու պաշտպաններուն, պատրաստակամ ըլլալով եւ ցանկալով օրինաւոր ամէն միջոցներով հակահարուած տալու անոնց:

Ու գրութիւնը կ՚աւարտի հետեւեալ հաստատումով. «Աւելի ճան երբեմ իրականութիւն է. հակասեմականութիւնը յիմարներու ընկերվարութիւնն է»:

*
**

Արդար չէ՞ Ե. Օրոնի հակազդեցութիւնը որով մատնացոյց կ՚ընէ «հակառակ ուղղութեամբ վտանգ մը»:

Այս երկու գրութիւնները, անկախ իրենց միջուկին առթած վրդովումէն, երկու պահ անդրադարձ ալ կը պարտադրեն, տեսնելու համար թէ անխորհուրդ ու նեղմիտ վերաբերումներ որքա՛ն հեռաւոր հետեւանքներ կրնան ունենալ: Եւ մտածել որ այս տեղ աղմուկը բնաւ անխուսափելի չէր:

Այսքանէն ետք եթէ տակաւին տրամադրութիւն մնայ, կարելի է խորհրդածել հայագիտական կարգ մը ամպիոններու տէրերուն ընտրութեան, արժանաւորութեան, բուն նպատակներուն, եւայլնի մասին...:

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ԻՐԱՔ

ՊԱՏԵՐԱ՞ԶՄ ԹԷ ԽԱՂԱՂՈՒԹԻՒՆ

ԱԼ – ԺԵԶԻՐԱՅԻ ՏԵՍԵՐԻԶԻՆ ԱՌԵՂԾՈՒԱԾԸ

ՕԹԱՆ-ի 19 պետութիւններու դեսպանները հրաժարեցան, Փետրուար 13-ին, 6-րդ նիստ մը գումարել Թուրքիոյ օժանդակութեան հարցը որպէս օրակարգ ունենալով: Գերմանիոյ Պաշտպանութեան նախարարը խոստացած էր սակայն, որ որոշում մը կը տրուի, ամէնէն ուշը Շաբաթ օր եւ այդ որոշումը բացարձակապէս պիտի համապատասխանէ Թուրքիոյ շահերուն: Ամերիկեան բանակի սպայակոյտի պետն ալ՝ զօրավար Մայըրս սպառնացած է անտեսել ՕԹԱՆ-ի Խորհուրդը (Ուխտին քաղաքական մարմինը) Թուրքիոյ տրամադրելու համար ուզած օժանդակութիւնը հակառակ երբորդութեան (Ֆրանսա, Գերմանիա, Պելժիա) վէթօներուն:

Վճռական օր կը նկատուէր Ուրբաթ, Փետրուար 14-ը, երբ ՄԱԿ-ի քննիչներու պետերը Ապահովութեան Խորհուրդին պիտի ներկայացնէին իրենց նոր տեղեկագիրը եւ որոշում մը պիտի տրուէր: Լուրջ տարակարծութիւն կայ Խորհուրդին մէջ: Մէկ կողմն է ԱՄՆ – Մեծն – Բրիտանիա, միւս կողմը՝ Ֆրանսա եւ Ռուսաստան, որոնց զօրավիգ է Չինաստան: Առաջին երկուքը կողմնակից են գինեալ ուժի դիմելու, միւսները կ՚ուզեն որ քննութիւնները շարունակուին: Միացեալ-Նահանգները հրաւիրած են Ապահովութեան Խորհուրդը որ «վճռակամութիւն» ցոյց տայ Իրաքի նկատմամբ, այլապէս, կ՚ըսէ Պուշ. – «Միացեալ ազգերը պատմութեան մէջ պիտի թաղուին որպէս վիճարկումներու անօգուտ եւ աւելորդ ընկերութիւն մը»:

Մնաց որ, այլեւս յստակ է թէ ԱՄՆ ոչ մէկ կարեւորութիւն պիտի տայ Ապահովութեան Խորհուրդին որոշումին, ուր 15-ի վրայ 9 ձայներ հարկաւոր են որոշումի մը համար: Ինչպէս ՕԹԱՆ-ի պարագային ըսած է սպայակոյտի պետը, հոս ալ ԱՄՆ կ՚արհամարհեն ով որ իրենց համակարծիք չէ: Աշխարհի մեծամասնութիւնը պատերազմ չուզեր, բայց, յանուն ժողովրդավարութեան եւ ազատութեան արտայայտող Ամերիկան վճռած է պատերազմի դիմել, նկատի չառնելով որեւէ առարկութիւն: Որո՞ւ կը սպառնայ այսօր Իրաք եւ Ս. Հիւսէյնի անօգո՞ք բանակալ մը ըլլալը հարդարացընելու պատերազմ մը, որու համար Պաշտպանութեան Նախարար Ռըմսֆելտ ալ կը մերժէ բացառել հիւլէական զէնքի դիմելն իսկ: Ի պատասխան Էտուըրտ Քենըտիի մէկ հարցումին, (Փետրուար 13), ըսած է թէ Ամերիկա պէտք եղածը կ՚ընէ դասական զէնքերով, բայց, չի բացառեր որեւէ այլընտրանք, եթէ նոյնիսկ այդ զէնքերը չեն արձակուած 1945-էն ի վեր: Նման յայտարարութիւն մը պէտք է պարտադրէ Ապահովութեան Խորհուրդին, որ նախ զգաստի Ամերիկան պատգինելով...:

*
**

Քաթարի հեռատեսիլի «Ալ – Ժեզիրա» կայանի սփռած տեսերիզը, Երեքշաբթի Փետրուար 11-ին, աւելի հարցականներու դուռ բացած է քան փաստեր բերած: Նախ, կայանը, ամբողջ օրը հերքած է Պէն Լատէնի յայտարարութեան մը գոյութիւնն իսկ: Ապա, ո՞վ ընտրած է 16 վայրկեաննոց այն բաժինը, որ սփռուած է եւ ինչո՞ւ Գոլին Փաուըլը եղած է, առաջին ակնարկողը այդ արձանագրութեան: Կ՚ըսուի թէ «Ալ – Ժեզիրա»յի լրագրողներն իսկ տատամսոտ են եւ արտօնութիւն չունին այդ մասին արտայայտուելու: Անոնք շատ զարմացած են Սի-էն-էն ամերիկեան կայանէն տեղեկանալով թէ տեսերիզը պիտի սփռուի: Այդ օր, կայանին ոչ տնօրէնը, ոչ խմբագրապետը հոն եղած են եւ մինչեւ ժամը 21 (Փարիզ 19) «Ալ – Ժեզիրա» հերքած է որ Ուսամա Պէն Լատէնէն նոր արձանագրութիւն մը ստացած է: Ցետագային, բան մը անցած – դարձած է եւ ժողովէ մը ետք, որոշուած է սփռել: Քապուլի նախկին թղթակիցը՝ Թայսիր Ալունի հանդիպած ըլլալով Պէն Լատէնի ,ձայնը ճանչցեր է: ԱՄՆ-ու Արտաքին նախարարութեան բանբերը՝ Ռիչըրտ Պըչըր արդէն, պատրաստ եղած է արտայայտուելու համար: Ուրեմն, հարցականները յստակ են՝ Ամերիկացիներու ճնշում Քաթարի վրայ կամ պարտականութիւններու պարզ բաժանում Ամերիկայի եւ շրջանի իր ամէնէն վստահելի գինակիցին միջեւ: Կ՚ըսուի թէ այս նոր առեղծուածը Պէն Լատէնի արձանագրութիւններուն վրայ, պաղ ջուր թափած է կայանին կազմակերպած աւանդական ըն-

(Շար.ը Դ. էջ)

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Փետրուար 13/14)

ՇԻՐԱՔ – ՊՈՒՏԻՆ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄԻՆ ՂԱՐԱԲԱՂԻ ՆԻՒԹԸ

Ֆրանսայի եւ Ռուսաստանի նախագահներուն Փարիզի հանդիպումին աւարտէն ետք տրուած ասուլիսին նիւթ եղած են Չէչէնիոյ եւ Ղարաբաղի հարցերը: Նախագահները ըսած են որ առաջինը կը լուծուի Ռուսաստանի տարածքային ամբողջականութեան շրջանակներուն մէջ, իսկ Ղարաբաղը՝ Հայաստանի ու Ազրպէյճանի փոխադարձ համաձայնութեամբ եւ այս հարցին մէջ Ֆրանսա և Ռուսաստան նոյն տեսակէտները ունին: Այս արտայայտութեան անդրադարձած է Բաքուի Զէրկալօ թերթը, եզրակացնելով որ նման յայտարարութիւններու թիւը վերջին շրջանին աւելցած է եւ թէ Ղարաբաղի լուծումը կը մտածուի առանց Ազրպէյճանի հողային ամբողջականութեան, կը նշանակէ թէ Ազրպէյճանի դիրքը շատ տկարացած է միջազգային ասպարէզին վրայ: Այս կարգի զարգացումներ Բաքուի մէջ կը բացատրուին Ֆրանսայի, Ռուսաստանի եւ ԱՄՆ-ու Հայաստանի հետ լաւագոյն յարաբերութիւններով, ինչպէս նաև Պուտինի եւ Շիրաքի հետ Ռ. Քոչարեանի անձնական սերտ կապերով:

*
**

ԱՐԱՐԱՏԻ ՑԱՆՑԱՒՈՐԸ ՍՏՈՒԳՈՒԱԾ

Փետրուար 7-ին Արարատի մէջ «Օրինաց Երկիր» եւ «Հանրապետական» կուսակցութիւններուն գրասենեակներուն վրայ գործուած յարձակումին հետաքննութիւնը ճշդած է թէ յանցաւորը տեղացի Լեւոն Խոստեղեանն է: Ոստիկանութիւնը ձեռնարկած է անոր որոնումին: Այդ գրասենեակներուն մէջ տեղ գրաւած էր նախագահ Ռ. Քոչարեանի ընտրական կեդրոնը:

ՀԱՅԵՐԸ ԹԷ՛ ԿԱՆ ԵՒ ԹԷ ՉԿԱՆ...

«Յառաջ»ի Յունուար 3-ի թիւին մէջ, Հ. Յարութիւն Պզտիկեան թարգմանաբար կը ներկայացնէր անցեալ Դեկտեմբերին լոյս տեսած իտալացի մտաւորական Վիթթորիօ Մեսորիի քաջարի մէկ յօդուածը՝ «Եւրոպան առանց Հայերու», ուր հրապարակագիրը առանց բառերը ծամծմելու իր պախարակէր Թուրքիոյ Եւրոպական Միութիւն մուտքի երկարատեւ կատակերգութիւնը:

Կ'ուզէինք անդրադառնալ, միայն, իր մէկ հաստատումին, որ քաղուած էր ամերիկացի հրեայ հեղինակ Նորման Ֆինքելշտայնի աղմկայարոյց գիրքէն: Թէեւ տակաւին կարդալու առիթը չենք ունեցած, գիտենք որ Ֆինքելշտայնի հատորը ուժեղ հակահարուած մըն էր Շոան «ճարտարարուեստ»ի ու «գործիք»ի վերածող ամբողջ գաղափարախօսութեան դէմ, ու պէտք է յայտնել, որ իրմէ առաջ, վերջերս ուրիշ հեղինակներ ալ լայնօրէն քննարկած էին խնդիրը, թերեւս պակաս բանավիճային երանգով, բայց խիստ համոզիչ տուեալներով ու վերլուծումներով: Անոնց շարքին, կ'արժէ յիշել Փիթըր Նովիքի «Ողջակէզը ամերիկեան կեանքին մէջ» եւ Թիմ Քոլի «Ողջակէզը ծախելով» հատորները:

Ֆինքելշտայն կ'ըսէ, թէ Ուաշինկթընի տպաւորիչ Ողջակէզի Թանգարանէն «Հայերու վերաբերեալ որեւէ ակնարկ ջնջուած է»: Առանց մոռնալու, որ խրապէս հրէական լոպպին եւ պատմագիտութեան մէկ թեւը Ամերիկայի մէջ ամենատարբեր միջոցներով Շոայի եզակիութիւնը կը ջանայ չեշտել՝ Հայկական Ցեղասպանութեան եւ այլ նմանօրինակ դէպքերու կարեւորութիւնը անտեսելով, կ'ուզենք նշել, որ 168 միլիոն տոլար նըւէր արժած թանգարանին մէջ հայկական պարագան բոլորովին անտեսուած չէ:

Մենք առիթը ունեցանք այդ թանգարանին այցելութիւն մը տալու Դեկտեմբեր 2001-ին, երբ Ֆինքելշտայնի գիրքը լոյս տեսած էր: Ու թէեւ «հայկական» ակնարկութիւնները հազուադէպ են, սակայն... մնայուն ցուցադրութեան մէջ գոյութիւն ունին:

Ամէնէն աչքառու՝ պատի մը վրայ, Հիթլէրի Օգոստոս 1939-ի նշանաւոր խօսքին քանդակն է: Երբ հոն քանդակուած է, պետակա՛ն թանգարանի մը մէջ, կ'արժէր, որ անոր «կեդրիք»ին վերաբերեալ բանավէճերը վերջանային... Բայց, ի հարկէ, Թրքական ժխտողականութիւնը իր անսպառ աղբիւրները ունի:

Յահեկան է նշել, որ կը յիշուի «Հայկական Ցեղասպանութեան մասին» (sic) Ֆրանց Վերֆէլի «Մուսա Տաղի քառասուն օրերը», որու հեղինակը պարտադրուեցաւ Աւստրիայէն տարագրուիլ՝ Հիթլէրի արգիլումէն ետք: Ուրիշ արգիլուած հեղինակ մը (այս փաստը մեզի յայտնի չէր) եղած է ոչ այլ ոք, քան Ուիլիըմ Սարոյեանը, թէեւ չենք գիտեր ի՞նչ պատճառաբանութեամբ:

Ի դէպ, նացիական ցեղային դասակարգումի լուսանկարային ցուցադրութեան մէջ, նաեւ հայու մը նկարը կայ:

Աւելցնենք, որ թանգարանի Վարչական Խորհուրդին մաս կը կազմեն երկու Հայեր՝ Գալիֆորնիոյ նախկին նահանգապետ Ճորճ Տէօքմէճեանը եւ Գարթըր վարչակազմի նախկին պաշտօնատար Սէթ Մոմճեանը:

Պէտք է յիշել նաեւ, որ այս թանգարանի բացումէն առաջ (1993), երկար վէճեր եղան այն մասին, թէ Հայկական Ցեղասպանութիւնը անհրաժեշտ էր յիշատակել կամ ոչ: Մէկ կողմէ՝ Ամերիկահայութիւնը, միւս կողմէ՝ Թուրք պետական ներկայացուցիչները՝ Իսրայէլեան դեսպանատան զօրակցութեամբ: Նկատի ունենալով այս թանգարանին բնոյթը, թերեւս պէտք է մեծ «շահ» նկատել, որ այդքանը կայ: Յուսանք, որ Հայկական Համախմբումի նախաձեռնած թանգարանը՝ Ուաշինկթընի նոյն թաղամասին մէջ, պիտի կարենայ արժանի մակարդակով ներկայացնել Մեծ Եղեռնը:

Ի դէպ, երբ այս տողերը կը գրենք, «Լոս Անճըլըս Թայմզ»ի լրագրողներէն Քրիսթոֆըր Ռէյնոլց Փետրուար 3-ին երկար յօդուած մը հրատարակած է Լոս Անճըլըսի Սիմոն Ուիզէնթալ» հանդուրժողութեան թանգարանի մասին, (տե՛ս «Յառաջ», Փետր. 11) որ տասնամեակը կը բոլորէ այս տարի եւ ուր 1997-էն ի վեր Հայկական Ցեղասպանութիւնը յիշող ակնարկութիւնները ջնջուած են (բացի գրադարանի նիւթերէն): Ըստ թանգարանի տնօրէնուհի Լիպէ Կեֆթի, «շուտով» անոր նուիրուած վահանակ մը պիտի ըլլայ, թէեւ յայտնի չէ, թէ ե՞րբ: Իսկ անտեսումին պատճառը այն է, իբրեւ թէ, որ թանգարանը «կեդրոնացած է» 1990-ական թուականներուն վրայ:

Ամերիկացի թղթակիցը կը գրէ. –

«Սակայն, Ուիզէնթալ Կեդրոնի պաշտօնատարներ կ'ընդունին, որ Թուրքիոյ կողմէ պատմականօրէն բարեմիտ վերաբերումը իր հրեայ բնակչութեան հանդէպ եւ Թուրքիոյ կարգավիճակը որպէս ԱՄՆ-ի եւ Իսրայէլեան միջին արեւելեան շահերու դաշնակից, պատճառ կը դառնան, որ շատ հրեայ – ամերիկացի ղեկավարներ թրքական զգացումներուն հանդէպ աչալուրջ են: Անցեալ Նոյեմբեր 10-ին, Ուիզէնթալ Կեդրոնը մամլոյ հաղորդագրութիւն մը հրապարակեց՝ Եւրոպական Միութենէն պահանջելով որ Թուրքիոյ անդամակցութիւնը ընդունի»:

«"Երբ ընկերութիւն մը կայ որ ձեզ կէթթոներու մէջ նետած չէ, Թուրքիոյ հանդէպ բարի կամեցողութեան պահեստ մը կայ, շատ մը Հրեաներու մէջ, ինչպէս ներառեալ", ըսաւ ռաբունապետ Աբրահամ Գուփըր, որ Ուիզէնթալ Կեդրոնի օգնական տնօրէնն է եւ թանգարանի ծրագիրներուն մէջ աշխատած է բացումէն առաջ իսկ: Հրեայ պատմութեան վերջին հինգհարիւրամեակին, ըսաւ Գուփըր, "Թուրքիոյ հետ փոխ – ներգործութիւնը փայլուն կէտերէն մէկն է աճռոտ այլապէս սարսափելի ու թշուառ ժամանակաշրջանի մը"»:

Քանի որ Թուրքիան «հանդուրժող» եղած է Հրեաներուն հանդէպ (1942-ի Վարլըք վերկիսի»ն իրենց դէմ ալ չէր, երեւի), պէտք է ենթադրել, որ իրապէս «հանդուրժող» եղած է բոլոր փոքրամասնութիւններուն հանդէպ: Կ'արժէ հարցընել այսպէս կոչուած «լեռնային թուրք» Քիւրտերուն:

Եւ մինչ այդ, սպասել, որ թանգարանը 1985-ին, իր հիմնարկութեան ժամանակ Ի. դարու բոլո՛ր ցեղասպանութիւններուն անդրադառնալու պարտականութիւնը գործադրէ:

ՎԱՐԴԱՆ ՄԱՏԹԷՈՍԵԱՆ

Նիւ Ճըրզի

ՍՏԱՑԱՆՔ

ՄԿՆԻԿ 2003

«Մկնիկ» կրթական աշխատանոցի օրացոյցը, 12 տարուան անցեալին գունաւոր պատկերազարդ ամփոփումով:

Փարիզ,
Դեկտեմբեր 2002

ՇՈՒԷՏԱՑԻ ՀԵՂԻՆԱԿ ՄԸ ՎԱՀԷ ՕՇԱԿԱՆԻ ՄԱՍԻՆ

Սթոքհոլմի «Քարլսոն» հրատարակչատունը 2001 թուականին լոյս ընծայած է «Քանի մը կալուած մէկէն. ընկերային մարդաբանները դաշտային հետազօտութիւններու մասին» յօդուածներու ժողովածուն՝ Ուլֆ Հաննէրզի խմբագրութեամբ (1): Գիրքը կ'ընդգրկէ Սթոքհոլմի համալսարանի Մարդաբանութեան հիմնարկի աշխատակիցներու 11 յօդուածներ, նուիրուած՝ ընկերային մարդաբանութեան տարբեր ճիւղերուն: Չորրորդ յօդուածը Հայերու մասին է. հեղինակ՝ Ուլֆ Պէօրքլիւնտ, վերնագիր՝ «Ուսումնասիրելով սփիւռք մը, հայկական տարագրութիւնը որպէս հետազօտական դաշտ» (2): «Ուղեւորութիւն Սփիւռքի մէջէն» գլուխին մէջ հեղինակը կը պատմէ ամերիկահայ մտաւորականներու հետ ունեցած իր հանդիպումներուն մասին: Մեզի համար յատուկ հետաքրքրութիւն կը ներկայացնէ, որ հեղինակը Պոսթընի մէջ հանդիպած է Վահէ Օշականին, նաեւ կը յիշէ Հ. Յ. Դ. անդամ Թաթուլ Սոնենց – Փափազեանը (մականունը նշած չէ, սակայն աներկբայօրէն խօսքը իր մասին է) եւ ժագլին անունով ծնունդով իրանահայ աղջիկ մը: Թարգմանաբար կու տանք Վահէ Օշականին վերաբերեալ հատուածները:

Երբ ան [ժագլին] տասնչորս տարեկանին ԱՄՆ հասաւ, բնաւ հայերէն չէր խօսեր եւ ինքզինք «իրանցի» կը նկատէր: Ան հայացաւ Ուաթըրթաունի մէջ:

Եօթանասունականներու վերջը ան յաճախած էր հայերէնի դասընթացներու, զորս կը վարէր Փիթսպըրկի (3) համալսարանի հայ դասախօս Վահէ Օշական՝ մտաւորական Սփիւռքի մեծ անուններէն մին, այն «սրբապատկերներ»էն կամ աւելի ճիշդ՝ այն մեծ «պատկերամարտիկ»ը, ինչպէս յաճախ կրկնած են իր մասին, որու մասին որոշ չափով հակասական կարծիքներ լսուած են: Ուսուցիչը եւ աշակերտուհին փոխադարձ կապը երբեք խզած չէին: Ան էր, որ զիս համոզեց կապուիլ ժագլինի հետ:

Երբ Պոսթըն եկայ, ինծի կը թուէր թէ ես Վահէն շատ լաւ կը ճանչնամ: Մէկ կողմէ ան այսպէս ասած հոգեպէս ներկայ էր նախորդ տարի Փարիզի մէջ, միւս կողմէ ես անոր վերջերս հանդիպած էի Սան – Ֆրանսիսքոյի մէջ, ուր կը բընակէր: Հոն մենք յաճախ կ'այցելէինք իրարու, այո, ես նոյնիսկ անկէ մէկ յարկ վար կը բնակէի, փաստ մը, որմէ չուտով ես պիտի շահէի: (Կամ անամօթաբար օգտագործէի՝ նախադասութիւնները սկսելով «Վահէն եւ ես սովորաբար կ'երթանք...» խօսքով եւ «Վահէ՞ն: Այո, ան անհաւատալի է: Եօթանասուն տարեկան է եւ ձիու պէս կ'աշխատի. ան սովորաբար զիս կ'արթնցնէ ժամը եօթնին» կարգի մեկնաբանութիւններով: Նման ակնարկները երբեք ազդեցութիւն չէին ձգեր, սակայն հասկընալիօրէն պէտք է հրամցուէին թաքթով):

Ան ծնած է 1921-ին (4) Փլովտիւ (Պուլկարիա), ծնողքը հոն գացած էին ջարդերու պատճառով: Մանկութեան տարիներուն, ընտանիքը որոշ ատեն Կիպրոս բնակած է, ուր հայրը ծառայած է նոր հիմնուած Մելգոնեան վարժարանին մէջ: Որոշ ժամանակ ապրած են նաեւ Եգիպտոս, նախքան Պաղեստին հաստատուիլը, նախ Երուսաղէմ, այնուհետեւ՝ Հայֆա: Երկրորդ Աշխարհամարտէն ետք Վահէ ուսանած է Սորպոն, եւ այդ ընթացքին պատահած երկու իրադարձութիւն՝ Իսրայէլի պետութեան կազմաւորումը եւ հօր մահը, արագ փոխեցին ընտանիքի բնական կեանքը: Երկուքն ալ պատահեցան 1948-ին:

Պաղեստինեան պատերազմի բերած գաղթականութեան ալիքը նաեւ Հայերը դուրս մղեց Երուսաղէմէն: Ինչպէս մեծ մասը, Օշական ընտանիքն ալ յայտնուեցաւ Պէյրութ: Հայրը, որ սրտի հիւանդութիւն ունէր, նոյն տարի սրտակեղեք պարագաներու մէջ ուղեւորուեցաւ Տէր Զօր, սուրիական անապատի այն մասը, որ վերջին կայան եղաւ Եղեռնի բազմաթիւ գաղթական քարաւաններու համար, այն վայրը, ուր այնքան շատ Հայեր երեսուն տարի առաջ դիմած էին մահուան: Այս ուխտագնացութենէն անմիջապէս ետք ան մահացաւ Հալէպի մէջ:

Իմ պառկած սենեակին մէջ գրասեղանի մը վրայ հաստափոր ձեռագիր մը կար, գրուած հայերէն, անկարելիօրէն մանր տառերով: Վահէ հետեւեցաւ հայեացքիս. «Աւելի հօրմէս մնաց, անտիպ է... ինքնակենսագրական վէպ մը: Ես կը փորձեմ արտագրել զայն, սակայն շատ դժուար է... ան սալպէս գրած է՝ ուժերը պահպանելու համար, սիրտը հիւանդ էր»: Ես անոր խնդրեցի պատմել հօր մահուան պարագաներու մասին: «Աքսոր, – ըսաւ ան խորհրդաւոր կերպով: – Դուն անշուշտ կը ճանչնաս Մարկը: Հարցո՛ւր իրեն»:

Յակոբ Օշական եղած է Սփիւռքի մեծ արձակագիրներէն մին: Իր «Մնացորդաց» վէպին մէջ, զոր գրած է Մելգոնեան աշխատած տարիներուն, ան մասնակի հոգեբանական եւ խորհրդապաշտական ձեւի մէջ քննած է աղէտը եւ իր ազդեցութիւնները, այդպիսով, թերեւս չափազանց կանուխ, կոտրեցաւ յետեղեռնեան սերունդի այն ցնցիչ լռութիւնը: Մարկ Նշանեան պատմած է անոր մասին: «Յակոբ Օշականը իմ հոգեւոր հայրն է», – ըսած էր ան, երբ իրեն հանդիպած էի նախորդ տարին Փարիզի մէջ: Մարկն էր, որ զիս մղած է փնտռել Վահէն:

Այս երկուքը իրարու առաջին անգամ պէտք է հանդիպած ըլլային 1968-ի շուրջ, երբ Վահէ Փարիզ վերադարձած էր՝ գրել – աւարտելու եւ ներկայացնելու համար տոքթորայի իր աշխատանքը: Մարկը պէտք է երիտասարդ ուսանող մը եղած ըլլար: Այնուհետեւ իրարու հետ կապ հաստատեցին եւ կը հանդիպէին աւելի յաճախ: «Ան իմ շրջապատիս մաս կը կազմէ», – կ'ըսէ Մարկ՝ նկատի առնելով մտաւորական այն շրջանակը, որուն երկուքն ալ կը պատկանին, շրջանակ մը, որ կը տարածուի սահմանային սերտ առընչութիւններ ունեցող վեցեակ մը երկիրներու վրայ:

«Վերջին անգամ ե՞րբ տեսած ես Մարկը», – հարցուցի ես: «Ամիս մը առաջ, երբ մրցանակը առի»: Վահէ ստացած է Փարիզի հայ գրողներու կազմակերպութեան մրցանակը տարուան լաւագոյն հայերէն գիրքին համար: «Եւ ե՞րբ պէտք է հանդիպիս անոր յաջորդ անգամ»: «Հաւանաբար Օգոստոսին, Վենետիկի մէջ»: Այդ քաղաքին մէջ, որ ութհարիւրամեայ հայկական ներկայութիւն ունի, ամէն տարի երկու վեցեակ մարդ կը հրաւիրուին, մէկ կողմէ հայերէնի դասընթացներ վարելու, միւս կողմէ հայկական առարկաներու վերաբերեալ ուսում եւ դասախօսութիւններ տալու Սփիւռքի բոլոր կողմերէն եկած յիսուն - վաթսուն մասնակիցներու համար: Եւ Վահէ անոնցմէ է, զորս կը հրաւիրեն քանի մը տարի շարունակ, Վահէն՝ անհրաժեշտ «պատկերամարտիկը»: «Մարդիկ ինծի «հայկական Ռըշտի (5)» կոչած են», – կը քմծիծաղի ան: Ոգեւորուած, կը սկսի պատմել իր վերջին փորձերէն մէկուն մասին:

Ան վերլուծած է «Հայր Մեր»ը, գտնելով, որ ան կազմուած է տասնըհինգ գաղափարական բաղադրիչ մասերէ, եւ գրած է բանաստեղծութիւն մը, որ հետզհետէ կը զարգացնէ իւրաքանչիւր բաղադրիչ մասը: Իր մէկ նկարիչ բարեկամին հետ մէկտեղ, Փարիզ այցելութեան մը ատեն ան ձեռք ձգած է անհրաժեշտ նիւթերը: Տասնըհինգ բանաստեղծական տողերը մեծ տառերով (անշուշտ հայերէն) գրած են շատ մը պաստառներու վրայ, որմէ ետք նկարիչը զարդարած է զանոնք իմաստով իրարու մօտ պատկերազարդումներով: Ի վերջոյ յաջողած են կազմակերպել պզտիկ ցուցահանդէս մը Առաքելական Սուրբ Գրիգոր Եկեղեցիին կից կաղնէ շինութեան մը մէջ: Գայթակղութիւնը անմիջական էր, եւ պաստառները ետ ղրկուեցան յետադարձ թղթատարով:

Հակառակ իր աստուածանարգութեան, ան երբեք հրաժարած չէ եկեղեցիէն եւ երբեք խզած չէ կապը անոր հետ: Ընդհակառակն, իր կապերն անոր հետ միշտ տապէս սերտ եղած են եթէ ոչ նոյնիսկ երկիմաստ: Նոյնը կարելի է ըսել Դաշնակցութեան հանդէպ իր վերաբերմունքին մասին: Ըստ էութեան ան կը գտնէ, որ Դաշնակցականներուն մեծամասնութիւնը սահմանափակ տկմարթիքներ են, ըմբռնում մը, որ ան երբեմն կը հրապարակէ անյաջող բանաձեւումներով: Սակայն անոնք եղած են որոշիչ եւ անխո-

խարինելի ուժ մը Սփիւռքի մէջ: Ան գիտէր առիկա Պէյրութէն, եւ փորձառութիւնը խորացած է: Հանդոյցը կապուած էր բազմաթիւ թելերով եւ կը պահպանէր, իսկ աշխարհի ոչ մէկ ազատախօսութիւն կրնար փոխել զայն: Եւ ակընյայտօրէն, ոչ իսկ ամենահիմնական հայեացքներու տարբերութիւնը: Ինչպէս, օրինակ, նոյն հայեացքները ըՍփիւռքի մասին: Վահէ յետադային երկար ատեն պաշտպանեց դրական վերաբերմունք տարադրութեան հանդէպ. ան արժէք մըն էր իրեն համար, իբրեւ կենսաձեւ մը, փորձառութիւն մը, հնարաւորութիւն մը: Կեդրոնախոյս ուժերու՝ հայրենիքի հմայքէն հեռու փախուստի շնորհիւ էր, որ Հայերը «գոյատեւած են հարիւրամեակներու ընթացքին» կը յայտարարէ ան, ճիշդ հակառակ դիրքորոշումը դաշնակցականներու Սփիւռքը ժխտող բանաձեւերուն, որոնց կառուցողական ծանր քարերը յաճախ կը սկսին «վերա» բառով՝ վերականգնել, վերադառնալ, վերակառուցել···

Պէյրութ եղած տարին Օշական դասաւանդած է պզտիկ Հայկազեան համալսարանը, նաեւ Անթիլիասի ճեմարանը: Եօթանասունական թուականներու քաղաքական խմբումներու ատեն Հայկազեանը աքթիվիսթներու օրրան էր, եւ ապա, 1975-ին, երբ քաղաքացիական պատերազմը բռնկեցաւ եւ Վահէ ձգեց Լիբանանը, իր նախկին աշակերտները ղեկավար դիրքեր կը գրաւէին թէ՛ Դաշնակցութեան եւ թէ ահաբեկչական ԱՍԱԼԱ կազմակերպութեան մէջ:

Սակայն ան միայն դաշնակցականներ եւ ահաբեկիչներ չէր կրթած, այլ որոշ բարձրաստիճան հոգեւորականներ աշակերտած են անոր: Անոնցմէ մին արքեպիսկոպոս է Նիւ-Եորքի մէջ, եւ Վահէն կ'ուզէ, որ ես կապ հաստատեմ անոր հետ, երբ հոն երթամ:

Ժապլինը այդ կարծիքին չէ: «Ես չեմ կրնար հինգ վայրկեանէ աւելի մնալ անոր հետ նոյն սենեակին մէջ», – ըսաւ ան, երբ ես պէտք է ձգէի Պոսթընը: «Բոլոր եկեղեցականներն ալ չարլաթաններ են», – աւելցուց ան եռանդով: Անշուշտ ես հեռաձայնեցի արքեպիսկոպոսին, ողջունեցի Վահէի կողմէ եւ վերջին լուրերը տուի անոր մասին (սակայն Ժապլինի անունը չտուի): Եւ անշուշտ ան ինքզինքը ցոյց տուաւ իբրեւ խորաթափանց եւ սիրալիր անձ մը:

«Օշականը, – ըսաւ ան մտածելէ ետք, – շատ հակասական անձ մըն է··· սակայն անվիճելիօրէն՝ բարձր որակի··· Գիտէի՞ք, որ Օշական վայրի մը անուն է Հայաստանի մէջ»: Սակայն շուտով ան խորացաւ 1441 – 1443 թուականներուն նոր կաթողիկոսի ընտրութեան շուրջ եղած բարդութիւններուն եւ մեքենայութիւններուն մէջ, «այդ պատճառով, – ինչպէս ան ըսաւ, – առանց գիտնալու այս դէպքերը, մարդ երբեք չի կրնար ճիշդ հասկնալ այն պառակտումը, զոր ունեցած ենք Անթիլիասի եւ Էջմիածնի միջեւ»: Ես կասկածեցայ եւ սկսայ հաւատալ, որ Վահէն ճիշդ էր, երբ կը պնդէր, որ եկեղեցականները ըստ էութեան կը ցաւին եկեղեցիներու երկու ճիւղերուն միջեւ պահուած անդունդին համար, որ սակայն այժմէական չէ Խորհրդային Միութեան փլուզումէն ետք: «Երբ եկեղեցին համաձայնութեան գայ, հոգեւորականութիւնը առաջուան պէս այլեւս չի կրնար աւելի արդիական ըլլալ»:

(1) Ulf Hannerz]red.[, *Flera fält i ett. Socialantropologer om translokala fältstudier*, Carlssons, Stockholm, 2001.

(2) Ulf Björklund, «Att studera en diaspora: den armeniska förskringringen som fält», տե՛ս· նախորդ յղումը, էջ 86–107:

(3) Ծիշդը՝ Փենսիլվանիոյ համալսարանն է (Ֆիլատելֆիա):

(4) Սովորաբար ընդունուած թուականը 1922 է:

(5) Սալման Ռուշտի, փա՛խստական այլախոհ գրող, կը բնակի Լոնտոն:

Շուէտերէնէ թարգմանեց՝
ԱՐՄՈՒԻ ԲԱԽՉԻՆԵԱՆ

Երեւան

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՆԻՒԹԸ ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼԻՆ ՄԷՋ

Վերջին տարիներուն Թուրք մամուլի մնայուն նիւթերէն է հայկականը: Ուշագրաւ լայնախոհութեամբ մը ձեռք կ'առնուին երկար ատեն թապու նկատուած հարցեր, անոնց մասին վիճարկումներու, քննարկումներու տեղ կը տրուի: Մարդիկ կ'արտայայտուին, արտայայտուելու կը հրաւիրուին խտրական, անարդար կեցուածքներու մասին որոնց թիրախ եղած է հայ համայնքին պատկանող ամէն մէկ անդամ:

Այս երեւոյթին ուշադրութեամբ հետեւելով բաւական մանրամասն ցանկ մը ներկայացուցած է Պոլսոյ պատրիարքարանին քարտուղարութիւնը: «Հայերը Թուրք մամուլին մէջ» խորագրուած ցանկը կը վերաբերի Յունուարի հրապարակումներուն: Այբբենական կարգով 63 թերթի անուններուն հետ տրուած են ամէն մէկուն յաճախականութիւնը, հրատարակութեան վայրը, տպաքանակը եւ հրատարակած լուրերուն թիւը:

491 թերթի եւ պարբերականի մէջ կատարուած պրպտումին արդիւնքը այն է որ Հայերու, հայկական նիւթերու մասին 237 գրութիւն լոյս տեսած է ամբողջ ամսուան ընթացքին, 63 թերթերու մէջ որոնց ջախջախիչ մեծամասնութիւնը օրաթերթ է. կան քանի մը շաբաթաթերթ, ամսաթերթ, երկամսեայ ալ: Տպաքանակներուն ամէնէն մեծը 452 հազարն է, ամէնէն փոքրը՝ հազարը: Թէեւ կան անուններ ալ որոնց տպաքանակը չէ նշուած:

Թուական այս ցանկին հետ տրուած է հայկական նիւթերու բնոյթն ալ: Աւելի քան տասնեակ մը կը կազմեն անոնք. գլխաւոր տեղը կը գրաւեն ներկայի քաքաղաքական մարզը (55 լուր), պատմութիւնը (35), Հայաստանը (26), արուեստը (26), Հայկական հարցը (23), պատրիարքարանը (18), Ղարաբաղը (9), Սփիւռքը, պատմական յուշարձանները, եւ այլն:

Պատրիարքարանի քարտուղարութիւնը այսքանէն ետք զանազանած է հրապարակումներուն դրականը, ժխտականը եւ չէզոքը: Առաջին խումբին պատկանած է 48 հրապարակում, երկրորդին՝ 124, 71 հրապարակում ալ չէզոք նկատուած է:

Ուշագրաւ է որ ժխտականները թէթեւ առաւելութեամբ մը գրեթէ հաւասար են դրականներու եւ չէզոքներու գումարին: Ուշագրաւ երկրորդ կէտ մը ցանկին մէջ առնուած մամուլին տեղական պատկանելիութեան լայն շրջանակն է. հասկնալի է որ ջախջախիչ մեծամասնութիւնը (49 անուն) պոլսական հրատարակութիւններ են, սակայն, կան ինը այլ քաղաքներ ալ, ինչպէս՝ Անգարա, Գոնիա, Ատանա, Սամսուն, Պուրսա, եւ այլն: Բան մը որ ցոյց կու տայ թէ հայկական նիւթերու հետաքրքրութիւնը սահմանափակուած չէ միայն համայնքին գտնուած քաղաքով:

Պոլսոյ հայ մամուլը մշտապէս կ'արձագանգէ Թուրք մամուլի հայկական նիւթերով էջերուն: Ատիկա կ'ընէ առանց դրականը, ժխտականը, կամ չէզոքը զանազանելու: Սակայն, որքան ալ ուշադիր հետեւի, որքան ալ լայն տեղ տայ, չի կրնար ամբողջին անդրադառնալ: Այդ պատճառով, աւելի կը շեշտուի պատրիարքարանին բծախնդրութիւնը:

Մաղթե՞լ որ օրինակը վարակիչ ըլլայ···:

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ԴՈՂՁՈՒԹԷ ԴՈՂՁՈՒԹ

ՊՈՒԼԿԱՐԻՈՅ Խորհրդարանի անդամ ընտրուած է Կատար Խաչիկեան, 24 տարեկան, որ Խորհրդարանին ամէնէն երիտասարդ երեսփոխանն է: Ծնած է Սոֆիա, աւարտած է տեղւոյն պետական համալսարանին իրաւաբանական բաժանմունքը, ապա, ուսումը կատարելագործած է Ամերիկա եւ Գերմանիա: Պուլկարիոյ ներկայ 39-րդ Խորհրդարանին անդամ է նաեւ Պուլկարահայ Թեմական Խորհուրդի անդամ, փիլիսոփայական գիտութիւններու տոքթոր Ռուբէն Գրիգորեան: Երկուքն ալ ընտրուած են ոչ թէ որպէս հայ համայնքի ներկայացուցիչ, այլ առաջադրուած են Թագաւորական շարժումին կողմէ, որ 2002-ին կուսակցութեան վերածուած է եւ ներկայիս մեծամասնութիւն կը կազմէ Խորհրդարանէն ներս:

ՊԷՅՐՈՒԹԻ «Զարթօնք» օրաթերթի մամլոյ «Հայկազուն եւ Անահիտ Վարդիվառեան» մրցանակը շնորհուած է թերթին աշխատակիցներ՝ Արմէն Յարութիւնեանի (Պէյրութ) եւ Թորոս Թորանեանի (Հալէպ): Այս առթիւ, մրցանակաբաշխութեան հրապարակած հաղորդագրութեան մէջ ընդգծուած է որ Արմէն Յարութիւնեան այս մրցանակին արժանացած է «Նամակներ» հրապարակախօսական շարքին համար, իսկ Թորոս Թորանեան ծանօթ անուն մըն է Սփիւռքահայ մամուլին մէջ, լոյս տեսած իր յօդուածներով:

ԳԱՏԸԳԻՒՂԻ (Պոլիս) Սուրբ Թագաւոր Եկեղեցւոյ մէջ, Փետրուար 2-ին, արարողութեան նախագահած է Մեսրոպ պատրիարք, նաեւ քարոզած: Պատարագի աւարտին Սիրոյ սեղան մը տեղի ունեցած է եկեղեցւոյ Պալըքճեան սրահին մէջ, որու ընթացքին գործադրուած է գեղարուեստական յայտագիր մը: Խօսք առած է հոգեւոր հովիւը՝ Գրիգոր Քհնյ. Տամատեան: Իր «Հուսկ Բանք»ին մէջ, պատրիարքը իր գնահատանքը յայտնած է Թաղին գործունէութեան՝ եկեղեցի – վարժարան – Սանուց Միութիւն – երրորդութեան:

ՉՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԱԾ ՁԵՌԱԳԻՐՆԵՐԸ ՉԵՆ ՎԵՐԱԴԱՐՁՈՒԻՐ

ԽԱՆՁՈՒԱԾ ՕՐԵՐԸ

Գրեց՝ ՊԵՐՃՈՒՀԻ

9

Առաջին տեղահանութիւնները կատարուած էին յանկարծակի, առանց նախօրօք տրուած ռեւէ ազդարարութեան:

Թմբուկներով, կանչերով, ժողովուրդը, կին թէ տղամարդ հրաւիրած էին քաղաքին կամ գիւղին հրապարակը կարեւոր հրահանգի մը համար: Հոն իրենց յայտարարուած էր, որ ճամբայ պիտի ելլային անմիջապէս··· Քանի մը օրով միայն: Կերակուրները կրակին վրայ, երախաները օրօրոցի մէջ թողած էին, հրահանգը լսելէ վերջ տուն վերադառնալու յոյսով: Լաց, աղաչանք ապարդիւն եղած էին, տուն վերադառնալու եւ փոքրիկները վերցնելու համար: Երբ մայրերը մերժած էին մեկնիլ առանց իրենց զաւակներուն, տեղն ու տեղը կոտորուած էին:

Տղամարդիկ, յանկարծակիի եկած, ինքնապաշտպանութեան համար անհրաժեշտ ոչինչ առեր էին իրենց հետ եւ քաղաքներէն կամ գիւղերէն ելլելէն վերջ անխնայ սպաննուեր էին, նախօրօք իրենց կանանց եւ աղջիկներուն անպատւութիւնը տեսնելէ վերջ: Կիները բռնաբարուեր էին ընկերացող ոստիկաններէն իսկ:

Աքսորի ճամբաներուն եզերքները ապրող Քրդերն ու Թուրքերը կու գային եւ իրենց հաւնած երախաները կը խլէին մօր գրկէն:

Յառաջիկային, ժողովուրդը, տեսնելով որ ամէն գնով ստոյգ մահուան կ'երթայ, իր միջոցներով, իր սակաւաթիւ զէնքերով ինքնապաշտպանութեան դիմեր էր, գոնէ իր կեանքը սուղ ծախելու եւ պատւով մեռնելու համար:

Շապին Գարահիսարի, Ուրֆայի, Մուսա Տաղի, Վանայ եւ այլ տեղերու մէջ տեղի ունեցած հերոսական դիմադրութիւնները, թէեւ հապճեպով եւ անբաւարար միջոցներով կազմակերպուած, հիացուցեր էին նոյնիսկ հակառակորդները, իրենց հերոսական դրուագներով: Շատ մը տեղեր, դիմադրողները տեսնելով որ ա'լ ռազմամթերք չէ մնացեր, վերջին փամփուշտը դարձուցեր էին իրենց դէմ, մինչ կիները զանազան միջոցներով վերջ տուած էին իրենց կեանքին:

Երզրումցի կին մը, կամուրջէն անցած ժամանակ, իր ձեռքով վար կը նետէ իր երկու տղաքը եւ, երբ կը պատրաստուի՝ երրորդը գրկած ինք ալ վար նետուիլ, կ'արգիլուի կարաւանին մէջ գտնուող միւս կիներէն: Բայց իրենց բռնած կինը խելագար մըն էր այլեւս եւ այդպէս ալ մնաց: Ան բոլոր վազող գետերուն ու առուակներուն մէջ իր տղաքը փնտռեց մինչեւ իր կեանքին վերջին օրերը:

Կարելի է անթիւ անհամար հատորներ գրել այս մասին, բայց եւ այնպէս անկարելի է տալ մօտաւոր պատկերն իսկ այդ զանգուածային ողբերգութեան: Սակայն, անկատար կերպով գրուած այդ հատորներն անգամ բաւական են՝ թունաւորելու մարդկութեան խիղճը, դարե՛ր, դարե՛ր, շարունակ···

Պէտք է կանգ առնեմ, մտքովս լրացնելու համար, ահաւոր պատկերներու ամբողջութիւնը: Մարդկային բառապաշարը անզօր է արտայայտելու մարդէն մարդուն տրուած անանուն չարչարանքը···

Գաւառներուն մէջ կատարուած ողբերգութիւններու համեմատութեամբ, Պոլսոյ մէջ անցածները աննշան դէպքեր կարելի է համարել: Հայաստանի հրկիզեալ ճամբաներէն եկող կայծերէն Պոլսոյ ժողովուրդը խանձուեցաւ, այրուածքներ ու վէրքեր ստացաւ, բայց չայրեցաւ ամբողջովին: Պոլսոյ ողբերգութիւնը անով է զարհուրելի, որ ան հնձեց հայ ղեկավարները, հայ մտաւորականները, որոշ ժամանակ թէ՛ բարեկամներու, թէ թշնամիներու այն տպաւորութիւնը թողելով, որ հայ ժողովուրդը վերջնականապէս մահացաւ:

Գաւառներու մէջ կատարուածները անկարելի էր, որ իրենց արձագանգը չունենային Պոլսոյ Թուրք ընտանիքներու մէջ, ուր գրեթէ ամէն ընտանիք գաւառի մէջ պաշտօնեայ ազգական մը ունի, որու միջոցով կ'իմանայ ոչ միայն արդէն կատարուածները, այլ եւ կատարուելիքները:

Ուրիշ կերպ լուր ստանալ անկարելի էր: Հայերու համար երթեւեկ չկար: Օտար միսիոնարներ երբեմն Պոլսոյ իրենց ազգականներուն կամ ներկայացուցիչներուն լուրեր կը հասցնէին, բայց այդ լուրերը սահմանափակ շրջաններու կը վերաբերէին: Այդ պատճառով Զարօնեանց, Հոռոփեանց գործունէութիւնը երբ լրաբեր, անգնահատելի էր:

Հոռոփ Թրքուհիները խօսեցնելու վարպետ ձեւ մը ունէր: Երբ օճառոտ լաթը կ'անցընէր լուացուող կնոջ թեւերն ի վար, կ'ըսէր գովելու ձեւով.

– Այս գեղեցիկ թեւերը ապարանջաններու տակ կորսուելու են: Բոլոր պէյերը Անատոլուէն ինչե՛ր բերին իրենց կիներուն: Ձեր պէյը ինչո՞ւ անզարդ կը թողու ձեզ···

Թրքուհին, եթէ բաժին ստացած էր աւարէն, կը պատմէր, մանրամասնութիւններ կու տար թէ ո՛ւր եւ ինչպէս ամուսինը կամ եղբայրը տիրացեր էին գոհարներուն: Թէ ինչ էր ստացած: Իսկ եթէ դժգոհ էր իր ստացածէն, կը պատմէր թէ իր ամուսինը ի՛նչ անճարակ մարդ է, թէ այնինչ հանըմին ամուսինը այնինչ գաւառէն որքա՜ն արժէքաւոր բաներ էր բերած:

Կային Թրքուհիներ ալ, որ կը պատասխանէին.

– Հարամ ապրանք չեմ ուզեր: Տեղը մնան, ախով ու լացով խլուած գոհարները···

Երբեմն Հոռոփ անգամ Թրքուհիի մը կ'ըսէր անտարբեր ձեւով մը.

– Եթէ Մուհամմէտը չօրհնեց ձեր արգանդը եւ զաւակ չտուաւ, ինչո՞ւ պէյը կեաւուրի սիրուն տղայ մը կամ աղջիկ մը չի բերեր ձեզի, գոնէ այսպէս աղջիկ կ'ուզէք թէ տղայ, կրնաք ընտրել: Ուրիշներ Թօսունի պէս տղաներ բերին կամ բերել տուին ազգականներու միջոցով··· Թրքական անուններ դրին ու պահեցին:

Թրքուհին իր կողմէն կը պատմէր թէ ո՛ր ծանօթներու քով կեաւուրի տղայ կար: Քանի հատը, հակառակ ծեծին, չէին ուզեր ըսել, թէ Թուրք են, թէ իրենց անունը Ահմէտ է կամ Մէհմէտ:

(Շար. 32)

(Շար. Ա. էջէն)

դունելութեան վրայ Այա-Ալ-Ատհայի առթիւ :

⁂

ՊԷ՞ՏՔ Է ՕԳՆԵԼ ԹՈՒՐՔԻՈՅ

Վերոնշեալ խորագրին տակ, Փարիզի քրտական հիմնարկի նախագահը՝ Քենտալ Նեզան յօդուած մը ստորագրած է «Լիպերասիոն»ի մէջ, ուր կը շեշտէ, ի մէջ այլոց, թէ Եւրոպան պէտք է տեղեկացնէ Թուրքիոյ որ իրաքեան Քիւրտիստանի վրայ յարձակում մը, մահացանգը կ'ըլլայ Թուրքիոյ Եւրոպական Միութեան անդամակցութեան: Յօդուածին սկիզբը կը գրէ թէ Սատտամ Հիւսէյնի մօտ պէտք է տեսնել, առնուազն մէկ յատկանիշ՝ իր սադայէլական վարպետութիւնը պառակտելու իր հակառակորդները, ինչ որ բանալիներէն մէկն է իր վարչակարգին արտակարգ երկարակեցութեան: Կը նկատէ որ Թուրքիա բոլորովին կ'անտեսէ իր բնակչութեան գրեթէ ամբողջութեան (94%) ընդդիմութիւնը պատերազմին:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՊԵԼՃԻՈՅ Բեկանիչ Ատեանը արտօնեց որ դատական հետապնդում կատարուի Ա. Շարոնի դէմ, ինչ որ Իսրայէլի համար «դիւանագիտական խոշոր ամպ մըն է»: Եւ Իսրայէլ որոշեց ետ կանչել Պելճիոյ իր դեսպանը «խորհրդակցութեան» համար: Հետապնդումի ենթակայ է նաեւ զօրավար Ամոս Եարոն: Ծանօթ է որ այս երկուքին դէմ 18 ամիս առաջ, բողոք ներկայացուած էր 23 Պաղեստինցիներու կողմէ, որոնք վերապրած էին 1982ի Պէյրութի Սապրա եւ Շաթիլայի գաղթակայաններու ջարդերէն եւ որուն պատասխանատուներն էին Շարոն, այն ատեն Պաշտպանութեան նախարար եւ Եարոն Պէյրութի գօտիին պատասխանատու: Պելճիոյ արդարադատութիւնը կը դատէ պատերազմական եւ ցեղասպանական ոճիրները եւ համաշխարհային ձեռնհասութիւն կը վայելէ: Նախապէս, վերաքննիչ Ատեանը որոշած էր որ Շարոն չի կրնար դատուիլ, որովհետեւ Պելճիա չապրիր, բայց, բեկանիչ Ատեանը գտաւ որ Պելճիա բնակութիւնը պարտաւորիչ չէ: Շարոն կրնայ դատուիլ, երբ այլեւս նախարարապետ չըլլայ:

Ծանր տագնապ մը ծագած է երկու երկիրներուն միջեւ եւ Իսրայէլի Արդարութեան նախարարը յայտարարած է «անընդունելի է որ Պելճիոյ նման աննշան ազգ մը աշխարհի դատաւորի դեր ստանձնէ»: Իսրայէլի նախագահն ալ՝ Մոշէ Քացաւ բողոքի նամակ մը ղրկած է Պելճիոյ թագաւորին, ուր կ'ըսէ՝ «Անոնք որոնք կ'ուզեն Իսրայէլը դատել, պէտք է լաւ մտածեն իրենց իսկ անցեալին»: Մէկ անձ մը, սակայն, տարբեր բան կ'ըսէ Իսրայէլի մէջ, մարդկային իրաւանց համար ռաբուններու միութեան նախագահն է, ռաբունի Ֆորման, որ գրած է «Հա'արեց» թերթին մէջ որ Շարոն պէտք է դատուի, եւ ոչ միայն Սապրա եւ Շաթիլայի ոճերու այլեւ, այսօրուան Գազայի եւ Այսրյորդանանի անմեղ ոճերուն համար:

ՈՒԱՇԻՆԿԹԸՆ յայտարարած է որ համաձայնագիր մը ստորագրած է Վրաստանի հետ, որ անձեռնմխելիութիւն կը շնորհէ ամերիկացի զինուորներուն, որպէսզի հաւանական հետապնդումի պարագային միջազգ. պատժական Ատեանին առջեւ:

ՍԹՐԱԶՊՈՒՐԿԻ Մարդկային Իրաւանց եւրոպական Ատեանը մերժեց, Փետրուար 13-ին, Թուրք իսլամական Ռեֆահ կուսակցութեան երեք նախկին ղեկավարներու դատական դիմումը: Անոնք կը գտնէին որ իրենց կուսակցութեան լուծումը 1998-ին բռնաբարում մըն էր մտքի ազատութեան իրենց իրաւունքին: Թուրքիոյ ներկայ իշխանութեան ղեկավարը եւ ԱՔՓ-ի նախագահը այդ Ռեֆահ կուսակցութեան անդամ էին:

ԹՈՒՐՔԻԱ դատապարտուած է Մարդկային Իրաւանց Եւրոպական Ատեանին կողմէ, ութ լրագրողներու արտայայտութեան ազատութեան բռնաբարման համար: Հարցը կը վերաբերի «Իւլքեմէ Կիւնտէմ» թերթին որ արգիլուած էր 1997 Դեկտեմբերին, իբրեւ հետեւանք հարաւարեւելեան շրջանին մէջ ստիպողական վիճակի հռչակումին: Ատեանը ամէն մէկուն 2500 Եւրօ շնորհած է բարոյական վնասի համար եւ 3000 Եւրօ ալ դիմողներու ամբողջութեան ծախքերու համար:

ՄԱՄՈՒԼ

«L'EXPRESS»

(13/19 février)

ARMENIE:
Le pion de Moscou

SUR FOND DE CAMPAGNE ELECTORALE, VLADIMIR POUTINE POUSSE SON «OLIGARQUE PERSONNEL» ARA ABRAHAMIAN

Շաբաթաթերթը երկու էջ յատկացուցած է Հայաստանի նախագահական ընտրութեան: Գրութեան զոր ստորագրած է Սիլվէնն Փասքիէ կ'ընկերանայ նկար մը, որ կը ներկայացնէ Քոչարեանն ու Պուտինը, Մոսկուա, Յունուար 17-ին: Կը յիշէ, սկիզբը, ծանօթ բանաձեւ մը՝ խոստումները յանձնառու կը դարձնեն միայն անոնք որոնք կը լսեն: Հայաստանի նախագահ եւ իր իսկ յաջորդութեան թեկնածու, Ռ. Քոչարեան ապահովութիւն կու տայ, որ Փետրուար 19-ի քուէարկութիւնը, բոլոր կէտերով, «համապատասխան» պիտի ըլլայ եւրոպական չափանիշներուն: Յօդուածագիրը կը նշէ որ զգալի յառաջդիմութիւն մըն է, 2000 թափանցիկ քուէատուփեր վճարուած Գերմանիոյ կողմէ, կը յուսալքեն խարդախութեան որեւէ փորձ: Կը յիշէ թէեւ ընդդիմադիր երեսփոխան Արամ Կարապետեանի ներկայացուցիչը դաշունահարուած էր եւ թէ ցարդ, ոչ մէկ լուսաբանութիւն եղած էր Տիգրան Նաղդալեանի սպանութեան (Դեկտ. 28): Կ'անդրադառնայ երկրին բարելաւումներուն, երբ Քոչարեան ընտրուի: Քուէատուփերու խոբը, կը գրէ, Հայաստանի ապագան

չէ որ խնդրոյ առարկայ է, այլ սթաթու քուոյի պահպանումը: Քաղաքական դասը կը խուսափի վիճարկումի ձեռնարկելէ Ղարաբաղի հակամարտութեան մասին: Եւ ո՞վ պիտի յանդգնէր մտահոգուիլ ռուս «մեծ եղբօր» աճող ոդջագուրումէն: Այլեւս միայն քաղաքական - զինուորական չէ այլեւ տնտեսական: 100 միլիոն տոլարի իր պարտքին փոխարէն, Երեւան Մոսկուայի յանձնեց հանրային բազմաթիւ ձեռնարկութիւններ:

Ապա, յօդուածագիրը կը խօսի Արա Աբրահամեանի մասին, Հայաստան ծընած, որ չեչտակի կերպով կ'երեւայ մէկ թէ միւս երկրին մէջ: Անցեալ Յունուարին, «Հայկական ժամանակ» անկախ թերթը կը յայտնէր թէ, Մոսկուա կը ջանայ համոզել Քոչարեանը որ զինք վարչապետ նշանակէ, որպէսզի կարենայ ձեռք առնել Հայաստանի նախագահը, որու ձգտումն է աճպարարութիւն ընել արեւմուտքի եւ արեւելքի միջեւ: Մկրտուած Պուտինի «անձնական սակաւապետը» «Նեզավիսիմայա Կազետա»յի կողմէ, Արա Աբրահամեան 1993ին իր անձնական ձեռնարկութիւնը ստեղծած է՝ Սոկլազիէ, որ բազմազան ճիւղերով կը զբաղի՝ Ֆինանս, ճարտարարուեստ, քիմիա, ադամանդ եւ այլն, եւ այլն:

Ս. Փասքիէ կ'ըսէ թէ Աբրահամեան կ'ուզէ նաեւ Սփիւռքի հետ հաշտուիլ եւ այդ նպատակով հարիւրաւոր ներկայացուցիչներ հրաւիրած է Մոսկուա: Յունուարին, Լիբանան էր, ծնունդ տալու համար Հայերու միջազգային կազմակերպութեան մը նախաձեռնութեան, ձեւական կերպով հաւանութիւն ստացած: Իր գործունէութիւնը կը ջղագրգռէ Դաշնակցութեան ազգայնականները եւ բազմաթիւ արեւմտեան հայկական կազմակերպութիւններ: Յօդուածագիրը կը յիշէ նաեւ Հիլտա Չոպոյեանը, որու համար Ռուսաստանի համայնքին հարցն այն է որ պատմութիւն չունի եւ ի տարբերութիւն միւսներուն, ցեղասպանութիւն չէ կրած:

Mademoiselle Marie Abounayan,

Monsieur et Madame Francesco et Vanda Zuzzé,

Monsieur et Madame Gabriel et Hermine Abounayan et leurs fils, Jean-Gabriel et Jean-Philippe,

ses sœurs, frère, belle-sœur, beau-frère et neveux;

Et toute la famille

ont la douleur de vous faire part du décès de

Monsieur Jean ABOUNAYAN

survenu le Mercredi 12 février 2003, à l'âge de 67 ans.

Priez pour lui.

La cérémonie religieuse sera célébrée le Mercredi 19 février 2003 à 15 heures, en l'église apostolique arménienne Ste Marie-Mère-de-Dieu, 6, ave. Bourgain, à Issy-les-Moulineaux.

Elle sera suivie de l'inhumation dans le caveau de famille au Cimetière d'Issy-les-Moulineaux, 57, rue de l'Egalité.

9, rue de Paris — 92190 Meudon

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ
HAMASKAÏNE
ՓԱՐԻԶ

Ուրբաթ, Փետրուար 28, երեկոյեան ժամը 20.30-ին Փարիզի Հայ Մշակոյթի Տուն
17, rue Bleue — 75009 PARIS

Նիւթ՝

ՏԻԳՐԱՆ ՉՈՒՀԱՃԵԱՆԻ «ԱՐՇԱԿ Բ.» ՕՓԵՐԱՆ

Կոստանդնուպոլսէն մինչեւ Սան-Ֆրանսիսքօ

Տեսերիզով ցուցադրութիւն՝ Օփերայի նախապատրաստական աշխատանքներու եւ հատուածներու:

Կը ներկայացնէ դերասան-բեմադիր՝ ԺԻՐԱՅՐ ԲԱԲԱԶԵԱՆ

Մուտքը ազատ է:

INFORMATIONS

Séminaire mensuel de la Société des Etudes Arméniennes;
Maison des Sciences de l'Homme, 54, Bd Raspail, Paris 6e, M° Sèvres Babylone.

Le deuxième jeudi du mois de 18h à 20h salle 215 (Attention, séance de février le 20 février).

Jeudi 20 février
Nazareth Topalian, journaliste
«Un épisode oublié des relations entre Pierre Loti et les Arméniens : le duel avec Archag Torcom»
(présentation de son ouvrage, Paris, l'Harmattan, 2002).

COMITE DU MONUMENT MANOUCHIAN
Vaulx-en-Velin

Communiqué de Presse

Le Comité du Monument Manouchian est composé de la Municipalité de Vaulx-en-Velin, des associations locales d'anciens combattants et résistants, de nombreuses associations d'originaires arméniens (culturelles, religieuses, de bienfaisance etc...) sans aucune distinction de caractère confessionnel ou politique.

Hommage sera rendu chaque année:

— à la Résistance et à la participation des étrangers dans ses rangs;

— à la Communauté arménienne France.

Cette année la cérémonie aura lieu **le samedi 22 février à 10h30**, square Manouchian à l'angle des avenues Salengro et Garibaldi, à Vaulx-en-Velin. Prendront successivement la parole: Monsieur **Sarkis Vartanian**, Président de l'UGAB Lyon, au nom de la Communauté arménienne; Monsieur **Roger Pestourie**, Ancien résistant, peintre, écrivain, responsable du Musée Pestourie à Bron, au nom des Anciens combattants; Monsieur **Maurice Charrier**, Maire de Vaulx-en-Velin, Conseiller Général du Rhône.

Ս. ՄԵՍՐՈՊ ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ԿԵԴՐՈՆ

ԳՐԱԿԱՆ ԵՐԵԿՈՅԹ

Հինգշաբթի, Փետր. 20, ժամը 20.30-ին

ՄԽԻԹԱՐԵԱՆ ՄԻԱԲԱՆՈՒԹԵԱՆ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉՆԵՐԸ,

ՀԱՅՐ ՂԵՒՈՆԴ ԱԼԻՇԱՆ

"Ծագէ՛, հայ հանճար, փայլէ՛ բիւր բոցեր,
Իմանան ազգեր, թէ Հայք չեն անցեր":

Բանախօս՝
ԿԱՐԷՆ ՍԻՄՈՆԵԱՆ

Ընթերցումները՝
ԼԻԼԻԹ ՍԻՄՈՆԵԱՆ

au 10 bis, rue Thouin, Paris Ve
Métro : Cardinal Lemoine - Monge

Մուտքը ազատ է:

ՅԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Ընկերուհի Ալիս Ոսկանեանի մահուան առիթով, Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Ալֆորվիլի Էլէն Բիւզանդ մասնաճիւղը իր խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնէ իր քոյրերուն եւ ընտանեկան բոլոր պարագաներուն:

Այս առթիւ առթիւ շնորհակալութեամբ ստացած է փոխան ծաղկեպսակի Տիկին Մարիժան Խաչատուրեանէ 30 Եւրօ:

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

1 SEMAINE EN ARMÉNIE
AVION + HOTEL + TRANSFERT
EN COLLABORATION AVEC LA NOUVELLE COMPAGNIE D'AVIATION
ARMENIAN INTERNATIONAL AIRWAYS
SUPER PROMOTION 575 €*
VALABLE JUSQU'AU 31 MARS 2003
* PRIX À PARTIR DE
SABERATOURS
19 RUE ST. ROCH - 75001 PARIS
TEL 01 42 96 10 10 - FAX 01 42 96 18 77
SEVAN VOYAGES
48 COURS DE LA LIBERTÉ - 69003 LYON
TEL 04 78 60 13 66 - FAX 04 78 60 92 26
WASTEELS VOYAGES
67 LA CANNEBIÈRE - 13001 MARSEILLE
TEL 04 95 09 30 60 - FAX 04 95 09 30 61
Sabera@wanadoo.fr
www.saberatours.fr

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՓԵՏՐՈՒԱՐ 18
MARDI
18 FEVRIER
2003

LE NUMERO: 1 €

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
E-MAIL : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 230 Եւրօ — Վեցամսեայ : 122 Եւրօ
Արտասահման : Տար· 270 Եւրօ (Ամենօրեայ առաքում)
247 Եւրօ (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 1 Եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

78ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 20·625 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 78e ANNEE — N° 20·625

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ԻՐԱՔ

ԶԱՆԳՈՒԱԾԱՅԻՆ ՑՈՅՑԵՐ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻՆ ԴԷՄ

Տ. ՏԸ ՎԻԼԸՓԷՆԻ ՏՊԱՒՈՐԻՉ ԵԼՈՅԹԸ

ԹՈՒՐՔԻԱ ՊԻՏԻ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԻ

Շաբաթ, Փետրուար 15-ին, աշխարհի գրեթէ բոլոր երկիրներուն մէջ ցոյցեր տեղի ունեցան պատերազմին դէմ: Ամէնէն զանգուածային բնոյթ ունեցողները տեղի ունեցան Հռոմ (3 միլիոն), Մատրիտ (2 միլիոն), Լոնտոն (մէկ միլիոն), Գերմանիա (500·000), Փարիզ (250 հազար), բայց, նաեւ Նիւ-Եորք, Պարչելոնա, Մելպուրն, Գահիրէ, Դամասկոս, Թոքիօ, Կալկաթա, վերջապէս աշխարհի ամէն կողմերէն ժողովուրդները ոտքի ելան ընդդիմանալու համար պատերազմին: Ցոյցեր եղան նաեւ Պաղտատ, մինչ փոխ-վարչապետը՝ Թ. Ազիզ, ընդունուելէ ետք Պապին կողմէ (Թ. Ազիզ քրիստոնեայ է) Վենետիկ գացած էր, ուր աղօթած է Ասեղայի սուրբին գերեզմանին վրայ:

Նախորդ օրն է, Փետրուար 14-ին, որ Ապահովութեան Խորհուրդին մէջ տեղի կ'ունենար բացառապէս հետաքրքրական նիստ մը, որ չէր այն նիստը, զոր կ'ակնկալէին Պուշ եւ Գ. Փաուըլ: ՄԱԿ-ի քննիչներու երկու ղեկավարները՝ Հանս Պլիքս եւ Էլ Պարատէյ (ՄԱԿ եւ Հիւլէական Ուժանիւթի Միջազգային Գործակալութիւն) կը ներկայացնէին, անգամ մը եւս, իրենց տեղեկագիրը, որ գլխաւորաբար դրական երեւոյթ ունէր: Առաջինը կը հաստատէր որ Իրաք շատ աւելի գործակցած էր քան նախապէս եւ կրցած էին քննել այն կայքերը որոնք ցանկի վրայ էին: Դեռ կը մնային շուքեր, բայց, ժամանակի հարց էր: Էլ Պարատէյ ալ կը յայտարարէր որ, ցարդ, ոչ մէկ փաստ գտած էին հիւլէական որեւէ արգիլուած գործունէութեան, բայց եւ այնպէս կարգ մը հարցեր աւելի խոր հետազօտութիւններու կը կարօտէին եւ թէ Պաղտատի հետ լաւ գործակցութիւն մը թոյլ կու տար, կարճ ժամանակի մէջ, աշխատանքը վերջացնել:

Այս տեղեկագրերէն ետք առաջին խօսք առնողներէն եղած է Ֆրանսայի Արտաքին նախարարը՝ Տոմինիք տը Վիլըփէն: Ան շատ տպաւորիչ ելոյթ մը կ'ունենար եւ, ինչ որ սովորութիւն չէ Ապահովութեան Խորհուրդին մէջ, բուռն ծափահարութիւններու պատճառ կ'ըլլար: Ֆրանսայի նախարարը այլեւս անհրաժեշտ չէր գտներ նոր բանաձեւ մը եւ կ'առաջարկէր նոր ժամադրութիւն մը՝ Մարտ 14-ին, նախարարական մակարդակի վրայ (ինչ որ պարագան էր այս նիստին ալ): Ան կը շեշտէր թէ ուժի գործածութիւնը չէր արդարանար այսօր եւ թէ նման մեղադրութիւն մը կրնար միայն աւելի ծանրակշիռ դարձնել պառակտումները ընկերութիւններու, մշակոյթներու, ժողովուրդներու միջեւ ինչ որ կեր կու տար ահաբեկչութեան: Ան, քիչ մը քնարական, բայց վճռական ոճով, կ'ըսէր· – «Ազգերու այս տաճարին մէջ, գաղափարականի մը պահակներն ենք, խղճի մը պահակները: Այն ծանր պատասխանատուութիւնը եւ պատիւը, որոնք մերն են, պէտք է մեզ մղեն նախապատուութիւնը տալու ապազինման խաղաղութեան մէջ: Եւ, հին երկրէ է, Ֆրանսան, հին ցամաքամասէ մը, Նման իմ ցամաքամասիս՝ Եւրոպան, որ այդ կ'ըսէ ձեզի այսօր, ինք որ պատերազմ եւ բարբարոսութիւն ճանչցած է: Երկիր մը, որ չի մոռնար եւ գիտէ թէ ինչ կը պարտի ազատութեան զինուորներուն, եկած Ամերիկայէն եւ այլ վայրերէ եւ որ սակայն չէ դադրած ոտքի կենալէ Պատմութեան եւ մարդոց դիմաց»: Այս խօսքերն էին որոնք, անակնկալօրէն, ծափահարութիւններու կ'արժանանային:

Եթէ մեծամասնութիւն մըն է, որ համոզուած է թէ Ֆրանսայի դիրքը ճիշդ է, ԱՄՆ եւ Անգլիա կը շարունակեն պատերազմի կողմնակից ըլլալ եւ Փաուըլ այս իմաստով արտայայտուած է: Աւելի ուշ Պուշ ալ նոյնը կ'ըսէր՝ «Իրաք պէտք է ապազինուի մէկ կամ միւս ձեւով»: Թ. Պլէր, սակայն, 24 ժամ ետք, ի տես եւ ի լուր Լոնտոնի աննախընթաց ցոյցին, բաւական ջուր կը խառնէր իր գինիին եւ կը յայտարարէր որ աւելի ժամանակ պէտք է տրուի քննիչներուն, որ պէտք իրենց գործը տեսնեն: Հակառակ այս նահանջին, իրեն դէմ շարժումը չէր տկարանար: Հարոլտ Փինթըր կը դատապարտէր «ամերիկեան բարբարոսութիւնը որ աշխարհը կը քանդէ», ժողովուրդն ալ կը կրկնէր՝ «կա՛մ Թ. Պլէր մեզ կը լսէ, կամ ալ գլուխը կ'առնէ կ'երթայ»: Վերջին շրջանին Պլէրի ժողովրդականութիւնը զգալի անկում արձանագրած է, Անգլիան ԱՄՆ-ու 51-րդ նահանգ կ'որակուի, Թ. Պլէր ալ «Պուշի շնիկը»:

Երկուշաբթի, Փետրուար 17-ի վաղ առաւօտեան կը հաղորդուէր որ 13 ժամերու բարդ վիճարկումէ մը ետք Ատլանտեան Ուխտէն ներս, կարելի եղած էր համաձայնութեան մը գալ, ինչ կը վերաբերի Թուրքիոյ կատարուելիք զինուորական օժանդակութեան: Ծանօթ է որ Ֆրանսա, Գերմանիա եւ Պելժիա իրենց վէթօն դրած էին եւ տագնապ մը ստեղծուած էր: Անոնց պատճառաբանութիւնն այն էր որ նման որոշում մը պիտի նշանակէր արդէն որ պատերազմի գաղափարը ընդունուած է: Այս անգամ, ՕԹԱՆ-ի զինուորական հրամանատարութիւնն է որ որոշեց Թուրքիա ղրկել հակահրթիռներ ու Աւաքս օդանաւեր, Պելժիոյ եւ Գերմանիոյ հաւանութեամբ, Ֆրանսա մաս չի կազմեր ՕԹԱՆ-ի զինուորական կառոյցին: Բայց եւ այնպէս Ֆրանսա, Պելժիա եւ Գերմանիա միացեալ յայտարարութիւն մը հրապարակած են, ուր կը յիշեցնեն թէ այս կարգադրութիւնը ոչինչով արդելք է այն ճիգերուն, որոնք կը կատարուին խաղաղութեամբ ապազինելու համար Իրաքը: Եւրոպական Միութիւնը արտակարգ նիստ մը կը գումարէր նոյն իրիկունը (Փետր· 17) օրակարգ ունենալով Իրաքը:

Ամերիկացիներուն սիրտն առնելու համար Շիրաք հարցազրոյց մը տուած է Թայմ Մակազինի, ուր չի ծածկեր թէեւ իր մտահոգութիւնները պատերազմի մը պարագային, բայց եւ այնպէս կը յայտարարէ որ ոչինչ ունի Ամերիկայի դէմ, ոչ ալ զօրավիգ է բռնատիրական վարչակարգի մը: Դժուար է, կ'ըսէ, բացատրել թէ հսկայական գումարներ պիտի ծախսուին պատերազմի համար, երբ ուրիշ լուծում կայ:

Թուրքիոյ ժողովուրդը համակերպած է կացութեան, որովհետեւ կ'ըսէ Թուրք մը՝ «կառավարութիւնը այո՛ ըսաւ Ամերիկացիներուն, որովհետեւ պարտքի տակ է, բայց եթէ քիչ մը քաջութիւն ունենար, մերժած կ'ըլլար որեւէ օժանդակութիւն»: Ծանօթ է, Թուրքիոյ ժողովուրդն է, որ ամէնէն աւելի դէմ է պատերազմին, համեմատութիւնը 94% է:

Գահիրէ հաւաքուած Արաբական Լիկայի անդամ 22 երկիրներու Արտաքին նախարարները իրենց զօրակցութիւնը յայտնեցին միջազգային ճիգերուն՝ խաղաղ ապազինման մը համար Իրաքի մէջ: Բացարձակապէս դէմ են պատերազմի մը:

600 քաղաքներու մէջ է որ տեղի ունեցան պատերազմի դէմ ցոյցերը համախմբելով աւելի քան 10 միլիոն հոգի: Նիւ-Եորքի մէջ, Շաբաթէն ետք Կիրակի ալ ցոյց կատարուեցաւ: Պուշ բնաւ չէ ազդուած եւ ըսած է թէ ամէն տեղ կարելի է ցոյց ընել, բացի՝ Պաղտատէն: Ցաւալի է որ միտք չունի հրաժարելու իր ռազմապաշտ ծրագրէն, նոյնիսկ իր դէմ ունենալով ամբողջ աշխարհը:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԿԻՊՐՈՍԻ նախագահ ընտրուեցաւ, Փետրուար 16-ին, Թասոս Փափատոփուլոս, Գլէրիտէսի ընդդիմադիրը, առաջին շրջանին իսկ: 69 տարեկան, փաստաբան, Փափատոփուլոս ձայներու 51,5%ը ստացաւ, իսկ Գլէրիտէս, որ դեռ կ'ուզէր 16 ամիս ալ վարել կղզին, միայն 38,8%ը կը ստանար: Նոր նախագահը կը պատկանի կեդրոն-աջ հոսանքին: Ծանր բեռ մը ունի, քանի ՄԱԿ-ի տուած պայմանաժամը Փետրուար 28-ն է, Կիպրոսի հարցին կարգադրութեան համար:

ՊԱՊԸ կ'ուզէ որ «քրիստոնեայ արմատներու» յիշում ըլլայ Եւրոպական Միութեան Սահմանադրութեան մէջ: Փետրուար 16-ին, այդ ուղղութեամբ արտայայտուեցաւ, շեշտելով՝ «տեղ տալով քրիստոնեայ արմատներուն, զորս ունին հաւաքաբար Արեւելքն ու Արեւմուտքը, ոչինչ կը հանէ քաղաքական կառոյցներու աշխարհական բնոյթէն»:

11 ՊԱՂԵՍՏԻՆՑԻՆԵՐ սպաննուած են շաբաթավերջին (Փետր· 16-17) Գազա, Նապլուս եւ Այսըրդանանի զանազան վայրերը:

ՄԻԱՑԵԱԼ-ՆԱՀԱՆԳՆԵՐՈՒ արեւելեան ափը ձիւնամրրիկի մէջ թաղուած է եւ գլխաւորաբար Ուաշինկթընի մէջ, երթեւեկը բոլորովին խանգարուած է:

ԻՐԱՔՑԻ լրագրող մը արտաքսուած է Միացեալ-Նահանգներէն, իր ընտանիքին հետ: Թղթակիցն էր պաշտօնական ԻՆԱ մամուլի գործակալութեան Նիւ-Եորքի մէջ:

ԼՈՆՏՈՆԻ մուտքը վճարովի է Փետր· 17-էն ի վեր, կառքերու համար: Առաջքն առնելու համար խճողումներուն, կառավարութիւնը որոշեց տուգանք մը դնել, այն կառքերուն որոնք 21 քմ·նոց գօտիէ մը ներս կը փորձեն մտնել: Տուգանքը 7,5 Եւրօ է, բողոքները շատ են այս կարգադրութեան դէմ:

ՔԻՒՐՏ բազմութիւններ Փետր· 15-ին Ստրազպուրկի մէջ, նաեւ Յունաստանի, Հայաստանի, Գերմանիոյ, Դանիոյ, Լիբանանի, Սաուտի Արաբիոյ, Լիբիոյ, Աւստրալիոյ մէջ, տասնեակ հազարաւորներու ցոյցերով նշած են ԳԱՏԷՔ-ի (նախկին ՓՔՔ) նախագահ Ապտուլլահ Էօճալանի ձերբակալութեան չորրորդ տարին: Ցոյցեր տեղի ունեցած են նաեւ Թուրքիոյ քրտաշատ քաղաքներուն մէջ ուր կեանը ամբողջովին կանգ առած է:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Փետրուար 15 / 17)

ԵՐԵՒԱՆԻ ՊԱՅԹՈՒՄԸ

Փետրուար 12-ին Երեւանի Մամիկոնեան փողոցին մէկ շէնքին մէջ պայթում մը տեղի ունեցած էր: Առաջին լուրերը կ'ըսէին թէ մահացած է 25 տարեկան բնակիչ մը, Արմէն Աւետիսեան: Փետր· 14-ին յայտնի դարձած էր որ երկրորդ զոհ մըն ալ բժշկական համալսարանի ուսանող Արտակ Ասրեանը եղած էր: Քննութիւնները կը շարունակուին, ճշդելու համար պայթումին պատճառը:

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆ – ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆ 175

Արեւելեան Հայաստանի Ռուսաստանի միանալուն 175-ամեակը նշուած է Փետր· 14-ին, Երեւանի Հր· Աճառեան համալսարանին մէջ տեղի ունեցած գիտաժողովով մը: Բացումը կատարած է փրոֆ· Աւագ Խաչատրեան: Ան ըսած է թէ Թիւրքմէնչայի պայմանագրէն ետք, Արեւմտեան Հայաստանէն արտաքսուած Հայերու ներգաղթը սկսած է, դէպի քիչ մարդաբնակ Արեւելեան Հայաստան: 1828-ին Արեւելեան Հայաստանի եւ Կովկասի մէջ կար ամէնը 120 հազար հայ, իսկ 1914-ին այդ թիւը մէկ միլիոնէն աւելի էր: Նիւթին մասին ելոյթներ ունեցած են Ազգային Ժողովի նախագահ Ա. Խաչատրեան, գիտութեան տոքթորներ՝ Նորայր Սարուխանեան, Աւիկ Իսահակեան, Վլադիմիր Պետրոսեան· նաեւ Ռուսաստանի դեսպանութենէն պաշտօնատարներ:

ՀԱՅԱՍՏԱՆ ՕԹԱՆ-Ի ԱՆԴԱՄ ՉԻ ԴԱՌՆԱՐ

Պաշտպանութեան նախարար Ս. Սարգսեան որ Ռ. Քոչարեանի ընտրական կեդրոնին ղեկավարն է, Փետր· 17-ին մամուլի ասուլիսի մը ըսած է թէ ճիշդ է նախագահին յայտարարածը եւ Հայաստանի արտաքին քաղաքականութեան մէջ ՕԹԱՆ-ի անդամակցելու հարց չկայ: Ան աւելցուցած է այսուհանդերձ, թէ պիտի աւելնայ այդ կազմակերպութեան գործընթացին Հայաստանի մասնակցութիւնը: Ատիկա նախարարը երաշխիք նկատած է երկրին ապահովութեան: Ատոր զուգահեռ, Ս. Սարգսեան վստահեցուցած է թէ պիտի շարունակուի Ռուսաստանի հետ կապերու ամրապնդումը եւ պիտի հզօրանայ միասնական զօրախումբը: Պիտի շարունակուի նաեւ եւրոպական կառոյցներուն համարկումի աշխատանքը:

ՑԱՆՑԱՒՈՐԸ ՁԵՐԲԱԿԱԼՈՒԱԾ

Արարատի մէջ երկու կուսակցութիւններու գրասենեակներու վրայ գործուած յարձակումին պատասխանատուն Լ· Խոստիկեան ձերբակալուած է: Նախաքննութիւնը կը շարունակուի:

ԱՂԱՆԴԱՒՈՐՆԵՐՈՒ ԴԷՄ ՊԱՅՔԱՐԻ ՎՐԱՑԱԿԱՆ ՕՐԻՆԱԿԸ

Երեւանի «Ազգ» օրաթերթի Փետրուար 5-ի թիւին մէջ՝ Թիֆլիսէն Թաթուլ Ցակոբեանի ստորագրած յօդուածը՝ «Եհովայի եւ այլ «Վկաների» դէմ մարտնչում են երկաթեայ խաչերով» խորագրին տակ, այլապէս ուշագրաւ է։

Արդարեւ, յօդուածագիրը կը վկայակոչէ Վրաց Ուղղափառ Եկեղեցւոյ մամլոյ դիւանին հրապարակած հաղորդագրութիւնը, ուր ցաւով կ'արձանագրուի Յունուար 24-ին Թիֆլիսի մէջ պատահած դէպք մը, աղանդաւորներու կեդրոնին դէմ։

Ի՞նչ է պատահածը։

Յունուար 24-ին, Վրաստանի Ուղղափառ եկեղեցիէն վտարուած քահանայ մը՝ Բասիլ Մկալավիշվիլի, հերթական անգամ յարձակած է Վրաստանի մէջ սունկի պէս աճող աղանդներու վրայ։ Այս անգամ քահանային եւ անոր ուղեկցող հաւատացեալներու զոհը դարձած է Թիֆլիսի Աւետարանչական – Մկրտչական եկեղեցին։ Յարձակող ամբոխը ներխուժելով եկեղեցի, ջարդուփշուր ըրած է կահ – կարասին եւ այրած աղօթագիրքերը։

Յօդուածագիրը նշած է նաեւ քահանային ու իր հետեւորդներուն անցեալին կատարած նման այլ գրոհները։ Այսպէս, 2002-ի Փետրուար 3-ին, անոնք ներխուժած են «Միացեալ Աստուածաշնչական» ընկերութեան Թիֆլիսի գրասենեակը եւ այրած քանի մը հազար Աստուածաշունչ եւ աղանդաւորական գիրքեր։ Իսկ ամէնէն «անողոք ճակատամարտը», կը գրէ յօդուածագիրը, տեղի ունեցած է 1999-ի Հոկտեմբերին, երբ Հայր Մկալավիշվիլի եւ իր հետեւորդները իրենց գրոհի թիրախ դարձուցած են տան մը մէջ հաւաքուած 120 Եհովայի վկաներ, երկաթեայ խաչերով տարբեր աստիճանի վնասներ հասցնելով 16 «վկաներ»ու, որոնք փոխադրուած են հիւանդանոց։

Այն թուականէն, երբ Վրաստան դարձաւ Եւրոխորհուրդի անդամ, Հայր Մկալավիշվիլի շուրջ 100 անգամ յարձակած է աղանդաւորներու խումբերու, Եհովայի վկաներու վրայ, վնաս հասցնելով մօտ 1000 աղանդաւորներու։ Քահանային դէմ քանի մը անգամ դատական գործ յարուցուած է, սակայն, անոնք միշտ ալ անաւարտ մնացած են, կամ յետաձգուած։

Թաթուլ Ցակոբեանի յօդուածին ընթերցումը յիշողութեանս մէջ թարմացուց Հայաստանի մէջ 2001-ին տեղի ունեցած՝ Եհովայի վկաներ աղանդաւորական շարժման ներկայացուցիչ Լեւոն Մարգարեանի դատավարութիւնը, որ նման այլ դատավարութիւններու՝ զաւեշտի վերածուած էր եւ դատարանը արդարացուցած էր մեղադրեալը եւ ազատ արձակած, «վստահելի ապացոյցներու բացակայութեան պատճառաւ»։

Ծանօթ է, որ այլազան աղանդներու մարդորսութիւնը լրջօրէն մտահոգիչ երեւոյթ մը դարձած է նաեւ Հայաստանի մէջ։ Այդ մտահոգութենէն մեկնելով է որ 2002-ի Յուլիս 18-ին Հայաստանի Նախագահի առընթեր Մարդկային Իրաւանց Յանձնաժողովը յատուկ նիստի մը ընթացքին անդրադարձաւ երկրին մէջ աւելի ու աւելի տարածում գտնող հոգեորսութեան, արձանագրելով, թէ «Հայաստանում մարդու մտքի, խղճի եւ կրօնի ազատութեան եւ պաշտպանութեան փաստացի վիճակը չի համապատասխանում երկրի սահմանադրութեանը եւ միջազգային չափանիշներին»։

Յանձնաժողովի յիշեալ նիստին նշուած էր, որ թէեւ դատարանը արդարացուց Եհովայի վկաներ աղանդաւորական շարժման ներկայացուցիչը, այսուհանդերձ, «փաստ է, որ Հայաստանում քիչ չեն կրօնական շարժառիթներով կատարուող յանցագործութիւնները»։

Ճիշդ է որ 2001-ին Եւրոխորհուրդին անդամակցելէ ետք, Հայաստան վաւերացուց Մարդկային Իրաւունքներու Եւրոպական Համաձայնութիւնը, սակայն Հայաստանի մէջ, ինչպէս որեւէ ինքնիշխան եւ ժողովրդավար այլ երկրի մէջ, մարդու մտքի, խղճի եւ կրօնքի ազատութիւնն ու պաշտպանութիւնը չի կրնար եւ պէտք չէ զոհ դառնայ աղանդներու քայքայիչ գործունէութեանց։

Կարգ մը աղանդներու քայքայիչ գործունէութիւնը լրջօրէն կը յուզէ նաեւ եւրոպական առաջատար երկիրները, ուր հակաղանդաւորական կարգ մը միջոցներ սկսած են ձեռք առնուիլ։ Օրինակ, Ֆրանսայի մէջ, 2001-ի Մայիսին ընդունուեցաւ համապատասխան օրէնք մը, որ հնարաւորութիւն կու տայ կասեցնելու աղանդաւորական շարժման գործունէութիւնը։ Ըստ յիշեալ օրէնքին, աղանդներուն կ'արգիլուի խմբակներ ստեղծել եւ խաբէութեամբ հետեւորդներ արձանագրել դպրոցներու եւ հիւանդանոցներու շրջակայքը։

Հայաստանի մէջ, սակայն, հոգիի որսորդութիւնը տակաւին կը շարունակէ կատարուիլ անարգել ու անպատիժ։ Ֆրանսայի մէջ վտանգաւոր նկատուած աղանդներէն մէկ քանին, ինչպէս Եհովայի Վկաները, Սիանթոլոժիի եկեղեցին, Մունի աղանդը կը գործեն Հայաստանի մէջ։ Աւելին. այդ աղանդներուն մէկ մասը նոյնիսկ բարեգործական անուան տակ որոշակի գործունէութիւն ունին ու խաբէութեամբ կ'ընդլայնեն իրենց շարքերը։

Հայաստանի մէջ Մարդկային Իրաւանց Յանձնաժողովը 2001-ի Յուլիս 18-ին գումարած իր նիստին որոշած էր հրաւիրել Հանրապետութեան Նախագահին, Ազգային Ժողովին, Կառավարութեան, ինչպէս նաեւ զանազան կազմակերպութիւններու ուշադրութիւնը՝ աղանդներու կատարած մարդորսութեան մտահոգիչ հարցին նկատմամբ համապատասխան օրէնսդրական փոփոխութիւններ մտցնելու նպատակով։

Ի՞նչ հետեւանք ունեցաւ այդ հրաւէրը։

Թաթուլ Ցակոբեան իր յօդուածին վերջաւորութեան կու տայ պատասխանը՝ գրելով.. «Հայաստանում աղանդաւորները դատական հարցեր են շահում, դատարանի դահլիճից հեռանում «ինոմարկայով» (*)։ Իսկ Վրաստանում, ինչպէս տեսնում էք, Եհովայի եւ այլ «վկաների» կեանքը կեանք չէ»։

ՀՐԱՆԴ ԱՃԷՄԵԱՆ

(*) Օտար մակնիշի ինքնաշարժ

«ԿՈՒՏ ՊԱՅ, ԱՐՄԷՆԻԱ»

Ռուսական մամուլի ծանօթ անուններէն «Մոսկովսկի կոմսոմոլեց» թերթին մէջ այս խորագրով յօդուած մը ստորագրած է Ելենա Կորոտկովա. զայն թարգմանաբար (Ռուսլան Թաթոյեան) արտատպած է «Իրաւունք»ը Յունուար 28 – 30-ի թիւով։ Գրութիւնը հետաքրքրական է Ռուսաստանէն Հայաստանը դիտող աչքի մը մատնանշածներով։

Կու տանք յապաւումներով, արեւմտահերէնի վերածուած.

⁂

«Այս երկիրը երբեք չի կրնար դրամ շահիլ զբօսաշրջութեամբ» ըսաւ լրագրողուհին։ Շուրջը տպաւորիչ գեղեցկութեամբ լեռներն էին, գորշ սրածայր գագաթով տաճարը կախուած էր ձորին վրայ, ժայռին կառչած։ Այդ ենթախորքին վրայ աւելի քան տարօրինակ էր լսել թէ «Այս լեռները չափազանց դժուար են։ Իսկ այս տաճարները կարելի չէ խումբով այցելել։ Այս գեղեցկութիւնը բոլորին համար չէ»։

Հայաստան ամէն բան ունի. արեւ, պտուղներ, լեռներ, փոքրիկ Սեւան «ծով»ը։ Բայց չի կրնար «զբօսաշրջութեան դրախտ» դառնալ։ Պատճառը այն է որ այդ երկրին ամբողջ մշակոյթին, քաղաքականութեան վրայ դրոշմուած է նախկին ողբերգութեան կնիքը։

Պաշտօնական բոլոր հիւրերը որոնք կը ժամանեն Երեւան, կ'երթան, ինչպէս սովորութիւն է «միութենական» այլ մայրաքաղաքներուն մէջ, ոչ թէ Անյայտ զինուորին շիրիմը, այլ՝ Եղեռնի զոհերու յուշարձանը։ Եթէ այդ «զանգակատուն»էն նայիս, հասկնալի կ'ըլլայ թէ ինչո՛ւ նոյնիսկ այսօրուան խաղաղ, աշխարհավար Թուրքիան չի կրնար Հայաստանի բարեկամը դառնալ։ Չի կրնար, քանի տակաւին ներողութիւն չէ խնդրած Օսմանեան կայսրութեան մեղքերուն համար։ Ատիկա կը նշանակէ որ Հայաստան պիտի շարունակէ այդ ձեւով ապրիլ. մէկ կողմը պատմական թշնամի Թուրքիան, որուն տարածքին վրայ այլ արժէքներու շարքին կայ Հայաստանի առասպել Արարատ լեռը։ Եւ ատիկա յաւելեալ վիրաւորանք է։ Միւս կողմը Ատրպէյճանն է որ մինչեւ հիմա Հայաստանի հետ իր սահմանը կը կոչէ «ռազմաճակատի առաջնային գիծ»։ Երրորդ կողմը կայ Վրաստանը որ տնտեսական հակառակորդ է։ Բարեկամ երկիր ըլլալով հանդերձ, իր տարածքէն հայկական ապրանքներու փոխադրութեան համար ահռելի գումարներ կը պահանջէ։

Կայ չորրորդ կողմն ալ որ Ռուսաստանն է, բայց չկան ընդհանուր սահմաններ եւ օդայինէն զատ հաղորդակցութիւն։ Հայաստան գիտակից է որ այդ շրջապատին մէջ առանց Ռուսաստանի կարելի չէ գոյատեւել։ Իսկ վերջին շրջանին Հայաստան – Ռուսաստան դաշինքին մէջ մտած է շատ հեռաւոր, բայց շատ հարուստ գործընկեր մը որ ԱՄՆ-ն են։ Անոնք Հայաստանի նկատմամբ շատ մեծ հետաքրքրութեան տէր են. Կովկասի այդ կէտը տակաւին իրենց աշխարհաքաղաքագէտներուն գծած խճանկարին մէջ չի տեղաւորուիր։ Ու այդ յատկանիշով շատ գրգռող է։ Մեծ է ցանկութիւնը որ այդ երկիրը բերուի ընդհանուր կովկասեան «ամերիկամէտ յայտարար»ի...։

ԱՄԵՐԻԿԵԱՆ ՀԵՏՔԸ

Զարմացնող է Երեւանի մէջ տեսնել նոր աւազաններ, շատրուաններ, ջրվէժներ. այդ բոլորը շրջափակման պայմաններուն մէջ։ Փողոցները երեկոյեան ողողուած են լոյսերով։ Շէնքերուն ճակատները, փողոցները կը նորոգուին, կը կղրապատուին։ Եւ շինարարական ընդհանուր այդ թափը ցոյց կու տայ որ երկրին մէջ կարեւոր գումարներ շրջանառութեան դրուած են։

Հայաստան կ'ապրի դուրսէն ղրկուած դրամներով։ Ամէն հայ ընտանիք Ռուսաստան, ԱՄՆ ապրող իր ազգականներէն 200 – 500 տոլարի չափ եկամուտ կը ստանայ (Հայաստանի մէջ որոշ հաշիւներու համաձայն, 1 միլիոն 200 հազար բնակիչ կայ)։

Կայուն համոզում է որ Ռուսաստան Հայաստանի ամենէն կարեւոր տնտեսական գործընկերն է։ Սակայն, վերջին տարիներուն Հայաստան Բ. տեղը կը գրաւէ այն երկիրներուն ուր Ուաշինկթըն գործօն կերպով ներդրում կ'ընէ։ Ամէն մէկ հայաստանցիի համար ամերիկեան օժանդակութիւնը 42 տոլար է, մինչ Պոսնիացիին համար 34, Ռուսաստանցիին համար 1.4 տոլար է։ ԱՄՆ այսօր ներդրում կ'ընեն Հայաստանի գիւղատնտեսութեան, դպրոցներուն, հիմնարկներուն, անոնց համակարգիչներ տալու, զինուորականներու համար բնակարաններ կառուցանելու համար։ Ոչ կառավարական ամերիկեան կազմակերպութիւններ ալ կարեւոր ներդրում կ'ունենան Հայաստանի մէջ։

Ինչ կը վերաբերի Ռուսաստանի, կայ միայն ռազմական գործակցութիւն։ Լրասփիւռները յայտնեցին թէ Հայաստան 93 միլիոն տոլարի պարտքին փոխարէն Ռուսաստանին կը յանձնէր գործարաններ, հիմնարկներ։ Այդ կարգադրութիւնը վրդոված էր հայ երեսփոխան մը որ հարց տուած էր թէ Ռուսաստան ինչո՞ւ այդպէս կը վարուի Հայաստանի հետ որ բարեկամ երկիր է։

ԱՌԱՆՑՔՆԵՐՈՒ ՔԱՌՈՒՂԻՆ

... Կուսակցութիւնները շատ են. նոյնիսկ չափազանց շատ։ Պետական հիմնարկի մը մէջ տուին 114 թիւը, աւելցնելով. «Եթէ մեր զրոյցի ընթացքին նորերը աւելցած չեն»։ Այդ «կուսակցական թզուկ»ներու մեծամասնութիւնը իրարմէ կը տարբերի միայն առաջնորդներուն մականուններով։ Նոյնիսկ ամէնէն փորձառու մեկնաբաններ կը դժուարանան ծրագիրներուն մէջ տարբերութիւններ գտնելու։

Անոնք որոնք կրնան յառաջիկայ ընտրութիւններուն պայքարիլ, մատներու վրայ կը համրուին։ Եւ անոնք «ձախակողմեան – աջակողմեան» սկզբունքներով չեն բաժնուած։

Անոնց ամէնէն ռուսամէտներէն է Համայնավար կուսակցութիւնը, բայց անոնց թեկնածուն մեծ ժողովրդականութեան տէր տիպար չէ։ Համայնավար – ընկերվարականները իրենց զարգացման մէջ կանգ առած են. անոնց գրասենեակներուն մէջ Լենինի ու Անդրոպովի նկարները կան, քարտուղարուհիները գորշ զգեստներ ունին, ինչպէս քսան տարի առաջ, բանաձեւեր կը տպեն գրամեքենաներով, կարծես թէ դուրսը համակարգիչներու դարը չէ։ Խորհրդային եղբայրութեան ու միութեան մասին անոնց ճառերն ալ ականջի հեշտ կը հնչեն, բայց իրականութեան հետ ընդհանուր քիչ բան ունին...։

Ժողովրդավարական բնոյթի բազմաթիւ կուսակցութիւններու մեծ մասը ռուսամէտ է. անոնց առաջնորդները շատ լաւ գիտեն թէ «ամերիկեան ոսկէ անձրեւը» կանխավճար է։ «Հեռանկար» կեդրոնի նախագահ Արամ Կարապետեան կը զարմանայ թէ ռուս քաղաքագէտները չեն հասկնար որ Հայաստան ռազմավարական ձեռնտու գործընկեր է։ Ան կ'ըսէ թէ Երեւանը կրնայ Մոսկուայի արդիւնաւէտ դաշնակիցը ըլլալ Կասպից ծովու աւազանին մէջ, անոր բարդ հարցերը լուծելու ուղղութեամբ։ Իսկ Մոսկուա - Երեւան – Թեհրան քաղաքական առանցքի մը ձեւաւորումը կը նպաստէ այդ շրջանին մէջ Ռուսաստանի կորսնցուցած դիրքերուն աստիճանական վերադարձին։

Անդրկովկասեան աշխարհաքաղաքագէտները իրատեսօրէն գիտակցելով այդ կարեւորութեան, այսօր ոչ միայն ներդրումներ կ'ընեն Հայաստանի մէջ, այլ նաեւ կը ձգտին քաղաքական աննախադէպ հեռանկարներու. օրինակ, կը խոստանան արմատապէս լուծել Ղարաբաղի կնճիռը, ի նպաստ Հայաստանի։ Բայց մէկ պայմանով... կը պահանջուի ՕԹԱՆ-ին «վաճառել» Իրանի հետ սահմանէն փոքր հատուած մը, 42 քիլոմեթրի չափ (Մեղրիի շրջանը)։ Եթէ ատիկա իրականանայ, շրջանին մէջ կը բացուի անցք մը ուրկէ կ'անցնի բոլորովին տարբեր «առանցք» մը. Թուրքիա – Ատրպէյճան – Ռուսաստանի կովկասեան հանրապետութիւններ։ Թէ ատիկա մեզի համար ինչ կը նշանակէ, աւելորդ է բացատրել...

ԱՄԷՆ ԲԱՆԻ ՊԱՏԱՍԽԱՆԱՏՈՒ

Դէպի Հայաստանի Խորհրդարանը առաջնորդող սանդուխին աստիճանները ցից են ու բարձր։ Մինչ կը բարձրանաս անոնցմէ, կը հասնիս մուտքին, ակամայ կը մտածես ժողովուրդին ընտրեալին ծանր ճակատագրին մասին։ Մանաւանդ որ Խորհրդարանը այսօր ամէն բանէ առաջ առընչուած է 1999 Հոկտեմբեր 27-ի ողբերգական պատահարներուն։

Զարմանալի դիպուածով, մոլագարներու ձեռքով զոհուեցան մարդիկ, որոնք Լեռնային Ղարաբաղի խնդրին լուծումին մասին նախագահականէն տարբեր իրենց կարծիքը ունէին։ Ոմանք ա՛լ աւելի զարմանալի կը նկատեն որ գնդակահարուած վարչապետը եւ Խորհրդարանի նախագահը նոր վերադարձած էին Մոսկուայէն ուր քննարկած էին Ռուսաստան – Բելառուս միութեան Հայաստանի անդամակցութիւնը։

Հայ խօսակիցներ յիշելով երեք տարի առաջուան այդ ողբերգութիւնը, անպայման կը պատմեն որ նախագահը շատ կրաւորական դեր ունէր։ Այն օրերու Պաշտպանութեան նախարար Վաղարշակ Յարութիւնեան փաստօրէն ինքնագլուխ, զօրք բերաւ Երեւան ու շրջապատեց Խորհրդարանը ուր կը գտնուէին ահաբեկիչները։ Եթէ ան ատիկա ըրած չըլլար, աւազակները նոյն հանդգնութեամբ որ հոն մտած էին, կը մեկնէին։ Նախարարին «ինքնագլուխ» ընթացքը չներեցին, ան պաշտօնազուրկ եղաւ. զրկուեցաւ նաեւ զինուորական բոլոր կոչումներէն։ Ահաբեկիչներու դատը մինչեւ այսօր կը շարունակուի։ Այդ ընթացքին, գլխաւոր մեղադրեալ Յունանեանը չափազանց ինքնավստահ ու ազատ կեցուածք ունի։ Ամիսներ առաջ ան կը փափաքէր նախագահութեան թեկնածու ներկայանալ։ Դատավարութեան ընթացքին ան անվայել արտայայտութիւններով վիրաւորեց դատախազը ու ամէն բան կը ներուի իրեն։ Խօսակիցներս մտերիմ զրոյցներու ընթացքին կ'ըսեն. «Այն տպաւորութիւնը կայ որ Յունանեանը մէկուն սպառնալիքներ կ'ընէ իր վկայութիւններով կամ «վկայութիւն չա-

ԱՆՏՈՆ ՍՈՒՐԵԱՆ՝
ՎԵՆԵՏԻԿԻ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ԱԿԱՆԱՒՈՐ ԴԷՄՔԵՐԷՆ

Վենետիկի պատմութեան մէջ հռչակաւոր դարձաւ Անտոն Սուրեան ականաւոր հայ գիտնականը. ան աւելի ծանօթ է Անտոն Հայ – Անթոնիօ Արմենօ անունով, որ անգնահատելի ծառայութիւններ մատուցեց Վենետիկի:

Անտոն Սուրեան, դատելով իր ազգանունէն, հաւանաբար Սուրիայէն ժամանած էր Վենետիկ. արդարեւ, այդ ժամանակ Վենետիկի մէջ (նաեւ այլուր) սովորութիւն կար Արեւելքէն ժամանող անձերու անուան իբրեւ ազգանուն կցել այն երկրին, շրջանին կամ քաղաքին անունը, ուրկէ եկած էր ան:

Անտոն Վենետիկ հասաւ 1550-ական տարիներուն սկիզբը, շաքար եւ գինի փոխադրող նաւով մը, երբ մօտաւորապէս քսան տարեկան էր: Հոն ան ծանօթացաւ Քասթելլօ թաղամասին մէջ գտնուող նաւաշինարանին, ուր տասնըվեց հազար աշխատողներ կը պատրաստէին Վենետիկի ծովային ուժը եւ պարծանքը կազմող առեւտրական եւ պատերազմական նաւերը: Նաւերու շինութեան եւ ծովային կեանքին մասին փորձառութիւն եւ գիտութիւն ունենալով Անտոն դիմեց տոճին՝ Նաւաշինարանին մէջ աշխատելու համար, յայտնելով, որ իր ճարտարութիւնը կրնայ ի սպաս դնել Վենետիկի ծովուժին զարգացման համար: Տոճը եւ ծերակոյտը ընդառաջեցին դիմումին, եւ ան ընդունուեցաւ Նաւաշինարան:

Անտոն Սուրեան շուտով, շատ կարճ ժամանակի ընթացքին յայտնաբերեց իր ձեռներէցութիւնը, մանաւանդ՝ երբ ջուրին երեսը հանեց նաւահանգիստին մօտ ընկղմած առագաստանաւ մը՝ իր թանկարժէք ապրանքներով, նորոգեց Ճիրոլամօ Քոնթարինիի թնդանօթաձիգ առագաստանաւին երեք թնդանօթները, ինչպէս նաեւ իր ներդրումը ունեցաւ մարտանաւերուն վրայ թնդանօթներու «երկաթեայ այգի» կոչուող պահեստարանի ստեղծման համար:

Այլեւս համբաւաւոր դարձած վարպետը ամուսնացաւ վենետիկցի դեղուհի Ֆիաբայի հետ, որմէ ունեցաւ վեց զաւակ:

Անտոն Հայ այնուհետեւ մշակեց նաւերը ջուր իջեցնելու համակարգ մը, ինչպէս նաեւ հնարեց մեքենայ մը, որուն օգնութեամբ դարերու ընթացքին կուտակուած տիղմէն կը մաքրէր Վենետիկի նաւահանգիստը եւ ջրանցքները: Ան նաեւ ստեղծեց աշխարհի առաջին փրկարար նաւերէն մէկը: Վենետիկի դիւանատան մէջ մինչեւ հիմա պահուած է իր մէկ դիմումնագիրը, որով ան արտօնութիւն կը խնդրէր իր հնարած փրկարար նաւակով Վենետիկի ծովախորշին տակէն հանելու հոն ընկղմած եւ նաւերու նաւահանգիստ մուտքը դժուարացնող մարտանաւ մը: Արտօնագիրը ստացաւ 1561 Յուլիս 17-ին եւ անմիջապէս գործի անցնելով՝ յաջողեցաւ դուրս բերել ընկղմած մարտանաւը: Գիւտին մենաշնորհը իրեն պահելով՝ ան տարիներու ընթացքին ծովուն մակերեսը հանեց ընկղմած ուրիշ երկու մարտանաւեր՝ «Տելլա Վեկա Անտոն» եւ «Շկլաւոնիա», ինչպէս նաեւ՝ ֆրանսական «Մարսիլլիանա», կիպրական «Կիրանտա» եւ ուրիշ բազմաթիւ փոխադրանաւեր, որոնք ընկղմած էին դարեր առաջ:

Սուլթան Սելիմ Բ.ի օսմանեան բանակը 1570-ին ներխուժեց Կիպրոս, որ վենետիկեան գաղութ էր: Օսմանցիներուն նպատակն էր արեւելեան Միջերկրականի կղզիները գրաւել եւ յետոյ յառաջանալ Եւրոպայի խորերը:

Վենետիկցիք, դիմագրաւելու համար օսմանեան վտանգը, 1571 Մայիս 25-ին քրիստոնէական դաշնակցութիւն մը կազմեցին Պիոս Ե. պապին եւ Սպանիոյ Ֆելիփէ Բ. թագաւորին հետ: Ֆելիփէ Բ. իր խորթ եղբայրը՝ Տոն Խուանը ուղարկեց՝ իբրեւ հրամանատար քրիստոնեայ բանակին:

Քրիստոնեայ դաշնակից ուժերը 1571 Օգոստոս 24-ին սկսան համախմբուիլ Սիկիլիոյ Մեսսինա քաղաքին մէջ, մինչ նոյն օրերուն, Սեպտեմբեր 9-ին Թուրքեր գրաւեցին Նիկոսիան, պաշարեցին Ֆամակուսթան, իսկ օսմանեան ծովուժը մտաւ Ադրիական ծով եւ Յունաստանի ափերը հակակշիռի տակ առնելով գրաւեց Լեփանթոյի մօտակայ Փաթրասի ծոցը:

Քրիստոնեայ դաշնակից նաւատորմը բաղկացած էր 208 մարտանաւերէ, որոնց 106-ը՝ վենետիկեան, 90-ը՝ սպանական եւ ճենովական եւ 12-ը՝ պապական, 1800 կտոր հրետանիով եւ ութսուն հազար զինուորներով, որոնց հրամանատարն էր Ֆրանչեսքօ Տուոտօ: Իւրաքանչիւր նաւու վրայ բարձրացած էր խաչազարդ մետաքսէ դրօշակ. Անտոն Սուրեանի շնորհիւ՝ բարեփոխուած էր վենետիկեան հրետանին եւ ռումբերուն հեռատեսութիւնը գրեթէ կրկնապատկուած էր: Օսմանեան նաւատորմը բաղկացած էր 222 մարտանաւերէ՝ 90 հազար զինուորներով եւ 750 կտոր հրետանիով. Նաւերուն ճերմակ մետաքսէ դրօշակներուն վրայ արձանագրուած էր «Ալլահ». Հրամանատարներն էին՝ Ալի փաշա, Մոհամմէտ Սոլաք (Աղեքսանդրիոյ կառավարիչը) եւ Ուլուճ Ալի:

Քրիստոնեայ նաւատորմը Քորֆուէն ճամբայ ելաւ (1571) Սեպտեմբեր 15-ին եւ սկսաւ յառաջանալ կիսաշրջանակաձեւ. առջեւէն զոյգ – զոյգ կ'ընթանային վենետիկեան վեց եռակայմ մարտանաւեր, որոնց իւրաքանչիւր կողմը կար երեսունական թի:

Թշնամի երկու նաւատորմերը իրարու հանդիպեցան (1571) Հոկտեմբեր 7-ին, Լեփանթոյի մօտ: Անտոն Սուրեան արդէն պատրաստած էր թնդանօթներուն ուղղութիւնները, որոնց անվրէպ ռմբակոծումը ծանրօրէն սկսաւ վնասել թրքական մարտանաւերուն եւ խուճապի մատնել զանոնք: Կռուի տաք պահուն Անտոն յաջողեցաւ փրկել ընկղմելու վտանգին ենթակայ հրամանատար Տուոտոյի մեծ մարտանաւը եւ զայն եւս մասնակից դարձնել նաւամարտին:

Չորս ժամուան կատաղի ծովամարտէ մը ետք օսմանեան նաւատորմը ջախջախուեցաւ եւ 117 մարտանաւեր ու հազարաւոր զինուորներ գերի ինկան քրիստոնեայ բանակին ձեռքը:

Վենետիկի մէջ 1575 Յուլիս 21-ին ծայր առաւ ժանտախտի ահաւոր համաճարակ մը, որ սկսաւ աւերներ գործել. ստեղծուեցան մեկուսացած դարմանավայրեր, իսկ նաւակներու վրայ դարմանատուներ պատրաստուեցան: Կառավարութիւնը, նկատի ունենալով, որ Անտոն իր յայտնաբերած դեղով բազմիցս հիւանդներ փրկած է, դիմեց անոր: Անտոն Սուրեան իր պատրաստած եւ պարունակութիւնը գաղտնի դեղերով բժշկեց հազարաւոր մարդիկ, փրկեց հազարաւոր ընտանիքներ: 1577 Յուլիս 21ին համաճարակը հռչակուեցաւ յաղթահարուած:

Սակայն իր այսքան անգնահատելի ծառայութիւններուն դիմաց կառավարութիւնը բաւարարուեցաւ միայն Նաւաշինարանէն անվճար սնունդ ստանալու իրաւունք շնորհելով անոր: Յուսախաբ ու զայրացած՝ Անտոն, որ իր ընտանիքին հետ Սան Մարթինօյի թաղամասին մէջ վարձու ապարանքի մը մէջ կը բնակէր, սնանկացաւ, եւ օր մըն ալ 34 դուկատ պարտքի մը համար վտարուեցաւ բնակարանէն. իշխանութիւնները միջամտեցին տանտիրոջ՝ Պեռնարտօ Տիբեւդանի մօտ, որպէսզի սպասէ մինչեւ պարտքին վճարումը:

Լքուած, անտեսուած ու հիւծած՝ Անտոն Սուրեան մահացաւ 1591 Օգոստոս 22-ին, Սան Մարթինօ թաղի իր բնակած բնակարանին մէջ, տակաւին վաթսուն տարիքը չբոլորած:

Անոր սերունդները՝ Սուրեանները յետագային ազնուականի կոչում ստացան եւ աւելի քան մէկ դար իրենց ներդրումը ունեցան Վենետիկի պատմութեան մէջ՝ իբրեւ երեւելի ու հարուստ վաճառականներու ընտանիք:

«Ազդակ»

ՄԱՄՈՒԼ

«OEUVRE D'ORIENT»

(Oct. Nov. Déc. 2002, N° 729)

Témoignages

Une survivante du Génocide raconte Angora-Izmir 1915-22

Եռամսեայ պարբերականը հրատարակած է Ապրիլեան Եղեռնէն վերապրողի մը ոդիսականը: Ան կը պատմէ որ 82 տարեկանին, 1997-ին ողնայարի ծանր գործողութենէ մը ետք, երբ սպառնալիքին տակ էր կեանքը վերջացնելու շարժական աթոռի մը մէջ, ըսած է իր բըժիշկին որ կրելէ ետք, Թուրքերու պատճառաւ, սով, ծարաւ, վախ, հրդեհ, ջարդ, աքսոր եւ վերապրելէ ետք այդ բոլորին, վճռած է կրկին քալել: Ու բըժիշկը զինք շնորհաւորած է եւ քաջալերած որ յուշերը գրէ եւ իր ընտանիքին անդամներուն պատմածները: Այդ է զոր կը պատմէ, աքսորի ճամբաներէն մինչեւ Ֆրանսա, ծանօթ պատմութիւնը բոլոր վերապրողներուն:

լով»: Ասիկա է պատճառը որ այդքան ինքնավստահ կեցուածք ունի»:

Ընտրութիւններու նախօրեակին Հոկտեմբեր 27-ի ողբերգութիւնը կրկին յիշեցուց իր մասին: Հեռատեսիլի ընկերութեան նախագահ Տ. Նաղդալեանի սպանութեան խնդիրը անընդհատ կը բախի «Հոկտեմբեր 27-ի հետքերուն»: Սպանուած լրագրողը զոր «Քոչարեանի ստախօս» կը կոչէին, ուսանած էր ահաբեկիչներու ղեկավար Ն. Յունանեանի հետ, ընկերական լաւ յարաբերութիւններ ունենալով:

Ընդհանրապէս պետութեան ղեկավարը մեղադրել քաղաքական սպանութիւններու եւ ահաբեկիչներու համար, ամէն ընդդիմութեան բնականոն ընթացքն է:

Քոչարեանի օրով Հայաստանի մէջ կատարուած են քանի մը իսկապէս ցընցիչ սպանութիւններ: Սպաննուած է գըլխաւոր դատախազ Հ. Խաչատրեանը, գնդակահարուած է Պաշտպանութեան փոխ-նախարար Վ. Խորխոռունին, ինքնաշարժին մէջ գտնուած է մաքսային վարչութեան բաժնի պետ Ա. Մնացականեանի դիակը, ձեռնառումբի պայթումէն մահացած է նախկին նախարար Գ. Պօղոսեանը: Այդ բոլորին համար նախագահը կարելի է մեղաւոր նկատել, ինչպէս պետութեան որեւէ ղեկավար որ չի յաջողիր իր երկրին մէջ կաշառակերութեան արդելք ըլլալ ու վերջ տալ քըրէական տարրերուն:

Հասկնալի է որ ընտրութեան նախորդած շրջանին թէ՛ պետական ստացուածքի վաճառքը, թէ՛ քաղաքական սպանութիւնները կը դրուին կշիռքին «հականախագահական» նժարին վրայ: Հիւրերուն ցոյց կու տան գետափը, այն փողոցը որուն վրայ են խաղատուներն ու դրօսավայրերը: Ըստ տարածայնութիւններու, այդ ամբողջ հարստութիւնը կը պատկանի նախագահին ազգականներուն, անոր զինակիցներուն: Սակայն, նոյնիսկ ընդհ. «հականախագահական» ենթախումբին վրայ ամէնքը շատ լաւ կը հասկնան որ Ռ. Քոչարեան ամէնէն հաւանական ընտրելին է յառաջիկայ ընտրութեան: Անոր թիկունք է խորհրդարանական «Միասնութիւն» մեծագոյն խմբակցութիւնը, չինովնիկներն ու սակաւապետները: Անոնք բոլորն ալ այսօր իրենց բաժինը ունին «Հայաստանի հանրապետութիւն» կոչուած Պիզնէսին մէջ: Եւ անոնց բնաւ հարկաւոր չեն այն ցընցումները որոնք կրնան տեղի ունենալ նոր մէկուն գալուստով: Իսկ ընդդիմադիրները, հակառակ որ մեծաթիւ են, միասնական չեն: Ու վարչական աղբիւրը Հայաստանի մէջ ալ վարչական աղբիւր է:

ԽԱՆՁՈՒԱԾ ՕՐԵՐԸ

Գրեց՝ ՊԵՐՃՈՒՀԻ

9

Հոռոփ հազար ոլորապտոյտ ճամբաներով կ'իմանար թէ ո՛ւր կը բնակէին այդ փոքրիկները պահող ընտանիքները, անոնց անունները, որովհետեւ Հոռոփին յանձնուած գլխաւոր պարտականութիւններէն մին՝ գաւառներէն Պոլիս բերուած փոքրիկներուն տեղերը իմանալն էր: Անոնց թիւը հետզհետէ կը մեծնար:

Գաւառներու մէջ հազարաւորներ ոչնչացուած էին, հիմա ամէն մէկ կեանք հարիւրապատիկ, հազարապատիկ արժէք կը ներկայացնէր: Երբեմն փոքրիկ մը ամբողջ գիւղի մը, աւանի մը ներկայացուցիչն էր: Պէտք էր հաւաքել, ազատել ամէն գնով:

Թուրքերը իրենց տուները բերելու համար կը զատէին միայն ամենագեղեցիկ տղաքն ու աղջիկները:

Տարիներ յետոյ, երբ խաղաղ օրերը եկան եւ ողջ մնացած մայրեր սկսան փնտռել եւ երբեմն գտնել իրենց զաւակները, շատ անգամ անոնք գիտէին թէ, ո՞ր գիւղը կամ քաղաքը եւ որո՞ւ կողմէ առեւանգուած էր փոքրիկը: Պատահեցան դէպքեր, երբ Քիւրտին կամ Թուրքին քով երկար տարիներէ ի վեր ապրած եւ կեավուրի ատելութեամբ եւ արհամարհանքով մեծցած տղան կամ աղջիկը մերժեցին իրենց մօրը հետ երթալ, անկեղծօրէն համոզուած, որ անոր զաւակը չէին: Անոնք, արդէն հասած երիտասարդներ կամ օրիորդներ, չէին յիշեր իրենց անցեալը ու իրենց առջեւը կանգնած, գունատ ու մաշուած կնոջ, որ տարիներու կարօտն ունէր սրտին, կը պոռային արհամարհանքով.

«Սուտ կը խօսիս, կեավուրի կին, ես քու զաւակդ չեմ»...

Օր մը, Հոռոփ, երբ բաղնիքին մէջ ծռած՝ կնոջ մը մազերը կը լուար, յանկարծ լսեր էր փոքրիկի ձայն մը, որ հայերէն կը պոռար.

– Մայրի՛կ... մայրի՛կ...

Չորս – հինգ տարեկան փոքրիկ ու վտիտ տղայ մըն էր ան, որ կարճահասակ ու թուխ կնոջ մը հարուածներուն տակ կը ճչար, յուսահատ.

– Մայրի՛կ... մայրի՛կ...

Քանի փոքրիկը հայերէն կը պոռար, հարուածները այնքան կատաղութեամբ կ'իջնային:

Շուրջը հաւաքուած թրքուհիները յանդիմաներ էին ծեծող կինը ու տղան ազատեր էին ձեռքէն:

– Ըսի իրեն, որ չխօսի այդ կեավուրի լեզուն, նորէն, չան լակոտը, երբ որ կուլայ, այդ լեզուով կը կանչէ, – բացատրեր էր կինը շուրջը հաւաքուածներուն, ինքզինք արդարացնելու համար. – «Աչքը օճառ մտաւ, ա՛լ չէր թողուր, որ լուամ. քանի մը հատ զարկի եւ ահա սկսաւ այդ լեզուով ոռնալ... ծեծեցի լաւ մը:

Ներկաներէն տարիքոտ կին մը սկսեր էր շոյել, փոքրիկը հանդարտեցնելու համար.

– Պատառ մը տղայ է, ըսեր էր ծեծող կնկան, ի՞նչ կը հասկնայ: Եթէ այսպէս վարուիս, կը սպաննես. արդէն հոգի չկայ վրան:

Հոռոփ առիթէն օգտուելով մօտեցեր էր.

– Հանըմ, ինծի թողուցէք, ես կը լուամ փոքրիկը, – ըսեր էր կնկան:

– Ի՞նչ. այս հարամ տղուն համար մէկ ալ լուալու դրա՞մ պիտի տամ: Կը կարծե՞ս: Հարուստ չեմ, ամուսինս պարզ զինուոր է: Անատոլուէն ինծի այս պատուհասը բերեր է, վրան կը խենթենայ: «Ինծի զաւակ չի տուիր, – կ'ըսէ, – աս պիտի ըլլայ մեր զաւակը»: «Թէ չէ՝ պօշ» (*) կ'ընեմ, ուրիշ կին մը կ'առնեմ, որ ինծի հայր ընէ», կ'ըսէ: Ի՞նչ ընեմ, նախընտրեցի այս փորձանքը պահել, քան ամուսինս կորսնցնել: Այնպէ՛ս յամառ է, այնպէ՛ս յամառ, էշէ մը աւելի: Անունը Ռիզա դրինք, հէլէ մէյ մը հարցուր: «Հայկօ եմ, – կ'ըսէ, – Ռիզա չեմ», ու յամառօրէն պիշ պիշ կը նայի աչքերուդ մէջ: Սպաննելս կու գայ... Միայն մարդուս հետ լաւ է, անոր պապա կ'ըսէ: Ինչ ըրի, ինծի «անա» չըսաւ: Երբ կը պնդեմ, որ ինծի «անա» ըսէ, հայերէն բաներ մը կ'ըսէ բարկացած, չեմ հասկընար: Կը ծեծեմ, «մայրիկ» կը պոռայ: Համբերութիւնս հատաւ: Այս տղան ինծի գերեզման պիտի իջեցնէ...

Հոռոփ դուրս էր տարեր փոքրիկը, գրկեր, համբուրեր ու զովացուցիչ էր խմցուցեր, բայց չէր յաջողեր ժպիտ բերել պզտիկին գունատ դէմքին:

(Շար. 33)

(*) Ապահարզան:

ԵՒՐՈՊԱՅԻ ՀԱՅ ՄԱՄՈՒԼԻ ԱՌԱՋԻՆ ՖՈՐՈՒՄ

ՄԱՐՏ 21-23, ՊՐԱԹԻՍԼԱՒԱ (ՍԼՈՎԱՔԻԱ)

Եւրոպայի Հայկական Միութիւններու Ֆորումը (FAAE) 2003 *Մարտ* 21-23, *Սլովաքիայի մայրաքաղաք Պրաթիսլաւա, կը հրաւիրէ Եւրոպայի հայ տեղեկատուական միջոցներու առաջին Ֆորումը։*

Եւրոպայի հայ համայնքներու եւ զարգացման գործի մէջ լուրջ ներդրում ունեցող հայկական մամուլը չարտացոլեր համաեւրոպական համարկումի միտումները եւ դեռեւս չի նպաստեր միջհամայնքային յարաբերութիւններու հաստատման։

Մեկուսացուած համայնքային մամուլը անկարող է դիմակայելու ժամանակակից հաղորդակցութեան միջոցներու նետած մարտահրաւէրը։

Եւրոպայի մէջ սփռուած համայնքներու տեղեկատու միջոցներուն միջեւ համագործակցութեան ստեղծումը կը նպաստէ թէ՛ հայ մամուլի ամբողջընդման, թէ՛ եւրոպահայ համայնքներու կայացումին, իբրեւ մէկ ամբողջութիւն եւ եւրոպական ընտանիքի անբաժանելի մաս։

Ֆորումի նպատակն է համախմբել տարբեր երկիրներ լոյս տեսնող հայ մամուլի ներկայացուցիչները, ստեղծել հաղորդակցութեան կապեր անոնց միջեւ եւ քննարկում կատարել հետեւեալ կէտերու շուրջ. :

- Ի՞նչ է Եւրոպայի հայկական մամուլին վիճակը.
 - խնդիրներ, համագործակցութեան հեռանկարներ (Մամուլի Ակումբ)
 - Լրատու ցանցի ստեղծում, արխիւի կազմում
- Եւրոպահայ մամուլը լեզուի, մշակոյթի, ազգային նկարագրի եւ աւանդութիւններու պահպանման միջոց
- Համագործակցութիւնը օտար տեղեկատու միջոցներու հետ, լոպին աշխատանքը եւ հայ մամուլը
- Հայաստանը՝ եւրոպահայ մամուլին մէջ, Սփիւռքը հայաստանեան մամուլին մէջ.
 - Տարուան իրադարձութիւնը – նախագահական ընտրութեան լուսաբանումը
 - Համագործակցութիւնը Հայաստանի մամուլին հետ, եւրոպահայ կեանքի լուսաբանումը հայաստանեան մամուլին մէջ։

Համաժողովին առաջին օրը կը բացուի Եւրոպահայ մամուլին նուիրուած ցուցահանդէս։

Լրացուցիչ տեղեկութիւններու համար դիմել FAAE-*ի գրասենեակը.*
Իվէն Շապոյեան
FAAE Brussels office
Tel. : +32 2 647 08 01
Fax : +32 2 647 02 00
E-mail : faae@armenianforum.org
Web : www.armenianforum.org

LES AMIS DE LA FONDATION MARIE NUBAR

DÉJEUNER

AU PROFIT DE LEURS ETUDIANTS BOURSIERS DE LA MAISON D'ARMENIE

Invité d'honneur
Monsieur **Serge AVEDIKIAN**

le dimanche 2 mars à 13 heures
au YAN'S CLUB
5, Avenue Reille — 75014 Paris

Réservations : 01. 45. 89. 20. 48

Tout don serait apprécié.
Merci de libeller votre chèque à l'ordre des Amis de la Fondation Marie Nubar
57, boulevard Jourdan, 75014 Paris

Ս. ՄԵՍՐՈՊ ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ԿԵԴՐՈՆ

ԳՐԱԿԱՆ ԵՐԵԿՈՅԹ

Հինգշաբթի, փետր. 20, ժամը 20.30-ին

ՄԽԻԹԱՐԵԱՆ ՄԻԱԲԱՆՈՒԹԵԱՆ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉՆԵՐԸ,
ՀԱՅՐ ՂԵՒՈՆԴ ԱԼԻՇԱՆ

"Ծագէ՛, հայ հանճար, փայլէ՛ բիւր բոցեր,
Իմանան ազգեր, թէ Հայք չեն անցեր":

Բանախօս՝
ԿԱՐԷՆ ՍԻՄՈՆԵԱՆ
Ընթերցումները՝
ԼԻԼԻԹ ՍԻՄՈՆԵԱՆ

au 10 bis, rue Thouin, Paris V^e
Métro : Cardinal Lemoine - Monge

Մուտքը ազատ է։

GALERIE FRAMOND
3, rue des Saints-Pères, 75006 Paris

ACCROCHAGE DU NOUVEL AN' 2003

HUILES DESSINS
AQUARELLES
PASTELS ENCRES
GOUACHES
COLLAGES
TEMPERAS

Du 23 janvier au 28 février
tous les jours ouvrables,
de 10h à 12h30 et de 14h30 à 19h

TISSUS DES URSULES
Tout le décor de la maison
Siège Social 9, rue J. Duclos
42400 St-Chamond

SAINT-ETIENNE
SAINT-CHAMOND
CANNES LA BOCCA
VILLENEUVE-LOUBET

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ
HAMASKAÏNE
ՓԱՐԻԶ

Ուրբաթ, Փետրուար 28, երեկոյեան ժամը 20.30-ին Փարիզի Հայ Մշակոյթի Տուն
17, rue Bleue — 75009 PARIS

Նիւթ՝
ՏԻԳՐԱՆ ՉՈՒՀԱՃԵԱՆԻ «ԱՐՇԱԿ Բ.» ՕՓԵՐԱՆ
Կոստանդնուպոլսէն
մինչեւ Սան-Ֆրանսիսքօ

Տեսերիզով ցուցադրութիւն՝ Օփերայի նախապատրաստական աշխատանքներու եւ հատուածներու։

Կը ներկայացնէ դերասան-բեմադիր՝
ԺԻՐԱՅՐ ԲԱԲԱԶԵԱՆ

Մուտքը ազատ է։

ՓԵՏՐՈՒԱՐ 1-ԷՆ «ՅԱՌԱՋ»Ի

ընթացիկ ազդերու սակագինը

	€	
Մահազդ	140	(167,44)
Հոգեհանգիստ	125	(149,50)
Շնորհակալիք	125	(149,50)
Հարսնիք-Նշանտուք	125	(149,50)
Ծնունդ	125	(149,50)

Բոլոր ազդերու սակերուն վրայ, հարկ է աւելցնել 19,60% *Թ.Վ.Ա. (տե՛ս. փակագծի մէջ ընդհ. գումարը)։*

Այս գիները կը վերաբերին մէկ անգամ հրատարակելի ազդերու, ՄԻՆՉԵՒ ՄԷԿ ՔԱՌՈՐԴ ՍԻՒՆԱԿ (25 տող) մահազդներու պարագային եւ 1/8-րդ (12-13 տող) մնացեալին։

Առեւտրական եւ այլ ծանուցումներու համար, դիմել թերթին Վարչութեան։

ԾՆՆԴԵԱՆ
ՄԿՐՏՈՒԹԵԱՆ
ԱՄՈՒՍՆՈՒԹԵԱՆ

ԵՐԿԼԵԶՈՒ
ՁԵՐ ՀՐԱՒԷՐՆԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ
ԴԻՄԵՑԷ՛Ք «ՅԱՌԱՋ»Ի ՏՊԱՐԱՆԸ

ԽՆԱՄՈՒԱԾ ԱՇԽԱՏԱՆՔ, ԱՐԱԳ ՅԱՆՁՆՈՒՄ

Տեղւոյն վրայ ճոխ քաթալոկ

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 PARIS
SIRET : 571 027 317 000 15 Commission paritaire : No 55935

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՓԵՏՐՈՒԱՐ 19
MERCREDI
19 FEVRIER
2003

LE NUMERO: 1 €

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
E-MAIL : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 230 եւրօ — Վեցամսեայ : 122 եւրօ
Արտասահման : Տար. 270 եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)
247 եւրօ (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 1 եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

78րդ ՏԱՐԻ - Թիւ 20·626 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 78e ANNEE — N° 20·626

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ԻՐԱՔ

ԵՒՐՈՊԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԻՒՆԸ ՄԷԿ ՁԱՅՆՈՎ ԱՐՏԱՅԱՅՏՈՒԵՑԱՒ

ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ ԿԸ ՄՆԱՅ ՎԵՐՋՆԱԳՈՅՆ ԵԼՔԸ

Պրիւքսէլի մէջ, 15 Եւրոպացիները արտակարգ վեհաժողով մը գումարած էին Փետրուար 17-ի իրիկուն, եւ յաջողեցան համաձայնեալ յայտարարութեամբ մը քօղարկել իրենց ներքին տարակարծութիւնները եւ առաջքն առնել ծանր պառակտումի մը: Շեշտելով հանդերձ իրենց կամքը աշխատելու ի նպաստ խաղաղութեան, 15-երը չբացառեցին «վերջնագոյն պարագային» ուժի դիմելու կարելիութիւնը: Քննութիւնները չէն կրնար տեւականօրէն երկարաձգուիլ, եթէ չըլլայ իրաքեան ամբողջական գործակցութիւն մը: Գերմանիա ; որ սկիզբէն յայտնած էր թէ չի մասնակցիր զինուորական որեւէ գործողութեան, ի վերջոյ համակերպեցաւ ուժի դիմելու կարելիութեան մը արձանագրութեան, որպէս վերջին ելք, բայց, իր դիմումին վրայ յայտարարութեան մէջ տեղ չգտաւ «ժամանակը հաշուուած է» նախադասութիւնը: 15-երը կ'ուզեն համոզել պատերազմի դէմ արտայայտուող զանգուածները, որ իրենց փափաքն է Իրաք ապազինել խաղաղութեամբ: Ձեռք ձգուած յայտարարութիւնը միջին ճամբայ մըն է ամերիկամէտ կողմին (Մեծն - Բրիտանիա, Սպանիա, Փորթուկալ, Դանիա, Իտալիա), խաղաղապաշտ կողմին (Ֆրանսա, Պելժիա, Գերմանիա, Լիւքսանպուրկ, Յունաստան) եւ չէզոքներու (Ֆինլանտիա, Աւստրիա, Շուէտ, Իրլանտա) միջեւ:

Նիստի աւարտին, Շիրաք մամուլի ասուլիս մը տուած է եւ բնաւ չէ քաշուած խիստ կերպով դատապարտելէ «մանկական եւ անկիրթ» ընթացքը այն թեկնածու երկիրներուն (Լեհաստան, Հունգարիա, Չեխիա եւ Սլովաքիա), որոնք, Յունուարի վերջ ամերիկեան քաղաքականութեան ի նպաստ նամակ մը ստորագրած էին: Անոնք, ըստ Շիրաք, շատ թեթեւօրէն գործեցին եւ այդ «անդիտակիցները» շատ աւելի յանցաւոր են իր աչքին, քան այդ նամակին դրդիչները, անգլիացի կամ սպանացի: Ան շեշտեց թէ իրենց դիրքը արդէն փափուկ է անդամակցութեան հարցին նկատմամբ (2004 Մայիս) եւ եթէ կ'ուզէին վնասել իրենց կարելիութեան, լաւագոյն միջոց չէին կրնար գտնել: Շիրաքի համար այս երկիրները լռելու լաւ առիթ մը կորսնցուցած են:

Պատերազմի կողմնակից երրորդութիւնը, որ ՊԱՊ մկրտուած է (Պլէր - Ասնար - Պէրլիսքոնի), սախպուեցաւ որոշ նահանջ մը արձանագրել ի տես իրենց երկիրներուն 3 միլիոն ցուցարարներուն: Յատկանշական էր, որ ցոյցերը ամէնէն աւելի բազմանդամ եղան այն երկիրներուն մէջ, որոնց կառավարութիւնը ամերիկամէտ է, այսինքն պատերազմ կ'ուզէ: Ամէնէն խախուտ դիրքը կը պատկանի ԱՄՆ-ու ամէնէն հլու - հնազանդ դիւանակիցին՝ Թ. Պլէրի, որու կուսակցութեան շարքերն ալ իրեն դէմ են:

Շիրաքի ժողովրդականութիւնը շատ մեծ է, նաեւ Ֆրանսայէն դուրս, հոն ուր դէմ են պատերազմին: Ֆրանսայի մէջ, հարցախոյզի մը համաձայն ժողովուրդին 83%-ը կողմնակից է Շիրաքի բռնած դիրքին:

Փետրուար 18-ին, ՄԱԿ-ի անդամ 190 երկիրները հրապարակաւ վիճարկում կ'ունենային Իրաքի շուրջ:

Փետրուար 17-ին, ամերիկեան լրտես օդանաւ մը Իւ 2 թռիչք կատարեց Իրաքի վրայ, առանց որեւէ նախապայմանի ու նաեւ առանց նախապէս տեղեկացնելու Պաղտատի իշխանութիւններուն:

Ֆրանսայի հակալրտեսական (ՏԷ-ԷՍ-Թէ) մարմնին տնօրէնը յայտարարեց թէ ոչ մէկ կապ կայ Պաղտատի իշխանութիւններուն եւ Ալ - Քաիտայի միջեւ:

Հակառակ այս բոլորին եւ անտեսելով հակապատերազմական աննախընթաց շարժումները աշխարհի ամէն կողմը, ներառեալ Միացեալ - Նահանգները, Ճ. Պուշ կ'արագացնէ զինուորական միջամտութեան իր պատրաստութիւնները: Ամէն օր, հսկայ ուժեր կը ժամանեն Թուրքիա, զինուոր, բայց նաեւ օդանաւ (բեռնատար օդանաւեր Տիյարպէքիրի օդակայանը): Յարդ, սակայն, ցամաքային միաւորներուն համար Անգարա անցքի արտօնութիւն չէ տուած:

Թուրքիոյ մէջ, պատերազմի դէմ տրամադրութիւնը շատ մեծ է, բայց, օգուտ չունի: Հոս, ինչպէս այլուր, ժողովուրդին կարծիքին կարեւորութիւն տուող չկայ: Մարդկային իրաւանց հիմնարկին նախագահը՝ Եաւուզ Էօնէն կ'ըսէ. - «Թուրքերու ջախջախիչ մեծամասնութիւնը, որեւէ պարագայի, նոյնիսկ ՄԱԿ-ի հրջագօտին մէջ, պատերազմ չուզեր, որովհետեւ համոզուած են որ, ան աղէտալի հետեւանքներ կ'ունենայ ամէնօրեայ կեանքին վրայ, տնտեսական նահանջ արձանագրելով եւ կասեցնելով, արդէն շատ դանդաղ ընթացող, ժողովրդավարութիւնը»: Աւելի քան 100 մտաւորականներ կոչ մը ստորագրած են ի նպաստ խաղաղութեան: Շաբաթ օր, Փետրուար 15-ին, քանի մը հարիւր ցուցարարներ - ձախ, ծայրայեղ ձախ եւ քիւրտ - բացագանչած են՝ «Ամերիկացիներ՝ մարդասպան դո՛ւրս Միջին - Արեւելքէն», ուրիշ մը պաստառ մը ցուցադրած է, աղաչելով Աստուծմէ որ ընդունէ երեքն ալ՝ Պուշ, Պլէր, Շարոն: Չափաւոր խմբագրականները նեղ կացութեան մատնուած են, քանի Թուրքիա հաւատարիմ զինակիցն է Ամերիկայի, բայց, միաժամանակ սկզբունքով դէմ են

(Շար.ը Դ. էջ)

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՄԱՄՈՒԼ

ԱՏՐՊԷՅՃԱՆ Կ'ՈՒԶԷ ՈՐ ՂԱՐԱԲԱՂԸ ԲՆԱՊԱՀԱԿԱՆ ԱՂԷՏԻ ԳՕՏԻ ՀՌՉԱԿՈՒԻ

Ատրպէյճանական «525-րդ Թերթ»ը Փետրուար 15-ին գրած է թէ երկրին բնապահական նախարարութիւնը մտադիր է միջազգային կազմակերպութիւններու դիմել, որպէսզի հայկական զինեալ ուժերու կողմէ գրաւուած ատրպէյճանական հողերը հռչակուին բնապահական աղէտի գօտի: Բնապահութեան նախարարը ըսած է թէ հաշուած են նոյնիսկ Հայերու գրաւումով յառաջ եկած աղէտին չափերը, ճիշդ ու ճիշդ 316 միլիոն 834 հազար 454 ռուբլի: Հայաստանի վերագրուած մեղքերուն գլխաւորն է ատոմական թափօններով շրջապատին շողավարակումը, եւայլն:

Տեղին ու ճիշդ ժամանակին հնարուած բծախնդրութիւն, Նոր Ջուղայի հայկական պատմական գերեզմանոցին ամբողջական քանդումին համար բարձրացած աղմուկին մէջ...:

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Փետրուար 17 / 18)

ԱՏՐՊԷՅՃԱՆՑԻ ՀԵՏԱԽՈՅԶ ՄԸ ԲՌՆՈՒԱԾ

ԼՂՀ եւ Ատրպէյճանի զինեալ ուժերուն բաժանման գիծին վրայ Փետրուար 13-ին ղարաբաղցի զինուորականներ բռնած են ատրպէյճանցի հետախոյզ մը որ կը փորձէր գիծէն հայկական կողմ թափանցել: Գերին փոխադրուած է Ստեփանակերտ, իսկ պատահարը տեղեկացուած է Օ - ԷՍ - Սէ - Ը-ի եւ Կարմիր Խաչի գրասենեակները:

ՇՆՈՐՀԱՒՈՐՈՒԹԻՒՆ ՂԱՐԱԲԱՂԵԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄԻՆ 15-ԱՄԵԱԿԻՆ

ԱՄՆ Գոնկրէսի անդամներ Ֆ. Փալոն եւ Ճ. Նոլենպերկ ԼՂՀ ժողովուրդը շնորհաւորած են ղարաբաղեան շարժումին 15-ամեակին առթիւ: Անոնց ուղերձին մէջ ըսուած է. «Կոնգրէսը բանիցս ձայն բարձրացուցած է որպէս զօրակցութիւն ղարաբաղի ժողովուրդին: Մենք ձեզի հետ էինք երբ դուք մարտահրաւէր կը կարդայիք խորհրդային բռնատիրութեան, ձեր աւանդը դնելով նախկին խորհրդային Միութեան ժողովրդավարացման ընթացքին եւ ցլամարտին աւարտին»: Գոնկրէսի երկու անդամները իրենց յետագայ նեցուկը խոստացած են Ղարաբաղի ապահովութեան ամրապնդումին, զարգացման եւ շրջանին համարկումին:

ՄԵՍՐՈՊ ՊԱՏՐԻԱՐՔԻ ԿԵՍԱՐԻԱ ԱՅՑԵԼՈՒԹԻՒՆԸ

Իսլամաց Գուրպան Պայրամի լնորեայ պաշտօնական արձակուրդէն օգտուելով Մեսրոպ Պատրիարք, երեքօրեայ այցելութեամբ Կեսարիա գնաց Փետրուար 8 եւ 10 թուականներուն միջեւ: Կեսարիոյ մէջ դիմաւորուեցաւ տեղւոյն գործարարներէն Ահմէթ Պիւյիւքմիճըլի եւ Իւրկիւփ բնակող Ալեքս Գարաքուլաքեանի կողմէ:

Պատրիարքը Փետրուար 8, Շաբաթ օր մասնակցեցաւ Կապադովկիոյ վիմափոր եկեղեցիներու շրջապտոյտին, որ կազմակերպուած էր Պոլսահայ խումբ մը երիտասարդներու կողմէ:

Փետրուար 9, Կիրակի առտու Կեսարիոյ Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ ներկայ վիճակը քննարկելէ յետոյ, ժամը 11-ի եւ 15-ի միջեւ Պատրիարքը Արգէոս լերան Մարզանքի կեդրոնը բարձրացաւ, ուր Պոլսահայ երիտասարդները կը չմըշկէին կամ բալխիրով կը սահէին: Արմէնսի Զմշկողներու Ընկերութեան վարիչները այստեղ ջերմ հիւրասիրութիւն ցուցաբերեցին Պատրիարք Հօր:

Գրող ու գեղարուեստագէտ, մըրցանակաւոր նկարահան Նիհաթ Գարաքաեա, Պատրիարքին նուիրեց իր հեղինակած վերջին գիրքը, որուն մէջ ամփոփուած էին Կեսարիոյ եւ Արգէոսի պատմական լուսանկարները: Երիտասարդներու ճաշին ալ մասնակցելէ ետք Պատրիարքը կէսօրէ ետք Կեսարիա իջաւ:

Նոյն երեկոյեան ժամ 17-ին Կեսարիոյ Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ մէջ Երեխայից Ս. Պատարագ մատուցուեցաւ Պատրիարքին նախագահութեամբ եւ մասնակցութեամբ Արգէոս լեռնէն վերադարձող երիտասարդներուն, նաեւ Կեսարիա - Կապադովկիոյ մէջ բնակող քանի մը Հայերուն:

Սաստիկ ցուրտին կատարուած արարողութիւնը տեւեց շուրջ մէկ ժամ, որուն ընթացքին Մեսրոպ Պատրիարքը ներկաներուն յիշեցուց, որ նոյն շաբաթավերջին, գեղեցիկ հանդիպումով մը, Սուրբ Գրիգոր Լուսաւորչի որդիներ Արիստակէս եւ Վրթանէս հայրապետներու յիշատակը կը կատարուէր Հայ Առաքելական Եկեղեցւոյ կողմէ: Արիստակէս եւ Վրթանէս հայրապետները ոչ միայն Կեսարիա - Կապադովկիոյ մէջ ծնած էին, այլ նաեւ իրենց ծնողներուն պէս նոյն շրջանի Քրիստոնէական դպրոցներուն մէջ ուսում ստացած էին: Պատրիարքը նշեց նաեւ, եւ Փետրուար 9, Կիրակի օրը Առաջաւորաց Պահքի Բարեկենդանն էր, ուստի ճիշդ 10 շաբաթներ մնացին մինչեւ Սուրբ Զատկի տօնը: Առաջաւորաց Պահքը, ըստ աւանդութեան, Ս. Գրիգոր Լուսաւորչի կողմէ Հայ ժողովուրդին հրահանգուած առաջին հաւաքական պահքն էր՝ այնպէս ինչպէս Նինուէացիները հաւաքաբար ապաշխարած էին Ս. Յովնան Մարգարէի քարոզութեամբ:

Մեսրոպ Պատրիարք Փետրուար 10, Երկուշաբթի դիչեր Պոլիս վերադարձաւ ցամաքի ճանապարհով:

ՄԵՍՐՈՊ ՊԱՏՐԻԱՐՔ ԱՅՑԵԼԵՑ ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ԿՈԼՈՏ ԲԱՂԻՇԵՑԻԻ ՇԻՐԻՄԸ

Մեսրոպ Պատրիարք Փետրուար 13-ին ժամը 14-ին այցելութիւն տուաւ Ղալաթիոյ Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ գետնայարկ մատրան մէջ գտնուող ուխտատեղին եւ իր վախճանման 252-րդ տարելիցին առիթով ծաղկեփունջ մը դրաւ Պոլսոյ անմոռանալի պատրիարքներէն Երանաշնորհ Յովհաննէս Կոլոտ Բաղիշեցիի շիրիմին վրայ:

Յովհաննէս Կոլոտ Պատրիարք պաշտօն վարած էր 1715 - 1741 թուականներուն միջեւ եւ իր ճարտար կարգադրութիւններով Ախթամարի, Կիլիկիոյ, Երուսաղէմի եւ Պոլսոյ եկեղեցիները վերելքի շրջան մը ապրած էին: Պոլսոյ մէջ, Սկիւտարի բարձունքին, առաջին Դպրեվանքի բացումը կը վերագրուի Յովհաննէս Կոլոտ Պատրիարքին:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՆԱԽԱԳԱՀԱԿԱՆ ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆԸ

Փետրուար 18-իւր թիւին մէջ, Ֆիկառօ քանի մը տողով կ'անդրադառնար Հայաստանի յաջորդ օրուան նախագահական ընտրութեան: Կը գրէր թէ ընտրութիւնը փորձաքար մըն է ժողովրդավարութեան համար: Ան կրնայ երկրորդ շրջան մը բերել Ռ. Քոչարեանի, առաջին շրջանէն իսկ, բայց, իր գլխաւոր մրցակիցը՝ Ստեփան Դեմիրճեան կրնայ զինք նեղ կացութեան մատնել Բ. շրջանին: Ուրիշ թեկնածու մը, նախկին հանրապետական՝ Արտաշէս Գեղամեան նշանակալից նեցուկ մը կը վայելէ հարցախոյզներուն մէջ:

Կ'ՈՒՆԵՆԱ՞ՆՔ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹԻՒՆ

Անցեալ Հոկտեմբերին Մոսկուայի մէջ 48 երկրի աւելի քան 300 մասնակիցներով գիտաժողով մը տեղի ունեցաւ։ Կազմակերպուած էր «Ռուսաստանի Հայերու Միութեան» կողմէ։ Այս միութիւնը ըՍփիւռքի մեծագոյն հայ գաղութը միաւորելէն զատ, լրջօրէն նպատակ ըրած է հայկական համաշխարհային կազմակերպութիւն մը իրականութիւն դարձնել։

Հոկտեմբերի գիտաժողովը օրակարգի վրայ ունեցած էր հայեւռուսական քաղաքական ու տնտեսական յարաբերութիւնները ու տարածաշրջանային խնդիրներ, ցեղասպանութեան ու Ղարաբաղի խնդրին դիւանագիտական կարգաւորումը, Հայաստան – Սփիւռք յարաբերութիւնները, Հայաստանի մէջ ներդրումներու կարելիութիւններ ու ծրագիրներ։ Ցեղասպանութեան ու Ղարաբաղի հարցերու քննարկումին ներկայ ըլլալու հրաւիրուած էին այդ մարզերուն մէջ վաստակի տէր անձնաւորութիւններ, ինչպէս՝ Վ. Տատրեան, Ռ. Յովհաննիսեան, Ի. Թէրնոն, Ե. Օրոն, Ի. Զարնի, եւայլն։

Այս գիտաժողովին մասին էջ մը ունի «Օրեր»ը որ լոյս կը տեսնէ Յակոբ Ասատրեանի խմբագրութեամբ, Փրակայի մէջ, որպէս «Համաեւրոպական անկախ ամսագիր»։ Նոր հասած Սեպտեմբեր – Հոկտեմբերի թիւին մէջ գիտաժողովին ամփոփ տեղեկատուութեան հետ, հարցազրոյց մըն ալ կայ կազմակերպիչ միութեան նախագահ Արա Աբրահամեանի հետ, թերթին գլխաւոր խմբագիր Յակոբ Ասատրեանի կողմէ կատարուած։ Հետաքրքրական են անոր ըսածները, նախ այն առումով որ յաջողութեան լուրջ ինքնավստահութիւն կ'արտայայտէ, ապա՝ միութեան որպէս առանցք ընտրուած ազդակով որ գլխաւորաբար տնտեսականն է։ Եթէ անակնկալ լուրջ խոչընդոտներ չպատահին, հետեւելով Ա. Աբրահամեանի տրամաբանութեան, անկարելի չի թուիր որ համաշխարհային հայկական կազմակերպութիւն մը իրականութիւն դառնայ։

Ռուսաստանի մինչեւ երկու, երկուսուկէս միլիոն հաշուըւած հայութիւնը ընդհանուր ներկայացուցչական կազմակերպութեամբ մը խմբելու փորձեր ասկէ առաջ ալ եղած էին։ Գլխաւոր նախաձեռնողի դերով յայտնուած էր Ս. Ջիլաւեան անուն, որպէս մեծահարուստ ներկայացուած մէկը։ Ան նոյնիսկ արեւմտեան հայաշատ կեդրոններու շրջապտոյտի մըն ալ ձեռնարկած էր, համագումար ալ կազմակերպեց Մոսկուա, բայց շուտով յայտնի դարձաւ որ լուրջ արդիւնքի հասնելու ազդակներ չկային այդ բոլորին մէջ։

Այսօր փորձը կը կրկնուի եւ կարդալով յատկապէս «Օրեր»ու հարցազրոյցը Ա. Աբրահամեանի հետ, մարդ այն տպաւորութիւնը կ'ունենայ որ առաջին փորձին թերութիւնները սրբագրուած են։ Անոր բացատրութիւնները կը հաւաստեն թէ' այդ գիտակցութեան, թէ' գործելու ձեւին ճիշդ ընտրութեան։

Հարցազրոյցը քիչ մը զուարճալի նախաբան մը ունի։ Ա. Աբրահամեան անդրադառնալով իրենց ուղղուած քննադատութիւններու, կ'ըսէ թէ նման նախաձեռնութիւն վաղահաս նկատողներ ալ կան. իսկ ուրիշներ կը պնդեն թէ արդէն յապաղած են։ Ինք համոզուած է որ իսկապէս ուշացած են, սպասելու ժամանակ չկայ։ Համոզուած է նաեւ որ թերահաւատ ըլլալու իրաւունք չունին, թէ կայ ամբողջ աշխարհի հայութիւնը մէկ կազմակերպութեան մէջ միաւորելու կարելիութիւնը։ Թերահաւատ են անոնք որ մինչեւ այսօր չեն կրցած այդ նպատակը իրականացնել։ Իրեն համար պատմական պարտականութիւն է կազմակերպչական այդ գործը։ Եւ ատոր համար բնաւ պարտադիր չէ որ ամէն մարդ բոլոր հարցերուն մէջ համամիտ ըլլայ։

Պատասխանելով Յ. Ասատրեանի հարցումին, Ա. Աբրահամեան կ'ըսէ թէ գիտակից են հարցին բարդութեան, վկայ են Հայաստան – Սփիւռք առաջին խորհրդաժողովին ապարդիւն բնոյթին, յայտնի չէ թէ ինչ կ'ըլլայ երկրորդին պարագան։ Իրենք ալ դիւրութեամբ չեն հասած ներկայի հանգրուանին։ «Երբ Ռուսաստանի Հայերի միութիւնն կազմաւորում էինք, մենք չէինք կարողանում 50 մարդ գտնել որ գան ժողովի կամ խորհուրդ տան։ Բայց երկու տարի անց արդէն Ռուսաստանի 67 տարածաշրջաններում ունենք 214 ներկայացուցչութիւն։ Այսօր ամէն մէկն ուզում է մի բանով օգտակար լինել» կ'ըսէ ան։ Գաղտնի՞քը. իրենք աշխատանքով զբաղած են, առանց խտիր դնելու կազմակերպութիւններուն միջեւ։ Իսկ բոլորին համար ինք ամէնէն կարեւոր հիմը կը նկատէ տնտեսականը։

Միութիւնը 67 տարածաշրջանի մէջ նոյնքան ղեկավար ունի, անոնց ամէն մէկն ալ 10 – 20 մասնաճիւղ, իրենց ղեկավարներով։ Այդ բոլորը կը հետեւին ժողովուրդին ծառայելու եւ ոչ թէ զայն ծառայեցնելու սկզբունքին։ Ամէն ամիս 500 – 600 հոգիի մասնակցութեամբ ժողովներ տեղի կ'ունենան։ Ինք համաձայն չէ որ ամէն մարդէ դրամ հաւաքուի։ Իրենց ըրածը միութեան համար եկամտաբեր գործունէութիւն ստեղծելու աշխատանքն է։ Նոյն բանը կ'ընեն Հայերու համաշխարհային միութեան հեռանկարով ալ։

Նման կառոյց մինչեւ այսօր կարելի չէ եղած ստեղծել, որովհետեւ «անձնականն աւելի բարձր են դասել, քան ազգայինը»։ Կը հաւատայ որ նոյն նախընտրութիւնը տեղ պիտի չունենայ իրենց գործունէութեան մէջ։

Ինչ կը վերաբերի կազմակերպումի գործին մէջ Սփիւռքի օրինակին, Ա. Աբրահամեան կ'ըսէ թէ անոր փորձառութիւնը չունին, բայց չեն ալ ուզեր անոր ընթացքը ընդօրինակել, «Որովհետեւ դա հնացել է, արդիականացման կարիքն ունի»։ Ատիկա արգելք չէ սակայն, որ Ռուսաստանի Հայերու միութիւնը յետագայ սերտ գործակցութեան համաձայնագիր ստորագրէ Եւրոպայի հայկական միութիւններու Ֆորումին հետ։ Ա. Աբրահամեան կ'ըսէ թէ մեծապէս կը գնահատէ դժուար տարիներուն հայութիւնը պահպանելու Սփիւռքի յաջողութիւնը։

Ծանրանալով տնտեսական ազդակին հիմնուած հեռանկարներու վրայ, նախագահը կը բացատրէ թէ ստեղծուելիք համաշխարհային կազմակերպութիւնը ներդրումներով, դրամական հարցերով պիտի զբաղի, հիմ առնելով հայութիւնը։ Մասնաճիւղեր պիտի բացուին 15 երկրի մէջ, կեդրոնը մնալով Ռուսաստանը։ Թէ այդ հեռանկարներուն քով ի՞նչ կ'ըլլայ կուսակցութիւններու դիրքը, Ա. Աբրահամեան կ'ըսէ թէ ժողովուրդը ինք պէտք է որոշէ թէ կուսակցութեա՞ն հետ կ'աշխատի, թէ իրենց։ Իրենց միութեան անդամակցութիւնը ազատ է։ Ազգին ծառայելը կամաւոր բան պէտք է ըլլայ։ Եթէ ամէն մարդ միանայ, ճամբան աւելի կը կարճնայ. եթէ ոչ, դարձեալ կ'անցնին նոյն ճամբան, բայց աւելի դանդաղ։

Յ. Ասատրեան իր գտնուած երկրին՝ Չեխիոյ օրինակէն մեկնելով հարց կուտայ թէ ի՞նչպէս պիտի ըլլայ գործակցութիւնը այն համայնքներուն հետ որոնք չեն կազմակերպուած։ Ա. Աբրահամեան կը կրկնէ շահու գործօնը։ «Հայ լինելը պէտք է շահաւէտ լինի» կ'ըսէ ան, համոզուած որ եթէ շահ չըլլայ, ոչ ոք կը մասնակցի. հակառակ պարագային, բոլորը կը միանան իրենց։

Առնուազն հետաքրքրական է միաւորումի որպէս նոր առանցք, տնտեսական շահը նկատի առած այս մեկնումը։ Ճիշդ է որ գերազանցապէս նիւթապաշտ աշխարհի մը մէջ ամէնէն ազդեցիկ գործօնը ըլլալու ամէն յատկանիշ ունի ան։ Ցաւոք, ճիշդ է նաեւ որ մեր աւանդական Սփիւռքը ինչպէս շատ բաներով, կազմակերպչական մարզի տարրերով ալ յոգնած պատկեր մը կը պարզէ։ Այս նոր փորձը յաջողելու պարագային, թերեւս իսկապէս նոր օրինակը վարակիչ կ'ըլլայ հին ներկայութեան համար ալ։ Անշուշտ, եթէ կարելի ըլլայ ընդօրինակութեան կարողութիւնը ճարել ու շահու վրայ հիմնուած կառոյցի մը ձեռնարկել։ Նաեւ, թերեւս աւելի առաջ պէտք է մտածել հաւատքի մասին։ Այնքա՞ն շահարկումներէ ետք, տակաւին կարելի կ'ըլլա՞յ բազմութիւններու հաւատքը կեդրոնացընել մանաւանդ տնտեսական շահու լարերով գործող ղեկավարներու վրայ։

Նպատակէն շեղելու նիւթը սեղան կը բերէ Յ. Ասատրեան ալ. շահու վրայ հիմնուած գործունէութիւն մը դժուար չէ որ մտածել տայ արկածախնդիրներու, սեփականին մտահոգութեան տէր տարրերու մասին։ Միութեան նախագահը կ'ուզէ ապահովութիւն տալ որ ստեղծըւած համակարգը ատոր արգելք կ'ըլլայ, քանի որ բոլորին աշխատիլը պահանջըւած է։ Ինք որ ղեկավարն է եւ կ'աշխատի, օրինակ կը հանդիսանայ բոլորին։ Իսկ յաւակնութիւններ, փառատենչութիւններ ունեցողները հարկ է երթան հայութենէն դուրս գահացում փնտռեն։

Վերջին հարցումը կը վերաբերի Ռուսաստանի Հայերու միութեան տնտեսականէն զատ, Հայաստանի քաղաքական կեանքին ալ մասնակցութիւն բերելուն։ Դրական է պատասխանը։ Եթէ կ'երթանք Հայաստան աշխատելու, պէտք է նաեւ կարծիք արտայայտելու իրաւունք ունենանք։ Ոչ մէկ բանի կը ծառայէ Հայաստանի կացութիւնը ժխտական համարելով գործ չընելու արդարացումը։

Արա Աբրահամեան երիտասարդ գործարար մըն է որ շատ մօտ կը ներկայացուի Նախագահ Պուտինի։ Ան վերջերս Լիբանան գացած էր, ուր հանդիպում ունեցաւ Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Արամ կաթողիկոսին հետ։

Կարելի՞ է արդեօք լրջօրէն յուսալ որ իրականութիւն կը դառնայ Հայերու համաշխարհային միութեան երազը, Ա. Աբրահամեանի գծած հեռանկարներով։ Ատոր մէջ օգնակա՞ն ազդակ մը կ'ըլլան, թէ խոչընդոտող, ռուսական քաղաքական շրջանակին հետ անոր յարաբերութիւնները։ Աւանդական Սփիւռքը յատկապէս այս վերջին յատկանիշին ի՞նչպէս կը վերաբերի, ընդառաջելու համար անոր գործակցելու տրամադրութեան։ Հարցականներ որոնց պատասխանը պիտի տայ ժամանակը։

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ՀԱՅՑ. ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ ՄԱՍՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ ԵԿԵՂԵՑԻՆԵՐՈՒ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԱՂՕԹՔԻ ՇԱԲԱԹԻՆ

ԹՐԷՆԹՕ – ԻՏԱԼԻԱ

ՅՈՒՆՈՒԱՐ 18 – 19 – 20

ՄԻԼԱՆՕ («Յառաջ»). –

Շաբաթ 18, Կիրակի 19, Երկուշաբթի 20, Յունուար 2003, Իտալիոյ Թրէնթօ քաղաքի ԵԿԵՂԵՑԻՈՑ ԷՔԻՒՄԷՆԻԶՄԻ ՇԱՐԺՄԱՆ գործունէութեան ծիրին մէջ, եւ անոնց նախաձեռնութեամբ, տեղի ունեցաւ ՄԻՋ–ԵԿԵՂԵՑԱԿԱՆ ԱՂՕԹՔԻ շաբաթ մը, որուն այս անգամ, յատուկ նախապատիւ ուշադրութեամբ հրաւիրուած էր մասնակցիլ ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՑ ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻՆ։ Առ այդ, Գարեգին Բ. Ամենայն Հայոց Հայրապետի տնօրինութեամբ՝ սոյն կարեւոր հանդիպման մասնակցեցաւ՝ Արեւմտեան Եւրոպայի Կաթողիկոսական Պատուիրակ եւ Փրիզի Հայոց Առաջնորդը՝ Գիւտ Արք. Նագգաշեան, որ եղաւ օրուան կարեւոր եւ բարձրաստիճան հիւրը։

Երկրորդ անգամ է որ Թրէնթոյի նախաձեռնած եկեղեցական շարժում մը կը հրաւիրէ Հայերը։ Առաջին անգամ՝ 2002ի Հոկտեմբերին էր, բոլորովին պատահական կերպով։ «Կրօնքը՝ այսօր» շարժումը միջազգային միջ – կրօնական ժողով մը կազմակերպած էր, որուն վերջաւորութեան, նոյն քաղաքին բլրան վրայ գտնուող «խաղաղութեան զանգակ»ի համալիրին մէջ, ամէն կրօնքէ ներկայացուցիչ մը իր լեզուով աղօթք մը կամ պատգամ մը պիտի արտասանէր խաղաղութեան համար։ Ռովերեթոյէն – Թրէնթոյէ քսան քիլոմեթր դուրս քաղաք մը – իտալացի բարեկամ մը ստանալով յայտագիրը տեսած էր որ մասնակցողներու ցանկին մէջ Հայերու անունը չէր երեւնար եւ բողոքած էր՝ այսպիսի կարեւոր եկեղեցիի մը նկատառման բացակայութեան համար։ Կարեւոր նկատելով այդ ժողովը, վերջին պահուն Միլանոյի գաղութը կազմակերպած էր մասնակցութիւն մը, դժբախտաբար առանց հոգեւորականի մը ներկայութիւնը կարենալ ապահովելու։ Այդ առթիւ կարելի եղած էր բարեկամական կապ ստեղծել կազմակերպիչներուն հետ, ապագային պաշտօնական հրաւէր ապահովելու նպատակով Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ։

«Խաղաղութեան զանգակ»ը ձուլուած է 1924–ին, Առաջին ընդհանուր պատերազմին մասնակցող իւրաքանչիւր երկրի կողմէ տրուած թնդանօթի մը մետաղով, յարգելու համար բոլոր պատերազմներու նահատակներուն յիշատակը եւ պաշտպանելու համար խաղաղութեան գաղափարը։ Այդ թուականէն մինչեւ այսօր, ամէն գիշեր ժամը 20.30–ին, աշխարհի այդ ամէնախոշոր զանգակը, Ցիշատակի եւ խաղաղութեան իր պատգամը կը սփռէ բլուրին բարձրութենէն բոլոր շրջակայքի ժողովուրդին։

Համալիրին հրապարակին վրայ կը ծածանին՝ մասնակցող յիսունէ աւելի երկիրներուն դրօշները, այբուբենական կարգով։ Նոր կազմուած երկիրներ ալ, որ ստորագրած են այդ հիմնարկին գաղափարաբանութիւնը՝ ունին նոյնպէս իրենց դրօշը։ Հաւանական է, որ մօտ ապագային կարելի պիտի ըլլայ աւելցընել Հայաստանի ալ անունը եւ դրօշը, եթէ Հ.Հ. կառավարութիւնը ստորագրէ պահանջուած պայմանները։

Անցնելէ առաջ Միջ–եկեղեցական Շաբաթի նկարագրութեան, կ'արժէ ամփոփ պատմական մը ընել լաւագոյնս ըմբռնելու համար այս քաղաքին ընտրութիւնը էքիւմէնիք նման հաւաքոյթներ կազմակերպելու համար։

Թրէնթօ քաղաքը կարեւոր կեդրոն մըն է։ Կը գտնուի Իտալիոյ հիւսիսային մասին մէջ։ Աւստրիա – Հունգարիա կայսրութեան քայքայումէն վերջ, իբր հետեւանք իր պարտութեան 1915 – 1918–ի պատերազմին, այն շրջանները որ կը գտնուէին Ալպեան լեռներու ջրբաժան գիծի հարաւային շրջանին մէջ, ինչպէս՝ գերմանախօս Ալթօ Ատինէն իր Պոլցանօ գլխաւոր քաղաքով, եւ իտալախօս Թրէնթինօն իր գլխաւոր Թրէնթօ քաղաքով, անցան Իտալիոյ իշխանութեան տակ։ Այսօր, այս երկու շրջաններն ալ ինքնավար են եւ ունին իրենց մասնաւոր օրէնսդրութիւնը։ Թրէնթինոյի նահանգին մէջ մարդկային ներկայութեան հնախօսական փաստերը կը տանին մեզ մինչեւ հնաքարի շրջանը (Ք.Ա. 10.000)։ Ատինէ գետի եզերքը, նստակեաց բնակութեան ապացոյցները կը հասնին մինչեւ Ք.Ա. 1000։ Անոնք շարունակական բախումի մէջ էին դէպի հիւսիս յառաջացող Հռոմէական ուժերուն հետ, եւ ի վերջոյ ստիպուեցան ընդունիլ անոնց իշխանութիւնը։ Արդէն, Ք.Ա. 100 թուին, Թրէնթինօն եղած էր Հռոմէական նահանգ մը։ Այդ ժամանակաշրջանին է որ հիմնուեցաւ Թրիտէնթում քաղաքը, այսօրուան Թրէնթոն։ Գլաուտիօ կայսրն է որ շինել տուաւ հիւսիսը հարաւին կապող երկու խոշոր ճամբաներ որոնք Թրէնթոյի շրջանը դարձուցին զինուորական, քաղաքական եւ մշակութային մեծ կարեւորութիւն ունեցող կեդրոն մը Ալպեան լեռնաշղթայի երկու կողմերը գտնուող պետութիւններուն եւ ժողովուրդին համար։

Հռոմէական կայսրութեան անկումէն վերջ, Թրէնթինոյի շրջանը ինկաւ հիւսիսէն խուժող Օսդրոկոդ, Լոնկոպարտ եւ Ֆրանք ցեղերու լուծին տակ։ Քրիստոնէութիւնը արդէն մուտք գործած էր հոն եւ աւազանը կը կառավարուէր Եպիսկոպոսներու կողմէ։ Անոնց ներկայութիւնը եւ քաղաքական ուժը հետզհետէ աւելի բախտորոշ դարձաւ այդ սահմանային շրջանին համար, եւ 952–ին արդէն մաս կը կազմէր գերմանական թագաւորութեան։ 1004–ին, Ուտալրիկօ Ա. Եպիսկոպոսը իշխանի տիտղոս ստանալով Հռոմէական Սրբազան Կայսրութեան կայսեր կողմէ, նահանգը վերածուեցաւ «Թրէնթոյի Իշխանական Եպիսկոպոսութիւն»ի։ 1511–ն Աւստրիոյ Մաքսիմիլիէն կայսրը նահանգը կցեց Թիրոլի, առանց պակսեցնելու իշխող եպիսկոպոսներուն վարկը եւ ուժը։ Պէրնարտօ Գլէզիօ՝ Եպիսկոպոս – Իշխան 1514 – 1539՝ Թրէնթոյի պատմութեան մէջ եղաւ շատ կարեւոր դէմք մը։ Իր իշխանութեան շրջանին զարգացան դասական գիտութիւնները եւ ծաղկեցաւ քաղաքը։ Ան ստիպեց որ ժողովուրդին հարուստ տարրը մեծածախք եւ դեղեցիկ շինարարութիւննե-

րով ճոխացնէ քաղաքը: Բայց, պատմականօրէն, իր մեծագոյն գործը եղաւ «Թրէնթոյի Եկեղեցական Ժողով»ին (1545 – 1563) պատրաստութիւնը: Այդ ժողովին արձագանգը թէեւ մեծ համբաւ տուաւ քաղաքին, բայց տրուած որոշումներուն հետեւանքը ծանր եղաւ Հռոմի եկեղեցւոյ միասնականութեան համար: Լուտէր կախակայուեցաւ, բողոքականներու բաժանումը իրականացաւ, Հռոմի Եկեղեցւոյ դաւանաբանութիւնը սահմանադրուեցաւ: Եկեղեցւոյ պատմութեան մէջ Թրէնթօ կը յիշուի Հռոմէական Եկեղեցւոյ իբր այս մեծ վերիվայրումները դրոշմող քաղաք:

Թրէնթինոյի այսօրուան նահանգը, շնորհիւ Իտալիոյ պետութեան եւ իր միջեւ իբրեւ ինքնավար շրջան կնքած համաձայնութեան, կառավարութենէն ունի օրէնքի մենաշնորհումներ եւ դրամական յատկացումներ, որ շրջանին օրէնդրական եւ նիւթական մեծ առաւելութիւններ կ'ապահովեն: Եւ բարեբախտաբար, այս նիւթական միջոցները խելացիօրէն (եւ հաւանաբար անխուսափելի անկանոնութեան ընդունելի սահմանի մը մէջ) կը մատակարարուին, շնորհելով քաղաքին ակնբախ բարգաւաճ վիճակ: Պատմական շէնքերը, որոնց թիւը, համեմատաբար քաղաքին տարածութեան, քիչ չեն, նորոգելու եւ գեղեցկացնելու շարունակական աշխատանքի մէջ են: Այս ուղղութեամբ, քաղաքապետութիւնը մշակած է «Թրիտէնթում ստորերկրեայ քաղաքը» արտաքոյ կարգի ծրագիր մը, որուն մէկ մասը արդէն իրականութիւն է: Քաղաքի կեդրոնական մէկ հրապարակէն կարելի է մտնել իրապէս ստորերկրեայ հռոմէական Թրիտէնթումի մինչեւ այսօր գործածուած մասին մէջ, մօտ 1700 քառակուսի մեթր տարածութիւն: Ոչինչ խնայուած է ամէն բան լաւագոյնս կարենալ տեսնելու, հասկնալու եւ այցելուին պարգեւելու համար մշակութային եւ պատմական խորունկ ապրում մը: Ծրագիրը կը նախատեսէ հին քաղաքին պատմականօրէն կարեւոր գրեթէ բոլոր ստորերկրեայ վայրերը տեսանելի եւ գործածելի դարձնել:

Նահանգին եւ քաղաքին այս աշխոյժ վերադարթնումին մէջ ժողովուրդը ներկայ է իր զանազան ընկերութիւն–ներուն միջոցաւ եւ կը ջանայ զարկ տալ ամէն տեսակի մշակութային ձեռնարկի, ի մասնաւորի ընկերային – կրօնական նպատակներ հետապնդողներուն: Չմոռնանք որ աշխարհիս ամենատարածուած շարժումներէն «Movimento dei Focolari»ն, ինչպէս նաեւ անոր հիմնադիրը՝ Քիարա Լուպիկ, Թրէնթօ ծնած են: Այս շարժումը տարածուած է աշխարհի 5 ցամաքամասերու 182 երկիրներու մէջ, իբրեւ Mouvement des Focolari, ֆրանսախօս, die Fokolar Bewegung գերմանախօս, պարզապէս Focolare երկու Ամերիկաներու երկիրներուն եւ իբրեւ Focolare Movment ուրիշ երկիրներու մէջ: Շարժումին պատկանողներու եւ համակիրներու թիւը եօթը միլիոն կը գնահատուի եւ 10·000–ի մօտ է վարիչ անձնակազմին թիւը՝ մեծամասնութեամբ կամաւորներ: Շարժումը Վատիկանի կողմէ ճանչցուած է «Օփէրա տի Մարիա» անուան տակ: Ճանչցուած է նմանապէս Օրթոտոքս, Անկլիքան, Լուտերական եկեղեցիներու, կրօնական տարբեր դաւանանքներու, շատ մը երկիրներու եւ միջազգային կարեւոր կազմակերպութիւններու կողմէ ալ: Այս շարժումին մաս կը կազմեն ամէն տարիքի, ամէն ազգէ եւ ամէն կրօնքէ հոգեւորականներ եւ քաղաքական կարեւոր դէմքեր: Կ'ըսուի, որ 1967–ին Պօղոս Զ. Պապին եւ Կ. Պոլսոյ Տիեզերական Պատրիարք Աթէնակորասի առաջին պատմական հանդիպումը Կ. Պոլսոյ մէջ կազմակերպողը եղած է նոյն ինքն Քիարա Լուպիկ: Ամէն երկրի զանազան քաղաքներուն մէջ մէկ կամ մէկէ աւելի կեդրոններ ունին: Շնորհիւ տարբեր ազգերու, տարբեր մշակոյթի, տարբեր հաւատքի պատկանող գործօն անդամներու ներկայութեան, իրենց գործունէութիւնը կը ծաւալի ամէն տեսակի իրականութիւններու մէջ. բարենպատակ գործեր, վարժարան, ընտանիք, աշխատանք, նպատակը մնալով ազգերու միջեւ խաղաղութիւնը, բոլոր եկեղեցիներու հաղորդութիւնը, բոլոր քրիստոնեաներու վերամիութիւնը, կամ ինչպէս այսօր կը ճշդուի վերահաստատութիւնը:

Վերը յիշուած երկար տարիներէ կիրարկուած տեղական, միջազգային, ընկերային եւ հասարակական բնոյթ ունեցող բոլոր նախաձեռնութիւնները չափանիշը կու տան Թրէնթոյի հաւաքականութեան մտային, հոգեկան եւ բարոյական կազմութեան, որով չի զարմացներ որ Թրէնթոյէն կը մեկնին շարժումներ՝ որ բոլոր եկեղեցիները, երկիրներու կառավարիչները, ժողովուրդները յուզող եւ հետաքրքրիչ մղիչ ուժ կ'ըլլան: Թրէնթ եղած ըլլալով եկեղեցական բաժանումի քաղաք, կ'ուզէ ըլլալ եկեղեցիները համերաշխելու եւ այդ նպատակին համար աշխատող քաղաք: Այս ծիրին մէջ կը մտնէ եկեղեցիներու միութեան, կամ վերահաստատութեան ձգտող շարժումը: Պօղոս Զ. Պապը, 1964–ին, իր մէկ ճառին մէջ ըսած է. «Թրէնթօ քաղաքը իր կաթողիկէ խոր հաւատքը պէտք է ի գործ դնէ ոչ թէ սահման գծելու, այլ դուռ մը բանալու համար. ոչ թէ երկխօսութիւն մը դադրեցնելու՝ այլ գործօն պահելու համար. ոչ թէ սխալներ յիշեցնելու՝ այլ ուրիշին մէջ առաքինութիւններ գտնելու համար. ոչ թէ սպասել թէ նա որ չորս դարերէ ի վեր չէ եկած դայ՝ այլ երթալ եւ եղբայրօրէն զինքը փնտռելու համար»: Այս շարժումին առաջնորդն՝ Սիլվիօ Ֆրանք Վրդ., եպիսկոպոսական պատուիրակ Էքումէնիզմի, վերջին երեսուն տարիներուն եղած է Իտալական եւ Եւրոպական եկեղեցւոյ Էքումէնիզմի անխոնջ դերակատարը: Ինք է որ սկսած է եւ յաջողած է երկխօսութեան մէջ մտնել Ռուսիոյ Օրթոտոքս Եկեղեցւոյ հետ եւ իսկական բարեկամութեան կապ ստեղծել Ալէքսի Պատրիարքին հետ որ զինքը պատուած է Ս. Դանիէլ խաչով այն ժամանակ՝ երբ անհասկացողութեան թանձր վարագոյր մը կը բաժնէր ռուսական եկեղեցին Վատիկանէն: Իր մահէն վերջ, 2001–ին, անոր փոխանորդ նշանակուած է Անթօնիօ Վրդ. Սեպաստիանին: Բայց դեկը կը գտնուի Թրէնթոյի այժմեայ Արքեպիսկոպոս՝ Լուիճի Պրէսսան Սրբազանի ձեռքին մէջ: Ան է որ կը մշակէ էքիւմէնիզմի ձգտող յարաբերութիւնները, ի մասնաւորի օրթոտոքսներուն հետ: Ունի դիւանագիտական փորձառութիւն քանի եղած է Պապական Նուիրակ հեռաւոր արեւելքի քանի մը երկիրներու մէջ: Ինք է որ կապը կը պահէ այժմ Վատիկանի եւ Ռուսիոյ պատրիարք Ալէքսի Բ.ի միջեւ: Յունուարի սկիզբը եղած էր Վրաստան տեսակցելու համար Պատրիարք Իլիա Բ.ի հետ: Նոյն նպատակներով, Երկուշաբթի, Յունուար 20–ին մեկնեցաւ դէպի Աւստրալիա: Ուրեմն, Թրէնթօ կը շարունակէ իր բազմամեայ փորձառութիւնը ի սպաս դնել եկեղեցիներու միջեւ, եւ ոչ միայն քրիստոնեայ, երկխօսութիւնը վառ պահելու համար:

Այսպիսի միջավայրով պատրաստուած էքիւմէնիք խորհրդածութիւններու եւ աղօթքի մասնակցութեան նպատակաւ եւ առաքելութեան համար՝ Շաբաթ օր, Յունուար 18ին, Թրէնթօ ժամանեց Գիւտ Արքեպիսկոպոս:

ՎԱԶԳԷՆ ԲԱՄԲԱԿԵԱՆ

(Մնացեալը յաջորդով)

30-ԱՄԵԱԿ ՆԻՍԻ ՀԱՅ ՏԻԿՆԱՆՑ ՄԻՈՒԹԵԱՆ

Մի հաւատաք, երբ կ'ըսեն, թէ հայերէն սորվիլը կը վնասէ այլ լեզուի մը իւրացումին: Ընդհակառակն, հաւատացէք, որ զարգացած լաւ Ֆրանսացիներ ըլլալու համար պէտք է նախ զարգացած լաւ Հայեր ըլլալ:

Մօտ տասնամեակ մը առաջ, այսօրինակ հաստատում մը կը կատարէր Տիկնանցի կրթական գիծով տարած աշխատանքները գնահատող, – բնականաբար, հայապահպան ճակատի վրայ, – մեր ողբացեալ մտաւորականներէն՝ կեդրոնականցի Տիգրան Հաճեան: Միօրեայ գաստախօսական շրջանակէն միոյն մէջ արտասանուած այս խօսքերը վերյիշեցինք, երբ Կիրակի, Փետրուար 9–ին ներկայ գտնըւեցանք Հայ Տիկնանցի տարեկան ընդհ. ժողովին, Պարսամեան սրահ: Այս մէկը պատեհ առիթ էր նաեւ, որ շուքով ու փայլով ըստ արժանւոյն յիշատակուի Միութեան հիմնադրութեան 30–ամեակը: Զոյգ երեսներով հրճուալի ցերեկոյթ, տուղիւ:

Մուտքին, վայրկենապէս, շատերուն նման մեր ուրախութիւնն ալ եղաւ կըրկնակի, զարդարուն սրահ կոկիկ բազմութեամբ եւ մանաւանդ, բացարձակ ու բացայայտ տիրապետութիւնն Մայրենիի: Մտանանչելի երեւոյթ ա'յս օրերուն, ա'յս հորիզոններուն, անկասկած:

Շրջանիս Հոգեւոր հովիւը՝ Նարեկ Եպիսկ. Շաքարեան տէրունական աղօթքով բացումը կատարեց ցերեկոյթին եւ օրհնեց ճաշի սեղանները:

Տիկնանցի երկարամեայ ջանադիր նախագահուհին՝ Տիկին Շաքէ Յակոբեան-Գլասուն շատ հակիրճ խօսքով պարզեց Միութեան հիմնական նպատակը, – առաջուան նման աչքի լոյսի պէս պահերպահպանել Միօրեայ Դպրոցը: Առաջադրութիւնը կը մնայ նոյնը, – հայեցի դաստիարակութիւն: Լեզու Մայրենի, մշակոյթ, պատմութիւն, աշխարհագրութիւն Հայոց: Երգեր, խաղեր, անչուշտ: Այսօրինակ նիւթերու ջամբումով հայածին նորատիներու ներարկել ազգային առողջ ոգի: Որպէսզի անոնք ծլարձակուին եւ դառնան գիտակից Հայեր: Պատրաստ՝ ծառայելու ազգին ու հայրենիքին: Ամէնուր: Ամէն ատեն:

Ուրախալի է հաստատել, թէ վարժարանը օր ըստ օրէ կը յառաջդիմէ զոյգ ճակատներով՝ քանակ եւ որակ: Այս կապակցութեամբ ներկայացուց թիւեր: Խրախուսիչ, անկասկած: Գոտեպնդիչ, անպայման:

Այնուհետեւ վարչութեան անդամուհիներէն Տիկին Գարմէն Խվրէն սեղմ, ընդհանուր գիծերով ներկայացուց Միութեան նիւթական գործառնութեան գլխաւոր գլուխները: Օգտուելով ներկաներուն յանձնուած տպագրեալ հաշուեկըշիռէն, հաստատենք, – Յունուար 2002 – Դեկտեմբեր 2002 տարեշրջանին իբր մուտք ունեցած են կլոր հաշուով 28·000 Եւրօ: Ելք՝ 25·000: Ներկայիս ի պահ կը մնայ երեք հազարէն շատ քիչ աւելի կոկիկ գումար մը:

Այնուհետեւ խօսեցաւ Տարօն Եպիսկ. Ճէրէճեան, հիմնադիր՝ Տիկնանցի: Մօտաւոր անցեալին հայող արագ ակնարկով մը յիշեցուց, թէ իր ժամանման (իբր հոգեւոր հովիւ) սկզբնական շրջանին, երբեմնի խամրած–թարշամած միջավայրի մը մէջ, խանդ եւ աւիւն ներարկելու միտումով կեանքի կոչեց այսօրուան բոլորիս ծանօթ Տիկնանցը, գլխաւորութեամբ Տիկին Հերմինէ Փիլիճեանի, 1973–ին: Շարժումը առաւել ծաւալ ստացաւ ու կայուն դիմագիծ երկրորդ նախագահուհի Տիկին Ազատ Մոզեանի օրով, 1974–ին: Յաջորդական նախագահուհիներ ընտրուեցան Տիկիններ Արմենուհի Գանձանիկեան, Մարի Անմահեան, Թագուհի Պօյաճեան, Սիրվարդ Խաքիճեան, Լուիզ Անտալեան, Էլիզապէթ Թաշճեան, Այտա Սրապեան, իսկ այժմ՝ նախորդ վարչութիւններուն եռուն աշխատանքը գնահատող հանդիսավար նախագահուհին՝ Շաքէ Յակոբեան–Գլասուն:

Ապա մաղթելով յարատեւութիւն, թելադրեց, որ Տիկնանցը առաւել թափով ու կորովով շարունակէ աշխատիլ ի սէր նորահասներու հայադրոշմ նկարագրի կերտումին եւ ամրապնդումին: Ի շահ մեր դիմագիծի անաղարտ պահպանման, ա'յս ափերուն:

Ցերեկոյթի շարունակութեան խօսք տրուեցաւ հիւրաբար քաղաքս գտնուող Ներսէս Արք. Պօզապալեանին: Ս. Էջմիածնի կառուցման այս 1700–ամեակին առթիւ յիշեցուց Ագաթանգեղոսի այնքան սրտաշարժ նկարագրութիւնը Լուսաւորչի (Գրիգոր Պարթեւ) տեսիլքին մասին: Միածինն է, որ իր ձեռքի ոսկի ուռով զարկաւ ու քանդեց սանդարամետի մեհեանը: Ապա հոն կառուցուեցաւ, վեր խոյացաւ Լուսեղէն Խաչով փառաւորեալ Էջ-միածինը: Անշէջ հաւատքի շքեղ եւ միանգամայն ամրակուռ վէմը մեր բազմաչարչար հերոս ժողովուրդին:

Անդրադառնալով մեր անցեալին, հաստատեց խրատմբ, թէ մենք յայտնապէս սքանչելի, որոշապէս սիրալի պատմութիւն ունինք եւ, հիացում առթող մշակոյթ: Մենք «այս աշխարհի աղն ենք», հետեւաբար հեռու մեզմէ ստորակայութեան ամէն զգացում:

Այս խօսքերէն ետք վարչութեան նուիրեց Մայր Տաճարի ցունաւոր գծանըկարը:

30-ամեակի մեր մաղթանքը սա է, – Թող անշէջ մնայ Ա.Բ.Գ. ջամբող Միօրեային բոցը:

Ժ. ՄԻՐԻՃԵԱՆ

ԽԱՆՁՈՒԱԾ ՕՐԵՐԸ

Գրեց՝ ՊԵՐՃՈՒՀԻ

9

Իրիկունը երբ տեսեր էր, որ կինը լռացուցէ վերջ, հագուելու սրահը կը մնայ փոքրիկին հետ, ինքն ալ հագուեր էր, ու անոնց փողոց ելլալէն վերջ հետեւեր էր անոնց՝ բնակած տեղերնին իմանալու համար:

Աս չորրորդ տղան էր, որ Հռուփը, բաղնիքի շնորհիւ, կը ճանչնար: Հասցէները կու տար Ջարոյին, որ իր տրամադրութեան տակ գտնուող օրիորդներով հսկել կու տար փոքրիկներ ունեցող ընտանիքներու ապրելակերպը, տղոց փողոց ելլալու ձեւերը: Շատ անգամ փոքրիկները տան դրան առջեւ ուրիշ տղոց հետ կը խաղային: Այդ էր փոքրիկ Հայկոյին պարագան:

Փողոցը խաղացող տղաքն ալ փախցընելը դիւրին չէր: Խեղճ տղաքը արդէն կեանքէն վախցած, չպիտի հետեւէին անծանօթ մէկու մը, առանց աղմուկ հանելու: Իսկ աղմուկը, փախցնողին համար, կեանքի ու մահու խնդիր էր: Պէտք էր շատ զգուշութիւն:

Ջարօն այդ պարագաներուն կը հրահանգէր իրեն օժանդակող օրիորդներուն, փոքրիկին բնակած փողոցէն անցնիլ, երկվայրկեան մը կենալ փոքրիկին քով, քանի մը հայերէն խօսքեր ըսել անոր, վստահութիւնը շահելու համար, եւ հեռանալ, յաջորդ օրը նորէն անցնելու համար, մինչեւ որ որոշ մտերմութիւն ըստեղծուէր:

Ջարօն ամբողջ ծրագիր մը ունէր այս մասին: Իսկ երբ ան բան մը որոշէր, անպատճառ կը յաջողէր:

10

Թուղթ ծախողին անցնելէն վերջ, աթոռիս վրայ երկնցած, աչքերս կիսախուփ, կը դիտէի Ջարօն, որ կը շարունակէր կարել: Այսպէս հանդարտ նստած՝ ան բնաւ պառաւի երեւոյթ չունէր, եւ զարմացած կը նկատէի, որ ան գեղեցիկ կին է: Լայն ճակատը եւ գեղեցիկ նշաձեւ աչքերը բաժնուած են կանոնաւոր, կարծես գծուած յօնքերով: Տարիներէն աւելի վիշտն էր, որ ծալքեր էր դրեր կամաւոր ու խիստ բերնին անկիւններուն: Գունատ էր շատ եւ գրեթէ հիւանդագին մաշուած շեշտ մը կար ամբողջ դէմքին վրայ:

Կը մտածէի: Ահա կին մը, որ յիսուն տարեկանէն դեռ շատ հեռու է: Ազատ երկրի մը բնական պայմաններուն մէջ այս տարիքը ունեցող կիներ, մանաւանդ այս արտաքինն ունեցող կիներ դեռ սիրելու, սիրուելու մասին կը մտածեն: Ուրախանալ ու զբաւել կ'երազեն: Իսկ այս կինը քսան տարիներէ ի վեր սեւ է կապեր, որովհետեւ իր եւ իրեններուն ճակատագիրը կապեր է իր ժողովուրդի ճակատագրին հետ:

Խնդացե՞ր է երբ եւ իցէ այս խիստ կինը, կը հարցնէի ես ինծի, անոր բարեձեւ, բայց խիստ բերանը դիտելով: Լացե՞ր է արդեօք, թէ՞ արցունքներն իսկ ցամքեր են իրենց ակունքներուն մէջ, իր կամքի ուժէն, հայրենիքին լաւ ապագայի մասին ունեցած իր վառ հաւատքէն:

Կը սիրէի Ջարօն: Կ'ուզէի, որ գիտնար այդ: Կ'ուզէի դժուար գործ մը կատարել իրեն համար: Կ'ուզէի որ սիրէր զիս գնահատելով եւ ոչ թէ անպաշտպան փոքր աղջկայ նման: Թերեւս կարենայի օգնել իրեն փոքրիկ Ազնիւը Թուրքին տունէն ազատելու: Գիտէի, որ Պոլիս պահուած բոլոր փոքրիկներուն մէջէն ան Ազնիւը կը սիրէր բոլորէն աւելի: Չէր խոստովաներ, բայց ակներեւ էր, որ այդպէս էր: Հաւանական է, որ այս վայրկեանիս այդ մասին կը մտածէր: Լաւ կ'ըլլար թերեւս լռութիւնը խզել ու խօսիլ այդ մասին:

Կը հազամ քաջութիւնս գտնալու եւ անոր ուշադրութիւնը վրաս հրաւիրելու համար:

(Շար. 34)

(Շար. Ա. էջէն)

պատերազմի մը դրացի եւ մահմետական երկրի մը վրայ:

«Լիպերասիոն» (Փետրուար 18) որ լայն տեղ կու տայ Թուրքիոյ, փոքր հարցազրոյց մըն ալ լոյս ընծայած է Թուրք դաշնակահար Ֆազըլ Սայի հետ, որ նաեւ դէմ է պատերազմին, այն մտավախութեամբ որ ալ աւելի պիտի խորացնել տայ արեւելքի եւ արեւմուտքի միջեւ գտնուող անդունդը:

ԱՆԳԱՐԱ-ՈՒԱՇԻՆԿԹԸՆ ՍԱԿԱՐԿՈՒԹԻՒՆԸ

Փետրուար 18-ի Թուրք մամուլը Միացեալ-Նահանգներու հետ պատերազմի սակարկութիւններուն յաջողութեան լուրը կու տար «Թուրք զինուորը Մուսուլի մուտքին» խորագիրով: Անգարա առաջին օրերու խաղաղապաշտի դիմակը մէկդի ձգած, բուռն սակարկութեան մըտած է Ուաշինկթընի հետ, անգամ մը եւս առաւելագոյն չափով շահարկելու համար ռազմավարական դիրքի տէր երկրի իր աշխարհագրութիւնը: Արդէն համաձայնութիւն գոյացած է որ 40-55 հազար Թուրք զինուոր Իրաք պիտի մտնէ. անոնք զոյգ հրամանատարութեան ենթակայ պիտի ըլլան. ամերիկեան եւ Թրքական: Որոշուած է Տիյարպէքիրի մէջ հրամանատարական հասարակաց կեդրոն մը հիմնել ուր պիտի գործեն Թուրք եւ ամերիկացի սպաներ: Ատոր մէկ նպատակն ալ տեղաբնակ Քիւրտերը հանդարտ պահելն է:

Սակարկութեամբ որոշուած է յետպատերազմեան կացութիւնն ալ. կ'ըսուի թէ Ուաշինկթըն եւ Անգարա համաձայնութեան յանգած են որ յետսատտամեան Իրաքի հողային եւ քաղաքական ամբողջականութիւնը պահպանուի: Յատկապէս բացառուած է քրտական պետութեան մը հռչակումը: Իրաքի ուժանիւթի բոլոր աղբիւրները Պաղտատի կեդր. ղեկավարութեան տակ պիտի ըլլան, իսկ Թրքական ուժերը մինչեւ Մուսուլ յառաջանալով հոն միջնադիր զօրքի պարտականութիւն պիտի կատարեն: Էրպիլի եւ Սիւլէյմանիէի մօտերն ալ առժամեայ կերպով Թրքական զօրք պիտի հաստատուի:

Հակառակ այս կարգադրութիւններուն, այնպէս կը թուի որ սակարկութիւնը աւարտած չէ նիւթականի մարզին մէջ: Թուրքիա որպէս ապագայ վնասներու հատուցում ու տնտեսական օժանդակութիւն, առաջին տարուան համար առնուազն 10 միլիառ տոլար կը պահանջէ: ԱՄՆ-ու համար այս գումարը չափազանցուած է, կը տրամադրէ միայն 6 միլիառ: Որպէս այլընտրանք Թուրքիա կ'առաջարկէ 20 միլիառ ստանալ վարկի ձեւով: Այդ գումարին երեք միլիառը պիտի յատկացուի զինուորական ծախքերու:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՖՐԱՆՍԱՅԻ օդանաւային երկրորդ ընկերութիւնը՝ Էռ-Լիպ լուծարքի ենթարկուեցաւ Գրեթէյի առեւտրական դատարանին կողմէ, Փետր. 17-ին եւ այս ձեւով գործազրկութեան մատնեց 3200 աշխատաւորներ, որոնց բարկութիւնը մեծ է: Չեն հաւատար որ այլ ձեռնարկներու մէջ աշխատանք պիտի տրուի իրենց, ինչպէս կը խոստանար Փոխադրութեան ենթանախարարը եւ որոշած են դէմ դնել այդ որոշումին, Փարիզի վերաքննիչ Ատեանին առջեւ: Ընկերութիւնը 110 միլիոն Եւրօ հանրային պարտք ունէր եւ Պետութիւնը որոշած էր վերջ տալ Էռ-Լիպի գործունէութեան, ջնջելով անոր արտօնութիւնը: Աշխատաւորները դատարանին առջեւ խիկ ցոյց մը ըրին «մարդասպան» որակելով Պետութիւնը:

ՇԻՔԱԿՈՅԻ գիշերաբոյնի մը մէջ, Փետրուար 17-ին, հրմշտուքներու եւ անձնակազմին գործածած կազի մը հետեւանքով (ցրուելու համար բազմութիւնը) 21 հոգի մեռած է եւ աւելի քան 100 վիրաւորներ կան: Մեծամասնութեամբ սեւամորթներու թաղամաս մըն է, ուր կը տօնուէր Փրեզիտըն'ս Տէյի նախօրեակը:

Ա. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ԿԻՐԱԿԻ, Փետրուար 23

Դ. ԿԻՐԱԿԻ ՉԿՆԻ ԾՆՆԴԵԱՆ

Այսօր, Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Մայր Տաճարին մէջ յատուկ Հոգեհանգիստ կը կատարուի, Փարիզի եւ Փարիզեան Շրջանի Եկեղեցիներուն մէջ պաշտօնավարած վախճանեալ Հոգեւորականներուն համար (Ղեւոնդեանց Քահանայից յառաջիկայ տօնին առիթով):

Այդ Հոգեւորականները եղած են. –

Վռամշապուհ Արքեպիսկոպոս Քիպարեան ի Տանէ Արջուկենց, Արտաւազդ Արքեպիսկոպոս Սիւրմէեան, Սերովբէ Արքեպիսկոպոս Մանուկեան, Գէորգ Արքեպիսկոպոս Իւթիւճեան, Տիրան Արքեպիսկոպոս Ներսոյեան, Գրիգորիս Եպիսկ. Պալաքեան, Կոմիտաս վրդ. Սողոմոնեան, Սուքիաս վրդ. Պարոնեան, Հմայեակ Վարդապետ Պաղտասարեան, Յովհաննէս քհնյ. Հիւնքէրպէյէնտեան, Սահակ քհնյ. Իւթիւճեան, Կոմիտաս Քհնյ. Սկպեան, Բառնաբաս քհնյ. Խըն-տամեան, Աբիսողոմ քհնյ. Թորոսեան, Մեսրոպ քհնյ. Մեսրոպեան, Վահան քհնյ. Խոյեան, Բարթող քհնյ. Թադըմճեան, Գէորգ քհնյ. Դաւիթեան, Լեւոն քհնյ. Արսլանեան, Գարեգին քհնյ. Տէօվլէթեան, Մկրտիչ քհնյ. Արսլանեան, Գէորգ քհնյ. Նիզամեան, Ներսէս քհնյ. Գանճեան, Գրիգոր քհնյ. Ճէպէճեան, Յուսիկ քհնյ. Ադամեան, Վարդան քհնյ. Պաղտատլեան, Յարութիւն քհնյ. Ճորթուլեան, Ադդէ քհնյ. Փայլակեան, Եսայի քհնյ. Ալթունեան, Թովմաս քհնյ. Մինասեան, Մաշտոց քհնյ. Թիւֆէնկճեան, Պարգեւ քհնյ. Մէրճանեան, Հայկասէր վրդ. Պայրամեան, Պետրոս քհնյ. Գասարճեան, Արսէն Ա. Քհնյ. Սիմէոնեանց, Ղեւոնդ Քհնյ. Սոմունճեան, Վաչէ Ծ. Վրդ. Իգնատիոսեան:

Ջերմապէս կը հրաւիրուի մեր ժողովուրդը ներկայ գտնուիլ այդ օր պատարագին եւ աղօթել Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ ծառայութեամբ փառաւորեալ՝ վախճանեալ իր Հոգեւորական Առաջնորդներուն եւ հովիւներուն համար:

GALERIE FRAMOND

3, rue des Saints-Pères, 75006 Paris

ACCROCHAGE DU NOUVEL AN' 2003

HUILES DESSINS AQUARELLES PASTELS ENCRES GOUACHES COLLAGES TEMPERAS

Du 23 janvier au 28 février

tous les jours ouvrables, de 10h à 12h30 et de 14h30 à 19h

-ԳԵՐԵԶՄԱՆՕՐՀՆԷՔ-

Փէռ Լաշէզի, Փանթէնի, Շաւիլի, Իսի-լէ-Մուլինոյի, Նէօյիի, Ալֆորվիլի Անիէռի, Առնուվիլ - լէ - Կոնէսի, Սեւրանի եւ Պանեէօյի

գերեզմանատուներուն մէջ հանգչող

ՓԱՐԻԶԵԱՆ ՇՐՋԱՆԻՆ ՄԷՋ ԾԱՌԱՅԱԾ ՀԱՆԳՈՒՑԵԱԼ ՀՈԳԵՒՈՐԱԿԱՆՆԵՐՈՒՆ

Շաբաթ օր, Փետրուար 22-ին, Փարիզեան Շրջանի տարբեր քաղաքներուն մէջ հանգչող հանգուցեալ հոգեւորականներուն դամբանները պիտի օրհնուին ըստ հետեւեալ ժամանակացոյցին՝

- ՓԷՌ ԼԱՇԷԶ՝ ԺԱՄԸ 12.30-ԻՆ
 Վռամշապուհ Արքեպիսկ. Քիպարեան ի Տանէ Արջուկենց, Արտաւազդ Արքեպիսկ. Սիւրմէեան, Սերովբէ Արքեպիսկ. Մանուկեան:

- ՓԱՆԹԷՆ ՓԱՐԻԶԻԷՆ՝ ԺԱՄԸ 15-ԻՆ
 Բառնաբաս Քհնյ. Խնտամեան, Գրիգոր Քհնյ. Ճէպէճեան, Ներսէս Քհնյ. Գանճեան, Աբիսողոմ Քհնյ. Թորոսեան, Մըկրտիչ Քհնյ. Արսլանեան, Գէորգ Քհնյ. Նիզամեան, Յարութիւն Քհնյ. Ճորթուլեան:

- ՇԱՒԻԼ՝ ԺԱՄԸ 11-ԻՆ
 Ղեւոնդ Քհնյ. Սոմունճեան, Բարթող Քհնյ. Թադըմճեան:

- ԻՍԻ - ԼԻ - ՄՈՒԼԻՆՕ՝ ԺԱՄԸ 14-ԻՆ
 Եսայի Քհնյ. Ալթունեան:

- ՆԷՕՅԻ - ՍԻՒՐ - ՍԷՆ՝ ԺԱՄԸ 15-ԻՆ
 Մեսրոպ Քհնյ. Մեսրոպեան:

- ԱԼՖՈՐՎԻԼ՝ ԺԱՄԸ 10.30-ԻՆ
 Գէորգ Քհնյ. Դաւիթեան, Պարգեւ Քհնյ. Մէրճանեան:

- ԱՆԻԷՌ՝ ԺԱՄԸ 11-ԻՆ
 Թովմաս Քհնյ. Մինասեան:

- ԱՌՆՈՒՎԻԼ - ԼԷ - ԿՈՆԷՍ՝ ԺԱՄԸ 10.30-ԻՆ
 Յուսիկ Քհնյ. Ադամեան:

- ՍԵՒՐԱՆ՝ ԺԱՄԸ 11.30-ԻՆ
 Վահան Քհնյ. Խոյեան:

- ՊԱՆԵԷՕ ՓԱՐԻԶԻԷՆ՝ ԺԱՄԸ 14-ԻՆ
 Ադդէ Քհնյ. Փայլակեան:

Կը հրաւիրուին հանգուցեալ հոգեւորականներու ընտանեկան հարազատներն ու մեր ժողովուրդը ներկայ ըլլալ գերեզմաններու այս օրհնութեան:

ԾՆՆԴԵԱՆ ՄԿՐՏՈՒԹԵԱՆ ԱՄՈՒՍՆՈՒԹԵԱՆ

ԵՐԿԼԵԶՈՒ ՁԵՐ ՀՐԱՒԷՐՆԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ

ԴԻՄԵՑԷ՛Ք «ՅԱՌԱՋ»Ի ՏՊԱՐԱՆԸ

ՆՈՒՐԲ ԱՇԽԱՏԱՆՔ, ԱՐԱԳ ՑԱՆՁՆՈՒՄ

Տեղւոյն վրայ ճոխ խաբարկ

Ս. ՄԵՍՐՈՊ ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ԿԵԴՐՈՆ

ԳՐԱԿԱՆ ԵՐԵԿՈՅԹ

Հինգշաբթի, Փետր. 20, ժամը 20.30-ին

ՄԽԻԹԱՐԵԱՆ ՄԻԱԲԱՆՈՒԹԵԱՆ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉՆԵՐԸ,

ՀԱՅՐ ՂԵՒՈՆԴ ԱԼԻՇԱՆ

"Ծագէ՛, հայ հանճար, փայլէ՛ բիւր բոցեր,

Իմանան ազգեր, թէ Հայք չեն անցեր":

Բանախօս՝

ԿԱՐԷՆ ՍԻՄՈՆԵԱՆ

Ընթերցումները՝

ԼԻԼԻԹ ՍԻՄՈՆԵԱՆ

au 10 bis, rue Thouin, Paris V[e]

Métro : Cardinal Lemoine - Monge

Մուտքը ազատ է:

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ

HAMASKAÏNE

ՓԱՐԻԶ

Ուրբաթ, Փետրուար 28, երեկոյեան ժամը 20.30-ին Փարիզի Հայ Մշակոյթի Տուն

17, rue Bleue — 75009 PARIS

Նիւթ՝

ՏԻԳՐԱՆ ՉՈՒՀԱՃԵԱՆԻ «ԱՐՇԱԿ Բ.» ՕՓԵՐԱՆ

Կոստանդնուպոլսէն մինչեւ Սան-Ֆրանսիսքօ

Տեսերիզով ցուցադրութիւն՝ Օփերայի նախապատրաստական աշխատանքներու եւ հատուածներու:

Կը ներկայացնէ դերասան-բեմադիր՝ ԺԻՐԱՅՐ ԲԱԲԱԶԵԱՆ

Մուտքը ազատ է:

ՓԵՏՐՈՒԱՐ 1-ԷՆ «ՅԱՌԱՋ»Ի ընթացիկ ազդերու Սակագինը

	€	
Մահազդ	140	(167,44)
Հոգեհանգիստ	125	(149,50)
Շնորհակալիք	125	(149,50)
Հարսնիք-Նշանտուք	125	(149,50)
Ծնունդ	125	(149,50)

Բոլոր ազդերու սակերուն վրայ, հարկ է աւելցնել 19,60% Թէ.Վէ.Ա. (տե՛ս. փակագծի մէջ ընդհ. գումարը):

Այս գիները կը վերաբերին մէկ անգամ հրատարակելի ազդերու, ՄԻՆՉԵՒ ՄԷԿ ՔԱՌՈՐԴ ՍԻՒՆԱԿ (25 տող) մահազդներու պարագային եւ 1/8-րդ (12-13 տող) մնացեալին:

Առեւտրական եւ այլ ծանուցումներու համար, դիմել Թերթին Վարչութեան:

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՓԵՏՐՈՒԱՐ 20
JEUDI
20 FEVRIER
2003

LE NUMERO: 1 €

ՅԱՌԱՋ
ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH
LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
E-MAIL : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 230 եւրօ — վեցամսեայ : 122 եւրօ
Արտասահման : Տար. 270 եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)
247 եւրօ (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 1 եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

78րդ ՏԱՐԻ – Թիւ 20.627 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 78e ANNEE — N° 20.627

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

Ի Ր Ա Ք

ՊԼԷՐ ՇԻՐԱՔԻ ԴԷՄ

ԹԵԿՆԱԾՈՒ ԵՐԿԻՐՆԵՐՆ ԱԼ ԴԺԳՈՀ ԵՆ

Մեծ – Բրիտանիոյ վարչապետը՝ Թոնի Պլէր նամակ մը ղրկած է Եւրոպական Միութեան 13 թեկնածու երկիրներուն, յայտնելու համար թէ բնաւ համաձայն չէ Միութեան հերթական յունական նախագահութեան հետ, որ որոշած էր չհրաւիրել թեկնածու երկիրները Փետր. 17-ի արտակարգ վեհաժողովին, Պրիւքսէլ: Ան կը գրէ թէ կը ցաւի որ կարելի չէ եղած համաձայնութեան գալ, որպէսզի այդ երկիրներուն ղեկավարներն ալ մասնակցին ժողովին, որուն օրակարգի նիւթն էր Իրաքը: Այս դիրքորոշումը բոլորովին դէմ է Շիրաքի տեսակէտին, որ խիստ կերպով դատապարտած էր Եւրոպայի նախկին համայնավար երկիրները, որոնք ամերիկամէտ դիրք բռնած էին: Արեւելեան Եւրոպայի այս երկիրները, Փետր. 18-ին, որոշեցին զօրավիգ ըլլալ Եւրոպական Միութեան հաւասարակաց յայտարարութեան, բայց, իրենց դժգոհութիւնը յայտնեցին Շիրաքի յանդիմանական արտայայտութիւններուն համար իրենց նկատմամբ: Տասը երկիրները, որոնք 2004-ին Եւրոպական Միութեան պիտի անդամակցին, յաւելեալ Ռումանիա, Պուլկարիա եւ Թուրքիա Պրիւսէլ հրաւիրուած էին, Փետրուար 18-ին, որպէսզի տեղեկանան նախորդ օրուան վեհաժողովին տուած արդիւնքներուն, բայց եւ այնպէս, մթնոլորտը լարուած մնացած է: Լեհաստանի Պաշտպանութեան նախարարը ըսած է թէ հարկ չկայ կրակին վրայ իւղ լեցնելու, Ֆրանսայի իր պաշտօնակիցին հետ ունեցած խօսակցութեան ընթացքին: Տիկին Ալիօ – Մարի Վարշաւա կը գտնուէր, Վայմարի երրեակին (Ֆրանսա, Լեհաստան, Գերմանիա) հանդիպման առթիւ:

Այս մթնոլորտին մէջ, անհաւանական չէր նկատուեր նաեւ որ Եւրոպայի ընդլայնումը ձախողի, Շիրաք նման կարելիութիւն մը չէր բացառած: Ելիզէ ճշդած էր որ Շիրաքի խօսքերուն մէջ որեւէ սպառնալիք չկար, բայց, եթէ թեկնածու երկիրներ կը խորհին որ կրնան Եւրոպա մտնել եւ օգտուիլ անոր նիւթական առաւելութիւններէն, առանց յարգելու անոր քաղաքական կանոններն ու սովորութիւնները, խորապէս կը սխալին: Նախընտրելի է որ բսուի իրենց անդամակցութենէն առաջ:

Թուրքիա կը շարունակէ իր սակարկութիւնները Ուաշինկթընի հետ: Կը մեղադրէ Ամերիկան որ տնտեսական օգնութեան իր խոստումները չի յարգեր: Փետրուար 18-ին, Էրտողան դիմած է Միացեալ – Նահանգներուն, որպէսզի աւելի ընթացք տան Անգարայի պահանջներուն, պնդելով որ Թուրքիոյ օժանդակութիւնը վերջնական կերպով չէ ԱՄՆ-ու կողքին:

Սաուտ Արաբիա բոլորովին դէմ է պատերազմին: Արտաքին նախարարը յայտարարած է որ եթէ Միացեալ – Նահանգները առանձին գործեն, ատիկա ուղղակի յարձակում մը կ'ըլլայ: Ուրեմն Ռիատ խորհուրդ կու տայ Ուաշինկթընի որ շարունակէ աշխատիլ Ապահովութեան Խորհուրդին հետ: Պաշտպանութեան փոխ – նախարարը, իր կարգին, հաստատած է որ որեւէ օտար ուժ չի կրնար յարձակում մը գործել, սաուտական հողամասէն, որեւէ արաբական երկրի դէմ, ներառեալ Իրաքի:

Իրաքեան ընդդիմութիւնը, Փետրուար 19-ին, ժողով մը կը գումարէր Էրպիլ, իրաքեան Քիւրտիստան, որ Պաղտատի հակակշռէն դուրս է:

Իսրայէլի Գերագոյն Ատեանը, Փետր. 18-ին, մերժեց ընթացք տալ իսրայէլցի եւ պաղեստինցի բժիշկներու դիմումին եւ կազի դիմակներ բաժնել Գազայի եւ Այսըրյորդանանի Պաղեստինցիներուն, ի նախատեսութիւն իրաքեան հաւանական յարձակման մը:

Միացեալ – Նահանգները աւելի քան երբեք վճռական են եւ Փետրուար 18-ին, սպառնացած էին նոր բանաձեւ մը ներկայացնել Ապահովութեան Խորհուրդին, շատ խիստ Իրաքի դէմ, չեշտելով ուժի դիմելու հաւանականութիւնը, եթէ Իրաք մերժէ ապաղինումը: Պատերազմի սպառնալիքը բացայայտ պիտի ըլլայ այդ նոր բանաձեւին մէջ:

Ք Ա Ն Ի Մ Ը Տ Ո Ղ Ո Վ

ԻՍՐԱՅԷԼԵԱՆ ԲԱՆԱԿԸ կը շարունակէ իր հետապնդումները պաղեստինցի զինուորեալներու դէմ: Այսըրյորդանանի մէջ, սպաննուած է Համասի անդամ մը, նախորդ օրն ալ (Փետրուար 16) Գազայի գօտիին մէջ է որ սպաննուած էր շարժումին մէկ պատասխանատուն:

ԻՍԱՐ ՀԱՐԷԼ, Մոսատի (Իսրայէլի գաղտնի սպասարկութիւն) հիմնադիրներէն մէկը, մեռած է 91 տարեկանին: Ինք էր որ կազմակերպած էր Ատոլֆ Այխմանի առեւանգումը Արժանթինի մէջ, 1960-ին: Այխման կախաղան հանուեցաւ 1962-ին:

ՇԻՐԱՔ Նոպէլեան խաղաղութեան մրցանակի թեկնածուներու ցանկին վրայ է, շնորհիւ իրաքեան տագնապին մէջ իր

(Շար.ը Դ. էջ)

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԸՆՏՐՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ

Թուրք մամուլը ընտրութեան լուրը տալով կը շեշտէր Ս. Դեմիրճեանի մրցակցութիւնը յաղթանակի ամէնէն մօտ նկատուած թեկնածուին՝ Ռ. Քոչարեանի հետ: Ապա կ'ըսէր թէ Թուրքիոյ դիւանագիտական շրջանակներէն ստացուած տպաւորութիւնը այն էր որ ինչ որ ալ ըլլայ Հայաստանի ընտրութեան արդիւնքը, փոփոխութիւն ակնկալելի չէ Թուրքիոյ հետ յարաբերութիւններու մարզին մէջ: Ատոր պատճառն ալ այն էր որ ամէնէն կարեւոր թեկնածուները միաձայն էին յայտնելու որ Թուրքիա պէտք է ընդունի ցեղասպանութիւնը եւ թէ Ղարաբաղ ատրպէյճանական հող չէ, հոն ապրող ժողովուրդը իրաւունք ունի իր ապագան ինք որոշելու:

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՆԱԽԱԳԱՀԱԿԱՆ ՉՈՐՐՈՐԴ ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆԸ

Հայաստանի ժողովուրդը անկախութեան շրջանի նախագահական չորրորդ ընտրութիւնը կը կատարէր Փետրուար 19 Չորեքշաբթի օր:

Անկախութեան նախագահական առաջին ընտրութիւնը տեղի ունեցած էր 1991 Հոկտեմբերին, ու աւարտած Լեւոն Տէր – Պետրոսեանի ջախջախիչ յաղթանակով: Երկրորդին (1996 Սեպտեմբեր) ան վիճայարոյց վերընտրութիւն մը ունեցած էր, ապա՝ 1998 Փետրուարին հրաժարած ու քաշուած քաղաքական կեանքէն: Նոյն տարուան Մարտին նոյնպէս վիճելի նկատուած արդիւնքներով նախագահ ընտրուած էր Ռոպէր Քոչարեան:

Հակառակ արտայայտուած փափաքներու չորրորդ ընտրութեան համար կարելի չէր եղած ընդդիմութեան ճակատէն միակ դէմք մը ներկայացնել, ընտրարշաւին մինչեւ վերջին օրերը յաղթանակի ամէնէն մօտ նկատուած թեկնածուին՝ Ռ. Քոչարեանի դէմ: Արշաւին գլխաւոր մասնակիցներն էին իրեն հետ Ստեփան Դեմիրճեան, Արտաշէս Գեղամեան եւ Վազգէն Մանուկեան: Այս չորսէն յատկապէս առաջին անունն էր որ մանաւանդ Արամ Սարգսեանի իրեն ի նպաստ քաշուելէն ի վեր լուրջ մրցակից կը նկատուէր Ռ. Քոչարեանի: Տեղական լրատուները հաւանական կը նկատէին Բ. փուլ մը այս երկուքին միջեւ:

Ընտրութիւնը սկսած էր առաւօտուն ժամը 8-ին ու կը տեւէր մինչեւ 20: Երկրին մէջ կը գործէր 1865, իսկ արտասահմանի մէջ 37 ընտրական կէտ: Երեւանի ժամը՝ 11ին, 112.000 քաղաքացի գործածած էր իր քուէն: Պաշտօնական տուեալներու համաձայն, ընտրողներու ընդհանուր թիւը 2 միլիոն 295 հազար 330 էր:

Օրուան առաջին քուէարկող թեկնածուն եղած էր Արտաշէս Գեղամեան, Զարենց դպրոցին մէջ: Ան պատասխանելով ներկայ լրագրողներու, յայտնած էր որ չի բացառեր երկրորդ փուլը:

Առաւօտուն քուէարկող թեկնածուներէն եղած էր նաեւ Ռ. Քոչարեան որ քուէն գործածած էր ժամը 11-ին, Ս. Սպանդիարեան միջնակարգին մէջ: Իրեն ընկերացած էին իր ընտանիքին անդամները:

Երեւանի վրայ առաւօտէն տեղացող ձիւնոտ օդով տեղի ունեցող ընտրութիւնը միջազգային կազմակերպութիւններէ դէտերու բազմաթիւ խումբեր տարած էր Հայաստան: Անոնք զանազան շրջաններու մէջ կը հետեւէին ընտրութեան թափանցիկ, արդարացի ընթացքին: Միջազգային հանրութիւնը այս ուղղութեամբ որպէս իր բծախնդրութեան արտայայտութիւն, թափանցիկ քուէատուփեր ղրկած էր Երեւան:

ՓԱՐԻԶ

Չորեքշաբթի, Փետր. 19-ին, Փարիզի դեսպանատունէն մեր առած տեղեկութիւնները հետեւեալներն էին: Կայ հիմնական ցանկ մը, արձանագրուած քաղաքացիներու որ 122 է, կան նաեւ անցորդ քաղաքացիներ եւ ժամը 11-ին կացութեամբ 9 քուէարկողներով եւս լրացուցիչ ցանկը հասած էր 131-ի: Այդ ժամուն քուէարկած էին 31 հոգի, ինչ որ կը նշանակէ քուէարկողներու 23.7%-ը:

ՄԱՄՈՒԼ

«LE FIGARO»

(19 février)

Le Président Kotcharian brigue sa réélection

Թերթը հրատարակած է ֆրանսական մամուլի գործակալութեան լայն տեղեկատուութիւնը:

Հայերը քուէատուփ կը դիմեն, այսօր, ընտրելու համար իրենց նախագահը քուէարկութեան մը ընթացքին, որուն արդիւնքը կրնայ նպաստաւոր ըլլալ Ռ. Քոչարեանի առաջին շրջանին իսկ, բայց, խախտումներու վախ կայ: Ռ. Քոչարեան համակրութիւն չի վայելեր բնակչութեան մօտ, քանի նոյնիսկ եթէ կը պարծենայ տնտեսական 13%-ի աճ մը 2002-ին, ան որեւէ դրական հետեւանք չէ ունեցած Հայերու ապրուստի մակարդակին վրայ: Բայց, դիմացը, ընդդիմութիւնը ճշգրիտ որեւէ ծրագիր չունի եւ կը ներկայանայ ցրուած շարքերով – ութ թեկնածու – զինք գահընկեց ընելու համար: Ըստ վերջին հարցախոյզերու, նախագահ Քոչարեան քուէներու 55.6%-ը կրնայ ստանալ, միայն Ստեփան Դեմիրճեանը, Ազգային Ժողովի սպաննուած նախկին նախագահ Կարէն Դեմիրճեանի տղան եւ Արտաշէս Գեղամեան, նախկին համայնավար մը, կրնան Քոչարեանը Բ. շրջանի մը ձգել: Քոչարեան, անկուսակցական, կրնայ կռթնիլ երիտասարդութեան վրայ: Երկուշաբթի (Փետրուար 17) իրիկուն, Երեւանի կեդրոնական հրապարակին վրայ կազմակերպուած նուագահանդէսի մը առթեն, փակելու համար ընտրապայքարը, Քոչարեան երեւցաւ երիտասարդներու մէջ, յայտարարելով՝ «Քաղաքականութեան մասին պիտի չխօսիմ, բաւական խօսեցան ամիսէ մը ի վեր»: Աւելցուցած է սակայն՝ «Այս երկիրը ձերն է, ապագան ձերն է, միասին պիտի աշխատինք մեր Պետութեան կառուցման», առանց որեւէ ծափահարութեան առիթ տալու:

Այս քուէարկութիւնը կենսական կը նկատուի Հայաստանի ժողովրդավարութեան համար: Իշխանութիւնները խոստացած են ազատ եւ պարկեշտ ընտրութիւններ, բայց, ընդդիմութիւնը պնդած է որ Ռ. Քոչարեանի կողմնակիցները կրնան խարդախութեան դիմել առաջին շրջանէն իսկ յաղթանակ մը ապահովելու եւ Բ. շրջանէ մը խուսափելու համար:

Աւելի քան 6000 դէտեր, որոնց մէջ միջազգային կազմակերպութիւններու 466 ներկայացուցիչներ կը հսկեն քուէարկութեան: Ընդդիմութիւնը սպառնացած է փողոց իջնել, եթէ որեւէ խարդախութեան խօսք ըլլայ, ինչ որ կը մտահոգէ դէտերը, որ Հայաստան չիյնայ բռնութեան եւ անկայունութեան շրջանի մը մէջ: Երկրի մը մէջ, որ տնտեսական այնպիսի տագնապ մը անցուց, որ տասը տարի է 800 հազար Հայեր արտագաղթեցին:

Հայերը սարսափով կ'ոգեկոչեն 90-ական թուականները, մանաւանդ Ազրպէյճանի պարտադրած շրջափակման պատճառով, կազի, ելեկտրականութեան անդադրում խզումները, ստիպելով ժողովուրդին որ տաքնալու համար վառէ ինչ որ գտնէ: Քոչարեանի օրով, գոնէ, այդ զրկանքները վերջ գտած են եւ հանդրատեան թոշակները, թէեւ ցած, կանոնաւոր կերպով վճարուած են:

ԵՐԵՒԱՆԵԱՆ ՔՐՈՆԻԿ

Քրոնիկագիր՝ ԵՒՍԵԲԻՈՍ

Զհասկցանք թէ ինչպէս Աւստրիացի օդաչուն հանգիստ վայրէջք մը կատարեց Զուարթնոցի օդակայանը, անշարժ եւ թանձր մշուշով պատուած, ուր հազիւ կարելի էր լոյսի տարտամ շողեր նկատել հորիզոնին վրայ:

Առատօրէն ձիւնած ըլլալու է Երեւանին վրայ. ամէն կողմ սպիտակած, տարօրինակ տպաւորութիւն կը գործէ վրադ: Միայն լուսաւորութեան պակասն է որ կը տարբերի մի քանի ժամ առաջ Վիէննայի մեր թողած օդակայանէն, այլապէս ամէն ինչ նոյնն է գրեթէ շնորհիւ համատարած ձիւնի վերմակին, որ ոչ միայն մայրաքաղաքի ժանգոտած թիթեղէ եւ էթերնիթէ քանէքրոժէն տանիքները ծածկած է, նորահարսի քօղի նման, այլեւ աներեւութացուցած է ճամբաներու բոլոր փոսերը, սառոյցով լեցուած եւ ձիւնով ծածկուած:

Եթէ Երեւանի քաղաքապետն ըլլայի, անմիջապէս ԼԻՆՍԻ հիմնադրամին պատասխանատուները կը հրաւիրէի, որպէսզի տեսնէին թէ իրենց յատկացուցած միլիոնները, անգամ մը համար, ծառայած են իրենց նպատակին, փողոցները հարթուած, աղբերը մաքրուած, ամէն կողմ համատարած կպրապատուած (ափսոս որ ձիւնի պատճառով առ այժմ անտեսանելի են) փառաւոր խնջոյք մըն ալ կը սարքէի իրենց պատուին, խնդրելով որ եռապատկեն այսուհետեւ իրենց յատկացումները...:

Երկու շաբաթ վերջ, երբ օդերը սկսան գարնանային դառնալ, եւ երկու գիշերուան մէջ, ձիւն ու սառի կոյտերը հալիլ ... միակ փափաքս պիտի ըլլար Երեւանի քաղաքապետ չըլլալ... Ես նման բան չէի տեսած նոյնիսկ Սուրիոյ անապատին մէջ: Բացի Մաշտոց եւ մասամբ մը Սայաթ – Նովա պողոտաներէն, ամբողջ Երեւանը դարձած է պատերազմի դաշտ. մայթերը (իբրեւ թէ նոր շինուած...) քարուքանդ, փողոցները կարծես ռմբակոծումի ենթարկուած ըլլան ամերիկեան նորագիւտ հզօր ռումբերով... վարորդները դատապարտուած օձապտոյտ զիկզակներով յառաջանալու..., հազար զգուշութիւն դարձնելով որ, անգոյ սպիտակ գիծ մը չանցնին, որովհետեւ ընտրապայքարի անիշխանութենէն օգտուելով, մեր հաչակաւոր պաշտօնական աւազակները, որոնց «ոստիկան» անունը կը տրուի անամօթաբար, զոյգ – զոյգ, ամէն խաչմերուկի վրայ կանգնած, անդադար կը տուգանեն, առանց դուժի, արինաքամ ժողովուրդը... տուգանք մը՝ որ կողոպուտի կը նմանի: Ոչ գրիչ կայ, ոչ թուղթի կտոր, այլ անձնագրին մէջ զետեղուած՝ առնուազն 1000 դրամ, որ ուղիղ կը մտնէ գրպան...: Միջին հաշուով, իւրաքանչիւր մեքենայի տէր քաղաքացի, ամիսը 17.000 դրամ պէտք է նկատի ունենայ իր ընտանեկան պիւտճէէն, որ յաճախ 50 հազարը չանցնիր, տրամադրելու այս պաշտօնական գողերուն: Իշխանաւորներն ու հարուստները այս հարցը չունին: Անոնց մեքենաները, մենաշնորհեալ թիւեր ունենալով, երբեք կանգ չեն առներ ... անպատժելիութիւնը այնքան շշմեցուցիչ է անոնց մօտ, որ նախագահական թեկնածուներէն ոչ մէկը, ընտրապայքարի իր ծրագիրներուն մէջ նկատի առած է ընկերային այս աղէտը, որ աւելի կը խօսի ժողովուրդի սրտին, քան ռուսական ռուբլիի գօտի մտնելու – չմըտնելու հարցերը, որ այս օրերուս ամէն բեմերէ կը ծեծուին եւ ամենեւին չեն հետաքրքրեր մեքենայի վարորդները...:

Լինսի Հիմնադրամի պատասխանատուներէն պիտի խնդրէի որ, յաջորդ այցելութեան, քիլոմեթրաչափ մըն ալ նուիրեն Երեւանի քաղաքապետին, քանի Նախագահական հրամանագրին մէջ գըրուած էր, որ Երեւանի գազինոները պէտք է մայրաքաղաքէն 100 քիլոմեթր հեռանային... մինչ մոգական հրաշքով մը, եկած զետեղուած են օդակայանէն մայրաքաղաք երկարող ճամբուն երկու կողմերը, ողորմելի կառոյցներու մէջ, շողշողուն գոյնզգոյն լոյսերով խեղդըուած, մէջընդմէջ արաբական, պարսկական, Թրքական անճաշակ կահոյքի բացօթեայ տօնահանդէս – ցուցարաններով զարդարուած, յար եւ նման արաբական, պարսկական նոյնօրինակ թաղերու, որ ոչ մէկ կապ ունին ակադեմիա, մատենադարան եւ օփերա ունեցող ժողովուրդին հետ:

Արտաշէս Գեղամեան թեկնածուն, գըրաւած է Երեւանի մուտքին մեծագոյն գովազդային տարածութիւնները, ՄԻԱՍԻՆ ՓՐԿԵՆՔ ՀԱՅՐԵՆԻՔԸ նշանաբանով, մեծատառ ստորագրուած Արտաշէս Գեղամեան:

Մասնագէտ ձեռքեր, վերամբարձ կըռունկի մը օգնութեամբ, աւելցուցած են ԻՑ մը մականունին վրայ եւ դարձած է ՄԻԱՍԻՆ ՓՐԿԵՆՔ ՀԱՅՐԵՆԻՔԸ Արտաշէս ԳեղամեանԻՑ...:

Ներկայ նախագահին նկարը գրաւած է քաղաքին բոլոր խանութներուն ապակեփեղկերը անխտիր: Հոն ուրիշներու չէք հանդիպիր: Մտածեցի որ մայրաքաղաքի խանութպանները յատուկ պաշտամունք ունին իրենց նախագահին հանդէպ... երեւոյթը քիչ մը տարօրինակ կը թուէր: Երեւանցիները, կարգ մը կէտերու մէջ, Սիկիլիացիներուն նման են: Անոնք օտարականին երբեք տեսածնին կամ գիտցածնին չեն յայտներ: Երեւանի մէջ մտերիմներ ալ ունիմ, որոնք նոյնպէս իրենց ապակեփեղկերը զարդարած են նախագահին նկարներով, յայտնի հակառակորդներ ըլլալով հանդերձ իր վերընտրութեան...:

Հարկային պաշտօնեաներ, (ժողովուրդն է փսփսացողը) յատուկ հրահանգ ստացած են, խիստ այցելութիւններ կատարելու այն խանութպաններուն, որ մերժած են նախագահին նկարները կախել... այնուհանդերձ, հակառակ իշխանամէտ թերթերու եւ կուսակցութիւններու ձգտումնաւոր եւ մասամբ խոշորացոյցով դիտուած յօդուածներուն, սանձարձակ ազատութիւն կը տիրէ զանազան թեկնածուներու ընտրական ելոյթներուն մէջ, երբեմն դռեհկութեան սահմաններն ալ անցնելով, եւ ցոյց կուտայ որոշ ժողովրդավարութիւն եւ քաղաքական որոշակի հասունութիւն:

Գործարարները գոհ կը թուին ներկայ նախագահէն: Ան բաւական ճիգ թափած է իրենց վիճակը բարելաւելու: Վստահաբար ամէնքն ալ, սրտին խորքը, գաղտնի թեկնածու մը ունին, որ իրենց շահերը խոստացած է աւելի լաւ պաշտպանել:

Ընտրապայքարը հիմնականօրէն կը դառնայ խոստումներու վրայ, որոնք յաճախ անիրականալի են ներկայ պայմաններու մէջ... բայց կարեւորը քուէ շահիլն է: Քուէ կարելի է ստանալ յուսահատած ժողովուրդին յոյսեր ներշընչելով. Ներկայ նախագահը իր կազմով եւ ցեղախմբային խտրականութեամբ, ամէն յոյս սպաննած է ժողովուրդին մէջ ... խուլ ատելութիւն մը կը տիրէ, լըռելեայն բայց շատ յստակ, հանդէպ ղարաբաղեան զանգուածի մը, որ տիրացած է իշխանութեան կարեւոր օղակներուն եւ յատկապէս շինարարական ձեռնարկներուն. Երեւանցին տեղի անտեղի քաղաքին բոլոր դժբախտութիւնները անոնց կը վերագրէ... պարտէզներու քանդումը, առանձնատուներու սունկի նման աճիլը հասարակաց տարածութիւններու վրայ, գլխաւոր պաշտօններու գրաւումը, կաշառակերութեան տարածումը ժողովուրդի բոլոր խաւերուն մէջ, արհամարհանքը Հայոց լեզուին, պատմութեան եւ աւանդութիւններուն հանդէպ ... անոնց ռուս – ազերիական դաստիարակութիւնը, բաւական երկար ժամանակի կը կարօտի հայանալու համար, որպէսզի չշփոթեն սիրահարներու (Ս. Վալենթէնի) օրը, Սրբոց Վարդանանց նահատակներու հերոսամարտին հետ: Առաջինը Քոչարեանի օրով, դարձած է ազգային օր, արձակուրդի օր, իսկ Վարդանանցը՝ հասարակ աշխատանքի օր... անկախացած Հայաստանի մէջ:

Մեր մտաւորականներն ու արուեստագէտները սողալու բացառիկ յատկութեամբ օժտուած ըլլալ կը թուին: Առաւօտ մը մեծ օթօքար մը կանգ առած էր Գրողներու Տան առջեւ: Ծանօթ դէմքեր, գրող, նկարիչ, քանդակագործ, գրօսաշրջիկի երեւոյթ զգեցած, ոմանց գրպաններէն քօնիաքի շիշերու գլուխներ դուրս ցցուած, կը բարձրանային մեքենայ: Մեծ մասը նախկին ՀՀՇ.-ականներ, երեքօրեայ արձակուրդի կ'երթային Դիլիջանի հանգստեան տուն, Քոչարեանի ընտրական բաժնի հրաւէրով... ինչո՞ւ զարմանալ երբ մեր աւանդական երկու կարեւոր կուսակցութիւնները, ամբողջ դար մը հայ լեզուի եւ մշակոյթի համար պայքար տանելէ վերջ սփիւռքի համայն տարածքին, այսօր իրենց յանձնուած ըլլալով հանդերձ լեզուին եւ մըշակոյթին խնամքը պետական նշանակումով... մոռցած կը թուին ամէն սկըզբունք եւ լծուած կարաւանի մը որ չես գիտեր ուր պիտի հասցնէ մեզ...:

Քոչարեան թեկնածուին նշանաբանն է ՄԻԱՍԻՆ ԱՇԽԱՏԵՆՔ: Մեր պողոտային (Մարշալ Բաղրամեան) վերջաւորութեան, չարաճճի ձեռք մը, սեւ հաստ ներկով աւելցուցած է (շատ հաւանաբար գիշերային ժամու մը) ԱՌԱՆՁԻՆ ՈՒՏԵՆՔ... եւ եղած է ՄԻԱՍԻՆ ԱՇԽԱՏԵՆՔ – ԱՌԱՆՁԻՆ ՈՒՏԵՆՔ... մարդ չուզեր զգացնել որ նկատած է: Կարդացողը գլուխը հակառակ ուղղութեամբ կը դարձնէ: Պէտք է ըսել որ վախի մըթնոլորտ մը կայ օդին մէջ, ոմանք նոյնիսկ աւելի գէշ օրերու կը սպասեն: Նաղդալեանի սպանութիւնը եւ անյայտ ոճրագործները չեն մոռցուած տակաւին: Ընդդիմադիր թերթ մը («Հայկական ժամանակ») 16 երեւելի սպաննուածներու նկարները հրատարակած՝ բացատրութիւն կը պահանջէր իշխանութիւններէն, քանի բոլորն ալ մնացած էին անյայտ: Օր չանցնիր որ սպանութեան մը բօթը չտարածուի քաղաքին մէջ. շատ անգամ անձնական հարցերու կը վերագրուի, բայց շատեր արդէն կասկածներ կը յայտնեն... ցնցիչ լուրերը այնքան սովորական դարձած են որ վերջերս նոյնիսկ փսփսուքներ կը շրջէին թէ Նայիրի Յունանեանը անձնասպան եղած է բանտին մէջ...:

ՀԱՅՑ. ԵԿԵՂԵՑՒՈՅ ՄԱՍՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ ԵԿԵՂԵՑԻՆԵՐՈՒ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԱՂՕԹՔԻ ՇԱԲԱԹԻՆ

ԹՐԷՆԹՕ – ԻՏԱԼԻԱ

ՅՈՒՆՈՒԱՐ 18 – 19 – 20

(Բ. եւ վերջին մաս)

ՄԻԼԱՆՕ («Յառաջ»). –

Թրէնթոյի Արքեպիսկոպոսութեան Դըպրեվանքին մէջ, ուր իր կեցութեան համար տրամադրուած էր Առաջնորդին յարկաբաժինը, Գիւտ Արք. ողջունեցաւ Թրէնթոյի Արքեպիսկոպոս՝ ԼՈՒԻՃԻ ՊՐԷՍՍԱՆԻ կողմէ ի ներկայութեան իր պաշտօնակիցներուն: Իր կեցութեան ընթացքին՝ Արքեպիսկոպոսին կողմէ ընկերացող նշանակուած էր Եպիսկոպոսական Պատուիրակ՝ Վրդ. Սէփասթիանին:

Աղօթքի այս Շաբաթուան Միջ-Եկեղեցական հանդիպման կարեւոր հիւրը՝ համահաւասար տեղւոյն ամէնէն բարձրաստիճան հոգեւորականին՝ Լուիճի Արքեպիսկոպոս Պրէսսանի՝ Գիւտ Արքեպիսկոպոսն էր՝ Պատուիրակը Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին՝ ամէնէն հին եւ կարեւոր Հայաստանեայց Առաքելական Քոյր Եկեղեցւոյ: Այս հանգամանքը ամէն առիթի շեշտուեցաւ:

Այս շաբաթուան արարողութիւններուն միւս մասնակիցները կը ներկայացնէին Ռումանական Օրթոտոքս, Աւետարանական Վալտէզը, Աւետարանական Լուտերական եւ Արեւելեան Օրթոտոքս Եկեղեցիները:

Հիւրընկալներն էին Թրէնթոյի Արքեպիսկոպոս Լուիճի Պրէսսան եւ Անթոնիօ Վրդ. Սեպասթիանի:

Կազմակերպիչները փափաք յայտնած էին, որ Գիւտ Արք., Աւետարանին ընթերցումը, իր խօսքը, պատգամը եւ դասախօսութիւնը կատարէր հայերէն լեզուով: Թարգմանութեան համար խընդրուած էր Միլանոյէն Տիկին Վարդուհի Բամպակեանի յանձնառութիւնը:

Գիւտ Արք.ի Թրէնթօ ժամանման առաջին իսկ երեկոյին՝ Շաբաթ 18/1, Գիւտ Արք. հովանաւորեց Թրէնթոյէն 80 քիլոմեթր հեռու Թիոնէի Սանթա Քիարա Եկեղեցւոյ մէջ կատարուող Էքիւմէնիք աղօթքը: Նշելի դարձնելու համար Էքիւմէնիզմի գաղափարը, կազմակերպուած էր որ ներկայանար հոգեւորականներէն իւրաքանչիւրը անգամ մը ներկայ ըլլար նահանգին զանազան եկեղեցիներէն մէկուն արարողութեան: Թիոնէ գիւղաքաղաք մըն է, բայց կարեւոր կը թուէր ըլլալ այս ձեռնարկին համար եւ տեղւոյն քահանան յաջողած էր ապահովել կարեւոր հիւրին ներկայութիւնը: Եկեղեցւոյ բազմաթիւ ներկաներուն մէջ մեծ թիւով օտար երկիրներու աշխատաւորներ կային: Ամէն մէկը իր լեզուով կարդաց աղօթք մը: Գիւտ Արք. իր կարգին կարդաց Աւետարանը հայերէն եւ հայերէն լեզուով ըրաւ, իտալերէնի թարգմանութեամբ, իր խորհրդածութիւնները Էքիւմէնիզմի կարեւորութեան վրայ: Գիշերուան համեստ ճաշի մը հիւրը եղանք տեղւոյն քահանային եւ ուշ գիշերին Անթոնիօ Վրդ. մեզ վերադարձուց Թրէնթօ:

Կիրակի առաւօտ, Յունուար 19, Թրէնթոյէ 20 քիլոմեթր հեռու Ռովէրէթօ քաղաքին նորակառոյց եւ գեղեցիկ Սան Ճիուզէփփէ Եկեղեցին էր ուր պատարագին արարողութեան ներկայ պիտի ըլլար Գիւտ Արքեպիսկոպոս: Մայր խորանին վրայ, պատարագիչ քահանային կողքին երեք տեղ պատրաստուած էր. Գիւտ Արք.ին, Անթոնիօ Վրդ.ին եւ բացառաբար, զանցառելով եկեղեցւոյ կանոնները, Թարգմանիչ Վարդուհի Բամպակեանին համար: Մեծ եկեղեցի մըն է Ս. Ճիուզէփփէ, ուր հաւաքուած էր մօտ 300 հոգի: Տասը կամ տասնըհինգ հոգիէ բաղկացած քառաձայն երգչախումբ մը երգէոնի օգնութեամբ գերազանցօրէն կատարեց պատարագի արարողութեան իրեն վերաբերեալ երգի բաժինները: Գիւտ Արք. աղօթքի բաժին մը կարդաց եւ Էքիւմէնիզմի վերաբերեալ քարոզը ըրաւ: Նշելու համար թէ իւրաքանչիւր եկեղեցի իր ինքնութեամբ եւ նշանակութեամբ ամբողջութիւնը հարստացնող ուրոյն ուժը ունի, եկեղեցիներու միութիւնը նմանցուց ծաղկեփունջի մը որ կազմուած է զանազան գոյն, բոյր եւ տարբեր գեղեցկութիւն ունեցող ծաղիկներէ, իրարու միացուած է Քրիստոսի սիրոյ ժապաւէնով: Կէսօրուան այս անգամ շատ խնամուած, ճաշի հիւրը եղանք քահանային: Սեղանակից էր Թրէնթոյի Պրէսսան Արքեպիսկոպոսն ալ որ Գիւտ Արքեպիսկոպոսէն խնդրեց օրհնել սեղանը:

Շաբթուան գլխաւոր եղելութիւնը վերապահուած էր Կիրակի օրուան, 19/1 ժամը 17-ին, Թրէնթոյի Սան Վիրճիլլիօ Մայր Տաճարին մէջ տեղի ունենալիք էքիւմէնիք, միասնական աղօթքին, Արք.երու Լուիճի Պրէսսան և Գիւտ Նագդաշեանի նախագահութեամբ: Կը մասնակցէին Վալտէզ եկեղեցւոյ հովուուհի) Լէթիցիա Թոմասսոնէ, Լուտերական եկեղեցւոյ հովիւ Սէպասթիան Ծէպէ եւ Ռումանական Օրթոտոքս Եկեղեցւոյ Հայր Կապոր Քոտրէա: Սան Վիրճիլլիօ եկեղեցին, (1212-ին սկսած եւ դարերու ընթացքին զանազան ոճերով վերաշինուած է հինգերորդ դարու հին քրիստոնէական եկեղեցւոյ վրայ՝ որ այսօր ամբողջութեամբ տեսանելի դարձուած է), ծայրէ ծայր լեցուն էր շատ ուշադիր եւ հետաքրքըրուած աւելի քան 800 ներկաներէ: Սան Վիրճիլլիօ նոյն ատեն եկեղեցին է ուր Թրէնթոյի ծանօթ Եկեղեցական Ժողովը տեղի ունեցաւ: Հսկայ խորանին կեդրոնը տեղ բռնած էին երկու արքեպիսկոպոսները, իրենց երկու կողմերը ունենալով ութ տարբեր դաւանանքի պատկանող հոգեւորականներ: Իւրաքանչիւրը իր աղօթքը արտասանեց եւ ապա ըրաւ իր խորհրդածութիւնը: Գիւտ Արքեպիսկոպոս փոխանցեց Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի օրհնութիւնը Թրէնթոյի Էքիւմէնիք Շարժումին, եւ եղբայրական

ողջոյնները՝ Պրէսսան Սրբազանին։ Աղջոյնները՝ Պրէսսան Սրբազանին։ Ա-ողջագուրելով վինքը, յիշատակի պա, ողջագուրելով վինքը, յիշատակի մեւալ մըն ալ յանձնեց, ժողովուրդին խանդավառ ծափահարութիւններուն մէջ։ Գիւտ Արք. ներշնչուած եւ հայերէն արտասանած պատգամը, խորհրդածութիւնները, ի միջի այլոց Եկեղեցիներու միութիւնը խորհրդանշող ծաղկեփունջի նկարագրութեան կրկնութիւնը, այնքան գրաւած էին ներկաները, որ անոնց իտալերէն թարգմանութեան կը հետեւ-ւէին կեդրոնացումով մը, որ իրաւացիօրէն յայտնի էր խօսքերուն իմաստը հասկնալու իրենց տրամադրութիւնը եւ ջանքը։ Վերջին խօսողը եղաւ Պրէսսան Արքեպիսկոպոս։ Նախ շնորհակալութիւն յայտնեց բոլոր մասնակցողներուն, ի մասնաւորի Գիւտ Արք.ին, որ բարձր գնահատելով էքիւմէնիզմի կարեւորութիւնը, առանձնած էր ճամբորդութեան եւ աշխատութիւններուն յոգնութիւնը եւ իր ներկայութեամբ այս շարժման յաջողութեան սատարած էր։ Ինք ալ իր կարգին խնդրեց Գիւտ Արք.էն իր շնորհակալութիւնը եւ ողջոյնները փոխանձել Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին եւ ողջագուրելով վինքը, ինք ալ յանձնեց յիշատակի մեւալ մը, դարձեալ խանդավառ ժողովուրդի մը կարծես անվերջանալի ծափահարութիւններուն մէջ։ Փոքրիկ բայց շատ վարժ երգչախումբ մը Նուագի գործիքներու ալ օգնութեամբ լեցուցին աղօթքի, խորհրդածութիւններու եւ պատգամներու միջանկումները։ Ընդհանուր կերպով բացառիկ յաջող եւ նշանակալի եղաւ Գիւտ Արքեպիսկոպոսի ներկայութիւնը եւ Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ մասնակցութիւնը Թրէնթոյի կողմէ կազմակերպուած էքիւմէնիք շարժումին։ Մեծ շուք տուաւ Հայ Եկեղեցւոյ վարկին եւ կարեւոր մղում՝ անոր առաւել ճանաչումին։ Տեղական մամուլը եւ Վատիկանի «Օսսէրվաթոռէ Ռոմանօ» թերթը անդրադարձան Մայր Եկեղեցւոյ մէջ տեղի ունեցած արարողութեան եւ նկարները պատկերասփռուեցան Վատիկանի եւ Թրէնթոյի հեռատեսիլի կայաններէն, բոլորն ալ շեշտը դնելով Հայ Եկեղեցւոյ եւ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի Պատուիրակ Նաղդաշեան Արքեպիսկոպոսի ներկայութեան վրայ։

Երկուշաբթի, ժամ 17.30-ին Պերնարտօ Գլէզիօ կեդրոնին մէջ կազմակերպուած էր «Հայ Առաքելական Եկեղեցին» նիւթով դասախօսութիւն մը։ Հաւանաբար աշխատութեան օր եւ անյարմար ժամ ըլլալուն պատճառաւ հազիւ քսան հոգի ներկայ էին։

ՎԱԶԳԷՆ ԲԱՄՊԱԿԵԱՆ

Միլանօ
2003, Յունուար 30

ՓԱՐԻԶԵԱՆ ՊԱՏԵՐՈՒՆ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ

Ծորճ Խուըլրոց Չիլիցի դիւանագէտ մըն է, Փապլօ Ներուտայի մէկ բարեկամը։ Նոյն ատեն հեղինակ է հատորներու։ Միջոց մը ապրած է Փարիզ ուր միշտ ուշադրութիւնը գրաւած են մեծ մասով հին թաղերու շէնքերուն պատերուն վրայ զետեղուած յուշատախտակները։ Յատկապէս անոնց մեծ թիւը։ Այդ մասին գրի առած մէկ էջը լոյս տեսած է Մեքսիքոյի թերթերէն մէկուն մէջ։

Սէն Լուի կղզիի մէկ շէնքին մէջ ապրած է Պօտլէր. քիչ անդին կը բնակէր քանդակագործ Գամիյ Գլոտէլ որ ողբերգական վախճան մը ունեցաւ։ Կը բաւէ կամուրջէ մը դիմացի կողմը անցնիլ, գտնելու համար Վ. Հիւկոյի տունը։ Սէնին միւս ափին Խօ. Տլաքրուայի աշխատանոցն էր ուր յաճախ կ'երթար Պօտլէր. ան որ ոչ միայն չափածոյ եւ արձակ բանաստեղծութիւններ կը գրէր, այլ նաեւ արուեստի պատուական քննադատութիւններ։ Անկէ երկու քայլ անդին «Գէ Վոլթէրի պաղուկ»ն է ուր ապրած են նշանաւոր Շիլիցիներ, ինչպէս Փապլօ Ներուտա եւ Կարսիա Մորէնօ։ Նոյն շէնքին վրայի յուշատախտակը կը յիշեցնէ. «Հոս Ռիշար Վակնէր, Շառլ Պօտլէր, Օսքար Ուայլտ ու Ժան Սիպէլիուս իրենց ներկայութեամբ պատուած են Փարիզը»։

Փ. Ներուտա իր յուշատախտակը ունի Լա Մոթ – Փիքէ պողոտային թիւ 2 շէնքին վրայ։ Հոն ապրած է հիւպատոս եղած շրջանին երբ կը զբաղէր սպանացի հանրապետական գաղթականներու Շիլի փոխադրութեամբ։ Նոյն շէնքին ձեղնայարկը ապրած է նաեւ Արակոն երբ հիթլէրեան զօրքերը Փարիզ մտած են։

Փարիզի իշխող գրագէտը – իր անունը կրող հրապարակներով, արձաններով, պողոտաներով–, Վ. Հիւկոն է. Ֆլօպէրի անունին մարդ աւելի քիչ կը հանդիպի, իսկ Ռէմպօն գրեթէ բացակայ է։

Ծ. Խուըլրոց 1962-ին ապրած ըլլալով Յաղթանակի կամարին, Քլէպէր պողոտային շրջանին մէջ, յաճախ կ'անցնի այն ճամբայէն ուր կայ Փրուսթի մահացած շէնքը նշող յուշատախտակը։ Հոն գրած է իր ամէնէն ծանօթ վէպը, ձայնարգել պատերով իր սենեակին մէջ։ Բընակարանը յետագային պանդոկի վերածուած է, շատ մը փոփոխութիւններ կրելով։

Շիլիցի հեղինակը Կիրակի մը բարեկամներով այցելելու կ'երթայ կեդրոնական Ֆրանսայի մէջ Իլլիէ – Գոմպրէ գիւղը որ Փրուսթի վէպին առաջին էջերու անցքերուն վայրն է։ Հոն կը հանդիպին տարեց բժիշկի մը. ան Փրուսթի բժիշկ եղբօրը մէկ բարեկամն է եւ կը զբաղի գրագէտին մօրաքրոջը տունով։ Հիւանդի անկողնէն կ'ելլէ, այդքան հեռուներէն ժամանած հիւրերուն որոշ վայրեր ցոյց տալու համար։

Խօսակցութեան ընթացքին տարեց բըժիշկը կ'ըսէ թէ Փրուսթ մահացած է Պուլվար Հօսմանի 200 թիւին մօտերը շէնքի մը մէջ։ Շիլիցի դիւանագէտը տեղեակ է ատոր, բայց գրեթէ ամէն օր նշմարած յուշատախտակին շնորհիւ տեղեակ է նաեւ թէ Փրուսթ աւելի ետք փոխադրուած է 44 թիւը։ Կը սրբագրէ բըժիշկին ըսածը, մեծ զարմանք ու հիացում պատճառելով անոր։

Այդ հմտութեան շնորհիւ բժիշկը իր հիւրերը անդամ կ'արձանագրէ Փրուսթի բարեկամներու ընկերակցութեան, հըրաւիրելով որ գարնան անպայման կըրկին երթան, տօնելու համար սրափուշերու ծաղկումը։ Փշոտ այդ թուփերը իրենց սպիտակ կամ վարդագոյն ծաղիկներով, Փրուսթի վէպին մէջ յիշուած են որպէս գեղջկական տան պարտէզին զարդերը։

«Հրաւիրուիլ մինչեւ Իլլիէ – Գոմպրէ, շնորհիւ յուշատախտակի մը...» կը գրէ Ծ. Խուըլրոց։

ՔԱՂՀԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

Ս. ՍԱՀԱԿ-Ս. ՄԵՍՐՈՊ ՇՔԱՆՇԱՆ ԱԿԱԴԵՄԱԿԱՆ Վ. ՅԱՐՈՒԹԻՒՆԵԱՆԻՆ

Գարեգին Բ. Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը Փետրուար 11-ին, Մայր Աթոռի մէջ Ս. Սահակ-Ս.Մեսրոպ շքանշանով մեծարած է 94-ամեայ ճարտարապետ, ակադեմիկոս Վարազդատ Յարութիւնեանը։ Ան կարեւոր ներդրում ունեցած է եկեղեցական շինութիւններու պահպանութեան ու նորոգութեան գործին մէջ։ Անոր ղեկավարութեան տակ նորոգուած են հինգ տասնեակէ աւելի վանական համալիրներ, որոնց կարգին՝ Էջմիածինը, Հռիփսիմէն, Գայեանէն, Գեղարդը, Խոր Վիրապը։

ՇԱԲԱԹԱԿԱՆ ԱԿՆԱՐԿ

ՀԱՅԿ. ԿԵԱՆՔԸ ԼՈՍ-ԱՆՃԸԼԸՍԻ ՄԷՋ

ՀՈԼԻՎՈՒՏԻ ՀԱՅ ԿԵԴՐՈՆԸ ԴԱՐՁԱԾ Է ԳԱՂՈՒԹԻՆ ՍԵՓԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Հոլիվուտի «Կարապետեան» սրահին մէջ, Յունուար 18-ին, տեղի ունեցած է հանգանակութեան ճաշ մը, կազմակերպութեամբ Հ.Յ.Դ. «Գարեգին Նժդեհ» կոմիտէին։ Ներկայ եղած են 270 հոգի։ Կոմիտէին խօսքը փոխանցելով Աւետիս Իսրէնճեան, նշած է թէ հանգանակութենէն գոյացած գումարը պիտի յատկացուի Հոլիվուտի Հայ Կեդրոնի շէնքի պարտամուրհակի այրման նպատակին։ 1979-ին է որ շէնքը գնուած է 220 հազար տոլարի։ Տարիներու ընթացքին, կոմիտէներու ջանքերով եւ զանազան հովանաւորներու նուէրներով Կեդրոնը բարեկարգուած եւ անոր պարտքերը որոշ չափով թեթեւցած էին։ Ձեռնարկի ընթացքին հանգանակուած է շուրջ 50 հազար տոլար եւ պարտամուրհակը այրելով շէնքը դարձած է գաղութին սեփականութիւնը։

ԳՆԱՀԱՏԱՆՔԻ ՃԱՇ Ի ՊԱՏԻՒ ՄՈՆԹԵՊԵԼԼՈՅԻ ԲԱՐԵՐԱՐՆԵՐՈՒՆ

Մոնթեպելլոյի «Թումանեան» սրահին մէջ, Փետրուար 2-ին տեղի ունեցած է գնահատանքի ճաշ մը, ի պատիւ Ս. Խաչ եկեղեցւոյ բարերարներուն։ Ճաշի ընթացքին յիշուած են անունները այն նըւիրատուներուն, որոնք յատկապէս անցեալ Նոյեմբեր եւ Դեկտեմբեր ամիսներուն, նիւթական ներդրումով 62 հազար տոլարի օժանդակութիւն ցուցաբերած են եկեղեցւոյ կարիքներուն։ Ձեռնարկին բացումը կատարած է հոգաբարձութեան ատենապետ Նշան Սարաֆեան։ Հանդիսութիւնը վարած է իրաւաբան Լեւոն Կիրակոսեան։ Հոգաբարձութեան կողմէ խօսք առնելով տոքթ. Յակոբ Տիգրանեան նշած է թէ Ս. Խաչ եկեղեցւոյ համալիրը 22 տարիէ ի վեր կը գործէ Մոնթեպելլոյի մէջ, որուն անդամներուն թիւը 300 է եւ եկեղեցին իր ազդեցութիւնը կը տարածէ շրջանի շուրջ 15 հազար հաշուող գաղութին վրայ։ Եկեղեցին ունի երկու հոգեւորականներ, հոգաբարձութիւն, տիկնանց յանձնախումբ, կիրակնօրեայ վարժարան, դպրաց դաս եւ երիտասարդաց խմբակ։ Տոքթ. Տիգրանեան ցաւով յայտնած է թէ այսօր եկեղեցին դժուարութեան դէմ յանդիման կը գտնուի, որովհետեւ համայնքի անդամներուն միայն 10 առ հարիւրը Կիրակի օրուան պաշտամունքին ներկայ կ'ըլլայ, թէ մատղաշ սերունդին միայն 10 առ հարիւրը կիրակնօրեայ վարժարան կը յաճախէ, իսկ երիտասարդութեան նուազ քան մէկ առ հարիւրը դպրաց դասին եւ Ս. Խորանին կը ծառայէ։ Հետեւաբար, եղրակացուցած է ան, հոգաբարձութեան մտահոգութեան հիմքը՝ համայնքին անտարբերութիւնն է իր եկեղեցիին հանդէպ։ Ճաշի ընթացքին եղած նուէրներէն գոյացած է շուրջ ութ հազար տոլար։

ԼՐԱՏՈՒ

ԽԱՆՁՈՒԱԾ ՕՐԵՐԸ

Գրեց՝ ՊԵՐՃՈՒՀԻ

10

– Զարօ մայրիկ, կ'ըսեմ կամաց ձայնով. – «Եթէ ըսես ինձ թէ Ազնիւը ո՞ր ժամերուն դուրս կը հանեն, կարելի է կարենամ սպասուհին կաշառել ու փոքրիկը փախցնել։ Դեռ քանի մը դոհարեղէն ունիմ, օրինակ, այս մետալիոնը, – ու կը ցուցնեմ վիզէս կախուած բաւական արժէքաւոր ոսկեղէն մը, որ մանկութենէս ի վեր կը կրեմ վրաս. – Ուրախութեամբ կը ծախեմ այդ փոքրիկին համար»։

Ժպիտի պէս բան մը կ'անցնի Զարոյի յոգնած դէմքին վրայէն։

– Մտածեր եմ կաշառելու մասին, պահելու տեղ ալ գրեթէ գտած եմ։ Սամաթիայի ձկնորսներ կը ճանչնամ, վստահելի մարդիկ են, բայց...

– Բայց ի՞նչ, Զարօ մայրիկ։

– Բայց ան, որ ասկէ անկէ հաւաքուած նուիրատուութիւնները կամ արտասահմանէն դաղտնի եկածները հազիւ կը բաւեն մինակ մնացած ու կարօտ ընտանիքներուն կամ այլ ծախսերուն։ Հոռոփը չարչարանքով վաստկածը կու տայ, հիմա ալ որոշեր է իր սեփական տունը ծախել՝ փոքրիկները ազատելու գործին համար։ Պէտք է բոլոր տղաքը գրեթէ միաժամանակ ազատել... Աճապարելու չէ... Կը տեսնենք։

Կերակուրէն այրած սոխի հոտ կու գայ։ Կը տեսնեմ, որ Զարօն կը նայի այդ կողմը ու կ'ուզէ ոտքի ելլել։ Ես իսկոյն արագ կը կանգնիմ, կը վազեմ կերակուրը խառնելու, ու կը նայիմ Զարոյին։ Այնքա՜ն բարի են անոր աչքերը այդ վայրկեանին, որ կը համարձակիմ ժըպտալ։

Ա՜խ, ի՜նչ լաւ պիտի ըլլայ, եթէ Զարօն պահէ մեզ իր քովը։

– Տղաք արթնցաւ, – կ'ըսէ Զարօն, – լաւ կ'ըլլայ, որ լողցնենք եւ յետոյ քու կաթովդ կերակրես զինքը։ Քիչ մը հանգստացիր։ Պէտք չէ մէկ անգամէն իր սովորութիւնները փոխել։

Փոքրիկս լողցուցինք, պառկեցուցինք։ Հազիւ կը պատրաստուէի կաթ տալ իրեն, երբ դուռը աղմուկով բացուեցաւ ու Թրքուհի մը ներս մտաւ։

Ես ճչացի ու տղաս գրկած ոտքի ելայ։ Տեղս գտայ, մտածեցի, ահա կին մը զրկեր են տանելու համար, թէ հո՞ս եմ։ Դուրսը հաւանաբար խումբ մը ոստիկաններ կը սպասեն։ Անկնթարթի մը մէջ հազար որոշումներ տուի։ Փոքրիկը պիտի թողում Զարոյին։ Ունեցածս չունեցածս Զարոյին։ Արային պիտի...

Յուզուած կը դառնամ Զարոյին, իրմէ քաջութիւն, օգնութիւն ուզելու համար, բայց ան հանդարտ է եւ ինձ ալ նշան կ'ընէ հանդիստ մնալու։

Թրքուհին քօղին տակէն բարձր կը խնդայ ու միեւնոյն ժամանակ քօղը վար կ'առնէ։

– Սիրարփի՞ն է, – կը պոռամ ուրախ եւ զարմացած։

– Սո՛ւս, – կ'ըսէ ինձ Զարօն յանդիմանական ու կը մօտենայ Սիրարփիին.– Ի՞նչ լուր...

– Աշոտը տեսայ, – կը պատասխանէ Սիրարփին, որ ինձ մօտեցած էր ու կը համբուրէր։ Յետոյ կը ծռի դէպի գլխս, ու աչքերուս մէջ նայելով, կ'ըսէ.

– Սօնա, սիրելիս, Աշոտը խորհուրդ կու տայ, որ կրկին տունդ վերադառնաս։ Անոր կարծիքով վտանգաւոր է, որ պահուիս։ Կրնաս Արային վնասել՝ կարծել տալով որ կը վախնաս։ Պէտք է հանդարտ երեւալ, սիրելիս։ Պէտք է այնպէս ապրիլ որպէս թէ ոեւէ կասկած չկայ թէ անոնք պիտի վերադառնան։ Քեզ համար մի՛ վախնար, վտանգ չկայ։ Եթէ այդպէս կը հետեւին, պատճառը այն է, որ միշտ արտասահման ապրած, Ժընեւի մէջ ուսած եւ յեղափոխական շրջանակներու մէջ եղած ես։ Կը վախնան, որ այստեղ բան մը կը կազմակերպես։ Կամ կ'ուզեն քու միջոցովդ կազմակերպիչները գըտնել՝ կարծելով որ կապ ունիս անոնց հետ։

Սիրարփի կը խնդայ ու կ'աւելցնէ.

– Ասիկա մեծ պատիւ է, գիտե՞ս, պէտք է գնահատես։

Զարօն եւ Սիրարփին պատասխանիս կը սպասեն։

– Պիտի վերադառնա՛մ, – ըսի կարուկ։

Զոյգ մը թեւեր նորէն զօրովով կը գրկեն գլխս։ Յետոյ Սիրարփին կը մօտենայ օրօրոցին ու երկար կը նայի տըղուս։

– Որքա՜ն մեծցեր է։ Բախտաւոր ես, որ աս ունիս, – կ'ըսէ ինձ դառնալով։

Սիրարփիին նշանածն ալ, Լեւոնը, Այաշ բանտարկուած է Արային հետ։

(Շար. 35)

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ

ԺՊԻՏ

Մի մարդ մտնում է հոգեբոյժի մօտ.

– Ես կնոջս հարցով եմ եկել, բժիշկ։ Նա սեւեռուն գաղափար ունի, թէ ինչոր մէկը փորձում է գողանալ իր զգեստները։

– Համոզուա՞ծ էք։

– Լիովին։ Ցատուկ մարդ է վարձել, որ դրանք հսկի։ Երէկ յայտնաբերեցի նրան պահարանում։

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՆՔ

ՓԱՐԻԶ. _ Տիկին Սօնա Պուտաքեան 70 եւրօ։

– ՎԱՐԴԱՆԱՆՔ –

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, Փետրուար 27

Տօն Սրբոց Վարդանանց Զօրավարացն Մերոյ՝ 1036 վկայիցն, որք կատարեցան ի մեծի պատերազմին (451 թուին)՝ «Վասն հաւատոյ եւ հայրենեաց»

Այսօր անուանակոչութեան տօնն է՝
ԳԱՐԵԳԻՆ Ա.
ԾԱՅՐԱԳՈՅՆ ՊԱՏՐԻԱՐՔԻՆ
եւ
ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻՆ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ

– Սուրբ Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Տաճարին մէջ, ժամը 10–ին պատարագ կը մատուցուի։

Ի ժամու պատարագի, «Հայրապետական Մաղթանք» կը կատարուի Հայրապետի արեւշատութեան աղօթիւք եւ բարեմաղթութեամբք։

– Պետական տնօրինութեամբ, բոլոր Հայերը (դպրոցական, աշակերտ, պաշտօնեայ եւ ուրիշներ) այսօր կրնան բացակայիլ իրենց զբաղումներէն իրենց կրօնական պարտաւորութիւններուն համար։

Ս. ՅԱԿՈԲ - ԼԻՈՆ

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, Փետրուար 27

Տօն է Վարդանանց Զօրավարացն Մերոց հազար երեսուն եւ վեց վկայիցն որք կատարեցան ի մեծի պատերազմին

Այս առթիւ Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ առաւօտեան ժամը 10–ին պատարագ կը մատուցուի։

Օրուան պատարագը կը մատուցանէ՝
ԻՍԱՀԱԿ Ա. ՔՀՆՅ. ՀԷՔԻՄԵԱՆ

ՊՈՒԼՎ. OSSO — Ս. ՅԱԿՈԲ

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, Փետրուար 27

Առաւօտեան ժամերգութիւն ժամը 9–ին։
Պատարագ ժամը 10–ին։

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ԿՈՄԻՏԱՍ ՎՐԴ. ՅՈՎՆԱՆԵԱՆ

(Շար. Ա. էջէն)

խաղացած դերին։ Ցանկին վրայ են նաեւ Պապը, Պոնօ, իրլանտական խումբի երգիչ։ Արդէն 150 անձերու ցանկ մը կայ։

ՀԱՐԱՒԱՅԻՆ ԳՈՐԷԱՅԻ Թայէկիւ քաղաքի մեթրոյին մէջ գործուած ոճրային հրդեհի մը հետեւանքով, 120 մեռեալ կայ եւ անհամար վիրաւորներ։ Ականատեսներու համաձայն, մտային խանգարումէ տառապող մէկն է որ կրակի տրուած գլուրալով հեղուկ մը կրող աման մը նետած է մեթրոյին մէջ։

ԵՒՐՈՊԱՅԻ ԽՈՐՀՈՒՐԴԻՆ ընդլայնումի պատասխանատու Կ. Վէրհէօկըն ՕԹԱՆ–ի ժողովին շրջանակին մէջ ելոյթ ունեցած եւ ըսած է թէ եթէ մինչեւ 2004 Մայիս Կիպրոսի հարցը չկարգադրուի, Թուրքիա պիտի նկատուի Եւրոպական Միութեան հողը գրաւած երկիր, քանի որ այդ թուականին կղզին պաշտօնապէս Միութեան անդամ պիտի դառնայ։ Նոյն նախատեսութիւնը ունեցած էր միջոց մը առաջ Թուրքիոյ Արտաքին գործերու նախարարը Ե. Եագըշ եւ իր երկրին քաղաքական շրջանակներէն մեծ հակազդեցութեան թիրախ եղած։

– ԳԵՐԵԶՄԱՆՕՐՀՆԷՔ –

Փէռ Լաշէզի, Փանթէնի, Շաւիլի, Իսի–լէ–Մուլինոյի, Նէօյիի, Ալֆորվիլի Անիէռի, Առնուվիլ – լէ – Կոնէսի, Սեւրանի եւ Պանեէօյի

գերեզմանատուներուն մէջ հանգչող

ՓԱՐԻԶԵԱՆ ՇՐՋԱՆԻՆ ՄԷՋ ԾԱՌԱՅԱԾ ՀԱՆԳՈՒՑԵԱԼ ՀՈԳԵՒՈՐԱԿԱՆՆԵՐՈՒՆ

Շաբաթ օր, Փետրուար 22–ին, Փարիզեան Շրջանի տարբեր քաղաքներուն մէջ հանգչող հանգուցեալ հոգեւորականներուն դամբանները պիտի օրհնուին ըստ հետեւեալ ժամանակացոյցին՝

- ՓԷՌ ԼԱՇԷԶ՝ ԺԱՄԸ 12.30–ԻՆ
Վոամշապուհ Արքեպիսկ. Քիպարեան ի Տանէ Արջուկենց, Արտաւազդ Արքեպիսկ. Սիւրմէեան, Սերովբէ Արքեպիսկ. Մանուկեան։

- ՓԱՆԹԷՆ ՓԱՐԻԶԻԷՆ՝ ԺԱՄԸ 15–ԻՆ
Բառնաբաս Քհնյ. Խնտամեան, Գրիգոր Քհնյ. Ճէպէճեան, Ներսէս Քհնյ. Գանճեան, Աբիսողոմ Քհնյ. Թորոսեան, Մկրտիչ Քհնյ. Արսլանեան, Գէորգ Քհնյ. Նիզամեան, Յարութիւն Քհնյ. Ծործուեան։

- ՇԱՒԻԼ՝ ԺԱՄԸ 11–ԻՆ
Ղեւոնդ Քհնյ. Սոմունճեան, Բարթող Քհնյ. Թագըրճեան։

- ԻՍԻ – ԼԷ – ՄՈՒԼԻՆՕ՝ ԺԱՄԸ 14–ԻՆ
Եսայի Քհնյ. Ալթունեան։

- ՆԷՕՅԻ – ՍԻՒՐ – ՍԷՆ՝ ԺԱՄԸ 15–ԻՆ
Մեսրոպ Քհնյ. Մեսրոպեան։

- ԱԼՖՈՐՎԻԼ՝ ԺԱՄԸ 10.30–ԻՆ
Գէորգ Քհնյ. Դաւիթեան, Պարգեւ Քհնյ. Մէրճանեան։

- ԱՆԻԷՌ՝ ԺԱՄԸ 11–ԻՆ
Թովմաս Քհնյ. Մինասեան։

- ԱՌՆՈՒՎԻԼ – ԼԷ – ԿՈՆԷՍ՝ ԺԱՄԸ 10.30–ԻՆ
Յուսիկ Քհնյ. Ադամեան։

- ՍԵՒՐԱՆ՝ ԺԱՄԸ 11.30–ԻՆ
Վահան Քհնյ. Խոյեան։

- ՊԱՆԵԷՕ ՓԱՐԻԶԻԷՆ՝ ԺԱՄԸ 14–ԻՆ
Ադդէ Քհնյ. Փայլակեան։

Կը հրաւիրուին հանգուցեալ հոգեւորականներու ընտանեկան հարազատներն ու մեր ժողովուրդը ներկայ ըլլալ գերեզմաններու այս օրհնութեան։

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ
HAMASKAÏNE
ՓԱՐԻԶ

Ուրբաթ, Փետրուար 28, երեկոյեան ժամը 20.30–ին Փարիզի Հայ Մշակոյթի Տուն
17, rue Bleue — 75009 PARIS

Նիւթ՝
ՏԻԳՐԱՆ ՉՈՒՀԱՃԵԱՆԻ «ԱՐՇԱԿ Բ.» ՕՓԵՐԱՆ
Կոստանդնուպոլսէն մինչեւ Սան–Ֆրանսիսքօ

Տեսերիզով ցուցադրութիւն՝ Օփերայի նախապատրաստական աշխատանքներու եւ հատուածներու։

Կը ներկայացնէ դերասան–բեմադիր՝
ԺԻՐԱՅՐ ԲԱԲԱՋԵԱՆ

Մուտքը ազատ է։

ՓԵՏՐՈՒԱՐ 1-ԷՆ «ՅԱՌԱՋ»Ի ընթացիկ ազդերու սակագինը

	€	
Մահազդ	140	(167,44)
Հոգեհանգիստ	125	(149,50)
Շնորհակալիք	125	(149,50)
Հարսնիք–Նշանտուք	125	(149,50)
Ծնունդ	125	(149,50)

Բոլոր ազդերու սակերուն վրայ, հարկ է աւելցնել 19,60% Թի.Վի.Ա. (տե՛ս. փակագծի մէջ ընդհ. գումարը)։

Այս գիները կը վերաբերին մէկ անգամ հրատարակելի ազդերու, ՄԻՆՉԵՒ ՄԷԿ ՔԱՌՈՐԴ ՍԻՒՆԱԿ (25 տող) մահազդներու պարագային եւ 1/8–րդ (12–13 տող) մնացեալին։

Առեւտրական եւ այլ ծանուցումներու համար, դիմել թերթին Վարչութեան։

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

CABINET TERZIYAN
Toutes Assurances — Toutes Compagnies
MEILLEURS PRIX — MEILLEURES CONDITIONS
AUTO — MULTIRISQUES HABITATION ET COMMERCE
MALADIE — PREVOYANCE RETRAITE VIE CAPITALISATION
13, rue Lamartine, 75009 PARIS
Tél. : 01. 42. 82. 01. 41 +
Ապահովագրական Ձեր հարցերու համար մի՛ վարանիք դիմելու մեզի

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ – ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ԿԻՐԱԿԻ, Փետրուար 23
Դ. ԿԻՐԱԿԻ ՉԿՆԻ ԾՆՆԴԵԱՆ

Այսօր, Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Տաճարին մէջ յատուկ Հոգեհանգիստ կը կատարուի, Փարիզի եւ Փարիզեան Շրջանի Եկեղեցիներուն մէջ պաշտօնավարած վախճանեալ Հոգեւորականներուն համար (Ղեւոնդեանց Քահանայից յառաջիկայ տօնին առիթով)։

Այդ Հոգեւորականները եղած են. _
Վոամշապուհ Արքեպիսկոպոս Քիպարեան ի Տանէ Արջուկենց, Արտաւազդ Արքեպիսկոպոս Սիւրմէեան, Սերովբէ Արքեպիսկոպոս Մանուկեան, Գէորգ Արքեպիսկոպոս Իւթիւճեան, Տիրան Արքեպիսկոպոս Ներսոյեան, Գրիգորիս Եպիսկ. Պալաքեան, Կոմիտաս Վրդ. Սողոմոնեան, Սուքիաս Վրդ. Պարոնեան, Հմայեակ Վարդապետ Պաղտասարեան, Յովհաննէս Քհնյ. Հինքէրպէյէնտեան, Սահակ Քհնյ. Իւթիւճեան, Կոմիտաս Քհնյ. Սկպեան, Բառնաբաս Քհնյ. Խնտամեան, Աբիսողոմ Քհնյ. Թորոսեան, Մեսրոպ Քհնյ. Մեսրոպեան, Վահան Քհնյ. Խոյեան, Բարթող Քհնյ. Թագըրճեան, Գէորգ Քհնյ. Դաւիթեան, Լեւոն Քհնյ. Արսլանեան, Գարեգին Քհնյ. Տէօվլէթեան, Մկրտիչ Քհնյ. Արսլանեան, Գէորգ Քհնյ. Նիզամեան, Ներսէս Քհնյ. Գանճեան, Գրիգոր Քհնյ. Ճէպէճեան, Յուսիկ Քհնյ. Ադամեան, Վարդան Քհնյ. Պաղտատլեան, Յարութիւն Քհնյ. Ծործութեան, Ադդէ Քհնյ. Փայլակեան, Եսայի Քհնյ. Ալթունեան, Թովմաս Քհնյ. Մինասեան, Մաշտոց Քհնյ. Թիւֆէնկճեան, Պարգեւ Քհնյ. Մէրճանեան, Հայկազէ Վրդ. Պայրամեան, Պետրոս Քհնյ. Գասպարճեան, Արսէն Ա. Քհնյ. Սիմէոնեանց, Ղեւոնդ Քհնյ. Սոմունճեան, Վաչէ Ծ. Վրդ. Իգնատիոսեան։

Ջերմապէս կը հրաւիրուի մեր ժողովուրդը ներկայ գտնուիլ այդ օր պատարագին եւ աղօթել Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ ծառայութեամբ վաստակեալ վախճանեալ իր Հոգեւորական Առաջնորդներուն եւ հովիւներուն համար։

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ, Փետրուար 25
ՏՕՆ ՂԵՒՈՆԴԵԱՆՑ ՔԱՀԱՆԱՅԻՑ
Փարիզի Սուրբ Յովհաննէս _ Մկրտիչ Մայր Տաճարին մէջ ժամը 10–ին պատարագ կը մատուցուի։

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

Section ASTRIG

ԱԲԳԴԵԶ

La Croix Bleue des Arméniens de France Section «Astrig» vous informe que des cours d'arménien pour **Adultes** sont assurés par une enseignante qualifiée, tous les jeudis de 20h45 à 22h15, dans le local de la Section, au 71, ave. Henri Barbusse, 95400 Arnouville-lès-Gonesse.

L'Association, sensible à toutes les remarques et suggestions que vous avez faites, vous propose une nouvelle méthode d'apprentissage de l'arménien essentiellement axée sur l'oral.

Espérant ainsi que ces cours moins «scolaires» vous encourageront à poursuivre l'apprentissage de la langue arménienne.

Dans l'attente et le plaisir de vous retrouver

Inscriptions tous les vendredis de 18h à 20h : CBAF Section «Astrig»
71, ave. Henri Barbusse,
95400 Arnouville-lès-Gonesse

Pour toute information complémentaire vous pouvez contacter :
— Paula Alacam: 01 39 87 54 54
— Mireille Guemdjian : 01 39 90 63 89
— Catherine Menedjian : 06 64 33 88 96

ՈՒՐԲԱԹ
ՓԵՏՐՈՒԱՐ 21
VENDREDI
21 FEVRIER
2003

LE NUMERO: 1 €

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
E-MAIL : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 230 եւրօ — Վեցամսեայ : 122 եւրօ
Արտասահման : Տար. 270 եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)
247 եւրօ (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 1 եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

78ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 20·628
Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN
78e ANNEE — N° 20·628

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ԻՐԱՔ

ԱՄՆ-ՌՒ ԲԱՆԱՁԵՒԻՆ ՀԱՐՑԸ

ԱՆԳԼԻԱՑԻՆԵՐԸ ՊԷՏՔ Է ՀԵՌԱՆԱՆ ԻՐԱՔԷՆ

Միացեալ – Նահանգները վճռած են նոր բանաձեւ մը ներկայացնել Ապահովութեան Խորհուրդին, հաւանաբար Մարտի առաջին օրերուն, աչք առնելով նոյնիսկ Ֆրանսայի վէթօն: Այդ բանաձեւը որ վերջնագիր մը պիտի ըլլայ Սատտամ Հիւսէյնի, նաեւ արտօնագիր մը պիտի ըլլայ պատերազմի դիմելու, թէեւ Ուաշինկթըն քանիցս կրկնած է որ պէտք իսկ չունի նման արտօնագրի մը: Սպիտակ Տան բանբերը Արի Ֆլայշըր յայտարարած է որ նախագահ Պուշ պատրաստ է նեղը դնելու Ֆրանսան: Ցարդ, Ֆրանսա կը մերժէ Բ. բանաձեւ մը, մինչ Շիրաք ամսուս սկիզբը ըսած էր թէ պէտք եղած ատենը եւ ըստ պարագաներուն, կ՚որոշէ թէ Ֆրանսա կ՚օգտագործէ թէ ոչ վէթոյի իր իրաւունքը: Ապահովութեան Խորհուրդի անդամներուն մեծամասնութիւնը պահանջած է, Փետր. 19-ին, որ քննութիւնները շարունակուին: Որոշումը տրուած է Հրապարակային վիճարկումի մը երկրորդ օրը: Կոչ մըն ալ կայ իրաքցի ղեկավարներուն: Մեծն – Բրիտանիա կը ջանայ ժամանակ շահիլ: «Թայմզ»ի համաձայն Անգլիացիները կը նախընտրեն Մարտ 14-ի թուականը (Շիրաքի առաջարկ), մինչ Փետր. 28-ը, որ Ուաշինկթընի ուզած պայմանաժամն է շատ կանուխ է եւ Անգլիա չի կրնար այդքան արագօրէն համոզել ընդդիմացող երկիրները որ Ուաշինկթընի կողմը բռնեն: Միւս կողմէ, Լոնտոն հրաւիրած է Իրաք ապրող Անգլիացիները որ հեռանան երկրէն, նաեւ Քուէյթէն:

⁂

Միացեալ – Նահանգները ճնշում կը բանեցնեն Անգարայի վրայ, որ ազդարարութիւններ կ՚ընէ Ուաշինկթընի, սպառնալով չհամաձայնիլ իր հողամասը տրամադրելու ամերիկեան ուժերուն, Իրաքի վրայ յարձակման մը համար: Անգարա, բացէ ի բաց աճուրդի դրած է իր մասնակցութիւնը: Փետր. 18-ին, կը յայտնէր Ուաշինկթընի որ կը յետաձգէ իր որոշումը, մինչ Սպիտակ Տան բանբերը կը շեշտէր որ այլեւս ժամանակ չմնաց համաձայնութեան գալու համար, իսկ Գ. Փաուըլ հեռաձայնով կը խօսէր վարչապետ Կիւլի հետ: Նիւթական օժանդակութիւնը կրնայ 24 միլիառ տոլարի հասնիլ, հատուցանելու համար տնտեսական կորուստները: Թուրքիա շատ նեղ կացութեան մատնուած է: Մէկ կողմը կայ իր աւանդական հաւատարմութիւնը Ամերիկայի եւ միւս կողմէ հանրային կարծիքի ջախջախիչ մեծամասնութեան ընդդիմութիւնը պատերազմին: Դէմ են գլխաւորաբար Էրտողանի Իսլամապաշտ կուսակցութեան ի նպաստ քուէարկողները: Մընաց որ Թուրքիա կ՚առարկէ որ Ծոցի առաջին պատերազմը 40 միլիառ տոլար արժած է իրեն: Կայ նաեւ Քիւրտիստանի մը ստեղծման վախը Հիւսիսային Իրաքի մէջ: Հոն գտնուող քրտական երկու կուսակցութիւններն ալ մտահոգ են Թրքական ծրագրերէն: Պարզանի եւ Թալապանի անընդունելի կը գտնեն որ Թրքական կամ այլ երկրի մը բանակը շրջան գայ:

⁂

Իրաքի քրիստոնեաներու դէմ ճնշումի մը վախը կայ: Պատերազմ մը կրնայ պոգրոմներու առիթ տալ: «Լիպերասիոն» (Փետրուար 20) կ՚անդրադառնայ քրիստոնեայ փոքրամասնութեանց (քաղդէական, հայ, կաթողիկէ) ծանր կացութեան, գլխաւորաբար Մուսուլ:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ, Փետրուար 20-ին, բացուեցաւ Ֆրանսա – Ափրիկէի 22-րդ վեհաժողովը, որու բացումին նախօրեակին բաւական ցոյցեր եղան Զիմպապուէի նախագահին ներկայութեան դէմ: Մուկապէ խնդրոյ առարկայ է եւ կը մեղադրուի չարչարանքի կիրարկմամբ իր երկրին մէջ եւ մարդկային իրաւանց խախտումի:

ՊԱՐՍԿԱԿԱՆ ԶԻՆՈՒՈՐԱԿԱՆ Իլիուշին օդանաւ մը որ Զահետանէն Քերման կ՚երթար ջախջախուեցաւ Փետրուար 19-ի իրիկունը իր 302 ճամբորդներով, որոնց 284-ը յեղափոխութեան պահակներու անդամ էին: Ոչ մէկ վերապրող կայ:

ԹՈՒՐՔԻՈՅ Ազգային Ապահովութեան մարմինը քննելէ ետք Ա. Եղոյեանի «Արարատ»ը, տեղեկագիրով մը յայտնած է թէ ժապաւէնը նիւթ կ՚ընէ հակաթուրք թշնամութիւնը: Տեղեկագրին մէջ ըսուած է թէ «Արարատ»ը 1970-ական թուականներուն պատրաստուած «Կէսգիշերային ճեպնթաց»էն աւելի ժխտական ազդեցութեան կարողականութիւն ունեցող գործ է: Պետական մարմինը քննադատած է յատկապէս Թուրքերը վայրագ, բիրտ, քաղաքակրթութեան թշնամի ցոյց տուող կողմերը: Թուրքիոյ մէջ ժապաւէնին ցուցադրութեան մասին վերջնական վճիռը պիտի արձակէ Քննիչ յանձնախումբը որուն մէջ Ազգային ապահովութենէն անդամ մըն ալ կը գտնուի:

ՆԱԽԱԳԱՀԱԿԱՆ ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆ

ՆԱԽՆԱԿԱՆ ԱՐԴԻՒՆՔՆԵՐՈՎ՝ Ռ. ՔՈՉԱՐԵԱՆ ՎԵՐԸՆՏՐՈՒԱԾ

Հայաստանի նախագահական չորրորդ ընտրութիւնը նախնական արդիւնքներով (Փետրուար 20-ի առաւօտեան), աւարտած է Ռ. Քոչարեանի վերընտրութեամբ, առաջին փուլէն իսկ: «Արմէնփրէս»ի տուեալներով, 18 ընտրատարածքի մէջ ան առաջին դիրքի վրայ հասած էր, քուէներու 51%-ով: Իրեն կը յաջորդէին Ստեփան Դեմիրճեան (28,9%), Արտաշէս Գեղամեան (14,99%), Արամ Կարապետեան (2,92%): Միւս թեկնածուները չէին յաջողած անցնիլ 1%-ի սահմանը:

Նոյնպէս առաջին տուեալներով ընտրութեան մասնակցութիւնը եղած է 61,9%: Այս համեմատութիւնը կը նշանակէ 1 միլիոն 420 հազար 344 քուէարկող: Երեւանի մէջ մասնակցութեան տոկոսը եղած է 58,1%, Արարատի մարզին մէջ 68,6, Արմաւիր՝ 67,5, Գեղարքունիք՝ 65,3, Լոռի՝ 58,9, Կոտայք՝ 62,1, Շիրակ՝ 54,2, Սիւնիք՝ 72,2, Վայոց ձոր՝ 66,2, Տաւուշ՝ 67,6, Արագածոտն՝ 59,9:

Ինչ որ կարեւոր գրաւարկ կը նկատուէր այս ընտրութեան, օրինազանցումներու պարագան էր: Կեդրոնական ընտրական յանձնախումբի նախագահը յայտարարած է թէ բողոքի 33 դիմում ստացած են, սակայն, անոնցմէ ոչ մէկը լուրջ միջադէպի կը վերաբերի:

⁂

ԱՐՏԱՍԱՀՄԱՆԵԱՆ ՔՈՒԷԱՐԿՈՒՄԸ

Ինչպէս ծանուցուած էր, արտասահմանի այն քաղաքներուն մէջ ուր Հայաստանցիները նկատելի թիւ կը կազմեն, հաստատուած էին ընտրական կեդրոններ: Այդ քաղաքներուն թիւը 33 էր: Միշտ նախնական արդիւնքներու համաձայն, այդ վայրերուն մէջ քուէարկողներու թիւը 5453 եղած է: Թիւ որ զարմանալիօրէն ցած է, նկատի առած՝ Հայաստանէն դուրս Հայերու ներկայութեան համեմատութիւնը: Մոսկուայի երկու կեդրոնի մէջ 1883 հոգի քուէարկած է, Լոս – Անճըլըս՝ 400, Ս. Պետերսբուրգ՝ 1224, Պէյրութ՝ 103, Աթէնք՝ 196, Ալմաթի՝ 226, Թիֆլիս՝ 84, եւ այլն:

Արտասահմանեան քուէարկութեան տուեալներով՝ Վրաստանի, Իրանի, Ղազախստանի, Ուկրանիոյ մէջ առաջին դիրքը գրաւած է Ռ. Քոչարեան:

ՓԱՐԻԶ

Ինչպէս գրեցինք մեր նախորդ թիւով, Չորեքշաբթի, Փետրուար 19-ին, Հայաստանցի քաղաքացիները կը մասնակցէին նախագահական ընտրութեան, քուէարկելով Փարիզի դեսպանատունը, որ բաց կը մնար մինչեւ ժամը 20:

122 արձանագրուածներու հիմնական ցանկը օրուան ընթացքին վերածուած էր 204-ի որպէս լրացուցիչ ցանկ: Քուէարկութեան մասնակցած էին 152 հոգի ինչ որ 74,5%-ի համեմատութիւն մը կը նշանակէ:

Այբբենական կարգով, քուէները կը բաժնուէին հետեւեալ ձեւով. –

Ռուբէն Աւագեան 0

Արտաշէս Գեղամեան 13 (8,55%)

Ստեփան Դեմիրճեան 20 (13,15%)

Արամ Կարապետեան 2 (1,31%)

Արամ Յարութիւնեան 0

Վազգէն Մանուկեան 4 (2,63%)

Գառնիկ Մարգարեան 0

Արամ Սարգսեան 1 (0,65%)

Ռոպէր Քոչարեան 104 (68,42%)

Հինգ քուէներ բոլորին դէմ եւ 3 անվաւեր:

⁂

ԸՆԴԴԻՄԱԴԻՐ ԹԵԿՆԱԾՈՒՆԵՐՈՒ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

Ընտրութեան աւարտէն առաջ, երեկոյեան ժամը 17-ին թեկնածուներ Վազգէն Մանուկեան, Արամ Կարապետեան, Ստեփան Դեմիրճեան, Արտաշէս Գեղամեան միասնական յայտարարութիւն մը հրապարակած են «վտանգուած նկատելով ընտրութեան ազատ եւ արդար ընթացքը եւ երկրին միջազգային հեղինակութիւնը»: Պնդած են թէ արձանագրուած օրինազանցումները «գործող նախագահ Ռ. Քոչարեանի վարչախումբին վերջին ճիգերն են՝ ամէն գնով պահպանելու իր իշխանութիւնը,, ինչը չի յաջողուի»:

Ռ. Քոչարեանի կողմնակից մամուլի անուններ լուրին կ՚աւելցնեն թէ ամէն բան կարգին եղած է, ընդդիմադիրներու պնդումները անհիմն են, ծագում առած՝ իրենց յուսախաբութենէն:

ՄԱՄՈՒԼ

«LE MONDE»

(20 février)

L'Arménie entre ouverture et opacité

Այս խորագրին տակ, Մարի Ժեկօ եւ Կայծ Մինասեան յօդուած մը ստորագրած են, ուր կը վերլուծեն Հայաստանի կացութիւնը նախագահական ընտրութեան առթիւ: Գրութեան սկիզբը, կը նշուի որ Հարաւային Կովկասի ընտրական տարուան բացումը կը կատարէր Հայաստան Փետրուար 19-ին: Նախագահական ընտրութիւն կայ Ազրբէջան, աշնան, եւ երեսփոխանական՝ Վրաստան: Երեւան կ՚ուզէ շրջանի ամէնէն կազմակերպուած Պետութիւնն ըլլալ, յայտարարած է Քոչարեան վերջերս: Ան կը վարէ «լրացուցչական քաղաքականութիւն մը», այսինքն լաւ յարաբերութիւններ թէ Ռուսաստանի եւ Իրանի հետ եւ թէ Միացեալ _ Նահանգներու եւ Եւրոպական Միութեան: Հայաստան, այսօր, շրջանի ամէնէն նպաստաւորուող երկիրն է ամերիկեան օժանդակութենէն, մնալով հանդերձ Մոսկուայի ամէնէն ապահով գինակիցը: Այս հաւասարակշռուած դիւանագիտութիւնը թոյլ տուաւ իրեն առաւելութիւններ քաղել միջազգային կազմակերպութեանց մօտ, ընդունուելով Առեւտուրի Միջազգային կազմակերպութեան մէջ, անդամակցելով Եւրոպայի Խորհուրդին, կամ ճանաչումով ցեղասպանութեան զանազան Խորհրդարաններու կողմէ: Ասոնց կողքին, կայ տնտեսական բարելաւում մը տասնամեակի մը քաոսէն ետք: Նոյնիսկ, եթէ ամէնօրեայ կեանքը աւելի լաւ չէ, ինչպէս կը վկայէ 700 հազարէն մէկ միլիոն Հայերու արտագաղթը, աճը, վերջին 3 տարիներուն 10%-ի հասած է: Բայց եւ այնպէս, Հայաստան ծանր պարտքի տակ է (մէկ միլիառ տոլար) եւ կախում ունի թէ ԷՖԷՄ-Ի-էն, թէ ռուսական տնտեսութենէն:

Յօդուածագիրները կ՚անդրադառնան չլուսաբանուած սպանութիւններուն, յիշելով վերջին՝ Տ. Նազգալեանինը, Դեկտեմբեր 28-ին, որ խորապէս ցնցած է երկիրը: Ժողովրդավարութեան գործընթացը դանդաղ է եւ Երեւան պէտք է նկատի առնէ Եւրոպայի Խորհուրդի ազդարարութիւններ, գլխաւորաբար մահապատիժի վերաբերող: Հայաստան շատ կողմնակից չէ ջնջելու, քանի Ազգ. Ժողովի մեծամասնութիւնը նման պատիժ մը կ՚ակըն–

(Շար.ը Դ. էջ)

ՍՈՎՈՐԱԿԱՆ ՕՐԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

ԵՐԵՒՈՅԹՆԵՐ՝ ՈՐՈՆՔ ՉԵՆ ԽԱԲԵՐ

Գրեց՝ ՆԱԶԱՐԷԹ ԹՕՓԱԼԵԱՆ

Հարկ չկայ երեւակայական չափազանցութիւններու դիմելու՝ կացութեան պատկերացումը յստակացնելու համար: Երեւոյթները չեն խաբեր: Առատ են ախտանշանները, որոնք նմանութեան տարբեր ունին, մարդերը իրարմէ տարբեր ըլլալով հանդերձ: Տիեզերքին համեմատութեամբ բազում են բաղդատական օրինակները, որոնք կը հաստատեն ժամանակներու փոփոխութիւնը: Այսպէս, նամակագրութիւնը թղթատարական կըշռոյթով հնացած մեթոտ մըն է այլեւս, եւ կը վկայէ ժամանակներու երթի մասին:

Շատեր արդէն որդեգրած են կշռոյթը համացանցերու, որոնք կը դիւրացնեն միւս կողմէ թափանցումները մինչեւ իսկ վերջին սրբավայր մտերիմ կեանքի՝ ընտանեկան յարկերու տակ: Մտերմութիւն չմնաց հետեւանքովը այս ներխուժումին, ներթափանցումներուն: Չափահասի ու անչափահասի կը մատուցուին միեւնոյն տեսարանները: Ինքնակամ գրաքննութիւն չմնաց, ամօթխածութիւն չմնաց. տարիքներու միջեւ ջնջուեցան մակարդակները, եւ հաւաքականութիւնները կը վերադառնան կենդանական աշխարհի:

Ջրուէր մեր երէկի ցիրուցան կեցութիւնը: Այսօր, այսպէս կազմուած սահմանագծումները եւս խանգարուած են ներքնապէս: Հիմա բոլորովին նոր իրադրութիւն մը ստեղծուած է համացանցերու եւ համակարգիչներու գործածութեան ընդհանրացումով: Անհատական օրինակներուն բազմապատկումը կը տանի ինքնաբերաբար ընդհանրացումներու: Եւ խանգարիչ բան մը կայ երեւոյթին մէջ, երբ արեւմտահայ անձնաւորութիւն մը կ'արժանանայ հայրենի մամուլին տեսակցութիւն մը շնորհելու պատիւին, ի՛նչ լեզու կ'ուզէք որ գործածուի այս պարագային: Տրամաբանական է որ ան գործածէ արեւելահայերէնը, այլապէս գունագեղ հարցազրոյց մը պիտի ունենայինք մէջ ընդ մէջ «երկու» լեզուներու գործածութեամբ: Պատկերազարդ հարցազրոյցին նկարը դիտելով մարդ տարօրինակ տպաւորութիւն մը կը քաղէ իր ընթերցումէն: Հակառակը նոյնքան խանգարիչ պիտի ըլլար: Սակայն «հակառակը» կրկնուելու եւ բազմապատկուելու հնարաւորութիւն չունի:

Կացութեան պատկերացումը նուազ երջանի՛կ չէ դառնալով ամերիկահայ մամուլի էջերուն մէջ պարզուող խաչաձեւումներէն ուր «երկլեզու» – թող թոյլ տրուի չակերտեալ բառին գործածութիւնը ի բնէ մէկ լեզուի վերաբերեալ – ծանուցումներ եւ պատճէններ զիրար կը հրմշտկեն, երկու տարբեր ուղղագրութիւններու կիրարկումով ալ: Չափազանցութի՞ւն է, կը կարծէք: Սփիւռքը դարձեր է երկլեզու ինքն իր մէջ: Երեւոյթը կը վկայէ իրականութենէն անդին մեր մայր հայրենիքը քայքայող արտագաղթի մասին եւս: Արտագաղթ, արտագաղթ՝ կ'ըսենք անհոգ ուսերը թօթուելով եւ միշտ մատնացոյց ընելով Հայաստանը, բայց ի՛նչ ըսել Լիբանանէն, Սուրիայէն, Իրաքէն, Թուրքիայէն եւ այլ երկիրներէ անշշուկ ու անդադար գաղթողներու մասին, իրենց անութին տակ ծրարած իրաւացի՛ պատճառաբանութիւններ: Արտագաղթի դիմաց վերջին երկու տասնամեակներու ընթացքին քանի՞ անգամ արդեօք գործածուեցաւ ներգաղթ բառը...

Վեհասլաց թռիչքով մը ծովէ ծով Հայաստան կ'ուզէինք. մեզի ընծայուեցաւ ովկիանոսէ ովկիանոս Հայաստան... Եգիպտոսէն Սիտնի կ'ընէ երկու ցամաքամաս եւ երկու ովկէանոս: Իսթանպուլէն, Երեւանէն ու Թեհրանէն Գալիֆորնիա կ'ընէ երկու ցամաքամաս եւ մէկ ովկէանոս: Եւ այսպէս, իւրաքանչիւր համայնք բազում երկիրներու մէջ տարատնկուած՝ վերածուեցաւ մէյ մէկ հայաստանի: Մեկնելով այս կէտէն, ամէն հայաստան ինքն իրեն իրաւունք տուաւ (եւ պիտի շարունակէ տալ...) խօսելու յանուն Հայաստանի, յանուն Հայ ժողովուրդի: Հայ ցեղասպանութեան միջազգայնօրէն ճանչուած մասնագէտ փրոֆէսէօր Եաիր Օրոնի հարցը ինքնին բաւարար է պատկերազարդելու այս դժբախտ, յուսալքիչ իրադրութիւնը: Վէրքը կը սպիանայ բայց սպին չի ջնջուիր:

Այնուհետեւ ինչպէ՞ս կ'ուզէք որ համայն հայութիւնը մէկ մարդու պէս ոտքի կանգնի, երբ այդ համայնքները իրողապէս ու քաղաքականօրէն տարբեր միջօրէականներու վրայ կ'ապրին Ծայրագոյն Արեւելքէն մինչեւ Ծայրագոյն Արեւմուտք:

Բնութեան օրինակները խորհրդանշական կը մնան անկասկած, մատնելով ժամանակներու կշռոյթի խախտում մը: Ժամանակները առաջ կ'ընթանային պարզագոյն ձեւով, ինչպէս սա մե՛ր ամէնօրեայ հարեւան արեւը՝ արեւելքէն արեւմուտք, եւ գարուն, ամառ, աշուն, ձմեռ: Ըստ էութեան ներդաշնակ՝ հիմա եղանակներն ալ իրենց խելքը կորսնցուցեր են: Ձեր շուրջը տեսէք ողողումները:

Ողողումնե՛րը...

Արտագաղթը չի նմանի՞ր տակաւին երէկ խաղաղ հոսող գետի մը յորդումին: Արտագաղթի տեղ ըսուելու էր անշուշտ արտագաղթեր, մեր ցաւը յարաբերաբար մեղմելու համար: Սահմանները ջնջուած են. մտեր ենք համաշխարհային նոր դրութեան մը մէջ: Եւրոպական երկիրները, առանձին առած չէին կրնար կծկուիլ իրենք իրենց վրայ: Նոյնիսկ Եւրոպան՝ հիմա մասնակիօրէն հաւաքական դրութեամբ ալ: Քանի՛ նաւեր, փախստականներով բեռնաւոր, արեւելքէն ու հարաւէն գալով, կը շարունակեն աւազախրիլ եւրոպական ծովափներու վրայ կամ բռնագրաւուիլ ծովերուն բացերը...

Թուրքերն ու գնչուները, Հնդիկներն ու Աֆղանները, Ալպանացիներն ու Չէչէնները, սեւերն ու Արաբներ եղան մեր հարեւանները: Ու հիմա, մեր երջանկութի՛ւնը մեթրօներու մէջ կողք կողքի կը ճամբորդենք Թուրքերու հետ: Չէ՞ք կարծեր որ անոնց եւ ի՛մ միջեւ առկախ հարց մը կայ: Պարզ է՝ անոնք մեթրոյի ա՛յդ ճամբորդներ անժամանցելի պարտք մը ունին: Մեր երջանկութիւնը դարձեալ՝ երէկ տօնեցինք «Այծի Տարին» Չինացիներուն հետ: Շնորհաւո՛ր նոր տարի... Պարզ՝ ըսել կ'ուզեմ՝ հաւաք կեանք չմնաց: Փոխադարձաբար բաժնեկից ենք մեր խայտաբղէտ հարեւաններուն ապրելակերպին: Ասիկա կը հարստացնէ՞ մեզ: Անշուշտ, այո, այո՛, սակայն առնուազն մեզ շեղեցնելու, անզգալաբար մեզ մոլորեցնելու գնով մեր հիմնական հարցադրումներէն, խախտելու գնով մեր կենսական նախապատուութեանց կարգը:

Ո՛րքան ստիպողական կը դառնայ ինքնամփոփ կեանք մը – հարազատներ՝ հարազատներու հետ ... – ապրելու պահանջքը, այնքան բազմացեր են ու կը բազմանան կազմալոյծ ապրելու ազդակները: Երէկ, դժգոհ էինք սփիւռքի անկազմակերպ վիճակէն, եւ կ'ըսէինք, – Ընկերներ, հարկ է խտացնել շարքերը, դիմակալելու համար կազմալուծումի վտանգը: Այսօր, ջնջուած սահմաններու վրայով գերիշխող է տիեզերականութիւնը, եւ մեծ տէրութիւնները իրենց երախներն են բացած, եւ նրբարուե՛ստ կ'ուզեն կուլ տալ հաւաքականութիւններ ամբողջ, ի՛նչ գոյնի ալ ըլլան անոնք, ու ի՛նչ ցեղի ալ պատկանին:

Ամէնէն ու խորերէն ընթացող մակընթացութիւնը չի յուսադրեր մեզ՝ տեղատուութեամբ մը խաղաղելու եւ բնական հունի մէջ քաշուելու հաւաքական հեռանկարով մը: Ծախուած է անցեալ դրութիւնը պետութեանց մակարդակի վրայ եւս, եւ հին, աւանդական ձեւերով նոր դրութեան մը զարգացումը ակընկալել աներեւակայելի է: Եւրոպա՝ այո, բայց խմբաւորեա՞լ թէ բաժան բաժան: Մեր աչքերով տեսանք ու ականջներով լսեցինք իրաքեան տագնապին կապակցութեամբ, երբ նորարո՛յս եւրոպական երկիրներ անպատկառ ու փութկոտ արհամարհանքով անտեսեցին Եւրոպական Միութեան հիմնաքարը կազմող Ֆրանսան ու Գերմանիան, եւ դիրքորոշուեցան – պետականօրէ՛ն... – Միացեալ – Նահանգներու կողքին:

Աչքերու առաջ ունենալով այս կենդանի՛ պատկերը, կրնա՞ք երեւակայել թէ նման համաշխարհային համեմատութիւններով տագնապի մը կապակցութեամբ ի՛նչ խաչաձեւումներու կրնար մատնուիլ Եւրոպան, մե՛ր Եւրոպան, եթէ այդ նորեկուկներուն հետ Թուրքիոյ անդամակցութեան թեկնածութիւնը վերջապէս ընդունուած ըլլար, Թուրքիա մը՝ որ յառաջիկայ մէկ – երկու տասնամեակի ընթացքին կը խոստանայ Գերմանիայէն աւելի բնակչութիւն մը ունենալ, ստուերի մէջ ձգելով գերման ժողովուրդը: Այն ինչ որ Սուլթան Սիւլէյման էլ – Քանունի չյաջողեցաւ զինու զօրութեամբ իրագործել, յետոյ տարիներու պատերազմներէ ետք ձախողելով Վիէննայի դարպասներուն առջեւ, շահերու մեղսակից դաւադրութեամբ իրականանալու վրայ է արդէն. Նման հեռանկար մը այնքան ալ հեռու հեռաւոր չէ:

Ներքին ու արտաքին, անհատական թէ հաւաքական բնոյթի հարցերն ու հարցադրումները մեզ բերած են բախտորոշ հանգրուանին: Ժամանակն է խելամտելու, փառասիրութիւններու, ինքնասիրութիւններու հետամուտ մեր թափառական խելքն ու միտքը տուն կանչելու, եւ գիտակցօրէն ստանձնելու մեր ազգային քաղաքացիական պարտականութիւնները հանդէպ մեր ազգին, մեր ժողովուրդին, մե՛ր Հայրենիքին: Անկասկած, ժամանակներուն կը պատկանի պատասխանը՝ ներկային հետ չփոթուող ապագայի բոլոր հարցումներուն, զորս անզօր կ'ուղղենք մենք մեզի, մեր ներաշխարհի մտերմութեան մէջ, – Մինչեւ ո՛ւր, Հայաստան...

ԱՆԳԻՏԱԿՑՈՒԹԻ՞ՒՆ

ԱՐՄԷՆ ՄՈՒԹԱՖԵԱՆ

Կիլիկեան Հայաստանէն փրկուած գանձերէն մաս մը Անթիլիասի նոր բացուած թանգարանին մէջ պահուած է: Անոնք Գերմանիոյ Հալլէ քաղաքին մէջ առաջին անգամ դուրսը ցուցադրուեցան, 2000-ին, Սեպտեմբեր 3-էն Նոյեմբեր 12: Այդ առիթով, փրոֆէսէօր Հերման Կոյլի ղեկավարութեան տակ գիրք մը լոյս տեսած էր (1), որուն պարունակութիւնը աւելի կրօնական էր քան նկարագրական: Երկու տարի յետոյ, 2002-ին, Հոկտեմբեր 30-էն Դեկտեմբեր 10 նոյն ցուցահանդէսը տեղի ունեցաւ Աթէնք, Պէնաքի թանգարանին մէջ: Այս անգամ, լոյս ընծայուած գիրքը (2), իր երկու տարբերակներով (յունարէն եւ անգլերէն), նախորդին պէս մեծ որակով տպուած է, նկարազարդութիւնը փառաւոր է, ու արտատպումները յաճախ ամբողջ էջի մը վրայ են. արծաթագործութիւն, մանրանկարչութիւն, կրօնական զգեստներ եւ այլն:

Նախագիծը միւս հատորներէն աւելի «դասական» է: Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոս Արամ Ա.ի ստորագրածէն եւ ուրիշ յառաջաբաններէ յետոյ, երկու մասէ բաղկացած է:

Առաջինը չորս յօդուածներ ունի. Ա. համաշխարհային պատերազմին ընթացքին գանձերուն Սիսէն Հալէպ տեղափոխման մասին վկայութիւն մը, պատմական գլուխ մը («Հայերը Կիլիկիոյ մէջ»), կիլիկեան մանրանկարչութեան նուիրուած գրութիւն մը, եւ վերջապէս «Սիս Ս. Սոփիա վանքին գանձերը» վերնագրուած յօդուած մը: Գիրքին երկրորդ մասին մէջ, ցուցադրուած նմոյշներուն մէկ մէկ նկարագրութիւնը տրուած է:

Այս երկրորդ մասին հեղինակները, Աննա Պալեան, (որը նաեւ գիրքին ընդհանուր պատասխանատուն է) եւ Եոհաննա Բափթի գնահատելի գործ մը կատարած են: Դժբախտաբար, առաջին մասին հեղինակները իրենց գործը նոյն խնամքով չեն տարած: Չորս յօդուածներէն երկուքը շատ սխալներ կը պարունակեն. մանրանկարչութեան նուիրուածը եւ մանաւանդ պատմական յօդուածը, ունին քանի մը անընդունելի հաստատումներ:

Մանրանկարչութեան վերաբերեալ գըլուխը արուեստաբան Հելէն Էւանսի գործն է: Հեղինակը մեծ սխալ մը կ'ընէ երբ կը պնդէ որ 1151-ին կաթողիկոսական աթոռը Մեծ Հայքէն Հռոմկլա տեղափոխուեցաւ (էջ 52): Ծանօթ է որ դրեթէ դարէ մը ի վեր աթոռը Մեծ Հայքը լքած էր, ու կաթողիկոսը թափառական կեանք մը կը վարէր, Կապադովկիայի շրջանին մէջ: Նման սխալ աւելի եւս անտեղի կը թուի, երբ նկատի առնենք որ ցուցադրուած նմոյշներուն մէջը այդ նոյն կաթողիկոսարանին ժառանգորդն է: Քանի մը տող վար կը կարդանք որ այդ բերդը, Հռոմկլան, Հայերուն վաճառուեցաւ Ճոսլին Բ. կոմսին հայ այրիին կողմէն: Երկու սխալ կայ. իշխանուհին հայ չէր, այլ Ֆրանք, եւ կոմսը դեռ ողջ էր, բանտարկեալ էր ու 1159-ին մեռաւ, այսինքն վաճառքէն ութ տարի վերջ:

Երբ պատմութեան վերաբերեալ յօդուածին անցնինք, սխալներուն քանակն ու լրջութիւնը կը մեծնայ: Ամէնէն «անմեղ»ներէն սկսինք: Ինչպէ՞ս կարելի է գրել որ Եփրատի շրջանին մէջ Հայերը «հանգըստութեան կարճ ժամանակ մը ապրեցան Եդեսիոյ խաչակիր կոմսութեան օրով (1098 – 1144)» (էջ 29), երբ ծանօթ է որ երկրորդ կոմսն էր, Պաղտուին Բ., որ սուրով եւ արիւնով այդ շրջանին մէջ հայկական ներկայութեան վերջ տուաւ:

Յաջորդ էջին վրայ զարմանքով կը կարդանք որ Լեւոն Ա. Թագաւորին ժամանակ (1198 – 1209) Այաս նաւահանգիստը «իր դերը կատարել սկսաւ», մինչդեռ, Այասի առաջին նշումը 1260-էն առաջ չէ: Նոյն էջին վրայ, Սամարղանդ քաղաքը նշուած է իբր Մոնղոլ կայսրին արքունիքին նստավայրը, մինչդեռ Մոնղոլներու մայրաքաղաքը շատ աւելի անդին, դէպի արեւելք, Ղարաղորումն էր: Հեթում Ա. Թագաւորը մինչեւ այս մայրաքաղաքը ճամբորդեց, Սամարղանդէն շատ աւելի հեռու: Յաջորդ էջին վրայ գրուած է որ Պարսկաստանի մոնղոլ թագաւորը, Արղուն, «ԺԳ. դարու վերջին տարիներուն իսլամական կրօնքը ընդունեց» եւ որ մինչ այդ, այս թագաւորութեան անդամները «քրիստոնեայ կամ պուտտայական եղած են»: Ճշմարտութիւնը հակառակն է. առաջին՝ ո՛չ մէկ մոնղոլ թագաւոր երբեք քրիստոնեայ եղած է, իսկ երկրորդ՝ Արղունը ինքը պուտտայական էր ու միշտ հայասէր ու քրիստոնէասէր մնաց: Իր որդին Ղազանն է, որ 1295-ին մահմետական դարձաւ:

Էջ 32-ին վրայ, Հայոց եկեղեցին իբր միաբնակ (monophysite) ներկայացուած է. այս դասական ու տարածուած սխալը այստեղ մասնաւորապէս անտեղի է, քանի որ գիրքը կրօնական բնոյթ ունի: Բոլոր այս սխալները – չնշուած ուրիշներ ալ կան – անմեղ կը թուին երբ մարդ էջ 42-ին կը հասնի, ուր հեղինակը 1909-ին Ատանայի ջարդերուն ու 1915-ի դէպքերուն կ'անդրադառնայ: Առաջին դէպքերուն «բացատրութիւնը» հետեւեալն է. «Կիլիկիոյ Հայերը ուշ ԺԹ. եւ վաղ Ի. դարերում ազգայնամոլութենէ տարուած, Երիտթուրքերում յեղափոխութենէն յետոյ ակներեւ կերպով զինուեցան, մտածելով որ օսմանեան իշխանութենէն ազատագրութիւնը արդէն մատչելի բան էր: Անոնք առաջին զոհերէն եղան»: Մէկ խօսքով՝ մեղքը Հայերունն է: Իսկ հաւանական է որ Երիտթուրքերը բոլորովին անմեղ ըլլան, քանի որ 1908-ին Սուլթան Ապտիւլհամիտի կողմնակիցները անյաջող մահափորձ մը կատարեցին Երիտթուրքերուն դէմ ու «մեծ է հաւանականութիւնը որ ջարդերը այդ մահափորձին հակահարուած տալու դաւափարակիցներուն կողմէ գիտակցաբար ծրագրուած ըլլան» (էջ 42):

Էջ 45-ը 1915-ին կ'անդրադառնայ. ցեղասպանութիւն բառը ամբողջովին բացակայ է, պարզապէս «աքսորներ ու ջարդեր» տեղի ունեցած են: Իսկ Զէյթունը զոհ եղաւ որովհետեւ «մինչեւ 1895 անկախ պետութիւն մնաց, ընդդիմանալով Օսմանեան կայսրութեան ենթարկումի փորձերուն: Լայն մասնակցութիւն ալ բերաւ յեղափոխական գոր-

ԱՐԱՐԱՏԸ ԿԸ ՑՈՒՑԱԴՐՈՒԻ՞ ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՄԷՋ

«Մարմարա» (Փետրուար 15) կը հաղորդէ թէ Թուրք մամուլը նիւթ ըրած է Ա. Եղոյեանի ժապաւէնին Թուրքիոյ մէջ ցուցադրութեան հաւանականութիւնը: Ըսուածը այն է որ ցուցադրութեան իրաւունքը գնած է Թուրք բեմադիր մը որ թէեւ ըսած է թէ կարելի կ'ըլլայ ցուցադրել, որոշ տեսարաններ զեղչելով: Մինչդեռ, Ա. Եղոյեան դէմ արտայայտուած էր ամէն մկրատումի: Թուրք բեմադիրը յոյս յայտնած է որ ան կրնայ իր միտքը փոխել, քանի որ շատ կը փափաքի ժապաւէին Թուրքիոյ մէջ ցուցադրուելուն:

Թուրք բեմադիրը Ապրիլին կայանալիք Պոլսոյ շարժանկարի փառատօնին «Արարատ»ը ցուցադրելու դիմում կատարած է փառատօնին դատակազմին, սակայն, կարգ մը անդամներ արդէն ժխտական պատասխան տուած են:

ծոցութիւններու»: Այսինքն, Զէյթունցիներն էին կատարուածին մեղաւորները...: Ցամենայնդէպս, գրքին պատասխանատուները ի՞նչպէս եղաւ որ նման հաստատումներ ձգեցին հոն:

Այս գլուխին հեղինակը Թոմ Սէնքլէր կը կոչուի. 1987-էն 1990 անգլերէն չորս հաստափոր հատոր լոյս ընծայած է, հետեւեալ ընդհանուր վերնագրով. «Արեւելեան Թուրքիա. ճարտարապետական ու հնագիտական ուսումնասիրութիւն մը»: Այս գործը շատ գնահատելի է ու այդպէս ալ կը մնայ: Սակայն, ի՞նչ պատահած է անկէ ի վեր: Պարզ է որ Թոմ Սէնքլէր հին ժամանակաշրջանին ու վաղ միջնադարուն լաւ կը տիրապետէ. Ինչո՞ւ իր չգիտցածին մասին կը գրէ, որոշ դէպքերու մասին Թրքական տարբերակին քարոզիչ դառնալով:

Այժմ Կիպրոս հաստատուած է, ու Կիպրոսի հանրապետութեան համալսարանին Թրքագիտութեան բաժնին անդամ է: Հետաքրքրական կ'ըլլայ իմանալ թէ, ինչպէս շատ ուրիշներ, այդ պաշտօ՞նը իր վրայ ազդած է, թէ այս գրածները պարզ անգիտակցութեան հետեւանք են:

Ա. Մ.

(1) Treasures from Cilicia, Wiesbaden, 2000.
(2) Armenian Relics of Cilicia, Athenes, 2002.
(3) Eastern Turkey: an Architectural and Archaeological Survey, London, The Pindor Press, 1987-1990.

ՇՐՈՒՆՑ

ԽՈՍՏՄՆԱԼԻՑ ԱՐՏԱԿԸ

Ծաչակլրներու միջնադարեան գրահապատ զգեստաւորումի մէջ հայկական դիմագիծ մը, որ շրջապատուած է նորօրեայ ամէնէն արդիական նուագարաններով: Արտակն է իր խտացեալ սալին կողքին վրայ:

Եւ ժամանակներու այս խառնուրդը լաւագոյնս կը յայտարարէ նաեւ սալին երաժշտական նկարագիրը, որ տարբեր ոճերու եւ լեզուներու (անգլերէն, սպաներէն, ֆրանսերէն) կատարեալ խառնուրդ մըն է:

Արտակի երաժշտութիւնը որ թէեւ կը համեմատուի կամ աւելի ճիշդ պիտի ըլլար ըսել, կը դասուի Մանիւ Զաոյի եւ Սերժան Կարսխայի կարգին, աւելի ճոխ է եւ երանգաւոր:

Իր մասին բազմաթիւ արձագանգներ արդէն լոյս տեսած են Ֆրանսական թէ հայկական մամուլին մէջ: Մեր կարծիքով ամէնէն դիպուկ վերլուծումները կը պատկանին «Լիպերասիոն» օրաթերթին և «Ուէպ Միւզիք Մակազին»ին: Առաջինին համար «Արտակ՝ հեղինակ եւ երգահան, ունի հայկական ծագում եւ երկու աէր.-լատինական երաժշտութիւն եւ մեթալ ռոք, զորս կը միահիւսէ սալսա թրաշ երաժշտութեան մէջ, փանքի կչռոյթով, տասը երաժիշտներու աջակցութեամբ»: Երկրորդը կը գրէ.- «Միախառնելով լաթինօն եւ սալսան ռոքի, թրաշի եւ արեւելեան երաժշտութեան, արուեստագէտը չի վարանիր մէկտեղելու ոճեր, որոնք առաջին հայեացքով որեւէ առնչութիւն չունին իրարու հետ: Մինչդեռ արդիւնքը կ'ըլլայ միահամուռ եւ նուրբ: Բառերն ալ կու գան բանաստեղծական երանգ մը աւելցնելու Արտակի քալէիտոսքոփական աշխարհին»:

Նշենք որ, Արտակ Ֆրանսայի Երաժիշտներու Միութեան՝ ՍԱՍԷՄ-ի 2003-ի մրցանակին դափնեկիրն է: Ան երկու հեղինակներէն մէկն է նաեւ վերջերս ասպարէզ իջած «Օպերժ Եսփանեոլ» շարժանկարի ժապաւէնին երաժշտութեան, որ տեղ գտած է այս խտացեալ սալին մէջ:

Եւ վերջապէս, կ'արժէ նշել թէ սալին կափարիչին ներսի կողմը զետեղուած է Արտակի հայատառ ձօնագրութիւնը իր համայն ընտանիքին:

Ցաջող եւ հետաքրքրական գործ մը, որ կը յուսանք թէ կ'ունենայ իր յաջորդները, ամրապնդելու համար երիտասարդ հեղինակին անժխտելի ձիրքը:

Ցաջողութիւն Արտակ:

Ց. Կ.

ՇԱԲԱԹԱԿԱՆ ԱԿՆԱՐԿ

ՀԱՅԿ. ԿԵԱՆՔԸ ԼՈՍ-ԱՆՃԸԼԸՍԻ ՄԷՋ

«ԱՆՆԱ ՋԱՆԲԱԶԵԱՆ» ՊԱՐԻ ԴՊՐՈՑԻ ԵՐԵԿՈՅԹԸ

Կլէնտէյլի Հայ Սքուլի սրահին մէջ, Ցունուար 25-ին, տեղի ունեցած է «Աննա Ջանբազեան» պարի դպրոցի երեկոյթը: Ներկայ եղած են շուրջ հազար հանդիսականներ: Ներկայացուած են հայկական, պարսկական, եգիպտական, ռուսական, չինական, եգիպտական, դասական եւ արդի 25 պարեր, որոնք մերթ խմբական, մերթ զոյգ պարերու եւ մենապարերու ձեւով ցոլացուցած են տարբեր մշակոյթներու պարերը:

«ՌՈԶ ԵՒ ԱԼԵՔ ՓԻԼԻՊՈՍ» ԿՐԹԱ-ՄԱՐԶԱԿԱՆ ՀԱՄԱԼԻՐԻ ԲԱՑՈՒՄԸ

Հոլիվուտի «Ռոզ եւ Ալեք Փիլիպոս» ազգային վարժարանի կրթամարզական նոր համալիրի բացումը կատարուած է Ցունուար 19-ին, ձեռամբ առաջնորդ Մուշեղ Եպիսկոպոս Մարտիրոսեանի: Հանդիսութիւնը վարած է Գարօ Խանճեան: Խօսք առնելով վարժարանի տնօրէնական մարմնի ատենապետ Սագօ Պէրպէրեան, շնորհակալութիւն յայտնած է կարգ մը անհատներու եւ հաստատութիւններու, որոնց աշխատանքին արդիւնքն է նոր մարզաւանի եւ գրադարանի կառուցումը, նշելով որ 2.5 միլիոն տոլար պիւտճէով եւ երեք տարիներու վրայ երկարող ծախսալից ձեռնարկը հասած է իր աւարտին եւ տակաւին անհրաժեշտ է 1.4 միլիոն տոլար, պարտամուրհակը այրելու համար: Գնահատանքի խօսքերով հանդէս եկած են տնօրէն Վիգէն Եագուպեան եւ Առաջնորդը:

ԼՐԱՏՈՒ

ՍՏԱԼԻՆԻՆ ԽԵՑԱՓԱՌՆԵՐԸ

Հսկայական խեչափառներու 12 միլիոննոց բանակ մը Ռուսաստանէն մեկնած, հասած է արդէն Նորվեկիոյ ջուրերը: Այդ կենդանիները, որոնք Քամչատկայի խեչափառներ, կամ «Կարմիր արքաներ» կը կոչուին, շառաւիղներն են այն խեցեմորթերուն որոնք Ստալին յատուկ նաւով մը բերել տուած էր Խաղաղական ովկէանոսէն, Պարէնցի ծովուն մէջ բազմացնելու նպատակով, որպէսզի տեղական բնակչութիւնները սննդեղէն ունենան: Ոչ միայն անոնք մեծ արագութեամբ բազմացան, այլեւ շուտով ընդարձակեցին իրենց բնակավայրին սահմանները: Վերջին տասը տարուան ընթացքին 500 քիլոմեթր յառաջացան Նորվեկիոյ ծովափին երկայնքին:

Այսօր գիտնականները չեն կրնար ըստուգապէս ըսել թէ անոնց յառաջխաղացքը մինչեւ ո՛ւր պիտի յանգի: Պնդողներ կան որ Սկանտինաւեան ծովերէն անոնք կրնան մինչեւ Ճիպրալթար իջնել: Անոնց ամէնէն խոշորները կրնան մինչեւ 10 քիլոկրամ կշռել: Ձկնորսներու մէկ մասին համար այդ խեչափառները փորձանք են, որովհետեւ կը կտրեն ուռկաններուն թելերը. ուրիշներու համար բախտ են, քանի որ Օսլոյի մէջ անոնց միսին քիլոկրամը մինչեւ 60 Եւրոյի յաճախորդ կը գտնէ: Բնապահներու կարծիքով անոնցմէ պէտք է վախնալ, որովհետեւ կրնան իրենց հասած վայրերու ծովային փոքր տեսակներով սնանիլ ու անոնց սպառումին պատճառ ըլլալ: Ատոր համար կը պահանջեն որ Եւրոպայի մէջ անոնց որսին սահմանափակումը ջնջուի, նոյնիսկ դրամական քաջալերանք ստանան այդ խեչափառները որսացողները:

ՔԱՂՀԱՆ

Livres reçus

A L E P

Texte: **Jean-Claude DAVID**
Photographies: **Gérard DEGEORGE**

PATRIMOINE ET CIVILISATION
Flammarion

Paris, 2002

ԽԱՆՁՈՒԱԾ ՕՐԵՐԸ

Գրեց՝ ՊԵՐՃՈՒՀԻ

10

– Բոլոր չքանդուեցաւ, – կ'ըսեմ Սիրարփիին՝ զինքը մխիթարել կարծելով:

– Իսկ երազներուս փշրու՞մը, – կ'ըսէ ինծի յանդիմանական ձայնով. – Իսկ այս պարա՞պը, որմէ կը սոսկամ մինչեւ ոսկորներուս ծուծը:

Զարօն կը հազար՝ մեզ կարգի հրաւիրելու համար: Երկուքս ալ ամօթահար կը ժպտինք, երբ կը դառնանք Զարոյին: Մեր երիտասարդութիւնը միայն ունինք մեզ արդարացնող:

Սիրարփին միջահասակ, նրբակազմ աղջիկ մըն էր: Առաջին նայուածքով՝ միայն իր աչքերն ու առատ սեւ մազերը աչքի կը զարնէին: Մնացեալը քիչ քիչ կը տեսնար մարդ ու այն ժամանակ միայն կը մտածէր. «Կարծես թէ գեղեցիկ է»: Ան քսան տարեկան էր, մանկավարժական վարժուհի:

– Երկու անգամ քեզ եկայ, – կ'ըսէ Սիրարփին, – չհամարձակեցայ մտնել: Գաղտնի ոստիկան մը կը հսկէր թանկագին անձիդ վրայ:

– Լուր ունի՞ս մնացեալ բանտարկեալներու կիներու մասին, – կը հարցնեմ:

– Բոլորը մօտաւորապէս քու վիճակիդ պէս են: Միայն շարժելու ազատութիւն ունին: Ոմանք իրենց ծնողած մօտ գացին ու պակաս կը տանջուին մինակութենէ: Քու վիճակդ անով է անտանելի, որ ստիպուած ենք քեզ մինակ թողուլ, եւ հետդ ալ մէկը չունիս:

– Իսկ Լեւոնը ի՞նչ կը գրէ:

– Թրքերէն երկու բացիկներ ստացայ: Այդ է ամբողջը: Ցայտնի է, որ ազատ չեն գրելու... բան չի հասկցուիր:

– Պէտք է Աշոտը տեսնեմ, – կ'ըսեմ Սիրարփիին, – չե՛նք կրնար այսպէս անորոշ ապրիլ: Պէտք է լուր ստանալ, կապ պահել, դիմումներ ընել: Վերջապէս, բա՛ն մը ընել:

Սիրարփին տխուր գլուխը կը շարժէ:

– Անթիւ անհամար դիմումներ կատարուեցան, – կ'ըսէ, – բայց անօգուտ: Թալէաթը, որ այս հրէշային ծրագիրը մշակեց, գիտես, չէ՞, որ իր կեանքը կը պարտի Ակնունիին, որ զինք իր տունը պահեց կառավարութեան փոխանցման խառնակ շրջանին: Թալէաթ երախտագիտութեան փոխարէն, Ակնունին բանտարկել տուաւ եւ հիմա Այաշէն անոր գրած նամակներուն ու հեռագիրներուն պատասխան անգամ չի տար: Այս գիտենք շատ հաստատ աղբիւրէ: Պոլսոյ մէջ ալ ձերբակալութիւնները դեռ կը շարունակուին եւ բանտարկեալները խօսեցնելու համար ամենավայրագ միջոցներու կը դիմեն...

Սիրարփիէն իմացայ, որ իր ազգականներէն երիտասարդ մը սաստիկ չարչարուեր էին, որպէսզի ըսէ պահուած մաւզերականներուն եւ հասարակական գործիչներուն տեղը: Բայց այդ երիտասարդը, կրկին անգամ նոյն չարչարանքնե-րուն չենթարկուելու համար եւ մանաւանդ վախնալով, որ ցաւի ազդեցութեան տակ, իրմէ անկախ, կրնայ որոշ յայտնութիւններ ընել, ինքզինք սպաններ էր իր ձեռքին տակ գտնուող միակ միջոցով, այն է՝ դիւերը պէտքարանին մէջ վառուած լամբարին քարիւղը թափեր էր փորին վրայ ու վերջ էր դրեր իր կեանքին...

Ուրիշ մը, Արշամը կը բռնուի տեղափոխուած ժամանակ ու ոստիկանատուն կը տարուի: Ոստիկանապետին ներկայութեան կ'օգտուի իր քով կեցած պահակին գրպանին մէջ թուղթ մը փնտռելու զբաղած ըլլալէն, արագ կը մօտենայ պատուհանին ու ինքզինք չորրորդ յարկէն վար կը նետէ...

Սիրարփին դեռ պիտի շարունակէր, եթէ Զարոյի արտայայտիչ հազը վերջ չդնէր այս խօսակցութեան: Նկատեցի, որ ան մատովը փոքրիկս ցոյց կու տար Սիրարփիին, կարծես ըսել ուզելով.

«Այս փոքրիկին համար պէտք է խնայել Սօնային: Մի՛ շարունակեր»...

– Ուրեմն, տուն կը վերադառնամ, – ըսի ոտքի ելլելով. – Միա՛յն, Սիրարփի, խօսք տուր, որ նորութիւն մը եղած պարագային ինծի պիտի իմացնես, ինչ ալ որ ըլլայ պատահածը: Կը հասկնա՞ս, ինչ ալ որ ըլլայ:

Զարօն ժամանակ չտուաւ, որ Սիրարփին խօսք տայ:

– Եթէ բան մը պատահի, բոլորս ալ պիտի իմանանք: Մէկը միւսէն աւելի խնայելու պատճառ մը չունինք, – ըսաւ իր խիստ ձայնով. յետոյ Սիրարփիին դառնալով ըսաւ. – Հիմա, Սիրարփի՛, պէտք է տուն վերադառնաս, նոյն ձեւով եւ նոյն ճանապարհներով ինչպէս միշտ: Սօնան հոս պիտի ճաշէ ու յետոյ պիտի երթայ:

Որոշուեցաւ, որ երբ Զարօն կամ Սիրարփին ինծի ուէէ լուր տալ ուզեն, Սիրարփին թրքուհիի պէս հագուած պիտի գար իմ փոքրիկս պտոյտի տարած տեղս – Նշան Թաշի բարձունքի քարերը, քովս պիտի նստի, իբր թէ Վոսփորը դիտելու համար, ու քանի մը խօսքով պիտի յայտնէ պէտք եղածը:

Նշան Թաշ, քարերու վրայ, մեծ թուով թրքուհիներ օդ առնելու կու գային: Այնպէս որ Սիրարփիին ներկայութիւնը ուշադրութիւն պիտի չգրաւէր:

Սիրարփին մեզ բոլորս համբուրեց, փաթթուեցաւ իր եաշմաքին մէջ ու դուռը բացաւ: Սեմէն թրքերէն բարձր ձայնով ըսաւ Զարոյին.

– Ապլա, չմոռնաս հա՛, վաղը չէ միւս օր Այիշէ հանըմին երթալու առաւօտուն կանուխ...

– Անհոգ եղի՛ր, Այիշէ հանըմին ըսէ, որ ժամանակին հոն պիտի ըլլամ, – պատասխանեց Զարօն նոյնպէս թրքերէն եւ բարձրաձայն, ու դուռը գոցեց:

Համով էր Զարոյի ճաշը: Սեղանը լեցուն էր նաեւ ախորժաբեր աղանդերներով: Ցայտնի էր, որ Զարօն մասնաւոր ճիգ թափած էր, որ ես շատ ուտեմ նախ քան մեկնիլս, բայց հակառակ ուտելու ճիգերուս, պնակս դժուար կը պարպուէր: Կը զգայի, որ Զարօն աչքին ծայրովը զիս կը դիտէր եւ կը յուսահատէր չուտելուս համար:

Ձէինք ալ խօսեր: Փոքրիկս, էր, որ բարձերու մէջ, նստարանի վրայ նստած իր գիտութիւնը կը թափէր, կարծես կը զգար որ այդ վայրկեանին իր ներկայութիւնը զգալու պէտք ունէինք:

(Շար. 36)

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Եսթեր Ասլանեան (Սէն – Շամոն) 80 Եւրօ կը նուիրէ «Յառաջ»ին իր մօր՝ Նուարդ Խաչատուրեան–Ասլանեանի մահուան 19–րդ տարելիցին (1984, Փետր. 2):

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ
HAMASKAÏNE
ՓԱՐԻԶ

Ուրբաթ, Փետրուար 28, երեկոյեան ժամը 20·30–ին Փարիզի Հայ Մշակոյթի Տուն
17, rue Bleue — 75009 PARIS

Նիւթ՝
ՏԻԳՐԱՆ ՉՈՒՀԱՃԵԱՆԻ
«ԱՐՇԱԿ Բ.» ՕՓԵՐԱՆ
Կոստանդնուպոլսէն մինչեւ Սան–Ֆրանսիսքօ

Տեսերիզով ցուցադրութիւն՝ Օփերայի նախապատրաստական աշխատանքները եւ հատուածները:

Կը ներկայացնէ դերասան–բեմադիր՝
ԺԻՐԱՅՐ ԲԱԲԱԶԵԱՆ

Մուտքը ազատ է:

(Շար. Ա. էջէն)

կալէ 1999 Հոկտեմբեր 27–ի սպանդին հեղինակներուն համար: Վ. Օսկանեան կ'ըսէ թէ առանց այդ ոճրափորձին, մահապատիժը չատոնց ջնջուած կ'ըլլար: Կայ նաեւ Ղարաբաղի հարցը, որուն կարգադրութեան հեռանկարները շատ քաջալերական չեն: Հակառակ երկխօսութեան փորձի մը Խորհրդային Միութեան քայքայումէն ետք, Թուրքերն ու Հայերը կը շարունակեն փոխադարձ անվստահութեան յարաբերութիւններ պահել:

Եզրակացութեան մէջ, Մարի Ժեկօ եւ Կայծ Մինասեան կը գտնեն որ նախագահական ընտրութիւնը կենսական գրաւականներ չունի, մինչ Մայիսի երեսփոխանական ընտրութիւնը աւելի վճռական բնոյթ ունի, թէեւ կուսակցութիւններու տկարութիւնը, քարիզմաթիք դէմքի մը բացակայութիւնը եւ համեմատականի դրութիւնը կը սպառնան ազդել ժողովուրդին անտարբերութեան վրայ քաղաքականութեան հանդէպ:

«LE FIGARO»

(20 février)

UN TEST SOUS SURVEILLANCE POUR LA DEMOCRATIE A EREVAN

Ա – Էֆ – Փէ–ի տեղեկատուութիւնը կը վերաբերի նախագահական ընտրութեան նախօրեակին Հայաստանի պարզած պատկերին: Քուէարկութեան սկիզբէն իսկ, Օ–Էս–Սէ–Ը–ի մէկ դէտը ըսած է թէ անպայման բազմաթիւ խախտումներ պիտի ըլլան, թերեւս նուազ կոպիտ քան 1998–ին: Շատերու համար Քոչարեան նուազագոյն չարիք մը կը նկատուի: Արձագանգներ կան զանազան անձերու կարծիքներուն: Մէկը կը խոստովանի որ Ստեփան Դեմիրճեանի ի նպաստ քուէարկած է տուիթ տալու համար իրեն որ հօրը մահը լուսաբանէ:

–ՎԱՐԴԱՆԱՆՔ–

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ–ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, Փետրուար 27

Տօն Սրբոց Վարդանանց Զօրավարացն Մերոյ՝ 1036 վկայիցն, որք կատարեցան ի մեծի պատերազմին (451 Թուին)՝ «Վասն հաւատոյ եւ հայրենեաց»

Այսօր անուանակոչութեան տօնն է՝
ԳԱՐԵԳԻՆ Ա.
ԾԱՅՐԱԳՈՅՆ ՊԱՏՐԻԱՐՔԻՆ
եւ
ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻՆ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ

– Սուրբ Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Տաճարին մէջ, ժամը 10–ին պատարագ կը մատուցուի:

Ի ժամու պատարագի, «Հայրապետական Մաղթանք» կը կատարուի Հայրապետի արեւշատութեան աղօթիւք եւ բարեմաղթութեամբք:

– Պետական տնօրինութեամբ, բոլոր Հայերը (դպրոցական, աշակերտ, պաշտօնեայ եւ ուրիշներ) այսօր կրնան բացակայիլ իրենց զբաղումներէն իրենց կրօնական պարտաւորութիւններուն համար:

Ս. ՅԱԿՈԲ – ԼԻՈՆ

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, Փետրուար 27

Տօն է Վարդանանց Զօրավարացն Մերոց հազար երեսուն եւ վեց վկայիցն որք կատարեցան ի մեծի պատերազմին

Այս առթիւ Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ առաւօտեան ժամը 10–ին պատարագ կը մատուցուի:

Օրուան պատարագը կը մատուցանէ՝
ԻՍԱՀԱԿ Ա. ՔՀՆՅ. ՀԷՔԻՄԵԱՆ

ՊՈՒԼՎ. OSSO — Ս. ՅԱԿՈԲ

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, Փետրուար 27

Առաւօտեան ժամերգութիւն ժամը 9–ին:
Պատարագ ժամը 10–ին:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ԿՈՄԻՏԱՍ ՎՐԴ. ՅՈՎՆԱՆԵԱՆ

ՓԵՏՐՈՒԱՐ 1-ԷՆ
«ՅԱՌԱՋ»Ի
ընթացիկ ազդերու սակագինը

	€	
Մահազդ	140	(167,44)
Հոգեհանգիստ	125	(149,50)
Շնորհակալիք	125	(149,50)
Հարսնիք–Նշանտուք	125	(149,50)
Ծնունդ	125	(149,50)

Բոլոր ազդերու սակերուն վրայ, հարկ է աւելցնել 19,60% Թէ.Վէ.Ա. (տե'ս. փակագծի մէջ ընդհ. գումարը):

Այս գիները կը վերաբերին մէկ անգամ հրատարակելի ազդերու, ՄԻՆՉԵՒ ՄԷԿ ՔԱՌՈՐԴ ՍԻՒՆԱԿ (25 տող) մահազդներու պարագային եւ 1/8–րդ (12–13 տող) մնացեալին:

Առեւտրական եւ այլ ծանուցումներու համար, դիմել Թերթին Վարչութեան:

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ–ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ԿԻՐԱԿԻ, Փետրուար 23
Դ. ԿԻՐԱԿԻ ՔԱՌԱՍՆՈՐԴԱՑ

Այսօր, Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Տաճարին մէջ յատուկ Հոգեհանգիստ կը կատարուի, Փարիզի եւ Փարիզեան Շրջանի Եկեղեցիներուն մէջ պաշտօնավարած վախճանեալ Հոգեւորականներուն համար (Ղեւոնդեանց Քահանայից յաջորդող տօնին առիթով):

Այդ Հոգեւորականները եղած են. – Վռամշապուհ Արքեպիսկոպոս Քիպարեան ի Տանէ Արջուկենց, Արտաւազդ Արքեպիսկոպոս Սիւրմէեան, Սերովբէ Արքեպիսկոպոս Մանուկեան, Գէորգ Արքեպիսկոպոս Իւթիւճեան, Տիրան Արքեպիսկոպոս Ներսոյեան, Գրիգորիս Եպիսկ. Պալաքեան, Կոմիտաս վրդ. Սողոմոնեան, Սուքիաս վրդ. Պարոնեան, Հմայեակ Վարդապետ Պաղտասարեան, Յովհաննէս քհնյ. Հինքըրպէյէնտեան, Սահակ քհնյ. Իւթիւճեան, Կոմիտաս Քհնյ. Սկպեան, Բառնաբաս քհնյ. Խըն - տամեան, Արիստոմ քհնյ. Թորոսեան, Մեսրոպ քհնյ. Մեսրոպեան, Վահան քհնյ. Խոյեան, Բարթող քհնյ. Թադըմճեան, Գէորգ քհնյ. Դաւիթեան, Լեւոն քհնյ. Արսլանեան, Գարեգին քհնյ. Տէօվլէթեան, Մկրտիչ քհնյ. Արսլանեան, Գէորգ քհնյ. Նիզամեան, Ներսէս քհնյ. Գանճեան, Գրիգոր քհնյ. Ճէպէճեան, Յուսիկ քհնյ. Ադամեան, Վարդան քհնյ. Պաղտատլեան, Յարութիւն քհնյ. Ճորթույեան, Ադդէ քհնյ. Փայլակեան, Եսայի քհնյ. Ալթունեան, Թովմաս քհնյ. Մինասեան, Մաշտոց քհնյ. Թիւֆէնկճեան, Պարգեւ քհնյ. Մէրճանեան, Հայկասէր վրդ. Պայրամեան, Պետրոս քհնյ. Գասպարճեան, Արսէն Ա. Քհնյ. Սիմէոնեանց, Ղեւոնդ Քհնյ. Սոմունճեան, Վաչէ Ծ. Վրդ. Իգնատիոսեան:

Ջերմապէս կը հրաւիրուի մեր ժողովուրդը ներկայ գտնուիլ այդ օր պատարագին եւ աղօթել Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ ծառայութեամբ վաստակեալ՝ վախճանեալ իր Հոգեւորական Առաջնորդներուն եւ հովիւներուն համար:

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ, Փետրուար 25
ՏՕՆ ՂԵՒՈՆԴԵԱՆՑ ՔԱՀԱՆԱՅԻՑ

Փարիզի Սուրբ Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Տաճարին մէջ ժամը 10–ին պատարագ կը մատուցուի:

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

Section ASTRIG

ԱԲԳԴԵԶ

La Croix Bleue des Arméniens de France Section «Astrig» vous informe que des cours d'arménien pour **Adultes** sont assurés par une enseignante qualifiée, tous les jeudis de 20h45 à 22h15, dans le local de la Section, au 71, ave. Henri Barbusse, 95400 Arnouville-lès-Gonesse.

L'Association, sensible à toutes les remarques et suggestions que vous avez faites, vous propose une nouvelle méthode d'apprentissage de l'arménien essentiellement axée sur l'oral.

Espérant ainsi que ces cours moins «scolaires» vous encourageront à poursuivre l'apprentissage de la langue arménienne.

Dans l'attente et le plaisir de vous retrouver

Inscriptions tous les vendredis de 18h à 20h : CBAF Section «Astrig»
71, ave. Henri Barbusse,
95400 Arnouville-lès-Gonesse

Pour toute information complémentaire vous pouvez contacter :
— Paula Alacam: 01 39 87 54 54
— Mireille Guemdjian : 01 39 90 63 89
— Catherine Menedjian : 06 64 33 88 96

–ԳԵՐԵԶՄԱՆՕՐՀՆԷՔ–

Փէռ Լաշէզի, Փանթէնի, Շաւիլի, Իսի–լէ–Մուլինոյի, Նէօյիի, Ալֆորվիլի Անիէռի, Առնուվիլ – լէ – Կոնէսի, Սեւրանի եւ Պանեէօյի
գերեզմանատուներուն մէջ հանդէպ

ՓԱՐԻԶԵԱՆ ՇՐՋԱՆԻՆ ՄԷՋ ԾԱՌԱՅԱԾ ՀԱՆԳՈՒՑԵԱԼ ՀՈԳԵՒՈՐԱԿԱՆՆԵՐՈՒՆ

Շաբաթ օր, Փետրուար 22–ին, Փարիզեան Շրջանի տարբեր քաղաքներուն մէջ հանգչող հանգուցեալ հոգեւորականներուն դամբանները պիտի օրհնուին ըստ հետեւեալ ժամանակացոյցին՝

- **ՓԷՌ ԼԱՇԷԶ՝ ԺԱՄԸ 12·30–ԻՆ**
Վռամշապուհ Արքեպիսկ. Քիպարեան ի Տանէ Արջուկենց, Արտաւազդ Արքեպիսկ. Սիւրմէեան, Սերովբէ Արքեպիսկ. Մանուկեան:

- **ՓԱՆԹԷՆ ՓԱՐԻԶԻՆ՝ ԺԱՄԸ 15–ԻՆ**
Բառնաբաս Քհնյ. Խնտամեան, Գրիգոր Քհնյ. Ճէպէճեան, Ներսէս Քհնյ. Գանճեան, Արիստոմ Քհնյ. Թորոսեան, Մկրտիչ Քհնյ. Արսլանեան, Գէորգ Քհնյ. Նիզամեան, Յարութիւն Քհնյ. Ճորթուեան:

- **ՇԱՒԻԼ՝ ԺԱՄԸ 11–ԻՆ**
Ղեւոնդ Քհնյ. Սոմունճեան, Բարթող Քհնյ. Թադըմճեան:

- **ԻՍԻ – ԼԷ – ՄՈՒԼԻՆՕ՝ ԺԱՄԸ 14–ԻՆ**
Եսայի Քհնյ. Ալթունեան:

- **ՆԷՕՅԻ – ՍԻՒՐ – ՍԷՆ՝ ԺԱՄԸ 15–ԻՆ**
Մեսրոպ Քհնյ. Մեսրոպեան:

- **ԱԼՖՈՐՎԻԼ՝ ԺԱՄԸ 10·30–ԻՆ**
Գէորգ Քհնյ. Դաւիթեան, Պարգեւ Քհնյ. Մէրճանեան:

- **ԱՆԻԷՌ՝ ԺԱՄԸ 11–ԻՆ**
Թովմաս Քհնյ. Մինասեան:

- **ԱՌՆՈՒՎԻԼ – ԼԷ – ԿՈՆԷՍ՝ ԺԱՄԸ 10·30–ԻՆ**
Յուսիկ Քհնյ. Ադամեան:

- **ՍԵՒՐԱՆ՝ ԺԱՄԸ 11·30–ԻՆ**
Վահան Քհնյ. Խոյեան:

- **ՊԱՆԵԷՕ ՓԱՐԻԶԻՆ՝ ԺԱՄԸ 14–ԻՆ**
Ադդէ Քհնյ. Փայլակեան:

Կը հրաւիրուին հանգուցեալ հոգեւորականներու ընտանեկան հարազատները ու մեր ժողովուրդը ներկայ ըլլալ գերեզմաններու այս օրհնութեան:

GALERIE FRAMOND
3, rue des Saints-Pères, 75006 Paris

ACCROCHAGE DU NOUVEL AN' 2003

HUILES DESSINS
AQUARELLES
PASTELS ENCRES
GOUACHES
COLLAGES
TEMPERAS

Du 23 janvier au 28 février
tous les jours ouvrables, de 10h à 12h30 et de 14h30 à 19h

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 PARIS
SIRET : 571 027 317 000 15 Commission paritaire : No 55935

ՇԱԲԱԹ - ԿԻՐԱԿԻ
ՓԵՏՐՈՒԱՐ 22-23
SAMEDI - DIMANCHE
22-23 FEVRIER
2003

LE NUMERO: 1 €

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
E-MAIL : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 230 Եւրօ — Վեցամսեայ : 122 Եւրօ
Արտասահման : Տար. 270 Եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)
247 Եւրօ (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 1 Եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

78րդ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 20.629 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 78e ANNEE — N° 20.629

ՆԱԽԱԳԱՀԱԿԱՆ ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆ

ՆԱԽՆԱԿԱՆ ԱՐԴԻՒՆՔՆԵՐԸ ՉՀԱՍՏԱՏՈՒԵՑԱՆ

ՏԵՂԻ Կ'ՈՒՆԵՆԱՅ Բ. ՓՈՒԼ Ռ. ՔՈՉԱՐԵԱՆԻ ԵՒ Ս. ԴԵՄԻՐՃԵԱՆԻ ՄԻՋԵՒ

Նախագահական ընտրութեան նախնական առաջին արդիւնքները չհաստատուեցան ու կեդրոնական ընտրական յանձնաժողովը Փետրուար 20-ին յայտարարեց որ վերջնական արդիւնքներով Ռ. Քոչարեան ունեցած է քուէներու 49,8 տոկոսը. ուստի ընտրութեան Բ. փուլ մը տեղի կ'ունենայ Մարտ 5-ին: Այդ փուլին կը մասնակցին Ռ. Քոչարեան եւ 28,3% քուէներով երկրորդ դիրքի վրայ հասած Ստեփան Դեմիրճեան: Երկուքէն առաւելագոյնը ստացող թեկնածուն կը դառնայ նախագահ:

Փետրուար 19-ի քուէարկութեան Ռ. Քոչարեան ստացած է 707.155 քուէ, Ս. Դեմիրճեան՝ 400.846: Գ. դիրքի վրայ է Արտաշէս Գեղամեան 247.360 քուէով որ կը կազմէ 17,4%:

Յայտարարելով Բ. փուլին կայացումը, կեդրոնական ընտրական յանձնաժողովին նախագահը Ա. Սարհադեան կրկնած է թէ արտառոց դէպք արձանագրուած չէ, ամէն բան բնականոն անցած է. սակայն Օ-ԷՍ-ՍԷ-Ը-ի դիտեր ֆրանսական լրասփիւռներու կը յայտնէին թէ այդ առընչութեամբ կային հարցեր, թէ քուէատուփերը անբնական կերպով լեցուած էին, ինչ որ մտածել կու տար տրցակով անոնց մէջ խցկուած քուէաթերթիկներու մասին:

Ա. Սարհադեան անդրադառնալով Օ-ԷՍ-ՍԷ-Ը-ի եւ ՀԱՊ-ի դիտերուն արժեւորումին, ըսած է թէ համաձայն չէ առաջիններուն հետ. անոնք դրականներու հետ մատնանշած էին թէ ընտրութեան ընթացքին տեղի ունեցած օրինազանցումները արդիւնքներու վրայ ազդելու չափ կարեւոր էին: Իսկ ՀԱՊ-ի դիտերուն կարծիքով, ինչպէս յայտնած է այդ խումբին աշխատանքը համակարգող Նուրի Նարով, «ընտրութիւնը Հայաստանի կ'ապահովէ յառաջընթացի քայլ մը, ժողովրդավարութեան եւ մարդկային իրաւունքներու մարզին մէջ»:

ԱՆՀԱՄԱՁԱՅՆՈՒԹԵԱՆ ՀԱՆՐԱՀԱՒԱՔ

Նախագահութեան թեկնածուներէն ժողովրդական կուսակցութեան ղեկավար Ստեփան Դեմիրճեանի ընտրական դրասենեակը հանրահաւաքի նախաձեռնած է, անհամաձայնութիւն յայտնելու կեդրոնական ընտրական յանձնաժողովի հրապարակած արդիւնքներուն հետ: Հանրահաւաքի մասնակիցներուն թափօրը ուղղուած է կեդրոնական ընտրական յանձնաժողով որուն շուրջ ապահովութեան գօտի մը կազմած են ներքին գործերու յատուկ ստորաբաժանումներու ուժերը:

Ս. Դեմիրճեանի ընտրական կեդրոնին պետ Գ. Յարութիւնեան, երեսփոխաններ՝ Ա. Սաղոյեան, Ս. Զաքարեան, նախագահութեան թեկնածու Ա. Կարապետեան եւ Հանրապետութեան ներկայացուցիչ Վ. Յարութիւնեան շէնք մտած ու հանդիպում ունեցած են յանձնաժողովի նախագահ Ա. Սահրադեանի հետ: Պահանջած են որ ընտրական կեդրոնները բացուին եւ քուէաթերթերը ստուգուին:

Հանրահաւաքը տեղի ունեցած է Մատենադարանին առջեւ ու վերածուած հակաքոչարեան ցոյցի: Վերջին տարիներու հայաստանեան հանրահաւաքներու անսովոր մեծ բազմութիւն խմբուած է, յայտարարելու համար թէ ժողովուրդը պիտի չընդունի զեղծուած արդիւնքները, թէ յաղթականը Ս. Դեմիրճեանն է: Ցուցարարներ պատռած են Ռ. Քոչարեանի նախընտրական պաստառները, նոյնիսկ քաղաքին այլ վայրերուն մէջ: Ռ. Քոչարեանի լուսանկարները, քարոզչական պաստառները իրենց ցուցափեղկին մէջ զետեղած խանութպաններէ պահանջուած է անմիջապէս հանել զանոնք: Շատ խանութներ ձիւնագնդակի բռնուած են, վարկաբեկիչ արտայայտութիւններ հնչած են ներկայի նախագահին հասցէին ու տեղ – տեղ ծեծկռտուքի դէպքեր պատահած են:

ՍԵՐԺ ՍԱՐԳՍԵԱՆԻ ԼԱՒԱՏԵՍՈՒԹԻՒՆԸ

Պաշտպանութեան նախարար Ս. Սարգսեան որ Ռ. Քոչարեանի ընտրական գրասենեակի պետն էր, արդիւնքներու հրապարակումէն ետք յայտնած է. «Նախագահի ութ թեկնածուների հետ մրցապայքարում 49,8 տոկոս արդիւնք միանգամայն յուսալի յենարան է գործող Նախագահի համար՝ Բ. փուլում առաւելութեամբ յաղթելու առումով»: Ան նաեւ Բ. փուլ մը անհրաժեշտ դարձնող գործօն նկատած է «մրցակիցների կիրառած անընդունելի նախընտրական տեխնոլոգիաները»: Աւելցուցած է թէ Ռ. Քոչարեան անվրդով ու պաղարիւնով վերաբերած է արդիւնքներուն եւ «մարտականօրէն» կը շարունակէ նախընտրական գործունէութիւնը:

ՄԱՄՈՒԼԻ ԱՐՁԱԳԱՆԳ

«Լիպերասիոն» (Փետրուար 21), արձագանգելով Հայաստանի նախագահական ընտրութեան արդիւնքներուն, կը գրէր թէ Քոչարեան քիչ մնացած էր որ ընտրուէր Ա. շրջանին, քանի ստացած էր ձայներու 49,8%-ը բայց, պարտի Բ. շրջանի մը ներկայանալ – Մարտ 5-ին – մրցակից ունենալով Ստեփան Դեմիրճեանը, որ ստացած էր ձայներու 28,3%-ը: Ա-Էֆ-Փէ-ի տեղեկատուութիւնը կ'անդրադառնայ նաեւ ցուցարարներու, հաւաքուած ընտրական յանձնախումբին շէնքին շուրջ, ամբաստանելով Յանձնախումբը, որ կը խարդախէր արդիւնքները: Կը յիշուէր թէ անկանոնութիւններ եղած էին անցեալի քուէարկութիւններու ատեն, մասնաւորաբար 1998-ին, երբ Քոչարեան կ'ընտրուէր:

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Փետրուար 21)

ԱԼԻԵՒ ՊՈՒՇԻ ԵՒ ՊՈՒՏԻՆԻ ԽՕՍԱԿԻՑ

Ատրպէյճանի նախագահը փետրուարի վերջաւորութեան ԱՄՆ կը մեկնի, ըստ իր աշխատակազմի պաշտօնական տեղեկատուութեան՝ նախագահ Պուշի հրաւէրով: Ընդդիմադիր մամուլը գրած է թէ այցին բուն պատճառը բժշկական քննութիւններ են, ոչ թէ նախագահ Ճ. Պուշի հրաւէրը:

Ռուսաստանի նախագահին կողմէ Ապահովութեան Խորհուրդի քարտուղարը Վլատիմիր Ռուշայլօ Ալիեւի յանձնած է նախագահ Պուտինի ուղերձը: Հոն ըսուած է թէ երկու երկիրներուն կարեւորագոյն խնդիրներէն է շրջանին մէջ կայունութիւն ապահովելը, այդ ուղղութեամբ միասնական ջանքերու գործադրութիւնը:

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ԻՐԱՔ

ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՍԱԿԱՐԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Թ. ՊԼԷՐ ՀԱՄՈԶՈՒԱԾ Է, ԲԱՅՑ, ՉԻ ՀԱՄՈԶԵՐ

Փետրուար 21-ին, Ուրբաթ, Անգարա դեռ կը շարունակէր իր սակարկութիւնները եւ կը շարունակէր յետաձգել իր համաձայնութիւնը ամերիկեան զօրքերու հաստատման իր հողամասին վրայ: Պուշ չէր ուզեր 26 միլիառ տոլարէն անդին երթալ, Թուրքիա առնուազն 30 միլիառ կ'ուզէր, նոյնիսկ 40, հաւասարակշռելու համար այն կորուստը զոր պիտի կրէ պատերազմի ընթացքին: Նոյն օրը, ամերիկացի 40 հազար զինուորներ ճամբայ ելած էին դէպի Թուրքիա, բայց արտօնութիւն չունէին ցամաքահանման: Գ. Փաուըլ, Տ. Ռըմսֆելտ վերջնագիր տուած էին Թուրքիոյ, պահանջելով որ իր վերջնական պատասխանը տայ նախքան շաբաթավերջը, բայց Անգարա միշտ կը տոկար: Կասկած չկար, որ ի վերջոյ համաձայնութիւն մը պիտի գոյանար, բայց երեւոյթը յատկանշական է, ցոյց կու տայ որ ԱՄՆ-ու ամէնէն գլխաւոր զինակիցներն իսկ գլուխ կը բռնեն, համոզուած չեն թէ այս պատերազմը անհրաժեշտ է: Հակասութիւնն ալ հոն է, որ մինչ Պուշ կը ջանայ արդարացնել Իրաքի զինուորական իր գործողութիւնը շրջանի ապահովութեամբ, բացի Քուէյթէն, շրջանի բոլոր երկիրները դէմ են պատերազմին:

Թուրքիա, որ տնտեսական ծանր կացութեան մէջ է, պէտք է նաեւ հաշտեցնէ Ուաշինկթընի հետ զինուորական իր զինակցութիւնը եւ իր ժողովուրդին ընդդիմութիւնը պատերազմին: Ամերիկա ճիգ թափեց վերջերս, որ ԷՖ-ԷՄ-Ի-ն օգնէ Թուրքիոյ, Եւրոպական Միութեան անդամակցի, բայց ցարդ դրական ոչինչ կայ:

Թուրքիոյ Արտաքին նախարարը՝ Ե. Եաքըշ եւ Տնտեսութեան նախարարը՝ Ալի Պապաճան Ուաշինկթըն գացած են իրենց պահանջները ներկայացնելու համար: Նուազագոյն 30 միլիառ տոլար ուզած են (92 միլիառով սկսելէ ետք...), որու 10 միլիառը նուէրի ձեւով: Ուաշինկթըն 26 միլիառի կը համաձայնի (6 միլիառը նուէր):

Թ. Պլէր, ինք համոզուած է որ պատերազմը միակ լուծումն է, բայց իր իսկ հանրային կարծիքը իրեն հետ չէ: Ոչ մէկ որակումէ զերծ մնացած է (Պուշի շնիկը, Ուաշինկթընի Արտաքին նախարար, եւլն. եւլն.), բայց կը յամառի, հակառակ անոր որ Աշխատաւորական իր կուսակցութիւնն ալ իր կողքին չէ: Իրեն համար Սատտամ Հիւսէյն վտանգ մըն է, ոչ միայն Միջին-Արեւելքի այլեւ Մեծն-Բրիտանիոյ համար, բայց, իր ներկայացուցած փաստաթուղթերուն շինծու բնոյթը բաւական վարկաբեկած է զինքը:

Գ. Փաուըլ հաստատեց թէ նոր բանաձեւ մը պիտի ներկայացուի Ապահովութեան Խորհուրդին, քանի մը օրէն: Ամերիկեան այդ բանաձեւը դուռը պիտի բանայ պատերազմին: Ռուսաստանի Արտաքին փոխ-նախարարը յայտարարած է որ Ռուսաստան զօրավիգ չի կրնար ըլլալ նման բանաձեւի մը, առանց ճշդելու թէ պիտի գործածէ՞ վէթոյի իր իրաւունքը: Ֆրանսայի համար քօղարկուած վերջնագիր մըն է, որ կը համապատասխանէ ամերիկեան զինուորական ժամանակացոյցին:

ԱՆԳԼԵՒԱՄԵՐԻԿԵԱՆ ՄԱՄՈՒԼԸ ԹՈՅՆ ԿԸ ԹԱՓԷ ՇԻՐԱՔԻ ՎՐԱՅ

Կը թուի որ Անգլիացիք եւ Ամերիկացիք բոլորովին կորսնցուցած են չափի եւ կենցաղավարութեան բոլոր սահմանները: Փետրուար 20-ին, Փարիզի մէջ, անգլիական «Թհը Սըն» օրաթերթի հազարաւոր թիւեր կը բաժնուէին, ձրի եւ ֆրանսերէն: Ա. էջի վրայ Շիրաքի հսկայ նկարին կ'ընկերանան սա խորագիրը՝ «Շիրաք որդ մըն է»: Թերթը դեռ կ'ըսէ Ֆրանսացիներուն՝ «Ձեր նախագահը Եւրոպայի ամօթը դարձաւ»: Թերթը կը պատկանի մամուլի մեծ տիրոջ՝ Ռուփերթ Մըրտոքի եւ պատերազմամէտ է: Այլ ոճ մը գործած է Տէյլի Մէյլ, որ նոյնպէս չափի զգացում չունի: Ան կը գրէ թէ Շիրաք. – «Կաւատ մըն է, որ արիւն ունի ձեռքերուն վրայ եւ պէտք է ձեռնակապեր ունենար դատականներուն իր յանցագործութիւններուն համար»: Թերթին համար (աջ) Շիրաք ծախուած է Ս. Հիւսէյնի: Էլիզէի բանբերը՝ Կաթրին Գոլոնա յայտարարած է թէ նախատինքները աւելի խօսուն են անոնց համար, որոնք կը նախատեն, քան անոնց համար, զոր իբրեւ թէ կը յաւակնին նկարագրել: Ճէք Լանկ, հաղորդագրութեամբ մը, կ'ըսէ թէ այդ յարձակումները, Ֆրանսայի եւ իր նախագահին դէմ, վրդովեցուցիչ են իրենց գռեհկութեամբ եւ կոշտութեամբ:

Ամերիկացիք ալ ետ չեն մնար եւ շատ կը ծանրանան անտեղի կերպով Նորմանտիի ամերիկացի զինուորներու շիրիմներուն վրայ, անտեսելով որ Ֆրանսայի մէջ մեռնիլ չի նշանակեր անպայման Ֆրանսայի համար մեռնիլ: «Նիւ – Եորք Փոսթ»ի համար՝ ով որ Պուշի կողքին չէ Սատտամ Հիւսէյնի փաստաբանն է, ինչ որ կը նշանակէ թէ Փետրուար 15-ին, աշխարհի ամէն կողմերը փողոց իջնող աւելի քան 10 միլիոն ցուցարարներ, բոլորն ալ Իրաքի մենատիրոջ փաստաբաններն են:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՖՐԱՆՍԱ – ԱՓՐԻԿԷ ժողովի 52 ափրիկեան երկիրները իրենց զօրակցութիւնը յայտնեցին Ֆրանսայի եւ իր նախագահին իրաքեան հարցին կապակցութեամբ, հաղորդագրութիւն մը հրապարակելով ուր կ'ըսեն թէ պատերազմէն զատ այլընտրանք մը կայ: Ներկայիս, Ապահովութեան Խորհուրդի անդամ են երեք ափրիկեան երկիրներ՝ Անկոլա, Գամերուն եւ Կինէա, զորս Ամերիկացիք կը փորձեն համոզել: Այս համագումարին արտասանած իր ելոյթին ընթացքին, Շիրաք շեշտած է թէ անպատժութեան շրջանը վերջ գտած է, շրջանը ուր ուժը կ'արդարացուէր: Յանցագործները այլեւս պէտք է վախն ունենան, որ պատժական միջազգային Ատեանին պատիժները կրնան կրել: Յայտնի չէ եղած թէ Զիմպապուէի նախագահը իր վրայ առա՞ծ է: Իրեն դէմ ցոյցերը արգիլուած են: Ցոյց չեն կրցած ընել նաեւ «Առանց սահմանի թղթակիցներ»ը, որոնք կ'ուզէին բողոքել «մամուլի 23 էջերու» ներկայութեան դէմ: Շիրաք ըսած է նաեւ թէ Քոթ տ'Իվուարի «մահուան գու-

(Շար.ը Դ. էջ)

ՀԱԿԱԴԻՐ ՆԵՐԴԱՇՆԱԿՈՒԹԻՒՆ

Պէտք չէր փախցնել առիթը, այդ Փետրուար 14-ի երեկոյեան համերգը, Փարիզ, La Maroquinerie-ի սրահին մէջ: Ուրիշ տեղ անոնք արդէն հանդիպեր էին բազմաթիւ անգամներ, քեմանչիստ Գագիկ Մուրատեան եւ հակաբամբորդ (contrebassiste) Գլոտ Զամիչեան: Արդէն հրատարակած էին սալիկ մը, բայց համերգ մը, այս պարագային՝ մեր առջեւ ստեղծուող, ոչ թէ միայն յօրինուող, երաժշտութիւն մը, բոլորովին տարբեր երեւոյթ մըն էր:

Ի հարկէ մարդ առաջին հայեացքով կը տարուի մտածելու թէ ի՞նչ կապ կայ արեւելեան աւանդական գործիքին եւ արեւմտեան հակաբամբին միջեւ, եթէ մէկդի ձգելու ըլլանք հազուագիւտ ձայներ, կախարդական համադրութիւններ ունկնդրելու ցանկութիւնը, որ նման տարօրինակ երկեակ կը յարուցանէ: Ամէն մարդ գիտէ որ դասական երաժշտութեան նուագախումբերուն հիմը կը կազմէ հակաբամբը եւ մեծ տեղ ունի ճազի մէջ. մինչդեռ քեմանչան առաւելագոյն պարագային երգին ընկերակցող գործիքի դեր մը կը կատարէ, իր քիչ մը լալկան, հեզամրմունջ կամ մետաղային ձայներով, եւ կը տառապի, ի միջի այլոց, ձայնատարածքի իր համեմատական սահմանափակութեամբ: Մենք զայն միշտ լսած ենք ժողովրդական նուագարաններուն հետ, զայն չենք լսած, օրինակ, Աւետ Տէրտէրեանի հինգերորդ համանուագի երկայնքին, որուն առաջին կատարումին մասնակցած էր ատենին Մուրատեան: Եւ ահա երբ դէմ յանդիման կու գան պզտիկ, անյաւակնոտ գործիքն ու հաստափոր, փառահեղ հակաբամբը, մարդ անմիջապէս կը մտածէ առասպելին, Դաւիթին ու Գողիաթին, եւ հարց կու տայ թէ այդ գուշակելի, վտանգաւոր մարտէն ի՞նչ բան դուրս պիտի գայ, քանի որ երկու այնքան տարամէտ գործիքներու համատեղ նուագը ինչ կրնայ ըլլալ եթէ ոչ փարումէն մինչեւ հակադրութիւն գացող կռիւ մը:

Երաժիշտները հինգ - վեց կտորներ նուագեցին այդ օր, աւելի ճիշդ յեղաստեղծեցին, ըստ երեւոյթին նախապէս որոշուած երաժշտական չեմաներու վրայով, եւ մարդ դժուարութիւնն ունէր որոշելու թէ մեզի մատուցուածը ճա՞զ էր, աւանդական երաժշտութի՞ւն էր, ասոր մէկ արդիականացուած, երկակենցաղ ձե՞ւն էր, թէ՞ ուրիշ բան, որ դեռ անուն չունի: «Կենդանի երաժշտութիւն» կը գրէր սրահին մէջ բաժնուած թղթիկ մը: Ըստ իս՝ ասիկա էական կէտ մը չէ եւ կրնայ չահագրգռել միայն ան որ պիտակ կ'ուզէ դնել իր լսածին կամ տեսածին վրայ:

Նուագը սովորաբար կը սկսի Զամիչեանի հակաբամբով, որ մերթ թեթեւ մերթ ալ խիտ հիւսուածք մը կը յօրինէ, այնպիսի ճարտարախաղութեամբ, գործիքի վտանգներուն այնպիսի տիրապետումով որ ապշեցուցիչ է պարզապէս. իր կալուածին մէջ արտակարգ երաժիշտ - մեկնաբան մըն է Զամիչեան: Անոր դէմ՝ Մուրատեանի քեմանչան ունի դժուարին գործը մտնելու այս յարաշարժ կառուցուածքին մէջ, սպրդելու, դրեթէ աննկատ կերպով, խաղալով լռութեան հետ, յամենալով նոյն ձայնին վրայ: Հետզհետէ ժողովրդական, աշուղական երաժշտութեան բջիջներ, մօթիֆներ, ռիթմեր կը յայտնուին, բայց հազիւ նըշմարուած՝ արդէն կը տարբաղադրուին, կը կորսուին, ուրիշ կերպով երեւան կու գան, կը տարբերակուին, կ'այլափոխուին, կը զարգանան, մինչեւ որ արագացող ռիթմը երկու գործիքները տանի իրենց ծայրագոյն կարելիութիւններուն, տարփանքի պահու մը նման հզօր ու կենսաւէտ: Եւ հակառակ ակնկալուածին ու մտավախութեան՝ հակաբամբը չէ որ անպայման կը պարտադրէ ինքզինք կամ կու գայ ծածկել քեմանչայի սրընթաց թռիչքը: Ամէնէն անսպասելին, ամէնէն զարմանալին այն է որ մեր լսածը այլեւս մեզի ծանօթ գործիքէն չի գար, դրեթէ, այլ անոր մէկ զարգացած բնատիպէն: Ինչ որ վտիտ մելոս մըն է, հեծեծմունք, հեւք, ողբերգ, հոս կ'ըլլայ լռութեան հետ մտմտուք, կը դառնայ կամաց - կամաց հաւասարէ հաւասար երկխօսութիւն, բաղադրութիւն մը՝ ամբողջովին այլ, ամբողջովին տարբեր ձայնային ու մեկնաբանական համակարգի մը հետ: Առճակատում մը օտարութեան՝ որ կը վերածուի ծնուցիչ արարքի:

Իբրեւ քեմանչայի աւանդական կիթարկումի, մեկնաբանութեան վարպետ՝ Մուրատեան կը յաջողի անդին երթալ ընկալեալէն, սովորածէն: Կ'ընդլայնէ գործիքին հնարաւորութիւնները, արտայայտչական միջոցները եւ կը յայտնաբերէ հազուագիւտ ոչ թէ ձայներ, այլ հնչեղութիւն ու ծաւալ: Մանաւանդ դրեթէ շօշափելի, թանձրացեալ ծաւալ, որմէ գործիքը զուրկ է շատ յաճախ: Այդ պզտիկ, կարծես ափի մը մէջ ու սրտին դէմ սեղմուող գործիքը որ ներքին աշխարհի հայեցողութեան համար շինուած ըլլար կարծես եւ որ մինչեւ հիմա կը բաւարարուէր հայկական մօթիֆներու ամրակուռ կաղապարներով, իր այս զօտեմարտին մէջ, հակաբամբին հետ պայքարին, մրցանքին մէջ - գուցէ այդ երկխօսութեան իսկ շնորհիւ - կը գտնէ կերպ մը ինքզինք գերազանցելու, կը փոխակերպուի առանց փոխուելու, կը գրաւէ ինքնատիպ ոճ մը: Ոճ մը՝ որ ուրիշ որեւէ բան չի յիշեցներ. նուագաձեւ մը որ չի նմանիր ուրիշ որեւէ նուագաձեւի: Ասիկա իսկական յայտնութիւնն է, երեւոյթը, ինչպէս կ'ըսեն:

Անշուշտ, բոլորովին աւանդական եղանակներ լսելու գացած մարդիկ պիտի խրտչին, ընդվզին, կամ անխառն աւանդութեան աղարտում նկատեն ասիկա: Անոնք կը յղեմ Մուրատեանի մենանուագներու սալիկին (Emouvance, 1998) եւ անոր ըմբոշխնումին: Նման փաստի, վարպետութեան փաստի, պէտք չունինք, եւ սալիկը արդէն նման նպատակներ չի հետապնդեր: Մեր հո՛գը սակայն: Ան որ քիչ թէ շատ մտահոգ է աւանդական գործիքներու ճակատագրով, ապագայով, այսինքն՝ այսօրով ու զարգացմամբ, չի կրնար զանոնք երեւակայել վերապրուքի, կրկնումի ձեւին տակ միայն: Ինչ որ չի նորոգուիր մեռած է: Կը մոռնանք յաճախ որ աւանդութիւն կոչուածը անկայուն, միշտ խախուտ, անաւարտ ամբողջութիւն մըն է, որ հոգին չաւանդելու համար հարկին տակն է երթալու ինքնիրմէ անդին: Աւանդութիւնը նորոգումներու գումարն է, ո՛չ աւելի, ո՛չ պակաս: Եւ երբ, Ճ. Գասպարեանի դուդուկին պէս, հիմա քեմանչան ալ հետզհետէ դուրս կու գայ իր նեղ սահմաններէն, խորքին մէջ իր տեղն է որ կը հաստատէ մեր մտքին ու լսողութեան, լիարժէք, այժմէական medium մը, միջոց մը ըլլալու հանգամանքը: Վարպետը ան չէ միայն որ աւանդութեան մը կը տիրապետէ, այլեւ ան որ կը նորոգէ զայն փոխանցած պահուն:

Հազուագիւտ ներդաշնակութիւն մը կը կազմեն այլեւս այս երկու գործիքները մեր ականջին, սատարող վաւերական արուեստի մը, որուն գեղեցկութիւնը ոչինչ կը պարտի pittoresque-ին, ականջալուրին, քանի որ մեր լսողութիւնը երբեք չի փայփայուիր սիրուած, քիչ մը չփացուած եղանակի մը չեմ գիտեր քանիերորդ կրկնումով: Ոչինչ, կամ դրեթէ ոչինչ կայ հոս որ հարկատու ըլլար մանրադէպին, չպարանքին: Մանաւանդ որ Զամիչեան ակնյայտօրէն կը խորշի եղանակէն ու եղանակի գաղափարէն, իսկ Մուրատեան եղանակէն կը դիմէ դէպի ասոր վերացականացումը, մտային մարմնաւորումը, պիտի ըսէի, վայելուչ ժուժկալութեամբ մը, այնքան յարմար ու պատշաճ քեմանչայի ներքին տրամաբանութեան իսկ: Երկուքը, հակադիր ճամբաներէ, կը դիմեն նոյն կէտին, հոն ուր տեղի կ'ունենայ ձայնային բախում-հանդիպումը: Անոր հարկատու է ունկնդիրը այս յեղաստեղծ կատարումէն ստացած իր խռովիչ հաճոյքը: Գուցէ ժամանակը, փորձը, ինչպէս փորձարկումը, փոխվարժումը կարեւոր ազդակներ են երկեակի մը անդամներուն կատարեալ համաձայնութեան մը հանելու, հասուննալու համար, ինչպէս որ ատիկա անհրաժեշտ է ամէն յեղաստեղծումի: Յեղաստեղծումը ժեստ մըն է, յանկարծակի, անժամանակ, բացարձակ, այսինքն՝ անվերադարձ արարք մը, որուն սակայն արուեստագէտը կը հասնի վարժութեամբ ու հրահանգով: Սակայն պիտի չսպասեմ այդ անորոշ ապառնիին, ըսելու համար ոչ թէ միայն աշխատանքին կարեւորութիւնը («մեր» արուեստին անհրաժեշտ հատումը), այլեւ անկէ եկող գոհացումի զգացումս: Միակ դրաւականը այդ է, ի վերջոյ, վայելքին որակը:

ԳՐԻԳՈՐ ՊԸԼՏԵԱՆ

ԵՐԵՒԱՆԵԱՆ ՔՐՈՆԻԿ

-2-

Քրոնիկագիր՝ ԵՒՍԵԲԻՈՍ

ԱՅՑԵԼՈՒԹԻՒՆ ՆԱԽԱԳԱՀ ԼԵՒՈՆ ՏԷՐ-ՊԵՏՐՈՍԵԱՆԻՆ

Ոչ միջազգային թղթակից եմ, ոչ քաղաքական գործիչ: Վերջին երկու տարիներուն սովորութիւն ըրած եմ ժամադրութիւն խնդրել, երթալ սուրճի գաւաթի մը շուրջ, ժամ մը եւ աւելի, անոյշ - անոյշ զրուցել ամէն նիւթի մասին, բացի քաղաքականէն:

Բանասէր, զարգացած անձնաւորութիւն մըն է, որ օրուան մեծ մասը կ'անցընէ ընթերցումներով, միջազգային քաղաքականութենէն խոր տեղեկութիւն ունի, պատմական պրպտումներ կը կատարէ իր մասնագիտական նիւթերու շուրջ, ասորագիտութիւն, կիլիկեան շրջանի եւ խաչակիրներու յարաբերութիւններ, կ'ընդունի հիւրեր, օտար դիւանագէտներ, արուեստի եւ գիտութեան մարդիկ եւ բարեկամներ, ընտանիքի անդամներ:

Շատ քիչ անգամ կը հեռանայ իր բնակավայրէն, որ պետութենէն յատկացուած սեւ քարերով պատուած, սիրուն առանձնատուն մըն է, Ծիծեռնակաբերդի յուշարձանին ստորոտը: Ունի սիրուն պարտէզ, խնամուած ածուներով եւ փոքր անձնակազմ, պահակութեան եւ շէնքի պահպանութեան համար:

Բնակարանի ներքին բաժինը, նոյնքան պարզ եւ կոկիկ է որքան արտաքինը: Քանի մը ճաշակաւոր հայ նկարիչներու գործեր մերկ պատերուն վրայ, փայտէ պարզ եւ ցած սեղան մը, իր աթոռներով, եւ հիւրընկալ ժպիտ մը տանտիրոջ դէմքին վրայ:

Երբեք չեմ կրցած ընկալել այն բոլոր «հրէշութիւնները» որ իր քաղաքական հակառակորդները իրեն կը վերագրեն: Վստահաբար սխալներ գործած ըլլալու է, հետեւանք փորձառութեան պակասին, եւ կասկածելի գործակիցներու ընտրութեան: Ի վերջոյ դիւանագէտներու ընտանիքէ սերած մը չէ, այնուհանդերձ կարելի չէ ուրանալ որ նորաստեղծ անկախ Հայաստանը, իր անձնական ճիգերուն կը պարտի, եթէ քաղաքական կռիւ տեղի չունեցաւ իր հողին վրայ եւ ռուսական բանակը երբեք ոտք չկոխեց Երեւան... ինչ որ չկարողացան ընել Ատրպէյճանի ծեր աղուէս՝ Ալիեւը եւ Վրաստանի սովետական «մեծ» քաղաքագէտ՝ Շեւարնածէն... եւ տակաւին Արցախի ազատագրում, որ արինաքամ ըրաւ Հայաստանի աղքատ տնտեսութիւնը, վառելանիւթի անկարագրելի տագնապ ըստեղծելով, անժողովրդական դարձուց զինք. բայց այսօր ունինք միատարր հայրենիք մը, նոյնքան միատարր Արցախը, որուն քաղաքական լուծումը, չկըրցաւ իր աւարտին հասցնել:

Ես հաւատացած եմ որ եթէ Լեւոն Տէր - Պետրոսեան մնալու ըլլար, նուագագոյնը որ կրնամ ըսել, լեզուական եւ մշակութային հարցերը, աւելի լրջօրէն կրնային քննուիլ, եւ իր սկզբնական ժըլատական կեցուածքը հանդէպ սփիւռքին՝ բարեփոխութեան ենթարկուիլ:

Կարելի չէր ընտրապայքարի այս տաք օրերուն, ուր հեռատեսիլի բոլոր կայաններն ու հրատարակուող թերթերը, իշխանամէտ եւ ընդդիմադիր ուժերու ելոյթներով ողողուած են, անցողակի հարց մը չտալ, Հանրապետութեան առաջին նախագահին կարծիքն ունենալու համար: Միշտ խուսափած եմ քաղաքական ակնարկներ կատարելէ խօսակցութիւններուս ընթացքին: Փորձութիւնը շատ զօրաւոր էր կարենալ լսելու համար...:

— Պ. Նախագահ — Ո՞ր թեկնածուն ձեզ աւելի կը համոզէ:

— Ան որ հիմնահարցին կը մօտենայ քաղաքական լրջութեամբ:

— Իսկ ո՞րն է այն հիմնահարցը:

— Արցախը... պէտք է օր առաջ համաձայնութեան մը գալ. այլապէս Հայաստանի վիճակը օրէ օր կը վատթարանայ. որքան շուտ այնքան լաւ: Միջազգային կացութիւնը ներկայիս նպաստաւոր չէ մեզի համար:

— Իսկ ո՞վ է այն թեկնածուն որ օրակարգի նիւթ ըրած է Արցախի հարցը:

— ՞՞՞:

Նախագահին լռութիւնը հաւասար էր «ո՛չ ոք» ըսելու: Պէտք է ըսեմ որ ձեռքս անցած մի քանի թռուցիկներուն մէջ Ղարաբաղի մասին խօսող չկայ. ոչ ալ մամուլէն եւ հեռատեսիլէն յայտնուող թեկնածուներէն որեւէ ակնարկ մը այս մասին: Իսկապէս տարօրինակ է: Ամէնքը ամէն ինչ կը խոստանան բացի Արցախի հարցը լուծելէ... Միակ մտահոգութիւն արտայայտողը Արտաքին գործոց նախարարը կը թուի, որ ամէն առիթով կը շեշտէ Արցախի հարցի լուծումին կարեւորութիւնը: Ափսոս որ ինք թեկնածու չէ: Կարեւոր նախարար մը՝ որ կրնայ նոյնիսկ դուրս ձգուիլ նորընտիր նախագահէն: Ինչ որ ցաւալի պիտի ըլլար մեծապէս:

Լեւոն Տէր - Պետրոսեան, միասին դուրս կու գայ, մինչեւ դուռ ընկերելու: Բակին մէջ երիտասարդ մայր մը, նորածին մը կը պտըտցնէ կառքին մէջ, գունաւոր հովանոցով մը թեթեւ մաղուող ձիւնէն պաշտպանելով:

— Երկրորդ թոռնիկս է, Յակոբիկը, որ հազիւ ամիսուկէս է աշխարհ եկած է: Հօրս անունով կը կոչուի. վստահ եմ հօրս նման նկարագրի տէր պիտի ըլլայ, անոյշ ժպիտը անպակաս է իր դէմքին վրայէն:

Մինչ մեքենաս Ծիծեռնակաբերդի լանջերէն կամաց կամաց օձապտոյտ կը հեռանայ, հոգիիս խորերէն ջերմ աղօթք մը կը բարձրանայ դէպի երկինք, դէպի Հայոց Աստուած, — Ո՛վ Տէր, տո՛ւր որ այս նորածին սերունդը ալ չտեսնէ ցաւ եւ տառապանք. ապրի խաղաղ եւ երջանիկ այն հողին վրայ, որ դուն ընտրեցիր, որպէս յարմարագոյնը, քու ձեռքով ըստեղծած առաջին զոյգին՝ Ադամին եւ Եւային:

ՍՏԱՑԱՆՔ

ԴՐՕՇԱԿ

ՊԱՇՏՕՆԱԹԵՐԹ ՀԱՅ ՅԵՂԱՓՈԽԱԿԱՆ ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ

Թիւ 1 (1577) Յունուար, 2003
ԵՐԵՒԱՆ

«ՆԱՐԵԿ»Ի 1000–ԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԻԹՈՎ՝

ՄԵԾԻ ՏԱՆՆ ԿԻԼԻԿԻՈՅ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍՈՒԹԻՒՆԸ ՀՐԱՊԱՐԱԿԵՑ ՆԱՐԵԿԱՑԻԻ ԱՄԲՈՂՋԱԿԱՆ ԵՐԿԵՐԸ

«Նարեկ»ի 1000–ամեակին առիթով, Մեծի Տանն Կիլիկիոյ կաթողիկոսութեան հրատարակչատունը լոյս ընծայեց Ս. Գրիգոր Նարեկացիի ամբողջական երկերը: Ցարդ «Նարեկ»ը, կամ «Մատեան ողբերգութեան»ը, ինչպէս նաեւ Նարեկացիի միւս գործերը, զանազան հրատարակութիւններու արժանացած են, սակայն ցարդ չէր հրատարակուած մեծանուն սուրբին ամբողջական երկերը բովանդակող հրատարակութիւն մը: Նոյնինքն Անթիլիասի մէջ, «Նարեկ»ը բազմաթիւ տպագրութիւններու արժանացած էր անցնող տասնամեակներուն եւ տրամադրելի դարձած մեր ժողովուրդի զաւակներուն, իբրեւ հայ ընտանիքին տրամադրուած աղօթքի գիրք:

Նարեկացիի ամբողջական երկերը ընդգրկող այս ծաւալուն հատորը, որ կը բաղկանայ 726 էջերէ, հրատարակուեցաւ մեկենասութեամբ Լիզպոնի «Գալուստ Կիւլպէնկեան» հիմնարկութեան հայկական բաժանմունքին, անմիջական գործակցութեամբ՝ հիմնարկի տնօրէն տոքթոր Զաւէն Եկաւեանի:

Նարեկացիի գործերը, որոնք մեր հոգեւոր գրականութեան գոհարներէն են, պատրաստուեցան Արամ Ա. Կաթողիկոսի հրամանով: Ամբողջական երկերու այս հատորը կ'ընդգրկէ «Նարեկ»ը, «Երգ երգոցի մեկնութիւն»ը, «Ներբողական ճառեր»ը, «Գանձեր»ը, «Տաղեր»ը, «Տաղեր»ը եւ «Ուղիղ հաւատքի ու մաքուր վարքի առաքինութեան խրատ»ը:

Գիրքի սկզբնաւորութեան դրուած է Վեհափառ Հայրապետին կոնդակը, որով Արամ Ա. կաթողիկոս 2003 տարին կը հռչակէ Նարեկացիի «Մատեան ողբերգութեան» 1000–ամեակի տարի: Վեհափառ Հայրապետի կոնդակին մէջ կը կարդանք. «Նարեկի 1000–ամեակը նշել կը նշանակէ Նարեկեան հաւատքով ու տեսիլքով հարստացնել մեր անհատական, թէ հաւաքական կեանքը: Նարեկի 1000–ամեակը տօնել կը նշանակէ Նարեկի էջերէն ժայթքող լոյսով ու յոյսով պայծառակերպել մեր կեանքը: Ա՛յս մօտեցումով ու նախանձախնդրութեամբ պէտք է արժեւորել հայուն եւ ամբողջ մարդկութեան անունով դարեր շարունակ ի խորոց սրտի խօսք ընդ Աստուծոյ դարձած այս սրբազան մատեանին 1000–ամեակը»:

Ընդառաջելով Վեհափառ Հայրապետի կոչին, մայրավանքի հրատարակչատունը, գլխաւոր խմբագրութեամբ Զարեհ Արք. Աղնաւորեանի, ի մի բերաւ Նարեկացիի վերոյիշեալ գործերը, բաղդատական աշխատանքով նախապէս կատարուած հրատարակութիւններու: Խմբագիր սրբազանը կատարուած աշխատանքին մասին ամփոփ բացատրականով կ'ըսէ. «Ներկայ հրատարակութեան մէջ վերստին բաղդատութեամբ՝ յաւելեալ սրբագրութիւններ կատարուած են, եւ կարեւոր պակասներ լրացուած: Կ'ուզենք նշել հետեւեալները. – Աստուծոյ տրուած ստորոգելի – անունները առհասարակ գլխագրով դրինք, խօսքին աւելի անմիջական եւ դիւրին ընկալման համար: Էջատակին աւելցուցինք Աստուածաշնչական մէջբերումները: Աստնմէկ բառացիները առնուած են չակերտներու մէջ, իսկ յղումները կարելին եւ անհրաժեշտին չափ նշուած՝ էջատակին»:

Ներկայ հրատարակութիւնը հայ մշակոյթի մեր գանձարանը հարստացնող կոթողական գործ է եւ վկայութիւն՝ Մեծի Տանն Կիլիկիոյ կաթողիկոսութեան ճամբով կատարուող անգնահատելի ծառայութեանց:

ԴԻՒԱՆ

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ԱԹԷՆՔԻ պատերազմական թանգարանին մէջ, Փետրուար 2–ին, տեղի ունեցած է Հայ սկաուտական հիմնարկութեան 90–ամեակին (1912 – 2002), Հայ Մարմնակրթական Ընդհանուր Միութեան 85–ամեակին (1918 – 2003), Յունաստանի Հ. Մ. Ը. Մ.–ի սկաուտութեան 80–ամեակին (1923 – 2003) նուիրուած հրապարակային հանդիսութիւն, հովանաւորութեամբ Յունաստանի Խորհրդարանի նախագահ Ափոսթոլոս Գաքլամանիսի եւ Հ. Մ. Ը. Միութեան Կեդրոնական վարչութեան, նախագահութեամբ Պաշտպանութեան նախարար՝ Եանոս Փափանտոնիուի: Ներկայ եղած են բազմաթիւ պետական եւ քաղաքական անձնաւորութիւններ: Օրուան հանդիսավար եղած է Արմէն Մանուկեան: Օրուան խօսքը փոխանցած է յունական սկաուտական դաշնակցութեան նախագահ Տոքթոր Եորղոս Ասիմաքոփուլոս: Ողջոյնի խօսքով հանդէս եկած են Բիւզանդ Թորիկեան (Հ. Մ. Ը. Միութեան Կեդրոնական վարչութիւն) եւ Վերոնիք Քիւրքճեան (Հ. Յ. Դ. Հայ Դատի յանձնախումբ): Ելոյթ ունեցած են յոյն Խորհրդարանի նախագահ՝ Ա. Գաքլամանիս, Պաշտպանութեան նախարար՝ Եանոս Փափանտոնիու, Կրթութեան եւ Կրօնից նախարար՝ Փետրօ Էֆթիմիու: Գործադրուած է գեղարուեստական բաժին մը եւ եղած են պարգեւատրումներ:

ԹՈՐՈՆԹՈՅԻ Հայ Կեդրոնին մէջ, Յունուար 26–ին, տեղի ունեցած է Հ.Օ.Մ.–ի 93–րդ եւ տեղւոյն Ռուբինա մասնաճիւղի 40–րդ տարեդարձներու տօնակատարութիւնը: Հանդիսութիւնը ըսկըսած է Գանատայի, Հայաստանի եւ Հ.Օ.Մ.–ի քայլերգներու ունկնդրութեամբ: Բացման խօսքը արտասանած է Սիւզան Քէօշկէրեան եւ Արմիկ Սաֆարեան ալ ներկայացուցած է Ռուբինա մասնաճիւղի գործունէութիւնը եւ ՀՕՄ.ի առաքելութիւնը: Սիւզան Քէօշկէրեան ներկայացուցած եւ բեմ հրաւիրած է Հ.Օ.Մ.–ի Գոլոլեան վարժարանի շըրջանաւարտ Նորա Տէմիրճեան որ խօսած է Հ.Օ.Մ.–ի տարած աշխատանքին մասին, մեկնակէտ ունենալով հայերէն լեզուի ուսուցումը: Առ ի գնահատութիւն 15 25, 35, 50 տարիներու իրենց ծառայութեան զարդասեղներ բաժնուած են: Հ.Օ.Մ.–ի օրուան առթիւ, 15 նորագիրներ անդամակցած են Միութեան, երդման իրենց ուխտը կատարելով: Ռուբինա մասնաճիւղի 40–ամեակին առթիւ, գրքոյկ մըն ալ հրապարակ հանուած է:

ԺԱՆՍԷՄ ի պատուի

Երկուշաբթի, Փետրուար 17–ին, Փարիզի Հայաստանի դեսպանատան մէջ, դեսպան Է. Նալպանտեան ընդունելութիւն մը կազմակերպած էր ի պատիւ Տէր եւ Տիկին Ժանսէմի: Խօսք առնելով, դեսպանը յայտնեց թէ ուրախ է որ յանուն Հայաստանի Հանրապետութեան նախագահին Տէր եւ Տիկին Ժանսէմի կը յանձնէ Հայաստանի Հանրապետութեան անձնագիրները: Ան յիշեց, որ մօտաւորապէս տարի մը առաջ, միասին կը գտնուէին Երեւան, երբ, Ժանսէմ ցեղասպանութեան թանգարանին նուիրեց պաստառներու ցեղասպանութեան իր շարքը, ներկայութեամբ Ամենայն Հայոց Գարեգին Բ. Կաթողիկոսին եւ նախագահ Ռոպէր Քոչարեանի: Ապրիլ 24 էր եւ հոծ բազմութիւն մը կ'ուղղուէր Ծիծեռնակաբերդ, բայց նաեւ կ'այցելէր ցեղասպանութեան թանգարանը: Կը չէշտէր թէ Ժանսէմի կտաւները հայ ժողովուրդի պատմութիւնն է եւ կը յիշէր Ք. Ճերմակի խօսքը թէ Ժանսէմ կեանք տուած է մեռեալներուն:

Ժանսէմ շնորհակալութիւն կը յայտնէր իրեն եղած այս պատիւին համար, նաեւ ուրախութիւնը բազմաթիւ հիւրերու ներկայութեան ու բաղդատական մը կ'ընէր հայ եւ իռլանտացի ժողովուրդներու միջեւ: Գացած էր Իռլանտա եւ նկատած որ հոն ալ, երբ գովեստի խօսք մը կ'արտասանեն, բաժակ կը բարձրացնեն, նոյնը կ'ընեն Հայաստան, ու երկու ժողովուրդներն ալ կոխ կ'ընեն, բայց, մէկ տարբերութիւն կայ՝ Հայերը խմիչքի մէջ չեն կռուիր:

Հիւրասիրութեամբ եւ ջերմ մթնոլորտի մը մէջ, երեկոյթը կը շարունակուէր:

Ա. Մ.

«ԽԱՉԵՐ ԳԱԼՈՒՍՏԵԱՆ» ՄԱՆԿԱՎԱՐԺԱԿԱՆ ԿԵԴՐՈՆԸ ՎԱՒԵՐԱՑՈՒԵՑԱՒ ԿՐԹԱԿԱՆ ՆԱԽԱՐԱՐՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ

(«ԱՆԹԻԼԻԱՍ»). – Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան կողմէ հիմնադրուած ու աւելի քան 15 տարիներէ ի վեր գործող «Խաչեր Գալուստեան» Մանկավարժական կեդրոնը Լիբանանի Կրթական Նախարարութեան կողմէ այս տարի պետական ճանաչում ստացաւ: 1987 թուականէն ասդին անընդմիջաբար գործող մանկավարժական կազմաւորման այս կեդրոնը Անթիլիասի մէջ, ցարդ ունեցած է շուրջ 90 շրջանաւարտներ, որոնց մէկ երրորդը պետական քննութեանց ներկայանալով յաջողութիւն արձանագրած է: Կրթական այլ հաստատութեանց միջոցով կատարուող անցեալի այս փոխանցումները, այս տարուընէ սկսեալ պիտի կատարուին ուղղակիօրէն, նկատի ունենալով սոյն հիմնարկին պետական ճանաչումը:

Հոն կը դասաւանդուին պետական BT–ի եւ TS–ի բոլոր դասերը եռամեայ երկու շարքով, ինչպէս նաեւ հայերէնի բարելաւումի, կրօնի դասաւանդումի, Հայոց պատմութեան դասաւանդումի կերպեր:

«Խաչեր Գալուստեան» մանկավարժական կեդրոնի այժմու վարիչն է մանկավարժ Պր. Գրիգոր Շահինեան: Դասաւանդութիւնները տեղի կ'ունենան Մայրավանքի կեդրոնատեղիին մէջ, Անթիլիաս, հմուտ ուսուցիչներու եւ համալսարանական դասախօսներու կողմէ: Յատկապէս հայ դպրոցին ծառայութեան լծուած կրթական մշակներու պատրաստութեան աշխատանքին ու վերապատրաստումին նպաստող այս հիմնարկութիւնը, հայ նոր սերունդի առողջ դաստիարակութեան ու կրթական մակարդակի բարձրացման երաշխիք է:

Catholicosate of Cilicia
Media Relations Office

Tel : (+961-4) 410001, 410003
Fax : (+961-4) 419724
E- mail : cathcil@cathcil.org

Livres reçus

L'ECRITURE DE FREUD
JANINE ALTOUNIAN
PUF, Paris, 2003

ԽԱՆՁՈՒԱԾ ՕՐԵՐԸ

Գրեց՝ ՊԵՐՃՈՒՀԻ

10

Փոքրիկ Սուրէնն ալ տխուր էր: Ան բոլորովին համոզուած էր, որ մենք պիտի մնայինք իրենց քով: Հիմա քէն կ'ընէր մեծ մօրը, անոր տուածը չէր ուտեր, կարծելով որ մեծ մայրիկը չարութեան համար մեզ չէր պահեր:

Փոքրիկ Սուրէնին վշտին մէջ կար արդարէս, կենդանի խաղալիկէ մը բաժնուելու ցաւը, կար նաեւ դպրոց վերադառնալու վախը: Թէեւ ամառուան արձակուրդն էր, բայց մասնաւոր մանկապարտէզ մը կար, աշխատելու գացող կանանց փոքրիկները պահելու համար: Ջարօն յաճախ բացակայ էր տունէն ու ստիպուած՝ այդ դպրոցը կը ղրկէր Սուրիկը:

– Ինչո՞ւ դպրոց երթալ չես ուզեր, – հարցուցի Սուրիկին՝ տխուր լռութիւնը խզելու համար ամուսնոյս տուած հարցումն ընելով:

Սուրիկը, ինչպէս միշտ, պատասխանեց.–

– Ես զօրավար պիտի ըլլամ, կարդալը ի՞նչ պիտի ընեմ:

– Իսկ ինչո՞ւ կ'ուզես զօրավար ըլլալ, – հարցուցի կրկին:

Սուրիկը տեղէն ելաւ, մօտեցաւ ինծ ու ճիշդ մեծ մօրը պէս նախ դէպի պատուհան, յետոյ դէպի դուռ նայելէ վերջ ականջիս փսփսաց.

– Ես Հայաստանի զօրավար պիտի ըլլամ: Մէջքէս մեծ սուր մը պիտի կախեմ ու մեծ մայրիկս թագուհի պիտի ընեմ...

Յետոյ, քիչ մը մտածելէ վերջ, աւելցուց.

– Քու տղադ կարելի է զինուոր կ'ընեմ... Բայց չեմ կարծեր: Լաթերը կը թրջէ, ասիկա մեծ ամօթ է զինուորի համար... Ատոր համար Պետօն զինուոր պիտի ընեմ:

Պետօն իր ընկերն էր:

Սուրիկ, կարծելով որ զիս վշտացուց, տղաս զինուոր իսկ առնել չուզելով, ուզեց դարմանել յանցանքը՝ ինծի պաշտօն մը խոստանալով.

– Սօնա, իմ Հայաստանիս մէջ քեզի... պիտի ընեմ, պի՛տի...

Բայց խեղճ փոքրիկը ինծի ինչ պաշտօն տալը չէր գիտեր ու կը թոթովէր: Իր գիտցած պաշտօնները՝ թագուհի, զօրավար, զինուոր բաժնած էր... եւ յետոյ ինծի չէր կրնար անշուշտ զինուորի պաշտօն տալ: Իսկ թագուհին մեծ մայրը պիտի ըլլար: Վերջապէս, դարձաւ մեծ մօրը.

– Մեծ մայրիկ, Սօնան ի՞նչ պիտի ընենք մեր Հայաստանին մէջ...

– Սօնան Հայաստանի մէջ Խորհրդարանի անդամ պիտի ըլլայ, տղաս: Այս բոլոր արցունքներէն ու արիւններէն ծընող Հայաստանի մէջ, Սօնան պիտի աշխատի, սորվածը պիտի տայ ու իր տեղը պիտի ունենայ:

Ջարոյի ձայնին, դէմքի արտայայտութեան մէջ այնպիսի մարգարէական շեշտ մը կար, որ խռովեց հոգիս:

«Հապա Արա՞ն... Արան ի՞նչ պիտի ըլլայ Հայաստանի մէջ», կ'ուզէի հարցնել Ջարոյին: Արդեօք այդ վայրկեանին ան իրապէ՞ս մարգարէացաւ ապագան ու դատարկութիւն տեսաւ Արայի տեղը: Կը զգայի, որ գունատուած էի ու պատառաքաղը կը դողար ձեռքիս մէջ: Ջարօն հասկցաւ թէ ի՛նչ փոթորիկ կ'անցնէր հոգիիս մէջ ու ինծ դառնալով ըսաւ.

– Արան եւ իր նմանները, ողջ թէ նահատակուած, ապագայ Հայաստանի սիւներն են, Սօնա՛... Անոնց տեղը, երբե՛ք, երբե՛ք դատարկ չպիտի մնայ դարերու ընթացքին... Բայց ես գիտեմ, որ Արան ողջ եղած ժամանակ ալ այդ սիւներէն մին պիտի ըլլայ: Ախ, Սօնա, դուն զիս չատախօս մէկը ըրիր, – ըսաւ Ջարօն ժպտելով:

Սուրիկը խորապէս ազդուած էր մեծ մօրը այս երկար խօսքերէն: Կ'աշխատէր հասկնալ ու մանաւանդ միտքը պահել ապագայ պաշտօններու բաշխման համար – «Խորհրդարանի անդամ», «սիւն» բառերը: Այս վերջին պաշտօնը աւելի դիւրին պիտի յիշէր ու իբրեւ այդպիսին աւելի առատութեամբ բաժնէր...

– Սի՛ւն... սի՛ւն, – կը կրկնէր Սուրիկ շշուկով, չմոռնալու համար:

Ճաշէն անմիջապէս վերջ, Ջարօն կըրկին կերակուրի պատրաստութեան սկըսաւ: Ան քաշած միսը աղեց, համեմեց ու կլոր ու տափակ ձեւ տալով անոր, իւղին մէջ տապկեց եւ աման մը մէջ շարեց: Ուրիշ փոս աման մը մէջ ճերմակ լուբիա լեցուց, ծրար մը ըրաւ ու տղուս կապքին մէջ դրաւ ըսելով.

– Ասիկա այս իրիկուան եւ վաղը կէս օրուան կերակուրդ է: Տապկած միսը երկար կը դիմանայ: Գացած ժամանակդ հաց եւ պտուղներ կը գնես անպատճառ: Կը լսե՞ս... անպատճառ: Այս փոքրիկին համար, եթէ հարկ է քար իսկ պէտք է կլլես, – ըսաւ աչքերուս մէջ չնշտակի նայելով:

(Շար. 37)

ՄԱՐՍԷՅԼԻ
ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ
ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

Տիկնանց Յանձնախումբը

սիրով կը հրաւիրէ ներկայ գտնուելու

ՀԱՅ ԿՆՈՋ ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ ՄԵԾԱՐԱՆՔԻ ՀԱՆԴԻՍՈՒԹԵԱՆ

Կիրակի, Մարտ 2, ժամը 12·30–ին

Սահակ – Մեսրոպ Մշակոյթի Կեդրոնի Արծրունի Ջրբաշեան սրահին մէջ
339, avenue du Prado, Marseille 8e

Գեղարուեստական բաժին։

Հայաստանի տարբեր շրջաններ ներկայացնող աւանդական տարազներու եւ պարերու ցուցադրում Հայ Արենուշներու կողմէ։

Մասնակցութիւնը 20 Եւրօ։

Տեղերը ապահովել Փետրուար 25–էն առաջ։

Հեռաձայն. –
04 42 22 08 52 կամ 04 91 77 84 70

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ողբացեալ Արշալիր Կոստուզեանի մահուան առթիւ, Պօմոնի Նայիրի մասնաճիւղի վարչութիւնը, շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները։

Տէր եւ Տիկին Աւետիս Կոստուզեանէ 150 Եւրօ, Պր. Ֆրանսիս Կոստուզեանէ, Պր. Աւետիս Եօթնեղբայրեանէ 100–ական Եւրօ, Տիկին Աչճըպաշեանէ 50 Եւրօ։

Վարչութիւնս շնորհակալութեամբ ըստացած է նաեւ իրենց ննջեցեալներուն յիշատակին կատարուած հոգեհանգստեան առթիւ՝ Տէր եւ Տիկին Մամբրէ Գուլումեանէ 100 Եւրօ, Տէր եւ Տիկին Պրիժիթ Մարգօեանէ 80 Եւրօ։

Պր. Ժորժ Դաւուլեանի տարելիցի հոգեհանգստեան առթիւ՝ Տիկին Ժանին Դաւուլեանէ, Տէր եւ Տիկին Վարժապետեանէ 20–ական Եւրօ։

(Շար. Ա. էջէն)

մարտակներ»ու գոյութիւնը իրականութիւն մըն է եւ այս պարագան կրնայ երկրին նախագահը միջազգային ատեաններու առջեւ ղրկել։

ԻՐԱՆԻ Յեղափոխութեան գերագոյն առաջնորդը՝ Խամէնէյ ներում շնորհած է հինգ հրեայ Պարսիկներու, որոնք դատապարտուած էին Իսրայէլի ի նըպաստ լրտեսութեան ամբաստանութեամբ։ 1999-ին է որ 13 հրեաներ ձերբակալուած էին եւ 2000–ին անոնցմէ տասը դատապարտուած էին մինչեւ 13 տարի բանտարկութեան։

ՓԱՔԻՍՏԱՆԻ օդային բանակի սպայակոյտի պետը՝ Մուշաֆ Ալի եւ չորս բարձրաստիճան սպաներ մեռած են, երբ զիրենք փոխադրող Ֆոքէր զինուորական օդանաւը ջախջախուած է Աֆղանիստանի սահմանին մօտ։ Օդանաւը 17 հոգի կը փոխադրէր։

– ՎԱՐԴԱՆԱՆՔ –

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, Փետրուար 27

Տօն Սրբոց Վարդանանց Զօրավարացն Մերոյ՝ 1036 վկայիցն, որք կատարեցան ի մեծի պատերազմին (451 թուին)՝ «Վասն հաւատոյ եւ հայրենեաց»

Այսօր անուանակոչութեան տօնն է՝

ԳԱՐԵԳԻՆ Բ.
ԾԱՅՐԱԳՈՅՆ ՊԱՏՐԻԱՐՔԻՆ
եւ
ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻՆ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ

– Սուրբ Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Տաճարին մէջ, ժամը 10–ին պատարագ կը մատուցուի։

Ի ժամու պատարագի, «Հայրապետական Մաղթանք» կը կատարուի Հայրապետի արեւշատութեան աղօթիւք եւ բարեմաղթութեամբք։

– Պետական տնօրինութեամբ, բոլոր Հայերը (դպրոցական, աշակերտ, պաշտօնեայ եւ ուրիշներ) այսօր կրնան բացակայիլ իրենց զբաղումներէն իրենց կրօնական պարտաւորութիւններուն համար։

Ս. ՅԱԿՈԲ - ԼԻՈՆ

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, Փետրուար 27

Տօն է Վարդանանց Զօրավարացն Մերոց հազար երեսուն եւ վեց վկայիցն որք կատարեցան ի մեծի պատերազմին

Այս առթիւ Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ առաւօտեան ժամը 10–ին պատարագ կը մատուցուի։

Օրուան պատարագը կը մատուցանէ՝
ԻՍԱՀԱԿ Ա. ՔՀՆՑ. ՀԷՔԻՄԵԱՆ

ՊՈՒԼՎ. OSSO — Ս. ՅԱԿՈԲ

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, Փետրուար 27

Մասնակցութեամբ՝
Մարսէյլի եւ շրջակայից
բոլոր հոգեւորականներու

Առաւօտեան ժամերգութիւն ժամը 9–ին։
Պատարագ ժամը 10–ին։

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ԿՈՄԻՏԱՍ ՎՐԴ. ՅՈՎՆԱՆԵԱՆ

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

PROJECTION D'UN FILM DOCUMENTAIRE DANS LE CADRE DE LA JOURNEE DE LA FEMME

«Où git ma victoire»
Que sont les combattantes du Karabagh devenues ?

Film réalisé par PeA HOLMQUIST et Suzanne KHARDALIAN

Le 7 mars à 20 heures 30

à la M.C.A. d'Alfortville
9, rue de Madrid

Débat avec les réalisateurs après le film

Participation aux frais
5 euros par personne.

Section ASTRIG

ԱԲԳԴԵԶ

La Croix Bleue des Arméniens de France Section «Astrig» vous informe que des cours d'arménien pour **Adultes** sont assurés par une enseignante qualifiée, tous les jeudis de 20h45 à 22h15, dans le local de la Section, au 71, ave. Henri Barbusse, 95400 Arnouville-lès-Gonesse.

L'Association, sensible à toutes les remarques et suggestions que vous avez faites, vous propose une nouvelle méthode d'apprentissage de l'arménien essentiellement axée sur l'oral.

Espérant ainsi que ces cours moins «scolaires» vous encourageront à poursuivre l'apprentissage de la langue arménienne.

Dans l'attente et le plaisir de vous retrouver

A B C D E F G H I J
OUVERTURE D'UNE CLASSE D'ALPHABETISATION

pour adultes en vue de l'initiation et l'apprentissage de la langue française.

Tous les mercredis de 21h à 22h30 dans le local de la Croix Bleue, 71, ave. Henri Barbusse à Arnouville-lès-Gonesse.

Nous vous attendons nombreux, dès **le 15 mars.**

Inscriptions tous les vendredis de 18h à 20h : CBAF Section «Astrig»
71, ave. Henri Barbusse,
95400 Arnouville-lès-Gonesse

Pour toute information complémentaire vous pouvez contacter :
— Paula Alacam: 01 39 87 54 54
— Mireille Guemdjian : 01 39 90 63 89
— Catherine Menedjian : 06 64 33 88 96

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ–ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ՆՐԵՔՇԱԲԹԻ, Փետրուար 25

ՏՕՆ ՂԵՒՈՆԴԵԱՆՑ ՔԱՀԱՆԱՅԻՑ

Փարիզի Սուրբ Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Տաճարին մէջ ժամը 10–ին պատարագ կը մատուցուի։

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ
HAMASKAÏNE
ՓԱՐԻԶ

Ուրբաթ, Փետրուար 28, երեկոյեան ժամը 20·30–ին Փարիզի Հայ Մշակոյթի Տուն
17, rue Bleue — 75009 PARIS

Նիւթ՝

ՏԻԳՐԱՆ ՉՈՒՀԱՃԵԱՆԻ «ԱՐՇԱԿ Բ.» ՕՓԵՐԱՆ
Կոստանդնուպոլսէն մինչեւ Սան–Ֆրանսիսքօ

Տեսերիզով ցուցադրութիւն՝ Օփերայի նախապատրաստական աշխատանքներու եւ հատուածներու։

Կը ներկայացնէ դերասան–բեմադիր՝
ԺԻՐԱՅՐ ԲԱՊԱՋԵԱՆ

Մուտքը ազատ է։

ՓԵՏՐՈՒԱՐ 1-ԷՆ «ՅԱՌԱՋ»ի ընթացիկ ազդերու սակագինը

	€	
Մահազդ	140	(167,44)
Հոգեհանգիստ	125	(149,50)
Շնորհակալիք	125	(149,50)
Հարսնիք–Նշանտուք	125	(149,50)
Ծնունդ	125	(149,50)

Բոլոր ազդերու սակերուն վրայ, հարկ է աւելցնել 19,60% Թէ.Վէ.Ա. (տե՛ս. փակագծի մէջ ընդհ. գումարը)։

Այս գիները կը վերաբերին մէկ անգամ հրատարակելի ազդերու, ՄԻՆՉԵՒ ՄԷԿ ՔԱՌՈՐԴ ՍԻՒՆԱԿ (25 տող) մահազդներու պարագային եւ 1/8–րդ (12–13 տող) մնացեալին։

Առեւտրական եւ այլ ծանուցումներու համար, դիմել Թերթին Վարչութեան։

LES AMIS DE LA FONDATION MARIE NUBAR

DÉJEUNER

AU PROFIT DE LEURS ETUDIANTS BOURSIERS DE LA MAISON D'ARMENIE

Invité d'honneur
Monsieur **Serge AVEDIKIAN**

le dimanche 2 mars à 13 heures
au YAN'S CLUB
5, Avenue Reille — 75014 Paris

Réservations : 01. 45. 89. 20. 48

Tout don serait apprécié.
Merci de libeller votre chèque à l'ordre des Amis de la Fondation Marie Nubar
57, boulevard Jourdan, 75014 Paris

1 SEMAINE EN ARMÉNIE
AVION + HOTEL + TRANSFERT
EN COLLABORATION AVEC LA NOUVELLE COMPAGNIE D'AVIATION
ARMENIAN INTERNATIONAL AIRWAYS
SUPER PROMOTION 575 €*
VALABLE JUSQU'AU 31 MARS 2003
* PRIX À PARTIR DE
SABERATOURS
19 RUE ST. ROCH - 75001 PARIS
TEL 01 42 96 10 10 - FAX 01 42 96 18 77
SEVAN VOYAGES
48 COURS DE LA LIBERTÉ - 69003 LYON
TEL 04 78 60 13 66 - FAX 04 78 60 92 26
WASTEELS VOYAGES
67 LA CANNEBIÈRE - 13001 MARSEILLE
TEL 04 95 09 30 60 - FAX 04 95 09 30 61
Sabera@wanadoo.fr
www.saberatours.fr

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ ՓԵՏՐՈՒԱՐ 25
MARDI 25 FEVRIER 2003
LE NUMERO: 1 €

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH
LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
E-MAIL : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 230 Եւրօ — Վեցամսեայ : 122 Եւրօ
Արտասահման : Տար. 270 Եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)
247 Եւրօ (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 1 Եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

78ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 20.630 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 78e ANNEE — N° 20.630

ՀԱՅԱՍՏԱՆ
ԱՐՑԱԽ

ԵՐԵՒԱՆ

ԲՈՂՈՔԻ ՅԱՋՈՐԴԱԿԱՆ ՑՈՅՑԵՐ ՏԱՍՆԵԱԿ ՀԱԶԱՐԱՒՈՐ ՄԱՍՆԱԿԻՑՆԵՐՈՎ

Ընտրութեան ոչ պաշտօնական առաջին արդիւնքներուն հրապարակումէն ի վեր Երեւան կը շարունակէ բազմամարդ ցոյցերու թատերաբեմ ըլլալ: Փետրուար 21, Ուրբաթ օր Ժողովրդական կուսակցութեան ղեկավար ու ընտրութեան Բ. դիրքի վրայ հասած թեկնածու Ս. Դեմիրճեանի ընտրական կեդրոնին հրաւիրած ցոյցին միացած են ընդդիմադիր միւս կուսակցութիւններն ալ. թէ՛ ելոյթ ունեցողները, թէ՛ մասնակից բազմութիւնը պահանջած են Ս. Դեմիրճեանը յայտարարել նախագահ, առանց Բ. փուլի անհրաժեշտութեան: Նոյնիսկ սպառնալիքներ հնչած են, հակառակ պարագային ուժի դիմելով իշխանութիւնը փոխելու: Ընդդիմադիր ճակատի միւս թեկնածուները՝ Վազգէն Մանուկեան, Արամ Սարգսեան, Արամ Կարապետեան, Ռուբէն Աւագեան յայտնած են թէ զօրավիգ են Ս. Դեմիրճեանին:

Հանրահաւաքին չէ մասնակցած Ազգ. Միաբանութեան ղեկավար Արտաշէս Գեղամեան որուն ընտրական կեդրոնին ներկայացուցիչը յայտարարած է թէ ան մօտ օրէն իր դիրքորոշումը կը հրապարակէ:

Մասնակիցներէն մաս մը քալած է դէպի գլխաւոր դատախազութիւն, պատկան իշխանութեան ներկայացնելու համար ընտրութեան առընչութեամբ իրենց նկատառումները:

Նոր ցոյց մը այս անգամ 80–100 հազարի մօտ մասնակից խմբած է Փետրուար 23–ին: Ապահովութեան ուժերը փըշաթելերով պատուարած են Ազգային Ժողովի ու Կեդր. ընտրական յանձնաժողովի շէնքերը որպէսզի ցուցարարները չմօտենան: Ելոյթ ունեցած են Ս. Դեմիրճեան, Ր. Յովհաննէսեան, Արամ Սարգսեան, Ալ. Բազէեան, Վազգէն Մանուկեան, Շաւարշ Քոչարեան, Արշակ Սադոյեան, Հրանտ Խաչատրեան, եւլն.:

Միւս կողմէ, Փետր. 22–ին, Ռ. Քոչարեան հեռատեսիլէն տուած հարցազրոյցին ընթացքին նիւթ ըրած է ընդդիմութեան կողմէ կատարուած օրինազանցումները: Ինչ կը վերաբերի բողոքի բազմամարդ ցոյցերուն, նախագահը ըսած է ակնարկելով անոնց ընթացքին հնչած սպառնալիքներուն. «Մեր երկրի կայունութիւնը համարում եմ նաեւ իմ պաշտօնավարման լուրջ արդիւնքներից մէկը եւ ի հարկէ, թոյլ չեմ տայ երբեք որ այդ կայունութիւնը որեւէ կերպ վտանգուի»: Ան նաեւ «տակտիկական առումով ուղղակի սխալ» որակած է ընդդիմութեան բռնած ուղին:

Փետրուար 21–ի ցոյցէն ետք քանի մը տասնեակ հոգի ձերբակալուած ու մէկ մասը դատապարտուած է «խուլիգանութեան» յանցանքով:

Յաջորդ ցոյցին թուական որոշուած է Փետրուար 26, Չորեքշաբթին:

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Փետրուար 22 / 24)

ՊԱՏՐԱՍՏՈՒԹԻՒՆ Բ. ՓՈՒԼԻՆ

Կեդրոնական ընտրական յանձնաժողովը Փետր. 22–ին հաստատած է նախագահական ընտրութեան Բ. փուլին օրացոյցը: Ընտրարշաւը կը սկսի Փետր. 26–ին եւ կ'աւարտի Մարտ 3, կէս գիշերին: Իսկ առաջին փուլին վերջնական արդիւնքները կը հրապարակուէին Փետր. 25–ին:

ԵՐԹԵՒԵԿԻ ԱՐԿԱԾ

Փետր. 22–ին կէսօրուան մօտ Ալավերդի – Վանաձոր ճամբուն վրայ հանրակառք մը ձորը գլորած է, 19 ճամբորդներով: 15–ը վիրաւորուած են:

ԶԻՆՈՒՈՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱԽԱԶՈՒԹԻՒՆԸ ԿԸ ՓՆՏՌԷ ՏԻԳՐԱՆ ՆԱԶԱՐԵԱՆԸ

Տ. Նազարեան որ Հայաստանի Հանրային հեռատեսիլի նախկին աշխատակիցներէն էր եւ ներկայիս արտասահմանի մէջ կը գտնուի, վերջերս Հոկտեմբեր 27–ի ահաբեկչական արարքին մասին կարգ մը յայտարարութիւններ ըրած է: Ատիկա պատճառ է որ զինուորական դատախազութիւնը Արտաքին գործերու նախարարութեան աջակցութեամբ զինք Հայաստան վերադարձնելու աշխատանքի ձեռնարկէ, որպէսզի քննութեան ենթարկուի: Հարցաքննութիւն բացուած է նաեւ անոր յայտարարութիւններուն մէջ նշուած անձերու մասին:

ԵՐԿՐԱՇԱՐԺ ԱՇՈՑՔԻ ՄՕՏ

Փետրուար 21–ի առաջին ժամերուն Աշոցքէն 5 քիլոմեթր հիւսիս երկրաշարժ մը արձանագրուած է: Ուժգնութիւնը եղած է 3–4 աստիճան, մարդկային, կամ նիւթական վնաս չկայ:

ԼՂՀ

ԱԶԱՏԱԳՐԱԿԱՆ ՊԱՅՔԱՐԻՆ 15–ԱՄԵԱԿԸ

Փետրուար 20–ին, Լեռնային Ղարաբաղի Հանրապետութեան մէջ նշուած է ազգային ազատագրական պայքարին 15րդ տարեդարձը: Ծաղիկներ զետեղուած են Սումգայիթի զոհերուն, Գերագոյն Խորհուրդի առաջին նախագահ Ա. Մկրտչեանի յուշարձաններուն: Շնորհաւորական ուղերձով մը հանդէս եկած է նախագահ Ա. Ղուկասեան:

Նոյն օրը Ազգային Ժողովի ընդլայնուած նիստին յայտարարութիւն մը ընդունուած է ուր յատկապէս կ'ըսուի. «ԼՂՀ–ը ի դէմս ժողովրդավարական ճանապարհով ընտրուած իշխանութիւնների, պատրաստ է ղարաբաղեան հակամարտութեան խաղաղ բանակցութիւնների ճամբով կարգաւորմանը եւ դիմում է աշխարհի խորհրդարաններին, համագործակցութեան առաջարկով»:

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ԻՐԱՔ

ՖՐԱՆՍԱ ՄԻՇՏ ԴԷՄ Է ՊԱՏԵՐԱԶՄԻՆ

ԱՄՆ ՊԱՏՐԱՍՏ ԵՆ ՅԱՐՁԱԿՈՒՄԻ

Երկուշաբթի, Փետրուար 24–ին, ԱՄՆ, հաւանաբար Սպանիոյ միջոցաւ, Բ. բանաձեւ մը պիտի ներկայացնէր Ապահովութեան Խորհուրդին, բանաձեւ մը որ ուրիշ բան չէ եթէ ոչ յարձակման անցնելու արտօնագիր մը եւ որ քուէարկութեան պիտի դրուէր Մարտ 7–էն ետք, երբ քննիչներու երկու ղեկավարները ներկայացնեն իրենց տեղեկագիրը: Ֆրանսա բացարձակապէս դէմ է այդ բանաձեւին եւ Արտաքին նախարար՝ Տ. տը Վիլփէն «Ֆիկառօ»յի մէջ (Փետր. 24) երկարօրէն կը բացատրէր երկրին դիրքը, անգամ մը եւս շեշտելով թէ ուժի դիմելու փորձութիւնը լուծում չէ: Քննիչները կը հաստատեն թէ յառաջդիմութիւն կայ, ուրեմն հարկ է սպասել: Բայց, Պուշ անհամբեր է, Ս. Հիւսէյնի պատասխանին ալ չուզեր սպասել, կը կրկնէ որ անոր որոշումը չի կրնար արգելք ըլլալ պատերազմին: Ան կ'ըսէ՝ «Եթէ Իրաք որոշէր փճացնել իր զէնքերը, այդ սատանակոյտին մէկ երեսը կ'ըլլայ միայն»:

Միաժամանակ Գ. Փաուըլ Չինաստան գացած է որպէսզի կարենայ ապահովել Փեքինի ձեռնպահութիւնը, Ապահովութեան Խորհուրդի քուէարկութեան ատեն: Խորհուրդը ունի 15 անդամ, որոնցմէ հինգը, մնայուն, վեթոյի իրաւունք ունին, ասոնք են ԱՄՆ, Ֆրանսա, Մեծն – Բրիտանիա, Ռուսաստան, Չինաստան: Ամերիկեան նոր բանաձեւին դէմ են Սուրիա, Ֆրանսա, Ռուսաստան, Չինաստան, Գերմանիա, թէր են Պուլկարիա, Մեծն – Բրիտանիա, Սպանիա, միւսները կը վարանին:

«Իրաքեան ընդդիմութեան համախմբում», որու կեդրոնը Լոնտոն է, զգուշացուցած է ՄԱՆ–ը եւ Միացեալ – Նահանգները Իրաքը կառավարելու որեւէ փորձի դէմ, նոյնիսկ առժամեայ կերպով:

Պատերազմի դէմ ցոյցերը կը շարունակուին աշխարհի ամէն կողմը, զանգուածային մասնակցութեամբ: 300 հազար եղած են Փիլիպպեան կղզիներ, 100 հազար Մալեզիա, տասնեակ հազարաւորներ Լիբանան, Մարոք, Եգիպտոս, Թունուզ: Շուրջ մէկ միլիոն Մատրիտ: Ամէնէն ինքնատիպ ցոյցը եղած է Աւստրալիա, երբ բոլորովին մերկ անձեր գետինը պառկած են «Ոչ պատերազմին» արձանագրելով իրենց մարմիններով:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԱԼԶԱՍԻ շրջանը, մասնաւորաբար Ըսթրազպուրկ, բաւական զօրաւոր ցնցումներ եղած են (5,4 Ռիխթէրի աստիճանաչափին վրայ) Շաբաթ իրիկուն, Փետրուար 22–ին, ժամը 21.40–ին եւ տեւած են քանի մը երկվայրկեան: Ցնցումները արձագանգած են մինչեւ փարիզեան արուարձանները (Ռիւէյ – Մալմէզոն, Նանթէռ, Ժընվիլիէ, եւ այլն): Ոչ մարդկային, ոչ նիւթական վնաս կար, բայց եւ այնպէս խուճապ ստեղծուած է 30 նահանգներու մէջ: Շարժին կեդրոնը կը գտնուէր Սէն–Տիէ, Վոժերու մէջ:

«ՄՈՆՏ»Ի տնօրէնութիւնը եւ խմբագրութիւնը բաւական իրար անցած են ի լոյս հատորի մը, որ լոյս կը տեսնէ Չորեքշաբթի, Փետրուար 26–ին եւ զոր, ցարդ, ոչ ոք կարդացած է, բացի քանի մը առանձնաշնորհեալներէ: Հատորին հրատարակութիւնը գաղտնի մնացած էր մինչեւ անցեալ շաբթու, երբ «Լէքսփրէս» շաբաթաթերթը էջեր հրատարակեց: Հատորին խորագիրն է՝ «Մոնտի պահուըտած երեսը», հեղինակներն են Փիէր Փէան եւ Ֆիլիփ Գոհէն: Որպէսզի ամէն ինչ գաղտնի մնայ, հրատարակիչը՝ Գլօտ Տիւրան (Ֆայառ) հատորը տպել տուած է Սպանիա: Բովանդակութիւնը կը վերաբերի այն պայմաններուն, զորս Ժան – Մարի Գոլոմպանի, Ալէն Մէնք եւ Էտուի Փլէնէլ օգտագործած են թերթին իշխանութիւնը ձեռք անցնելու համար, բայց նաեւ ներքին այլ հարցերու, որոնք այնքան մտահոգած են «Լը Մոնտ»ը որ հարկ տեսած էր քանի մը տողով անդրադառնալ հատորին, ըսելու համար իր ընթերցողներուն, որ անոնց կը վերապահէ իր հակազդեցութեան նախապատուութիւնը: Գիրքին ենթախորագիրն է՝ «Հակաիշխանութենէն իշխանութեան չարաշահումը»: Կը յայտնաբերուին նաեւ այն պայմանները, որոնց մէջ, դեռ վերջերս Լը Մոնտ գնեց Գուրիէ Էնթէրնասիոնալը: Սկիզբը 20 հազար տպաքանակով, հրապարակ չելած իսկ, հրատարակիչը ստիպուած եղած է 40 հազարի բարձրացնել իբրեւ հետեւանք գրավաճառներու դիմումներուն:

ՆԱԽԱԳԱՀ ՇԻՐԱՔ, Փետրուար 22–ին, բացումը կատարեց գիւղատնտեսութեան 40–րդ ցուցահանդէսին, ուր մնաց աւելի քան երեք ժամ: Այս առթիւ ձաղկեց նաեւ հողագործութեան եւրոպացի պատասխանատուն՝ Ֆ. Ֆիշլէր իր նախատեսած բարենորոգման համար: Ֆիշլէր անմիջապէս պատասխանեց շեշտելով թէ բարենորոգում պիտի կատարուի եւ այդ համապատասխան է եղած յանձնառութեանց:

ԻՆԸ ՊԱՂԵՍՏԻՆՑԻՆԵՐ եւս սպաննըւած են շաբաթավերջին Գազայի գօտիի հիւսիսը եւ Այսրյորդանան: Մինչ ՊԱԿ–ի գործադիր կոմիտէին ընդհանուր քարտուղարը Ինթիֆատայի մէկ տարուան հրադադար կը յայտարարէր, պաղեստինցի գործօն տարրերը կը մերժէին նման գաղափար:

ԹՈՒՐՔԻՈՅ իշխանութեանց գլուխ գտնուող կուսակցութեան ղեկավարը՝ Ռ. Թայիփ Էրտողան արտօնութիւն ստացաւ ընտրական Բարձրագոյն Խորհուրդէն, ներկայանալու Սղերդի երեսփոխանական մասնակի ընտրութեան (Մարտ 9): Եթէ ընտրուի, պիտի կարենայ գրաւել վարչապետի աթոռը: Էրտողան, դատապարտուած ըլլալով, չէր կրնար ընտրուիլ Նոյեմբեր 3–ի ընտրութեան ատեն:

ՖՐԱՆՍԱ – ԱՓՐԻԿԷ վեհաժողովի աւարտին, Ուրբաթ, Փետրուար 21–ին, իր փակման ելոյթին մէջ, Շիրաք կրկնեց որ իրաց ներկայ կացութեան մէջ, Իրաքի ապազինումը կրնայ կատարուիլ խաղաղ միջոցներով:

ՌՈՍ ԱՅԼԱՆՏԻ Ուէսթ Ուարուիք քաղաքի Սթէյշըն գիշերարոյնի մէջ ծագած հրդեհին հետեւանքով 96 մեռեալ կար եւ շուրջ 200 վիրաւորներ: Հրդեհը ծագած էր Փետրուար 20–էն 21–ի գիշերը հրավառութեան խաղերու պատճառաւ:

ՄՈՐԻՍ ՊԼԱՆՇՕ, Ֆրանսայի ամէնէն մեկուսացած գրագէտներէն մէկը, մեռած է 95 տարեկանին, գրեթէ գաղտագողի: Իրեն համար՝ գրագէտին ետին մարդը ոչ մէկ շահեկանութիւն կը ներկայացնէր:

ՇԱՐԺԱՆԿԱՐԻ Սէզար մրցանակի 28–րդ բաշխումը տեղի ունեցաւ Փետր. 22–ին Շաթըլէի թատրոնը: Առաջին առթիւ,

(Շար.ը Դ. էջ)

ՋԱՒԱԽՔԻ ՄԱՍԻՆ ՄԻՋԻՆ ՄԸ ԳՏՆԵԼՈՒ ՓՈՐՁ

Փրօ – Արմէնիա ժողովին մասնակից վիրահայ երեսփոխաններուն Փարիզ ներկայութիւնը առիթ մը եղաւ այդ գաղութին մասին լաւատեղեակ աղբիւրէ տեղեկութիւն ստանալու: Ըլլալով հանդերձ, Հայաստանի աշխարհագրականօրէն այնքան մօտ, սահմանակից երկիր, հայաստանեան լրատւութիւններուն մէջ շատ յաճախ լուր չի գտնուիր Վրաստանի հայութեան մասին: Տրուածին մեծ մասը կը վերաբերի Ջաւախքին, հայաբնակ այդ շրջանին, մնացեալ քիչն ալ Թիֆլիսի:

Առաջինին մասին նշուածները ընդհանուր առմամբ տնտեսական նեղութեան, անգործութեան հետեւանքներն են. չկան գործատուներ, արտադրական հիմնարկներ, հետեւաբար մարդիկ աշխատանք չունին: Կը խօսուի հողամշակումի, անասնապահութեան մասին, սակայն, ատիկա հազիւ ապրելու անհրաժեշտ նուազագոյն մը կ'ապահովէ եւ հեռու է ճարտարարուեստի մարզ դառնալու հանգրուանէն: Հետեւանքը այն կ'ըլլայ որ ընտանեկան, ընկերային աւանդական կառոյցները կը քայքայուին, որովհետեւ մարդիկ արտագնայ աշխատանքէ տարբեր լուծում չեն գտներ կացութեան: Կը մեկնին մեծամասնութեամբ Ռուսաստան որուն ամէնէն անհաւանական անկիւններուն մէջ ալ, կ'ըսուի թէ, հայկական համայնքներ գոյացած են:

Վրաստանի հայութիւնը նիւթ ընող լուրերու, յօդուածներու մէջ յաճախ տեղ կը գտնեն կեդրոնական իշխանութեան վերաբերումը մատնանշող դժգոհութիւններ: Կ'ըսուի թէ հայ փոքրամասնութիւնը, որուն որպէս թիւ 500 հազար տուին երեսփոխանները, խտրական վերաբերումի թիրախ է: Անոր հարկ եղած ուշադրութիւնը չի դարձներ կեդրոնը, յաւելեալ՝ նոյնիսկ անոր գործը կը դժուարացնէ: Հայկական դպրոցները, գիւղերը, եկեղեցիները, մարդիկը կը տուժեն այդ վերաբերումէն: Վարչական հարցեր կը յարուցուին հայկական հաւաքականութեան դէմ, դպրոցները ուսուցիչի, ջեռուցումի, դասագիրքի կարօտ են, ճամբու շինութիւնները անտեսուած մարզ են, եւ այլն: Դիւրին է աւելցնել շարքը. առողջապահական կառոյցները ոչ թիւով, ոչ որակով բաւարար են, եւ այլն: Կայ տակաւին հայկական յուշարձաններու, կոթողներու հանդէպ ցոյց տրուած քանդումի, իւրացումի պարբերական վերաբերումը:

Հասկնալի է որ, ինչ կը վերաբերի յատկապէս տնտեսական, աշխատանքի ոլորտին, Վրաստան բացառութիւն չէր կրնար կազմել նախկին խորհրդային երկիրներէն. միւսներուն պէս ան ալ ամբողջատիրական վարչակարգէ մը ժողովրդավարութեան, շուկայի տնտեսութեան անցքի վարժընթացը կ'ընէ: Իսկ ընդհանուր այդ պատկերին մէջ, տեղի հայութիւնը մտահոգող լրջագոյն յաւելեալ հարցեր են շրջանէն ռուսական զինուորական խարիսխներուն մեկնումը եւ մեսխեթցի թուրքերու տուեալ վայրերը վերադառնալու հեռանկարը:

Աշխատանքի արտասահման մեկնումներով ամէն օր արիւնաքամ գաղութին ձեռք մը երկարելու, եղբայրական զօրակցութեան ներկայութիւն ներշնչելու կեցուածքով, Սփիւռքի զանազան անկիւններուն մէջ օժանդակութեան գործ կը կազմակերպուի տարիներէ ի վեր: Ճամբաներ, դպրոցներ կը նորոգուին, դարմանատուներ կը հաստատուին, հողագործի բերքը լաւագոյն ձեւով արժեւորելու կառոյցներ կը հիմնուին, եւայլն: Սակայն, դժուար չէ անդրադառնալ որ սիրողական մակարդակի այս գործունէութիւնը պակասներու, պահանջներու ովկէանոսի մը մէջ կաթիլներու իմաստ կը ներկայացնէ:

Մինչեւ այսօրուան այս պատկերին մէջ, ռուսական զօրքին Ջաւախքէն մեկնումէն եւ մեսխեթցիներու վերադարձի հեռանկարէն զատ, կայ ուրիշ ազդակ մը որ յատուկ ուշադրութեան արժանի է: Կան շրջանակներ, որոնք ամէն առիթի վերոյիշեալ հարցերուն կը միացնեն ինքնավարութեան ձգտումի պէս տրամադրութիւն մը, ատոր տէր ներկայացնելով Ջաւախքի հայութիւնը: «Պահանջատիրութիւն», «արդար իրաւունքներ» ու նման կաղապարներ քիչ մը շատ դիւրութեամբ սկսած են կակուղ գետիններու վրայ գետեղուիլ. եւ ինքնիր վրայ փակուած այդ կարգի գօտիի մը համար դիւրին չէ ամէն օր զանազան աղբիւրներու տեղեկատուութիւնը ունենալ, չորը թացէն կարենալ զանազանելու համար:

Այս պակասին այլընտրանք ներկայանալու առումով հետաքրքրական էր հայ երեսփոխաններուն Փարիզ ներկայութիւնը: Անոնք թէ՛ Փրօ-Արմէնիայի թէ՛ Փետրուար 4-ի Հ.Բ.Ը.Մ.-ի Ա. Մանուկեան սրահին մէջ կազմակերպուած երեկոյթին իրենց ելոյթներով, ներկաներու հարցումներուն տրուած պատասխաններով, նաեւ անոնցմէ Վան Բայբուրդեան «Յառաջ»ի հարցազրոյցով (Փետր. 14) տուին քիչ մը տարբեր պատկեր մը:

Անոնցմէ ոչ մէկը ժխտեց կամ անտեսեց անցքի շրջանի դժուարութիւնները, խնդիրները. գործազրկութիւնը կար, ճիշդ էր. արտագաղթն ալ: Մանաւանդ որ նախապէս մեկնողները մեծ մասով իրենց ընտանիքը միասին չէին տաներ. Մէկը կ'երթար աշխատելու եւ անոր ղրկածով ընտանիքը, կամ տեղւոյն վրայ մնացածները կ'ապրէին: Այսօր փոխուած էր պատկերը. մեկնումները կ'ըլլային հաւաքական. այսինքն, ընտանիքը, կամ անոր մեծ մասը կ'ընկերանար արտագնայ աշխատանքի մեկնողին: Ատիկա ամէն բանէ առաջ կ'ենթադրէ երկու ժխտական. նախ՝ հայաբնակ շրջանը կը նօսրանայ, երկրորդ՝ ծնողներուն ընկերացող փոքրիկները ոչ մէկ ապահովութիւն ունին հայկական յատկանիշերու -դպրոց, ակումբ, միութիւն, եւլն.- տէր անկիւն մը իյնալու: Այլ խօսքով՝ ձուլումի հեռանկարը օրակարգի կու գայ շրջանի մը համար եւս որուն որպէս ամէնէն հպարտառիթ մասնայատկութիւն միշտ ընդգծուեցաւ ազգային կենսանիշերը պահած ըլլալու բարեմասնութիւնը:

Վրաստանի հայ երեսփոխաններուն շեշտածը այն էր որ հայ համայնքին բաժին ցոյց տրուած խնդիրները անջատ բաներ չէին ընդհանուրին վիճակածէն: Նորէն ալ չէին մոռնար աւելցնելու թէ Հայերը երկրին ընդհանուրին 50–66%-էն աւելի լաւ կ'ապրէին:

Անոնց ըսածներուն մէջ ինչ որ ամէնէն շեշտ հակադրութիւնը կը կազմէր նախապէս ըսուածին, գրուածին տպաւորութեան, այն էր որ դժգոհութիւնները, գանգատները, ինքնավարութեան ձգտումները շահարկումի ազդակներ էին որոնք կ'օգտագործուէին որոշ շրջանակներու կողմէ: Տարբեր էր նաեւ այս պաշտօնական բերաններէն տրուած հաւաստումը հայութեան նկատմամբ երկրին իշխանութիւններուն վերաբերումին մասին: Կեդրոնական իշխանութիւնը կ'ապահովէր դպրոցներու պիւտճէները, հասկնալի է թէ կրցած չափով, այնքան ալ արդար չէին Հայերը ձուլումի մեղելու քաղաքականութեան պնդումները, կամ հայկական յուշակոթողներու քանդումի լուրերը, եւլն.:

Յատկապէս Փետրուար 4-ի երեկոյթին հինգ երեսփոխաններուն տեղեկատուական ամփոփ ելոյթներուն յաջորդած հարցումներու բաժինը երբեմն ոգեւոր վէճի մը բնոյթը առաւ: Քանի մը տասնեակ ներկաներուն մէջ շատեր կը յամառէին հաւաստումները կանխիկ վճարումի պէս չընդունիլ: Հիւրերը կը պնդէին: Թէեւ, պաշտօնական բաժնին աւարտէն ետք ալ երկարաձգուած զրոյցին երկու կողմերուն հակադրութիւնը միջինի մը մօտեցող պահեր արձանագրեց: «Այո՛, ի հարկէ հարցեր կան, բայց իրավիճակը բոլորովին էլ էդպէս չի»... եզրակացուցին մէկ երկուքը:

Միւս կողմէն, պէտք չէր մոռնալ որ Հայաստանն ալ անցքի նոյն շրջանին մէջ գտնուող երկիր էր ուր նոյնպէս կային վառելանիւթէ, դասագիրքէ, անհրաժեշտ միջոցներէ զուրկ դպրոցներ, եւ այլն: Մանաւանդ, ուշագրաւ էր Աճարիոյ երեսփոխան Ա. Գէորգեանի թէ Ջաւախքի պէտքերուն դարմանը կը դժուարանար, որովհետեւ հաւաքուած հարկերը չէին հասներ իրենց նպատակին համար գործածուելու հանգրուանին: Ցաւը գոյութիւն չունէ՞ր սահմանին ասդին կողմն ալ...: Զուգահեռը կը զօրէր նաեւ շրջապատին պէտքերուն անտարբեր հարուստներու պարագային:

Վրաստանի հայութեան դժուար կեանքին մասին մինչեւ այսօր գոյացած ենթախորքին վրայ հինգ երեսփոխաններուն ըսածները կը թելադրեն միջինի հաշիւով մը շարժիլ: Մեծ զգուշութեամբ վերաբերիլ դժգոհութեան ալ, գոհունակութեան ալ արտայայտութիւններուն, խուսափելով դիւրին խանդավառութիւններէ, մանաւանդ երբ բանբերները երբեմն չեն կրնար սահմանը ճիշդ գծել իրականին ու անիրականին միջեւ:

ԱՐՓԻ ԹՈՓՈՅԵԱՆ

ԿՌՈՒԵՑԷՔ ՏՂԷՔ… ԿՌՈՒԵՑԷՔ ՔԱՋ-ՔԱՋ

Կէսօրուան ճաշը անցաւ շատ զուարթ մթնոլորտի մը մէջ: Հաճելի էին մանաւանդ ժողովրդական պարերը՝ որոնք կարճ ընդմիջումներով տեղի կ'ունենային ճաշարանին կեդրոնը, գիւղացիներուն կողմէ, իրենց ազգային տարազներով: Պատերուն զարդերը, նուագն ու պարերուն վառվռուն կշռոյթը՝ հաճելի մթնոլորտ մը ստեղծած էին սրահը լեցնող գինիի բոյրին ու կրունկներու թափիւնին հետ:

Նոյն զուարթ մարդն էր Պարոն Երամեան ճաշի ամբողջ տեւողութեան, եւ կ'ուզէր որ զուարթ ըլլային նաեւ շուրջինները, մե՛նք: Ինքզինք օտար, անհանգիստ զգացողը ժինէթն էր միայն, Պարոն Երամեանին աղջիկը, երբ մանաւանդ չէր հասկնար ինչ որ կը խօսէր բաբան, կը խօսէինք մենք:

– Ջօճուխներդ կ'ըսին քի իրենք Ֆրանսացի են, հայ չեն զգար ինքզինքնին: Ինքզինքնիդ կրնաք հայ չզգալ, ըսի իրենց անցած օր, բայց գլուխնիդ կը կտրեմ եթէ ուրանաք որ ձեր երակին մէջէն հայու արուն կը վազէ, իմ արունս կը վազէ:

– Ի՞նչ ըսին այդ խիստ յայտարարութեանդ, մէջ մտայ ես, թերեւս անտեղի կերպով:

– Ինչ պիտի ըսին, վրաս խնտացին, անցան:

Ճաշէն ետք քալեցինք պահ մը գիւղին ծառազարդ հրապարակէն: Միւսները կ'երթային առջեւէն, խումբով: Պարոն Երամեան, գինիին ազդեցութեան տակ դարձած էր աւելի դիւրազգած, աւելի տխուր հիմա: Մտած էր թեւէս ու հին ծանօթներու պէս կը քալէինք դանդաղօրէն, լուռ: Իմ ներկայութիւնս՝ կարծես նոր առիթ մը ըլլար իր մոռցուած, կորսուող հայութիւնը անգամ մը եւս իրեն յիշեցնելու:

– Գիտե՞ս, ըսաւ յանկարծ, մենք մարշ մը ունէինք ժամանակին, եղանակը կը յիշե՞ս:

Յայտնի եղաւ որ «Բամ փորոտան»ն էր փնտռած երգը: Յայտնեց տակաւին, թէ գիտէր ուրի՛շ եղանակ մըն ալ, որուն առաջին տողին բառերը միայն մնացած էին միտքը:

''Կռուեցէք տղէք, կռուեցէք քաջ քաջ'':

Լռեց պահ մը դարձեալ ու յանկարծ, յանցաւորի մը պէս աւելցուց.

– Մենք չկրցանք կռուիլ, շուտ մը յանձնուեցանք. գոնէ դո՛ւք շարունակեցէք «կռիւը»:

Ըսաւ ու լռեց սակայն անմիջապէս, կարծես զղջացած այդքանն ալ ըսած ըլլալուն համար, ու անդրադառնալով իր բառերուն ստեղծած մթնոլորտին լրջութեան՝ շարունակեց.

– Գիտե՞ս, ուրիշ աղուոր երգ մըն ալ կայ, նոր լսեցի բայց շատ հաւնիր իմ. գլուխս նը երգէ տէ մտիկ ընեմ: Ըսաւ ու սկսաւ ինք երգել, իբրե՛ւ թէ երգել, բայց դարձեալ առաջին տողերը միայն.

''Որքա՛ն ցանկացայ ես մէկին սիրել'':

– Բայց այս մէկը ուրկէ՞ ուր, Պարոն Երամեան, ըսի, զարմացած, ասիկա բաղդատաբար նոր երգ է:

– Էս ըսոր տիսքն ըլ ունէի, հին բարեկամ մը նուէր բերկէր էր անցած տարի, բայց կոտրեցաւ:

– Ճիշդ է, շատ բարակ ու նուրբ են նոր տիսքերը, պզտիկ անզգուշութիւն մը բաւական է որ ճաթին:

– Ատ տեսակ ճաթիլ չէր ըսիկա, մասնաւոր կոտրեր էին: Ջանս չհանեցի, իրենք ալ կարծեցին քի կըլեցուցին:

«Իրենք»ը կինն ու աղջիկն էին անշուշտ, որոնք, այլապէս այնքան ազնիւ ու բարի, դաւադրաբար ճեղքած էին երգապնակը իր բացակայութեան ու տեղաւորած էր, իր տեղը, դարակին վրայ: Եղած էին այսքան անգութ՝ պարզ այն պատճառով, որ Պարոն Երամեան, վաճառատունէն վերադարձին, ամէն օր կը նուագէր զայն վեց, եօթ, ութ անգամ, իրարու ետեւէ, ձանձրացնելու աստիճան տնեցիները՝ որոնց՝ բնականաբար ոչինչ կ'ըսէր անիկա:

Ո՛չ, ատ տեսակ ճաթիլ չէր ասիկա, կոտրեր էին պարզապէս:

Ճի՛շդ իր սրտին պէս:

Քանի մը շաբաթ առաջ երբ երկրորդ անգամ Լիզպոն վերադարձայ, առաջին առիթով հարցուցի Երամեանին մասին:

– Գիտէ՞ք ինչ, ըսաւ բարեկամիս տիկինը անմիջապէս, ձեր հասնելէն քանի մը օր առաջ ձեր խօսքը եղաւ, ինք ալ ձե՛զ հարցուց: Ըսինք իրեն, թէ հոս կ'ըլլաք շուտով: Շատ ցաւեցաւ, որ ժամանակ չկայ ձեզի գրելու ու իրեն համար «Որքա՛ն ցանկացայ»ին մէկ տիսքը բերէք միասին:

Առանց տեղեակ ըլլալու՝ գոհացում տուած էի իր փափաքին, ու կ'երեւակայէի հիմա թէ որքան հաճելի անակնկալ մը պիտի ըլլար իրեն, երբ լսէր:

Ա՛յդպէս ալ եղաւ, երբ երկու օր վերջ երգապնակը յանձնեցի իրեն: Առաւ զայն ձեռքին մէջ, դարձուց մի քանի անգամ ու յաղթական յարեց.

– Հիմա նորէն մտիկ կ'ընինք ամէն օր ու կարճ դադարէ մը ետք աւելցուց. էս ըլ կոտրին նը ի՞նչ պիտ ընինք:

– Հոգ մի ըներ, Պարոն Երամեան, ըսի, երեք հատ բերած եմ միասին ճիշդ այդ նկատումով, եւ եթէ պէտք ըլլայ աւելին՝ կրնանք բերել տալ անմիջապէս. տեսնենք թէ ի վերջոյ ո՞վ պիտի ըլլայ տեղի տուողը, նահանջողը, մե՞նք թէ Ֆրանսացիները:

– Գիտե՞ս, ըսաւ, յանկարծ կարեւոր բան մը յիշողի երեւոյթով: Ջատիկին, երթալէդ վերջ հայկական դրօշակ մը կարել տուի եւ տունը փռեցի սեղանին վրայ: Տղաքս ու աղջիկս վրաս խնդացին, աս անճաշակ լաթի կտորը մէջտեղէն վերցո՛ւր ըսին: Տունը ի՛մ տունս է ըսի, դուք խօսելու իրաւունք չունիք: Հիմա ամէն անգամ որ տուն մտնեմ աւելի զօրաւոր կը զգամ, կարծես քի մինակ չիմ ալ: Մեռնելէս ետք գիտեմ, ամէն բան օտարին պիտի մնայ: Ո՞վ գիտէ, ան ատեն ըսոնք իրենց մականունն ալ կը փոխեն, աս ձեւով իրենց վրայէն հայկական վերջին նշանն ալ սրբուած կ'ըլլայ...

Տեսայ որ թաց էին աչքերը: Անդրադարձա՛ւ ինք ալ յանկարծ, ու իր քաղաքականութենէն այս շեղումը չներեց ինքզինքին: Ափին կռնակով սրբեց աչքերը, ու ժպտելով, երգելէ աւելի պոռաց կարծես.

''Կռուեցէք տղէք, կռուեցէք քաջ քաջ''

Ելաւ յետոյ ոտքի, հպարտաբար նետեց թեւը ուսիս, ու այս անգամ աւելի մեղմ ձայնով մը յարեց.

– Մենք չկրցա՛նք կռուիլ, շուտ մը յանձնուեցանք, գոնէ դո՛ւք շարունակեցէք կռիւը:

ՎԱՀՐԱՄ ՄԱՎԵԱՆ

(«ՀԱՑՈՒ ԲԵԿՈՐՆԵՐ»)

ՊԱՏՄԵԼՈՎ՝ ԻՆՉՊԷՍ ՈՐ Է

«ՏԸ ՍԱՆ ՖՐԱՆՍԻՍՔՕ ԷԿԶԷՄԻՆԸՐ» ԿԸ ԲԱՑԱՏՐԷ, ԹԷ ԻՆՉՈ՛Ւ ՍԱՐՈՅԵԱՆԻ ՆՈՐ ԿԵՆՍԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ ԽՆԴՐԱՅԱՐՈՅՑ Է ԵՒ «ՍԱՐՈՅԵԱՆ ՀԻՄՆԱՐԿ»Ը ԲՈՒՌՆ ԿԵՐՊՈՎ ՀԱԿԱԴՐՈՒԱԾ Է ԱՆՈՐ ՀԵՂԻՆԱԿԻՆ

Ուիլիըմ Սարոյեան 1939-ին երբ Թատերախաղ ունէր Պրոտուէյի վրայ եւ կարճ պատմուածքներու 7 հատոր հրատարակած էր։ Անոր կարճ պատմուածքներու առաջին գիրքը՝ «Տը տէրինկ եանկ մէն ան տը ֆլայինկ թրափէզ», զոր ան գրած էր Սան Ֆրանսիսքոյի մէջ, զինք հաստատած էր իբրեւ ամերիկացի տաղանդաւոր հեղինակ։ Ան վստահ ըլլալով, որ օր մը պիտի գերազանցէր Հեմինկուէյն ու Սթայնպէքը՝ 20-րդ դարու գրագէտներու պանթէոնին մէջ, 1940-ին մերժած էր «Փուլիցըր» մրցանակը։

Ֆրեզնօ ծնած այս որբ Հայը այսօր գրականութեան մէջ կորսնցուցած է մըրցումը։ Ան առաւելաբար ծանօթ է մասնագիտական հետաքրքրութիւններով ակադեմականներու եւ Սարոյեանի ջահը հաւատարմօրէն վառ պահողներու։

Անոր անկումին պատմութիւնը, ինչպէս Ճոն Լեկէթ կը պատմէ զայն, հոյակապ է, ինչ որ աւելի գլխապտոյտ կը պատճառէ․ անիկա յատկանշուած է բախտախաղի մէջ անխուսափելի կորուստներով, օր մը գրաւիչ դերասանուհի դառնալու յոյսով ապրող կնոջ մը հետ իր ձախորդ ամուսնութեամբ (երկու անգամ), խմբագիրներու կողմէ իր գրութիւնը վերատեսութեան ենթարկելու որեւէ առաջարկ մերժելով եւ իր կեանքին վերջաւորութեան մարդկութեան նկատմամբ իր դառն զգացումներով․ այնքան խոր, որ ան ժառանգէ զրկած էր իր սեփական զաւակները։

Ցանկայարո՞յց, այո՛, գրական Թագաւորութեան յատուկ տիպա՞ր մը, ո՛չ։ Սակայն Լեկէթ զգուշացումի հրաւիրող հզօր պատմութիւն մը տեսած է Սարոյեանի ամբարտաւան հպարտութեան պատճառած անկումին մէջ, երբ 12 տարի առաջ սկսած է ուսումնասիրել գրեթէ մոռցուած հեղինակը։

«Ան կը կարծէր, որ եթէ քիչ մըն ալ համբերէր, իր մէջ պահուած գլուխ գործոցը դուրս պիտի գար, – կ՚ըսէ Լեկէթ, որ այժմ 85 տարեկան է եւ հեղինակ՝ 3 գիրքերու։ Ան իր ժամանակը կը բաժնէ Սան Ֆրանսիսքոյի եւ Նափայի միջեւ, ուր կը կազմակերպէ Նափայի գրագէտներու համագումարը։

«Այդ պատրանքը կը հալածէր նաեւ զիս, – կ՚ըսէ ան։ – Շատ դիւրին է հաւատալ, թէ արհեստիդ վարպետն ես, եւ ուշ կամ կանուխ դիմանկարդ պիտի տըպեն դրոշմաթուղթի մը վրայ»։

ՕՐԱԳԻՐ

Սարոյեանի օրագիրը, զոր ան գրեթէ առօրեայ հերթականութեամբ պահած է 26 տարեկանէն մինչեւ իր մահը՝ 1981-ին, հմայած է Լեկէթը։ «Երբ տեսայ, թէ անոր օրագրութիւնը որքան համարձակ էր, որքան ցնցիչ եւ բացարձակապէս ամօթէ զուրկ, մտածեցի, թէ շատ հետաքրքրական նիւթ կրնար հայթայթել», կ՚ըսէ ան։

Հետեւաբար տարօրինակ է, որ նոր հրատարակուած «Է տէրինկ եանկ մէն․ է պայօկրաֆի աֆ Ուիլիըմ Սարոյեան» գիրքը ոչ մէկ տող կը պարունակէ այդ գրաւիչ օրագրութենէն։ Լեկէթի ընտրած տիպարէն աւելի տարօրինակ է այն իրողութիւնը, անոր նոր գիրքը ոչ մէկ տող կը մէջբերէ Սարոյեանի օրագիրէն, անոր կարճ պատմուածքներէն, թատերգութիւններէն կամ որեւէ այլ գործէ։

Լեկէթ շատ բան չի կրնար ըսել այս տարօրինակ զանցառումին վերաբերեալ։ Թէեւ չի կրնար անուններով խօսիլ, սակայն իրականութիւնը այն է, թէ ան խնդրայարոյց համաձայնութիւն մը ունի «Ուիլիըմ Սարոյեան» հիմնարկին հետ։ Սան Ֆրանսիսքոյի մէջ հաստատուած այս հիմնարկը 1990-ին կանխիկ գումար մը վճարած է Լեկէթի, որպէսզի գրէ Սարոյեանի կենսագրութիւնը։ Հիմնարկը իր ընտրութիւնը կատարած էր մեկնելով Լեկէթի «Ռոս Էնտ Թոմ» գիրքէն, որ կը պատմէ կանուխէն գագաթնակէտ մը նուաճած, ապա իրենց կարողութիւնները կորսնցուցած տաղանդաւոր երկու այլ գրագէտներու մասին։

Սակայն «Սարոյեան» հիմնարկը չէ վաւերացուցած Լեկէթի կենսագրութիւնը։ «Անոնք կ՚ուզէին, որ սրբացնէի Սարոյեանը, ստեղծէի Սարոյեանի առասպելը, – կ՚ըսէ Լեկէթ։ – Իսկ այն գիրքը, որ կը գրէի, պիտի չուրախացնէր զիրենք»։

Իրաւական համաձայնութիւն մը, որ կ՚արգիլէր խօսիլ պայմանագրութեան մասին, կը դնէր Սարոյեանի գրութիւններէն որեւէ տող մէջբերելու արգելքը։ Հիմնարկին վերապահուած էին Սարոյեանի հեղինակի իրաւունքները։

Զարմանալի չէ, որ հիմնարկը չուզեր ճանչնալ Լեկէթի գիրքը։ «Կարդացի գըրախօսականը, եւ եթէ պարզապէս մտածեմ, թէ Լեկէթ ի՛նչ գրած է, հիւանդ կը զգամ, – կ՚ըսէ հիմնարկին գործադիր տնօրէնը՝ Ռապըրթ Սեդրակեան, որ կը խոստովանի, թէ չէ կարդացած գիրքը։ – Չեմ ուզեր կապ ունենալ անոր հետ»։

ԱՅԼ ՄԵՐԺՈՂՆԵՐ

«Սարոյեան» հիմնարկը միակը չէ, որ վանողական կը նկատէ Լեկէթի պատկերած Սարոյեանը․ մարդ մը, որ ժամանակին այնքան ծանօթ էր բարեխիղճ եւ աղքատ մարդոց կեանքը նկարագրող իր պատմութիւններով, որ «սարոյեանեսք» բացատրութիւնը տեղ գտած էր մարդոց բառապաշարին մէջ։

Ժաքլին Փափազեան – Ղազարեան իր մօրեղբօր՝ Ուիլիըմ Սարոյեանի այցելած է անոր մահուան օրը եւ այժմ կը գլխաւորէ Ուիլիըմ Սարոյեան Գրական Միջազգային հիմնարկը, Սարոյեանի հին բնակարանին մէջ, 15-րդ պողոտային վըրայ։

Երբ իրեն հարցուցինք նոր հրատարակուած կենսագրութեան մասին, ան ե-նամակով պատասխանեց հետեւեալը․ «Ագէը աղբ է, իսկ մաքրութիւնը համազօր է աստուածայնութեան։ Առաքինութիւն եւ բարութիւն․ այս բաներուն մասին մտածեցէք»։

Լեկէթի կենսագրութեան հակադրուած անձերը անպայման «Սարոյեան» հիմնարկին դաշնակիցները չեն։ Ուիլիըմ Սարոյեան, այս հիմնարկը հաստատելով ըստեղծած է նախ իբրեւ տուրքերէ խուսափելու միջոց, ապա իր երկու զաւակները՝ Արամն ու Լիւսին իր մահէն ետք գրական իր կալուածը տնօրինելու իրաւունքէն զրկելու մտադրութեամբ։

Հակաճառութիւններուն խորքին կայ մրցակցութիւն մը՝ հակակշիռի տակ պահելու գթառատ եւ մարդասէր պատկերը մարդու մը, որուն սեփական օրագիրները ամէնէն անիծեալ փաստերը կրնան ընձեռել իրեն դէմ։

Փիթըր Հաուըրտ, որ կապ չունի վերոյիշեալ երկու հիմնարկներուն հետ, հին գիրքեր կը վաճառէ եւ սեփականատէրն է «Պըրքլիի Սերենտիփիթի Պուքս» վաճառատան։ Ան Սարոյեանի մահէն քանի մը շաբաթ առաջ կատարած է անոր արխիւին գնահատականը։

Հաուըրտ ինքզինք կը կոչէ «Սարոյեան հիմնարկին թշնամին» զայն ամբաստանելով զեղծարարութեամբ, որովհետեւ անոր պատասխանատուները 1997-ին Սարոյեանի ձեռագիրները Պըրքլիի «Պենքրոֆթ» գրադարանէն փոխադրած են Սթանֆորտի համալսարանը։ Ան այս հիմնարկին հակադրուած է նաեւ, որովհետեւ չէ յաջողած շուկայէն գնած իր ձեռագիրներն ու Սարեյեանի անձնական իրերը վերստանալ (Հաուըրտ աննշան իրերու շուկայէ մը գնած էր այն Օսքարը, որ Սարոյեան շահած էր «Տը հիւմըն քամըտի» ժապաւէնին համար)։

Հաուըրտ «Սարոյեան» հիմնարկին հետ համաձայն է միայն մէկ կէտի շուրջ, թէ՝ Լեկէթի կենսագրութիւնը ցեխարձակում է եւ խեղաթիւրում։

«Կարդացի գրախօսականները, – կ՚ըսէ Հաուըրտ։ – Սարսափելի, սարսափելի կերպով սխալ բան մը կայ անոր մէջ»։

Հաուըրտ չի ժխտեր Սարոյեանի փոթորկալից ընտանեկան կապերը եւ բախտախաղի սեղաններու շուրջ կուտակած ծանր պարտքերը, սակայն ան Լեկէթի եզրակացութիւնները «խորապէս անարդական» կ՚որակէ։ «Գիրքը կը ներկայացնէ Սարոյեանի այլանդակ մէկ պատկերը, – կ՚ըսէ Հաուըրտ։ – Ճիշդ է, որ այս բոլոր ազդակները փոխեցին անոր արտաքին կերպարանքը եւ ապրելակերպը, սակայն ո՛չ՝ անոր ոգին»։

ԳՐԱԳԷՏԻ ՄԸ ԱՆԿՈՒՄԸ

Սակայն Լեկէթի կարծիքով, ինքնաբաւութեան այն բուռն զգացումը, զոր Սարոյեան իր մէջ զարգացուցած էր Օքլէնտի որբանոցին մէջ ապրած իր 5 տարիներուն ընթացքին, պատճառ դարձած է անոր քայքայումին։

«Ան տաղանդ ունէր, – կ՚ըսէ Լեկէթ, որ Սարոյեանի մէկ թատերախաղին մէջ դեր ստանձնած է հեղինակին վայելած հռչակին գագաթնակէտի օրերուն։ – Ան ականջ ունէր․ կրնար գրել առանց ճիգի եւ անոր գրածը խօսակցական լեզուի նըման կը հնչէր։ Ան իմաստուն էր մարդկային յարաբերութիւնները վերլուծելու մէջ, նաեւ՝ չնական»։

Լեկէթի համաձայն, Սարոյեանի տաղանդը մեծ էր, սակայն՝ ոչ բաւարար։ «Մուսա մը կը փսփսար անոր ականջին, – կ՚ըսէ ան։ – Սակայն ան համբերութիւնը չունէր այն մեծ գիրքին, զոր կը ձգտէր գրել։ Կը կարծէր, թէ Սթայնպէքի հաւասար էր, սակայն ափսո՜ս, գիտենք, թէ այդպէս չէր»։

Պատրաստեց՝

Լ. ԿԻՒԼՈՅԵԱՆ – ՍՐԱՊԵԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ ԺՊԻՏ

Ո՞րն է տարբերութիւնը աւանակի եւ էշի միջեւ։

Աւանակը գիտական անունն է, էշը՝ պաշտօն։

⁂

– Վարդանեան կարո՞ղ էք բացատրել ինձ տարբերութիւնը դիալեկտիկական եւ պատմական մատերիալիզմի միջեւ։

– Հաստատ չգիտեմ, բայց էս երկրից գնալ ա պէտք։

ԽԱՆՁՈՒԱԾ ՕՐԵՐԸ

Գրեց՝ Պ Ե Ր Ճ Զ Ի Հ Ի

10

Խոստացայ ինքզինքիս լաւ նայիլ։ Ուշադրութիւն դարձնել ուտելիքիս եւ հանդարտութեամբ սպասել դէպքերու վախճանին։

Հանեցի փոքրիկիս անկողնակին մէջ Արայի երթալէն ի վեր պահուած երկու տետրակները ու յանձնեցի Զարոյին։

Կը տեսնայի, որ Զարօն, թղթէ շատ փոքրիկ ծրար մը ձեռքին՝ բաւական կը տատանէր։ Այսպէս շփոթած չէի տեսած զինքը երբեք։ Վերջապէս, բացաւ ձեռքի պայուսակն ու թղթէ ծրարիկը մէջը դրաւ։

– Քիչ մը դրամ է, – ըսաւ, իմ հարցական նայուածքիս պատասխանելով.– Ինծմէ չէ, որ աշխատանքիս դրամն է ըսես ու քաշուիս առնելու։ Ինծի ծանօթ բարեկեցիկ մէկը տուաւ ինծի, որ օգտակար կերպով գործածեմ։ Մէկ մասը միայն քեզ կու տամ։ Օր մը կը վերադարձնես՝ ուրիշի մը օգնելով։ Հարցը փակենք։

Հարցը փակեցի լուռ շնորհակալութեամբ։ Դրամ չունէի երկար ատենէ ի վեր։ Միտքս դրած էի, անմիջապէս տուն վերադարձիս, ճամբան, մետալինս ծախել, թէեւ կը նախընտրէի, որ ան փոքրիկիս մնար։ Ուէշ ուրիշ մէկէ, նոյնիսկ ծնողքէս պիտի մերժէի դրամ ստանալ, եթէ նոյնիսկ անօթի մնայի… Բայց Զարոյէ՛ն։ Արժանապատուութեան խնդիր չէր կրնար ըլլալ այստեղ։

Նախ քան փողոց ելլելս փոքրիկին հետ, Զարօն – փողոց ելաւ, աջ – ձախ նայեցաւ։ Մարդ չկար։ Տան դիմացը տուն չկար, ծախու հող էր, բայց տան երկու կողմերէն տուներու երկար շարք մը կար։

Տան աջ կողմը, փողոցը կերպաս ծախող յոյն մը կը բնակէր կնոջը հետ։ Այս մարդը ամբողջ օրը տունը չէր, կինն ալ լաթ լուացող էր եւ յաճախ տունէն բացակայ։ Ձախ կողմը անդամալոյծ ծեր կին մը կ՚ապրէր աղջկանը հետ, որ մօտերը գտնուող գարեջրատան մէջ կ՚աշխատէր։ Կէս իտալացի, կէս յոյն էին։

Զարօն, վստահ ըլլալու համար, զարկաւ երկու կողմի տուներն ալ ոեւէ պատրուակով։ Միայն անդամալոյծ կինն էր, որ ձայն տուաւ իր պառկած տեղէն։ Այն ժամանակ միայն Զարօն ներս մտաւ ու ինծի ըսաւ, որ կրնամ մեկնիլ։ Բացատրեց տուն վերադառնալու կարճ ճամբան, պահ մը կանգ առաւ, կարծես բան մը ըսել կ՚ուզէր, բայց լռեց։

– Երթաս բարով, – ըսաւ՝ դուռը բանալով, կարճ կապելու համար բաժանման տխրութիւնը։

Ժամանակները այնպէս էին, որ բաժնուողները չէին գիտեր թէ երբ եւ իցէ կրկին պիտի տեսնուէի՞ն…

Զարոյի սիրտը չտարաւ, դոցեց դուռը եւ, ձեռքը դնելով ուսիս, աւելցուց․

– Մտքովս քեզ հետ եմ։ Եթէ կը կարծես, որ այլեւս անկարելի է մինակ մընալդ կամ վտանգ մը կը սպառնայ քեզ, փոքրիկը առ ու գնայ տիկին Ռիշըրտսընին, Նշան Թաշ, թիւ 82։ Գնա՛, նոյնիսկ եթէ հետեւող կայ։ Անոր տունը երկու դուռ ունի, իսկ ինքը ամերիկուհի է, անոր վտանգ չկայ։ Սքանչելի կին է։ Ուրեմն, լաւ յիշէ։ Մի՛ գրեր ոեւէ տեղ այդ հասցէն։ Միտքդ պահէ։ Միայն պէտք չէ օգտուիլ այս հասցէէն անկարեւոր պատճառներու համար։ Դէ՛, երթաս բարով, աղջի՛կս…

Դուռը գոցուեցաւ բարի ձեռքերով, բայց վճռական։

Ականջիս հասաւ Սուրիկի լացին ճիչերը, կարծեմ կ՚ուզէր դուռը բանալ եւ մեր ետեւէն հասնիլ։ Շուտով այդ փոքրիկ, չքաւոր, բայց այնքա՜ն սիրելի տնակէն ոեւէ ձայն չհասաւ ինծի։ Ա՛լ բոլորովին մինակ էի։

11

Որքան արագ եւ «ճեպընթաց» եղած էր գալս, այնքան դանդաղ եղաւ տուն վերադարձս։

Զարոյին տունը եղած ժամանակս վերադարձը ինծի աւելի դիւրին երեւցած էր քան հիմա իրականին մէջ։ Բայց եւ այնպէս այն ժամերը, որ անցուցած էի այդ զարմանալի կնոջ հետ, զիս որոշ չափով սթափեցուցած էին դէպքերու ազդեցութեան տակ վրաս իջած թմրութենէն։ Կը զգայի, որ խոշոր ողբերգութեան մը միայն մէկ չնչին մասնիկը կը կազմէի եւ որ շրթներս սեղմած պէտք է տանէի ինծի ինկած բաժինը։

Քանի որ Արայի համար օգուտ մը կրնար ունենալ վերադարձս… Բայց իրապէ՞ս․ վստահութեան այս չնչին ցոյցը կրնա՞ր օգուտ մը տալ։ Քաղաքական գործիչները, որոնց կարգին Ե՛ւ ամուսինս, իրենց անվերապահ վստահութիւնը ցոյց չէի՞ն տուած միթէ Պոլիս եւ Տաճկաստան մնալով պատերազմի ընթացքին, երբ կրնային հեռանալ… Վերջերս մերժած էին բանտէն փախչիլ, երբ հնարաւոր եղած էր այդ, սպասած էին օրինաւոր ազատման։ Միթէ վստահութեան զօրաւոր ապացոյց մը չէ՞ր այդ։

Առաջին անգամն ըլլալով յեղափոխական ղեկավարներու դէպի Թուրք իշխանութիւնը ցոյց տուած վստահութեան եւ հաւատքի քաղաքականութիւնը ինծի երեւաց խարխուլ, այնպէ՛ս խարխուլ։

Արայի համար, ա՛յսպէս քալելով կըրնամ առանց ընկրկելու մտնել բոցերու մէջ, ինքզինքս յանձնել ովկէանի կատաղի ալիքներուն․ իսկ այս վերադարձը ինծի կ՚երեւայ ծա՛նր… այնպէս ծա՛նր, որովհետեւ չեմ հաւատար այլեւս անոր անհրաժեշտութեան…

Ա՜խ, մէկը ըլլար, որուն կարենայի ըսել․ «Կը վախնա՛մ, կը վախնա՛մ տուն մտնել գաղտնի ոստիկանին լկտի նայուածքներուն տակ։ Կը վախնամ փողոցին գիշերային աղմուկներէն, որոնք կրկին պիտի լեցուին տունս ու պիտի փակչին կահ-կարասիներուս… Կը վախնամ անբացատրելի, անշօշափելի, անանուն արհաւիրքներէն, որ կը ծանրանան վրաս։ Կը վախնա՛մ սպասումէն»… Բայց որո՞ւ ըսել այդ։

(Շար. 38)

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ ԵՒ ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Տիկին Արշալոյս Խաչիկեան,
Տէր եւ Տիկին Ժան – Փիէր Խաչիկեան,
Գ. Կաբրիէլ Խաչիկեան
ինչպէս նաեւ Զարաճեան, Սեմերճեան եւ Փենիչոն ընտանիքները
իրենց խորին շնորհակալութիւնները կը յայտնեն բոլոր անոնց որոնք մասնակից եղան իրենց սուգին՝

ԼԵՒՈՆ ԽԱՉԻԿԵԱՆԻ

մահուան առթիւ:

Կը ծանուցանեն թէ իր յիշատակին հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի, Հինգշաբթի, Փետրուար 27, Վարդանանց տօնին օրը, ժամը 10–ին Փարիզի Սուրբ Յովհ. – Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ
15, rue Jean-Goujon, 75008 Paris

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ալֆորվիլի Հայ Մշակոյթի Տան վարչութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է Օրիորդ Իրէն Կարտոնէ 150 Եւրօ:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

Տիկնանց Յանձնախումբը
սիրով կը հրաւիրէ ներկայ գտնուելու

ՀԱՑ ԿՆՈՋ ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ ՄԵԾԱՐԱՆՔԻ ՀԱՆԴԻՍՈՒԹԵԱՆ

Կիրակի, Մարտ 2, ժամը 12·30–ին
Սահակ – Մեսրոպ Մշակոյթի Կեդրոնի
Արծրունի Զրբաշեան սրահին մէջ
339, avenue du Prado, Marseille 8e

Գեղարուեստական բաժին:
Հայաստանի տարբեր շրջաններ ներկայացնող աւանդական տարազներու եւ պարերու ցուցադրում Հայ Արենուշներու կողմէ:

Մասնակցութիւնը 20 Եւրօ:

Տեղերը ապահովել Փետրուար 25–էն առաջ:
Հեռաձայն. –
04 42 22 08 52 կամ 04 91 77 84 70

ԵՒՐՈՊԱՅԻ ՀԱՅ ՄԱՄՈՒԼԻ ԱՌԱՋԻՆ ՖՈՐՈՒՄ

ՄԱՐՏ 21-23, ՊՐԱԹԻՍԼԱՒԱ (ՍԼՈՎԱՔԻԱ)

Եւրոպայի Հայկական Միութիւններու Ֆորումը (FAAE) 2003 Մարտ 21–23, Սլովաքիայի մայրաքաղաք Պրաթիսլաւա, կը հրաւիրէ Եւրոպայի հայ տեղեկատուական միջոցներու առաջին Ֆորումը:

Եւրոպայի հայ համայնքներու եւ զարգացման գործի մէջ լուրջ ներդրում ունեցող հայկական մամուլը չարտացոլեր համաեւրոպական համարկումի միտումները եւ դեռեւս չի նպաստեր միջհամայնքային յարաբերութիւններու հաստատման:

Մեկուսացուած համայնքային մամուլը անկարող է դիմակայելու ժամանակակից հաղորդակցութեան միջոցներու նետած մարտահրաւէրը:

Եւրոպայի մէջ սփռուած համայնքներու տեղեկատու միջոցներուն միջեւ համագործակցութեան ստեղծումը կը նպաստէ թէ՛ հայ մամուլի ամրապնդման, թէ՛ եւրոպահայ համայնքներու կայացումին, իբրեւ մէկ ամբողջութիւն եւ եւրոպական ընտանիքի անբաժանելի մաս:

Ֆորումի նպատակն է համախմբել տարբեր երկիրներ լոյս տեսնող հայ մամուլի ներկայացուցիչները, ստեղծել հաղորդակցութեան կապեր անոնց միջեւ եւ քննարկում կատարել հետեւեալ կէտերու շուրջ. :

- Ի՞նչ է Եւրոպայի հայկական մամուլին վիճակը.
 – խնդիրներ, համագործակցութեան հեռանկարներ (Մամուլի Ակումբ)
 – Լրատու ցանցի ստեղծում, արխիւի կազմում
- Եւրոպահայ մամուլը լեզուի, մշակոյթի, ազգային նկարագրի եւ աւանդութիւններու պահպանման միջոց
- Համագործակցութիւնը օտար տեղեկատու միջոցներու հետ, լոպին աշխատանքը եւ հայ մամուլը
- Հայաստանը՝ եւրոպահայ մամուլին մէջ, Սփիւռքը հայաստանեան մամուլին մէջ.
 – Տարուան իրադարձութիւնը – նախագահական ընտրութեան լուսաբանումը
 – Համագործակցութիւնը Հայաստանի մամուլին հետ, եւրոպահայ կեանքի լուսաբանումը հայաստանեան մամուլին մէջ:

Համաժողովին առաջին օրը կը բացուի Եւրոպահայ մամուլին նուիրուած ցուցահանդէս:

Լրացուցիչ տեղեկութիւններու համար դիմել FAAE-ի գրասենեակը.
Իռէն Շապոյեան
FAAE Brussels office
Tel. : +32 2 647 08 01
Fax : +32 2 647 02 00
E-mail : faae@armenianforum.org
Web : www.armenianforum.org

(Շար. Ա. էջէն)

յարգուեցաւ Տանիէլ Թուքան, տիւ Փլանթիէի Թարմ յիշատակը: Եօթը Սեզարներու արժանացաւ Ռոման Փոլանսքիի «Դաշնակահարը», որ արդէն առաջին մրցանակին տիրացած էր Գաննի փառատօնին: Այս անգամ, նկատուեցաւ լաւագոյն ֆիլմը, Փոլանսքի լաւագոյն բեմադիրը, Ա. Պրոյի լաւագոյն դերասանը, նաեւ Սեզարներ երաժշտութեան, լաւագոյն նկարահանութեան, լաւագոյն յարդարանքներուն, լաւագոյն ձայնագրութեան համար: Լաւագոյն դերասանուհին նկատուեցաւ Իզապէլ Գառէ «Ցիշել լաւագոյն բաները» ֆիլմին համար: Եւրոպական Միութեան լաւագոյն ֆիլմն էր Փետրօ Ալմոտովարի «Իրեն հետ խօսէ», օտար լաւագոյն ֆիլմն ալ «Պաուլինկ Փոր Գոլոմպայն»: Մրցանակի նախատեսուած ֆիլմը՝ «Ութ կիներ» ոչինչ ստացաւ:

«ՄԻԱՑԵԱԼ – ՆԱՀԱՆԳՆԵՐՈՒ "ԻՍՐԱՑԵԼԱԿԱՆԱՑՈՒՄԸ"» խորագրին տակ, Մարուան Պիշարա յօդուած մը ստորագրած է «Ֆիկառօ»յի (Փետրուար 24) վիճարկումներ եւ կարծիքներ էջին մէջ: Դամասկոս Փարիզի ամերիկեան համալսարանը, մեծցած Նազարէթ, արաբ հրեայ Պետութեան մը ծոցը, լաւ քրիստոնեայ, յօդուածագիրը իր մտահոգութիւնը կ'արտայայտէ, վերլուծելով վերջին տարիներու կացութիւնը: Կը յիշէ որ Սեպտեմբեր 11–ի ոճրափորձէն ետք սա խորագիրը կարդացած էր թերթի մը Ա. էջին վրայ՝ «Բոլորս ալ Իսրայէլացիներ ենք»: Իրականութիւնն այն է, կ'ըսէ, որ Իսրայէլ տարածեց իր սահմանները, արհամարհելով ՄԱԿ–ի բանաձեւերը ու կ'անդրադառնայ նոր հարցախոյզերու, որոնք բացայայտ կը դարձնեն ամերիկեան ընկերութեան աճող իսրայէլականացումը:

– ՎԱՐԴԱՆԱՆՔ –

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, Փետրուար 27

Տօն Սրբոց Վարդանանց Զօրավարացն Մերոյ՝ 1036 վկայիցն, որք կատարեցան ի մեծի պատերազմին (451 թուին)՝ «Վասն հաւատոյ եւ հայրենեաց»

Այսօր անուանակոչութեան տօնն է՝
ԳԱՐԵԳԻՆ Բ.
ԾԱՅՐԱԳՈՅՆ ՊԱՏՐԻԱՐՔԻՆ
եւ
ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻՆ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ

– Սուրբ Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Տաճարին մէջ, ժամը 10–ին պատարագ կը մատուցուի:

Ի ժամու պատարագի, «Հայրապետական Մաղթանք» կը կատարուի Հայրապետի արեւշատութեան աղօթիւք եւ բարեմաղթութեամբք:

– Պետական տնօրինութեամբ, բոլոր Հայերը (դպրոցական, աշակերտ, պաշտօնեայ եւ ուրիշներ) այսօր կրնան բացակայիլ իրենց զբաղումներէն իրենց կրօնական պարտաւորութիւններուն համար:

Ս. ՅԱԿՈԲ - ԼԻՈՆ

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, Փետրուար 27

Տօն է Վարդանանց Զօրավարացն Մերոց հազար երեսուն եւ վեց վկայիցն որք կատարեցան ի մեծի պատերազմին

Այս առթիւ Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ առաւօտեան ժամը 10–ին պատարագ կը մատուցուի:

Օրուան պատարագը կը մատուցանէ՝
ԻՍԱՀԱԿ Ա. ՔՀՆՅ. ՀԷՔԻՄԵԱՆ

ՊՈՒԼՎ. OSSO — Ս. ՅԱԿՈԲ

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, Փետրուար 27

Մասնակցութեամբ՝
Մարսէյլի եւ շրջակայից
բոլոր հոգեւորականներու

Առաւօտեան ժամերգութիւն ժամը 9–ին:
Պատարագ ժամը 10–ին:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ԿՈՄԻՏԱՍ ՎՐԴ. ՅՈՎՆԱՆԵԱՆ

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ HAMASKAÏNE ՓԱՐԻԶ

Ուրբաթ, Փետրուար 28, երեկոյեան ժամը 20·30–ին Փարիզի Հայ Մշակոյթի Տուն
17, rue Bleue — 75009 PARIS

Նիւթ՝
ՏԻԳՐԱՆ ՉՈՒՀԱՃԵԱՆԻ «ԱՐՇԱԿ Բ.» ՕՓԵՐԱՆ

Կոստանդնուպոլսէն
մինչեւ Սան–Ֆրանսիսքօ

Տեսերիզով ցուցադրութիւն՝ Օփերայի նախապատրաստական աշխատանքներու եւ հատուածներու:

Կը ներկայացնէ դերասան-բեմադիր՝
ԺԻՐԱՅՐ ԲԱԲԱՋԵԱՆ

Մուտքը ազատ է:

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

PROJECTION D'UN FILM DOCUMENTAIRE DANS LE CADRE DE LA JOURNEE DE LA FEMME

«Où git ma victoire» Que sont les combattantes du Karabagh devenues?

Film réalisé par PeA HOLMQUIST et Suzanne KHARDALIAN

Le 7 mars à 20 heures 30
à la M.C.A. d'Alfortville
9, rue de Madrid

Débat avec les réalisateurs après le film

Participation aux frais
5 euros par personne.

Section
«D. MISSAKIAN» de Sevran-Livry

repas

«MITCHOUGOV KEUFTES AU MADZOUN»

Le samedi 8 mars à 20 heures 30
à la Maison de la Culture Arménienne
17, rue Charles Péguy,
93190 Livry-Gargan

Réservations avant le 5 mars

Auprès de :
— Madeleine : 01 43 83 87 68
— Nilva : 01 42 36 33 73.

Venez nombreux déguster notre «Mitchougov keuftés au madzoun» dans une ambiance familiale et chaleureuse.

Section ASTRIG

ԱԲԳԴԵԶ

La Croix Bleue des Arméniens de France Section «Astrig» vous informe que des cours d'arménien pour **Adultes** sont assurés par une enseignante qualifiée, tous les jeudis de 20h45 à 22h15, dans le local de la Section, au 71, ave. Henri Barbusse, 95400 Arnouville-lès-Gonesse.

L'Association, sensible à toutes les remarques et suggestions que vous avez faites, vous propose une nouvelle méthode d'apprentissage de l'arménien essentiellement axée sur l'oral.

Espérant ainsi que ces cours moins «scolaires» vous encourageront à poursuivre l'apprentissage de la langue arménienne.

Dans l'attente et le plaisir de vous retrouver

A.B C D E F G H I J

OUVERTURE D'UNE CLASSE D'ALPHABETISATION

pour adultes en vue de l'initiation et l'apprentissage de la langue française.

Tous les mercredis de 21h à 22h30 dans le local de la Croix Bleue, 71, ave. Henri Barbusse à Arnouville-lès-Gonesse.

Nous vous attendons nombreux, dès **le 15 mars.**

Inscriptions tous les vendredis de 18h à 20h : CBAF Section «Astrig»
71, ave. Henri Barbusse,
95400 Arnouville-lès-Gonesse

Pour toute information complémentaire vous pouvez contacter :
— Paula Alacam: 01 39 87 54 54
— Mireille Guemdjian : 01 39 90 63 89
— Catherine Menedjian : 06 64 33 88 96

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՓԵՏՐՈՒԱՐ 26
MERCREDI
26 FEVRIER
2003

LE NUMERO: 1 €

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
E-MAIL : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 230 Եւրօ — Վեցամսեայ : 122 Եւրօ
Արտասահման : Տար. 270 Եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)
247 Եւրօ (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 1 Եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

78րդ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 20·631 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 78e ANNEE — N° 20·631

ՀԱՅԱՍՏԱՆ — ԱՐՑԱԽ

ԵՐԵՒԱՆ

ԼԱՅՆ ԴԺԳՈՀՈՒԹԻՒՆԸ ԿԸ ՄՏԱՀՈԳԷ ԵՐԿՐԻՆ ԿԱՅՈՒՆՈՒԹԵԱՆ ՍՊԱՌՆԱԼԻՔՈՎ

Անորոշութեան ու մտահոգութեան մթնոլորտին մէջ որ կը տիրէ Երեւան, Ս. Դեմիրճեանի կողմնակիցներուն վրճռակամութեան հետ ուշագրաւ են հանդարտութեան, օրինապահութեան կոչերը որոնք կ՚ըլլան քաղաքական դէմքերէ ու նաեւ համալսարաններու վարչութիւններէն, եւլն.: Միւս կողմէ, զանազան հասցէներէ, լրատուական ու պաշտօնական աղբիւրներէ, առաջին փուլին կատարուած ապօրինութիւններուն մասին յայտարարութիւններ կ՚ըլլան. կ՚ըսուի թէ ի նպաստ Ռ. Քոչարեանի հարիւր հազարաւոր քուէներ կեղծուած են եւ խնկալէս արդար ընտրութեան մը պարագային շատ աւելի ցած պիտի ըլլար անոր ստացած ձայներուն համեմատութիւնը:

Այսուհանդերձ, քաղաքական բոլոր այն դէմքերը եւ կազմակերպութիւնները որոնք զօրակից էին Ռ. Քոչարեանի ու կը շարունակեն մնալ իրենց դիրքերուն վրայ, ինչպէս ՀՌԱԿ-ը, կամ ՀՅԴ-ն, խստօրէն կը քննադատեն ընդդիմադիր ճակատին գործունէութիւնը. անոր մէջ կը տեսնեն երկրին կայունութեան սպառնացող վտանգ, եւլն.: Բաւական յստակ է ներկայի զարգացումները որոնց մեկնակէտն է զանգուածներու ծաւալուն դժգոհութիւնը, պատեհապաշտութեան, օդը պղտորելու ամբաստանութեան տակ դնելու անոնց միտումը: Սակայն, վերջին տարիներու քաղաքական կեանքին, քաղաքական դէմքերու հանդէպ առաւելագոյն անտարբերութեան միջավայրի մը մէջ, այդ կարգի դիւրին վերագրումներով դժուար է բացատրել աւելի քան հարիւր հազար հոգիի ցոյցի դիմելը:

Զանազան աղբիւրներ կը հաղորդեն որ Երկրապահ կամաւորական միութեան շարքերէն ներս ալ որոշ շարժումներ կը նկատուին: Մեծ մասով Ղարաբաղի պատերազմին կամաւորներէն բաղկացած միութեան ղեկավարութիւնը Ռ. Քոչարեանի կողմնակից է. անոնց պետերէն Զօրավար Մանուէլ ընդդիմադիրները զգուշացուցած է կացութիւնը ապակայունացնելու դէմ. սակայն, շարքերուն մէջ դժգոհութիւն կայ այդ կեցուածքին դէմ ու անդամներ սկսած են Հանրապետութիւն կուսակցութեան թեկնածուին՝ Ս. Դեմիրճեանի ի նպաստ դիրք ցուցաբերել:

ՎԱՐՉԱՊԵՏԻՆ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

Փետրուար 24-ին, վարչապետ Ա. Մարգարեան յայտարարութեամբ մը հրաւիրած է երկիրը միասին կառուցանելու եւ պաշտպանելու, որպէսզի ճեղքեր չգոյանան անոր ներսը եւ կարող ըլլայ դուրսէն գալիք ամէն վտանգի դիմակայելու:

Վարչապետը վերջին օրերու ալեկոծումները նկատած է ընտրութեան արդիւնքներէն դժգոհ քաղաքական որոշ ուժերու «ամբոխավարական, անօրինական» ընթացքը: Անթոյլատրելի համարած է ընտրութեան արդիւնքներու վերաբերեալ կանխակալ վերաբերումը պատճառ ընել ընտրական զանգուածին բախումներուն ու ճամբայ բանալ անոր առաջնորդելիք բոլոր բացասական հետեւանքներուն: Ապահովութիւն տուած է որ երկրին ներքին կայունութիւնը սադրանքներով խաթարելու փորձերը ապարդիւն պիտի ըլլան. անոր համար պետութիւնը ունի բաւարար վճռականութիւն:

Ռ. ՔՈՉԱՐԵԱՆ - Ս. ԴԵՄԻՐՃԵԱՆ ՀԵՌԱՏԵՍԻԼԻ ԱՍՈՒԼԻՍ

Երեւանէն հասած լուրերը կ՚արձագանգեն հեռատեսիլէն ասուլիս մը ունենալու Ռ. Քոչարեանի հրաւէրին, ուղղուած՝ իր մրցակիցին Ս. Դեմիրճեանի: Ընդհանուր համոզումը այն է որ նախագահը կ՚ուզէ իր փորձառութեամբ քանի մը կէտ շահիլ Բ. փուլին համար: Ինչ կը վերաբերի Ս. Դեմիրճեանի, ան նախապէս յայտարարած էր թէ ցոյցերու ընթացքին բոլոր ձերբակալուածները պէտք է ազատ արձակուին որեւէ ասուլիսէ առաջ: Յետոյ սակայն, ըսած է թէ հեռատեսիլի ասուլիս մը պիտի օգնէ Ռ. Քոչարեանի անկումին:

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Փետրուար 24 / 25)

ԴԱՏՈՒՄՆԵՐ ԸՆՏՐՈՒԹԵԱՆ Ա. ՓՈՒԼԻՆ ՄԱՍԻՆ

Պատասխանելով «Արմէնփրէս»ի հարցումներուն, Ռ. Քոչարեանի զօրակից ՀՌԱԿ-ի ատենապետ Ռ. Միրզախանեան եւ Օրինաց երկիրի փոխ – նախագահ Մհեր Շահգելդեան ընդդիմութեան ներկայի կեցուածքը մեկնաբանած են: Առաջինը Փետր. 19-ի ընտրութիւնը լուրջ, դրական քայլ նկատած է, դէպի առարկայական գործընթացի վերականգնումը, համեմատած 1996-ի եւ 1998-ի նախագահական ընտրութիւններուն: Ըսած է թէ ընդդիմադիր թեկնածուներու կատարած օրինազանցումները աւելի էին, քան՝ իշխանութեան գլուխ գտնուող նախագահի կողմնակիցներուն կատարածները:

Մ. Շահգելդեան եւս նոյն միտքերը յայտնած է կեղծիքներու, ապօրինութիւններու տոկոսը շատ փոքր գտնելով: Ըսած է թէ Ս. Դեմիրճեանի վերագրուած 70% քուէներու պնդումը անտրամաբանական է:

Բ. ՓՈՒԼԻ ՍԱԿԱՐԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Բ. փուլի սակարկութիւններ սկսած են արդէն ու յայտարարութիւններ կ՚ըլլան, վճիռներ կը հրապարակուին: Ազգային համաձայնութիւն կուսակցութեան նախկին թեկնածու Արամ Յարութիւնեան Փետրուար 24-ին յայտնած է թէ Բ. փուլին պիտի չօգնէ Ս. Դեմիրճեանի թեկնածութեան: Պատասխանելով հարցումի մը, ան ըսած է թէ Ռ. Քոչարեանի թեկնածութեան զօրակցելու մասին տակաւին ոչինչ որոշած են:

Ա. ԳԵՂԱՄԵԱՆ՝ «ՊԷՏՔ Է Ա. ՓՈՒԼԸ ՉԵՂԵԱԼ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԻ»

Ազգային միաբանութիւն կուսակցութեան թեկնածու՝ Արտաշէս Գեղամեան որ 14,99%-ով Գ. դիրքի վրայ հասած է ընտրութեան առաջին փուլին, մտադիր է առաջարկել որ այդ փուլը չեղեալ յայտարարուի: Եթէ իր առաջարկը չընդունուի Կեդրոնական ընտրական յանձնաժողովին կողմէ, կը պատրաստուի Սահմանադրական դատարան դիմել:

ԼՂՀ

ՆԱԽԱԳԱՀ Ա. ՂՈՒԿԱՍԵԱՆԻ 15-ԱՄԵԱԿԻ ԵԼՈՅԹԸ

ԼՂՀ նախագահ Արկադի Ղուկասեան Ազգային ազատագրական շար – ժումի 15-րդ տարեդարձին ունեցած ելոյթին խօսք ուղղած է ամբողջ հայութեան: Ըսած է թէ Ղարաբաղի ներկայ քաղաքական իրողութիւնները որոնց պայմաններուն մէջ իր քաղաքացիները կը նշեն իրենց ազգային տօնը, յաւելեալ ապացոյց են որ արդար էին Ղարաբաղեան շարժումին առաջնորդող գաղափարները: «Մենք հասկցանք որ չեն կարող լինել անիրագործելի ազգային գաղափարներ եթէ ժողովուրդն անդրդուելի է իր նպատակին հասնելու գործին մէջ» ըսած է ան:

Ղարաբաղը մեծ մարտունակութեան տէր կարգապահ բանակի տէր է այսօր, ինչ որ ապահովութեան երաշխիք է եւ կարելի կ՚ընէ իրական պետութիւն եւ քաղաքացիական հանրութիւն կառու – ցել:

Ա. Ղուկասեան համոզում յայտնած է որ համաշխարհային հանրութիւնը օրէ օր աւելի առողջ կը գնահատէ Ղարաբաղեան շարժումին օրինականութիւնը եւ այդ ճամբուն վրայ Ղարաբաղցիներու գործօնութիւնները:

ԱԼԻԵՒ ՌՈՒՍ ՊԱՇՏՕՆԱՏԱՐՆԵՐՈՒ ՀԵՏ ՔՆՆԱՐԿԱԾ ՂԱՐԱԲԱՂԻ ՀԱՐՑԸ

Ռուսաստանի Դումային միջազգային հարցերու կոմիտէի նախագահը Դ. Ռոգովին եւ Ապահովութեան Խորհուրդի քարտուղար Վլադիմիր Ռուշայլօ Բաքուի մէջ հանդիպում ունեցած են Ազրբէջանի նախագահ Հ. Ալիեւի հետ, անոր ԱՄՆ մեկնումէն առաջ: Այդ հանդիպումներուն նիւթ եղած է Ղարաբաղի հարցն ալ: Հ. Ալիեւ զայն նկատած է ամբողջ աշխարհակարգին լրջօրէն սպառնացող հակամարտութիւն: Կրկնած է թէ Մինսկի խումբին միջնորդներուն դերը իր կարծիքով չինիչ չէ, որովհետեւ անոնք կը պահանջեն որ երկու նախագահները իրարու հետ պայմանաւորուելով լուծեն հարցը: «Ի՞նչպէս կարելի է պայմանաւորուիլ երբ կողմերը հակոտնեայ դիրքեր ունին» ըսած է ան:

ԱՆՐԻ ԹՐՈՒԱՅԱ ԲԱՆԱԳՈ՞Ղ

Ակադեմական Անրի Թրուայա, 92 տարեկան Փարիզի վերաքննիչ Ատեանին կողմէ դատապարտուած է անցեալ շաբթու կեղծարարութեան համար եւ պարտի 45 հազար Եւրօ վնասուց հատուցում վճարել «Ժիւլիէթ Տրուէ է լա Տէփէյիգէ» հատորի հեղինակներուն (1992), որոնք դատական հետապնդումի դիմած էին 1997-ին, երբ Թրուայա լոյս կ՚ընծայէր «Ժիւլիէթ Տրուէ» մը Ֆլամարիոնի մօտ եւ զայն ամբաստանած բանագողութեան համար:

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ԻՐԱՔ

ՊԱՏԵՐԱԶՄԻ ԹԵՐ ԲԱՆԱՁԵՒ, ՊԱՏԵՐԱԶՄԻ ԴԷՄ ՅՈՒՇԱԳԻՐ

ՊՈՒՇ ԱՆՀԱՄԲԵՐ Է

Ինչպէս նախատեսուած էր, Փետրուար 24-ին, ԱՄՆ, Մեծն – Բրիտանիա եւ Սպանիա Ապահովութեան Խորհուրդին բանաձեւ մը ներկայացուցած են, որովհետեւ կ՚աճապարեն, հարկ է ժամ առաջ պատերազմի ձեռնարկել: Բանաձեւին մէջ կ՚ըսուի թէ Իրաք չէ օգտուած իրեն տրուած վերջին կարելիութենէն: Մեծն – Բրիտանիոյ Արտաքին նախարարն ալ ճշդած է թէ երկու շաբթուան պայմանաժամ մը կը տրուի Ապահովութեան Խորհուրդին արտայայտուելու համար: ԱՄՆ կ՚ամբաստանեն Իրաքը որ զանգուածային բնաջնջման զէնքեր ունի (ինչ որ Պաղտատ կը հերքէ) եւ ուրեմն խախտած է թիւ 1441 բանաձեւը: Միաժամանակ եւ նոյն օրը, Ֆրանսա, Գերմանիա եւ Ռուսաստան, նեցուկ ունենալով Չինաստանը յուշագիր մը յանձնած են, որ պատերազմին այլընտրանք մը կը ներկայացնէ: Ան կ՚առաջարկէ որ քննութիւններ շարունակուին եւ ամրապնդուին: Ուժի գործածութիւնը անհրաժեշտ չէ,

(Շար.ը Դ. էջ)

ԱՅԴ ՄԻՒՍ ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Այս խորագիրով գրախօսական մը լոյս տեսած է Իսրայէլի «Հաարեց» օրաթերթին Փետրուար 21-ի թիւին մէջ: Յօդուածագիրը՝ Ռոնի Փարսխաք փիլիսոփայութեան տոքթորայի ուսանող է Թել – Ավիվի համալսարանը: Գրախօսուած գիրքը կը պատկանի Թ. Աքչամի. նիւթ ունի Հայերու ցեղասպանութիւնը եւ հայեւթուրք երկխօսութիւնը: Անոր անգլերէն թարգմանութիւնը հրատարակ – ուած էր 2001-ին, Զօրեան հիմնարկին կողմէ: Եբրայերէնի թարգմանած է Երկա Հեյլէր, նախաբանը գրած է Եաիր Օրոն:

Ռ. Փարսխաք կ՚ըսէ թէ մէկէ աւելի պատճառներով այդ հատորը երեւոյթ մըն է: Ան ոչ միայն Թուրքերու կողմէ Հայերու կիրարկուած վայրագութիւններուն պատմականը կ՚ընէ, այլեւ կը ծանրանայ անոր «մոռցուած ցեղասպանութեան» բնոյթին վրայ: Այդ երեւոյթը Ե. Օրոն «մոռացկոտութեան դաշինք»ով կը բացատրէ, իսկ հեղինակը կը կոչէ «յիշողութեան հաւաքական կորուստ»:

Ե. Օրոն իր նախաբանին մէջ կ՚անդրադառնայ նաեւ Հայերու ցեղասպանութեան նկատմամբ Իսրայէլի պաշտօնական կեցուածքին: Զարմանալի կը գտնէ որ ան կը շարունակէ անգիտանալ այդ իրողութիւնը. պետութեան ներկայացուցիչներ չեն մասնակցիր Ապրիլ 24-ի ոգեկոչումներուն, հեռատեսիլը լուռ կը մնայ այդ մասին: Կարեւոր թիւով հրատարակութիւններ ալ չկան:

Նշուած նիւթով նման հատորի մը այս օրերուն հրատարակութիւնը Ռ. Փարսխաք «քաղաքական յանդուգն քայլ» կամ աւելի ճիշդ՝ «իսկական մտաւորականութեան արարք» կը նկատէ, երբ ներկայի տագնապին մէջ մտաւորականներու ձայնը անլսելի է ու օրէ օր աւելի տկար:

ԼՈՒՍԱՆՑՔԻ ՎՐԱՅ

ԱՆՏՈՆԻՆԱ ՄԱՀԱՐԻԻ ԱՆՎԵՐՋ ՈԴԻՍԱԿԱՆԸ

«ArmeniaNow» ելեկտրոնային անկախ շաբաթաթերթ մըն է (www.armenianow.com), որ ամէն Ուրբաթ «լոյս կը տեսնէ» Երեւանի մէջ՝ հայերէն եւ անգլերէն լեզուներով: Անոր խմբագիրը՝ Ճոն Հիւկս, նախօրօք սկսած էր խմբագրել ուրիշ ելեկտրոնային շաբաթաթերթ մը՝ «ArmeniaWeek», որ կը պատկանի Գալիֆորնիոյ «AIM» ամսաթերթի հրատարակիչ «Զօրրորդ Հազարամեակ» ընկերութեան: Սակայն, որոշ ներքին հարցեր, գումարուած՝ ամսաթերթի ֆինանսական դժուարութիւններուն (Յուլիսէն ի վեր, դժբախտաբար, «AIM»ը լոյս չի տեսներ եւ ներկայիս արշաւի մը ձեռնարկուած է՝ զայն նորէն փրկելու համար անկումէն), պատճառ դարձած էին որ Ամերիկայէն Հայաստան փոխադրուած լրագրողը հրաժարէր իր պաշտօնէն եւ հիմնէր այս նոր կայքէջը: Իրեն կամովին հետեւած էր «ArmeniaWeek»ի անձնակազմին մեծ մասը, բաղկացած՝ հայրենի լրագրողներէ:

Թերթին յօդուածները ցոյց կու տան որակաւոր, անկողմնակալ («Western-style», գրուած է կայքէջին մէջ) լրագրութիւն ընելու գնահատելի նախանձախնդրութիւն մը: Անիկա խօսուն փաստ մըն է, որ Երեւանի մէջ կարելի է վեր մնալ կուսակցականացած կամ կողմնապահ լրատուութենէն եւ լրասփիւռային աւելի առողջ մթնոլորտի մը երազանքը ունենալ:

Փետրուար 7-ի թիւին գլխաւոր յօդուածը ունի «հին», բայց նաեւ արդիական հնչեղութիւն: Վահան Իշխանեան տեսակցած է Անտոնինա Մահարիի հետ, 1937-ի տարագիրներէն, Չարենցի մերձաւոր ընկեր Գուրգէն Մահարիի լիտուանացի երկրորդ կնոջ որ ներկայիս 80 տարեկան հասակին երեւանեան իր սառուցեալ յարկաբաժնին մէջ կը շարունակէ անխաթար պահել իր հանգուցեալ ամուսինին յիշատակը: Այս տարի Մահարիի ծննդեան 100-ամեակն է:

Լրագրողը կը գրէ.– «Անտոնինայի թոշակն ամսական 4500 դրամ է (մօտ 8 տոլար), որդու հաշմանդամութեան թոշակը՝ 3000 դրամ (6 տոլար): Ստանում է նաեւ 4000 դրամ աղքատութեան նպաստ: Այդ ամբողջ գումարն ընդամէնը կազմում է մօտ 20 տոլար: "Աղքատներից ամենաաղքատները" օրական ծախսում են մօտ 1 տոլար: Նրա եւ նրա որդու իւրաքանչիւրի օրական ծախսը մօտ 33 սենթ է: Սնւում են միակ վարսակով, իսկ բնակարանը տաքացնելու մասին չի էլ մտածում»:

Անոնք որոնք կարդացած են նոյն Վ. Իշխանեանի հայերէն թարգմանութեամբ 1992-ին Անթիլիասէ լոյս տեսած Ա. Մահարիի «Իմ ոդիսականը», գիտեն, թէ ի՛նչ կարեւոր դեր խաղացած է այս կինը՝ 1945-ին խորհրդային բանակին կողմէ ձերբակալուած ու Սիպիր ցկեանս աքսորուած, հոն 1947-էն երկրորդ անգամ նետուած ու ծանրօրէն հիւանդ Մահարիի կեանքի փրկութեան մէջ:

Հարցազրոյցին մէջ, Անտոնիա Մահարի պատմած է իր ապրած դժոխքը Լիտուանիայէն մինչեւ Սիպիր, 1952-ին իր հանդիպումը Մահարիի հետ եւ տարի մը ետք իրենց ամուսնութիւնը.– «Դա այն սէրը չէր, ինչպէս մարդիկ այժմ պատկերացնում են, աւելին էր, քան սէրը: Մենք մարտական ընկերներ էինք, որոնց սէրը ձեւաւորել էր միմեանց փրկելու ձգտումը»:

1954-ին, Ստալինի մահէն ետք վերջապէս ազատած հեռաւոր սառոյցէն, վերադարձած են Երեւան իրենց չորսամսեայ աղջկան՝ Նազիկ - Ռութայի հետ, որ երկու ամիս ետք մահացած է: «Սիբիրեան գեղեցկուհի»ին մահը եղած է Մահարիներու մեծ ողբերգութիւնը:

Տասներեք տարի ետք, Անտոնինան Լիտուանիա այցելած է, բայց ոչինչ կրցած է իմանալ իր ազգականներուն մասին: Իր եղբայրը պատերազմի ժամանակ Ամերիկա փախած էր, բայց ու՞ր ըլլալը անյայտ էր: Ո՛չ ոք մնացած է, որ ընտանիքին մասին կարենար տեղեկութիւն տալ: Գերմանական ու խորհրդային ուժերու գործադրած ջարդումը այնքան համատարած եղած է, որ շատ մը ազգականներ զիրար կորսնցուցած են առյաւէտ:

1966-ին, Անտոնինա ապրած է նոր «աքսոր» մը, այս անգամ Մահարիի «Այրուող այգեստաններ» վէպին պատճառով: Յայտնի է, որ Վանի 1915-ի ինքնապաշտպանութեան նուիրուած այս երկը հեռու էր գոհացնելէ «հայրենասիրական» ճաշակները, քանի որ անոր կեդրոնական դրոյթն էր հայ ազատագրական շարժումի պատասխանատուութիւնը՝ Մեծ Եղեռնի իրագործումին մէջ: Յայտնի է նաեւ, որ Մահարի պատրաստուած էր իր կեանքի վերջին երեք տարիներուն վէպը վերամշակել եւ բնատիպ հատորին հակոտնեայ գործ մը ներկայացնել, որ յետմահու հրատարակուած էր 1979-ին: Վ. Իշխանեան կը մէջբերէ անոր խօսքերը.–

«Մեր պատշգամբն էին նետում քարեր, աղբ: Փոստարկղը լցուած էր անանուն նամակներով՝ «Անիծեալ թուրք», «Մէկ է, սպանելու ենք քեզ»: Գրքերը խարոյկի մէջ էին գցում: Գուրգէնը գիշերը քնից արթնանում էր ու գոռում. «չեմ դիմանում»:

Ուզեց իրեն պատշգամբից նետել: Նա աշխարհից գնաց ահաւոր վիրաւորուած: Որ մեռնում էր, ասեց՝ գնամ, վերջապէս հանգստանամ»:

Մահարիի մահէն (1969) տարի մը ետք, իր եւ կնոջ երկրորդ զաւակը՝ 15-ամեայ Գուրգէնը, հոգեկան հիւանդութեան զոհ դարձած է, եւ մինչեւ այսօր ան կը մնայ իր մօր խնամքին տակ: Տունը վերածուած է Գուրգէն Մահարիի անպաշտօն տուն - թանգարանի, ուր պահուած են հանգուցեալ գրագէտին պատկանող իրերը, լուսանկարները, գիրքերը եւայլն: Բայց 1969-էն ետք, լիտուանացի կնոջ հաւատարմութիւնը իր ամուսինին հանդէպ վերածուած է անվերջ ոդիսականին նոր հանգրուանի մը.–

«Թքում էին դրան վրայի "Գուրգէն Մահարի" մակագրութեան վրայ: Ծեծում էին դուռը ու ասում՝ էդ թուրքի շանը տուն - թանգարա՞ն ես ստեղծում: Գնա մեր երկրից, սա քո տեղը չի:

Մէկը ձեռք բարձրացրեց, որ խփի, լաւ է՝ չխփեց: Եթէ Գուրգէնը մեռնէր բարեկամներով շրջապատուած, իր փառքի գագաթին, չէի մնայ Հայաստանում: Դարձայ նրա տառապանքների կենդանի վկան: Հիմա այս տունը թանգարանի եմ վերածել, որը մէկ-մէկ հեռուստատեսութեամբ ցոյց են տալիս, ու այդ ժամանակ ուրախանում եմ, քանի որ Գուրգէնն այդ պահին կենդանանում է»:

Իսկ միաժամանակ ամէնէն զաւեշտականն ու ողբերգականը այն է, որ Լիտուանիոյ մէջ նախկին քաղաքական բանտարկեալները պետական ուշադրութեան կ'արժանանան և Անտոնինա Մահարին անկասկած շատ աւելի հանգիստ պիտի ապրէր, քան Հայաստան: Բայց կարիքը ունի վիզայի, իսկ Մոսկուա երթալու միջոցները կը պակսին, նաեւ՝ հիւանդ զաւկին հարցը կայ: Ո՛չ ոք հետաքրքրուած կ'երեւի հրատարակելու «Իմ ոդիսական»ի ամբողջական բնագիրը. հարցազրոյցէն կը պարզուի, որ Անթիլիասի հրատարակութիւնը համառօտ տարբերակ մըն է, իսկ լման հատորը կը մնայ անտիպ: Մահարիի այրին կ'ըսէ.–

"Ես ուրախ եմ, որ ամբողջ կեանքս պարտուածների հետ եմ եղել: Յաղթողները առանց ինձ էլ կ'ապրեն»:

Իսկ լրագրողը կ'աւելցնէ.–

"Պարտուած Լիտուա, պարտուած աքսորականներ, պարտուած Մահարի: Եւ այսօր, երբ նրա հայրենիքն անկախութիւն է ստացել ու նախկին քաղբանտարկեալները այնտեղ յաղթողներ են, նա Հայաստանում պարտուած աղքատների մէջ է»:

Մարդ կը տարուի մտածելու, թէ արդեօք եթէ գրագէտը ապրէր, նոյնպէս ծայրագոյն աղքատութեան մէ՞ջ կը ձգուէր: Արդեօք մտաւորականին հանդէպ յարգանքը միայն իր ապրած տուներուն առջեւ յուշատախտակներ փակցնելո՞վ կը ցուցադրուի:

Յուսանք, որ Մահարիի ծննդեան հարիւրամեակը պատճառ դառնայ, որ մեռեալներու կողքին, նաեւ ողջերուն հանդէպ հարկ եղած յարգանքը մատուցուի...:

ՎԱՐԴԱՆ ՄԱՏԹԷՈՍԵԱՆ

Նիւ Ճըրզի

ՈՒՐԱԽ ԼՈՒՐ՝ ԱՐՏԱԳԱՂԹԸ ՊԱԿՍԱԾ Է

Լուրին աղբիւրը կառավարութեան առընթեր գաղթի եւ գաղթականներու վարչութեան պետ Գագիկ Եգանեանն է: Իրեն հետ տեսակցութիւն մը լոյս տեսած է Փետրուար 5-ի «Հայոց Աշխարհ» օրաթերթին մէջ: Անահիտ Եսայեանի նախաձեռնած զրոյցը կը սկսի ընտրարշաւի քարոզչութեան եւս գործածուած այս նիւթով. որոշ թեկնածուներ որոնց անունը չի նշուիր, ամէն օր մեծցող թիւերով կը ներկայացնեն երեւոյթը եւ լրագրողուհին պատասխանատու պաշտօնատարին դիմելով ուզած է գիտնալ թէ ի՛նչ է իրականութիւնը:

Գ. Եգանեան եւս տեղեակ է թէ որոշ թեկնածուներ իրենց ելոյթներուն մէջ կ'անդրադառնան այդ ցաւին. սակայն, անմիջապէս կ'աւելցնէ թէ անոնց տուեալները նորագոյնները չեն: Շատեր ծանօթ հրլլալով վերջին թիւերու, համեմատութիւններու, հաւանօրէն հարկ ալ չզգալով այժմէացնելու իրենց գիտցածը, կը խօսին նախորդ տարիներու արժեւորումներով:

Ինք չեշտելով՝ ոչ որպէս պետական պաշտօնեայ, այլ, որպէս մասնագէտ, թէ վիճակը ներկայացուածը չէ, կու տայ հետեւեալ տեղեկութիւնները. 2002 տարուան ընթացքին փոխադրական բոլոր միջոցներով, – օդային, երկաթուղի, հանրակառք, եւ այլն–, երկրէն ելած է 593,373 հոգի: Երկիր մտնողներուն թիւը 590,654 է: Տարբերութիւնը, ի նպաստ մեկնողներուն, 2719 է: Գ. Եգանեան կանխելով զրուցավարին հետաքրքրութիւնը որով պիտի ուզէ գիտնալ թէ լա՞ւ թէ գէշ արդիւնք է տրուածը, կ'աւելցնէ. այդ ցուցանիշը 2001-ին եղած է 60.400, իսկ 2002-ին՝ 57.500 հոգի: Դէպի տասնամեակ մը ետ կատարուած ուսում մը 1992-ին համար պիտի գտնէ 200 հազարի, 1993-ի համար 150 հազարի թիւերը:

Բնական է որ նման տուեալ բացատրութիւն մը պահանջէ. ի՞նչով կը բացատրուի արտագաղթողներու թիւին ու հետեւաբար համեմատութեան տարբերութիւնը: Գ. Եգանեան երկու խումբ գործօն կը ներկայացնէ. առաջինը վանողականն է, երկրորդը գրաւիչը: Առաջինը, ինչպէս Հայաստանի նկատմամբ որոշ ծանօթութեան տէր ամէն մարդ գիտէ, ընկերային - տնտեսական անբարենպաստ պայմաններն են, անկայուն մթնոլորտը, եկրկրաշարժը, եւ այլն: Այսօր երբ այդ հակումը տկարացած է, պէտք է հետեւցնել որ վանողական գործօններու գործածութեան դաշտը նեղցած է:

Ա. Եսայեան հարց կու տայ թէ արդեօք մեկնող - հասնող բազմութիւններու թուային տարբերութիւններուն փոքրանալը անկէ չէ՞ որ մեկնելու կարողականութեան տէրերը արդէն մեկնած են եւ եթէ մեկնիլ ուզողներ կան տակաւին, անոր միջոցները ունեցողները չեն անոնք: Այդ բացատրութիւնը ամբողջական չէ Գ. Եգանեանի համար: Կը յիշեցնէ որ մեկնողներու եւ հասնողներու տարբերութիւնը դուրսի աշխարհին մերժումի քաղաքականութեամբ բացատրողներ կան: Չէ՞ որ շատ երկիրներու մէջ ներգաղթի քաղաքականութիւնը կը խստանայ ու մերժումները կը չեշտուին: Հայաստանէն դուրս ելլողներն ալ բացատրութիւն չեն կրնար կազմել այդ վերաբերումին դէմ:

Գ. Եգանեան գաղթի եւ գաղթականներու վարչութեան տուեալները կը բերէ. իրենք կապեր ունին Ռուսաստանի հայաշատ զանազան կեդրոններուն համայնքային կառոյցներուն հետ. այդ կեդրոններէն կը յիշէ Կրասնոդարը, մոսկուամերձ շրջանը: Այդ վայրերէն պարբերաբար տեղեկութիւն կը ստանան հայ համայնքին մէջ տիրող տրամադրութիւններուն, հայեւռուսական յարաբերութիւններուն մասին: Այդ բոլորին վրայ հիմնուելով կ'ըսէ թէ մինչեւ այսօր ոչ մէկ տեղեկութիւն ստացած են որ ազգամիջեան լարուած յարաբերութիւններու պատճառով մարդիկ, – Հայեր–, իրենց պայուսակները առած բռնած են Հայաստան, տունդարձի ճամբան:

Զրոյցին վերջին մասին մէջ հետաքրքրական է երկու գործօնի անդրադարձը: Ա. Եսայեան կը հարցնէ իր խօսակիցին թէ արտագաղթի երեւոյթը նշուած պատճառներէն զատ, կամ անոնց հետ, զուտ հայկական առանձնայատկութիւններէ ալ չի՞ բխիր: Պատասխանը նախ կ'առընչուի Սփիւռքին. առանց զանազանելու Սփիւռք կոչուածին մէջ արեւմտեան, կամ արեւելեան, հինին, կամ նորին անխարկութիւնը, Գ. Եկանեան այդ ազդակը մեկնելու տրամադրութիւն ստեղծող բան կը նկատէ: Այլ խօսքով՝ Սփիւռքի մը գոյութիւնը իր կարգին դեր ունի արտագաղթին մէջ. այս է ըսուածը: Ան չի մանրամասներ թէ ատիկա ըսելով ի՛նչ նկատի ունի. արդեօք կառոյցներու ցանցո՞վ է որ Սփիւռքը կը խթանէ Հայաստանէն մեկնումները, թէ հարցը կը վերաբերի անհատ - անհատ, յաճախ ազգականական կապերու: Որքան գիտենք, գոնէ մեր շրջանակին մէջ, գրեթէ անկախութեան հետ ծայր առած արտագաղթը քաջալերող ոչ մէկ կազմակերպութիւն գործեց: Ճիշդ է որ եղան ու կան անօգ ու ճարահատ մնացածներու օժանդակող հաստատութիւններ սակայն, անոնք յաճախ աշխատեցան առանց արտօնութեան, առանց աշխատանքի իրաւունքի ու ամէնէն կարեւորը՝ առանց նիւթականի, օտար ափերու վրայ առանձին, կամ ընտանիքով մէջտեղը մնացածները Հայաստան վերադարձնելու:

Կայ նաեւ աւելի լաւ ապրելու հայկական ձգտումը: Գ. Եգանեան կ'ըսէ թէ Հայերու մօտ հոգեբանական գործօն է ապրելակերպը մշտական կերպով բարելաւելու, կատարելագործելու ձգտումը: Միջինասիական անկիւնի մը, կամ Ռուսաստանի մէկ գօտիին բնակիչը տարիներ ապրելով իր այդ ծննդավայրը, ուրիշ տեղ երթալու, երկրէն մեկնելու փափաք չի յայտներ, գոնէ նոյն կամ մօտիկ համեմատութեամբ: Մինչդեռ անհամեմատելի կերպով աւելի բարւոք պայմաններու տէր Արարատեան դաշտի գիւղի մը բնակիչը կը մտածէ իր ու իր ընտանիքին կեանքի պայմանները գաղթելով բարելաւելու մասին:

Հաւանօրէն, իրականութեան բաժին մը կայ այս մատնանշումին մէջ: Այլապէս, տասնամեակի մը ընթացքին աւելի քան միլիոն մը հոգիի լայն շրջանակով մը ցրումը կը բացատրուի՞ միայն երկրին պայմաններով: Սակայն, այս մէկը տարբեր հետաքրքրութեան, տարբեր մասնագիտութեան նիւթ է:

Ինչ որ պէտք է արձանագրել Գ. Եգանեանի ըսածէն, այն է որ «Արտագաղթը նահանջել է, Հայերի մուտքը երկիր՝ շատացել»:

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ՄԱՀՈՒԱՆ ՔԱՌԱՍՈՒՆՔԻՆ ԱՌԹԻՒ

ԼԵՒՈՆ ԽԱՉԻԿԵԱՆԻ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

Յունուար 23-ին, Փարիզի մէջ իր մահկանացուն կնքեց ֆրանսահայ գաղութի մտաւորականներէն՝ Լեւոն Խաչիկեան: Յուղարկաւորութիւնը կատարուեցաւ Յունուար 30-ին, Փարիզի Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ եկեղեցւոյ մէջ եւ այժմ, մարմինը կը հանգչի Անիէռի գերեզմանատունը:

Այսօր, արդէն մահուան քառասունքն է եւ ուզեցինք ոգեկոչել իր յիշատակը:

Լեւոն Խաչիկեան ծնած էր Սեբաստիա, 1907 Փետրուար 8-ին: Հազիւ մէկ տարեկան է, երբ հայրը Թադէոս Ամերիկա կը մեկնի աշխատելու համար Ֆորտ գործատան մէջ, միեւնոյն ատեն կ'անդամակցի Ս. Դ. Հնչակեան կուսակցութեան:

Փոքրիկ Լեւոն կը յաճախէ Սեբաստիոյ ազգային նախակրթարանը, ապա կ'անցնի Կեդրոնական վարժարան: 1915-ի ցեղասպանութեան զոհ կ'երթան իր մայրը, փոքր եղբայրը, մեծ - մայրը եւ մեծ-հայրը:

1917-ին հայրը, պատասխանելով ազգային կոչին, կը զինուորագրուի արեւելեան լեգէոնին, յետոյ հայկական լեգէոնին: Ծանրօրէն վիրաւորուած, կը խնամուի Մարսէյլ, ուր կը ստանայ ֆրանսական հպատակութիւն: Լեւոն կը հասնի Մարսէյլ եւ ուսումը կը շարունակէ Սէն - Շառլ լիսէն մինչեւ պաքալորէա: Մինչ այդ, հայրը կը ստանձնէ Պուլվար Օտոյի քէմփին տնօրինութիւնը 1922 - 1927, եւ իր զաւկին օգնութեամբ,

Զ Օ Ր Ե Ա Ն
Հ Ի Մ Ն Ա Ր Կ

ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ՄԱՐԴԿԱՅԻՆ ԻՐԱՒՈՒՆՔՆԵՐՈՒ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆԱԿԱՆ ԽՏԱՑԵԱԼ ԴԱՍԸՆԹԱՑՔ

Զօրեան Հիմնարկը Օգոստոս 5 – 15 ցեղասպանութեան եւ մարդկային իրաւունքներու համալսարանական խտացեալ դասընթացք մը կը կազմակերպէ, Թորոնթոյի Համալսարանին մէջ:

Ծրագրին մէջ կան հետեւեալ թեմաները.

– Ցեղասպանութիւն եւ համաշխարհային մարդկային իրաւունքներ,
– Ցեղասպանութեան պատմութիւն, պատճառները, մեթոտները ու հետեւանքները,
– Հայերու ցեղասպանութեան, Հրեաներու Ողջակէզի, Ռուանտայի ցեղասպանութեան, Պոսնիոյ եւ Քոսովոյի ցեղային մաքրագործումներու պարագաներուն քննութիւնը,
– Ցեղասպանութիւններու բաղդատականը,
– Ցեղասպանութեան ուրացումը (մեթոտաբանութիւն եւ հոգեբանութիւն), թէ ինչպէս կարելի կ՚ըլլայ արգելք ըլլալ,
– Միջազգային քաղաքականութիւնը եւ ցեղասպանութիւնը,
– Ցեղասպանութեան օրինական երեսակը,
– Ցեղասպանութեան հետեւանք ըլփուքներու զարգացումը եւ ապագան,
– Վերապրողներու եւ անոնց շառաւիղներուն վրայ ցեղասպանութեան հոգեբանական հետեւանքները,
– Ցեղասպանութիւն գործողին եւ զոհերու խումբերուն միջեւ երկխօսութեան եւ հաշտութեան կարելիութիւնները,
– Ցեղասպանութեան կանխարգիլումը:

ԴԱՍԱԽՕՍՆԵՐ

Թանէր Աքչամ (Մինէսոթայի համալսարան), Եաիր Օրոն (Իսրայէլի բաց համալսարան), Ֆրանք Չօք (Գոնգորտիայի համալսարան), Վահագն Տատրեան (Զօրեան հիմնարկ), Հելէն Ֆայն (Հարվըրտի համալսարան), Ռիչըրտ Յովհաննէսեան (Գալիֆորնիոյ համալսարան), Ժագ Գորնպէրկ (Թորոնթոյի համալսարան), Ռապըրթ Մելսըն (Փիւրտիւի համալսարան), Ռաճըր Սմիթ (Ուիլըըմ եւ Մարի քոլէճ), Խաչիկ Թէօլէօլեան (Ուէսլէյեան համալսարան), նաեւ հիւր դասախօսներ:

⁂

Արձանագրութեան սակը 500 ամերիկեան, կամ 750 գանատական տոլար է. 50%-ը պէտք է կանխիկ վճարուի մինչեւ Մայիս 31: Մնացեալը կը գանձուի մուտքի օրը:

Յաւելեալ մանրամասնութիւններու համար կայքէջ. –
web-site : www.zoryaninstitute.org

Zoryan Institute of Canada, Inc.
255 Duncan Mill Rd., Suite 310
Toronto, ON, Canada M3B3H9

Tél. : 416 - 250 - 9807
Fax : 416 - 512 - 1736
e-mail : zoryan@idirect.ca

ՄԱՄՈՒԼ

«LE FIGARO»

(20 février)

CHALIAND: «Le pari de la stratégie américaine»

Վիճարկում եւ կարծիքներ էջին մէջ, «Ֆիկառօ» հարցազրոյց մը հրատարակած է Ժերար Շալեանի հետ, զոր կը ներկայացնէ որպէս մասնագէտ մը հակամարտութիւններու, նշելով որ ան Արնօ Պլէնի հետ գիրք մը լոյս ընծայած է «America is back. Les nouveaux Césars du Pentagone».

Շալեան պատերազմը անխուսափելի կը նկատէ եւ անհրաժեշտ կը գտնէ յիշեցնել թէ ան կախում ունի Միացեալ – Նահանգներէն, որոնք միայն այդ ուժն ունին: Ինչ կը վերաբերի միջազգային նոր կարգի մը հաստատման, ան կ՚ըսէ որ այդ կարգը հետզհետէ տեղաւորուած է 1991էն ի վեր: Ներկայի լարուածութիւնը հիմնարկներու մէջ, ինչպէս ՕԹԱՆ-ի, հաստատուած Ցրտամարտի շրջագծերին մէջ, հետեւանքը կը նկատէ անոր վախճանին եւ ամերիկեան նոր գերակայութեան: Բացայայտ է որ Եւրոպա աշխարհի կեդրոնը չէ Բ. աշխարհամարտի վերջաւորութենէն ի վեր: Եւրոպացիներուն մէջ, անոնք որոնք կ՚ուզեն քաղաքական հեղինակութիւն մը տալ Եւրոպայի, կը գիտակցին հապճեպ ընդլայնումի մը գինին: 2004-ին, անդամակցութիւնը երկիրներու, երէկ Վարշաւայի Ուխտի անդամ, բնականաբար ամրապնդեց Միացեալ – Նահանգներու ազդեցութիւնը: Եւրոպական Միութիւնը, կ՚ըսէ Շալեան, անկարող է երաշխաւորելու իր ապահովութիւնը: Եւ կը գտնէ որ Ֆրանսայի, Գերմանիոյ եւ Ռուսաստանի ընդդիմութիւնը պատերազմին նուազ զօրակցութիւն մըն է աւելի վարչակարգի մը քան խոչընդոտ մը դնելու Փենթակոնի միակողմանի գործելակերպի փորձութեան: Միջին – Արեւելքը, այսօր, Պուշի վարչակազմին բաղձներու ծրագրին մէջ է: Պաղտատի վարչակարգին փոփոխութիւնը նախապայմանն է շրջանի վերակազմակերպման: Ամերիկեան մեծ ռազմավարութեան գրաւը, որ է ազդել Միջին – Արեւելքի վրայ ամերիկեան լաւագոյն շահերուն համար, ինչպէս ամէն գրաւ, իր վտանգներն ունի, բայց, պատերազմինը նուազագոյններն են: Ամերիկացիք, հաւանաբար, որպէս ազատարարներ ընդունուին Իրաքի բնակչութեան մէկ մասին կողմէ: Բայց, միաժամանակ, մահմետականներու մեծամասնութեան մը եւ յատկապէս Արաբներու կողմէ, յարձակողներ պիտի նկատուին:

Վերջին բաժնին մէջ, ամերիկեան ռազմավարութեան յաջողութեանց մասին, Շալեան այնքան ալ լաւատես չէ, ըստ ստեղծուելիք պայմաններուն: Ցայտաբարուած հեռանկարն այն է յետ – Ս. Հիւսէյնի շրջանին հաստատուի ժողովրդավար եւ դաշնակցային կոչում ունեցող վարչակարգ մը, այսինքն վարչակարգ մը, ուր իրաքի երեք մեծ բաղկացուցիչները՝ շիի արաբներ (55%), սիւննի արաբներ (22%) եւ Քիւրտեր (20%) իրենց մէջ բաժնուին Պաղտատի իշխանութիւնը, մինչ ուրիշ փոքրամասնութիւններ (թիւրքմէն, քրիստոնեայ, եզիտի) իրաւունքներ վայելեն: Արդ, կը թուի որ ԱՄՆ, վերջերս, համաձայնած են որ թրքական զօրքերը իրաքեան Քիւրտիստան մտնեն, հակամարտութեան առթիւ: Եւ այս կէտը խնդրոյ առարկայ կ՚ընէ նախատեսուած վարչակարգը, դաշնակցային դրութիւնը Թուրքիոյ հաճելի չէ:

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ՊԷՅՐՈՒԹԻ Հայկազեան համալսարանի հանդիսասրահին մէջ, Փետրուար 4-ին, կազմակերպութեամբ Հայկազեան համալսարանի, Հայագիտական ամպիոնին, տեղի ունեցած է հայագիտական դասախօսութիւններու շարքին այս տարուան առաջին դասախօսութիւնը՝ «Հայ միջնադարեան վկայաբանութիւն եւ շարականերգութիւն. փոխադարձ առընչութիւններ» նիւթով: Երեկոյթին բացումը կատարած է համալսարանին հայագիտական ամպիոնի վարիչ տոքթոր Արա Սանճեան, որ ներկայացուցած է օրուան դասախօսը Հայաստանի գիտութիւններու ազգային ակադեմիայի արուեստի հիմնարկի հոգեւոր երաժշտութեան բաժանմունքի վարիչ եւ պետական երաժշտանոցի դասախօս Աննա Արեւշատեան: Այնուհետեւ, օրուան դասախօսը խօսած է հայ վկայաբանութիւնն ու շարականերգութիւնն բնորոշող առանձնայատկութիւններուն մասին: Շեշտը դրած է այն իրողութեան վրայ, որ քրիստոնէական մշակոյթի մթնոլորտին մէջ եւ եկեղեցւոյ հովանիին տակ հայ երաժշտութիւնը իր զարգացումը ապրած է չխզուելով հանդերձ հին ժառանգութենէն, որ կու գայ նախաքրիստոնէական ժամանակաշրջանէն: Դասախօսութեան աւարտին, Աննա Արեւշատեան պատասխանած է հարցումներուն:

Թագւոր կը հիմնէ Արարատ տպարանը եւ կը հրատարակէ շարաթաթերթեր՝ Ազատ Խօսք, ապա՝ Արեւ: 1943-ին, Լեւոն կ՚ամուսնանայ Արշալոյս Զարաճեանի հետ եւ կ՚ունենան երկու մանչ զաւակ: Լեւոն կը յաճախէ հանրածանօթ արուեստի էթիէն վարժարանը եւ կ՚աշխատի որպէս գրաշար հայկական կամ ֆրանսական զանազան թերթերու մէջ: Հանգըստեան կոչուելէն առաջ, աշխատած է նաեւ «Լը Մոնտ» օրաթերթի մէջ: Միաժամանակ, կը հետաքրքրուի գիրքերով եւ մատենագրութեամբ, հրատարակելով յօդուածներ Ֆրանսայի դրօշներուն մասին, ինչպէս նաեւ մշակութային հայկական օրագրութիւններու: 1998-ին պատուոյ վկայական մը կը ստանար Կեդրոնական Սանուց Միութեան կողմէ: Երկար տարիներ աշխատակցած է Մառն – Լա – Վալէի Հայկական Մշակութային Միութեան Տեղեկատուին (Պիւլըթէն տը լ՚ԱՔԱՄ) հայկական բաժնին: Մեր ընթերցողները հետաքրքրութեամբ կը կարդային իր յօդուածները նուիրուած հայկական կեանքին, հայ մշակոյթին եւ հայ գրողներու կենսագրութեան: Կնոջը հետ, յաճախ ներկայ կ՚ըլլար Միութեան ձեռնարկներուն եւ կը քաջալերէր: Կրցած էր իր երկու զաւակներուն փոխանցել ազգային իր ոգին: Անդրանիկ զաւակը՝ Ցարութիւն տնտեսագիտութեան դասախօս է Նանթէռի համալսարանը, իսկ կրտսերը՝ Մելքոն մաս կը կազմէ մեծ դրամատան մը տնօրէնութեան եւ հիմնադիրն է ԱՔԱՄ-ի: Անշուշտ ընթերցողները կը յիշեն նաեւ «Ցառաջ»ի մէջ գրուած յօդուածները, վերջինը դեռ քանի մը ամիս առաջ: Լեւոն Խաչիկեան հայ մշակոյթի մարտիկներէն մէկն էր, որպէս զէնք ունենալով իր գրիչը:

ԱՆԻ ՓԻԼԻՊՊՈՍԵԱՆ
ԱՔԱՄ-ի նախագահուհի

Փետրուար 20

ԽԱՆԶՈՒԱԾ ՕՐԵՐԸ

Գրեց՝ ՊԵՐՃՈՒՀԻ

11

Արային միայն պիտի խոստովանիմ: Անոր միայն կրնամ ըսել այդ ամէնքը, առանց կարմրելու: Պիտի հասկնա՛յ: Պիտի ըսե՛մ, պիտի ըսե՛մ... Այս միտքը քիչ մը մխիթարեց զիս:

Յիշեցի, որ Արային տարուած օրը, երբ կէսօրին ան ճաշելէ վերջ իր աշխատանքին կ՚երթար, ես ինչպէս միշտ, պատըշգամը ելայ՝ իր ետեւէն նայելու եւ փողոցէն իր տուած բարեւին պատասխանելու համար: Ճիշդ այդ միջոցին փողոցէն յուղարկաւորութիւն մը կ՚անցնէր: Պոլսոյ մէջ քրիստոնեաները դագաղին կափարիչը չէին դներ այն ժամանակ. հիմա ինչպէս կ՚ընեն, չեմ գիտեր: Մեռելը ամբողջութեամբ կ՚երեւար փողոցներէն եկեղեցի եւ եկեղեցիէն գերեզմանատուն տարուած ժամանակ: Դագաղը կը գոցէին միայն փոսը իջեցուած ժամանակ: Մեռելը, եթէ երիտասարդ աղջիկ էր, կը հագուեցնէին հարսի մը պէս, պսակով, քօղով: Եթէ երիտասարդ տղայ էր, փեսայի պէս: Մնացեալներուն կը հագուեցնէին իրենց ամենալաւ զգեստը ու չորս մարդ դագաղը ուսերնուն դրած՝ աքհաններով, տիրացուներով եւ յուղարկաւորներով շրջապատուած կը տանէին եկեղեցի եւ յետոյ գերեզմանատուն:

Այդ օրը մեռելը երիտասարդ յոյն աղջիկ մը ըլլալու էր, քահանաներու հագուստէն ու աղօթքներէն դատելով: Հարսի ճերմակ քօղն ու պսակը խորը ինկած փակ աչքերուն, տանջուած ու սեղմուած բերանին եւ հիւծուած դէմքին հետ այնպիսի հակապատկեր մը կը կազմէին, յուղարկաւոր ագգականներուն լացը եւ աղօթի ձայներու խառնուրդը այնքան յուզիչ էին, որ ես սարսափած՝ պատըշգամէն պոռացի Արային.

– Արա՛... տո՛ւն վերադարձիր, կը վախնա՛մ...

Փողոցին աղմուկէն Արան չլսեց ձայնս, զարմա՛ւ անկիւնը ու անյայտացաւ:

«Իրիկունը կը պատմեմ», – մտածեցի ու մխիթարեցի ինքզինքս, թէեւ վստահ էի, որ իրիկունը, վերադարձին երբ պատմէի, ան պիտի խնդար իր բարձր, գիլ ծիծաղով ու պիտի ըսէր.

«Այ քե՛զ յեղափոխականի կին... փողոցէն անցնող յուղարկաւորութենէն իսկ վախցող պզտիկ աղջիկ, եկեր ես ու յեղափոխականի կի՞ն ես եղեր... Վա՜յ քեզ»:

Այդպէս պիտի ըսէր, բայց այդպէս խօսած ժամանակ իսկ, ճիշդ պզտիկ աղջկան մը պէս զիս իր գիրկը պիտի նստեցնէր ու գուրգուրար...

Ես յուղարկաւորութենէն վախնալուս մասին չկրցայ խօսիլ իրեն, որովհետեւ իրիկունը, հագիւ վերադարձած, առին, տարին զինքը...

Չեմ գիտեր, ինչո՞ւ կը յիշեմ այս աննշան դէպքը հիմա տուն վերադարձիս: Մէկիկ մէկիկ միտքս կու գան կեանքիս ընթացքին ունեցած բոլոր վախերս... Անգամ մըն ալ վախցած, երբ...

– Հանըմ, ի՞նչ կ՚ընես...

Մէկը կը քաշէ թեւէս ու կը պոռայ: Ոստիկա՞նն է արդեօք: Ի՛նչ փոյթ, թող ոստիկանը ըլլայ, ես այնքա՛ն յոգնած եմ, այնքա՛ն: Կը դառնամ:

Ո՛չ, ոստիկանը չէ, պարզ անցորդ մըն է, որ կը կեցնէ զիս, որովհետեւ պըզտիկիս հետ ուղղակի դիմացէն եկող, փայտով լեցուն խոշոր կառքին դէմ կ՚երթամ... Կը տեսնեմ կառապանին բարկութիւն արտայայտող դէմքը, անցորդին վախէն ու զարմանքէն խոշոր բացուած աչքերը, եւ քունէն արթնցածի մը նման չորս կողմս կը նայիմ: Չեմ հասկնար թէ ինչպէ՞ս եղաւ: Ոտքի վրայ քո՞ւն էր աս, ինքնամոռացո՞ւմ, յոգնութի՞ւն, թէ՞ մէջս եղող ուրիշ «ես» մը վճռած էր, որ երկուքս ալ այսպէս...

Այս միտքն անգամ սարսափեցուց զիս, երբ բոլորովին սթափեցայ: Եղածը պարզապէս յոգնածութեան կամ բարոյալքման արդիւնք թմրութիւն էր, ուրիշ ոչինչ: Կը ծռիմ տղուս վրայ, ան այնպէ՛ս հանդարտ կը քնանայ, այնքա՛ն վստահ է իր մօր պաշտպանութեան վրայ, որ կը ծռիմ ու կը շշնջամ, իբրեւ թէ հասկնար.

– Այլեւս երբե՛ք... երբե՛ք... ձագուկս, երբե՛ք...

Կ՚ուզեմ մեզ ազատող մարդուն շնորհակալութիւն յայտնել, բայց ան արդէն հեռացեր է: Թէեւ հեռուէն ալ շուտ շուտ կը դառնայ մեզ նայելու համար: Զարմացած է անշուշտ: Ձեռքովս իրեն շնորհակալութեան նշան մը կ՚ընեմ ու վճռականապէս կ՚ուղղուիմ դէպի տունս:

Նախ քան տուն երթալս, ճամբաս կը շեղեմ՝ բժիշկ Տօնիկեանը տեսնելու եւ տղուս աննդառութեան մասին խորհուրդներ հարցնելու համար: Շուտով եօթը ամսական պիտի ըլլար, պէտք էր այլազանութիւն դնել սնունդին մէջ: Ան շատ սիրով կերաւ Զարոյի պատրաստած հիւսերը, բայց անոնք պատահական եւ ժամանակաւոր բաներ էին: Պէտք էր բժիշկին կարծիքն ունենալ:

Դիւրութեամբ գտայ բժիշկին տունը. հոն գացած էի քանի մը անգամ ամուսնոյս հետ իմ տկարութեանս պատճառաւ: Ան կը բնակէր երրորդ յարկը, գիտէի այդ, բայց իմ բազմաթիւ զանգերուս պատասխան տուող չեղաւ:

Վարը՝ դռնապանուհիէն իմացայ, որ բժիշկ Տօնիկեանն ալ տարեր են միւս մըտաւորականներուն հետ, կնոջ բացակայութեան: Կինը իր վեց տարեկան տղուն հետ Ֆրանսա գացած էր՝ ծնողները տեսնելու եւ ամառուան ամիսները անցընելու համար:

(Շար. 39)

(Շար. Ա. էջէն)

Իրաքեան գործակցութիւնը բարելաւուած է ինչպէս նշած են քննիչները: Ժ. Շիրաք եւ Շրէօտէր, որ նոյն իրիկունը միասին կը ճաշէին Պէրլին չեշտած են, որ իրաց ներկայ կացութեան մէջ ոչինչ կ'արդարացնէր այդ երկրորդ բանաձեւը եւ Ապահովութեան Խորհուրդին մեծամասնութիւնն ալ նպաստաւոր չէ:

ԱՄՆ ամէն բանի պատրաստ են համոզելու համար անոնք որոնք թերահաւատ են, ինչ որ կ'ուզեն համոզուելու համար, պիտի տան, բայց, կան որ անդրդուելի կը մնան: Կը թուի որ Չինաստան անոնցմէ է: Արդարեւ, Գ. Փաուըլ, որ ասիական շրջապտոյտի ձեռնարկած է եւ Փեքինի մէջ տեսնուած է փոխ - նախագահին հետ չէ կրցած համոզել: Չինաստան խաղաղ լուծում մը կ'ուզէ, բայց չուզեր որ ԱՄՆ-ու հետ իր յարաբերութիւնները վատթարանան:

Ս. Հիւսէյն յայտարարած է հեռատեսիլի ամերիկեան ՍԻ-ՊԻ-ԷՍ կայանէն որ պիտի չփճացնէ Ալ-Սամուտ հրթիռները, որոնք արգիլուած են ըստ ՄԱԿ-ի, բայց, Ս. Հիւսէյն կ'ըսէ թէ անոնց հասողութիւնը արգիլուած հրթիռներուն մաս չի կազմեր: Քննիչներու մէկ ղեկավարը՝ Պլիքս գրաւոր պահանջած է անոնց փճացումը մինչեւ Մարտ 1: Հիւսէյն առաջարկած է գլուխ գլխի վիճարկում մը Պուշի հետ, որ անշուշտ անմիջապէս մերժած է:

Ֆրանսայի մէջ ալ կան Պուշի կողմնակիցներ, գլխաւորութեամբ Ազատական ժողովրդավարութեան ղեկավար՝ Ալէն Մատըլէնի: Աջի մէջ, նոյն կարծիքն ունին Շառլ Միյոն, Փիէր Լըլուշ, Լատխուլաս Փոնիաթովսքի: Ձախի մէջ միայն մէկ հոգի կայ՝ Պէրնար Քուշնէր: Անոնք կը կազմեն Ֆրանսայի «Պուշականներու» փոքր ակումբը:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՄԵԾՆ-ԲՐԻՏԱՆԻԱ տրամադիր է Կիպրոսի իր խարիսխներուն կէսէն հրաժարիլ դիւրացնելու համար որեւէ համաձայնութիւն մինչեւ Փետրուար 28, թուականը, զոր ճշդած էր ՄԱԿ-ը կարգադրութեան մը համար: Քոֆի Անան Անգարա գացած էր համոզելու համար Թուրքիան, որ ընդունի իր վերջին ծրագիրը: Բայց, Կիպրոսի «Թրքական Հանրապետութեան» նախագահը՝ Ռ. Տէնքթաշ յստակօրէն արտայայտած է իր տեսակէտը այդ ծրագրին մասին. - «Լուրեր առի նախատեսուած փոփոխութիւններուն մասին: Կարկանդակ մը կու տան Յոյներուն, եւ մեզի ալ՝ պխտակ»:

ՉԻՆԱՍՏԱՆԻ արեւմտեան շրջանը՝ Ուիկուրս բաւական զօրաւոր երկրաշարժի մը ենթարկուեցաւ Փետրուար 24-ին, որ մարդկային եւ նիւթական վնասներ պատճառեց: 6,8 ուժգնութեամբ Ռիխթէրի վրայ, առաջին հաշուեկշիռի մը համաձայն, ցնցումին հետեւանքով 260 մեռեալ կար եւ 4000 վիրաւոր:

ԹԵՀՐԱՆԻ ՕԴԱԿԱՅԱՆԸ ձերբակալուած է պարսիկ այլախոհ մը, որ նոր կը վերադառնար Փարիզէն: Ղասէմ Շէօլ Սաատի հեղինակն է շատ բուռն գրութիւններու գերագոյն առաջնորդին՝ Ալի Խամէնէի դէմ:

ՊԵՐՆԱՐ ԼՈՒԱԶՕ, Ֆրանսայի ամէնէն համբաւաւոր խոհարարներէն մէկը, տէրը Սօլիէօյի հանրածանօթ Գոթ տ'Օռի, մեռած գտնուած է Փետրուար 24-ին, իր բնակարանը եւ շատ հաւանական կը նկատուէր որ անձնասպան եղած է: Կ'ըսուի թէ շատ աղդուած էր վերջերս, որովհետեւ ճաշերու որակին նուիրուած Կօ է Միյօ հատորը 20-ի վրայ 19-էն 17-ի իջեցուցած էր իր գնահատումը եւ Միշըլէնն ալ կը սպառնար գալ տարի 3 աստղերէն 2-ի իջեցնել իր ճաշարանին գնահատականը: Իր մէկ մեծ պաշտօնակիցը՝ Փօլ Պոքիւզ կ'ամբաստանէ այս երկուքը և «Ֆիկառօ»յի քննադատը, որպէս պատճառները անձնասպանութեան:

ՄԱՅԱՄԻԻ (Ֆլորիտա) ծովափը Ֆըրանսուհի երկու քոյրեր, 26 եւ 27 տարեկան, ճզմուած են ոստիկանական կառքի մը տակ, որ զոյգ մը կը հետապնդէր եւ յանկարծ յետ քայլ ըրած է, առանց ազդարարութեան: Քոյրերէն մէկը մեռած է, միւսն ալ ծանրօրէն վիրաւորուած:

– ՎԱՐԴԱՆԱՆՔ –

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, Փետրուար 27

Տօն Սրբոց Վարդանանց Զօրավարացն Մերոյ՝ 1036 վկայիցն, որք կատարեցան ի մեծի պատերազմին (451 թուին)՝ «Վասն հաւատոյ եւ հայրենեաց»

Այսօր անուանակոչութեան տօնն է՝

ԳԱՐԵԳԻՆ Բ.
ԾԱՅՐԱԳՈՅՆ ՊԱՏՐԻԱՐՔԻՆ
եւ
ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻՆ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ

– Սուրբ Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Տաճարին մէջ, ժամը 10-ին պատարագ կը մատուցուի:

Ի ժամու պատարագի, «Հայրապետական Մաղթանք» կը կատարուի Հայրապետի արեւշատութեան աղօթիւք եւ բարեմաղթութեամբք:

– Պետական տնօրինութեամբ, բոլոր Հայերը (դպրոցական, աշակերտ, պաշտօնեայ եւ ուրիշներ) այսօր կրնան բացակայիլ իրենց զբաղումներէն իրենց կրօնական պարտաւորութիւններուն համար:

Ս. ՅԱԿՈԲ - ԼԻՈՆ

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, Փետրուար 27

Տօն է Վարդանանց Զօրավարացն Մերոց հազար երեսուն եւ վեց վկայիցն որք կատարեցան ի մեծի պատերազմին

Այս առթիւ Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ առաւօտեան ժամը 10-ին պատարագ կը մատուցուի:

Օրուան պատարագը կը մատուցանէ՝
ԻՍԱՀԱԿ Ա. ՔՀՆՑ. ՀԷՔԻՄԵԱՆ

ՊՈՒԼՎ. OSSO — Ս. ՅԱԿՈԲ

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, Փետրուար 27

Մասնակցութեամբ՝
Մարսէյլի եւ շրջակայից
բոլոր հոգեւորականներու

Առաւօտեան ժամերգութիւն ժամը 9-ին:
Պատարագ ժամը 10-ին:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ԿՈՄԻՏԱՍ ՎՐԴ. ՅՈՎՆԱՆԵԱՆ

GALERIE FRAMOND
3, rue des Saints-Pères, 75006 Paris

ACCROCHAGE
DU NOUVEL
AN' 2003

HUILES DESSINS
AQUARELLES
PASTELS ENCRES
GOUACHES
COLLAGES
TEMPERAS

Du 23 janvier au 28 février
tous les jours ouvrables,
de 10h à 12h30 et de 14h30 à 19h

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret: 571 027 317 000 15
Commission Paritaire: N° 55935

ՍՈՒՐԲ ՅԱԿՈԲ - ԼԻՈՆ

Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ ՄԵԾ ՊԱՀՔԻ ամբողջ շրջանին ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ երեկոները ժամը 5-ին, Հսկումի խաղաղական եւ հանգստեան ժամերգութիւններ կը կատարուին հետեւեալ ժամանակացոյցով:
ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, Մարտ 5-ին,
ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, Մարտ 12-ին,
ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, Մարտ 19-ին,
ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, Մարտ 26-ին, ՄԻՋԻՆՔ:

Առաւօտեան ժամը 10.30-ին, Արեւագալի ժամերգութիւն կը կատարուի, իսկ երեկոյեան ժամը 5-ին Հսկում:
ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, Ապրիլ 2-ին,
ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, Ապրիլ 9-ին:

Իսկ արեւագալի ժամերգութիւնները կը կատարուին Մեծ Պահքի Կիրակիներուն պատարագէն առաջ:
Ժամերգութիւն ժամը 8.45-ին:
Արեւագալ ժամը 9.45-ին:
Պատարագ ժամը 10.30-ին:
Քարոզ և հոգեհանգիստ ժամը 11.45ին:

[illegible]

ՆՈՒԱԳԱՀԱՆԴԷՍ (*)

Մարտ 2, Կիրակի, ժամը 15-ին Անրի Ալեսեան (թաւջութակ) եւ Ֆրետէրիք Մաժ (դաշնակ) կը նուագեն Գասատոյի, Պրոկովիեւի եւ Խաչատրեանի գործերէն

(*) Le Bateau Daphné,
Quai Montebello,
Pont de l'Archevêché, Notre-Dame,
75005 Paris.

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ
HAMASKAÏNE
ՓԱՐԻԶ

Ուրբաթ, Փետրուար 28, երեկոյեան ժամը 20.30-ին Փարիզի Հայ Մշակոյթի Տուն
17, rue Bleue — 75009 PARIS

Նիւթ՝
ՏԻԳՐԱՆ ՉՈՒՀԱՃԵԱՆԻ
«ԱՐՇԱԿ Բ.» ՕՓԵՐԱՆ
Կոստանդնուպոլսէն
մինչեւ Սան-Ֆրանսիսքօ

Տեսերիզով ցուցադրութիւն՝ Օփերայի նախապատրաստական աշխատանքներու եւ հատուածներու:

Կը ներկայացնէ դերասան-բեմադիր՝
ԺԻՐԱՅՐ ԲԱԲԱՋԵԱՆ

Մուտքը ազատ է:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ
ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ
ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

Տիկնանց Յանձնախումբը
սիրով կը հրաւիրէ ներկայ գտնուելու

ՀԱՅ ԿՆՈՋ ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ
ՄԵԾԱՐԱՆՔԻ
ՀԱՆԴԻՍՈՒԹԵԱՆ

Կիրակի, Մարտ 2, ժամը 12.30-ին
Սահակ - Մեսրոպ Մշակոյթի Կեդրոնի
Արծրունի Զրբաշեան սրահին մէջ
339, avenue du Prado, Marseille 8e

Գեղարուեստական բաժին:
Հայաստանի տարբեր շրջաններ ներկայացնող աւանդական տարազներու եւ պարերու ցուցադրում Հայ Արենուշներու կողմէ:

Մասնակցութիւնը 20 Եւրօ:

Տեղերը ապահովել փետրուար 25-էն առաջ:

Հեռաձայն. -
04 42 22 08 52 կամ 04 91 77 84 70

CROIX BLEUE
DES ARMENIENS
DE FRANCE

PROJECTION
D'UN FILM
DOCUMENTAIRE
DANS LE CADRE
DE LA JOURNEE DE LA FEMME

«Où git ma victoire»
Que sont les combattantes du Karabagh devenues?

Film réalisé par PeA HOLMQUIST
et Suzanne KHARDALIAN

Le 7 mars à 20 heures 30
à la M.C.A. d'Alfortville
9, rue de Madrid

Débat avec les réalisateurs après le film

Participation aux frais
5 euros par personne.

Section
«D. MISSAKIAN» de Sevran-Livry

repas
«MITCHOUGOV KEUFTES AU MADZOUN»

Le samedi 8 mars à 20 heures 30
à la Maison de la Culture Arménienne
17, rue Charles Péguy,
93190 Livry-Gargan

Réservations avant le 5 mars
Auprès de :
— Madeleine : 01 43 83 87 68
— Nilva : 01 42 36 33 73.

Venez nombreux déguster notre «Mitchougov keuftés au madzoun» dans une ambiance familiale et chaleureuse.

Section ASTRIG

ԱԲԳԴԵԶ

La Croix Bleue des Arméniens de France Section «Astrig» vous informe que des cours d'arménien pour **Adultes** sont assurés par une enseignante qualifiée, tous les jeudis de 20h45 à 22h15, dans le local de la Section, au 71, ave. Henri Barbusse, 95400 Arnouville-lès-Gonesse.

L'Association, sensible à toutes les remarques et suggestions que vous avez faites, vous propose une nouvelle méthode d'apprentissage de l'arménien essentiellement axée sur l'oral.

Espérant ainsi que ces cours moins «scolaires» vous encourageront à poursuivre l'apprentissage de la langue arménienne.

Dans l'attente et le plaisir de vous retrouver

A B C D E F G H I J

OUVERTURE
D'UNE CLASSE D'ALPHABETISATION

pour adultes en vue de l'initiation et l'apprentissage de la langue française.

Tous les mercredis de 21h à 22h30 dans le local de la Croix Bleue, 71, ave. Henri Barbusse à Arnouville-lès-Gonesse.

Nous vous attendons nombreux, dès **le 15 mars.**

Inscriptions tous les vendredis de 18h à 20h : CBAF Section «Astrig»
71, ave. Henri Barbusse,
95400 Arnouville-lès-Gonesse

Pour toute information complémentaire vous pouvez contacter :
— Paula Alacam: 01 39 87 54 54
— Mireille Guemdjian : 01 39 90 63 89
— Catherine Menedjian : 06 64 33 88 96

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՓԵՏՐՈՒԱՐ 27
JEUDI
27 FEVRIER
2003

LE NUMERO: 1 €

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
E-MAIL : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 230 եւրօ — Վեցամսեայ : 122 եւրօ
Արտասահման : Տար· 270 եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)
247 եւրօ (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 1 եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

78րդ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 20·632 — Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN — 78e ANNEE — N° 20·632

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ԻՐԱՔ

ՊՈՒՇ Կ'ԱՃԱՊԱՐԷ ԵՒ Կ'ԱՅՊԱՆԷ ՄԱԿ-Ը

Պուշ «ամբողջական ապազինումը» կը պահանջէ Իրաքէ, պատրաստ է պատերազմի եւ գիտել կու տայ որ, ինչ որ խնդրոյ առարկայ է պատերազմի մը հաւանականութիւնը չէ, այլ հարկ է գիտնալ թէ «Միջազգային հաստատութիւնը գոյութիւն ունենալու իրաւունք ունի՞ թէ ոչ»: Այլ խօսքով, Պուշի ըսածն այն է թէ Իրաքի վրայ յարձակում գործելու որոշումը իրեն կը պատկանի եւ արդէն տրուած ալ է եւ ուրեմն Ապահովութեան Խորհուրդին կը մնայ կոդքին ըլլալ ամերիկեան լիտըրշիփին: Հակառակ պարագային եւրոպական այլախոհութիւնը պատասխանատու կը դառնայ ՄԱԿ-ի լուսանցքի վրայ մնալուն: Առաջին հարուածները, անշուշտ, Ֆրանսայի ուղղուած են: Պուշի խորհրդականն ալ՝ Գոնտոլեզա Րայս «անընդունելի» կ'որակէ ի նըպաստ Իրաքի պայմանաժամերու երկարաձգումներ:

ՄԱԿ-ի քննիչներու ղեկավարը՝ Հ. Պլիքս յայտնած էր Փետրուար 25-ին, որ պաշտօնական ոչ մէկ պատասխան ստացած է ինչ կը վերաբերի Ալ – Սամուտ 2 հրթիռներու փճացման: Ս. Հիւսէյնի ակնարկութիւնը այդ մասին ՍԻ – ՊԻ – ԷՍ կայանէն, բաւական անորոշ բնոյթ ունի: Շեշտած է միայն թէ Իրաք արգիլուած հասողութեամբ հրթիռ չունի:

Իրաք, ի վերջոյ, որոշեց մասնակցիլ Արաբական Լիկայի տարեկան հերթական վեհաժողովին, որ կը գումարուի Մարտ 1-ին, Եգիպտոս: Դրական այս որոշումը տրուած է, երբ Արաբական Լիկան եւ կարգ մը ուրիշ երկիրներ՝ Եգիպտոս, Քաթար ապահովութիւն տուած են Պաղտատի, որ ժողովը պիտի չծառայէ օրինականացնելու ամերիկեան յարձակում մը:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՀԻՒՍԻՍԱՅԻՆ ԳՈՐԷԱՆ, Երեքշաբթի, փետրուար 25-ին, ճիշդ այն օրը, երբ Հարաւային Գորէայի նորընտիր նախագահը պաշտօնապէս նախագահ կը դառնար ի ներկայութեան ԱՄՆ-ու Արտաքին նախարար՝ Գ. Փաուլի, Սոլմէտ հրթիռ մը արձակեց, որ փճացաւ Ճափոնի ծովը: Այս արարքը գրգռութիւն մը կը նկատուի, բայց Ուաշինկթըն կը ջանայ նսեմացնել անոր կարեւորութիւնը: Նոր նախագահը՝ Ռոհ Մուհիւն ԱՄՆ-ու նախընտրած թեկնածուն չէր, բայց, ան կը մարմնաւորէ նոր սերունդին տենչանքները: Հետաքրքրական է հաստատել, որ Ուաշինկթըն պիտի չարունակէ Հիւսիսային Գորէայի ստալինեան վարչակարգին իր օժանդակութիւնը, հակառակ անոր հիւլէական բացայայտուած ծրագրին: Փաուըլ յայտարարած է որ ԱՄՆ նախ 40 հազար թոն, ապա նաեւ 60 հազար հողագործական ապրանքներ պիտի ղրկէ Հիւսիսային Գորէայի: Յստակ է որ Ուաշինկթընի համար Հիւսիսային Գորէա Իրաք չէ:

ԼԸ ՄՈՆՏ, բաւական երկարապատում պաշտպանողականի մը դիմած էր Փետր. 26-ի իր թիւին մէջ, նաեւ յարձակումի այն հատորին հեղինակներուն դէմ՝ Փ. Փէան եւ Ֆիլիփ Գոհէն, որոնք աւելի քան 600 էջերու մէջ, ծանր ամբաստանութիւններ կ'ընեն թերթին երեք գլխաւոր պատասխանատուներուն դէմ: «Լը Մոնտ» դատական հետապնդումի պիտի դիմէ հեղինակներէն զատ, նաեւ հրատարակիչին՝ Գլոտ Տիւրան, «Լէֆափրէս» շաբաթաթերթին եւ անոր տնօրէնին դէմ: «Լէֆափրէս» հատուածներ հրատարակած էր հատորէն: «Մոնտ» մրդուած է եւ խմբագրութեան տնօրէնը՝ Խաուի Փլէնէլ գիրքը կ'որակէ «լրտեսութեան վէպ մը», բովանդակութիւնն ալ՝ սխալներ, սուտեր, անուանարկութիւններ: Ամէն պարագայի մէջ, իրարանցումը մեծ է: Հատորին երկու հեղինակներուն հետ կարճ հարցազրոյց մը հրատարակած էր «Լի-

(Շար·ը Դ· էջ)

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

«Ո՞Վ Է "ՄԻՒՍ ՔՐԻՍՏՈՆԵԱՑ" ԿՈՉՈՒԱԾԸ»

հարց կու տայ թուրք լրագրողը

Ինչպէս անդրադարձած էինք, Թուրքիոյ մէջ զարմանալի կարգադրութեամբ մը հայ քաղաքացիներու անձնագիրներուն կրօնքի բաժնին մէջ կ'ըլլայ «միւս քրիստոնեայ» նշումը: Պոլսոյ Մեսրոպ պատրիարքը այդ անհեթեթութեան սրբագրութեան համար դիմած էր Անգարա, սակայն, տեղական հայ մամուլին մէջ ստացուած պատասխանի մը մասին լուր չկար:

Նիւթը ուշադրութիւնը գրաւած է «Հիւրրիյէթ»ի լրագրողներէն Է. Խօզքօքի որ թերահաւատ գտնուած ու պրպտած է հարցը. պատրիարքարանէն իրեն ցոյց տուած են Մեսրոպ պատրիարքին Ներքին գործերու նախարարին ղրկած նամակին պատճէնը: Հոն ըսուած է թէ հայ քաղաքացիներու անձնագիրներուն մէջ եղած այդ նոր նշումը անտեղի է եւ յարմարը նախկին ձեւն է, երբ պարզապէս «քրիստոնեայ» արձանագրութիւնը կ'ըլլար:

Լրագրողը կատարուածին պատճառներուն մասին բացատրութիւն կ'ուզէ նոյն նախարարութենէն, «մենք ձեզ կը փնտռենք» կ'ըսեն ու ոչ մէկ լուր կը ստանայ: Գրութիւնը կ'աւարտէ գրելով. «Մինչ ամբողջ աշխարհի մէջ անձնագիրներէն կրօնքի նշումը վերցնելու վճարկումներ կ'ըլլան, մեր յօրինած սա «Միւս քրիստոնեայ» կոչուած նոր կրօնքը ի՞նչ է արդեօք: Շատ հետաքրքիր եմ գիտնալու...»:

ՔԱՆԴՈՒՄԻ ԿԱՐԳԸ ՀԱՍԱԾ Է ԲԱՔՈՒԻ ՔՐԻՍՏՈՆԷԱԿԱՆ ԳԵՐԵԶՄԱՆԱՏԱՆ

Ատրպէյճանի Մարդու իրաւունքներու կեդրոնը տեղեկացուցած է թէ Բաքուի մէջ Ապրիլ 1-էն պիտի քանդուի քրիստոնէական գերեզմանատան մէկ մասը, քանի որ ծրագրուած է այդտեղէն ճամբայ անցընել: Քանդումի ծրագիրը պատրաստուած է, այն արդարացումով որ 12 տարիէ ի վեր այդ վայրին գերեզմանները անտէր մնացած են: Հոն թաղուածներու ազգականները կրնան դիմել մինչեւ այդ թուականը ու շիրիմները ուրիշ տեղ փոխադրել: Սակայն, նկատի առած որ այդ շիրիմները մեծ մասով Հայերու եւ Ռուսերու կը պատկանին, հասկնալի է տեղափոխութեան դժուարութիւնը: Ցոյսերը կապուած են միջազգային կազմակերպութիւններու միջամտութեան:

ԻՐԱՔԻ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ ԵՒ ՀԱՅԵՐՈՒ ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

«Մարմարա» օրաթերթը (Փետր. 25) կ'արձագանգէ «Ճումհուրիյէթ»ին որ հետաքրքրական մանրամասնութիւններ հաղորդած է Թուրք նախարարներու Ուաշինկթընի մէջ նախագահ Պուշի հետ հանդիպումին մասին: Թուրքիոյ Պետական եւ Արտաքին գործերու նախարարները իրաքեան նիւթով բանակցութիւն ունեցած են նախագահ Պուշի հետ որ շատ կոպիտ ոճ մը գործածած ու սպառնալիքներ ըրած է Թուրքիոյ ներկայացուցիչներուն:

Նախագահ Պուշ, ըստ թրքական թերթին, ձիու սակարկութեան նմանցուցած է Անգարայի ըրածը որ միշտ աւելին կ'ուզէ թոյլ տալու համար ամերիկացի զինուորներուն իր շրջաններէն անցնելու: Նախագահ Պուշ ըսած է իր Թուրք խօսակիցներուն. «Պարոններ, ԱՄՆ-ու հողերուն վրայ ընելիք չունիք, վերադարձէք ձեր երկիրը ու նայեցէք որ ժամ առաջ Խորհրդարանին ընդունիլ տաք մեր զինուորներուն մասին դիմումնագիրը»:

Երբ Արտաքին գործերու նախարար Ե. Եաքըշ յիշեցուցած է թէ Թուրքիա ԱՄՆ-ու ամէնէն մօտ դաշնակիցներէն է, Պուշ կոպտութեամբ պատասխանած է. «Ո՛չ մէկ դաշնակից ինծի այնքան քաշել տուաւ, որքան Թուրքիա»:

Նախագահ Պուշ այնքան զայրացած է ակներեւօրէն, որ նիւթ ըրած է նոյնիսկ Հայերու ցեղասպանութիւնը: Յիշեցուցած է թէ Գոնկրէսի զանազան բաժանումներուն մէջ Հայերու ցեղասպանութեան բանաձեւը կը սպասէ. ան ազգային մակարդակով չընդունուեցաւ, այլ միայն շրջանային մարմիններէ:

Նախագահ Պուշ աւելցուցած է թէ հայկական շրջանակները ակնդէտ կը սպասեն Թուրքիոյ եւ ԱՄՆ-ու յարաբերութիւններուն վատթարացումին. իսկ Գոնկրէսը այդ պարագային կրնայ ձեռք առնել ցեղասպանութեան բանաձեւը:

ՄԱՄՈՒԼ

«THE ECONOMIST»

(փետրուար 22)

«ԺՈՂՈՎՐԴԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆԸ ՀԻԱՆԱԼԻ Է»

Շաբաթաթերթը տեղ տուած է Հայաստանի ընտրութեան: Օ-ԷՍ-ՍԷ-Ը-ի 200 դէտերը տեղեկութեան աղբիւր են Երեւան: Մէկը կ'ըսէ թէ բազմաթիւ կէտերու մէջ չյարգուեցան միջազգային չափանիշները. ուրիշ մը մտերմութեան պահուն կ'ըսէ թէ աղէտ մըն էր ընտրութիւնը: Ուրիշ դէտեր տեսած են թէ ինչպէս երկու երիտասարդներ ափերով քուէաթերթիկ լեցուցած են քուէատուփին մէջ ու փութով հեռացած:

Թերթին Երեւանի թղթակիցը կը գրէ թէ Ս. Դեմիրճեանի հայրը՝ Կարէն համայնավարութեան օրերու մեծերէն էր եւ Ազգային Ժողովին մէջ 1999 Հոկտեմբեր 27-ին սպաննուած ութ քաղաքական դէմքերէն մէկը: Տղան ժառանգած է հօրը արտաքինը, ձայնը, ինչ որ որոշ թիւով քուէ ապահոված է իրեն: Սակայն, ընդհանուր համոզումը այն է որ մեծ բան չէ ժառանգած հօրը մտային կարողութենէն: Եթէ նոյնիսկ Բ. փուլին յաղթանակէ, պարտի աշխատանքի շատ լաւ խումբ մը կազմել:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

ՀՀՇ-Ն Ս. ԴԵՄԻՐՃԵԱՆԻ ԶՕՐԱԿԻՑ

Հայկական համազգային շարժումի շրջանակէն 21-րդ դար կուսակցութեան նախագահ Դաւիթ Շահնազարեան Փետր. 25-ին մամուլի ասուլիսով մը անդրադարձած է նախագահական ընտրութեան արդիւնքներուն: Ըսած է թէ կէս միլիոն քուէ զեղծուած է եւ Ռ. Քոչարեանի ստացած ձայները ոչ թէ 49,8% են, ինչպէս յայտարարուեցաւ, այլ միայն 14%: Ըսելով նաեւ թէ Ռ. Քոչարեանի 1998-ին նախագահութեան թեկնածու առաջադրումն ալ ապօրինի էր, քանի որ ան Հայաստանի քաղաքացի չէր, Դ. Շահնազարեան յայտնած է թէ Բ. փուլին իրենք պիտի պաշտպանեն «Հայաստանի քաղաքացիութիւն ունեցող թեկնածուին» որ հասկնալի է՝ Ս. Դեմիրճեանն է:

Անդրադառնալով ՀՀՇ-ի իշխանութեան վերադառնալու լուրերուն, 21-րդ դարու նախագահը ըսած է թէ կայ այդ հեռանկարը. իրենք ընդդիմութիւն կը մնան ո՛վ որ ալ գտնուի իշխանութեան գլուխը: Կարեւորը այն է որ օրինաւոր կերպով ընտրուած ըլլայ ան:

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(փետրուար 25 / 26)

ԸՆՏՐՈՒԹԵԱՆ ՀԱՍՏԱՏՈՒԱԾ ԱՐԴԻՒՆՔՆԵՐԸ

Կեդրոնական ընտրական յանձնաժողովը փետրուար 25-ին հրապարակած է ընտրութեան ամփոփիչ արձանագրութիւնը: Ընտրութեան ընթացքին 2 միլիոն 315 հազար 400 ընտրողներէ քուէաթերթ առած են մէկ միլիոն 463 հազար 499-ը: Վաւեր թերթիկները եղած են մէկ միլիոն 426 հազար 223, անվաւերները՝ 36 հազար 160, բոլոր թեկնածուներուն դէմ՝ 9866:

Մէկ միլիոն 416 հազար 357 քուէարկողէ 700 հազար 808-ը ընտրած են Ռ. Քոչարեանը (49,48%), 399 հազար 757-ը Ս. Դեմիրճեանը (28,22%), 250 հազար 145-ը Ա. Գեղամեանը (17,6), 41 հազար 795-ը Ա. Կարապետեանը (2,95%), 12·904-ը Վ. Մանուկեանը (0,91%), 5·788-ը Ռ. Աւագեանը (0,41%), 3034-ը Ա. Սարգսեանը (0,21%), 1272-ը Ա. Յարութիւնեանը (0,09%), 854-ը Գ. Մարգարեանը (0,06%): Անճշդութիւններու չափը 2536 է:

ԱՄՆ-ՈՒ ԿՈՉԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՈՒԺԵՐՈՒՆ

ԱՄՆ կոչ ըրած են Հայաստանի քաղաքական ուժերուն որ հանդարտութիւնը պահպանեն եւ Մարտ 5-ի Բ. փուլի ընտրութիւնը ըլլայ արդարացի եւ թափանցիկ: Կոչը կարեւոր ալ նկատած է որ բոլոր մակարդակներու քուէները հաշուըին ճիշդ եւ արագօրէն:

ԱԼԻԵՒ ՂԱՐԱԲԱՂԻ ՄԱՍԻՆ

Հ. Ալիեւ փետրուար 24-ին Ուաշինկթընի մէջ հանդիպում ունեցած է Մինսկի խումբին ամերիկացի նախագահ Փէրինայի հետ: Զրոյցի ընթացքին Ատրպէյճանի նախագահը ըսած է թէ անկարելի է Ղարաբաղի հակամարտութիւնը ներկայի վիճակին մէջ պահել եւ վերջապէս ժամանակը հասած է զայն կարգաւորելու:

ԱՐԵՒՄՏԱՀԱՅԵՐԷՆԻ ՊԱՀՊԱՆՄԱՆ ԽՈՆԱՐՀ ՀԵՐՈՍՆԵՐԸ

ՀՐԱՆԴ ԱՃԷՄԵԱՆ

Մինչ բացուող նոր տարին կը սկսէր Միջին – Արեւելքի մէջ, յատկապէս Իրաքի դէմ հաւանական պատերազմի մը սպառնալիքի խորացումով, Հայաստանի մէջ նախագահական ընտրութիւններու թափով կատարուող քարոզարշաւներու չարանով եւ միջազգային կեանքի մէջ տիրող անորոշութիւններու հետեւանքով հետզհետէ մարդկութեան ջիղերու քայքայումով, խաւար ու մռայլ հորիզոններու վրայ բացուող յուսատու լոյսի մը տպաւորութիւնը թողուց վրաս՝ «Յա- տպաւորութիւնը թողուց վրաս՝ «Յառաջ»ի էջին գլուխը դրուած՝ «Դպրոցաշինութիւն» խորագիրը կրող յայտարարութիւնը, ուր «արեւմտահայերէնին ի յար – գանս՝ ոմն Կեդրոնականցի ու իր բարեկամները խոնարհաբար» «ՅԱՌԱՋ»ի միջոցաւ նուիրատուութիւն կը կատարեն «Յառաջ»ին, «Այր Էֆ-էմ»ին, «Բանբեր»ին, Հայկական ամէնօրեայ եւ միօրեայ վարժարաններուն:

Արդարեւ, հայկական մեր իրականութեան մէջ աննախընթաց երեւոյթ մը կարելի է նկատել այս արարքը: Նախ՝ անոր համար, որ անանուն բարերարները իրենց նուիրատուութիւնները կը կատարեն ո՛չ թէ պարզապէս հայկական թերթի մը կամ ձայնասփիւռի կայանի մը գոյատեւման ի նպաստ, այլ՝ «միմիայն վասն արեւմտահայերէնի՝ գործածութեամբ պահպանման ու զարգացման ծառայութեան իրենց բաժինին յարատեւութեան եւ աճին ի խնդիր»: Ապա՝ ասիկա ցոյց կու տայ նուիրատուներուն՝ արեւմտահայերէնի գործածութեան, անոր պահպանման եւ զարգացման նկատմամբ տածած սէրն ու գուրգուրանքը: Պաշտամունքի զգացում մը, զոր իրենց մէջ արթնցուցած եւ ամրապնդած են Կ. Պոլսոյ 117-ամեայ Կեդրոնական վարժարանի երախտաւոր ուսուցիչները:

Նուիրատուները արեւմտահայերէնի պահպանման ու զարգացման հանդէպ իրենց նախանձախնդրութեամբ զօրակցութիւն յայտնած են նաեւ արեւմտահայերէնի գործածութիւնը ապահովող միօրեայ ա՛յն վարժարաններուն, որոնք ունին «արեւմտահայերէնի խօսելավարժութեան աշխատանոցներ», ինչպէս նաեւ Համազգայինի Մարսէյլի ճեմարանին:

«Յառաջ»ի մէջ լոյս տեսած յիշեալ յայտարարութիւնը, իր խորքով ու երեւոյթով, զիս կը մղէ կարգ մը խորհրդածութիւններու եւ յիշողութիւններու, իբրեւ «Յառաջ»ի խմբագրութեան նախկին անդամ եւ ներկայի աշխատակից:

«Յառաջ»ի աշխարհասփիւռ ընթերցողները, յատկապէս ֆրանսահայ գաղութը, ծանօթ են թերթին հիմնադիր եւ անմահ խմբագրապետ Շաւարշ Միսաքեանի դերին՝ արեւմտահայերէնի պահպանման, զարգացման եւ լեզուի մշակման մէջ:

Շաւարշ Միսաքեանի «ՕՐԵՐ ԵՒ ԺԱՄԵՐ» հատորի – լոյս տեսած՝ 1958-ին, Փարիզ – Ներածութեան՝ «Ախոյեան — Արեւմտահայերէնի» ենթախորագիրը կրող բաժինին մէջ, Տ. Նարդունի, որ աւելի քան երեսուն տարի, աշխատած է Միսաքեանի հետ, գրասեղանի դէմ դրած, հետեւեալ տողերով կը բնութագրէ խմբագրապետին դերը արեւմտահայերէնի մշակման մէջ. «Շ. Միսաքեան կատարեց հայ լեզուին մէջ, ինչ որ կատարեց Կոմիտաս հայ երաժշտութեան մէջ, – զտում, մշակում: Դուրս նետեց թրքական սեւ որոմը, արտին քարն ու գլուտուկը, տուաւ սպիտակ եւ ազնիւ մարմուար՝ տալու համար նաշիհ, ամէնէն նուրբ ալիւրը, թաւշանման եւ քաղցրահամ: Եթէ արդի արեւմտահայերէնը հասած է մինչեւ այժմ չգերազանցուած բարձրութեան մը, – եւ իրողութիւն է ասիկա, – շատ բան կը պարտինք Շ. Միսաքեանի»:

Իսկ ի՞նչ է պատկերը արեւմտահայերէնին, այսօր, հայ լրագրութեան մէջ: Շաւարշ Միսաքեան «Յառաջ»ի 1954 Մարտ 21-ի թիւին մէջ՝ «Մամուլ եւ լեզու» խորագրով իր խմբագրականով կը հաստատէր, թէ «լրագրութիւնը ամէնէն բանուկ անդաստանն է, մշակելու, ճոխացնելու, ծաղկեցնելու համար արդի աշխարհաբարը: Միեւնոյն ատեն կրնայ խամրեցնել զայն: Ուրիշ խօսքով, տեսակ մը երկսայրի սուր է: Կրնայ ե՛ւ բարիք ե՛ւ չարիք պատճառել, ինչպէս կը տեսնենք ամէն օր: Եւ ամէն ուր որ հայերէն թերթ կը հրատարակուի: Վարպետ եւ բարեխիղճ մշակ մը կրնայ ծաղկաստանի վերածել այգին: Չորցած ոստերը յօտելով, խոտերը եւ խիճերը ժողվելով, որոմը եւ ցորենը զատելով: Իսկ եթէ մշակողը անհոգ է կամ անճարակ, անդաստանը կը դառնայ լքրդուն: Գետին մը, ուր առատօրէն կ'աճին եղինճներ, փուշեր եւ այլազան խոտեր: Թէ՛ իբրեւ բովանդակութիւն եւ թէ՛ իբրեւ լեզու»:

Շաւարշի մարգարէաշունչ տողերով կէս դար առաջ գծած պատկերը ա՛նքա՛ն նման է այսօր, քիչ մը ամէն տեղ հրատարակուող հայկական թերթերու պարզած պատկերին: Լեզուական, շարահիւսական, քերականական, ուղղագրական սխալներ օրն ի բուն կը պարեն հայկական տպագրական մամուլին մէջ: Կը՞րնա՞ք գիտողութիւն ընել կամ խմբագրին ուշադրութեան յանձնել վրիպումներ: Պատասխանը պատրաստ է՝ «այսինչ գաղութի այսինչ նշանաւոր թերթն ալ այդպէս կը գրէ» կամ՝ «Ես այսինչ դպրոցը յաճախած եմ, ուսուցիչս այդպէս սորվեցուցած է ինծի»: Իսկ եթէ աշխատակիցի մը ուշադրութեան յանձնելու ըլլաք սխալը, ան կը պատասխանէ՝ «Ես այդպէս չէի գրած, խմբագիրը «շտկած» է»:

Այսպիսի կեցուածք – Շ. Միսաքեան կ'ըսէ՝ չարիք – չի դարմանուիր խրատներով, գիտողութիւններով կամ սաստերով, երբ մարդիկ ոչ արուեստին սէրն ունին – այս ալ արուեստ է – ոչ ալ պատասխանատուութեան զգացում արեւմտահայերէնի անաղարտ պահպանման եւ զարգացման: Երբ իւրաքանչիւր խմբագիր հեղինակութիւն մը դարձած է ինքն իր մէջ եւ լեզուին հետ դարձած է իր ուզածին պէս, անճոռնի խառնիճաղանճի մը կը վերածէ զայն:

Պոլսոյ խասեան Սանուց Միութեան Կեդրոնին մէջ, 2001, Նոյեմբեր 29-ին, հրապարակագիր Լեւոն Շառոյեան (Հալէպէն) դասախօսութեամբ մը ներկայացնելով սփիւռքահայ մամուլի այսօրուան համայնապատկերը, ի մէջ այլոց կը մատնանշէր հայ լեզուի նկատմամբ ցուցաբերուող անփութութիւնը, որուն հետեւանքով կը դժուարանար Սփիւռքի մէջ Արեւմտահայերէնը պաշտպանելու եւ ապրեցնելու գործընթացը:

Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսարանի Անթիլիասի «Կիլիկիա» Թանգարանի սրահին մէջ, Փետրուար 14-ին տեղի ունեցած լիբանանահայ մտաւորականներու եւ խմբագիրներու Գ. համախմբումի ընթացքին եւս կը շեշտուէր արեւմտահայերէն լեզուի անշքացած երեւոյթը հայկական մամուլին մէջ եւ ընդհանրապէս:

Հայաստանի անկախացումէն ի վեր, երբ հրապարակ նետուեցաւ հայերէն լեզուի ուղղագրութեան դասական ձեւին վերադառնալու հրամայականը, Արեւելեան Հայաստանի այսպէս կոչուած լեզուագէտ – ուղղագրագէտները ոգի ի բուն պայքարեցան ու կը շարունակեն պայքարիլ Արեւմտեան Հայաստանի լեզուին ու գործածած մեսրոպեան ուղղագրութեան դէմ, պաշտպանելով աբեղեանական խեղագրութիւնը եւ նշելով որ արեւելահայերէնը Հայաստանի պետական պաշտօնական լեզուն է (Հայաստանի Սահմանադրութիւնը կ'ըսէ թէ Հայաստանի պետական պաշտօնական լեզուն ՀԱՅԵՐԷՆՆ է – Հ. Ա.), իսկ արեւմտահայերէնը ուշ կամ կանուխ (չեն համարձակիր ըսել՝ որքան կանուխ այնքան լաւ), դատապարտուած է տեղի տալու եւ ինչո՞ւ չէ ... անհետանալու:

Այսքան դիւրութեամբ մարդիկ պատրաստ են արեւմտահայերէնին հետ թաղելու նաեւ արեւմտահայ ամբողջ մշակոյթ մը:

Վստահօրէն, անողնաշար այդպիսի գիտնականներու կեցուածքին դէմ իւրայատուկ պայքարի գիտակցութեամբ զրահուած է, որ ոմն Կեդրոնականցի եւ իր բարեկամները զօրավիգ եղած են՝ «Սփիւռքացած Արեւմտահայոց տեսիլներուն իրականացման անհրաժեշտ գործօն՝ հայկական վարժարաններուն», արեւմտահայերէնի գործածութեամբ անոր պահպանման ծառայող հաղորդամիջոցներուն եւ արեւմտահայերէնի խօսելավարժութեան նուիրուած աշխատանոցներուն, այդպէսով հանդիսանալով արեւմտահայերէնի եւ արեւմտահայ մշակոյթի պահպանման խոնարհ հերոսները:

ՕՐՈՒՆՑ

ՄԻՔԵԼ ԱՆՃԵԼՕ ԺԼԱ՞Տ ԷՐ

Փլորանս, այս ոսկեզօծ քաղաքը այցելողը դրեթէ վայրկենապէս կը հիանայ ի տես Միքել Անճելոյի ստեղծագործական գործերու քանակով: Ան աշխարհէն հեռացած է իր ետին ձգելով արուեստի ամէնէն վեհաշուք գործերը... Գմբէթներ, մատուռներ եւ արձաններ:

Սակայն ասիկա պատկերին մէկ երեսն է միայն, իսկ միւս երեսը նուազ հրապուրիչ է: Դաւիթի արձանին կերտումէն կէս հազարամեակ ետք, այժմ ի յայտ կու գայ, թէ այն մարդը, որ իր ժամանակն ու ուժը շռայլած է Վերածնունդի բազմաթիւ գլուխ գործոցներ ստեղծելու համար, իր դրամը չէ շռայլած ուրիշներուն, ոչ ալ՝ իր անձին:

Իրականութեան մէջ Միքել Անճելօ ժլատ էր:

Գէթ այսպէս կ'եզրակացնէ վերջերս հրատարակուած գիրք մը՝ «Տը ուէյթ աֆ Միքել Անճելօ» (Միքել Անճելոյի հարստութիւնը), որուն հեղինակը՝ արուեստի պատմաբան մը Վերածնունդի ժամանակներու արխիւներու մէջ գտած է Միքել Անճելոյի անծանօթ հարստութեան եւ թաքուն խնայողութեան զարմանալի մէկ ապացոյցը:

Թէեւ Միքել Անճելօ յաճախ գանգատած է, թէ թշուառութեան մէջ կ'ապրի, եւ յաճախ պատկերուած է իբրեւ ընչազուրկ արուեստագէտ, սակայն, երբ մահացած է 1564-ին, իր ետին ձգած է այսօրուան չափանիշներով քանի մը հարիւր միլիոն տոլարի հարստութիւն, ինչպէս կ'ըսէ Սիրաքուզի համալսարանին մէջ ամերիկացի դասախօս Ռապ Հէթֆիլտ:

Այս գումարը Միքել Անճելոյի կեանքին վերջերուն երկինքէն ինկած հարստութիւն մը չէր: Հէթֆիլտի ուսումնասիրութիւնը ցոյց կու տայ, թէ Միքել Անճելօ իր կեանքին 89 տարիներուն լուսանցքային, միջին կամ հսկայական հարստութեան տէր արուեստագէտ մը եղած է, սակայն մերժած է ցուցադրել իր հարստութիւնը եւ յաճախ մերժած է բաժնել զայն:

«Ան բոլոր ժամանակներու ամէնէն հարուստ արուեստագէտը եղած է, գէթ՝ մինչեւ իր ժամանակները, – կ'ըսէ Հէթֆիլտ: – Ան մեծ գումարներ կը գանձէր, ինչ որ աննախընթաց էր»:

Այսուհանդերձ, Հէթֆիլտի համաձայն, Միքել Անճելօ իր ընտանիքին անդամներուն կը գանգատէր, թէ դրամական նեղութեան մէջ էր՝ պաւեշտախառն նկարագրութիւններով ողբալով իր ճակատագիրը եւ վանելով օգնութիւն հայցող անոնց դիմումները:

Երբ Միքել Անճելօ երկու օգնականներու հետ կը ճամբորդէր, մէկ անկողին կը վարձէր իրենց երեքին համար: Պատճառը սեռային չէր, ինչպէս կ'ըսէ Հէթֆիլտ, այլ տնտեսական: Արուեստագէտը իր հարստութիւնը կը դիզէր գաղտնաբար:

Հէթֆիլտ իր ուսումնասիրութիւնը սկսած է 8 տարի առաջ եւ իր վրայ ուշադրութիւն հրաւիրած է վերջին քանի մը ամիսներուն, հրատարակելէ ետք իր գիրքը, որ Իտալիոյ մէջ անգլերէնով գրուած ակադեմական աւարտաճառ մըն է:

Ուսումնասիրութիւնը ճոխ մանրամասնութիւններ աւելցնելով կը հաստատէ արուեստի պատմաբաններու այն կարծիքը, թէ Միքել Անճելոյի հոգեմայութիւնը խափանած որեւէ կսկիծ դրամական չէր կրնար ըլլալ, ինչպէս կը կարծեն շատեր:

Միքել Անճելօ 30 տարեկանին արդէն քանդակած էր Դաւիթի արձանն ու Աստուածամայրը, իսկ անոր պահանջած գիները անոր հռչակին նման վիթխարի էին:

Հէթֆիլտ տարբեր նպատակներ հետապնդող իր ուսումնասիրութեան ընթացքին կեդրոնացած է այս կէտին վրայ՝ հետազօտելով Միքել Անճելոյի դրամատնային բազմաթիւ հաշիւները, որոնք ցարդ չէին ուսումնասիրուած:

Հէթֆիլտ կը փորձէր ճշդել այն ժամանակահատուածները, երբ Միքել Անճելօ գծած է Սիքսթինեան մատրան տարբեր տեսարաններ պատկերող որմնանկարները: Այս գործին վերաբերող Միքել Անճելոյի կարգ մը անթուակիր նամակները կ'ակնարկեն դրամատնային հաշիւներու:

«Եթէ կարելի ըլլար գտնել դրամատնային հաշիւները, կարելի պիտի ըլլար ճշդել նամակներուն թուականը», կը բացատրէ Հէթֆիլտ: Հետեւաբար ան յաջողած է գտնել զանոնք այն վայրին մէջ, ուր Լէոնարտօ տա Վինչիի մանրազնին կերպով ուսումնասիրուած դրամատնային հաշիւները յայտնաբերուած են նախապէս:

Հէթֆիլտ ակնարկութիւններ գտած է ոսկեդրամներու մասին, որոնք այսօրուան չափանիշներով համազօր են հարիւր հազարաւոր տոլարի:

«Երբ տեսայ թիւերը, մոռցայ Սիքսթինեան մատրան առաստաղը», կ'ըսէ Հէթֆիլտ:

Հէթֆիլտ այս արձանագրութիւններուն մէջ իր յայտնաբերած տեղեկութիւնները ագուցած է Հռոմի մէջ դրամատնային այլ հաշիւներու, ինչպէս նաեւ՝ Միքել Անճելոյի յաճախ ուսումնասիրուած նամակներուն եւ կենսագրութիւններուն:

Արդիւնքը պատկերն էր մեծապէս յաջողած, տարօրինակ կերպով խիստ սակաւապէտ եւ մեծ նախաձեռնութիւններ իրականացնող արուեստագէտի մը, որ առանցքային տիպար մըն էր ստեղծագործ հանճարներու շարքին եւ յարգանք կը վայելէր իբրեւ այդպիսին, իսկ իբրեւ արհեստաւոր՝ բոլորէն տարբեր վարմունքի եւ վարձատրութեան կ'արժանանար: Ան շատ լաւ կը վարձատրուէր:

Երբ Միքել Անճելօ կը պատկերազարդէր Փլորանսի Լորենթեան գրադարանը, ան Կղեմէս Է. պապէն այսօրուան չափանիշներով տարեկան 600 հազար տոլար կը ստանար, կ'ըսէ Հէթֆիլտ:

Հէթֆիլտի համաձայն, Յուլիոս Բ. պապին դամբարանին համար Միքել Անճելօ ժամանակի ընթացքին գանձած է այսօրուան չափանիշներով 10 միլիոն տոլար, թէեւ երբեք չէ աւարտած գործը: «Ան իր կարողութիւններէն չորս անգամ աւելի գործ կը ստանձնէր՝ գիտնալով, որ պիտի չկարենար աւարտել զանոնք եւ կանխիկ մեծ գումարներ կը ստանար», կ'ըսէ Հէթֆիլտ:

Թէեւ Միքել Անճելօ հողաշերտեր ունէր, իր օգնականները լաւ կը վարձատրէր եւ իրականութեան մէջ նիւթական մեծ օգնութիւն կը տրամադրէր իր ընտանիքին, սակայն իր կեանքին ընթացքին ան ամուր կերպով կառչած էր իր դրամին:

Հէթֆիլտի համաձայն, Հռոմի այն բնակարանը, ուր մահացած է Միքել Անճելօ, հազիւ քանի մը կարասի ունէր: Ոսկեղէն կամ գիրքեր չկային հոն, այլ պահարան մը լեցուն ոսկի, որ բաւարար էր գնելու Փիթթի պալատը:

Հետեւաբար ի՞նչ տեսակի մարդ մը եղած ըլլալու է Միքել Անճելօ:

«Պիտի ըսէի՝ ժլատ», կ'ըսէ Հէթֆիլտ:

Իտալական արուեստի մասնագէտ Ֆրէտ Փիրթքին, որ այժմ կ'աշխատի իր «Ին տը ֆութսթէփս աֆ Միքել Անճելօ» (Միքել Անճելոյի հետքերով) գիրքին վրայ, որ լոյս պիտի տեսնէ յառաջիկայ տարի, կ'ըսէ, թէ Միքել Անճելոյի խնայասիրութիւնը սխալ կերպով թարգմանուած է իբրեւ նիւթական նեղութիւն:

«Նոյնիսկ հիմա շատ բան չենք գիտեր

Օրուան հարցեր

ՀԻՒԼԷԱԿԱՆ ԶԷՆՔԻ ԳՈՐԾԱԾՈՒԹԻՒՆԸ ՕՐԱԿԱՐԳԻ ՎՐԱՅ

ԱՄՆ-ու կողմէ Իրաքի դէմ պատրաստուող պատերազմին մանրամասնութիւններուն մէջ ամէնէն սարսափելի հեռանկարը կը պատկանի հիւլէական զէնքի գործածութեան հաւանականութեան: Այսուհանդերձ, միջազգային հանրային կարծիքը հարկաւոր ուժգնութեամբ չհակազդեց բռնածին: Այնպէս կը թուի որ ամէնէն անընդունելին անգամ հանդուրժելի կը դառնայ երբ կը տիրէ պատերազմական մտայնութիւնը: Եւ կամ, պատերազմին ընդդիմանալու, անոր արգելք ըլլալու ջանքը այսօր ամէնէն լայն տեղը բռնողն է եւ ուրիշ բանի անդրադառնալու ժամանակ չկայ:

Լոս-Անճըլըսէն ամերիկացի լրագրող մը նիւթ ըրած է հարցը. ան կը գրէ թէ ամերիկեան ծրագրաւորումի կեդրոնին ու մարտավարական հրամանատարութեան քուլիսներուն մէջ կը ծեծուի նիւթը, աշխատանք կը տարուի «գգուշացում»ի ամերիկեան մօտեցումին մէջ տեղ մը տալու հիւլէական զէնքի գործածութեան հեռանկարին: Այսօրուան կացութեամբ, մտածումը կեդրոնացած է հիւլէական զէնքի երկու կարելի գործածութեան վրայ. առաջինը այդ միջոցով հասնիլն է Իրաքի գետնափոր սարքաւորումներուն որոնք կրնան տոկալ սովորական պայթուցիկներու. երկրորդը՝ արգելք ըլլալ Իրաքի որ զանգուածային բնաջնջումի զէնք գործածէ:

Ցանուցն աչարեկչութեան դէմ պայքարի, այս մօտեցումները տակնուվրայ կ'ընեն հիւլէական յանձնառութեան հիմնական կանոնները: Ամէն բանէ առաջ, հիւլէական զէնքի գործածութեան թափուն վերցնելու փորձով ԱՄՆ վտանգաւոր նախաքայլ մը կ'առնէ որուն կրնան հետեւիլ շատ ուրիշներ: Այդ ուրիշները կրնան կորիզային զէնք գործածելու մասին մտածել երբ պաշտպանողական առաւել կարողութեամբ զէնքի գործածութեան պէտք ունենան: Մնաց որ ամերիկեան զօրքը ունի միջոցները ստորգետնեայ խարիսխները չէզոքացնելու, կամ քիմիական ու կենսաբանական զէնքերը ոչնչացնելու համար, առանց բանալու Պանդորայի հիւլէական տուփը: Ունի օդային գերարդիական հզօրութիւն մը, որ կրնայ յատուկ գործողութիւն կատարել, միացած՝ այլ այժմէական թէքնիքներու:

Պաշտպանութեան նախարարը միշտ կը նախընտրէ քաղաքական վարպետութեան մեծ գիծերը դնել Փէնթակոնի խիստ հակակշռին ենթակայ գաղտնի կազմակերպութիւններու ուշադրութեան: Ներկայիս հիւլէական զէնքերու գործածութեան դաշտը վերստին սահմանելու աշխատանքին նուիրուած փոքր խմբակներ Ուաշինկթընի մէջ գաղտնի անկիւն մը կը գործեն: Անոնց պարտականութիւնը վերջերս բազմացած է երբ նախագահ Ճ. Պուշ Պաշտպանութեան նախարարէն ղրկուած յուշագիր մը ստորագրած է. նախարարը կ'ուզէ որ Ամերիկեան ռազմավարական հրամանատարութիւնը համաձայնութիւն տայ «ռազմավարական» բոլոր կարելիութիւնները գործածելու աչարեկիչ կազմակերպութիւններու եւ պետութիւններու դէմ:

Այդ դիմումով՝ զինուորական հիւլէական մարզի մասնագէտներուն տնօրէնութեան կը յանձնուի թէ հիւլէական, թէ սովորական զէնքերու գործածութեան խնդիրը. նաեւ յատուկ ու գաղտնի գործողութիւնները:

ՔԱՂՀԱՆ

Միքել Անճելոյի վերաբերեալ», կ'ըսէ փլոթքին:

Ինչ որ յայտնի է, մեծ մասամբ կուգայ Միքել Անճելոյի սեփական գրութիւններէն, որոնց վաւերականութիւնը կախեալ է անոր տրամադրութեան վերիվայրումներէն:

«Ան յաճախ անտրամադիր եւ տխուր ապրումներով անձ մըն էր», կ'ըսէ Փըլոթքին:

Հէթֆիլտի համաձայն, Միքել Անճելոյի ժողովրդային կերպարը իբրեւ առանց վարձատրութեան տքնող անձ՝ արգիւնք է արուեստագէտներու երկրպագուներու նախասիրած պատմութիւններուն:

«Մարդական եւ չարժապատկերի սատղերու պարագային կը մտածենք, թէ որքան շատ դրամ կը շահին անոնք, սակայն կը սիրենք արուեստագէտները պատկերացնել իբրեւ աղքատ մարդիկ, — կ'ըսէ Հէթֆիլտ: — Եթէ հարուստ ես, ուրեմն կը խաբես: Պէտք է սովի մատնուած ըլլաս...»:

Պատրաստեց՝
Լ. ԿԻՒԼՈՅԵԱՆ — ՄՐԱՊԵԱՆ

ԳԷՈՐԳԵԱՆ ՃԵՄԱՐԱՆԻՆ ՄԷՋ ԱՒԱՐՏԱՃԱՌԵՐՈՒ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹԻՒՆ

Փետրուար 20-ին Էջմիածնի Գէորգեան ճեմարանին մէջ տեղի ունեցած է վեց շրջանաւարտ սարկաւագներու աւարտաճառերուն պաշտպանութիւնը: Անոնց թեմաները եղած են. «Գրիգոր Խլաթեցիի «Բնդրական նշմայնեբ»ու լեզուն՝ հայերէնի պատմական զարգացման մէջ» (Մհեր Սրկ. Ծատուրեան), «Հռոմի ու Կ. Պոլսոյ յարաբերութիւնները Թ.-ԺԱ. դարերուն, 1054-ի եկեղեցական բաժանումը» (Արթիւր Սրկ. Պետրոսեան), «Ագաթանգեղոսի աղանդները, առնչըւած՝ Մկրտութեան եւ Ս. Պասկի խորհուրդներուն» (Յովհաննէս Սրկ. Ռուչանեան), «Մանազկերտը հայ-արաբական եւ հայ-բիւզանդական յարաբերութիւններու ոլորտին մէջ, Թ.-ԺԱ. դարերուն» (Վաղինակ Սրկ. Յովհաննիսեան), «Երրորդութենական վարդապետութեան սկզբնաւորումն ու նախնական զարգացումը» (Վաչիկ Սրկ. Զարգարեան) եւ «Յովհան Օձնեցիի «Կանոնագիրք Հայոց» ժողովածուն եւ անոր յետագայ խմբագրութիւնները» (Արիստակէս Սրկ. Նաւասարդեան):

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ

ԺՊԻՏ

— Լսե՞լ ես, բանտ են նստեցրել պահեստապետ Վարդանին:

— Այդ ո՞նց, ե՞րբ: Սպասէք, ահա նա, գնում է դիմացի մայթով:

— Ուրեմն, դեռ ոչ մի բանից տեղեակ չի:

Ովկէանոսի վրայ հարկադրուած վայրէջք կատարող ինքնաթիռի ուղեկցորդուհին բաժանում է փրկարաճկոններն ու չնաճկներին վախեցնող սուլիչները: Հայը հրաժարւում է վերցնել:

— Է՛հ, Հայի բախտ է, կա՛մ սուլիչը փճացած կը լինի, կա՛մ չնաճուկը՝ խուլ:

Տէր Վանեցին զբօսնում է քաղաքում՝ երիտասարդ գեղեցկուհու հետ: Անցնում են ռեստորանի կողքով:

Աղջիկն ասում է:

— Վա՜յ, ինչ անոյշ հոտ է գալիս:

— Դուրդ եկա՞ւ: Ուզո՞ւմ ես մի անգամ էլ մօտով անցնենք:

ՄԵՍԽԵԹՑԻ ԹՈՒՐՔԵՐԸ Կ'ՈՒԶԵՆ ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՔԱՂԱՔԱՑԻ ԸԼԼԱԼ

Մեսխեթցի Թուրքերու Թուրքիա ապրող պանդուխտը աշխոյժ գործունէութեան լծուած է, շատ մը երկրի ու շըրջանի մէջ ցրուած ժողովուրդը միաւորելու ջանքով: Անոնք հիմնած են վագըֆ մը որուն անունն է «Ախալցխացիներու վագըֆ»: Եռամսեայ թերթ մըն ալ կը հրատարակեն:

Վագըֆին նախագահը Մ. Օզուզ յայտնած է թէ Ստալինի օրերէն աւելի քան չորս հազար բնակութեան վայրի մէջ ցրուած իր ազգակիցները մեծամեծ հարցերու տէր են եւ այդ հարցերը կարգաւորել այնքան դիւրին չի թուիր: Իրենք բազմատեսակ օժանդակութիւն կը կատարեն Թուրքիա հաստատուողներուն: Սակայն, որպէսզի խնդիրները արմատական լուծումի յանգին, Օզուզ կ'ուզէ որ մեսխեթցի այդ Թուրքերուն Թուրքիոյ քաղաքացիութեան իրաւունք տըրուի: Այսօր շուրջ չորս հարիւր հազարի հասնող իրենց թիւով մեսխեթի Թուրքերը առանց հայրենիքի ու առանց դրօշակի մնացած աշխարհի միակ հաւաքականութիւնն են իր համոզումով: Եթէ Թուրքիա իրեն քաղաքացի ընէ զանոնք, կրնան Թուրքիոյ եւ նախկին խորհրդային հանրապետութիւններուն միջեւ առեւտուրի պատուակալ դեսպանի դերը կատարել ու որպէս կամուրջ ծառայել:

Ներկայիս Թուրքիոյ մէջ 40 հազարի շուրջ է անոնց թիւը:

ԷՐԻՔ ԳՐԻԳՈՐԵԱՆԻ ԼՈՒՍԱՆԿԱՐՉԱԿԱՆ ՄՐՑԱՆԱԿԸ

Փետրուար 14-ին, Ամսթերտամի մէջ, միջազգային մամուլի լուսանկարի մըրցանակին արժանացած է լուսանկարիչ Էրիք Գրիգորեան: Ան մրցումին մասնակցած էր սեւ-սպիտակ լուսանկարով մը՝ «Տղան որ երկրաշարժէն ետք կ'ողբայ իր հօրը մահը»: Նկարը քաշուած է 2002 Յունիս 23-ին, Իրանի հիւսիս-արեւմտեան շրջանին մէջ, հոն պատահած երկրաշարժի ատեն:

Էրիք Գրիգորեան Պարսկաստան ծնած է, յեղափոխութեան օրերուն ընտանիքին հետ անցած է ԱՄՆ: Այժմ, Լոս-Անճըլըս կը բնակի:

ԽԱՆՁՈՒԱԾ ՕՐԵՐԸ

Գրեց՝ ՊԵՐՃՈՒՀԻ

11

Ուրեմն, կինը եղածէն լուր չունէր դեռ: Դռնապանուհին ցոյց տուաւ կնոջմէն եկած նամակները, որոնք իրարու վրայ դիզուած պատասխանի կը սպասէին: Նոյն առաւօտ հասած հեռագիր մը նամակներուն վրայ թառած էր հարցական նշանի մը նման...

Տխուր էր տեսնել այդ նամակներու կոյտը, ուր կինը կարօտն ու հոգերը դըրած էր: Եւ դեռ քանի՜ նամակներու կոյտեր դռնապաններու մօտ կամ նամակատուները մնացած՝ այսպէս պատասխանի կը սպասէին:

Քիչ մը տատանուելէ վերջ, առի եւ բացի հեռագիրը: Մեր կեանքը մեզ դուրս նետած էր քաղաքավարութեան պայմանադրական շրջանակէն...

Կինը կը հեռագրէ. «Եթէ անպատասխան քանի չորս ժամ, կու գանք»...

Պէտք էր առանց ուշանալու արգիլել այդ կնոջ անօգուտ կերպով այս դժոխքը գալը: Անմիջապէս հեռագիր մը չաբադրեցի, դրամը աւելիով տուի դռնապանուհիին եւ խնդրեցի, որ անմիջապէս նամակատուն տանի:

Գրած էի. «Մնացէ՛ք: Սպասեցէք նամակի: Սօնա»:

Բժիշկի կինը թէեւ կը ճանչնար զիս, բայց անշուշտ պիտի զարմանար, որ ամուսնոյն տեղ, ինծմէ պատասխան կը ստանար:

Նոյն օրն իսկ նամակ պիտի գրէի իրեն՝ քօղարկուած ձեւով անհրաժեշտ տեղեկութիւնները միայն տալով:

Մտադրեցի Նշան Թաշի քարերուն վըրայ Սիրարփիին պատահած ժամանակս խնդրել իրմէ, որ Աշոտին յայտնէ այս մասին: Ան կրնար իր գիտցած միջոցներով Փարիզ նամակ գրել ընկերոջ մը, որ պէտք եղած տեղեկութիւնները հասցնէ բժիշկին կնոջ: Այլապէս անհամբեր կինը կրնար վերադառնալ եւ երկու թիւեր, ինքն ու զաւակը, աւելցնել արդէն եղածներուն վրայ:

Կ'ուզէի օգտուիլ այսօրուան ազատութենէս, հետեւող չունէի, անպատճառ բժիշկ մը տեսնելու տղուս համար:

Զուիցերիացի ծեր բժիշկ մը կը ճանչնայի, որուն կնոջը Լօզան հանդիպեր էի ուսանողութեանս ընթացքին: Երկուքն ալ երկար ժամանակ ապրած ըլլալով հայկական գաւառներու մէջ, ուր բժիշկը հիւանդանոցի մը մէջ կը պաշտօնավարէր, շատ կը հետաքրքրուէին Պոլսոյ հայկական կեանքով: Ներկայ կ'ըլլային համերգներու կամ այլ երաժշտական երեկոյթներու: Մեծ համբաւ ունէին Հայերու ընդունակութիւններու մասին, կը հիանային մանաւորապէս ձեռարուեստին մէջ Հայուն ցոյց տուած նրբութեան եւ ճաշակին:

Իրենց տունը, որ Բանկալթիի գլխաւոր ճամբուն վրայ կը գտնուէր, զարդարուած էր հայկական գորգերով, վանեցի ոսկերիչներէ փորագրուած արծաթէ աշտանակներով, մոխրամաններով ու հայուհիներէ ասեղնագործուած նուրբ ժանեակներով: Ունէին Հայ անուանի ծովանկարիչ Այվազովսկիի մէկ փոքրիկ ինքնատիպ նկարը եւ անոր հռչակաւոր «Փոթորիկ» նկարին մէկ ընդօրինակութիւնը:

Նախ քան ամուսնանալս կը սիրէի իրենց տունը երթալ: «Հայաստան եկայ» կ'ըսէի իրենց խնդալով: Ինծի համար նոր եղող Պոլսոյ աղմկալից միջավայրին մէջ այս խաղաղ, բարեկիրթ եւ սիրալիր անկիւնը կը հանդստացնէր զիս:

Դժբախտաբար, ամուսնանալէս վերջ, լքեր էի քիչ մը իմ ծեր բարեկամներս: Այս լքումին մէջ մեծ բաժին ունէր առողջական վիճակս եւ փոքրիկին աշխարհ գալը, բայց եւ այնպէս յանցաւոր կը զգայի զիս եւ կը վարանէի երթալ իրենց այսպէս պէտք ունեցած ժամանակս միայն: Կը վարանէի, բայց նկատեցի, որ բռներ եմ արդէն իրենց տան ճամբան: Տղուս առողջութեան համար աւելի լաւ խորհրդատու մը չէի կրնար գտնել: Նըկատած էի, որ Զուիցերիոյ մէջ երախան «իշխան» է, անվիճակից բռնակալ: Կարծես ամբողջ պետութիւնը մէկ նըպատակ ունի՝ երախային երջանկութիւնը, անոր առողջութիւնը...

Ընդունեցան զիս հարազատի մը պէս: Բազկաթոռ մը ինծի, ուրիշ մը տղուս, բարձերով շրջապատուած: Պահ մը անխօս կը նայէինք իրարու, կարծես երեքս ալ յանկարծ համրացեր էինք:

Բժիշկը եւ իր կինը չէին կրնար իրենց զարմանքը զսպել ինծ նայելով: Երեւի փոխուած էի շատ: Զարմանքը կը փոխուէր խորունկ գութի արտայայտութեան:

Ճնշուեցայ եւ լռութիւնը խզելու համար՝ ըսի՝ ժպտիլ փորձելով:

— Նորէ՜ն Հայաստան եկայ... Այս անգամ իշխանի՜ս հետ:

Թէեւ ֆրանսերէն կը խօսէի, բայց «Հայաստան» բառը հայերէն ըսի: Կը ճանչնային այդ բառը եւ շատ մը ուրիշներ ալ:

— Այո՛, Հայաստան եկար... Երանի այս անգամ ալ ան տար քեզ այն խաղաղութիւնը, որ ամէն անգամ կը գտնայիր... Կը յիշես:

— Օ՛, անշուշտ կը յիշեմ, — կը պատասխանեմ, — այսօր աւելի քան երբեք պէտք ունիմ այդ խաղաղութեան, այնպէ՜ս պէտք ունիմ:

— Ինչո՞ւ մինչեւ հիմա չեկաք, — կ'ըսէ բժիշկին կինը, — գիտէք որ տան անդամի պէս կ'ընդունինք քեզ... Այս վիճակին հասեր էք...

Կը պատմեմ, թէ կը հետեւէին ինծ եւ թէ ինչ ձեւով այսօր ազատ եմ եւ կ'օգտուիմ իմ ազատութենէս: Ցետոյ կ'ըսեմ մտահոգութիւնս տղուս առողջութեան մասին եւ խորհուրդ կը հարցնեմ իրեն տրուելիք սնունդին մասին:

Ծերունի բժիշկը, մանրակրկիտ քըննութենէ մը վերջ, որ անհամբերութեան ճիչեր արձակել տուաւ տղուս, ըսաւ ինծ.

- Votre enfant est solide comme un roc: Դուք էք որ խնամքի պէտք ունիք: Աններելի է ձեր վարմունքը, կը հասկընա՞ք: Երբ որ բնութիւնը ձեզ տըւոր է այսպիսի չքեղ կառուցուածք, դուք իրաւունք չունիք այս վիճակին հասնելու: Կը հասկնա՞ք... Ցանցաւոր էք... Կը հասկնա՞ք... Պէտք է ձեզ խընամէք... Կը հասկնա՞ք... Ձեզի ուժի դեղեր պիտի տամ, պիտի առնէ՛ք... Կը հասկնա՞ք... Հիմա պիտի քննեմ ձեզ... Հանեցէք սա:

— Կը քննէ զիս ուշի ուշով:

(Շար. 40)

(Շար. Ա. էջէն)

պերասիոն» Փետրուար 26-ին: Անոնք կը հաստատեն որ, Փլէնէլ չի պատասխաներ արծարծուած բուն հարցերուն, կը ճշդեն որ իրենց կատարած քննութիւնը կարգադրուած, վերլուծուած, ստուգուած է, նաեւ իրաւագիտական դետնի վրայ եւ հիմնուած է փաստաթուղթերու եւ վկայութիւններու վրայ: Ճիշդ է որ ամբաստանութիւնները շատ ծանր են: Կ'ակնարկուի «Մոնտ»ի յարաբերութիւններուն ֆրանսական ձեռնարկներու եւ անոնց ղեկավարներուն հետ (Վիվէնտի, կը գրէ «Գանար» 2.5 միլիոն Եւրոյի ծանուցումի պայմանագրութիւն մը ունէր), նաեւ կապերը էՆ-էՄ-Փէ-Փէ-ի, Փիպլիսիսի եւ այլն, եւ այլն:

ՏԱՃԻԿԻՍՏԱՆԻ ՄԷՋ, իսլամապաշտ նախկին ըմբոստներ մահուան դատապարտուած են Փետրուար 24-ին: 75 ուրիշներ ալ 18 ամիսէն 25 տարուան բանտարկութեան դատապարտուած են: Ձերբակալուած էին 2001-ի ամառը, նախկին ընդդիմութեան բոլոր անդամները ամբաստանուած էին ահաբեկչութեամբ, աւազակութեամբ, մարդասպանութեամբ:

L'ECOLE FRANCO-ARMENIENNE
TEBROTZASSERE
DU RAINCY (région parisienne)
ECOLE PRIVEE SOUS CONTRAT

RECHERCHE
son chef
d'établissement
pour la rentrée 2003

L'ETABLISSEMENT

Maternelle, primaire collège.
235 élèves répartis sur 13 classes (entre 18 et 25 élèves par classe)

LE PROFIL RECHERCHE

Nationalité française.
Diplôme: licence minimum
Expérience: de préférence 5 ans d'enseignement
Responsable administratif: organisation générale, recrutement et gestion du personnel enseignant
Responsable pédagogique: qualité de l'enseignement, application des programmes officiels, projet d'école
Responsable des relations avec les intervenants internes et externes de l'école. S'adaptant à un **environnement multiculturel.**

Dossier de candidature (C.V.+lettre de motivation à adresser à l'attention du Conseil d'Administration :

Ecole Tebrotzassère
Carrefour d'Arménie
1, Boulevard du Nord,
93340 LE RAINCY

ՄԱՐՍԷՅԼԻ
ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ
ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

Տիկնանց Յանձնախումբը
սիրով կը հրաւիրէ ներկայ գտնուելու

ՀԱՅ ԿՆՈՋ ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ
ՄԵԾԱՐԱՆՔԻ
ՀԱՆԴԻՍՈՒԹԵԱՆ

կիրակի, Մարտ 2, ժամը 12.30-ին

Սահակ - Մեսրոպ Մշակոյթի Կեդրոնի Արծրունի Ջրբաշեան սրահին մէջ
339, avenue du Prado, Marseille 8e

Գեղարուեստական բաժին:

Հայաստանի տարբեր շրջաններ ներկայացնող աւանդական տարազներու եւ պարերու ցուցադրում Հայ Արենուշներու կողմէ:

Մասնակցութիւնը 20 Եւրօ:

Տեղերը ապահովել Փետրուար 25-էն առաջ:

Հեռաձայն. -
04 42 22 08 52 կամ 04 91 77 84 70

CROIX BLEUE
DES ARMENIENS
DE FRANCE

PROJECTION
D'UN FILM
DOCUMENTAIRE
DANS LE CADRE
DE LA JOURNEE DE LA FEMME

«Où git ma victoire»
Que sont les combattantes du Karabagh devenues?

Film réalisé par PeA HOLMQUIST et Suzanne KHARDALIAN

Le 7 mars à 20 heures 30
à la M.C.A. d'Alfortville
9, rue de Madrid

Débat avec les réalisateurs après le film

Participation aux frais
5 euros par personne.

Section
«D. MISSAKIAN» de Sevran-Livry

repas

«MITCHOUGOV KEUFTES AU MADZOUN»

Le samedi 8 mars à 20 heures 30
à la Maison de la Culture Arménienne
17, rue Charles Péguy,
93190 Livry-Gargan

Réservations avant le 5 mars

Auprès de :
— Madeleine : 01 43 83 87 68
— Nilva : 01 42 36 33 73.

Venez nombreux déguster notre «Mitchougov keuftés au madzoun» dans une ambiance familiale et chaleureuse.

Section ASTRIG

ԱԲԳԴԵԶ

La Croix Bleue des Arméniens de France Section «Astrig» vous informe que des cours d'arménien pour **Adultes** sont assurés par une enseignante qualifiée, tous les jeudis de 20h45 à 22h15, dans le local de la Section, au 71, ave. Henri Barbusse, 95400 Arnouville-lès-Gonesse.

L'Association, sensible à toutes les remarques et suggestions que vous avez faites, vous propose une nouvelle méthode d'apprentissage de l'arménien essentiellement axée sur l'oral.

Espérant ainsi que ces cours moins «scolaires» vous encourageront à poursuivre l'apprentissage de la langue arménienne.

Dans l'attente et le plaisir de vous retrouver

A B C D E F G H I J

OUVERTURE
D'UNE CLASSE D'ALPHABETISATION

pour adultes en vue de l'initiation et l'apprentissage de la langue française.

Tous les mercredis de 21h à 22h30 dans le local de la Croix Bleue, 71, ave. Henri Barbusse à Arnouville-lès-Gonesse.

Nous vous attendons nombreux, dès **le 15 mars.**

Inscriptions tous les vendredis de 18h à 20h : CBAF Section «Astrig»
71, ave. Henri Barbusse,
95400 Arnouville-lès-Gonesse

Pour toute information complémentaire vous pouvez contacter :
— Paula Alacam: 01 39 87 54 54
— Mireille Guemdjian : 01 39 90 63 89
— Catherine Menedjian : 06 64 33 88 96

– ՄԵԾ ՊԱՀՔ –

ՄԱՐՍԷՅԼ

ՀՍԿՈՒՄԻ ԽԱՂԱՂԱԿԱՆ
ԵՒ ՀԱՆԳՍՏԵԱՆ
ԺԱՄԵՐԳՈՒԹԻՒՆՆԵՐ
ԺԱՄԸ 17.30-ԻՆ

ՈՒՐԲԱԹ, Մարտ 7
Ս. Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցի
Քարոզիչ՝
ՄԱԿԱՐ Ա. ՔՀՆՅ. ՆԱՃԱՐԵԱՆ

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, Մարտ 12
Ս. Սահակ - Մեսրոպ Եկեղեցի
(Սէն Ժերոմ)
Քարոզիչ՝
ԳԱՌՆԻԿ ՔՀՆՅ. ԿԱՐԱՊԵՏԵԱՆ

ՈՒՐԲԱԹ, Մարտ 14
Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցի (Պոմոն)
Քարոզիչ՝
ԶԱՏԻԿ ՎՐԴ. ԱՒԵՏԻՔԵԱՆ

ՈՒՐԲԱԹ, Մարտ 21
Ս. Թադէոս - Բարթուղիմէոս Եկեղեցի
(Ս. Անթուան)
Քարոզիչ՝
ՍԱՐԳԻՍ ՔՀՆՅ. ԹԱՇՃԵԱՆ

ՈՒՐԲԱԹ, Մարտ 28
Ս. Փրկիչ Եկեղեցի (Լա Սիոթա)
Քարոզիչ՝
ԿՈՄԻՏԱՍ ՎՐԴ. ՅՈՎՆԱՆԵԱՆ

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, Ապրիլ 2
Ս. Յակոբ Եկեղեցի (Պուլվար Օտտօ)
Քարոզիչ՝
ԳԱՌՆԻԿ ՔՀՆՅ. ԿԱՐԱՊԵՏԵԱՆ

ՈՒՐԲԱԹ, Ապրիլ 4
Ս. Աստուածածին Եկեղեցի
(Սէնթ Մարկրիթ)
Քարոզիչ՝
ՎԱՐԴԱՎԱՌ ՔՀՆՅ. ԳԱՍՊԱՐԵԱՆ

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, Ապրիլ 9
Ս. Գէորգ Եկեղեցի (Սէն Լու)
Քարոզիչ՝
ԿՈՄԻՏԱՍ ՎՐԴ. ՅՈՎՆԱՆԵԱՆ

ՈՒՐԲԱԹ, Ապրիլ 11
Ս. Կարապետ Եկեղեցի
(Քամփանեը Ֆրէզ)
Քարոզիչ՝
ՇԱՀԱՆ ՔՀՆՅ. ՏԷՏԷԵԱՆ

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Քօօփերասիոն - Արմենի շնորհակալութեամբ ստացած է 500 Եւրօ հաւաքուած Յունուար 19-ին Խասեան Սանուց Միութեան ճաշին ընթացքին, նաեւ 100 Եւրօ Տիկին Վերժին Տէմիրճեանէ: Շնորհակալութիւն «Խասեան»ի, որու նուէրը արտայայտութիւնն է մէջ - միութենական գործակցութեան մը ի նպաստ Հայաստանի եւ պիտի օժանդակէ վայրի մը գնման, Գորիս, ձրի ճաշարանի մը համար որ օրական 200 ճաշ կը բաշխէ կարօտեալ անձերու:

ՍՈՒՐԲ ՅԱԿՈԲ - ԼԻՈՆ

Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ ՄԵԾ ՊԱՀՔԻ ամբողջ շրջանին ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ երեկոները ժամը 5-ին, Հսկումի խաղաղական եւ հանգստեան ժամերգութիւնները կը կատարուին հետեւեալ ժամանակացոյցով:

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, Մարտ 5-ին,
ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, Մարտ 12-ին,
ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, Մարտ 19-ին,
ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, Մարտ 26-ին, ՄԻՋԻՆՔ:

Առաւօտեան ժամը 10.30-ին, Արեւագալի ժամերգութիւն կը կատարուի, իսկ երեկոյեան ժամը 5-ին Հսկում:
ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, Ապրիլ 2-ին,
ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, Ապրիլ 9-ին:

Իսկ արեւագալի ժամերգութիւնները կը կատարուին Մեծ Պահքի Կիրակիներու պատարագէն առաջ:

Ժամերգութիւն ժամը 8.45-ին:
Արեւագալ ժամը 9.45-ին:
Պատարագ ժամը 10.30-ին:
Քարոզ և հոգեհանգիստ ժամը 11.45ին:

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ
HAMASKAÏNE
ՓԱՐԻԶ

Ուրբաթ, Փետրուար 28, երեկոյեան ժամը 20.30-ին Փարիզի Հայ Մշակոյթի Տուն
17, rue Bleue — 75009 PARIS

Նիւթ՝
ՏԻԳՐԱՆ ՋՈՒԽԱՃԵԱՆԻ
«ԱՐՇԱԿ Բ.» ՕՓԵՐԱՆ
Կոստանդնուպոլսէն
մինչեւ Սան-Ֆրանսիսքօ

Տեսերիզով ցուցադրութիւն՝ Օփերայի նախապատրաստական աշխատանքներու եւ հատուածներու:

Կը ներկայացնէ դերասան-բեմադիր՝
ԺԻՐԱՅՐ ԲԱԲԱԶԵԱՆ

Մուտքը ազատ է:

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

LES AMIS DE LA FONDATION MARIE NUBAR

DÉJEUNER

AU PROFIT DE LEURS ETUDIANTS BOURSIERS DE LA MAISON D'ARMENIE

Invité d'honneur
Monsieur **Serge AVEDIKIAN**

le dimanche 2 mars à 13 heures
au YAN'S CLUB
5, Avenue Reille — 75014 Paris

Réservations : 01. 45. 89. 20. 48

Tout don serait apprécié.
Merci de libeller votre chèque à l'ordre des Amis de la Fondation Marie Nubar
57, boulevard Jourdan, 75014 Paris

ՈՒՐԲԱԹ
ՓԵՏՐՈՒԱՐ 28
VENDREDI
28 FEVRIER
2003

LE NUMERO: 1 €

ՅԱՌԱՋ
ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH
LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
E-MAIL : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 230 եւրօ — Վեցամսեայ : 122 եւրօ
Արտասահման : Տար. 270 եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)
247 եւրօ (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 1 եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

78ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 20·633 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 78e ANNEE — N° 20·633

ՀԱՅԱՍՏԱՆ ԱՐՑԱԽ

ԵՐԵՒԱՆ

ՓԵՏՐՈՒԱՐ 26-Ի ՑՈՅՑԸ 50-60 ՀԱԶԱՐ ՀՈԳԻԻ ՄԱՍՆԱԿՑՈՒԹԵԱՄԲ

Ինչպէս որոշուած էր, Երեւանի հերթական ցոյցը տեղի ունեցաւ Փետր. 26-ին, Մատենադարանի հրապարակին վրայ ուր խմբուած էր 50-60 հազարնոց բազմութիւն մը: Կազմակերպիչներն էին դարձեալ Ս. Դեմիրճեանի եւ անոր զօրակից ընդդիմադիր 13 կուսակցութիւնները: Հաւաքին ընթացքին կարդացուեցաւ միաձայն յայտարարութիւն մը ուր անգամ մը եւս կ'ամբաստանուէր նախագահ Ռ. Քոչարեան, իշխանութիւնը կեղծուած ընտրութեամբ մը բռնագրաւելու մեղքով եւ կը պահանջուէր որ նախորդ ցոյցերուն ձերբակալուածները ազատ արձակուին:

Ընդդիմադիրներու խումբը կը պահանջէր նաեւ որ պաշտօնանկ ըլլան Կեդր. ընտրական յանձնաժողովի նախագահ Արտակ Սարհադեանը, կառավարութեան անդամներ, ինչպէս՝ Պաշտպանութեան նախարար Ս. Սարգսեան, ոստիկանութեան պետ Հայկ Յարութիւնեան, կեղծուած ընտրութեան մէջ իրենց ունեցած դերին պատճառով: Յայտարարութիւնը կը նշէր թէ Ռ. Քոչարեան այս պահանջները չկիրարկելու պարագային պէտք է հրաժարի:

Ցոյցին ելոյթ ունենալով Ստեփան Դեմիրճեան, ինք եւս դատապարտեց ընտրական ծաւալուն կեղծումները եւ անմեղներու ձերբակալութիւնը. կրկնեց թէ պէտք է անոնք անմիջապէս ազատ արձակուին եւ վերջ տրուի քաղաքական ամէն կարգի հալածանքի: Անդրադառնալով Ռ. Քոչարեանի հետ հեռատեսիլէն բանավիճելու նիւթին, ան ըսաւ թէ իրեն համար աւոր գլխաւոր պայմանը այդ պահանջներն են: Վստահութիւն արտայայտեց որ ինք յաղթականը կ'ըլլայ այդ բանավէճին, ինչպէս յաղթականը եղած է ընտրութեան: Սակայն, չի կրնար բանավիճիլ մէկուն հետ որ կը հովանաւորէ կեղծարարներ:

Հանրահաւաքին ելոյթներ ունեցան նաեւ նախկին վարչապետ Արամ Սարգսեան, երեսփոխան Շաւարշ Քոչարեան, Հանրապետութիւն կուսակցութեան ղեկավար Ալբէր Բազէեան:

Մատենադարանի հրապարակէն ցուցարարները քալեցին դէպի Նախագահական շէնքը որ ներքին ապահովութեան յատուկ ուժերու եւ ոստիկանութեան կողմէ փշաթելերու շարքերով, ջրբայայտ սարքերով պատնէշուած էր: Վահաններով ու բիրերով զինուած ոստիկաններ ալ կը հսկէին ու ցուցարարները չկրցան մօտենալ շէնքին: Բազմութեան եւ ոստիկանական ուժերու միջեւ կարճատեւ ճակատումէ մը ետք ցուցարարները առանց միջադէպի տեղի տալու ետ դարձան, իշխանութեան դէմ կոչեր արձակելով:

ՇՈՒԷՏ

ԹՐՔԱԿԱՆ ՀԱԿԱԶԴԵՑՈՒԹԻՒՆ 1915-Ի ՄԱՍԻՆ ԳԻՏԱԺՈՂՈՎԻ ՄԸ

Շուէտի Ուփսալա քաղաքին մէջ Հայերու ցեղասպանութեան մասին գիտաժողով մը կազմակերպուած է Մարտ 28-ին: Կառավարութեան նախաձեռնութեամբ տեղի ունենալիք գիտաժողովին հակադրած են տեղական Թրքական միութիւնները ու հանրապետութեան ձեռնարկած, որպէսզի ճնշում բանեցնեն կառավարութեան վրայ ու գիտաժողովը տեղի չունենայ:

Շուէտի կառավարութիւնը ամէն տարի նման գիտաժողովներ կը կազմակերպէ «Կենդանի պատմութիւնը» խորագիրով: Թրքական կազմակերպութիւնները նամակով մը դիմած են արգելք ըլլալու համար, գրելով. «1915-ի Հայերու կարծեցեալ ցեղասպանութիւնը ամբողջովին յերիւրածոյ է: Կը փափաքինք որ Շուէտի կառավարութիւնը գործիք չըլլայ նման յերիւրանքի մը և միւս ցեղասպանութիւններէն զանազանէ Հայերու պարագան»: Ըսած են նաեւ թէ Հայերու ցեղասպանութեան նիւթով գիտաժողով մը կը վարկաբեկէ երկրին մօտ հարիւր հազար Թուրքերը:

Թրքական կազմակերպութիւնները նկատի առնելով գիտաժողովին չեղեալ հեռանկարն ալ, պահանջած են որ երկրորդ գիտաժողով մըն ալ տեղի ունենայ, 1915-ին Հայերու կողմէ Թուրքերու կիրարկուած «ցեղասպանութիւն»ը նիւթ ընելով...:

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ԻՐԱՔ

ՊԱՏԵՐԱԶՄԻՆ ԳԻՆԸ՝ 95 ՄԻԼԻԱՌ ՏՈԼԱՐ

ՊՈՒՇԻ ՅԵՏ-ՍԱՏՏԱՄԵԱՆ ՏԵՍԻԼՔԸ

Այլեւս կասկած չի վերցներ թէ պատերազմը անմիջական է եւ անխուսափելի: Վերջին գնահատումներով ան պիտի արժէ շատ աւելի քան ինչ որ նախատեսուած էր, այսինքն՝ 95 միլիառ տոլար: Գումար մը զոր, գլխաւորաբար, Ամերիկացիք պիտի ծախսեն քաղաքներ քանդելու եւ մարդ ջարդելու համար, երբ Ափրիկէի եւ այլ վայրերու մէջ, միլիոնաւորներ կը մեռնին սովէ եւ համաճարակէ: Պուշ, Փետր. 26-ին, ներկայացուց նաեւ յետսատտամեան իր նախատեսած կացութիւնը: Ամբողջ շրջանը պիտի վայելէ ԱՄՆ-ու բերած եւ հաստատած ժողովրդավարութիւնը: Այլեւս պատերազմը միայն Իրաքի չի վերաբերիր այլ՝ «ճակատամարտն է արաբական աշխարհի ապագային համար»: Պուշ չվարանեցաւ նոյնիսկ ըսելու թէ Պաղեստինեան Պետութիւն մըն ալ կրնայ կեանքի կոչուիլ: Ս. Հիւսէյնի անկումը եւ Իրաքի մէջ ժողովրդավարութեան հաստատումը պիտի ծառայեն քաղաքական դաշտ մը ստեղծելու, որ պիտի

(Շար.ը Դ. էջ)

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Փետրուար 26 / 27)

Ռ. ՔՈՉԱՐԵԱՆ ԸՆՏՐՈՒԹԵԱՆ ԱՐԴԻՒՆՔՆԵՐՈՒՆ ՄԱՍԻՆ

Նախագահ Ռ. Քոչարեան Փետր. 26-ին մամուլիասուլիս մը տուած է, ամփոփելու համար ընտրութեան առաջին փուլի արդիւնքները: Ըսելով թէ ընտրարշաւին սկիզբին կայունութեան մեծ ներուժի ալ հանրութիւն կար, իսկ վերջաւորութեան նուազ, ան երեւոյթը բացատրած է ընդդիմադիր դաշտին քաղաքական մշակոյթի մակարդակով: Այսուհանդերձ, վստահեցուցած է թէ կարճ ժամանակէն կարելի կ'ըլլայ կայունութիւնը վերահաստատել: Յետընտրական կացութեան անդրադառնալով, նախագահը կանգ առած է ընդդիմութեան ընթացքին վրայ: Ցարձակողական որակած է իշխանափոխութեան, սահմանադրական կարգերը խախտելու կոչերը, ըսելով թէ գործի գլուխ գտնուող նախագահը պատասխանատու է երկրին կայունութեան եւ միջոցներու դիմած է զայն պահպանելու համար:

Ինչ կը վերաբերի ընտրութեան ձեռք ձգած իր արդիւնքին, Ռ. Քոչարեան ստացած քուէները բաւարար համարած է Բ. փուլին յաղթելու համար:

Ըսած է թէ 1998-ին Ա. փուլին մօտ 545 հազար քուէ (38,8%) ստացած է, մօտաւորապէս նոյն թիւով մասնակիցներէ: Ատիկա կ'արտօնէ իրեն հանգիստ ըլլալու որ համոզիչ յաղթանակ կը տանի:

ԱԴՐԲԵՋԱՆԱԿԱՆ ՆԵՐԹԱՓԱՆՑՈՒՄԸ ԿԱՆԽՈՒԱԾ

Փետրուար 25-էն 26-ի գիշերը ԼՂՀ զինեալ ուժերը կանխած են ադրբեջանական հետախուզական խումբի մը պաշտպանութեան գիծէն ներթափանցումը: Փոխադարձ հրաձգութիւն տեղի ունեցած է որուն ընթացքին ղարաբաղցի երկու զինուոր վիրաւորուած են, ադրբեջանցի զինուոր մըն ալ մեռած, ուրիշ մըն ալ վիրաւորուած է:

ԱԼԻԵՒ ԼՈՒԾՈՒՄ Կ'ՈՒԶԷ ԲԱՅՑ...

Նախագահ Ալիեւ Փետր. 25-ին Ուաշինթընի մէջ Կասպից ծովու ուժանիւթի հարցերուն նուիրուած խորհրդաժողովին ելոյթ ունեցած ու նիւթ ըրած է նաեւ Ղարաբաղի հարցը:

Նախ ափսոսանք յայտնած է որ Մինսկի խումբը հակառակ տարիներու ջանքերուն, չէ յաջողած լուծումի առաջարկ մը բերել. աւոր գլխաւոր պատճառը նկատած է Երեւանի «խիստ ոչ կառուցողական» կեցուածքը: Ան կոչ ըրած է խումբին երեք նախագահներուն որ աւելի վճռական քայլերու ձեռնարկեն: Ըսած է թէ Բաքու պատրաստ է փոխադարձ զիջումի որոշումներ ծրագրելու, յենելով միջազգային իրաւունքի, ՄԱԿ-ի, Օ-ԷՍ-ՍԷ-Ը-ի հիմնական փաստաթուղթերուն. սակայն, երբեք պիտի չյօժարի հարցը լուծել Ադրբեջանի հողային ամբողջականութեան ու գերիշխանութեան անտեսումով: Շեշտած է թէ Հայաստանի հետ խաղաղ համաձայնութիւն կարելի է, միայն գրաւուած շրջաններէն հայկական զօրքերուն նահանջով:

ԵՒՐՈՊԱՅԻ ԽՈՐՀՈՒՐԴԻ ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆԱԿԱՆ ՎԵՀԱԺՈՂՈՎԻՆ ԿՈՉԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԻՇԽԱՆՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԸՆԴԴԻՄՈՒԹԵԱՆ

Եւրոպայի Խորհուրդի խորհրդարանական վեհաժողովին նախագահը Փետր. 26-ին Հայաստանի իշխանութեան եւ ընդդիմութեան կոչ ուղղած է ընտրութեան Բ. փուլէն առաջ հանդարտեցնելու երկրին քաղաքական մթնոլորտը: Ան մտահոգութիւն յայտնած է միջազգային դէտերու արձանագրած կեղծումներուն մասին եւ ըսած թէ եթէ Հայաստան կ'ուզէ Եւրոպայի Խորհուրդին առջեւ ստանձնած ժողովրդավարական իր պարտաւորութիւններուն համապատասխան ապրիլ, Բ. փուլին նոյն ապօրինութիւնները պէտք չէ կրկնուին:

Ընդդիմութեան ուղղուած կոչով ալ թելադրուած է յարգել երկրին սահմանադրական եւ իրաւական կարգը:

Արտաքին գործերու նախարարութեան մամուլի բանբերը յայտնած է թէ յանձնարարուած է Հայաստանի Ստրազպուրկի մշտական ներկայացուցիչին որ Եւրոպայի Խորհուրդի խորհրդարանական վեհաժողովի նախագահին ներկայացնէ կատարուած օրինազանցումները որոնց հիմով ձերբակալութիւններ կատարուած են: Ներկայացուի նաեւ ձերբակալուածներուն փաստաթուղթերը:

ԹԻՖԼԻՍԻ ԺՈՂՈՎԻՆ ՀԱՅԵՐԸ ՄԵՐԺԱԾ ԵՆ ԱԴՐԲԵՋԱՆՑԻՆԵՐՈՒՆ ԱՌԱՋԱՐԿԸ

Թիֆլիսի մէջ տեղի ունեցող Հայաստանի, Վրաստանի ու Ադրբեջանի երեսփոխաններու ժողովը ընդհատուելու վտանգը անցուցած է երբ ադրբեջանցի երեսփոխանները առաջարկած են վայրկեան մը յոտնկայս լռութեամբ յարգել Խօջալուի «ոճրագործութեան» զոհերուն յիշատակը: Հայ երեսփոխանները մերժելով առաջարկը, յայտարարած են թէ կը լքեն ժողովը եթէ վերջ չտրուի չնախատեսուած քննարկումներու:

Ժողովին կազմակերպիչները՝ Վրաստանի երեսփոխանները հաւաստած են որ կ'ընեն իրենց կարելին, սակայն խոստովանած են որ չեն կրնար բացառել Ղարաբաղի խնդրին քննարկումը:

ՀԱՅԵՐԸ ԿԵԴՐՈՆԱԿԱՆ ԱՄԵՐԻԿԱՅԻ ՄԷՋ Ի. ԴԱՐՈՒՆ ՍԿԻԶԲԸ

ԺԹ. դարու վերջերը եւ Ի. դարու ըսկիզբը, Հայերու քանի մը հատուկենտ անուններ կ'արձանագրուին Կեդրոնական Ամերիկայի մէջ:

Եթէ նկատի չունենանք ճարտարապետ Գրիգոր Հովեանի ժամանակաւոր կեցութիւնը 1880ական թուականներուն՝ Մեքսիքոյի կառավարութեան հրաւէրով (1), այդ երկրի մայրաքաղաքը հաստատուած առաջին հայը Վիքթոր Պապայեանն էր, որ զբաղեցաւ ալքոլի գործով եւ մահացաւ 1945-ի շուրջ: Ան Սուրիացիներու հետ յարաբերութիւն մշակած էր, այն աստիճան, որ իր զաւակը մինչեւ 1920 թուականը ինքզինքը սուրիացի կը նկատէր: Վ. Պապայեան լայնօրէն օժանդակեց 1920-էն ետք հասած նորեկ Հայերուն (2):

Բայց Պապայեանէն առաջ, հարկ է նըշել երկու հայազգի անձերու պարագաներ, թէեւ անոնց հայկական ինքնութիւնը դեռ կը կարօտի յաւելեալ ստուգումի:

Առաջինը, որ անցողակի ներկայութիւն մը եղած է, ամերիկացի պետական գործիչ, իրաւաբան եւ հռետոր Թոմըս Գորվինն է (1794 – 1865): 1634-ին Անգլայէն Մասաչուսեց հաստատուած անոր նախահայրը՝ ագարակատէր Մաթիաս Գորվինը, ըստ ընտանեկան աւանդութեան Հունգարիայէն էր եւ իբրեւ թէ կապուած էր հունգարացի իշխան Մաթիաս Գորվինի հետ (1458 – 1490) (3): Թ. Գորվինի ժամանակակից Սէմուէլ Գոքսը՝ Օհայոյի երեսփոխան եւ Թուրքիոյ մօտ դեսպան 1885 – 1887-ին, նշած է Գորվինի հունգարահայ ծագումը. ընտանեկան անունը, ըստ երեւոյթին, Գեօվէր, Գովրիկեան կամ Ղասապեան էր (4):

Թոմըս Գորվինը 1816-ին վկայեալ փաստաբան էր Օհայոյի մէջ, 1818 – 1828-ին՝ դատախազ, 1828 – 1830-ին՝ նահանգային, իսկ 1831 – 1840-ին՝ դաշնակցային երեսփոխան: Աւելի ուշ, եղաւ դաշնակցային ծերակուտական (1845 – 1850), Ելեւմտից նախարար (1850 – 1853) եւ նորէն դաշնակցային երեսփոխան (1859 – 1861): Ան նախագահեց ամերիկեան քաղաքացիական պատերազմի նախօրեակին Հիւսիսի եւ Հարաւի հաշտութիւնը փորձող Գոնկրէսի յանձնախումբին: 1861 – 1864-ին, ԱՄՆ-ի դեսպան էր Մեքսիքոյի մօտ, ուր կանխեց այդ երկրին զօրակցութիւնը Հարաւին (5):

Ըստ երեւոյթին 1870-ական թուականներուն արդէն Մեքսիքօ ժամանած էր հալէպցի Եղիազար Գալուստեանը, որ կոչուած էր Էլիաս Գայէս (Elias Calles) եւ ամուսնացած՝ մեքսիքացի կնոջ մը հետ: Իր զաւակը ապագայ նախագահ Փլութարքօ Էլիաս Գայէսն (1877 – 1945) էր, որ հայրը կորսնցուցած է կանուխ տարիքին: Գայէս իր ծագումի մասին Ուաշինկթըն այցելութեան մը ընթացքին յայտարարած էր, ըստ ամերիկեան թերթերու (6): Ան մասնակցեցաւ 1910 – 1917-ի քաղաքացիական պատերազմին: Ապա նախագահներ Գառանսայի (1917 – 1920), Տէ լա Հուէրթայի (1920) եւ Օպրեկոնի նախարար եղաւ: 1924 – 1928-ին նախագահ ըլլալէ ետք, Գայէս երկրի ուժեղ մարդը մնաց 1928 – 1934-ին, եւ ապա աքսորուեցաւ նախագահ Լազարօ Գարտենասի կողմէ:

Ցամենայնդէպս, Գայէսի հայկական ծագումը բոլորովին անկարելի չէ. կ'արժէ յիշել 1849-ին Մեքսիքօ հասած իրլանտացի Փաթրիք Մըլլինը, որուն անունը դարձած էր Փաթրիսիօ Միլնօ եւ որ տնտեսական կայսրութիւն մը կառուցած էր Նուէվօ Լէօն նահանգին մէջ (7):

1885 – 1910-ին, դէպի Ամերիկա մեկնումի գլխաւոր նաւահանգիստը Մարսէյլն էր: Հոն ծաղկեցաւ միջնորդներու՝ «սմսար»ներու դասակարգ մը, որ մեկնող խեղճ ու անտեղեակ գաղթականը անխիղճ շահատակութեան ենթարկեց տարբեր ձեւերով: Անոնց շարքին, 1901ին կ'արձանագրէր ԱՄՆ-ի Գաղթի Ցանձնաժողովը, ոմանք «որոնք անկասկած պիտի ընդունուէին Միացեալ – Նահանգներու նաւահանգիստներէն, Մարսէյլի եւ արեւելեան Միջերկրականի նաւահանգիստներու մէջ տեղէ գաղթականներ շահագործող խարդախներու կողմէ Մեքսիքոյի (սովորաբար Վերաքրուզ) ճանապարհով կ'ուղարկուին» (8): Բացառուած չէ, որ այս գաղթականներէն ոմանք Մեքսիքօ հաստատուած ըլլան: 1909-ին, Պոլիսէն գաղթած է Ցակոբ Սապունճեանը (9):

ԺԹ. դարու վերջերը, Կուպան Սպանական կայսրութեան վերջին բեկորն էր Ամերիկայի մէջ: Կուպացիներու 30-ամեայ ազատագրական պայքարը յաջողութեամբ պսակուեցաւ 1898-ին:

Պայքարի հերոսներէն էր սեւամորթ Անթոնիօ Մասէօն, որուն գործունէութիւնը՝ առաջին անկախութեան պատերազմին (1868 – 1878) իրեն լայն հռչակ բերած էր ամերիկեան եւ յատկապէս սեւամորթ շրջանակներուն մէջ: Երկրորդ պատերազմին (1895 – 1898), Մասէոյի համբաւը նոր գագաթներ նուաճեց, թէեւ ԱՄՆ-ի կառավարութիւնը Սպանիոյ ի նպաստ դիրք որդեգրած էր մինչեւ 1898: 1896-ին, լրագրող Ճ. Սայմ – Հասթինկզ կղզին այցելեց տեսակցելու համար Կուպացի պարագլուխին հետ, որ պիտի սպաննուէր նոյն տարուան վերջերը: Լրագրողը կ'աւարտէր իր յօդուածաշարքին առաջին մասը հետեւեալ խօսքերով. –

Եւ Ամերիկացիներս տակաւին կանգ կ'առնենք մտածելու համար երբ այս քաջարի փոքրիկ ազգին ճանաչումը կ'ուզուի մեզմէ: Պատմութիւնը պէտք չէ երբեք արձանագրէր այն փաստը, որ այս հանրապետութիւնը ձեռնարկեց Հայաստանին օգնելու, երբ մեր դրան առջեւ ամէնօրեայ ջարդերու շարան մը տեղի կ'ունենար (10):

Միացեալ – Նահանգները իրենց դիրքը կտրուկ կերպով փոխեցին 1898-ին որպէս հետեւանք «Մէյն» ռազմանաւու խորտակումին՝ Սպանացիներու կողմէ, ինչ որ հրահրեց կուպանպաստ հանրային կարծիքին եւ տնտեսական ծաւալումի հակամէտ առեւտրա – արդիւնաբերական շրջանակներուն ճնշումը՝ պատերազմի մէջ մտնելու Սպանիոյ դէմ: Ան վերջացաւ ԱՄՆ-ի ջախջախիչ յաղթանակով եւ Կուպայի գրաւումով:

Ամերիկահայերն ալ հետաքրքրութեամբ հետեւեցան ամերիկաեւսպանական տագնապին. 400 հոգի ներկայ էին դասախօսութեան մը Նիւ – Եորքի Հայկական Ճեմարանին մէջ (11): Իսկ ամերիկահայ զինուորներ որպէս կամաւոր մասնակցեցան պատերազմին, որոնց շարքին Ճիմ – Պետրոս Զանգալեանը, որ յետոյ Հայկական լեգէոնի ղեկավարներէն պիտի ըլլար (12):

Կուատեմալայի 1909-ի գաղթի օրէնքը «Ասիացիներու» մուտքը կը մերժէր (13), որոնց շարքին նաեւ պէտք էր հաշուել Հայերը: Անկէ քիչ առաջ, Հնդկահայ Ալպերթ Ցարութիւնը (Albert Arathoon) մուտք գործած էր հոն, Խուան Պաւթիսթա Խաքոմէի անցողակի ներկայութենէն ետք Կեդրոնական Ամերիկայի ամենահին դէմքը դառնալով: Ան ծնած էր Մատրաս 1867-ին եւ վեց տարեկանին փոխադրուած՝ Անգլիա: Ճանապարհին, նաւաբեկումի մը հետեւանքով, հայրը խեղդուած էր Կարմիր Ծովուն մէջ: Ա. Ցարութիւն 1901-ին գործով հաստատուեցաւ Լիվինկսթըն (Կուատեմալա), իսկ 1904-ին տեղափոխուեցաւ Կուատեմալա, ուր ամուսնացաւ իտալացի մարքիզի մը թոռան հետ եւ իր մահը կնքեց 1965-ին (14):

Ցարութիւն ընտանիքը, որուն շառաւիղները դեռ Կուատեմալա կը գտնուին, ճիւղ մըն է Հնդկահայոց համանուն տոհմին, արմատներով՝ Նոր Ջուղայեցի: ԺԸ. դարուն, Սայտապատի մէջ նշանաւոր եղած են խոճա Պետրոս, Բարսեղ եւ Գրիգոր Ցարութիւն եղբայրները՝ անգլիական տիրապետութեան հաստատումի շրջանին: ԺԹ. դարուն վերջերը, Պ. Ցարութիւն եղած էր կարեւոր վաճառական մը Տաքայի մէջ (15):

1904 – 1910-ին, Գոսթա Ռիքա շարք մը օրէնքներ հրապարակեց, որոնք Հայերու հետ կապ ունէին: Այսպէս, Ցունիս 1904ի հրովարտակ մը կ'արգիլէր «Արաբներու, Թուրքերու, Սուրիացիներու, Հայերու եւ Գնչուներու» մուտքը, պատճառաբանելով, որ անոնց ներկայութիւնը «ընախօսական այլասերում» պիտի յարուցանէր, ինչպէս եւ «ծուլութեան եւ ախտերու» յառաջացումը: 1906-ին, նոր հրովարտակ մը այս արգելքէն զերծ կը նկատէր արդէն երկիրը հաստատուած «ցեղեր»ու անդամները եւ կը նշէր, թէ կարելի էր ուսումնասիրութեան առարկայ դարձնել անոնց ընտանիքներուն պարագաները: 1910-ին, առանց հրաժարելու նախորդ հրովարտակներու տառէն ու ոգիէն, երկիրը Արաբներու, Թուրքերու, Սուրիացիներու եւ Հայերու առջեւ իր դռները կը բանար, պայմանաւ, որ «լաւ ուսում» ունենային եւ առ նուազն 1.000 գոլոնի դրամագլուխ մը (16):

1906-ին, Փանամայի Ջրանցքի շինարարութեան համար 14 Հայեր գործի ընդունուած են, որոնց մասին յաւելեալ տեղեկութիւններ չկան: Հետաքրքրական է նշել, որ անոնք Եւրոպացիներու դասակարգումին մաս կազմած են եւ, անոնց նման, սեւամորթներէն կրկնակ վճարում ստացած են, քանի որ եւրոպատիպ արդիւնաւէտ կը նկատուէին (17):

ՎԱՐԴԱՆ ՄԱՏԹԷՈՍԵԱՆ

(1) Թէոդիկ, Ամէնուն տարեցոյցը, Վենետիկ, 1925, էջ 780. «Գրիգոր Հովեան (1849–1925)», Եգիպտահայ տարեցոյց, Բ. տարի, 1926, էջ 55: Հմմտ. Հրաչեայ Աճառեան, Հայ գաղթականութեան պատմութիւն, Երեւան, 2002, էջ 762, որ կը գրէ «Մեքսիքայի կառավարութեան հրաւէրով, մեկնեցաւ Պրազիլիա»:

(2) Ռուբէն Բարսեղեան «Պատմութիւն հայ գաղութներու», Հասկ, Սեպտեմբեր 1961, էջ 336:

(3) Edward T. Corwin, *The Corwin Genealogy in the United States*, New York, 1872, p. VI-VII, XIV: Հիմքը Թ. Գորվինի 1859-ի նամակ մըն է, ուր ան իրեն համոզիչ թուացող կարգ մը նիւթերու ստացումը յիշած է: Բայց Էտուըրտ Գորվինը «չի յաջողիր կապ մը հաստատել» (Morrow (ed.), *Life and Speeches of Thomas Corwin. Orator, Lawyer and Statesman*, Cincinnati, 1896, p. 1-2): Ըստ իրեն- Մ. Գորվին հաւանաբար ծնած էր Անգլիա (1590/1600–1658), բայց ապա գրած է, թէ Հունգարիայէն Անգլիա կըրնար գացած ըլլալ ԺԶ. դարուն՝ Գերմանիոյ ճամբով (Corwin, *The Corwin Genealogy*, p. 160, 242):

(4) Samuel Cox, *Diversions of a Diplomat in Turkey*, New York, 1887, p. 181. Tashjian, *The Armenians*, p. 12: Տե՛ս նաեւ Մուշեղ եպիսկոպոս, Ամերիկահայ տարեցոյց, Ա. տարի, Պոսթըն, 1912, էջ 26: Արծուի Բախչինեան, Հայազգի գործիչներ. հնագոյն ժամանակներից մինչեւ մեր օրերը, Երեւան, 2002, էջ 93:

(5) Տե՛ս «Corwin, Thomas», *The Encyclopedia Americana*, vol. 8, Danbury, 1999, p. 31.

(6) Տե՛ս Մինաս Վերածին, «Հայկական ծագումով Մեքսիքացիներ. զօր. Գայյէս, զօր. Մորոնէս եւ ուրիշներ», Հայրենիք օրաթերթ, 1929, Ապրիլ 4, էջ 1: Բախչինեան, Հայազգի գործիչներ, էջ 236: Գայես Նիւ-Եորք այցելեց 1924ին: «Նիւ-Եորք Թայմզ»ի մէջ երեւցած հարցազրոյց մը ոչինչ կ'ըսէ իր ծագումին մասին («Calles Says Not to Visit Britain», *The New York Times*, August 8, 1924, p. 6).

(7) Mörner, *Adventurers and Proletarians*, p 79.

(8) Mirak, *Torn Between Two Lands*, p. 64.

(9) Բարսեղեան, «Պատմութիւն», էջ 336:

(10) Տե՛ս Philip Foner and J. Syme-Hastings, «A Tribute to Antonio Maceo», *Journal of Negro History*, 1, 1970, p. 66): Ակնարկութիւնը Կուպայի աշխատանքային ճամբարներուն մասին էր՝ սպանացի կառավարիչ Ուէյլէրի կողմէ հաստատուած, որոնք հազարաւոր մարդոց համար մահացու եղան՝ հիւանդութիւններու եւ թերսնուցումի պատճառով:

(11) Mirak, *Torn Between Two Lands*, p. 277.

(12) Տիգրան Մկունդ, Ամիտայի արձագանգներ, Նիւ–Ճըրզի, 1950, էջ 349-351:

(13) Ignacio Klich, «Les sources concernant les Libanais et autres Moyen-Orientaux en Argentine», տե՛ս Michel Nancy et Elisabeth Picard (eds.), *Les Arabes du Levant en Argentine*, Aix-en-Provence, 1998, p. 112.

(14) Narciso Binayan (h.), «Notas para la prehistoria de las comunidades armenias», տե՛ս Vartan Matiossian (ed.), *Los armenios en America del Sur. Primeras Jornadas de Estudio*, Buenos Aires, 1991, p. 14.

(15) Տե՛ս Mesrovb J. Seth, *Armenians in India from the Earliest Times to the Present Day*, Calcutta, 1937, p. 327-380, 384-418, 578. Anne Basil, *Armenian Sattlements in India from the Earliest Times to the Present Day*, Calcutta, 1969, p. 35-39, 54-57, 72:

(16) Marlene Rodriguez Chavez y Alonso Rodriguez Chavez, «Los inmigrantes chinos dentro de la comunidad costarricense (1870-1910)» *I Congreso de la Asociacion de Estudiantes de Historia, Estudios Sociales y Archivistica*, San José de Costa Rica, septiembre de 2000 (բնագիրը տե՛ս historia.fsc.ucr.ac.cr/aehesa/memoria). Klich, «Les sources», p. 112.

(17) E. Wood, «The Working Force of the Panama Canal», տե՛ս George W. Goethals(ed.), *The Panama Canal. An Engineering Treatise*, vol. I, New York-London, 1916, p. 196-198. Տե՛ս նաեւ Binayan, «Notas», p. 15.

ԲԱՐԵԿԱՄԻՍ՝ ՎԱՀԷ ՔԱՋԱՅԻ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

Մի քանի շաբաթ մը առաջ հայ մամուլը կը դուժէր հռչակաւոր գրող Վահէ Քաջայի մահուան լուրը, որ պատահած էր 2003 Ցունուար 14-ի գիշերը, իր բընակարանին մէջ՝ Փարիզ: Բարեկամս, ճարտարապետ Գեղամ Ցակոբեան Լիոնէն, յաջորդ օրն իսկ, ինծ հաղորդած էր հեռաձայնային կապով՝ այդ դժբախտ եւ ցաւալի լուրը: Կարելի չէր երեւակայել ցնցումս եւ տխրութիւնս լսելով Վահէի մահուան անհաւատալի տեղեկութիւնը:

2002-ի Հոկտեմբերի վերջաւորութեան, Եգիպտոս վերադառնալէս առաջ գացած էի զինք տեսնելու, իր տունը՝ Փարիզ, ուր պարբերաբար կը տեսնուէինք, եւ վերջին ալ ինծ հրաւիրած ճաշի՝ Փարիզի 16-րդ քաղաքամասի ճաշարաններէն մէկուն մէջ: Սովորութիւն ունէինք գիրար տեսնելու ըլլայ իր տունը կամ իմ մօտ, ճաշակելու համար հայկական պիֆթէք թարթարը կամ չիքէօֆթէն, զոր շատ կը սիրէր, եւ վերջն ալ վերյիշել դրուագներ մեր ուսանողական շրջանէն՝ 50-60 տարիներ առաջ, երբ՝ երիտասարդ ուսանողներ, եկած էինք Մերձաւոր-Արեւելքէն, կատարելագործելու համար մեր մասնագիտութիւնները եւ կամ սկըսելու նոր ուսանողական շրջան մը: Շատ կ'ախորժէր վերյիշելով մեր երիտասարդական շրջանի չարաճճիութիւնները եւ ցաւ կը յայտնէր մեր այլ ընկերներուն մասին, որոնք վաղ եւ անդարձ կերպով մեկնած էին այս աշխարհէն:

1946-ն էր, պատերազմը վերջացած մէկ տարի առաջ, եւ աշխարհի բոլոր կողմերէն շատեր կը փորձէին հասնիլ Փարիզ, այդ լոյսի կեդրոնը, որ քիչ մը մթագնած էր ֆիզիքապէս բայց ոչ հոգեպէս, պատերազմին հետեւանքով, բայց միշտ պահած իր քաշողականութիւնը:

Լիբանանէն կու գայինք խումբ մը ընկերներով, որոնք յաջողած էին վիզա ստանալ Ֆրանսայի համար, հասնելու համար Փարիզ, ուր մեզ կը սպասէր

Մարի Նուպար Հայկական ոստանը, Փարիզի համալսարանական կեդրոնին մէջ: Վահէ մաս կը կազմէր այդ խումբին, որոնցմէ շատերը ապագային պիտի ըլլային հռչակաւորներ, ինչպէս՝ Վահէ Օշականը, Արծիւ Իւլիւպէյեանը, նկարիչներ՝ Փալամուտեանը եւ Շարթը, Եդուարդ Սագըզը, հայագէտ եւ լեզուագէտ հայր Պօղոս Խաչալեանը, որ ձգելով Վիէննայի Մխիթարեան միաբանութիւնը, եկած էր Փարիզ, կատարելագործելու համար իր գիտական պաշարը:

Այս խումբին մէջ կը գտնուէր նաեւ ապագայ ճարտարապետ Գեղամ Ցակոբեանը, որ մաս կազմեց շուէտական Աթլաս Գոփկօ շինարարական հաստատութեան եւ որուն մասնագիտական աջակցութեամբ վերջացաւ Ասուանի Բարձր ջրամբարը: Ռուսերը որոշ դժուարութիւններու հանդիպած էին, երբ իրենց գայլիկոնները չէին կրցած ծակել եգիպտական կրանիտը: Գեղամ եկաւ Եգիպտոս եւ իր շուէտական պողպատէ գայլիկոններով օգնեց Ջրամբարի ամբողջացման:

Այս շրջանէն սկսաւ բարեկամութիւնս Վահէին հետ, որ երթալով աւելի ամրացաւ եւ տեւեց գրեթէ 60 տարիներ: Ան արձանագրուած էր շարժապատկերի եւ սենարիոյի հիմնարկին մէջ, բան մը որ շատ օգտակար պիտի ըլլար իրեն համար, մասնակցելով շատ մը նշանաւոր երիզներու պատրաստութեան: Երկար ատեն աշխատակցեցաւ Աշոտ Մալաքեանի հետ: Ան այդ շրջանին սկսած էր արդէն վիպակներ գրել, որոնք նախափորձեր էին իր ապագայ գլուխ–գործոցներուն:

1952–ին, կրկին անգամ Փարիզ գտնուելով, առաջին հանդիպումս եղաւ Վահէին հետ: Գրած էր իր առաջին վէպը՝ «Les Megots du Dimanche»–ը (Կիրակնօրեայ կճառները) եւ ձեռագիրը ղրկած Կալիմար հրատարակչական հաստատութեան, կը սպասէր պատասխանին: Անձկութեան օրեր ապրեցանք միասին: Ձեռագրին ընդունումը կամ մերժումը շատ մեծ կարեւորութիւն կը ներկայացնէր Վահէին, իր ապագայ գրական գործունէութեան համար: Եւ Կալիմարի գրական քննիչները շատ խիստ էին: Անոնց ուղարկուած գրութիւնները պէտք էր որ իրական արժէք ունենային, ընդունուելու եւ հրատարակուելու համար: Եւ այսպէս շաբաթներ վերջ պատասխանը հասաւ. գործը ընդունուած էր եւ մեր ուրախութիւնը սահման չունէր

Այս ձեւով Վահէն մուտք կը գործէր արժէք ունեցող ֆրանսական արուեստագէտներու շարքէն ներս: Նիւթական շահէն զատ, գեղարուեստական եւ բարոյական յաղթանակն էր կարեւորը: Եւ այդ մեկնակէտը եղաւ իր ապագայ ամբողջ գործունէութեան, ստեղծագործելով 25 վէպեր եւ բեմադրելով 15 շարժապատկերներ: Այս վէպերու մեծ մասը շարժապատկերի վերածուելով, ան բարեկամական կապեր հաստատեց ականաւոր աստղերու հետ, ինչպիսին՝ Պելմոնտօ, Պրիժիթ Պարտօ, Օմար Շարիֆը եւ ուրիշներ, ծանօթացնելով անոնց հայ անունը եւ իր հայութիւնը, որ միշտ յիշուեցաւ իր հրատարակած բոլոր գիրքերուն վրայ: Իր վերջին գործերէն եղաւ «Laisser mourir les autres»–ը (Ձգել որ ուրիշները մեռնին), որ վէպէ աւելի տեսակ մը մահուան ծաղկաքաղ մըն էր, ուր իր ամբողջ ինքնատիպութեամբ, հանճարեղ եւ եզակի բացատրութիւններով, կը յայտնաբերէր իր փիլիսոփայութիւնը, կեանքի եւ մահուան մասին:

Վահէն հայ էր մինչեւ ծուծը եւ բնաւ տեղին չէր ըսել թէ ան իր կապը կտրած էր հայութեան եւ հայ հասարակութեան հետ: Կապի հարց չկար, երբ ինք բնաւ չէր բաժնուած հայութենէն եւ ֆրանսահայ գաղութէն: Ան բնաւ չունեցաւ Հանրի Թրուայայի մը կամ Մայքըլ Արլէնի մը հայախոյս կեցուածքը: Պատկերաւոր էր իր հայերէն խօսակցութիւնը, մասնաւորապէս ջղայնութեան վայրկեաններուն, երբ զայն կը համեմէր արեւելեան հայհոյանքներով: Եկած էր Արեւելքէն եւ հետը բերած էր իր հայութիւնը եւ արեւելքցիութիւնը: Բնաւ չմոռցաւ զայն եւ մի քանի տարիներով ան վերադարձաւ հոն: Իր երկրորդ վէպը «Ակն ընդ ական»ը գրեց Լիբանան, Հաճի Տավուտի ծովեզերեայ, հինաւուրց եւ հռչակաւոր սրճարանին մէջ, ուր մենք ալ յաճախ կ'երթայինք վայելելու համար իր նշանաւոր սուրճը, կլկլակ ծխելով, նարտի սեղանի մը շուրջ, ծովին նայելով, օդասուն պատուհաններուն առջեւ:

Վահէն ուժեղ անհատականութիւն ունեցող էակ մըն էր եւ ծնած ըլլալով Ապրիլ ամսուան մէկին, կը պատկանէր Խոյի համաստեղութեան: Այս նշանին պատկանողները կ'ունենան նշանաւոր ուժականութիւն, կը սիրեն վտանգը եւ արագութիւնը, կ'ապրին կշռոյթով մը, զոր շատեր չեն կրնար հանդուրժել: Անոնք քաջ կ'ըլլան եւ պարտութիւն չեն ընդունիր: Վահէն ուրիշ ձիրք մը եւս ունէր. ուրիշներու հետ վարուելու եւ բարեկամանալու ճարպիկութիւնը եւ յանդգնութիւնը, ի մասնաւորի իգական սեռին հետ: Եւ բազմաթիւ էին իր ընկերուհիները: Կատարեալ Գազանովա մը: Բայց ան երբեք չկապուեցաւ անոնց հետ, անկախութիւնը չկորսնցնելու համար:

Ունեցաւ նաեւ տաղանդաւոր ֆրանսացի բարեկամներ, որոնց ծանօթացայ ես ալ իր միջոցաւ: Անոնցմէ ամենահռչակաւորը եղաւ գրող, հրապարակագիր եւ բանաստեղծ Ռընէ Ֆալէ–ն, որուն հետ իմ բարեկամութիւնս մեծ եղաւ: Ան սիրեց Հայերը եւ շատ մը գրութիւններու մէջ նպաստաւոր կերպով խօսեցաւ հայութեան մասին:

Այսպէս էր Վահէն, բայց իր արժանիքներուն հետ ունէր նաեւ տկարութիւն մը, որ ուժեղացաւ երբ սկսաւ վաստկիլ նախանձելի գումարներ: Ան շատ սիրեց բախտախաղը եւ կրնամ ըսել թէ իր վաստկած հսկայ գումարները վատնեց կանաչ սեղաններու վրայ: Ամրան շրջանին կը սիրէր երթալ Տօվիլ, ծովեզերեայ քաղաքը, ուր շարժանկարի փառատօններ կը սարքուէին, բայց Տօվիլը նոյնպէս հռչակաւոր էր իր Գազինոյով: Որոշ ատեն մը յաջողեցանք արգիլել իր մուտքը այդ խաղատուններէն ներս:

Վահէի ամենամեծ դժբախտութիւնը եղաւ իր հիւանդութիւնը: Կանուխէն ըսկսաւ տառապիլ շաքարախտէ, որ երկար տեւեց եւ սկիզբը շատ չնեղեց զինքը: Վերջին շրջաններուն էր որ ան ստիպուած եղաւ օրական երկու անգամ ինսիւլինի ներարկումներ ընդունիլ զորս ինք կը կատարէր: Առողջ կ'երեւար, բայց մեր վերջին հանդիպումին, ինծ յայտնեց թէ տեսողութիւնը վնասուիլ սկսած էր: Շաքարախտը իր աւերները գործելու վրայ էր, աչքերուն ցանցենիներուն վրայ: Ըստ իրեն, թէ լուրջ էր այդ բարդութիւնը, բայց աւելցուց, թէ գտած էր հայ կին ակնաբոյժ մը եւ կը դարմանուէր:

Բնաւ կարելի չէր գուշակել որ ան իր վերջին ամիսները կ'ապրէր: Խոստացաւ որ յաջորդ վերադարձիս, Մայիսին, այս տարի կրկին պիտի տեսնուէինք իմ մօտ, մեր պարտէզը, ճաշակելու համար իմ չիքէօֆթէս, որուն վրայ կը խենթենար:

Բայց նախախնամութիւնը ուրիշ բան որոշած էր իր մասին. եւ իմ սիրելի բարեկամը անակնկալօրէն եւ անսպասելի կերպով մեկնեցաւ այս աշխարհէն եւ իր սիրելի Փարիզէն, 2003 Յունուար 14–ի գիշերը, երբ ձգելով իր մտերիմները:

Սիրելի Վահէ, հիմա որ անցած ես յաւիտենականութեան կողմ, մեզ կը մնայ միայն, խնկարկել աղօթքներով, խնդրել Աստուծմէ հոգւոյդ լուսաւորութիւնը:

Հանգիստ աճիւններուդ:

ԲԺԻՇԿ
ՇԱՒԱՐՇ ԱԳԽԱՋԵՐԵԱՆ

Գահիրէ
2003, Փետրուար

ԳԱՆԱՏԱ

ԵՂՈՅԵԱՆԻ «ԱՐԱՐԱՏ»Ը 5 ՄՐՑԱՆԱԿ ԿԸ ՇԱՀԻ [sic: ԿԸ ՍՏԱՆԱՅ]

Փետրուար 13–ին, Թորոնթոյի մէջ, տեղի ունեցած է գանատական ժապաւէններու «Ճինի» մրցանակներու արարողութիւնը, որու ընթացքին Աթոմ Եղոյեանի «Արարատ»ը խլած է հինգ մրցանակներ.–

1. – Լաւագոյն ժապաւէն՝ Ռոպըրտ Լանթոս
2. – Լաւագոյն դերասանուհի՝ Արսինէ Խանճեան
3. – Լաւագոյն երկրորդական դեր՝ Էլիաս Գոթէաս
4. – Լաւագոյն երաժշտութիւն՝ Մայքըլ Տէնա
5. – Լաւագոյն զգեստաւորում՝ Պէթ Փասթերնաք:

Պէրլինի փառատօնի դատական կազմի նախագահի իր պաշտօնին բերմամբ, Աթոմ Եղոյեան ներկայ չէ կրցած ըլլալ այս մրցանակաբաշխութեան:

«Արարատ»ի դերասաններէն Տէյվիտ Ալփայ, արարողութեան ընթացքին անդրադարձած է Հայկական Ցեղասպանութեան շուրջ ծաւալած Թրքական ուրացման քաղաքականութեան: «Արարատ»ի արտադրիչ Ռոպըրթ Լանթոս, մրցանակը ստանալու պահուն իր կարգին նշած է, որ երբ հրեայ ժողովուրդի զաւակ, ինք պարտք զգացած էր ճակատագրակից հայ ժողովուրդին դէմ գործադրուած ցեղասպանութեան պատմութիւնը ժապաւէնի միջոցով ներկայացնել աշխարհին: Արսինէ Խանճեան, ստանալով մրցանակը, հայերէն լեզուով շնորհակալութիւն յայտնած է գանատահայութեան, իրենց զօրակցութեան համար:

Երկու ժամ տեւողութեամբ մրցանակաբաշխութիւնը սփռուած է Գանատայի պետական հեռատեսիլէն:

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ՄՈՆՐԷԱԼԻ Հայ Կեդրոնի Հ.Մ.Ը.Մ.–Կամք մարզասրահին մէջ, Յունուար 25–ին, նշուած է Հ.Մ.Ը.Մ.–Կամքի 90–ամեակը ճաշ–պարահանդէսով, հովանաւորութեամբ Հ.Մ.Ը.Մ.–ի Գանատայի Շրջ. վարչութեան եւ կազմակերպութեամբ տեղւոյն մասնաճիւղի վարչութեան: Օրուան հանդիսավարը Ժիրայր Շատախցեան ներկայացուցած է ձեռնարկին նպատակը: Սահիկներով ցուցադրուած է Կամքի 90–ամեայ գործունէութիւնը: Սահիկները հաւաքած եւ համադրած էին Դրօ Փիլիկեան եւ բժիշկ՝ Անդրանիկ Պէնօհանեան: Յաջորդաբար խօսք առած են Հ.Մ.Ը.Մ.–Կամքի տեղւոյն մասնաճիւղի վարչութեան ատենապետ՝ Վարդան Բարախեան, Շրջ. վարչութեան ատենապետ՝ Մոսիկ Թօփուզեան, Կեդրոնական վարչութեան անդամ՝ Հրաչ Տէր–Սարգիսեան: Այս առթիւ, պարգեւատրուած են Պերճ Թոսունեան, Երուանդ Բարմաքսըզեան, Վարուժան Կիւրինլեան եւ Արմենակ Ալաճաճեան, որոնք եղած են «Կամք»ի անդամ եւ մաս կազմած իրենց ապրած երկիրներուն ազգային–մարզական խումբերուն: Օրուան բանախօսը եղած է Խաչիկ Ցակոբեան, որ «Կամք»ի պատմականը ըրած է:

ԽԱՆՁՈՒԱԾ ՕՐԵՐԸ

Գրեց՝ ՊԵՐՃՈՒՀԻ

11

– Բան չկայ, – կ'ըսէ մտահոգ սպասող կնոջը. – Սաստիկ սակաւարիւնութիւն, ուժասպառութիւն: Ի՞նչ պիտի ըլլայ, յուզում, սնունդի պակաս, այնպէս չէ, – կը դառնայ ինծ ծերունի ու բարի բժիշկը.– Պիտի խոստանաք, որ լաւ պիտի ուտէք ու քնանաք, այո՞: Այլապէս լուրջ կը հիւանդանաք, կը հասկնա՞ք...

Կը հասկնամ: Շատ լաւ կը հասկնամ ու կը զգամ ալ, որ քիչ առաջ փողոցը պատահածը հոգեկան եւ ֆիզիքական ուժասպառութեան արդիւնք էր անշուշտ: Բայց ի՞նչ կրնամ ընել:

– Mais la petite est toute seule, – կ'ըսէ կինը ամուսնոյն, միս մինակ, – կը հասկնա՞ս այս բանը...

Իրարու կը նային նշանակալից: Կը զգամ, որ պիտի ուզէին զիս իրենց քովը պահել: Պայքար կայ սրտերնուն մէջ: Պահե՞ն, չպահե՞ն: Ծեր են, զգոյշ, կը ձգտին լուրջ անախորժութիւններու հանդիպիլ:

Իրաւունք ունին:

Իբր թէ չեմ նկատած փոխանակուած նայուածքները, կ'ըսեմ իրենց:

– Պէտք է տուն վերադառնամ: Իմ տանս մէջ խաղաղ ապրիլս անհրաժեշտ է ամուսնոյս ապաքինման համար: Ա՛լ վարժուեցայ արդէն, չե՛մ նեղուիր:

Թէյ եւ խմորեղէն կը բերէ սպասուհին, որ հայուհի մըն է եւ երկար տարիներէ ի վեր իրենց քով կ'աշխատի:

– Պոլսոյ ժողովուրդը համեմատաբար բախտաւոր է, – կ'ըսէ բժիշկի կինը. – Սըվազի մէջ միսիոնար եղող եղբայրս անկարելի բաներ կը գրէ: Եթէ եղբօրս վրայ հաւատք չունենայի, կամ ուրիշը գրէր ինծ այդ բոլորը, չպիտի հաւատայի... Մարդ չի հասկնար, թէ ինչպէս մարդկային էակ մը, որ մտածել կրնայ, զգալ կրնայ, իրեն թոյլ կու տայ այդ տեսակի արարքներ:

– Ի՞նչ կը գրէ ձեր եղբայրը, – կը հարցնեմ հետաքրքրութեամբ:

Կ'ուզեմ իմանալ, որպէսզի Սիրարփիի միջոցով յայտնեմ Աշոտին եւ միւսներուն:

Բժիշկի կինը աքալով տեղէն կ'ելլայ, – յօղացաւ ունի եւ վաթսունը անց – նամակը կ'առնէ ու կու տայ ինծ, որ կարդամ:

«Կիսախելագար վիճակի մը մատնուած եմ, սիրելի քոյր», – կը գրէր քարոզիչը իր քրոջ. – «Ձեմ գիտեր թէ մե՞նք ենք խելագարները, որ չեղած բաները կը տեսնենք, թէ ոճրագործներն են որ հաւաքական խելագարութեամբ կը տառապին: Աչքովս տեսայ թէ ինչպէս ոստիկանները ջրի կիներու առջեւ պաղարիւնութեամբ գրաւի կու գային, թէ կնոջ փորին մէջ եղած մանուկը մա՞նչ էր թէ աղջիկ: Ցետոյ, կնոջ սոսկումէն խոշոր բացուած աչքերուն եւ ցաւի աղաղակներուն ուշադրութիւն իսկ չդարձնելով՝ սուրով կը ճեղքէին փորը եւ... կը կորսնցնէին կամ կը շահէին գրաւը: Կարծես մարդկային կեանքերու հետ չէր իրենց գործը, կարծես կարեւորը ա՛յն քանի մը դահեկանն էր, որ պիտի կորսնցնէին կամ շահէին... Երեք օր առաջ ամերիկացի միսիոնար Միստըր Ֆառլի հետ որոշեցինք, աքսորի կարաւանին անցնելէն վերջ, ճամբաները մնացած մանուկները հաւաքել, հաւաքելով մեր պատրաստած որբանոցը տանելու համար: Կարաւանին անցնելէն վերջ ամայի են ճամբաները, այսինքն՝ ճամբաները դիակներով միայն լեցուն են: Շատ անգամ հրաշքով ազատած մանուկներ կը շարունակեն ծծել արիւնլուայ եւ շատոնց սառած մօր ծծերը... Ու կուլան, որովհետեւ քարացեր է, չորցեր ու պաղեր է մօրը ծիծը... Ուրիշներ երեք–չորս տարեկան, բնազդօրէն կը մօտենան իրարու եւ ձեռք ձեռքի տալով կը հեռանան, իրենք ալ չեն գիտեր ո՛ւր: Կարծես մարդկային ահաւոր հունձք մըն է կատարուած, եւ ասոնք տակը մնացած հասկեր են»...

Ձեռքերս կը դողան, բայց կ'ուզեմ շարունակել, երբ բժիշկը, որ հիւանդի մը համար դուրս ելած էր, ներս կը մտնէ ու նամակը ձեռքէս խլելով կը յանդիմանէ կինը.

– Այս խեղճ փոքրիկին դառնութեան բաժակը լեցուն է արդէն, – կ'ըսէ, – կը հասկնա՞ս... Այսպիսի վիճակի մէջ գտնուողները մենք Զուիցերիա բուժարան կը ղրկենք, կը հասկնա՞ս... Կատարեալ հանգիստ... Կատարեալ հանգիստ:

– Բայց, սիրելիս, շատ անգամ, աւելի մեծ դժբախտութեան մը նկարագրութիւնը մոռցնել կու տայ մարդուն իր անձնական վիշտը: Վերջապէս, Սօնան իր երախան բարեկամ բժիշկի մը բերելու հնարաւորութիւն ունի եւ հաւանական է, որ շուտով իր սիրելի ամուսինն ալ վերադառնայ... Նամակին մէջ նկարագրուածին եւ իր վիճակին մէջ տարբերութիւնը մեծ է, այնպէս չէ՞, սիրելի Սօնա...

Գիտովս հաւանութեան նշան կու տամ սիրալիրութեան համար, այլապէս քիչ շատ, ամէն չափ զգացում կորսնցուցեր եմ: Ճիշդ է, որ նամակին մէջ նկարագրուածը կարծես չի կրնար տեղաւորուիլ ուղեղիս մէջ... տեղը քիչ է, ու հարուածներ կու տայ գանկիս... Այնպէ՛ս գլուխս կը ցաւի: Կը զգամ, որ եթէ մնամ այդ հանգստաւէտ թիկնաթոռին մէջ, գլուխս պիտի յենում բարձին ու աչքերս փակեմ... Հաւանական է որ քնանամ:

Ծիգ մը կ'ընեմ ու ոտքի կ'ելլեմ:

(Շար. 41)

(Շար. Ա. էջէն)

տարածուի մահմետական ամբողջ աշխարհին վրայ։

Ֆրանսայի Ազգային Ժողովը եւ Ծերակոյտը վիճարկում մը ունեցին, Փետր. 26–ին, Իրաքեան տագնապի վրայ, առանց քուէարկութեան։ Ժ. Փ. Ռաֆարէն չեշտեց թէ նախապատուութիւն կը տրուի քննութիւններու։ Զախը կ՚ուզէ որ, ի պահանջեալ հարկին, Ֆրանսա օգտագործէ վէթոյի իր իրաւունքը, բայց, Ռաֆարէն չուզեց պատասխանել այս հարցին։ Ֆրանսա շատ չունի չունի այժմէն պարզելու իր մտադրութիւնը։ Խորքին մէջ, խուսափելու համար այդ վէթոյէն (որ նախընթաց չունի Ֆրանսայի կողմէ ընդդէմ ԱՄՆ–ուն), Ֆրանսա պէտք է համոզէ Ապահովութեան Խորհուրդի վարանողները, որ չքուէարկեն ի նպաստ ամերիկեան ծրագրին, միաժամանակ համոզէ նաեւ Իրաքը, որ գործակցութիւնը ամրապնդէ։

Մեծն – Բրիտանիոյ մէջ, Թոնի Պլէր լուրջ դժուարութիւններու կը բախի, իր կուսակցութեան մէջ իսկ։ Փետր. 26–ին, երեսփոխանական Ժողովին աշխատաւորական մեծամասնութիւնը եւ պահպանողականներու պատերազմամէտ դիրքը ապահովութիւն կու տային որ, բանաձեւերը մեծամասնութեամբ վաւերացուին, բայց, ինչ որ յատկանշական էր 121 աշխատաւորականներու քուէն էր ի նպաստ այն բանաձեւին, որ ժամանակ կ՚ուզէր տալ քննիչներուն, թէեւ անշուշտ, բանաձեւը մերժուեցաւ 199–ի դէմ 393 ձայնով։ Միւս բանաձեւ, որ զօրակցութիւն մըն էր կառավարութեան կը ստանար 434 ձայն 124–ի դէմ։

Անգարա եա կանչեց Պաղտատի իր բոլոր դիւանագէտները, սկսելով դեսպանէն։ Պարպումը սկսաւ Փետրուար 25–ին։

Հինգշաբթի օր, Փետրուար 27–ին, Թուրքիոյ Ազգային Ժողովը կը քննէր ամերիկացի զինուորներու (առժամաբար, առաւելագոյն՝ 62000) հաստատումը Թըրքական հողին վրայ, նաեւ 255 օդանաւ եւ 65 Թռան։ Իրաքի հիւսիսային սահմանին վրայ, պիտի հաստատուին նաեւ Թուրք զինուորներ, կրկնապատիկը Ամերիկացիներուն ըստ Էրտողանի։

Մուսուլի քրիստոնեաները շատ մտահոգ են։ Այդ ուղղութեամբ արտայայտուած է տեղւոյն Դոմինիկեան վանատան մէկ անդամը՝ Մար Եուսուֆ («Ֆիկառօ» Փետրուար 27)։ Անոնք Մուսուլ հաստատուած են 1750–էն ի վեր։ Ան կ՚ըսէ լուրջ սպառնալիքի տակ են Իրաքցի քըրիստոնեաները, որոնց թիւը 35 հազար է մէկ միլիոն բնակիչի վրայ։ Ս. Հիւսէյնի աշխարհական եւ ազգայնական Պաասը երկար ատեն պաշտպանած է քրիստոնեայ փոքրամասնութիւնները։ Բայց, վարչակարգին իսլամական շեղումը եւ դրացի երկիրներու վարակումը դարկ տուած է մահմետական արմատականացման։ Ամբողջ երկրին մէջ քրիստոնեաներու թիւը 350 հազար կը նկատուի 23 միլիոն բնակչութեան վրայ։ Վանականը յոռետես է, եթէ, կ՚ըսէ, կացութիւնը խախտի մէկ խաչ չի մնար Իրաքի մէջ։

Սպանիոյ վարչապետը Փարիզ եկաւ առջի օր եւ Շիրաքի հետ տեսնուելէ ետք, հաստատուեցաւ որ խոր տարակարծութեան մէջ են։ Ասնար զօրավիգ է Ամերիկայի։

Շիրաք ջնջեց ճափոն կատարելիք իր այցելութիւնը Մարտի կէսերուն, միջազգային կացութեան պատճառով։

Սաուտի Արաբիա իր խարիսխները չի տրամադրեր Միացեալ – Նահանգներուն։ Արտաքին նախարարը հերքեց թէ որեւէ նման, արտօնութիւն տուած ըլլայ։

L'ECOLE FRANCO-ARMENIENNE
TEBROTZASSERE
DU RAINCY (région parisienne)
ECOLE PRIVEE SOUS CONTRAT

RECHERCHE
son chef
d'établissement
pour la rentrée 2003

L'ETABLISSEMENT

Maternelle, primaire collège.
235 élèves répartis sur 13 classes
(entre 18 et 25 élèves par classe)

LE PROFIL RECHERCHE

Nationalité française.
Diplôme: licence minimum
Expérience: de préférence 5 ans d'enseignement
Responsable administratif: organisation générale, recrutement et gestion du personnel enseignant
Responsable pédagogique: qualité de l'enseignement, application des programmes officiels, projet d'école
Responsable des relations avec les intervenants internes et externes de l'école. S'adaptant à un **environnement multiculturel.**

Dossier de candidature (C.V.+lettre de motivation) à adresser à l'attention du Conseil d'Administration :

Ecole Tebrotzassère
Carrefour d'Arménie
1, Boulevard du Nord,
93340 LE RAINCY

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

ԱԼՖՈՐՎԻԼ
ՍԹԻՐՔ ՄԵՍՐՈՊ
ԿՐԹԱՐԱՆԻ
ՃԱՇ -
ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍԸ
ԱՊՐԻԼ 12-ԻՆ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

Տիկնանց Յանձնախումբը
սիրով կը հրաւիրէ ներկայ գտնուելու

ՀԱՅ ԿՆՈՋ ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ ՄԵԾԱՐԱՆՔԻ ՀԱՆԴԻՍՈՒԹԵԱՆ

կիրակի, Մարտ 2, ժամը 12·30–ին

Սահակ – Մեսրոպ Մշակոյթի Կեդրոնի
Արծրունի Զրբաշեան սրահին մէջ
339, avenue du Prado, Marseille 8e

Գեղարուեստական բաժին։

Հայաստանի տարբեր շրջաններ ներկայացնող աւանդական տարազներու եւ պարերու ցուցադրում Հայ Արենուշներու կողմէ։

Մասնակցութիւնը 20 Եւրօ։

Տեղերը ապահովել Փետրուար 25–էն առաջ։

Հեռաձայն. –
04 42 22 08 52 կամ 04 91 77 84 70

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Կապոյտ Խաչի Շրջ. Վարչութիւնը իր խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնէ Տիկին Մակի Խաչիկեանի, զաւակներուն եւ ընտանեկան բոլոր պարագաներուն իրենց ամուսնոյն, հօր եւ ազգականին՝ Հրայր Խաչիկեանի մահուան առթիւ։

– ՄԵԾ ՊԱՀՔ –

ՄԱՐՍԷՅԼ

ՀՍԿՈՒՄԻ ԽԱՂԱՂԱԿԱՆ
ԵՒ ՀԱՆԳՍՏԵԱՆ
ԺԱՄԵՐԳՈՒԹԻՒՆՆԵՐ
ԺԱՄԸ 17·30–ԻՆ

ՈՒՐԲԱԹ, Մարտ 7
Ս. Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցի
Քարոզիչ՝
ՄԱԿԱՐ Ա. ՔՀՆՅ. ՆԱՃԱՐԵԱՆ

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, Մարտ 12
Ս. Սահակ – Մեսրոպ Եկեղեցի
(Սէն Ժերոմ)
Քարոզիչ՝
ԳԱՌՆԻԿ ՔՀՆՅ. ԿԱՐԱՊԵՏԵԱՆ

ՈՒՐԲԱԹ, Մարտ 14
Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցի (Պօմոն)
Քարոզիչ՝
ՋԱՏԻԿ ՎՐԴ. ԱՒԵՏԻՔԵԱՆ

ՈՒՐԲԱԹ, Մարտ 21
Ս. Թադէոս – Բարթուղիմէոս Եկեղեցի
(Ս. Անթուան)
Քարոզիչ՝
ՍԱՐԳԻՍ ՔՀՆՅ. ԹԱՇՃԵԱՆ

ՈՒՐԲԱԹ, Մարտ 28
Ս. Փրկիչ Եկեղեցի (Լա Սիոթա)
Քարոզիչ՝
ԿՈՄԻՏԱՍ ՎՐԴ. ՅՈՎՆԱՆԵԱՆ

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, Ապրիլ 2
Ս. Յակոբ Եկեղեցի (Պուլվար Օտտօ)
Քարոզիչ՝
ԳԱՌՆԻԿ ՔՀՆՅ. ԿԱՐԱՊԵՏԵԱՆ

ՈՒՐԲԱԹ, Ապրիլ 4
Ս. Աստուածածին Եկեղեցի
(Սէնթ Մարկրիթ)
Քարոզիչ՝
ՎԱՐԴԱՎԱՌ ՔՀՆՅ. ԳԱՍՊԱՐԵԱՆ

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, Ապրիլ 9
Ս. Գէորգ Եկեղեցի (Սէն Լու)
Քարոզիչ՝
ԿՈՄԻՏԱՍ ՎՐԴ. ՅՈՎՆԱՆԵԱՆ

ՈՒՐԲԱԹ, Ապրիլ 11
Ս. Կարապետ Եկեղեցի
(Քամփանեը Ֆրէզ)
Քարոզիչ՝
ՇԱՀԱՆ ՔՀՆՅ. ՏԷՏԷԵԱՆ

ՍՈՒՐԲ ՅԱԿՈԲ – ԼԻՈՆ

Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ ՄԵԾ ՊԱՀՔԻ ամբողջ շրջանին ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ երեկոները ժամը 5–ին, Հսկումի խաղաղական եւ հանգստեան ժամերգութիւններ կը կատարուին հետեւեալ ժամանակացոյցով։

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, Մարտ 5–ին,
ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, Մարտ 12–ին,
ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, Մարտ 19–ին,
ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, Մարտ 26–ին, ՄԻՋԻՆՔ։

Առաւօտեան ժամը 10·30–ին, Արեւագալի ժամերգութիւն կը կատարուի, իսկ երեկոյեան ժամը 5–ին Հսկում։
ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, Ապրիլ 2–ին,
ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, Ապրիլ 9–ին։

Իսկ արեւագալի ժամերգութիւնները կը կատարուին Մեծ Պահքի Կիրակիներուն պատարագէն առաջ։

Ժամերգութիւն ժամը 8·45–ին։
Արեւագալ ժամը 9·45–ին։
Պատարագ ժամը 10·30–ին։
Քարոզ և հոգեհանգիստ ժամը 11·45ին։

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

PROJECTION D'UN FILM DOCUMENTAIRE DANS LE CADRE DE LA JOURNEE DE LA FEMME

«Où git ma victoire»
Que sont les combattantes du Karabagh devenues?

Film réalisé par PeA HOLMQUIST et Suzanne KHARDALIAN

Le 7 mars à 20 heures 30
à la M.C.A. d'Alfortville
9, rue de Madrid
Débat avec les réalisateurs après le film
Participation aux frais 5 euros par personne.

Section
«D. MISSAKIAN» de Sevran-Livry

repas

«MITCHOUGOV KEUFTES AU MADZOUN»

Le samedi 8 mars à 20 heures 30
à la Maison de la Culture Arménienne
17, rue Charles Péguy,
93190 Livry-Gargan

Réservations avant le 5 mars
Auprès de :
— Madeleine : 01 43 83 87 68
— Nilva : 01 42 36 33 73.

Venez nombreux déguster notre «Mitchougov keuftés au madzoun» dans une ambiance familiale et chaleureuse.

Section ASTRIG

ԱԲԳԴԵԶ

La Croix Bleue des Arméniens de France Section «Astrig» vous informe que des cours d'arménien pour **Adultes** sont assurés par une enseignante qualifiée, tous les jeudis de 20h45 à 22h15, dans le local de la Section, au 71, ave. Henri Barbusse, 95400 Arnouville-lès-Gonesse.

L'Association, sensible à toutes les remarques et suggestions que vous avez faites, vous propose une nouvelle méthode d'apprentissage de l'arménien essentiellement axée sur l'oral.

Espérant ainsi que ces cours moins «scolaires» vous encourageront à poursuivre l'apprentissage de la langue arménienne.

Dans l'attente et le plaisir de vous retrouver

A B C D E F G H I J

OUVERTURE D'UNE CLASSE D'ALPHABETISATION

pour adultes en vue de l'initiation et l'apprentissage de la langue française.

Tous les mercredis de 21h à 22h30 dans le local de la Croix Bleue, 71, ave. Henri Barbusse à Arnouville-lès-Gonesse.

Nous vous attendons nombreux, dès **le 15 mars.**

Inscriptions tous les vendredis de 18h à 20h : CBAF Section «Astrig»
71, ave. Henri Barbusse,
95400 Arnouville-lès-Gonesse

Pour toute information complémentaire vous pouvez contacter :
— Paula Alacam: 01 39 87 54 54
— Mireille Guemdjian : 01 39 90 63 89
— Catherine Menedjian : 06 64 33 88 96

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 PARIS
SIRET : 571 027 317 000 15 Commission paritaire : No 55935